

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Kârerli Mehmet Efendi

-I. Dünya Savaşı, Koçgiri, Şeyh Said ve Dersim'e Dair-

Yazılmayan Tarih ve Anılarım (1915-1958)

Yayına Hazırlayan:
Ali Rıza Erenler

Kârerli Mehmet Efendi

..I. Dünya Savaşı, Koçgiri, Şeyh Said ve Dersim'e Dair..

Yazılmayan Tarih ve Anılarım
(1915-1958)

Yayına Hazırlayan:

Ali Rıza Erenler

**Bu kitabın yayın hakları
Kalan Basım, Yayın, Dağıtım, Müzik, Üretim, Paz. A.Ş.'ne aittir.**

Birinci Basım: Ağustos 2007

**Teknik Hazırlık:
Kalan Yayınları**

**Baskı:
Öztepe Matbaası**

ISBN: 975-8424-79-3

Kalan Yayınları: 76

e-mail:kalanyayinlari@mynet.cnm

**Kalan Basım, Yayın, Dağıtım, Müzik, Üretim, Paz. A.Ş.
Çankırı Cad. YİBA Çarşısı, 3. Kat No: 45/381 Ulus/ Ankara
Tel-Faks: (0.312) 324 04 20**

Kârerli Mehmet Efendi

**-I. Dünya Savaşı, Koçgiri, Şeyh Said ve Dersim'e Dair..
Yazılmayan Tarih ve Anılarım
(1915-1958)**

Yayına Hazırlayan:
Ali Rıza Erenler

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	13
ÖNSÖZ	11

1) GİRİŞ

İlk Adım ve Haklı İstem	13
Toplumsal Özgürlüğün İlkeleri:	
Adalet, Birlik ve Beraberlik	16

2) AŞİRETLER, ŞECERELER, HORMEKLİLER

Hormekliler	19
Harzemşahlar-Hurunbegan Ülkesi	20
Me-Mun Oğulları Harezmşahları	21
Hormekliler ve Hz. Hamza Soybirliği	21
Baba Mansurlular ve Secereleri	23
Kureyşanlılar ve Secereleri	23
Derviş Beyaz-Ali Uyum	24
Murat ve Ali Uyum	25
Şorik Seceresinin 12 Aşiretle İlgili Bölümü	26
Alagöz Seceresi	28
Hurum-Hurumbegan, Hormek ve Hormekliler	28
Celalü-d-din Hazemşah ve Hormekliler	28
Hıdır Damı ve Sultan Hıdır	30
Harezmîler'in Zeve-Hıdır Damı'ndan Ayrılışları	31

3) ELAZIĞ'DAKİ YAŞANTIMIZ

Sünnilerle İlişkimiz	33
Hüseyinik	35
Hasan Efendi	35
Aslan Pınarı ve Okulumuz	36
Hüseyinik'ten Kaçış	39
Derik Ormanı	42
Tekke	44
Avrupa ve Amerika'ya Gidiş	44
Dönüş ve İlk Görev	45

4) 1. DÜNYA SAVAŞI YILLARI

Cephede Ruslarla Karşı Karşıya	47
Aşiret Çekişmeleri ve 1918	50
Ohu'ya Hareket	58
Seyit Ali ile Söyleşi	60
Mustafa Kemal ile Dersimliler ve Ali Galip Olayı	68
Sivas Divan-ı Örfisi'ne Sevkim	69
Binbaşı Hasan Hayri	73
Küçük Ağa Oğlu Mehmet Efendi,	
Ağbukenli İskender, Karapınarlı Ali Bey	88
Amcam Hasan Efendi'nin Oğlu ve Oğlum Ali Rıza	96
Seyit Hüseyin ve Ali Rıza	96
İki Başlı Hükümet	98
Feodalizmin Bence Olumlu Yönleri	98
Feodalizmin Olumsuzlaşması	98

5) ANADOLU'DA KÜRTÇÜLÜK HAREKETİ'NİN BAŞLAMASI

Koçgiri Olayları	100
Cibranlı Miralay Halit Bey	101
Mustafa Kemal Hareketi ve Aleviler	102

Kürt-Kürtler ve Kürtçülük	112
Kürt Teali Cemiyeti	121
Damat Ferit ve Büyük Ermeni Devleti Projesi	122
Nasturi Olayı ve	
Bitlis Divan-ı Örfisi'nde Yargılananlar	126
Çan Şeyhleri	127
Şeyh Sait	128
İstiklal Mahkemesi	131
İstiklal Mahkemesi'ne Sevkimiz	131
Diyarbakır Hapishanesi ve Şeyh Sait'le Karşılaşma	131
1925 Şeyh Sait Olayı Başlangıcı-Piran Hadisesi	131
Piran Olayları	132
Şeyh Şerif ve Elaziz'in Düşüşü	139
Hasan Hayri Bey'in Hüseyin'e Dönüşü	140
Hasan Hayri Bey'in Çağrısına İcabet	
ve Şeyh Şerif'le İlk Karşılaşmam	140
İddianame	155
Karar	156
Afyon Karahisar Hapishanesi'ne Yolculuk	194
Afyon Hapishanesi ve	
Şevket Süreyya Bey'le Tanışmamız	194
Adliye Vekili'nin Gelişi	199
Hasan Hayri Bey ile Celal Zade Mehmet Efendilerin	
Tutuklanıp İdam Edilişleri	244
Celal Zade Mehmet Efendi	245
Mazhar Müfit Bey'in Hasan Hayri Bey'e Önerisi	
ve Hasan Hayri Bey'in Yanıtı	245
Umumi Müfettişliğin Kurulması ve	
I. Umum Müfettişi İbrahim Tali'nin İcraatları	250
Rapor	251
Vali Cemal Bardakçı	253
Rapor	254

Yalıda	277
Mustafa Baba	286
Fındık Ağa	317
Dersim Sözcüğü	319
İnanç, Din ve Alevilik	320
Kızılbaşlık	321
Olayların Açıklanması	322
Şah Haydar	323
Sünnilik	324
II. Muaviye'nin Yezit Oğlu Muaviye) Konuşması ...	324
Ömer bin Abdulaziz (672-720) :	325
Seyit Rıza	328
Rehber	332
Baytar Nuri	333
İhanet	338
Pülümür Katliamı ve Binbaşı Hasan Hayri	342
Seyit Rıza ve Deşt Nahiyesi Baskını	343
Fevzi Paşa Dersim'de	360
Naciye'nin Elaziz'e Getirilişi	368
Civarık Köyü ve Bertal Efendi	369
Mazgirt'te	370
Sürgünlerin Geri Dönüşü	390
 FOTOĞRAFLAR	 403

ÖNSÖZ

Ömrünü kahırla kazanmış, hayatı pahasına dahi üstün güçler karşısında eğilmeyip, ey hak demekten geri kalmamış, daima ezilenin yanında ezenin karşısında olmayı ibadet bilmiş bir kişinin feryatlarını içeren hatıratına nasıl bir önsöz yazılacağıнын hezi içerisindeyim.

Hele bu kişi insanın babası olursa!...

Aslında bir yaşam öyküsü olan bu yapıtın sahibi eserinde yeterince kendini tanıtmış ve gayri kişileri onun eseri ve kendisi hakkında kanaat izhar etme külfetinden kurtarmıştır.

Yazar bu yaşam öyküsü içerisinde yaşadıklarını atıye intikal ettirmeye çalışmakla geçmişte oluşturulmuş kanuni ve gayri kanuni olaylardan ibret alınıp birlik, bütünlük ve dirlik içerisinde mutluca yaşanmasını salık vermeye çalışmıştır.

O benlik ve bencillik kompleksinin ötesinde var olduğu camianın güç ve şöhretinin gölgesine sığınmaktan ve onunla hayat bulmaktan daima kaçınmıştır.

Dünyaya gözünü E, tığı Doğu Anadolu'nun mütevazı bir semti Karerbaba Dağı etrafına serpilmiş köylerden biri olan Sağyan adıyla yetinmemiş tüm köyleri kapsayan Karer ismini unvan edinmiş, o ismi Bingöl hudutları dışına taşırılmış, önce Elazığ daha sonra Türkiye, Avrupa, Amerika'ya kadar yaygınlaştırmış ve bu adı kişisel icraat ve mücadelesiyle şereflendirmiştir. Ömrü boyunca da Karerli Mehmet olarak bu-

lunduğu her yer ve ortamda ödün vermeden şerefiyle yaşamaya çalışmıştır.

İşte bu sergüzeşt dolu yaşam öyküsünün derlenip toplanmasında, yazılıp kitap haline gelmesinde bana yardımcı olan başta kızım Runerm Erenler olmak üzere, değerli kardeşim Cafer Yurtsever'e, kızlarım Kamile Rugerm ve Ruken'e; kitabın basılmasında maddi ve manevi yardımlarını esirgemyen Kalan Yayınevi sahibi Sayın Mesut Özcan Bey ve diğer kişilere şükranlarımın edasını borç bilerek, tüm okurlara esenlikler diler saygılarımı sunarım.

Ali Rıza Erenler

SUNUŞ

Değerli okurlarıma sunduğum bu yapıt, ne bir roman ve ne de bir tarih niteliğindedir. Ama tarihi olaylarla iç içedir. Bu yapıtta sadece duyduklarım, yaşayıp gördüklerim ve araştırmalarım ile elde edilen belgeler dile getirilerek bölgenin son yüzyıllık sosyal ve siyasal olaylar sergilenmektedir.

Acı ve tatlı yönleriyle de olsa tüm anılarımı not alma alışkanlığım içinde yaşayarak kaleme aldım. Ne var ki darmadağın bir halde olan bu anılarımı asırlar boyu devletin veya hükümetlerin Doğu ve Güneydoğu'ya uyguladıkları yanlış politika ve icraatları sonucu bölge halkının uğratıldığı haksızlık ve çektikleri çileleri yazmak, yüz yıl içinde olagelen oluşumları geleceğin sağduyulu insanlarına aktarmak istiyordum. Bu amaçla önceden yazdığım notları birtakım düzenlemelerle yeni yazıya dönüştürerek bir kitap haline getirmeye karar verdim. Amaç, gelecek kuşaklara yaşanılmış olan bu anılarla kalıcı bir ışık olabilmektir.

Dileğimiz, bizden sonraki nesillerin barış ve kardeşlik içinde yaşamalarıdır. Bunun yolu da geçmiş acı yaşanımının ve anıların geleceğe ders verici bir şekilde örnek olmasıdır. Yanlışlıklar ve olumsuzluklar bir başka yanlışlıkla düzeltilmeyeceğine göre bu yanlışlıkları tarihin sayfaları arasına gömmek ve çağın koşullarına göre sevgiyle döşenmiş bir yo-

la girebilmektir. İşte ben de bu amaçla yola çıkmış bulunuyorum. Dökülen kanlar nerden olursa olsun, çekilen acılar nasıl çekilirse çekilsin artık bu olumsuzluklar durulsun, çekilen acılar dinsin ve akan kanlar dursun istiyorum. Bu insanlar bizim, hepimizin... Bu topraklar bizim, hepimizin.. Anadolu bize ve bizler de Anadolu'ya aittir.

Kârerli Mehmet Erenler

1) GİRİŞ

İlk Adım ve Haklı İstem

1958 yılından geriye doğru bakıldığında, içinde bulunduğumuz asrın ortalama üç çeyrek yılını yaşamıştım. Bu yaşam süreci içinde defalarca sıkıyönetim ve İstiklal Mahkemeleri'ne sürüklendim ve çok kez de sürgün edildim. Kahırla kazandığım yaşam öykümün bir ürünü olan bu eserimde, ey hak dediğim, haklılık ve doğruluktan yana çıktığım için önüne kadar sürüklendiğim idam sehpalarında sallanmaktan kurtulup ölümün eşiğinden nasıl döndüğümü ifade etmeye çalışacağım. Bu acılı yaşam öykümde yüz bir seneye mahkum edilişimin ezilmişliği içinde verdiğim ölüm-kalım savaşımı anlatacağım..

Her bir sayfası kahırla yaşanılmış bu eserimde Doğu Anadolu halkının çilesini, ömrü acılarla geçmiş kişilerin yaşam süreleri içinde olup bittilerle nasıl heder edildiklerini yazacağım. Yazacağım ki, bu acılar bir daha yinelenmesin.

Yazmalı, konuşmalı ve söylenmeli ki, insanlar doğru ve haklı ortamı yakalayabilsinler. Vatan diye uğrunda ölmüş, ecdadının kanı pahasına kazanılan topraklarda yaşam hakları ellerinden alınmış insanların kendi öz vatanlarında vatansızlar gibi nasıl yaşatıldıklarını dile getirmek istiyorum.

Tüm varlıkları ellerinden alınıp sürgüne gönderilen yüz binlerce ailenin açlık, sefalet içinde kaderleriyle nasıl baş başa bırakılıp ölümüne terk edildiklerini kamuoyu önünde sergilemek istiyorum. Bu ağır koşullar altında hayatta kalanlara sonraki yaşanılanları dahi çok görülüp her gün bir başka suçla suçlandırılarak yeniden nasıl bir ölümün kucağına itildiklerini dile getirmek istiyorum.

Neden öldürülmek istendikleri, niçin öldürüldükleri sorulama-

mış, sorulsa dahi sorulara yanıtlar göz ardı edilmiş, ölüm nedenleri dahi yıllardır kilit altında tutulmuşların feryadına tercüman olmak istiyorum.

Bu yapıtmda, iftira ve tertipler sonucu işlenen cinayetlere kılıf hazırlayıp meşruiyet kazandırmak için kapalı kapılar ardındaki döndürülen dolapları sergilemek istiyorum. Milli duygular uğruna can vermiş, milliyetperver evlatlarının kendi bütünlüğü içinde ve çeşitli adlar altında nasıl milliyeti tahkir edilip milliyetsizce yaşamaya zorlandıklarını, sözde yaşayan bireylerin, boyların ve aşiretlerin kendi ülkelerinde uğradıkları sürgün, kıyım ve barbarlığın hüküm sürdüğü anavatanın öyküsünü dile getirmek istiyorum.

Kimi dönemlerde konuşmanın suç sayıldığı, insanların insanları horladığı, kimi yönetimlerin suçlamaları adet haline getirdiği, tarihin tahrif edilip gerçeklerin gizli tutulduğu bir düzende milliyetleri ne olursa olsun tüm ezilmiş ve ezdirilmişlerin yaşam öykülerini duyarak ve yaşayarak bütün bildiklerimi sizlere aktarmayı bir görev bildim. İstiyorum ki, bildiklerimin bilmişliği içerisinde sizler; geçmişinizden ilham alıp bu güne dek yapılmış yanlışlıkları yinelemeyerek ya da onları düzelterek kırılan onurları, yapılan tahribatları onarıp milli bünyede açılmış yaraları tedavi ederek ırk, dil, din ve mezhep ayrılıklarını bertaraf edip sadece insan olmanın onurluluğuyla birlik ve bütün içerisinde kardeşçe el ele verip, geleceğe emin adımlarla yürüyesiniz. İçeriği düşündürücü ve ders verici olacağına inandığım bu eseri sizlere ithaf ederken diyorum ki, kendinize öyle bir yol bulunuz ki, onda göz yaşı onda acı ve nedamet olmasın. Bu duygularımı bir şiirle noktalamak istiyorum.

Bir şaşkınlık sarmış benliğimi

Bu yaşam içre pašam.

Öyle karmaşık ki kafam,

Allak bullak olmuş,

Öylesine bir yaşam.

Ah bir bulabilsem onda sevgiyi,

Sevdiğimi,
Sevenimi.
Bulabilseydim nolur onda kendimi.
Çıkıp aşabilsem önümde çığ gibi yükselen engelimi,
Çıkarıp atabilsem boynumdan
Esaret kemendini, bendini yıkabilsem.. .
Nane sümbül kokan
Kar çiçekli dağların yücelerine Kanat çırpıp uçabilsem.
Uçup, uçup
Konabilsem tepelerine özgürce Özgürce paşam,
Özgürce.. .
Bu şaşkınlıktan
Bu karmaşadan Kurtarabilsem kendimi, Aşabil'em
İhtiras bendini.
Tek bir yürek, tek bir duyguyla Çıkabilsem karşına
Kalırsın anda sen
Tek başına paşam
Tek başına.
Başlarsam özgürlük savaşına Yıkılır saltanatın,
Düşer başından tacın.
Türk, Kürt, Laz, Gürcü, Tatar Çerkez, Çeçen
Sünni, Alevi, Yezidi
Buysa acın
Buysa seni yıllar yılı kemiren, Seni bölen
Seni esarete iten sancın.
Bir yol bul ki kendine ittihatçı
Bir yol bul ki olmaya ıslahatçı
Olmaya anda göz yaşı acı.
Bir yol bul ki
Ola insancı,
İnsancı paşa
İnsancı.

Toplumsal Özgürlüğün Temel İlikeleri:

Adalet, Birlik ve Beraberlik

Adalet ve saygıdan yoksun bir toplumun geleceğinde hüsrana, nedamet gözyaşı; şefkat ve sevgiden uzak, birlik ve beraberliğini yitirmiş toplumda ise esaret vardır.

Özgürlüğünü kaybetmiş bir toplumun milli duygu ve öz benlik gibi kutsal kavramlardan söz etmeye hakkı yoktur. Bu duygular, özgürlük elde edildiğinde bir değer ifade eder ya da özgürlüklerin elde edilmesinde bir itici güç sağladıkları zaman anlam kazanırlar. Ey genç nesil: Özgürlüğün temel öğelerinden biri olan toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanması ve onun devamı için kadın, erkek, genç, ihtiyar el ele verip tek kafa ve tek vücut olarak çalışma zorunluluğunda olduğunu unutma. Bu birlik ve beraberliğe dün olduğu kadar bugün, bugün olduğu kadar da yarın ihtiyacın olacaktır. Senin varlığını çeke-meyen, seni siyasi çıkarları uğruna bir araç olarak kullanmak isteyen türedi zihniyetler, daima ayakta olup, senin dağılımlığını, senin zavallılığını görmenin gurur ve kıvancı içerisinde seni kullanabilirler. İçten ve dıştan sana yöneltilecek saldırılar karşısında ezilip yok olmak için birlik ve beraberlik içerisinde yaşamaya mecbursun.

İdeolojin ve mefkuren ne olursa olsun; “Böl parçala ve yönet” düşüncesinde olanların oyunlarına gelme. Unutma ki senin mefkuren sen yaşadıkça seninle yaşar. Bunun ötesinde söylenenler boş ve anlamsızdır. Sen seninle, sen kardeşinle barışık ve dayanışma içerisinde oldukça mutlu gelecek seninle olur. Biz ve bizden önceki kuşaklar dünyaya gözlerimizi açtığımızda, çevrelerimizde oluşmuş acı ve tatlı olayların öykülerini; bu olaylarda ölmüş ve öldürülmüşlerle, bazı kişilerin gösterdiği olağanüstü cesaret ve kahramanlıkları hakkında yakılmış destan, türkü ve ağıtları dinletilerek büyütüldük. Gelenekselleşmiş bu yaşam olgusu içerisinde, kendimizi bilip çevremizi tanımaya başladığımızda en az bizden önce yaşamışlar kadar anlatılanların etkisinde kalıp, gelecek için şartlandırılmıştık. Dost tanıdıklara saygı, şefkat ve sevgi bağlılıkla koşarken, düşman olarak gösterilenlere de kin,

nefret ve intikam hırsıyla bakmaya alıştırılmıştık. Sonradan edindiğimiz kültürel gelişim ve yöresel değişimdeki engin görümler dahi, çocuksu çağlarda telkin edilip zihinlere işlenmiş ve sindirilmiş duyguların dağıtılmasında etkin olamıyordu. Öyle ki: Bir türlü neden birbirimize düşmanız diyemediğimiz bu dar çerçeveden; sonradan kazandığınız yeni dünya görüşüyle dahi bir an kendimizi geçmişten koparamaz olmuştuk. Ne zaman hoşgörü ve hümanist duygularla mazinin karanlıklarını aydınlatmaya kalktığımızda, hemen o tutucu güç karşımıza dikiler ve bizi geçmişe ihanet veya dönmüslükle suçlayarak “Düjümne bavan nave dosta lavan” (baba düşmanı oğula dost olmaz) diyerek kesip atar. Böylece de, kendisinin etkisi altında kaldığı husumet duygularını geleceğe dönük olarak canlı tutmaya çalışırlardı. Feodal mücadelenin özü aşiretler arası ve aşiret içi çatışmaların yegane dayanağı buydu. Amaç, kişisel çıkarlar uğruna feodal yapıyı canlı ve ayakta tutmak, ulusal bilinci yok etmektir.

Doğu ve Güneydoğu halkı arasında aynı inançta olan aşiretlerin birbirleriyle, aşiret içi ailesel ve ezbetlerin bir diğerine karşı duydukları düşmanlıklar, basit çıkar hesapları ve sınıfsal farklılıklara dayanmaktaydı. Aynı mezhepten olmayan aşiretlerin, karşıtlarına takındıkları düşmanca tavırların asıl nedeni inançsal ayrılıklardan kaynaklanmaktaydı. Yılların beraberinde getirdiği bu husumet ve çekişmelere karşı Doğu ve Güneydoğu’da mevcut aşiretlerin tümü, soy birliği içinde olmasa dahi yaşadıkları bölgede gelenek, görenek, dil ve kültür birliği ile bir bütündür. Aşiret, aile, din ve mezhep gibi ayrılıklarla onu bölmeye çalışmak, milli birliğe ve bütünlüğe yapılan bir ihanettir. Bu düşünce, din-ulus ve milli bütünlük açısından benliğini bulmaya çalışan toplumlar için de geçerlidir. Zira İslamiyet’ in kurucusu Hz. Muhammet bir hadisinde belirttiği gibi “İslamiyet’ i fırkalara ayırıp, İslam bütünlüğü içine nifak sokup onu bölmeye çalışan, İslam’ ı İslam’ a öldürten, İslam da olsa ben-den değildir” sözleriyle İslam bütünlüğünü korumaya çalışmış ve böylece İslam dünyasına ilahi bir buyruk olarak iletmiştir. Ama, “Bu varakı zi vefayı kim okur kim dinler” diyeceksiniz. Sözler, sözde kalmayıp uy-

gulama safhasına girdiği zaman bir değer ifade eder ve böylece uluslar da kaynaşmış bir bütün haline gelirler.

Söz aşiretlerden açılmış iken, soy ağacı tarihinin binlerce yıl önceki sayfalarının ve derinliklerinde kendisini hissettiren mensubu bulunduğum Hormek aşiretine de değinmeden geçemeyeceğim. Zira, anılarımın her safhasında izi olan bu var oluşun özüne inmek benim için kaçınılmaz bir vecibe olmuştur. Ancak, bu konuya girerken, Karerli Mehmet olarak kendime bir kök, bir menşe veya övünceye dayalı bir geçmiş aradığım düşüncesine varılmasının beni ruhen üzeceğini de belirtmek isterim. İyi veya kötü oluşumu ile geçmiş, geçmişte bırakmanın anlayışı içinde kendi kendime daima önerim şu olmuştur.

“Yaşamının hiç bir döneminde şövenist duyguların etkisinde kalarak geleceğini yönlendirmeye çalışma. Geçmişin övücü ve özentisi içinde şan ve şöhrat peşinde koşup hayatının akışında desinlere yer verme. Kendini geçmişinle değil, kendin olarak örmeye çalış. Yaşamınla geçmişin aynası olduğunu, geleceğin de temel taşı olacağını unutma. Yalandan ırak ol, olabildiğince de yalancıdan uzaklaş. Riya-karla hemhal olmaktan sakın. İnsanı, insanca görüp, insan olmaya özen göster. Tevazu’yu görev, bağışlamayı ise ibadet bil. Kamil olmanın temel taşı tevazu, faziletin en yücesi ise bağışlamaktır. İyilikten yana ol, kötüye yandaş olma. Ezilenin yanında olup, ezenle mücadelede korkma. Korkunun kölesi olmaktan sakın. Korkak, korkunun gölgesinde uzun yaşasa dahi, ezilip horlanmaktan kendini kurtaramaz. Bildiğini ver, bilmediğini öğrenmeye çalış. Zira, Hz. Ali “bana bir kelime öğretenin kulu-kölesi olurum” demiştir. Bu nedenle irfan yolunu kendine yol edin. Bu yolun yolcusu ve öncüleri önünde saygı ile eğil. Düşkünün daima yanında olup ona yardımdan kaçınma ki insan olduğunu idrak edebilesin.

“Mezar taşı ile övünülmez” derler. Geçmiş sembolize eden o taş, temiz ve sağlam ise, yapılacak yeni yapıtın temeline konur. Bu temel üzerinde inşa edilecek bina görkemiyle kendini, temeliyle geçmişini yaşatır.

2. AŞİRETLER, ŞECERELER, HORMEKLİLER

Hormekliler

Hormek aşireti kökeninin Harezmşahlar'a dayandığı öteden beri söylenegelmektedir. Bu söylentiler, kanıt olarak gösterilen tarihi kaynak ve ortaya çıkartılan şecerelerle de doğrulanmıştır. Merhum Mehmet Şerif Fırat'ın, kısıtlı olanaklara rağmen büyük bir çaba ile araştırıp oluşturduğu "Doğu İlleri ve Varto Tarihi" adlı yapıtındaki açıklamalara fazladan bir şeyler eklemek niyetinde değilim. Onun bu büyük çaba ve hizmetlerini taktirle anarken kendilerini de rahmetle yad etmeyi borç bilmekteyim.

Özünde ben, yaşanmış bir geçmişin günümüze aktarılmasında emeği geçmiş yazar ve araştırmacılar hakkındaki eleştirileri tüm ve bal ve sevabıyla gene tarihçilere bırakmanın doğruluğuna inanmaktayım. Bence yanlışla yanlışla yanıtlamak yeni bir yanlışlığa kucak açmak olur. Zira çağlar boyu insanlığın başına gelmiş felaketlerin kökeninde yanlışlıkların varı olan çekişmeler, bölünme ve ayrılıklar yatmaktadır. Daha çok Varto olaylarının anlatımıyla sınırlı tutulmuş Varto tarihini, ne yazık ki merhum Mehmet Şerif Fırat, eskilere dayalı husumetleri yenilemenin ötesine götürememiştir. Oysa merhumun özünde var olan ve istemeyerek burada gizlediğine inandığım hümanist görüş ve insancıl duygularının ışığı altında; geçmişe perde çekip uzlaştırıcı bir üslûpla ve birleştiricilikle gelecek nesle öncülük edip onlara kardeşlik ve dostluk kapılarını aralayabilirdi. Düşünsel olarak bu benim özümnden kaynaklanan bir varsayımıydı. O günün koşulları, siyasaal ve sosyal etkinliklerinin ağırlığı altında merhumun tüm iyi niyetliliğine rağmen bizatihi içinde yaşadığı olayları özünden saptırıp gerçekleri bir başka şekilde anlatabil-

me olanağını bulabilir miydi bilemeyiz. Gerçek şu ki; Varto'da olmuş olayların kökeninde etnik farklılıktan çok Alevilik ve Sünnilik gibi mezhepsel ve inançsal ayırımlar yatmaktaydı. Bu farklılıkların geçmiş i ise çok eskilere ve İslamiyet'in yayılışı dönemine kadar uzanır.

Asırların ve asırlar boyu gelişen uygarlık tarihinin silip atamadığı bu husumet duygularını merhum Şerif Fırat bir anda tek başına ve tek taraflı silip atma gücüne sahip olabilir miydi? Bu tür olgular, elbette çift taraflı yaklaşım ve özverilerle mümkün olurdu. Olumlu yada olumsuz eleştirileri bir yana bırakıp önyargısız olarak konuyu ele aldığımızda, denilebilir ki Merhum'un hiç yoktan var ettiği bu büyük eseri ile geleceğe ışık tutmuş, özellikle Doğu Anadolu'da olagelmiş olaylardan ötürü nitelik ve nicelikleri kaybedilmeye mahkum edilmiş bir çok boy ve aşiretlerin kimliklerini ortaya çıkarmakla büyük bir görev eda etmiştir.

Hormek kökeninin Harzemşahlar'a dayandığını kanıtlayan tarihi belge ve secerelerden bahsetmiştim. Şimdi de bu secere ve tarihi vesikalara dayanarak yapıtımı renklendirmek istiyorum.

Harzemşahlar-Hurunbegan Ülkesi

Harezmi: Hazar Denizi'nin doğusunda, Aral Gölü, güneyi Ceyhun (Abuderya) ile Seyhun (Siriderya) arasında uzanan coğrafik bir yapıya verilmiş bir addır. Ceviz anlamına gelen *hurum*, bu coğrafik yapı içerisinde ve Gürcan'ın güney yakasında ceviz ağaçları bol, bağ ve bahçeli bir yerleşim alanıdır.

Tarih yazarlarının sunduğu tarihi verilere göre; Hurumbegân veya Harzemşahlar tabiri bu yöre sahiplerinin öteden beri hatta İslamiyetten önce kullana geldikleri bir ünvandır. Gelenekselleştirilmiş bu tarihi olgu karşısında tarihçiler Harzemşahları 4 dört safhada ele almıştır.

1- İslam'dan önce mevcut olup, 995 tarihine kadar devam eden Harezmsahlar (Afriğ Oğulları). Bu konuda El-Burini'nin El Asa-ül

Bakiye'sinde esaslı malumat verilmiştir.

2- 995-1017 tarihleri arasında var olan Me'mun Oğulları Harezmsahları.

3- Gazneli Mahmut'un 1017 de Harezm ülkesini zaptıyla buraya vali olarak tayin ettiği Altuntaş'la başlayan Harezmsahlar dönemi.

4- 1097 tarihinden başlayıp 1231 yılına kadar devam eden ve bu süre içerisinde İmparatorluk haline gelen Anuştekin Oğulları Harezmsahlar dönemi. Prof. V.Z. Togan ilk Harezmsahlar döneminde Hurum bölgesinde sağ ve sol Harezmsahlar diye ikiye bölünmüş olduğunu; Merkezi "Kent" şehri olan sağ Harezmsahların, merkezi "Gürgenç" olan sol Harezmsahlara iltihakıyla bu bölgenin tamamen (Me'mun oğulları) Harezmsahları hakimiyetine girdiğinden söz eder.

Me-Mun Oğulları Harezmsahları:

Ebul-Abbas, Me'mun bin Muhammet Bin Haris bin Ali ve Me'mun oğulları Harzemşahların sonuncuları olarak soy ağaçlarının Hz. Peygamber'in amcası Hz Hamza'ya dayandığı rivayeti, tarihi bir vakıadır.

Hormekliler ve Hz. Hamza Soybirliği

Varto tarihi yazarı merhum M. Şerif Fırat: "Eskiden aşiret, çevre aşiret ve toplumlar üzerinde hakimiyet kurmak veya güçlü görünme amacıyla soy ağaçlarını etkin ve güçlü bir topluma bağlamayı alışkanlık haline getirmişlerdi. Bu çevresel alışkanlığın akış ve anlayışı içerisinde Hormekliler de soyağaçlarını Hz. Peygamber'in amcası Hz. Hamza'ya bağlamak suretiyle çevrede manevi üstünlük sağlamaya çalışmışlardır." Olayı Türk milliyetçiliği açısından ele alan M. Şerif Fırat, Harezm elinden gelmiş olan ne Hormeklilerin ve ne de Anadolu'da yerleşik aşiretlerden hiç birinin, sihri bağıntı hariç, uzaktan ve yakından irsi olarak Araplarla ilgi ve kan bağıntısı

yoktur, savıyla bu söylenceleri reddetmiştir. Hormekli soyunun Harzemşahlarla birleştiği, tarihi veri secerelerle kanıtlanmıştır. Ancak, Harzemşahlar tarihini 4 safhada ele almış tarihçilerin belirttiği bu dört safhadan hangi Harzemşahlarla Hormeklilerin birleştiğine bir açıklık getirememiştir.

1- Afrik Oğulları Harzemşahlarla ilişki kurmak olanağından yoksunum. 2- Me'mun Oğulları Harzemşahlara gelince: Feodal oluşu içerisinde aşiretler ve aşiret içi ezbetler, ya geldikleri yere göre yada geçmişte iz bıraka gelmiş ilk atalarının adıyla kendilerini tanımlamayı geleneksel bir olgu haline getirmişlerdir. Bu özellikleri ile aşiret ve ya aşiret içi aileler, geçmişti atıye intikal ettiren bir canlı tarih oluşumunu var etmişlerdir. Geçmişti anımsatan veya çağrıştıran bu özellik çerçevesinde Hormeklilerin, Me'mun oğulları Harzemşahlarıyla kan bağı araştırmasına girildiğinde; Hormek Aşiretinden Mehmet-Ali-Me-mun veya Mo-mun oğulları isimlerinin çoğunlukla ve her yerde rastlanılmaktadır. Ayrıca, Erzincan ve Tunceli de mevcut bazı aşiret içi ezbetler de, Hormeklilerin rehberlik makamında oturmaları bu iddiaları doğrular mahiyettedir. Yani Hormeklilerin Me'mun oğulları Harzemşahlarla birleşebileceği ihtimalini çağrıştırmaktadır. Aslında söyleşi ve yöresel rivayetlerden soyutlanarak ve tek yönlü ifadelerle sonuca varıp bir gerçeği açığa çıkarmak zordur. Tarihsel belge ve bulgular bu tür varsayım ve deyimlerle çelişmemektedir. Bundan ötürüdür ki, "Ateş olmayan yerden, duman tütmez", demişlerdir atalarımız.

Hormeklilerin 1017-1097 tarihleri arasındaki yaşantılarında var olan Altuntaşlar Harzemşahlarıyla ilişkisinden ötürü her hangi bir yoruma girmek istemiyorum; zira bu konuda yeterince bulgu yoktur elimizde.

1097-1231 yılları arasında Doğu Anadolu'da hükümran olmuş Harzemşahlardan ve özellikle Celaladdin Harzemşah' ın ölümü ile son bulan Harzemşahlarla Hormekliler arasındaki bağ ve ilişkilere, mevcut secerelerde yer alan ve ayrıca yerel öykülerle bağlantısı kuru-

lan olayları anlatmakla değinmek istiyorum. Zira bu deyim, olay ve mevcut secereler Hormeklilerin Harzemşahlarla bağıntısını gün ışığına çıkaracaktır.

Baba Mansurlular ve Secereleri

Aynı ayrı birer tarihi belge olan secereler 4 adettir. Bunlardan ancak iki tanesinde Hormeklilerden bahsedilmektedir.

1. Şorik Şeceresi
2. Alagöz Şeceresi

Diğer iki secerelerden biri Baba Mansurlara öbürü ise Kureyşanlı'ya verilmiştir.

Varsayımlara göre Sultan Alaattin, Bağın kalesine gelip Dede-ganlardan keramet göstermelerini istediğinde; Muhundu'da ev yapmakta olan baba Mansur, yapılmakta olan evin duvarına binerek duvarı yürütür. Bağın Kalesinde bulunan Sultan'ın huzuruna gelir. Böylece kerametini ishar eden Baba Mansur, Padişah Alaattin Keykubat'dan onay alır. Daha sonra yıkılan duvar taşlarının geldiği yere doğru yuvarlanarak gittiği görülür. Bu taşlarla inşa edilen bina yıllarca Baba Mansurların ocağı ve tüm müridanlarının da ziyaretgahı olur.

1170'li yıllarda Horosan'dan gelip Mazgirt'e yerleşen ve oradan da Doğu Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağılan Baba Mansurluların soyları secereye göre sıralanmıştır.

Hız. Ali ve Hız. Fatima'dan itibaren İmam Hüseyin, İmam Zeynel Abidin, İmam Bakır, Seyit Abdullah, Seyit Şerafettin, Seyit Yakup, Seyit İbrahim, Seyit Celalettin, Seyit Hasan, Seyit İshak, Seyit Ahmet, Seyit Selahattin, Seyit Cafer, Seyit Mustafa, Seyit Süleyman, Seyit Veli ve Seyit Baba Mansur.

Kureyşanlılar ve Secereleri

Miladi 1200'lü yıllarda Horasan'dan gelip Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine yerleşen Seyit Mahmud'i Hayrani, daha sonra buradan göçederek Akşehir'i kendine mesken edinmiştir.

Söylentilere göre Hacı Bektaş-ı Veli güvercin donunda, Horosan'ın Nişabur kentinden gelip Kırşehir'in Sulucakarahöyük köyüne yerleştiklerinde kendilerinden önce gelmiş Horosan Erenleri birer birer gelip onu ziyarete başlamışlardır. Bu ara Seyit Mahmud-i Hayrani de bir arslana binip eline aldığı yılanı kamçı gibi kullanarak Hacı Bektaş Veli'yi ziyaret etmek amacıyla Akşehir'den kalkıp Sulucakarahöyük köyüne doğru hareket eder. O sırada bu gelişi sezinleyen Hacı Bektaş Veli de yapmakta olduğu duvarın üstüne binerek onu karşılamaya çıkar. Kendilerini bu şekilde karşılamaya geldiğini gören Seyit Mahmud-i Hayrani, hemen at yapıp bindiği arslanın sırtından inip büyük bir saygı ile Hacı Bektaş Veli'ye: "Ben canlıyı siz ise cansız yürüttünüz sultanım. Bu yüceliğiniz karşısında ben ne olabilirim ki?" diyerek ona arzı niyazda bulunur. Hacı Bektaş Veli de onu kucaklar. Böylece birbirlerini anlamış ve kabullenmiş iki yol eri ve gönüller sultanı el ele vererek Tekke'ye doğru yola koyulurlar.

Seyit Mahmut Hayrani'nin torunu, İstanbul kadısı Seyit Hıdır'ın kardeşi Seyit Ali, Horasan'dan gelmiş Pirlerle görüşmek üzere Doğu Anadolu'ya gönderir. Böylece Dersim-Tunceli'ye giden Seyit Ali orada yerleşerek kalır. Bugün Tunceli'de mevcut Kureyşanlıların onun soyundan geldiği rivayet edilmektedir. Kureyşanlıların seceresinin Kureyşanlı Gülabi Düzgün ve onun çocukları tarafından saklandığı söylenirse de gene Kureyşanlılara ait bir başka secerenin Adıyaman'da olduğu ravidir.

Derviş Beyaz - Ali Uyum

Şorik seceresi sahibi olan Derviş Beyaz oğulları, Miladi 1100-1200 yılları arasında Horasan'dan gelip şimdiki Bingöl ili dolaylarında yerleştikleri öteden beri söylenegelmektedir. Derviş Beyaz oğlu Ali Uyum'dan geriye doğru sayıldığında ortalama 18-20 baba öncesi İmam Musa-i Kazım, İmam Hüseyin ve Hz. Fatıma, Hz. Ali'ye ulaştıkları varsayılmaktadır. Mevcut secereler de bu varsayımları doğrulamaktadır.

Alaattin Keykubat'ın 12 aşiret mensubu huzurunda Dedeganlardan istediği keramet Kureyşanlı Seyit Ali ile Derviş Beyaz oğlu Ali Uyum'un yanmakta olan bir fırına el ele girip çıkması ile noktalanmıştı.

Gösterilmiş bu keramet sonucu Sultan Alaaddin Keykubat 12 aşiretin Pirlik makamını Baba Mansur'la Hacı Kureyş oğlu Ali'ye, Rehberlik makamını ise Derviş Beyaz oğlu Ali Uyum'a tevdi etmiş ve lokma, yani çıralık alıp verme hakkını da bunlara tanımıştır.

Hicri 582 yılında yazılıp ve hicri 628 yılında Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat tarafından görülüp onaylanan bu secere hicri 800 miladi 1396-1400'lü yıllarında Orhan Gazi tarafından görülmüş, altına şöyle bir açıklama yazılmıştır. ("Müceddeden hazihi Şecere-tün Fi-semane-mie vefi- vakti lefiha-Bağdat Abdullah El Tayip-Fi vakti Zillulahil-İslam Bi ismihi Sultan Orhan Gazi") yani Bağdat Halifes Abdullah El Tayip zamanında İslam'ı gölgesi altında bulunduran Orhan Gazi tarafından bu secere görülmüş ve yenilenmiştir.

Murat ve Ali Uyum

Bağın Kalesi ve kaplıcalarına gelen ve kaleden çevreyi temasa eden 4. Murat, Kığı Suyu'nun karşı yakasında duran bir zatın, sırtındaki pelerini çıkarıp nehrin suyunun üzerine attığını ve bu pelerinin üzerine binerek Bağın kalesi yakasına geçtiğini görür. Olayı şaşkınlıkla seyreden 4. Murat verdiği bir emir ile bu zatı huzuruna aldırır. Huzurda Sultan'ın kutsayıp önünde saygıyla eğilen Ali Uyum onun emirlerini bekler.

Padişah Ali Uyum'a; "Azgın akar Kığı suyu üzerinde pelerine binerek karşı yakaya nasıl geçtin?" diye sorunca:

Derviş Ali Uyum bu soruyu; İlahi bir veri soydan gelen bir olgu ve bir keramettir diye yanıtlar. Bunun üzerine Padişah 4. Murat; Derviş Ali Uyum'u kutlayarak onun beraberinde getirdiği secerenin altına ("EL MALUM VEL MEŞHUR DERVİŞ BEYAZ VELEDİ

ALEM ALİ UYUM MUKAYYEDU FİL KÜTÜĞÜ BİL TEKİY-YETİ EL MÜSTEMİ MEMELİKETÜ ÇABAKÇUR ABİ TA-HUR”) yazısını yazıp Çapakçur ovasını Derviş Beyaz oğlu Ali Uyum’a vakvederek, Abutahur köyünde bu ocak adına hakkı irsad ve temvir etmek üzere bir tekke yaptırılmasını ferman buyurur. Böylece Beyaz oğulları soyunun Hz. Ali soyuna bağlayan secere Sultan Murat tarafından onaylanmış olur

Zamanla Alevi, Sünni ayrımının ağırlık kazanması Alevi kesim üzerinde siyasi baskıların artması bu toplumun ıssız dağ köşelerine çekilmesine neden olmuştu. Yoklukların kucağında güçlkle yaşamını idame ettirmeye çalışan bu toplumun verdiği lokma, çıralık ve yardımlarıyla zorla ayakta durabilen Dedegân zümre kendilerine tevdi edilmiş Mürşit, Pir ve Rehberlik görevlerini bin bir güçlkle elde edebilmekte idiler.

Bir tarafta Dedegân nüfusunun artışı bir tarafta siyasi baskının yoğunluğu ve öldürölme korkusu, diğler tarafta geçim sıkıntısı ve cehalet bu kutsal makamlar mensupları arasında bölünmelerin nede-ni olmuştur. Aynı soyun çocukları olmasına rağmen, zamanla birbirlerini inkar etmiş ve birbirlerinin amansız düşmanı olmuşlardır. Zamanımızda bunun en canlı örneğı; Baba Mansurlularla Şöbekliler. Şöbekliler, Derviş Beyaz evlatlarıdır. Derviş Beyazlılarla Kureyşanlılar arasında ihtilaf haline dönüşmüş konu ise; Talip, Pir, Rehber konumudur. Zira gerek Şöbekliler ve gerekse Kureyşanlıların bir kısmı; şecerelerinin Sultan Alaaddin tarafından tanzim tarihi itibarıyla Derviş Beyaz evlatlarını kendilerine rehber edinmişlerdir.

Şorik Seceresi’nin 12 Aşiretle İlgili Bölümü

1. “Cafer Min Kabileti Delisenler, El Müsemma Üskek-ü Dağ İsmuhu Sülbüsen Bi Lakabi Hürem Began” yani lakabı hurum beyleri olan Yüksek Dağ Sülbüs ismiyle anılan Delisenler kabilesinden Cafer.

2. “Teymur- Min Kabileti Alan, El Müsemma Burkent, Buğdan”

Yani, Buğdan'dan Burkentli adı ile anılan Alan Kabilesinden Timur.

3. "Hüseyin Min Kabileti-Ba-İlyas (Baliyan) El Müsemma Hanver" yani Han Şehirli denilen Ballılar kabilesinden Hüseyin.

4. "Bozkırlı denilen Milli Kabilesinden Muhammet" Muhammet Min kabileti Milli El-Müsemma Bozkır".

5. "Abdullah min kabileti İzol El-Müsemma üç ayak Bi-Lakabi iki bölük" yani İki bölük lakabını taşıyan ve üç ayaklı denilen izol kabilesinden Abdullah.

6. "Ali Min Kabileti Haydar. El-Müsemma Bi-Lakabi Karavel." yani Karavel lakabını taşıyan Bedirkanlı adıyla maruf Haydar kabilesinden Ali.

7. "Mustafa Min kabileti Karsan El-Müsemma Hançerdik (Dik Hançer) Bi Lakabi saz"

8. "İbrahim Min kabileti Lal, El-Müsemma Bayi kara (Baykara) Bi Lakabi Yörük Uzun. (Uzun Yörük)

9. "Mahmut Min Kabileti Çakır Tahir"

10. "Mahmut Min Kabileti Dadabörük Uzun" (Uzun Börük) İptidasi Bucaktan gelmedir.

11. "Yusuf Min Kabileti Zorveliyen El-Müsemma Duvar delen."

12. "Abbas Min Kabileti Merdis El-Müsemma Küllahıdık (Dik Küllah)

Sadece bilgi olsun diye sunduğum Şorik Seceresinde yazılı 12 aşiret hakkında herhangi bir yoruma girmek istemiyorum. Çünkü, bu konuda pek çok yazar, araştırmacı ve tarihçiler gerekli araştırmayı yapmış, gerçek ve tamamlayıcı bilgiyi efkara sunmaya çalışmışlardır. Ancak ben secerenin Hörmeklilerle olan ilgisine değinmeden geçmek istemiyorum.

12 Aşiretten biri ve secerenin 1 numarasında zikredilen bilgi Hormeklilerle ilgilidir. Şöyle ki: "Sülbüs adlı yüksek Dağda Delisenler kabilesinden olup Hurum beyleri lakabıyla anılan Cafer" deyiminin Hormeklilerle ilgisi; Alagöz seceresiyle de teyit edilmiştir.

Alagöz Seceresi

İptidası Harezm elinden gelip Mehmet Pehlivan-i El-Harezm'i, Erzen'i Rum diyarına bey olup ve sonra Rebbiul evvel 540. tarihinde burada vefat eylediğinden, yerine oğlu Melikşah geçip, kaçan Tatar gelince, oğlu Cafer Şah çerisini alıp Sülbüs Dağ'ına otağını kurmuştur. Cafer Şah'ın hicri, 629'da ölümü üzerine yerine oğlu Beşir Bey, onun da 701'de ölümünden sonra yerine oğlu Memun, daha sonra 726'da oğlu Zeynel, 769'da Aynal Bey, 801'de Kara Yakup Bey, 835'de yine oğlu Malhas, 878'de Alhas Ağa, arkasından Mustafa Ağa, Hicri 956 da Mustafa'nın ölümünden sonra yerine oğlu Haydar Ağa İl Ağası olmuştur. Mecburen 1019'da vefatı ile İl Ağalığı Gülabi'ye geçti. Gülabi döneminde Hormek Aşireti çevreye dağıldı, denmektedir.

Hurum-Hurumbegan, Hormek ve Hormekliler

Her iki şecerede de Sülbüs Dağı'ndan bahsedilmiş olması, aşiretin Sülbüs Dağı etrafında yurtlanmış olduğunu kanıtlamaktadır. Ama, Hurumbegin deyiminin nasıl Hormek'e dönüştüğüne dair doyurucu bir açıklık getirmemiştir. Ben tarihi bir yanlışlığa düşmemek için bu konuda herhangi bir yorum ve kanaat izharında bulunmak istemiyorum. Ancak Hurum Began-Hormek oluşumundaki bağıntıyı, yerel deyim ve anlatıla gelmiş öykülerle olayların gelişimindeki uyumları tespitle bir kanıya varılabileceğine inanmaktayım. Şöyle ki: Babadan evlada intikal eden deyimler ışığında

Celalü-d-din Harezmsah ve Hormekliler

Moğol saldırısı sonucunda Erzincan Yassıçimen dolaylarında yenilen Harezmsah birlikleri çevreye dağılırlar. Bu saldırıda ağır yara alan Celalü-d-din'i Harezmsah, yakınlarıyla Munzur Dağı'nı aşip Tujik Baba Dağı eteklerine çekilirler. Burada yaylaya çıkmış bulunan Kırganlı bir ailenin çadırına sığınan Şah ev sahibinden kendilerine yardımcı olmasını, İran'a gidebilmeleri için yeteri kadar at ve

katır temin etmesini ister.

Konuklarının isteğini yerine getirmek için çadırdan ayrılan ev sahibi, köyüne gider. Gecenin geç saatlerinde çadıra baskın yapan meçhul kişiler: “Sizin yüzünüzden kardeşimiz öldürüldü. Onun intikamını senden alacağız” diyerek Şah’a saldırırlar. Evin hanımı bu saldırganlara mani olmak isteyince önce kadını öldürüp, sonra da Şah’a yeniden saldırırlar. Sademe sonucu yere düşüp bayıldığını gören saldırganlar öldü diyerek, Şah’ı bırakıp çadırı terk ederek yayladan uzaklaşırlar. Köyden dönen ev sahibi çadıra girdiğinde karısının öldürüldüğünü, Şah’ın da kanlar içerisinde can çektiğini görür. Son nefesini vermeden önce ev sahibine olayı olduğu gibi anlatan Şah, ondan son defa bir ricada bulunur. “Artık benim yaşamam olanaksız. Şayet ölürsem, beni öyle bir yeme gömünüz ki; mezarımın nerde olduğunu kimse bilmesin. Eğer Moğollar bunun farkına varırlarsa, gelip cesedimi çıkarıp yakarlar.” der ve ölür.

Olay çevrede duyulunca yaylaya gelen aşiret ileri gelenleri, kendi aralarında toplanarak, Şah’ın vasiyeti gereği onun cenazesini Tujik Baba Dağı’na defnederler. Daha sonraları Şah’ın anısına izafeten bu dağın adını Sultan Baba olarak değiştirirlerse de, günümüzde yöre halkı tarafından Tujik Baba Dağı olarak anımlanmaktadır bu dağ.

Baskın olayının Kırgan aşireti köylüleri tarafından yapıldığını iddia eden Şah taraftarlarına Kırganlılara ait Kirmel mezarası verilerek olay yatıştırılır. Kışı Kirmel mezarasında geçiren Harezmlilerin bir kısmı, karların eriyip yolların açılmasından sonra Şah’ın cenazesini mezarından çıkarıp Hozat ve Harput güzergahından Harezme gitmek üzere yola koyulurlar. Hozatla Pertek arasındaki Zeve Köyü yakınlarına gelip burada konaklamak üzere durduklarında, cesedin yüklü bulunduğu katırdan kan sızdığını gören Harezmliler hemen yükü indirirler. Tabutu açıp baktıklarında, aylar önce cesede vurulmuş kılıç veya kama darbelerinin bıraktığı yaralardan hala kan fışkırdığını görürler. Bunu ilahi bir mucize sayarak, cenazeyi ilk gömüldüğü yerden çıkarmış olmanın pişmanlığı içerisinde aldıkları bir

kararla onu yeniden kefenleyerek konakladıkları yerin tepeliklerinden birine defnederler.

Mezar üzerine yaptıkları kümbet etrafında inşa ettikleri birkaç binaya mezar koruyucuları yerleştirilerek burasını meskun hale getirirler. Daha sonraları gelişen bu yerleşim yeri mezara atfedilen manevi üstünlükten ötürü bir ziyaretgah haline gelir. Böylece Şahın adına izafeten Sultan, yerleşim yerine de “Gizli” anlamını ifade eden “Hıdr” ismi verilir.

Hıdr Damı ve Sultan Hıdr

Küçük bir tepe etrafında inşa edilmiş birkaç ev ve Kümbetten oluşmuş bir yerleşim yeridir Hıdr Damı. Bu yerleşim yeri sakinlerinin çoğu kümbetin bekçiliğini yapıp ona hizmet eden kişilerden oluşmaktadır. Geçim kaynaklarını ise yatırı ziyarete gelen insanların yaptıkları bağışlar teşkil etmektedir.

Halen burada yaşamakta olan insanların çoğu o günden kalma Harezmlerin torunlarıdır.

Sözcük anlamına göre (Dam), mahalli tabirle de ev anlamına gelmektedir. (Hıdr) saklıgizli, (Hıdr) ise perde demektir. Kümbete izafeten Sultan Hıdr veya Hıdr Dam’ı diye tanımlanan bu yer sözcük anlamına göre, Sultan burada saklı veya Sultan burada kümbetle perdelenmiştir, gizlenmiştir şeklinde ifade edilmektedir.

Celeddin Harezşah’ın adının burada saklı tutulması, sanırım o günlerden kalma bir vasiyet gereği idi. Moğolların mezarı açtırıp Şah’ın cesedini yaktırma geleneğinin bir tezahhürü ve bunun yarattığı kuşkunun sonucu olarak bu gizlilik oluşturulmuştur. Bundan ötürü de o günden bugüne dek orası Hıdr Damı veya Sultan Hıdr diye tanımlanmaktadır.

Sonraları bu yerleşim yeri çevre insanlarınca “Oğlan veren” diyerek ziyaretgah haline getirilmiştir. Daha sonraları bu yatıra zaman zaman “Üryan Hıdr” dedikleri de bilinmektedir. Zamanımızda Üryan Hıdr Evlatları olarak kendilerini tanımlatanların bu zatla irsi

bağıntıların olup olmadığı bilinmemektedir. Ayrıca Üryan Baba isminde bir yadırın; Harput'un güney yakasında Hüseyinik'le Harput arasında ve dere ağzında bir yadır mevcuttur ki, asıl Üryan Baba'nın bu olma olasılığı bence daha fazladır. Zira Hıdır Damı'ndaki Sultan Hıdır'ın Celalettin Harezmi Şah olduğu tarihen saptanmıştır. Asıl Üryan Baba'nın ise çocukları olduğuna dair en ufak bir emareye rastlanmamıştır. Bunu söylerken, Üryan Hızır veya Üryan Hıdır evlatlarını inkar ettiğim anlamının çıkartılmasını istemiyorum.

Harezmli'lerin Zeve - Hıdır Damı'ndan Ayrılışları

Celalü-d-din Harezmşah'ın defninden nice sonra Harezmli Zeve yahut Hıdır Damı'ndan ayrılarak Bağın Kalesi önlerine gelirler. Mahalli anlatılara göre Kığı suyunun karşı yakasına geçen Harezmli burada Hormek mezrasına yerleşirler. Daha sonra burada da ikiye ayrılan Harezmli'nin bir kısmı tekrar Kığı suyunun karşı yakasına geçip Hıran deresi boyunca yurtlanırken; diğer kısmı Sülbüs Dağı eteğine çekilip, Civarık köyünü kendilerine yurt edinirler. Sanırım bu dönem Alaattin'i Keykubat'ın Şorik Seceresi'nin altına şerh verip onayladığı Hicri 628-1232 yıllarına tesadüf etmektedir.

Cafer Şah'ın mezarının Hormek köyünde bulunuşu rivayeti de bütün bu yerel anlatımları doğrulamaktadır.

Aslında Hormek, Hurum Bey'den kinaye bir köy ismidir. Hormekli ise bu köyün sakinlerine verilmiş addır. Bu açıdan bakıldığında Hormek adı altında tanımlanan bir aşiretin varlığından söz etmek günümüze kadar süregelen bir yanlışlığı yanıtlamanın ötesinde bir anlam ifade etmemektedir. Zira aşiret, bir ocaktan türemiş kan bağı bir olan insan topluluğuna verilmiş bir unvandır.

Büyüklerimiz bize Hormeklilerin 12-13 y.y arasında Civarık'ten gelip Karer Baba eteklerine yerleştiklerinden söz ederdi.

Geliş veya gidiş yönleri ne olursa, hangi baba adıyla anılırlarsa anılsınlar, sonuçta aynı ad altında birleşen aşiret birimlerinin özünde birlik bütünlük yatmaktadır. Değişik inançlara sahip olsalar dahi,

gelenek, görenek ve dil birliği içinde olup teneffüs ettikleri aynı havada içinde, aynı kaderi paylaşmış olan toplum ve zümrelerin kendilerini toplumsal düşünce ve yöresel hareket ile sevgi ve saygıdan uzaklaşmış olmaları bir zaafın ifadesi olsa gerek.

Kitlelerin yaşam boyu ezilmişliğine neden olan yegane faktör budur. Bir başkasının felaketini ve nemelazımcılıkla karşılamak, kendi felaketine kucak açmak demektir. Yöremizde zaman zaman yaşanmış ve yaşanmakta olan bu gerçekleri geleceğe intikal ettirecek tek kanıt, olayı yaşayanlar ve onu gerçeği ile bilip yansıtan tarihtir. Tarihini bilip, geçmişinden ilham almadan yürüyen toplumlar, yolda kalıp ezilmeye mahkumdurlar.

Bu bölünmüşlüğün, bu ayrılmışlığın ve birbirine düşmanlığın esas nedeni feodal yapıdır. Bu feodal yapılar çözülmedikçe halkların uluslaşması da olmaz. Tarihler boyu ve özellikle Cumhuriyet döneminde 1921-1937 yılları arası Cumhuriyet idaresi yöneticilerinin Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizde Kürt diye tanımladıkları insanlarla, Alevi, Sunni inançlı insanlara karşı zaman zaman uyguladıkları tedip ve tenkil hareketleri bunların en belirgin örnekleridir.

Alevi'ye zulmetmenin, kırk yıl ibadet etmiş bir Müslümanın erişeceği sevap ile eş değeri tutulduğu, Alevinin kestiği kurban da olsa etinin yenmesinin Müslümanlarca haram sayılması ve mum söndürme safsatalarının söylenegelmesi, Alevilerden kız alıp vermenin yasaklandığı, tutucu bir toplumun katı kuralları içinde dinin gerçek amacına önem vermeden, din adamlarının din maskesi altında ülkede oluşturmaya çalıştıkları sömürüye ve istismara müsait tüm kural ve tabulara rağmen, karşı görüşün temsilcileri olan Aleviler, insanca yaşayabilmek için bu tabuları yıkmaya çalışmışlardır. Bilimsel ve insani görüş içinde toplumsal birlik ve beraberliğin kutsallığına inanmış, aydın ve laik olmanın verdiği güçle hümanist ve çağdaş dünya görüşüne dayalı olarak günümüze kadar yılmadan uğraş vererek kendisine özgü bir yaşam olgusu ile gelebilmişlerdir.

3) ELAZIĞ'DAKİ YAŞANTIMIZ

Sünnilerle İlişkımız

Nerden ve hangi ad altında olursa olsun getirilen teröre ve baskıya ödün vermeden, asrın kültür gelişimine adapte olmuş Hormekli kardeşler yaşadıkları zor koşullara rağmen tüm olanaklarını seferber etmiş ve çevre insanların hakça, insanca yaşamaları uğrunda verdiği mücadelede öncülük ede gelmişlerdir.

Cehaletin toplumlar arasında oluşturduğu ayrıcalık, baskı, taassup ve tüm katı davranışlar karşısında direnip tabuları yıkmayı hedeflemiş bir boy olarak bilinen ve bu uğurda çaba harcayan Hıdıkanlılar'ın gerek Sünni ve gerekse Alevi toplumları arasında daima özgün bir yeri olmuştur.

Örnek olarak Hartput'da ticaretle uğraşıp Hüseyinik'de oturan amcam Hasan Efendi, Sünni ve Alevi toplumları arasında yüzyıllardan beri birbirlerine kız verip almama kurallarını yıkmak amacıyla Hüseyinik'de bir Sünni kızı olan Fatma Hanımla evlenmiştir. Fatma Hanımın ilk doğumdan sonra felç olması amcamın ikinci kez evlenmesine neden olmuştur. Bu kez de bir hamaylı arkasına yazılmış seccere ile soy ağacının 12 İmam'a kadar uzandığı rivayet edilen Zerkeli Şeyh Hacı Yusuf oğlu, (halen Kiğı Camii avlusunda meftun bulunur), Şeyh Hacı Mehmet Efendi'nin kızı Faika hanımla evlenir.

İlk eşi Fatma Hanımdan doğmuş kızının adının da Faika oluşu nedeniyle ikinci eşi Faika hanımın ismini değiştirerek onun adını Kamile olarak nüfusa kaydettirir. Bu eşinden de Müfide-Muhlise adında iki kızı ile Ali Rıza adında bir oğlu dünyaya gelir. Amcamın ölümünden sonra Amerika'dan dönmüş olan amcam Selim Ağa oğlu Hasan Hulki Efendi, Karhova eşrafından Süvarioğlu ailesinin kızlarından Lütfiye ile evlenmişti.

Bir Alevinin Sünni bir kızla evlenmesi ve bir Sünninin bir Ale-

viye kız vermiş olması çevrede yankılanmış ve taraftarların yakınla-
rı arasında tepkilere de yol açmıştı. Kendi aşireti içinde de yapılan
dedikoduların kızgınlığı içerisinde evinin damına çıkan Hasan Hul-
ki Efendi, ezan okuduktan sonra aşağıya inip herkesin gözü önünde
eşiyle namaz kılmış ve bunu çevrede yaygınlaştırıp gelenek haline
getirmeye çalışmıştır. Evinin bir odasını mescit diğer odasını da sı-
nıf yapıp köy ve çevre çocuklarını okutmaya başlamıştır.

Köyüne ve köylülerine bu hareketiyle örnek bir insan olarak bir
takım yenilikler getiren, çağdaşlık ve kültür yolunda adımlar atmış
olan Hasan Hulki Efendi, toplumlar arasındaki ikilemi ve sürtüşme
nedenlerini ortadan kaldırmak için ilk doğan erkek çocuğunun adını
Osman Nuri, ikinci çocuğunun adını Ömer Faruk, daha sonra do-
ğanlara da Bekir Sıdık, Ali ve Cengiz adlarını vererek isimlerde bile
bu tabu haline gelmiş zinciri kırmaya çalışmıştır.

Amcam Hasan Efendi'nin ölümüyle genç yaşta dul kalan ikinci
eşi Kamile Hanımla evlenerek Elazığ'ın Hüseyin köyüne yerleş-
tim. Merhumun Harput'daki işlerini takip ederken, onun ortağı bu-
lunduğu şirket hissedarlarıyla tanışmış ve bilvesile ile kısa bir za-
manda geniş çevre edinmeye başlamıştım.

Çevre ile bu iletişim içine girdiğim süreçte tanıştığım kişiler
arasında kemalet ve irfanın doruğuna yükselmiş, ahlak ve yüce duy-
gularla temayüz etmiş, olgun davranış ve kerametleriyle çevre in-
sanlarının üstünde etkin saygınlığı olan Şeyh Seyit Ali Efendi ile ta-
nışma şerefine nail olmuşum.

Tekke ve zaviyelerin kapatılması sonucu İstanbul Fatih semtine
nakleden Şeyh Seyit Ali Efendi, Harput'da bulunduğu süre içinde
başında bulunduğu Şabaniye tarikat dergahının sadık bir üyesi ol-
muş ve bu zatın rahlesinde ilmi tedris etme olanağı da bulmuşum.

Burada gösterdiğim liyakatdan ötürü kendilerinin taktirlerine
mazhar olmuş ve ilk kez bir alevi olarak ondan halifelik beratını al-
mış ve onun postnişi olarak da Şabaniye tarikatı mesahigleri arasına
katılma mutluluğuna ermişim.

1925'deki Şeyh Sait olaylarında Hormek aşiretinin karşıt tavırlarına rağmen olaylara adımın karışması nedeniyle İstiklal Mahkemesi'nde yargılanarak önce idama, daha sonra 101 yıl seneye mahkum edilmiş olmam, Sünni ve Kürt toplumu içinde Hıdıkanlı olarak özgün bir yere sahip olup onların sevgi ve saygılarını kazanmama neden olmuştu. Buna rağmen seçimde Zazalar "Mehmet Efendi hase başe amma ve lakin kızılbaş" diyerek oylarını başka tarafa vermişlerdi.

Ailemiz Hormek aşireti içinde Hıdıkanlı (Hıde Ali'i Momun) çevresinde ise (Ali-i Momun) veya Momun oğulları olarak tanımlanmaktadır.

Hüseynik

Harput'un güneydoğusu ve hemen eteğinde dere kenarında kurulmuş, zümrüdi yeşilliklere bürünmüş, bol suyu, bağı ve bahçesi ile yalancı cenneti andıran Hüseynik, kiliseleri başta olmak üzere camhamam ve çok sayıda dükkanları ile adeta Harput'un ticaret merkezi durumundaydı. Ermeni ve Türk halklarının çoğunlukta olduğu Hüseynik'de Kürt olarak ancak birkaç aile barınmakta idi. Onlar da şu yada bu toprak sahiplerinin yanında ya yarıcılık ve ya hizmetkarlık yapmakta idiler. Dersim'den gelip Sunniliğe meyletmış bir iki ailenin ötesinde Aleviliğini devam ettiren Hasan Efendi'den başka bir aileye rastlamak mümkün değildi.

Hasan Efendi

Fiziki yapısı ve ciddi davranışları ile otoriter bir görünüm arz eden amcam Hasan Efendi, prensip sahibi bir kişi idi. Haksızlığı sevmeyen, haksızlığa ödün vermez yapısı ile herkesin üzerinde saygın bir yeri vardı. Her bir ruha sahip olan amcamın sert görünümü onun hayatta her şeyi ciddiye alan yapısından kaynaklanmaktaydı.

Zamanın katı kurallarına karşı bilgili, onurlu iradesi ile toplum üzerinde olumsuz gelişme gösteren tabuları yıkmayı amaçlamış bir

kişi idi.

Hasan Efendi'nin tek amacı ve hedefi karanlığı, bağnazlığı yıkmaktı. İnsanların etnik ve inançsal ayırım yapmadan, insanca ve hakça bir yaşama kavuşmasına ve "Çorbada tuzum olsun" kabilinden bireysel katkıda bulunur ve isterdi. Çevrede bu havayı estirmeye çalışırdı. Bu nedenle herkes okusun istiyordu. Okumak isteyenlere şefkatle kucağını açıyor ve onlara olanaklarıncaya yardım etmeye çalışıyordu. O dönemlerde okuyup bir yerlere gelmiş ve eli kalem tutanların çoğunda onun emeği vardı. Hasan Hayri Bey, Ramiz, Ni-yazi misali daha bir çokları bunun canlı örneği idi...

Eşi Fatma Hanımın felç olması sonucu; kızı Fahika Hanımı Hasan Hayri Beyle evlendiren amcam, kendi evinin yakınında bir ev alarak kendi gözetim ve denetimi altında onları yurtlandırmıştır.

Amcam Hasan Efendi'nin evi haremlik olarak iki kısımdan ibaretti. Misafirlerini kendisine ait bir başka evde ağırlardı. İki katlı evi ise yalnız kendisine ait olarak kullanırdı. Bizi de okuduğumuz dönem içinde tehçirden yeni kurtulmuş Cuvar isminde bir Ermeni asıllı hanımın evinde oturtur, onun bakım ve gözetimini altında okulumuza devam ettirdi.

Aslan Pınarı ve Okulumuz

Aslan Pınarı, Elazığ-Harpur yolu üzerinde beyaz yontma taştan yapılmış bir çeşmenin adıdır. Bu çeşmenin yapıldığı yer pınar adıyla birleştirilerek buraya "Aslan Pınarı Mevkii" denmiştir. Elazığ'daki Harpur ve Hüseyinik'e bir kilometre uzaklıkta olan bu yerde, geniş bir bahçe içinde taş, kerpiç ve ağaçtan inşa edilmiş iki katlı büyükçe bir okulumuz vardı. Beş sınıflı bir okuldu. Burada ilk ve orta kısımlar bir arada ders görüyorduk. Eski tabiriyle "İptida ve Rüştîye" deniliyordu isimlerine. Okula kardeşimle birlikte gidip gelirken bazen atlı gidip geliyorduk. Atla gittiğimizde onu okulun bahçesinde bir yere bağlayıp yemledikten sonra derse giriyor, ders çıkışı yani teneffüslerde yine onun yanına koşuyor ve teneffüs sürecini onun

yanında geçiriyorduk. Akşam paydosunda gene koşuyor, kardeşimle birlikte sırtına biner binmez soluğu köyde alıyorduk. Bazen de amcamın hizmetçisi bizimle geliyor, atı gerisin geri köye götürüyor, akşam paydosuna yakın bir zamanda gelerek bizi alıp birlikte köye dönüyorduk.

Dedem Süleyman Ağa ailesinin ilk erkek torunu olmam nedeniyle bana gösterilen ilgi ve ihtimamdan ötürü alabildiğine şımartılmıştım. Gözü pek, ele avuca sığmayan, her dediğini yaptıran, haşın ve yaramaz bir yapıya sahiptim. Kardeşim Hasan, benim tam tersime ağır başlı, çekingen, içine kapanık, uysal bir kişiliğe sahipti.

Okula başlayışımızın ilk ayları idi. Amcamın otoriter tutumu, çocuk yaşta hem bizi korkutur, hem de canımızı sıkarmıştı. Çocuksu yaşta ana şefkatinden mahrum olmanın ezgisi içimizi kemirmekte idi. Özgürce gezip tozduğumuz dağ, taş ve ormanlarımızı arar olmuştuk. Yer yer yığılmış mayıs ve davar dışkılarının gölgesinde görünmez hale gelmiş çoğu tek katlı evlerden oluşmuş köyümüzü, arkadaşlarımızı hele anamızın sevecen bakışlarla bizi kucaklayışı ve şefkatle bağrına basıp sıcak öpücüklerle saçlarımızı okşayışının hasretiyle yanarmıştık. Sıcak bir yuvanın özlemi her geçen gün bizi biraz daha çok yiyip bitirmekteydi. İşte içinde yaşadığımız bu soğuk ortamın psikolojik baskısı, okuldan kaçıp bir an evvel köye dönmenin planlarını hazırlamaya bizi zorladı.

Okuldaki çalışma düzenimiz, davranış ve özellikle atla geliş gidişlerimiz okuldaki diğer öğrencilerden farklı durumumuz hemen göze çarpmıştı. Buna rağmen içimde yalnızlığın verdiği bir huzursuzluk vardı. Öğretmenlerimizin bize gösterdiği yakın ve özel ilgileri bir nebze olsa içimizi kemiren sıkıntılarımız giderir gibi oluyordu ama, ben yine de içinde bulunduğum ortamın etkisinden kendimi kurtaramıyordum. Öğretmenlerimizin bu yakın ilgileri sanırım amcam Hasan Efendi'nin sosyal kişiliği ve okulla olan bağlantılarından kaynaklanıyordu. Gerek öğretmenlerimizin bize karşı olan yakın ilgileri, gerek farklı giyimlerimiz ve gerekse atla geliş gidişle-

rimiz Hüseyinikli öğrencilerin kıskanmasına neden oluyordu. Biz de bunun bilincinde olduğumuz için fazla dikkat çekmemeye özen gösteriyorduk. Buna karşılık onlar, söz birliği etmişçesine üstümüze üstümüze geliyor ve her gördükleri yerde bizleri kızdırmak için “Kürt Kürt Kuvara/ Kürdü vurduk duvara/ Kürt ne bilir bayramı/ Zır zır içer ayranı.” diyerek bizi horluyor ve bir sürü küfürlü sözlerle aşağılamaya çalışıyorlardı. Bu tür davranışlar, onların bitip tükenmeyen hareketleriydi. Ellerinden gelseydi bizleri dövmeye bile kalkarlardı.

Onların saldırısından kurtulabilmek için zil çalınca herkesten önce dışarı çıkıyor, gizlice ata binerek hızla uzaklaşıyorduk. Köyde de çarşı ve pazara çıkmak yasak olmuştu sanki bize. Amcamın korkusundan onların şerrine karşılık veremiyor, derdimizi kimselere anlatamıyorduk. Kardeşim Hasan’ın umursamamasına rağmen ben rahat değildim.

Böyle sıkıntılı günlerden biriydi. Henüz okuldan çıkmış, atın dizginini koluma takmış, Hasanı beklemekte idim. Birden Hüseyinikli çocuklar etrafımı sararak küfürlü sözlerle bana saldırmaya başladılar. Kimisi gelişigüzel yumrukluyor, kimisi saçımı, üst başımı çekiyor ve kimisi de atı elimden almaya çalışıyordu. Ben atın dizginini iyice koluma sardığım için onu benden alamıyorlardı ama bir kolum dizgine bağlı olduğu için rahat hareket edemiyordum. Kısa bir boğuşmadan sonra küfür, tartışma ve çekişmeleri seyre koyulmuş Harput ve Mezreli çocukların müdahalesi ile saldırganlar beni bırakıp olay yerinden uzaklaştılar. Bu arada arkadaşlarından ayrılan biri kavga esnasında yere düşmüş fesimi alarak arkadaşlarına doğru koşmaya başlamıştı. Ben fessiz kalmıştım. Aradan hayli zaman geçtiği halde kardeşim Hasan görünürlerde yoktu. Daha fazla bekleyemezdim. Hemen ata binerek fesimi alanın peşine düştüm. Yalvarmalarına rağmen fesimi alamadım. Üstelik beni taşıyorlardı. Bu arada atılan taşlardan biri belime isabet etmiş ve beni bir hayli acıtmıştı. Yapacak bir şey de kalmamıştı artık. Atımı mahmuzlayarak köye döndüm. Baş açık bir şekilde de eve gidemiyordum. Tek çare beklemektir. Fesimi alan ile

aynı mahallede oturuyorduk. Onun geçeceği yolu biliyordum. Cami ile Nuri Bey'in evi arasındaki aralığa gizlenerek onu beklemeye başladım. Neden sonra elindeki fesimle gördüm. Ben hemen atıma binerek karşısına çıktım. Beni karşısında gömenin şaşkınlığı içinde kalan çocuk Kanlı Göl'e doğru kaçmaya başladı. O koşuyor ben kovalıyordum. Bu kovalamaca içinde köyden hayli uzaklaştık. O bir yorgunluktan bitap düşmüş ve orada yere yığılmıştı. Attan inip, atımı bir çalıya bağladım. Bunu fırsat bilip tekrar kaçmaya çalışırken onu yakaladım. Gücü bana yetmediği için bana yalvarmaya başladı. Bir daha onlara uymayacağına söz veriyordu. O hınç içerisinde hasmımı bayağı hırpaladım. Yerde çökmüş baygın yatıyordu. Korku içinde öldü mü diye kulağımla kalbini dinledim, yaşıyordu. Onu o vaziyette bırakarak fesimi alıp köye döndüm.

Hasan, okulun önündeki olayı başkalarından duymuş, yürüyerek köye gelmiş, evin yanında beni bekliyordu. Atı ahıra bağlayarak birlikte eve gittik. Olayı olduğunca anlattım. Bu kez de amcamın korkusu ve telaşı sarmıştı. Amcam olayı duyarsa veya çocuğa bir şey olursa biz ne yapacaktık. Bu telaş içerisinde kara kara düşünürken kardeşim Hasan, bu oluşum karşısında artık ne amcama görünebilir ne de köyde kalabiliriz, dedi.

-Peki ne yapabiliriz? dedim.

-Köye, Karer'e gidelim, dedi. Böylece karar birliğine vardık ve ata atlayarak amcama görünmeden yola koyulduk.

Hüseyinik'ten Kaçış

Hüseyinik'ten çıktıktan sonra ilk geceyi Habusu'da geçirdik. Sabahleyin yola çıktığımızda Karakoçan, Sancak istikametine yürüyerek giden bir grup insanla karşılaştık. Hoş beş tanışma sonucu yolu muza devam ettik. Karakoçan, Çanakçı derken üç günde zorla Sancak-Karapınar gidebildik. O geceyi akrabalarımız Mustafa-i Ali Beylerde geçirdik. Ertesi gün Mustafa-i Ali Bey yanımıza bir adam takarak bizi köyümüz olan Sağyan'a gönderdi. Yol boyunca bu ani

dönüşümüzü köydekilere nasıl anlatacağımızı düşündük durduk. Geçerli ve inandırıcı bir yalan uydurmamız gerekiyordu. Bu düşünce içerisinde köye ulaştık. Beklenmedik bir anda ve ansızın bizleri karşılarında gören annemle evdekiler şaşkınlıktan donakalmışlardı. Kısa bir duraklama sonucu geçirdikleri şoktan kurtulanlar, hasret dolu bir şefkatle bizleri kucaklıyor bağırklarına basıyor ve durmadan yanaklarımızdan öpüyor öpüyorlardı. O heyecan içinde hep beraber eve girdik. Babam sedirde oturmuş komşularla sohbet ediyordu. O da ummadığı bir zamanda bizi görmekten şoke olmuştu. Ama bunu bize hissettirmemek için sarf ettiği çaba her halinden belliydi. Biz hemen yanına koşup elini öptükten sonra gerisin geri çekilerek odanın bir köşesinde diz üstü. Bizim böyle tedirgin ve eğreti bir vaziyette çömeldiğimizi gören köylüler, “Ağa izin ver de çocuklar rahat otursunlar”, deyince, babam:

- Onlar şimdi kendilerini okumuş ve ne yapacaklarını bilir sanıyorlar, rahat oturmak isterlerse onlara mani olan mı var? dedi.

Bunun üstüne köylüler bu kez de bize seslenerek “gençler rahat oturun” dediler. Bizler babamızın önünde duyduğumuz eziklik ve heyecan ile oturduğumuz yerde gayri ihtiyari yayıldık. Konuşmalar arasında okulun bir süre tatil edildiğini, bu nedenle geldiğimizi, bize haber gelinceye kadar köyde bekleyeceğimizi söyledik. Babam bu anlattığımıza inanmamıştı ama inanmış görünmenin sıkıntısını yaşamaktaydı. Ben ise bunu hissetmenin ağırlığı altında ezilmekteydim. Yakında amcamdan gelecek mektupla gerçeğin meydana çıkacağını ve ondan sonra halimizin ne olacağını düşünmekten kendimi alamaz olmuşum. Babam bu dalgınlığımızın altındaki gerçeği hisseder olmuştu ama gene de bunu nedense yüzümüze vurmak istemiyordu. Aradan hayli zaman geçmişti. Biz içimizi kemiren kuşku ve onun yarattığı korkudan henüz kurtulur olmuştuk ki, birden amcamın mektubu gelmiş ve gerçek meydana çıkmıştı. O gün söylediğimiz yalanla bugün katmerleşmiş bir suçluluğun ağırlığı altında ezilmeye başlamıştık. Bundan ötürü başımıza geleceklerin korkusuyla ka-

çacak delik arar olmuştuk. Babamla karşılaşmak azraile randevu vermek gibiydi bizim için. Ona görünmeme çabasıyla köşe bucak kaçıyorduk. Çok geçmeden korktuğumuz başımıza gelmişti. Bir gün beklenmedik bir yerde babam aniden karşımıza çıktı. Bizi bir hayli hırpalarken bir fırsatını bulup elinden kurtulur kurtulmaz soluğu ev damında annemizin yanında aldık. O peşimizden gelen babamızın önüne geçip bizi yakalamasını önlemeye çalışırken bize de Kürtçe “law brevin” (ulan kaçın) diye sesleniyordu.

Ben ve Hasan annemin bağırmasıyla mutfağın kapısından dışarıya doğru kaçmaya başladık. Buna rağmen hıncını alamayan babam, ocaktan aldığı odun kütüğünü arkamızdan fırlattı ama yanmakta olan köz, bize isabet etmedi. Böylece şimdilik kaydı ile dayaktan kurtulmuştuk.

Aradan geçen zaman içinde bulunduğumuz kışı bahara dönüştürmüştü. Güneşin yakan ışıkları, ısınan hava, çevrenin yeşil örtüsünü kapatmış olan kalın kar yığınlarını yavaş yavaş eritmiş, yer yer beliren benekler doğaya alacalı bir güzellik katmıştı. Babam da artık kırgınlığını bırakmış, bizi bilinçlendirmenin çarelerini arıyordu.

Sıcak bir ilkbahar günüydü. Babam, esrarengiz sesiyle bizleri yanına çağırdı. Anamın himayesinde kardeşim Hasan ile birlikte odaya girdik. Babamın önünde bir kitap, bir defter ve bir kalem duruyordu. Bir tarafta ise ise elindeki ahır sepeti ile çoban bekliyordu. Anam, “Gene ne istiyorsun çocuklardan?” deyince, babam kızarak, “Sana kaç kez benimle çocukların arasına girme demiştim, bir daha benim işlerime karıştığını görmeyeyim hanım” deyince anam sustu. Biz de süklüm бүклüm beklemeye başladık.

Babamın bir şeyler söyleyeceğini anlamıştık. Sepeti ve kitapları göstererek:

- Söyleyin bakalım, okuyup adam mı olmak istersiniz, yoksa evde kalıp çoban mı olmak istersiniz? İşte defter, kitap ve alem; işte sepet. Hangisini tercih edeceğinizi söyleyin bana dedi.

Ben hemen babamın yanına koşup elini öptükten sonra kitapları

kucakladım. Kardeşim Hasan ise ne olup olacağını kestiremediği için olduğu yerde kalakalmıştı. Babam davranışlarının bilinciyle:

- Pekala. Yolunuzu kendiniz seçtiniz. Ama okuldan kaçıp yalan söylemenin kefareтини de ödeyeceksiniz. Bir daha böyle bir hatayı yapmamanız için mutlaka cezanızı çekmeniz gerekecektir, dedi ve çobana beni göstererek,

- Onu hergün beraberinde davara götürecektir, akşama kadar da dağılan hayvanları ona toplatacağsın. Sakın acıyayım deme, eğer acıdığını duyarsam, seni doğduğuna pişman ederim; diyerek kesin talimatını verdi. Ben, çobanla birlikte davara giderken, Hasana da sepeti sırtlatıp ahıra gönderdi. Böylece yeniden okula gidinceye kadar bir yaz boyu çalıştık.

Derik Ormanı

İçinde kurt, ayı, çakal gibi çeşitli vahşi hayvanların barındığı ve kol gezdiği birkaç yüz dekarlık orman, içinde altı adet kom bulunmaktaydı. Bu ormanlık ve komlar, amcam Hasan Efendi'nin tapulu malı idi. Amcam Hasan, her yıl ilkbahar aylarında toklu satın alır, burada besiyeye koyar ve sonbahar aylarında da götürüp sattırır.

O yılda bine yakın hayvan toplanmıştı. Bu hayvanlar için dört çoban tutulmuş ve bende başlarına getirilmiştim. Dört-beş adet iri yarı çoban köpeğimiz vardı. Bu iş önceleri bana eğlence gibi geldi. Ama işin aslı öyle değildi. Çobanlığın çok zor bir meslek neden sonra öğrendim.

Her sabah erken kalkar, çobanlarla birlikte hayvanları yataklarından çıkarır, ormanın içine götürürdük. Otlama esnasında çobanları köpekleriyle birlikte hayvanların dört bir yanına dağıtır, koruma altına alırdık. Benim yanımda da babamın beni emanet ettiği köpeğimiz vardı.

Günlerden sıcak bir temmuz günü idi. Yorgunluk ve terleten hava nedeniyle çoban arkadaşşıma sezdirmeden yanından ayrılarak asırlık bir meşe ağacının altında kestirmek istedim. Yere uzanmam-

la uyumam bir olmuştu. Aradan ne kadar zaman geçtiğini bilmiyorum. Birden bir homurtuyla uyandım. Aman Allahım; baş ucumda kocaman bir ayı durmuş bana bakıyordu. Kaçmak istedim ama kaçamadım. Ayı güçlü pençeleriyle beni kucaklamıştı bile. Dilim tutulmuş sesim çıkmıyordu. Bağırıyordum. Tir tir titriyordum. Kollarımda derman bacaklarımda takat kalmamıştı. Aklımı kullanmak zorundaydım. Yoksa ayı beni parçalayacaktı.

Bir anlık boşluktan yararlanarak ayının kollarından fırlayıp kaçmak istedim ama kaçamadım. Çünkü ayı tekrar beni yakalamış, kollarının arasına almıştı. Bulunduğumuz yer, dik bir yamaçtı. Ben çırpındıkça o daha hareketleniyordu. Bu boğuşma içinde aşağılara doğru yuvarlanıyorduk. O tepeye doğru beni çıkarmaya çalışıyor, ben de çobanların bulunduğu taraf olan aşağılara kayıyordum. Bir kaç kez yuvarlanıp durduk. Bu yuvarlanmalar içinde ayı devamlı olarak kol ve bacaklarımı ısınyordu. Canımın acımasıyla var gücümle bağırdım. Birden köpeklerin sesini duydum. Bana cesaret gelmişti. Tekrar kaçıp kurtulmaya çalışırken yeniden yuvarlandık. Gerisini hatırlamıyorum, bayılmışım.

Gözlerimi açtığımda kendimi çobanın kollarında gördüm. Çoban ağlıyordu. Benimse her tarafım sızlıyordu. Kan içinde idim. Benim ayıldığımı gören çoban sevinç çığlıkları atmaya başladı. Allaha şükrediyordu. Kulaklarımıza hala sıkılan silahların ve havlayan köpeklerin sesleri geliyordu. Bu sesleri duyan yayla içindeki köylülerde gelmişlerdi.

Ben yürüyemiyordum. Sırt üstünde de köye götürülmem mümkün değildi. Yardıma gelenler, meşe dallarından bir sedye yaptılar. Kanayan yerlerim de, yırtılan gömlek parçaları ile bağlanıp sedyeye yatırıldım. Dört kişi, beni sedye üzerinde taşıyarak köye getirdiler.

Başımdan geçen bu müessif olaydan ötürü babam üzgün, annem ise aşırı bir duygu içinde babamı suçluyordu. Misafir odasında sedir üzerinde yapılan yatağımda tedavi altına alınmışım. Mahalli doktorlar kendilerince buldukları usullerle beni tedavi ediyorlardı. Uzun

bir istirahat ve bakımdan sonra iyileştim. Olayın böylece ucuz bir şekilde atlatılmasının ve benim hayata yeniden dönmemin sevinci ile tekkeye gidilerek dualar edildi, kurbanlar kesildi.

Tekke

Çevrenin saygı duyduğu, zaman zaman ziyaret ettiği, uğruna kurbanlar kestiği bu tekke, Baba Mansur evlatlarından bir aileye aittir. Rivayete göre Sağı adında bir adamın malı imiş. Söz konusu aile buraya ilk geldiğinde Sağı'ye konuk olurlar. Ev sahibi, konuğunun evladı Ali olduğunu öğrenince kendisinden keramet göstermesini ve kendisini inandırmasını ister. Konuk, Sağı'nin elindeki değneği alıp yanlarında akmakta olan su arkının kenarına diker. Değneğin yeşillendiğini gören Sağı, eline giderek niyaz eder. Alınan karar gereği hemen orada büyükçe bir tekke inşa edilir. Daha sonra yanına cem evinin de eklenmesi ile şimdiki durumuna gelir. Kurulduğu günden bu güne dek tekke ve çevredeki insanların yoğun ziyaretleri ile dolup taşar. Buraya gelen insanlar özellikle şifa bulmak ümidiyle gelir, dilekte bulunur, kurbanlar keserlerdi. Ziyaretçilerin arasında psikolojik hastalığa yakalanıp depresyon geçirenler, oran olarak daha yüksekti. Bu tür hastaların tekkeyi ziyaretleri sonucu iyileşip gittikleri çevre halkınca söylene gelmektedir.

Bu tekkede dört kardeşten biri olan Seyit Hüseyin oturmaktadır. Diğer kardeşlerden Şahismail, çevrede “Şeko” diye tanımlanır. Seyit Ali ve Veli, ayrı ayrı yerlerde oturup çevrelerinde saygınlık yaratmış kişilerdir.

Avrupa ve Amerika'ya Gidiş

Koyun ve kuzu gütmelinin acı hatırası olan ayı ile boğuşma olayından mucize eseri kurtulup iyi olduktan sonra babam bir kez daha beni yanına çağırarak okumak isteyip istemediğimi sordu. Olumlu cevap aldıktan sonra okullar başlamadan beni yeniden Harput'taki amcam Hasan Efendi'nin yanına gönderdi.

Amcamın bana karşı kırgınlığına rağmen eline giderek keşimi affettirmeye çalıştım. Amcam bu kez beni Askeri Rüştiye'ye götürerek kaydımı yaptırdı. Üç yıllık bir eğitimden sonra askeri idadiyeye geçtim. Burayı da başarı ile bitirdikten sonra, İstanbul'a giderek askeri tıbbiyeye kaydımı yaptırdım. Ancak, burada altı ay kadar okuyabildim. Bütün öğrenciler toplu olarak Gülhane Askeri Hastanesi'ne göz muayenesinden geçirildiler. Ben gözden çürük çıkarılmıştım. Hüzünlü bir şekilde okuldan uzaklaştırıldım. Durumu babama ve Amerika'ya gitmiş olan amcamın çocuklarına bildirdim. Daha önce kardeşim Hasan ile amcam Selim Ağa'nın oğlu Hasan Hulki Amerika'ya çalışmaya gitmişlerdi.

Okuldan ayrılmanın hüznü içerisinde Türkiye'yi terk ederek Avrupa'ya gittim. Bir-iki ay kadar Avusturya, İsviçre, İtalya, Almanya, Fransa ve İngiltere'yi dolaştıktan sonra Amerika'ya kardeşlerimin yanına gittim.

Uzun bir deniz yolculuğundan sonra artık Amerika'daydım. Kardeşim ve Hasan Hulki beni karşıladılar. Bir müddet hiçbir iş aramadan Vaşington'da onların yanında istirahat ettim. İş olanakları da vardı. Ancak tam işe başlayacağım sırada hastalanıp yatağa düştüm. Doktor, Zatülcem teşhisini koymuştu. Derhal hastaneye yatırılıp tedavi altına alındım. Bir kaç ay sonra taburcu edildim. Doktorların hava değişimi önerileri üzerine memlekete dönmek zorunda kaldım.

Dönüş ve İlk Görev

Köyde temiz hava ve özel bakım sonucu kısa zamanda iyileşerek sağlığıma kavuştum. Daha sonra Kiğı kazasına giderek orada Sandık Emmini olarak göreve başladım. Yıl 1915. İki yıldan beri Avrupa ve Osmanlı topraklarında kan gövdeyi götürüyordu. Birinci Cihan Harbi başlamış, Almanlarla birlikte Rusya, Fransa ve İngiltere'ye karşı savaşa girmiş ve Rus orduları, Doğu Anadolu'da birçok yerleri işgal etmiş ve birlikleri Bitlis ve Elazığ hudutlarına kadar da-

yanmıştı. Bir tarafta savaş yurdun dört bir tarafında bütün şiddetiyle devam ederken, diğer taraftan da kış ve dondurucu soğuklar Doğu Anadolu'yu kasıp kavuruyordu. Metrelerce yağmış kar yığınları altında ulaşım kesilmiş açlık ve sefalet bölgemizde kol gezer olmuştu. Bu şartlar altında masa başında takılıp kalmayı hazmedemez olmuştum. Böylece kaymakamdan izin alıp, savaşa katılmaya karar verdim. Kaymakam bu isteğimi anlayışla karşılayıp; benim savaş bitinceye kadar izinli sayılacağımı bir yazı ile bildirerek işe resmiyet kazandırdı. Bunun zerine Kiği ve Karer köyleriyle temasa geçip, yaşlı genç demeden eli silah tutan insanlardan bir milis birliği kurarak cepheye hareket ettik.

4. I. DUNYA SAVAŞI YILLARI

Cephede Ruslarla Karşı Karşıya

Bu sırada Faik Paşa şehit olmuş, yerine Erkanı Harp Kaymakamı İsmet Bey (İnönü) atanmıştı. Rusların dinmek bilmeyen saldırıları karşısında birliklerimiz yılmadan ve canhıraş bir şekilde direnmekteydi. Oğnut-Ziyaret ve Kartal tepelerini muttasıl döven Rus Dağ Toplarının cehennemi andıran ateşlere içerisinde tüm mevzileri aşarak İsmet Bey'i, Tayyar Yaylası yüksek sırtlarındaki tarassut mevki karargahında ziyaret ettim. Kendilerine tebriklerimi sunduktan sonra ileri mevzilerde harbe iştirakime izin verilmesini istedim.

1. Fırka Kumandanı Cafer Tayyar Bey'i, eliyle işaret ederek oraya gitme emrini iletir buyurdular. Bu emir üzerine oradan ayrılarak tepe arkasındaki Miralay Cafer Tayyar Bey'in yanına gittim. Kendilerini siper arkasında arkadaşlarıyla sohbet ederken buldum. O bir tarafta bir elinde tuttuğu üzüm salkımından tane tane koparıp yerken, diğer taraftan da, Faik Paşa'nın şahadetinden duyduğu üzüntüyle beraber gerek rütbe ve gerekse kıdem itibarıyla üstün olmasına rağmen İsmet Bey'in, Paşa'nın yerine atanmasıyla kendilerine yapılmış haksızlığı anlatıyor ve atama merciini kınıyordu. Kendi anlatılarına o kadar çok kendini kaptırmıştı ki neden sonra benim orada olduğumun farkına varmış ve bana hitaben:

- Ne istiyorsun? demişti.

- Milislerimle cephenin en ilerisine gidip düşmanla burun buruna savaşmak istiyoruz

- Tüm cephelerde durumumuz hiç de iç açıcı değil. Eğer yardım gelmezse harbi kaybedebiliriz. Tepenin öte yüzündeki vadide harp etmekte olan Albay Şemsettin Bey kumandasındaki alayla irtibatımız tamamen kesildi. Orada olup bitenden bihaberiz. İsterseniz oraya gider ve onlara yardımcı olabilirsiniz.

Bu sözler benim için bir ima aynı zamanda bir itirafı. İşin bu denli vahameti karşısında her ne pahasına olursa olsun askerinden milisine kadar herkesin büyük gayret gösterip olağan üstü çaba sarf edilmesi adeta emrediliyordu. Bu emir üzerine derhal Şemsettin Bey'in yanına gitmiş ve cephenin en ucunda Ruslarla burun buruna harbe tutuşmuştuk. Bölge insanı olarak araziyi iyi bilmenin avantajı içerisinde daima ileri atılıyor ve düşmanı yıldırmaya çalışıyorduk. Bir kaç saatlik çatışma sonucu Rus birlikleri cenahında bozgunluk başlamış, askerlerini kovalar olmuştuk. Direnenlerin çoğu tenkil edilmiş, Harik-Sevik ve Sağniz köylerinden Rus askerleri tamamen kovulmuştu. Teslim olan Rus askerleriyle elde edilen ganimet, dar, silah vs. eşyaları getirip Cafer Tayyar Bey'e teslim etmiştim. Bu cephede harbin bitmesi, Rusların dağılıp yok olmasına rağmen, Sımhaç, Kayınler ve Feriz'deki Rus kuvvetleri birliklerimiz karşısında saldırılarını devam ettirmekteydiler. Kumandanın emri ile düşmanı arkadan çevirerek Kayınler deresinde onları kısmen imha etmiş kaçmak isteyenleri de esir alarak, silahlarıyla birlikte getirip kumandana teslim etmiştik. Böylece tüm cephede Rus birlikleri püskürtülmüş ve kesim işgalcilerden temizlenmiş zaferle noktalanmıştı. İsmet Bey'in 2. Kolordu Komutanlığına atanmasıyla ordunun talihi artmış ve güneşi parlamaya başlamıştı.

Vesika 1'in İzahı: Harpte gösterdiğimiz başarıdan dolayı 1. Fırka Kumandanı Cafer Tayyar Bey tarafından taltifen bahşedilmiş ve aşağıya derc edeğim vesika ile tabancayı , o günün şeref anısı olarak hala saklamaktayım.

Vesika 1 (Yeni yazı çevirisi ile)

Kiği Sandık emini Mehmet Efendi harpte hizmet görmüş olması-na binaen iğtinam ettiği Rus Tüfeklerinden 24526/67684 numaralı iki adet Rus mavzeri ile 7806 numaralı (U.S.A) markalı bir adet tabanca kendisine hediye edilmiştir.17/06/332 Birinci Fırka Kumandanı

Miralay Cafer Tayyar

Vesika 2'nin İzahı: Rus birlikleri Ermenilerin öncülüğünde Karmunurlara gelerek oradaki topçu birliğimiz üzerine şafakla saldırmış ve burada harbin yeniden başlamasına neden olmuşlardı. Bizlerin oraya intikalimizle zor duruma düşen Rus birliklerini takviye için Pülümür'den gönderiler amele taburu dahi onları düşar olduğu hizmetten kurtarmaya kadir olmadığı gibi kendileri de mavhu perişan olup boğazından yaralanan kumandanlarıyla neferlerinin bir çoğu elimize esir düşmüşlerdi. Bu esirlerle elde ettiğimiz techisat ve ganimetleri de 2. Fıkra Kumandanı Edip Bey'e teslim etmiştik. Bu hizmetlerden dolayı kendileri taltifen verdiği ve o günün şeref anısı olarak sakladığım bu ikinci vesikayı da aşağıya derc ederek ittilarınıza sunuyorum.

Vesika 2 (Yeni yazı çevirisi ile)

HILBUZUN YAYLASI

Kiği sandık emini Mehmet Efendinin göstermiş olduğu hidemata mukabil mumaileyhe 11. Fırka kumandanı tarafından 100621/33778 numaralı rus tüfenginden bozma filinta ita kılınmıştır. 9/7/332

11. Fırka Kumandanı

Kaymakam Edip (Servet)

Vesika 3'ün İzahı: Karer cephesinde bulunan 2. Kolorduya mübaaya suretiyle 27 kuruştan koyun ve 20 kuruştan keçiyi verdiğime dair vesikadır. Orduya 207 adet koyun ve keçi vermiş kalan 150 baş hayvanın da Karer ve Kiği hudutları dışına çıkarmam için verilmiş izin vesikasıdır.

Vesika 3 (Yeni yazı çevirisi ile)

Kiği sandık emini Mehmet Efendinin mevcut eğnamından şimdiye kadar 207(ikiyüzyedi) mevaşi mübayia edilmiş ve kendisine damızlık olarak 150 müvaşi terkedilmiş olduğundan bunlara ilişilmesesi zımnında iş bu vesika ita kılındı. 10/9/332

2. Kolordu Levazım Heyeti

Reisi Hilmi

Hilmi Bey'den aldığım bu vesika ile diğer davaları alarak Mazgirt ve Peri üzerinden Elaziz'e hicret ettik. Bu vesile ile 11. Fırka 3. Alay Kumandanı Nuri Bey'i bir kez daha hürmetle anarım. Nuri Bey'in daha sonra Arabistan'da isabet alan bir top mermisiyle şehit olduğunu Edip Bey'den öğrenmiş oldum. Yüce Allah rahmetini ondan esirgemesin.

Aşiret Çekişmeleri ve 1918

Yıl 1918. Savaş, Doğu Anadolu'da Rusların mağlubiyeti ile sona ermişti ama bölgedeki iç kaynama ve kargaşalar yer yer devam etmekte idi. Sünni Palulular ile Dersimliler arasındaki gerginlik had safhaya varmıştı. Otorite boşluğu aşiretleri karşı karşıya getirmiş, soygunlar, baskınlar ve katliamlar olağan hale gelmişti. Aşiretler arasındaki bu gerginlikler her iki taraftan geniş halk kitlelerini tedirgin ediyordu. Bu anlamsız çekişmeleri, birilerinin sona erdirmesi gerekiyordu. Giderek büyüyen bu düşmanlıklar, bölge halkını bir ikinci savaşın eşiğine getirmişti.

Böyle bir ortamda Şadili aşireti reisi Necip Ağa'nın köyüne baskın amacıyla Bağın Kalesi dolaylarında toplanmış olan Dersim aşiretleri Kiğı Suyu boyunca saflanıp mevzilenmişlerdi. Buna karşılık Necip Ağa da gerekli tedbirleri alarak yapılacak baskını sabırla beklemekte idi. Olası bu çatışmayı durdurmak amacıyla İzzet Paşa'dan alınan tel emri üzerine Kiğı kaymakamı, kaza ileri gelenleriyle çevre aşiret reislerinden oluşturduğu bir heyetle, Ohu'ya doğru hareket etmiştik. Görevimiz Dersim aşiretlerini hoşgörülü olmaya ve sükunete davet etmekte.

Bizler Ohu'ya varıp Necip Ağa'ya konuk olduğumuzda tarafların çatışması an meselesi haline gelmişti. Tam zamanında olay mahaline varmıştık. Kaymakam, bizim heyetle birlikte geliş sebebini açıklayan bir mektupla, durumu karşı tarafa aktarmak üzere bir kuyeye çıkarmış ve kendileriyle görüşünceye kadar her hangi bir girişimde bulunmamalarını aşiret reislerinden rica etmişti. Olayın bu

noktaya getirilmesinden sonra bu gerginliğin neden ve nasıl geliştiğini, oluştuğunu Necip Ağa'ya sordu. Necip Ağa, kendince bir takım açıklamalarda bulunarak olayları genelleştirdi. Bu genelleştirmede karşı aşiretlerin suçu olduğu kadar yönetim kadrolarının da büyük vebali olduğunu, böl, parçala yönetimiyle kardeşi kardeşe düşman etme ile bir yere varılmayacağını belirterek kendileri üzerinde yapılan baskıların çekilmez duruma geldiğini belirtti.

Bu ülkemiz neden bu duruma geldi? İnsanlarımız neden düşman kamplarına bölündü? Oluşturulan bu gergin ortamda gerek Beylerin kendi çıkarları uğruna halk üzerinde yoğunlaştırdığı baskılar, gerekse yönetimin Dersim halkı üzerindeki peşin hükümleri, yaşamı çekilmez hale getirmiş, düzeni rayından çıkarmıştı.

Böylesi gergin ortamda İstanbul hükümetine yapılan jurnaller sonucunda Dersim aşiretlerinin tedip ve tenkili için Neşet Paşa komandasında yöreye bir birlik gönderilmiş, sorgusuz infazlar istenilmişti. Ancak Paşa'nın deneyimli ve sağduyulu kişiliği ile yaptığı araştırma sonucunda hareket durdurulmuş ve suçsuz insanlar olası bir katliamdan kurtulmuştu.

Gün geçtikçe, benliğini idrak edip güçlenen geniş halk kitlesi karşısında gücünü kaybeden yöre beyleri, bu defa da Neşet Paşa hakkında şikayete başlayıp, Paşa'nın İstanbul hükümetince görevinden alınmasına neden olmuştu.

Neşet Paşa hakkında yapılmış şikayetleri tetkikle görevlendirilen Ali Paşa, yaptığı tahkikat sonucu Neşet Paşa'ya atfedilen suçluların, tamamen asılsız ve tertipten ibaret olduğu kanısına varmış ve bu kanaatını İstanbul hükümetine bir rapor halinde bildirmişti. İstekleri doğrultusunda hareket etmemiş olan Ali Paşa'nın davranışlarını, kendi otorite ve çıkarlarına aykırı gören beyler, bu kez de onun aleyhinde şikayette bulunmuşlardı. Beylerin bitmeyen bu afaki şikayetleri karşısında tamamen huzursuz olan aşiretler Seyit Ali-i Seyit Nuri, Nazmiye'de Kureyşan aşiretinin ileri gelenlerinden Ali Çavuş, Ali Gah başkanlığında toplanıp bu tertipçi ve iftiracı beylere

gerekli dersi vermek amacıyla Mazgirt ve Çarsancak nahiyesini basmışlardı. Aslında aşiretlerin onları susturmak için bundan başka yapacak seçenekleri de yoktu. Zira kendi çıkarları uğruna devlet güçlerini araç olarak kullanmayı alışkanlık haline getirmiş olan bu suni beyler; hakkında, aşiretlerin devlet katında zaman zaman yaptıkları şikayetlerin kendi aleyhlerinde sonuçlanması, onların bu kapıdan ümit kesmelerine neden olmuş ve kendi haklarının bizzat savunucusu olma zorunluluğunda kalmışlardı. Bu nedenle Mazgirt ve Çarsancak, aşiretlerce basılarak işgal edilmişti. Olayları yatıştırmak, işgalcileri caydırmak ve sorumluları imha yoluyla cezalandırmak üzere görevlendirilen Şevket Paşa kumandasındaki 13. ncü tümen, olay yerine gelmiş ve karargahını Peri bucağına kurmuştu. Çevreden yapılan tüm öneri ve tahriklere rağmen Şevket Paşa sadece olaylara sebebiyet verenleri yakalatıp, adalete teslim etmeyi planlamıştı. Oysa beyler, daha geniş çapta hareketle çevredeki tüm aşiretlerin tedip ve tenkilini istiyorlardı. Umduklarını bulamamanın kırıklığı içinde kıvranan beyler, bu kere de kendi emellerine hizmet eden bazı aşiret reisleri kanalıyla 13.ncü tümenin bölgeye gelişine; Kızılkale köylü Şadi aşireti ağası Hesse Mike ile beni neden olarak göstermiş ve aşiretleri bu hususta ikna ettirip önce Kızılkale köyünü yıkıp yağma ettirdikten sonra şimdi de benim köyümü basıp yağma ettirmek üzere Dersim aşiretlerini suyun karşı tarafında saflandırmışlardı.

Beylerin asıl amacı, devletten aldığı güçle tüm Dersim aşiretleri üzerinde otorite kurmaktır. Bunlardan sağlayacağı imkanla da Dersim havalisini kendi aralarında paylaşıp Elaziz'e hakim olmaktır. Beyler bu tasarılarını zaman zaman bana anlatmış ve benden kendilerine yardımcı olmamı dilemişlerdi. Ayrıca arzularına ram olduğum taktirde Kiğı suyunun karşı yakası, Lehan nahiyesinin doğu kuzey kesimi, Bingöl, Sancak ve Halil Köprüsü arasında kalan sahayı da benim hükümranlığıma terk edecekleri vaadinde bulunmuşlardı. Öneri cazip de olsa bu tasarıma karşı çıkmam onları kızdırmış ve olayların gelişimi itibariyle tahrik ettikleri aşiretlerle Şadi aşireti-

ni karşı karşıya getirmişleridi. Bu nedenle Kızılkale köyünün yıkılmasına neden olan olayların iç yüzünü ve bu olayların asıl sorumlularıyla, kendilerinin gerçek amaçlarını bilmiş olmam, onları endişeye düşürmüş ve bir gün hesap sorabileceğim düşüncesinin onlar üzerinde yarattığı korkuyla beni böylece ortadan kaldırmayı düşüncümüş olarak aşiretleri kışkırtıp bu kere de benim üzerime gönderdikleri kanısındayım. Bu söylediklerim ötesinde Dersim aşiretleriyle bizi karşı karşıya getirecek hiçbir konunun varlığından söz edilemez. Zira biz aynı bölgenin insanları olarak aynı inanç ve geleneklerin eseriyiz. Buna rağmen görüldüğü gibi Kiğı suyunun karşı yakasında saflanmış Dersim aşiretleriyle günlerdir birbirimizi yok etmek ihtirası içerisinde eli tetikte beklemekteyiz.

Sebepsiz olarak aramızda çatışma çıkacak, çatışma sonucu her iki taraftan da bir sürü masum insan ölecek ve bir sürü ocaklar sönecekti. Bunun olmaması için Allah'tan bir mucize beklerken, sizler Hızır gibi yetiştiniz. Umarım ki gelişiniz Dersim aşiretleri üzerinde etkili olur da bir çatışmaya neden kalmadan barış sağlanır diyerek olayın gelişimini böylece özetlemişti Necip Ağa...

Bu ara karşı tarafa kurye olarak gönderilen kişi de geri dönmüştü. Kaymakamın isteklerine cevap veren Dersim Aşiret Ağaları, arzu edilen görüşmenin Mazgirt'in Muhundu Bucağı Lödek köyünde yapılabileceğini bildirmişlerdi. Ertesi günü çevreden heyetimize katılan kişilerle birlikte Lödek'e gittik. Orada toplanmış Dersim Aşiret ileri gelenleriyle Ağaları, Seyit Ali'i Seyit Nuri öncülüğünde bizleri olağan üstü bir ilgi ile karşılamışlardı.

İlk etapta yapılan ikram sonunda hemen konuya girildi. Kaymakam, İzzet Paşa'dan aldığı tel emrini göstererek onlara geliş nedenimizi anlattı. "Amacımız karşılıklı olarak sizleri dinlemek, kanun dışı herhangi bir eyleme girmenize meydan bırakmadan diyalog yoluyla sorunlarınıza bir çözüm bulmaktır. Bu nedenle olayların gelişip nasıl bu hale geldiğini bir kere de sizden duymak istiyorum" dedi. Bu deyimde ağaların yanıtı şöyle olmuştu:

- Başta Göktepelî Ahmet Bey olmak üzere, Mazgirt'deki Sunnî inançlı Ağaların tüm Peri, Çarsancak beyleri ve Şadi aşireti ağalarından Kızılkaleli Hesse Mike (Hasan Ağa) ile Ohulu Necip Ağa anlaşarak biz Dersim aşiretlerini hükümete şikâyet edip hükümetçe üzerimize asker gönderilmesine, adamlarımızın yok yere öldürülmesine, köylerimizin yakılıp yıkılıp yağmalanmasına, iffet ve namusumuzun asker ayağı altında ezilip payımal edilmesine neden olmuşlardır.

Burada devreye giren kaymakam:

- Üstünüze asker gönderilmesinde Şadi aşireti ağalarından Necip Ağa ile Hasan Ağa'nın parmağı olduğunu iddia ediyorsunuz. Bence kavli mücerrette kalmaya mahkum (lafta kalmaya mahkum) bu deyişiniz sadece varsayım atfî cürüm, dayanaksız suçlamalardır, dedi

Ağalar:

- İspatı şöyle: Mazgirt ve Çarsancak'daki jurnalci beyleri susturmak amacıyla yaptığımız baskın sonucu bizi tedip maksadıyla gönderilen Şevket Paşa'nın çağrısına öncelikle uyup onu karargahında ziyaret edenin Hasan Ağa ile Necip Ağa olduğunu biliyoruz. Ayrıca çevrede bu konuda yaygınlaşmış rivayet, deyim ve dedikodular karşısında genel kanaat bu merkezde toplanmıştır, aksi de düşünülemez. Zira bize katılmayanların, bize karşı oldukları iddiasının kanıtı olmaz. Bize katılmayanın karşıt güçle işbirliği içerisinde olduğunu düşünmekten daha tabii ne olabilir. Journallarıyla bizi devlete karşı zor duruma sokup, onlara öncülük ederek, mal, can ve hay-siyetimize kast eden tüm Sünnî ağa, bey ve özellikle Necip Ağa'dan intikamımızı almadan kesinlikle geri dönmeyeceğimize yemin ettik, diyerek olayın gelişimini böylece ifadeye çalıştılar.

Kaymakam, olayların asıl kaynağının ne olduğunu şimdi daha iyi anladığını belirttikten sonra:

- Çarsancak beylerinin kendi çıkarları uğruna olayları saptırıp, bir Alevî-Sünnî çatışması haline dönüştürerek çevre Sünnîlerinden

destek sağladığını, ayrıca devlet katında sizleri Kürt olarak afişe etmiş ve hareketinizi milli bütünlüğün ihlaline yönelik bir Kürt hareketi olarak nitelendirilmesine neden olmuş, Alevi aşiretler arasına soktukları nifakla onları birbirlerine karşı kışkırtmış ve böylece bölgede çıkmış olaylar karşısında sureti haktan, yani devletten yana görünüp onu da kendi safına çekerek üzerinize asker gönderilmesine neden olmuşlardır. Bu gerçek karşısında devletçe gönderilen askerin gelişinde ne Şadi aşiretinin ne de onların büyüğü olarak bilinen Necip Ağa ile Kızılkaleli Hesse Mike'nin asla ve asla dahil olmadığı anlaşılmaktadır. Asıl bilinmesi gereken şudur; bugün burada sizlere karşı oynanmakta olan bu oyun, Anadolu genelinde tarihler boyu siz Alevilere karşı oynanmış oyunların ne ilki ne de sonuncusu olacaktır. Ta ki siz kendinizi bilinceye kadar.

Necip Ağa büyük bir üzüntü ile sizin anlattıklarınızın aynısını bize anlattı. Ancak aranızdaki tek fark siz onu suçlarken o sizlerin naklı olduğunuzu vurguluyor ve en az sizin kadar o da beylerden yakınıyordu. İnanıyorum ki, onun bu yakınması sizin başınıza getirilen felaketlerden ötürüydü. Siz bu gerçekleri görüp, birbirinizle barışıp birleşmedikçe, başkaları daima sizin hayatınızla kumar oynayacak ve sizin dağınıklığınızdan alacağı güçle sizi sömürüp birbirinize öldürtecektir. Bu Osmanlı'nın ezeli ve ebede yönelik politika-sının bir olgusudur.

Şimdi bizim sizden ricamız, Necip Ağa ile barışıp daha kötü olayların çıkmasına neden olmadan yerlerinize çekilmenizdir. Bende üstlendiğim görev itibariyle sizlerden edindiğim bilgilerin ışığı altında gerçeği bizzat İzzet Paşa'ya aktarıp Dersim aşiretlerinin masumiyetini, asıl suçluların ise kimliklerini tüm olanaklarımla anlatmaya söz veriyorum, deyince bu açıklamanın samimiyetine olan güven ve inançlarını belirten aşiret reisleri, Necip Ağa ile barışacaklarını, onunla barıştıktan sonra da tüm aşiretlerin kendi bölgelerine çekileceği vaadinde bulundular ama, burada söze karışan Seyit Ali'i Seyit Nuri, Kaymakama hitaben :

- Kamakam Bey, ben aşiret ağalarının bu kararına bağlı kalamam. Zaten onların istekleri doğrultusunda da bu harekete katılmış değilim. Hiç bir zaman böyle bir arzunun yanlısı olmadım. Bundan sonra da olmam. Evladı Ali derler bize. Bu güne dek ne ihtilaf yanlısı olduk ve ne de silahtan medet umduk. Ama gördüğünüz gibi ağarmış saç ve sakalımıza rağmen bu yaşta elinde silah Necip Ağa'nın kapısına dikilmiş ondan bir şey istiyorum. Merak edip ne istediğimi sen de öğrenmek istemez misin? deyince, Kaymakam:

- İsterim elbette, dedi.

- Seyit Bektaş'ın cesedini bulmadıkça, suçluları yakalayıp cezalarını elimle vermedikçe ya da Seyit Bektaş'ın kanının bedeli olarak Necip Ağa'nın kellesini almadıkça yolumdan dönmeyeceğim, diyerek sözü kestirip attı. Kaymakam :

- Olay anlattığın gibi olmuşsa gerçekten çok üzücü ve çirkin. Ama ben sanmıyorum ki bundan Necip Ağa'nın haberi olmuş olsun. Şayet haberi yoksa, bir başkasının işlediği suçla suçsuz bir kişiyi suçlamak da Allah indinde işlenmiş günah ve bir suçtur. Bunu böyle bilmene rağmen, bu insanlar huzurunda bana, Seyit Bektaş'ı öldürenler yerine Necip Ağa'yı suçluyor, diyet olarak da ondan can istiyorsun. Hem de bu istemin bedelini hesaba katmadan. Necip Ağa'dan öç alacağım derken, bu ihtirasının tatmini için çıkacak çatışmada nice Seyit Bektaş ve nice Necip Ağaların sebepsiz olarak hayatını kayıp edeceğini ve böylece nice ocakların söneceğini hiç düşünmedin mi? Peşin bir yargı ile Necip Ağa'yı bu işin sorumlusu olarak kabul etmeni sana yakıştıramıyorum. Atanız olduğunu vurguladığınız Hz. Ali kendi hayatına katledenlere karşı yapılması gereken işlem hakkında yaptığı nasihat ve vasiyette, "Eğer aldığım bu yara ile ölmez isem, bana kastedenlerle kendim hesaplaşırm. Şayet ölürsem kininizin esiri olup sakın ona eza etmeyin. O bana bir darbe vurdu ise siz de onu tek bir darbe ile cezalandırın" diye buyurmuşlardır. Bana kalırsa her türlü ön yargının ötesinde, hep birlikte Ohu'ya gidip, işin aslını orada öğrenir ve nihayi kararımızı veririz.

Tefekkürden uzak acil ve kişisel bir kararla sıcak aşı soğuk su katmayı sizin inançlarınızla bağdaştırmak bence olanaksız. Bir an Necip Ağa'nın olaydan haberi olduğunu kabullensek bile oraya gittiğimizde, isteğimiz üzerine Necip Ağa'nın bu işin faillerini buldurtup bize teslim edeceğine inanmaktayım. Bir evladı Ali olarak şu anda üzerinde giyinmiş olduğun kinden mamül giysiyi ne yazık ki sana yakıştıramamaktayım. Hemen onu çıkarıp atın ki kokusu size sinmesin. Soyunuzdan tevarüs etmiş faziletleri tahriş ve tahrip etmesin.

Alçak gönüllü ve hoşgörülü olmak ne denli yücelikse, bağışlamak da o denli olgunluk ve büyüklüktür. Kendi geleneksel yapısındaki bu yüce özelliğe sahip çıkmayanların, o yapının varı olduklarını kabullenmek olası mıdır?

1300 seneden beri Ali soyuna karşı işlenmiş cinayetlerden hangisinin peşinden koşuldu ki bugün sen Seyit Bektaş'ın intikamını almaya kalkıyorsun. Bu istek ve duygunun esiri olarak da ceddine ve dolayısıyla siz evlatlarına inanmış bir sürü masum insanı beraberinde felakete sürükleyip, çevreyi ateşe vermek istiyorsun.

Ceddinizin hoşgörü, Allah'a karşı olan inanç ve güvenine ters düşen bu davranışa sahip çıkmanın bedeli ağır olur. Her iki dünyada bunun hesabı sorulur ve sende bunu vermekte zorlu çekersin.

Eğer hakkın kutsallığına inanıyorsanız, ceddiniz dediğiniz Hz. Ali haksızlığa uğrayanlara şu mesajı vermiştir. "Ulu yaradanın bir ismi de Hak'tır. O ismi sanını uzun süre haksızın ayakları altında sürünmesine razı göstermez. Hak er veya geç tecelli eder. Ey hakkı elinden alınıp da hak peşinde koşan! Sen kendini, seni yaratandan çok mu güçlü görüyorsun ki, onun yapamadığını yapmaya çalışıyorsun? Bu çaban ilahi adaletin bir an evvel gerçekleşmesini geciktirmekten başka sana hiçbir fayda sağlamaz" diye buyurmuştur. Şimdi soruyorum sana, ilahi adaletin er veya geç tecelli edeceğinden endişen mi var ki, şu anda yaşlılığına bakmadan elde silah intikam diye çırpınıyorsun? Bir cinayeti bir başka cinayetle karşılamak, sonradan işlenecek cinayetlere kapı açmak olmaz mı? Bana kalırsa bu sevda-

dan vazgeçer, ilahi adaletten bir an önce tecellisini sabırla beklersin. Hem maşa dururken niye elini ateşe sokuyorsun. Devletin kolu uzundur. Bırak canilerin hakkından o, yani devlet gelsin.

“Ulul emre itaat ibadetti” sözü, ceddiniz olduğunu iddia ettiğiniz Resulullah’ın emridir. Bu emre uymak herkesten öncesiz evlatların görevidir. Yeryüzünde uluhiyet’in sembolü devlettir. Devlete güvenmek ve onun kurallarına, yasalarına işlerlik kazandırma çabasını göstermek bir nevi ibadettir. Bu ibadetten yoksun kalmakta, hüsrân ve pişmanlık vardır, diyerek kaymakam sözünü noktalamıştı.

Ohu’ya Hareket

Orada toplanmış insanların müşterek kararıyla, başta Seyit Ali’i Seyit Nuri olarak, tüm aşiret reislerinin iştirakiyle hep birlikte Ohu’ya Necip Ağa’nın evine geldik.

Hal hatır sorulup, biraz dinlendikten sonra, karşılıklı olarak konuşulup sorunların bir neticeye bağlanması amacıyla Kaymakam hemen konuya girdi. Taraflara hitaben, “Ağalar, daha evvel ayrı ayrı dinledim. Edindiğim kanaat şudur ki, sizler, sizlerin varlığını çekemeyenler tarafından tahrik edilerek birbirinizin karşısına düşmanca dikilmiş duruyorsunuz. Aslında ırk, dil, din, boy ve inanç bakımından birbirinizin yakını olan sizler arasında, bu denli husumeti gerektirecek ve birbirinizi öldürecek kadar önemli sorununuzda yoktur. Onun için sizleri görevim gereği bir araya getirmiş bulunuyorum. Amacım karşılıklı olarak konuşup, tüm sorunlarınızı dile getirip gerçekleri görmenize yardımcı olmaktır. Şimdi sözünü sizlere bırakıyorum. Karşılıklı olarak birbirinizden isteklerinizi açıkça ortaya koyun ki aranızda bir daha b tür sürtüşmeler olmasın”

Bu istek üzerine aşiretlerin sözcülüğünü yapan Kureyşanlı Ali Çavuş, Kaymakama anlattığı olayları bir kez daha tekrarlayarak, Necip Ağa ile Hessen Mike’yi alabildiğine suçlamaya çalıştı. Bütün bu konuşma ve suçlamaları büyük bir olgunluk ve sabırla dinleyen Necip Ağa söz hakkı verildiğinde,

“Ağaların bana ve Hasan Ağa’ya yönelttikleri suçlamaları dinledim. Asılsız olan bu isnat ve ithamları daha önce de duymuş, fakat onlarla diyalog kurma imkanını bulamadığım için, gerçekleri onlara aktarıp kendimi aklayamamıştım. Bir an bu imkanı bulmuş olsaydım bile onların bana inanacaklarını sanmıyordum. Gerek benim ve gerekse Hasan Ağa’nın yapılan isnatlar karşısındaki tutumumuza karşın gene de Kızılale köyünün aşiretlerce yakılıp yağma edilmiş olması, ağaların bize karşı inançsızlıklarının yegane kanıtıdır. Ben burada bir köyün yakılması tartışmasına girip sayenizde oluşturulmuş bu iyi niyet ortamını çıkmaza sürüklemek istemiyorum. Zira köyü yakan onlar ama, asıl suçlunun onlar olmadığını biliyorum.

Daha evvel sizlere arz ettiğim gibi, ne ben ne de aşiretimden hiç kimse, beylerin aşiretlere karşı takındıkları tutum ve davranışlarının yanında olmadık. Olamazdık da. Çünkü biliyorum ki, bugün çıkarları uğruna biz Şadilileri aşiretlere karşı kendi saflarına çekmek isteyen beyler, yarın da imkan buldukları taktirde bir başka aşireti yanlarına çekmeye çalışıp aynı oyunu bize de oynayacaklardı. Zira bu ikili oyunlar, onların bu bölgedeki varlıklarının tek silahı ve tek dayanağıdır.

Komşu çevre ve insanı olmalarından öte; beylerle bu güne kadar, her hangi bir yakın diyalogumuz olmamıştır. Beylerin kendi düşüncelerine bizleri karıştırmak isteyişlerindeki gayeleri, aşiretlerle bizi birbirimizle kapıştırıp, bizlerin çatışmasıyla bulandıracakları suda balık avlamaktır. Bunun en canlı örneği de, bize karşı kıskırtılmış olan aşiretlerin topyekun Ohu’yu basmak üzere suyun karşı tarafında saflanmış olmalarıdır. Ağaların şunu iyi bilmesini isterim ki, beylerle herhangi bir çatışma çıksaydı ve ben de bunların çatışma sahasından geçerken aşiretler tarafından vurulup ölseydim, gene de kanım, inanç ve kan birliği içerisinde olduğumuza inandığım aşiretlerden yana akardı. Ben kendi kanına susayacak kadar kansasız ve bahtsız bir insan değilim. Kemiklerimi kırsalar, iliklerimden Dersim aşiretlerinin ekmeğinin kokusu o çevreye yayılır. Benliğimin onla-

rın nimet ve hizmetlerinin bir medyunudur. Öyle kalacağından da hiç kimsenin hiç kimsenin şüphesi olmasın. Bu bakımdan ağaların, bizlere yönelttiği tüm suçlamaları reddederim. Bütün bu söyledikleri ve ithamlarının ötesinde elle tutulacak bir başka nedenle suçlayacakları şey varsa ve bunu kanıtlayabiliyorlarsa, huzurunuzda bunun kefareтини canımla ödemeye hazırım.

İzzet Paşa'nın emriyle görevlendirilen siz ve muhterem heyetinizin müdahalesi olmasaydı, inanın ki çatışmada sebepsiz olarak bir çok kişi ölecek ve bir çok ocaklar boşu boşuna sönecekti. Şükürler olsun ulu yaratana ki, buna meydan verilmeden, barışma duyguları içerisinde bir araya gelmiş bulunuyoruz. Bizler için bir felaketin eşiğinden dönmüş olmanın bayramı olan bu gün hepimize kutlu olsun" diyerek ayağa kalkan Necip Ağa, kendine özgü tavır ve eda ile ilk başta Kaymakam olmak üzere orada bulunan herkese barış elini uzatıp teker teker öpüştü. Sıra Seyit Ali'i Seyit Nuri'ye gelince, o "henüz benim davam bitmedi" diyerek bu merasime katılmadı. Necip Ağa ona hitaben "Seyit Ali sana karşı ne kusur eyledim?" dedi. Bu ara Kaymakam devreye girerek Seyit Ali-i Seyit Nuri'nin anlattığı Seyit Bektaş olayını tekrarladı. Buna karşın Necip Ağa :

"Seyit Bektaş'ın bazı kişilerce soyulup öldürüldüğünü ben de herkes gibi duymuştum. Hatta olaya o zavallıdan ne istediler diyerek de bir hayli üzülmüştüm. Seyit Bektaş gerçekten fakir, kimseye zararı olmayan bir zavallıydı. Hele cesedinin yakılmış olmasını ilk kez sizden duyuyorum. Her kim ki bu işi yapmışsa onu en kısa zamanda yakalattırıp ilgililere yahut da Seyit Ali'ye teslim ettireceğime söz veriyorum." dedi.

Seyit Ali ile Söyleşi

Kaymakam, ben sana Necip Ağa'nın bu işten haberi yoktur demedim mi, diyerek devreye girip konuşmalara şu kelimelerle son vermeye çalıştı: Bak nasıl her şey açığa çıktı. Sana kalsaydı çevreyi ateşe verirdin, deyince Seyit Ali'i Seyit Nuri oturduğu yerde yere

secde edip Rab'bine şükrettikten sonra Kaymakama dönüp:

- Allah senden razı olsun ki beni uyardın ve bir felakete sebep olmamın eşinden dönmeme neden oldun, deyip ayağa kalktı ve özür dileyerek Necip Ağa ile öpüştü.

Taraflar arasındaki ihtilaf böylece ortadan kalkıp sonuçlandırıldıktan sonra iş tatlı bir söyleşiye dönüştü. Kaymakam Seyit Ali-i Seyit Nuri'ye hitaben:

- Dede sana bir şey sorabilir miyim, dedi.

- Elbet

- Sence Allah mevcut mudur? Mevcutsa bana gösterebilir misin?

- Kaymakam bey senin bu سوالin Baba Erenler'e sorulmuş bir soruyu hatırlattı. Onu anlatmadan önce şunu bilmenizi istiyorum. Allah'ı göstermeye gücüm yetmez ama sana, seni ona gösterecek yolu gösterebilirim.

- Neymiş o yol ibadet mi?

- Elbette ibadet. Hizmet ve emektir.

- İbadeti anladık amma, hizmet ve emekten kastın nedir?

- Gücüm yettiğince anlatmaya çalışayım. Yalnız bunu bilmeye iman ve akıl, görmeye de göz ister. Hala benden cevap bekliyorsan, emret bir kase yoğurt getirsinler.

Kaymakam Necip Ağa'ya "bir kase yoğurt getirmelerini emredermisiniz, dedi ve dedeye dönerek

- Yoğurt gelinceye kadar sen de hikayeni anlatırmısın...

Gah Kürtçe, gah Türkçe bir sürü söyleşi ve esprilerden sonra dede hikayesini anlatmaya başlamıştı.

- *Vaktiyle bilgeliği ile çevrede ün yapmış mağrur bir şeyhin konumunda hükümdar olduğu bir beldeye; dervişlerden biri gelip yerleşir. Yoksulluğuna rağmen, eli açık, vermeyi seven, olgun ve ağırbaşlılığı kadar alçak gönüllü olup, hoş sohbetleriyle halkın dikkatini çeken bu zatın, güngeçtikçe çevresinde itibarı artar. Oturduğu fakirhane kısa zamanda ziyaretçileri ile dolup taşmaya başlar. Şeyhin müritleri arasında sözü edilmeye başlayan bu dervişin varlığı*

Şeyh'i rahatsız eder. Bir gün Şeyh müritlerine, son zamanlarda görüyorum ki, ne idüğü belirsiz derviş kılıklı bir yobazdan sizler de söz eder olmuşsunuz. Onun niteliğini açıklamak ve yüzündeki maskeyi çıkarıp atarak, yüzünü size göstermek istiyorum. Bunun için üç gün sonra ona uğrayıp müridanlar huzurunda kendisi ile imtihan olmak istediğimi bildirin., der. Müridanlar arasından gönderilen bir elçi, baba Erenlere şeyhin emirlerini iletir. Baba Erenler elçiye:

- Efendi hazretleri tevazu gösterip kademleriyle fakirhaneyi şereflelendirmek istiyorlarsa, bu emre ittiba hence ibadettir. Teşriflerinin yerleri ise başımın üstündedir. Buyursunlar, der.

Elçi aldığı cevabı Şeyhine arz eder. Taraflar arasında ki bu haberleşme daha sonra çevrede havadis olarak yayılır. Belde halkı şeyhler arasında belirlenmiş o günü ve sonucunu heyecanla beklemeye başlamışlar.

Beklenen gün geldiğinde, şeyh müritleri arasında pür azamet baba erenlerin fakirhanesine gider. Baba Erenler zemin kat bir binada oturmaktadır. Konuklarını ağırladığı odanın tabanı dahil tüm duvarları, sarımtırak renkte killi bir toprakla sıvanmıştır. Misafirlerini üzerinde oturtacak bir iki tabaklanmış hayvan postundan gayri sergisi de yoktur.

Kendi varlıklı yaşamı karşısında bu denli yoksulluk çeken derviş önünde hissiyatını gizleyemeyen şeyh, 'Mademki bu derece yoksuldun, bari konuk kabul edip mahçup olmayaydın, bu tamtakır odanla' der. Derviş:

'Kulun mechuriyeti, kusurundan ötürü Ulu Yaradana karşıdır. Çünkü şu fani dünyada daim ve kalıcı olan sadece o vardır. Bunun ötesi boş ve yalandır. Bu dünyada herkes bir mihman ve misafirdir. Misafirlerin ise bulunduğu ile yetinmesi yaratanın değişmez kuralıdır. O verdiğinden utanmazsa, bize düşen tek şey verdiği ile kanaat edip ona hamdetmektir. Çoğu zaman bu kut kanaat verdiğini de isteyici olanlara dağıtır, bulmadıkça şükrederiz biz...'

Bu söyleşi içerisinde şeyh odanın üst köşesinde serili postta

oturduktan sonra geri çekilen derviş, kapı kenarında boş bulduğu bir yere diz üstü oturur. Hemen konuya giren Şeyh: - Sana üç sorum var. Ya cevabını verir yada halkı kandırmaktan vazgeçer defolup gidersin, der.

Baba Erenler:

- Neden celallanırsınız ki efendi. Siz lütfedip sorunuzu sorun. O belki ruhuma gelir de, müşkülünüzü çözer, diyerekten eline geçirdiği küçük bir ağaç parçasıyla sakın sakın önündeki toprağı eşeleme-ye başlar.

Şeyh bir, diyerek ilk sorusunu sormaya başlar.

1- Şeytan ateşten halk edilmiştir. Ateş neden şeytanı yakar?

2- Her şey mukadder mi'dir? Mukadder ise faili neden mesul tutulur?

3- Allah mevcut mu'dur? Mevcutsa bana göster. Diyerek sorularını böylece tamamlayıp Derviş'ten cevap bekler.

O anda Derviş eşelemekte olduğu topraktan çıkan bir kesek parçasını Şeyh'e doğru fırlatır. Şeyhin alnına isabet eden kesek değdiği yerin kanamasına neden olur. Bir anda kan revan içinde kalan şeyh, bir sürü hakaret ve aşağılayıcı sözlerle bulunduğu yeri terk edip, Kadiya giderek Baba Erenleri şikayette bulunur. Bu şikayetin üzerine Kadı, zaptiyelerini göndererek Baba Erenleri derhal huzuruna getirip yargılamaya başlar.

Kadı:

- Şeyh Efendi seni ziyarete geldiğinde, kendi evinde ona hücum etmiş ve taş atarak kafasını kırmışsın, diye efendi senin hakkında şikayette bulunmuştur. Bu hususta diyeceğin nedir.

Baba Erenler:

- Şeyh Efendinin size ne anlattığını bilmiyorum. Ama, hiç şüphe yok ki ondan yalan sadır olmaz. Ne söylemişse tamamen doğrudur. Ancak Efendi hazretleri ben kulunu ziyarete değil, benimle imtihan için fakirhaneye şeref vermişlerdi. Sordukları üç suale elime geçen küçük bir kesek parçayla cevap verdiğim halde, kendileri beni anla-

mak istemeyerek, olanı saldırı kabul edip size şikayette bulunmuştur.

Kadı, 'Bu nasıl soru ki cevabı taşla verilmiş olsun' diye sorar.

Baba Erenler buna : 1- Şeytan ateşten halk edilmiştir. Ateş neden şeytanı yakar, diye sormuş, hende ona, Adem balçıktan nakle-dilmiştir. Taşlanmış da olsa attığım keseğin aslı balçıktır. Madem ki balçık balçığı kırabiliyor, o halde özü ateş olan Şeytanı da bir başka ateş yakabilir demek istemişim.

2- Her şey mukadder mi'dir? Mukadder ise faili neden mesul tutulur, diye sormuşlardı, hende ona "Keseği atmak benim kaderimde var idiyse, olayın faili olarak neden beni mesul tutup burada yargı-lıyorsunuz. Eğer kadere inanılıyorsa, bu olayın sorumlusu olarak benim yargılanmam mı gerekir.

3- O, Allah mevcut mu'dur? Mevcutsa bana göster, dedi. Ben kendilerine siz, kırılan başınızın ağrıdığını iddia ediyorsunuz. Oysa o acıyı, sizden başka kendi varlığında hissetmiyor ki. Allah'ı gör-mek isteyen, ona yakın olanların, kendi öz varlıklarında Allah için duyduklarını duyar ve onların işleğini işlersin demek istemişim. Görüyorum ki o ne sorduğu sorunun anlamını idrak etmiş ve ne de ve-rilen cevaptan nasiplenmiş, der.

Olayda kasıt olmadığı gerekçesiyle kovuşturmaya son verilir.

Böylece öyküsünü tamamlayan Seyit Ali'i Seyit Nuri Kayma-kama dönerek, sana böyle kesekle cevap vermek gerek amma, sen o Şeyh kadar mağrur ve bencil değilsin. Onun için seninle bildiğin oyunu oynayarak sorunu yanıtlamaya çalışacağım. Şimdi söyle ba-na, Türkçe'den başka bildiğin bir lisan var mı?

Kaymakam, biraz Fransızca, dedi.

Seyit Ali, "Şu anda seninle konuşabilecek kadar bana da Fan-sızca öğretebilir misin?" diye sorunca kaymakam,"bu mümkün de-ğil, bir ömür verip de ancak öğrenebildiğim bir şeyi bir anda sana nasıl öğretebilirim ki? diye yanıtladı.

Seyit Ali:

- Peki Kaymakam Bey, dünyada konuşulan bunca lisandan sa-

dece birini, o da birazcık öğrenebilmek için yıllarını verdiğini rahatlıkla söyleyebiliyorsun ama gene de yeri göğü, arşı, kürsü ve tüm kainatın mimarı, 18 bin alemin yaratıcısı ol halk-ul mutlakı emeksiz ve hizmetsiz olarak bir anda sana göstermemi istiyorsun. Bu mümkün olur mu sence?

O an yoğurt gelmiş ve Seyit Ali-i Seyit Nuri'nin önüne bırakılmıştı. Kaseyi eline alan Seyit Ali-i onu kaymakama göstererek, söyler misin kaymakam bey bunun içindeki yağ mıdır, yoğurt mudur? diye sordu.

Kaymakam:

- Görünürde yoğurt ama içinde yağ da var, diye yanıtladı.

Seyit Ali :

- Yağ yoğurdun neresinde?

Kaymakam :

- Her zerresinde.

Seyit Ali :

- Kasenin ve yoğurdun içindeki yağı bana gösterebilir misin?

Kaymakam :

- Yağı gösterebilmem için evvela yoğurdu yayıp yabancı maddeleri yağdan ayırmam lazım.

Seyit Ali :

- Evet Kaymakam Bey bana yönelttiğin soruyu şu anda kendin yanıtlamış bulunuyorsun. Kainatın her zerresinde var olan yüce yaradanı görmek için ona giden gerçek yolda iman, inanç ve aşkla yürümen ve hizmet vermen gerekir. Bu yol Muhammed-Ali'nin işaret buyurdıkları Taat ve Tevhit yoludur. Kuralları ise, nefse hakimiyet, tevazu, alçak gönüllülük, sehavet, eli açıklık, bağışlayıcılık ile ilim irfandır. Velhasıl ele, bele, dile sahip olmak, ikrar ve sadakek yoludur. Bu yolun yolcuları ancak onunla hemhal olma lütfuna erebilirler. Gayrısı boş ve kilu kalden ibarettir.

Büyük bir dikkatle onu izleyen kaymakam Seyit Ali'nin sözü bitince yerinden kalktı, onun elini öptükten sonra, beni ihya edip ay-

dınlattın, dedi ve tekrar yerine oturdu.

Yemekler yendi, gülbang çekilip dualar okunduktan sonra aşiret reisleri adamlarıyla köylerine, bizler de beraberimizde Necip Ağa'yı da alarak görevimizin ikinci etabını tamamlamak üzere Palu'ya hareket ettik. Akraba olmamızın ötesinde Necip Ağa ile birbirini seven, birbirilerine içten inanan ve kardeşane duygularla birbirine bağlı iki dost gibiydik. Bir çokları bizim bu denli yakınlığımızı kıskanırlardı. Ama biz hiç aldırmazdık onlara. Karer'den Küçükağa oğlu Mehmet Hulisi Efendi, Darabili Süleyman Efendi, Muşagalı İbrahim Ağa, Kullik oğlu Hüsen Efendi, Hoğaslı İbrahim Bey, Şenli Ahmet Bey Zermekli, Şeyh Yusuf Efendi oğlu Necip Efendi, Zeynel oğlu Şakir ve Dursun Efendi, Zelhederli Osman Bey, Azakpertli İskender Beyler'den oluşan Kiğı Heyetimiz Necip ve Rıfat Ağalarla adamlarının katılımıyla bir hayli kalabalıklaşmıştı. Palu'ya vardığımızda, geldiğimizden haberdar olmasına rağmen Palu Kaymakamı bizimle ilgilenir bir görünüm içerisinde değildi. Kendi insiyatifi ile yanımıza gelen Jandarma Kumandanı Yüzbaşı Niyazi Alp jandarmalara atlarımızın taşıyaya yerleştirilmesi talimatını verdi. Daha sonra yanımıza gelen Niyazi:

- Galiba Palu Kaymakamı geldiğinizden rahatsız oldu ki sizi karşılamaya gelmedi.

- Bakalım biraz sonra belli olur, diyerek yanıt verdikten sonra Niyazi Bey'i birer birer heyetimizle tanıştırdım.

O, Hasan Hayri Bey'in amcası oğlu olduğu için bir yerde akraba sayılırdık. Arkadaşlardan izin isteyen Kiğı Kaymakamı beni de yanına alarak Niyazi Bey'in öncülüğünde Palu Kaymakamını ziyarete gittik. Soğuk bir edayla bizi karşılayan Palu Kaymakamı, Palu'ya geliş nedenimizi anlatmaya çalışan Kiğı Kaymakamının aniden sözünü kesti.

- Geliş nedeninizi biliyorum ne yazık ki bensiz oluşturduğunuz bu hareketinizi yetkiniz ötesine çıkıp mıntıkama idari müdahale olarak nitelemekten kendimi alamıyorum. Hangi amaçla olursa olsun

riç bir makamın mıntıkam dahilinde ve benden habersiz size böylece ve sorumsuzca hareket etme yetkisini verebileceğimi düşünemiorum, deyince; Kiğı Kaymakamı onun daha fazla ileri gitmesini önleme amacıyla İzzet Paşa'nın emirlerini ihtiva eden telgrafı cebinden çıkartıp ona uzattı. Akabinde, "Biz aldığımız bu emir üzerine burada bulunuyoruz, yoksa ne senin soğuk yüzünü ve ne de bu tür konukseverliğini görmek için buraya gelmedik. Sen indi vehim ve anlamsız bir kuruntunun esiri olarak konuya eğilmek istemiyorsan, Kiğı'ya varır varmaz bu tutumunuzu aynı ile Paşa'ya raporlayacağımdan asla şüphlen olmasın" dedikten sonra hemen kalkıp kapıya doğru yürüdü. Konuşmaların böyle sonuçlanmasından kuşkulanan Palu Kaymakamı hatasının tamiri düşüncesiyle makamından fırlayıp özür dileyerek Kiğı Kaymakamından biraz daha oturup kendilerine ıkranda bulunma şansını tanınması ricasında bulundu. Onun bu hareketini görmezlik ve söylediklerini duymazlıktan gelen Kiğı Kaymakamı dışarı çıkmış ve arkadaşlara geri döneceğimiz bildirmişti. Peşimizden dışarıya kadar koşan Palu Kaymakamının tüm ısrarlarına rağmen biz atlarımıza binmiş henüz hareket etmiştik ki peş peşe patlayan iki top sesiyle olduğumuz yerde kalakaldık. Bir anda atını geri dönderip hükümet kapısı önünde dikili duran Palu Kaymakamının yanına kadar süren Kiğı Kaymakamı ona sert bir dille :

- Sen Ruslar'dan kalma iki kırık top ve 3 tane Palulu ile mi Dersim aşiretlerine karşı koyacaksın? Beraberimde getirdiğim bu değerli zatlarla Dersim aşiretlerini size saldırmaktan vazgeçirebilmek için günlerce neler çektiğimizi elbette bilemezsin. Bu densizce tertiplerinin diyeti sana da devletine de pahalıya ve ağıra mal olur. Yazık edesin bu tahrikkar hareketinle Palu'ya, Palulu'ya. Yazık edersin Dersim'e, Dersimli'ye. Yazık edersin kendine, çocuğuna. Yazık edersin devletine, Anadolu'ya, Anadolu insanına. İndi, düşünce ve pis kuruntuların uğruna kardeşi kardeşe karşı kıskırtıp bu masum insanları birbirlerine öldürtmekle tarihin telinine insanların lanetine kendini müstahak kıalarsın, dedikten sonra Jandarma Kumandanı Ni-

yazi Bey'e dönerek vakur bir eda ile:

- Kumandan beni postaneye götürür müsün?

Sinirinden deliye dönmüş olan Kiğı Kaymakamı postaneye gidip İzzet Paşa'ya telgraf çekerek durumu bildirmiş, daha sonra yanımıza gelerek yeniden Kiğı'ya müteveccihen hareket emrini verdi. Dönüşte yine Necip Ağa'ya misafir olduk. Burada ben Eleziz'e gitmek üzere kendilerinden izin alarak gruptan ayrıldım.

Amcam Hasan Efendi'nin ölümüyle genç yaşta dul kalmış ikinci eşi Faika (Kamile) Hanımla biri on, diğeri yedi yaşında Müfide ve Muhlise adlı iki kızı ile 1,5 yaşındaki oğlu Ali Rıza koskoca bir köyde yapayalnız ve himayeye muhtaç bir durumda kalmışlardı. Her ne adar amcamın ilk karısından olan kızı Faika hanımla evli bulunan Kangozade Binbaşı Hasan Hayri Bey onları himayesine almış idiyse de evi Hüseyinik'de olmasına rağmen o genelde vazifesi gereği Diyarbakir'de kalmaktaydı.

Adamlarımla Hüseyinik'e gelişimin üzerinden henüz birkaç gün geçmişti. Eskilere dayalı bir husumetle oradaki varlığımdan rahatsız olan köylüler bu huzursuzluklarını her vesile ile ima ediyor ve aleyhimde ulu orta bir sürü dedikodu üreterek onu yaymaya çalışıyorlardı. Ayrıca amcamın varisi durumunda olan kardeş ve yakınları bu zavallı yetimlerin üzerine üşüşmüş, her biri bir başka vesile ile mirastan bişeyler koparma hevesine kapılmışlardı. Bütün bu oluşum ve gelişmeler benim Hüseyinik'de yerleşip kalmama neden olmuştu.

Mustafa Kemal ile Dersimliler ve Ali Galip Olayı

Kamile Hanım ile evlenip Hüseyinik'e yerleşimimden kısa bir zaman sonra Hasan Hayri Bey de Hüseyinik'e, evine dönmüştü.

8. Kolordu Kumandanından aldığı emir üzerine Dersim'e gitmek amacıyla Hüseyinik'e geldiğini vurgulayan Hasan Hayri Bey,

- Alınan istihbarata göre İstanbul'dan verilmiş talimat üzerine Elaziz valisi Ali Galip aşiret ağalarıyla, yöre beylerine yüklü bir para göndererek Erzincan'dan Sivas'a geçecek olan Mustafa Kemal'in

Sivas'a varmadan öldürülmesi için bir komplo hazırlanmasını emretmiştir. Beylerde verilmiş bu emir doğrultusunda gereğini yapmak üzere harekete geçmişler. Faturasının sonradan Dersim aşiretlerine ödettirilmesi mutlak olacak böyle bir olay karşısında bana verilen görev aşiret reislerini uyarmak ve beylere alet olmamalarını sağlamaktır deyince ben:

- İyi ama zaman çok kısa bu kısıtlı zaman içerisinde senin tüm Dersim aşiretlerini dolaşıp onları ikaz etmen hiç de kolay değil, bana kalırsa aşiret reislerine birer mektup yazar durumu açıklar ve böylece görevini eda etmiş olursun.

- Geç kalmaz mıyız?

- Mektupları özel kuryelerle gönderirsen geç kalmaz ve işi daha da çabuklaştırmış olursun.

Önerimi olumlu karşılayan Hasan Hayri Bey'le hemen kolları sıvayıp Hozat, Ovacık ve Çemişgezek'deki aşiret reislerine birer mektup yazarak durumu açıklamış ve onlardan Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'a salimen geçmesinde kendilerine yardımcı olmasını rica etmiş ve yazdığımız mektupları özel kuryelerle Dersim'e göndermiştik.

Sivas Divan-ı Örfisi'ne Sevkim

Nasıl olduysa bizim çabamızdan haberdar olan Hüseyinliler, bunu fırsat bilerek, beni valiye jurnallamışlar. Vali Ali Galip de vatanı ihanet suçlamasıyla beni derbest ve mahfuzen Sivas Divan-ı Örfisi'ne gönderdi. Orada bir ay tutuklu kaldım ama gidip dönüşüm üç ayımı almıştı. Ben Sivas'a gönderildikten sonra, olayın başkaları tarafından duyulmuş olmasının, bir aksiliğin neden olabileceği düşünerek Hasan Hayri Bey de Dersim'e gitmiş; ilgililerle görüşüp Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'a salimen gidebilmesi için gerekli tedbirlerin alınacağına dair alınan karardan sonra mahalli memuriyetine dönmüş, alınan bu karar gereği Erzincan'dan Sivas hududuna kadar, Dersim Aşiret birlikleri yol boyu mevzilenip emniyet tedbiri

alırken, Koçgiri aşiret reisleri reisi Alişan ve Haydar Beyler de kendi bölgelerinde gerekli tedbirleri almışlar.

Dersim’de olaylar böylece gelişince, planlarının bozulmuş olmasını hazmedemeyen Vali Ali Galip ve avneleri; bu kez de seyyehatinin ertelenmesini sağlamak amacıyla Atatürk’e karşı bir suikast girişiminde bulunmak üzere tüm güzergah boyunca Dersim aşiretlerinin mevzilendikleri şaiyasını yaymaya başlamış ve durumun Erzincana intikalini de sağlayabilmişler.

Aşiretlerin yol boyu mevzilerinişlerinden haberdar olan Erzincanlılar, aşiretlerin bu davranışlarını, söylentilerin ışığı altında gerçek bir suikast girişimi olduğu şeklinde değerlendirip; Mustafa Kemal Paşa’ya “Dersim aşiretleri öldürülmeniz pahasına da olsa bu seyyehatinizi engellemek için yol boyu mevzilenmişlerdir” şeklinde arzemişler.

Bu şartlar altında yola devam etmenin sakıncalarından bahseden Erzincanlılar ondan, ya gidecekleri güzergahın değiştirilmesini veya seyyehatlarını bir başka güne ertelenmeleri ricasında bulunurlar. Her iki öneriyi birden reddeden Mustafa Kemal, sonuç ne olursa olsun programını aksatmayacağını bildirerek yoluna devam eder.

Elaziz-Kemah yol ayrımını geçtikten sonra, dar bir vadi içerisinde gizlenmiş bulunan aşiret birlikleri mevzilerinden çıkarak konvoyun yolunu keserler. Bu ara aşiretlerin sözcüsü aynı zamanda hareketin yöneticisi durumunda olan Diyap Ağa, Mustafa Kemal Paşa’yı getiren konvoyu yaklaşıırken, Mustafa Kemal Paşa da arabasından inmiş ve vakur bir eda ile ona doğru yürüyerek:

- Ne istiyorsunuz?

Diyap Ağa:

- Seni öldürmek için Elaziz Valisi Ali Galip Bey’den emir ve talimat aldık, onun için seni beklemekteyiz Paşam.

Mustafa Kemal:

- Öldürün öyle ise ne duruyorsunuz?

Diyap Ağa:

- Sakın bizi yanlış anlamayın. Her ne kadar sizi öldürmek için burada bulunuyorsak ve bulunuşumuzun nedenini de böylece ifade etmeye çalıştık ise; bu deyimimiz çevrede yaygın bulunan dedikodudan neşet bulmaktadır. Söylenegelmekte olan sözlerin tümü yalan ve Dersim aşiretlerine atfedilmek istenen iftira ve suçlamalardır. Bunu kanıtlamak için buradayız Dersim aşiretleri adına. Biz hiç kimseden ne para ve ne de emir almadık. Çevrede bazı beylerin Vali'den aldıkları emir ve paralarla sizi öldürmeyi amaçladıklarını duyduk. Yarın tarihin telin edeceği böyle bir cinayetin yöremizde işlenmesine rıza göstermediğimiz için buradayız. Kendi kendimizi görevlendirmiş bulunmaktayız. Zira bize vicdanımız ve dolayısıyla bizden başka hiç kimse bize emredemez. İnaniyoruz ki siz, ülkeyi üzerine çökmüş bu kabus ve zulmetten kurtaracak yegane insansınız. Karşıtlarınız da bunu idraki içerisinde. Kendi çıkarlarını her şeyin üstünde tutan türedi zihniyetler elbette sizi yok etmedikçe huzura kavuşamayacaklardır. Bu duygudan ötürü İstanbul Hükümeti ve onun amalinin hizmetçileri ölüm teraneleriyle peşinize düşmüş, adım adım sizi takip etmektedirler.

Mustafa Kemal:

- Ben Mustafa Kemal'im Diyar Ağa. Memleketin elbette sizlere ihtiyacı vardır. Bu açık sözlülüğünü taktirle karşılıyorum. Gelecekte kimsenin endişesi olsun istemem. Gayemiz özgür bir ülke var edip, onda milli hakimiyeti tesis etmek ve kanunları hakim kılmaktır. Benim korunmaya değil, ülkenin kurtarılmaya ihtiyacı vardır. Bu bakımdan, sizden yerinize çekilmenizi ve memleketin kurtuluşu için üzerinize düşeni yapmanızı istiyorum, diyerek arabasına bindi ve konvoyla hareket emrini verdi.

Mustafa Kemal'le olan bu karşılaşma ve söyleyişiyi uzun süre sonra Diyar Ağa'nın anlatımlarıyla öğrenmiştim.

Erzurum Kongresinde, Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanı olarak seçilen Mustafa Kemal, nihayet 4-9-1919 kongresini açmak için Sivas'a gelmişti. Ben bu tarihte yeni tahliye edil-

miş ve Sivas'ta bulunuyordum.

İstanbul Hükümeti, kongreyi dağıtıp Mustafa Kemal'i tutuklatmak üzere Sivas Valisi Mustafa Reşit Paşa'nın yetkisini almış, Ali Galip Bey'e tevdi etmişti.

İstanbul hükümetince yapılmış bu atama veya verilmiş yetki doğrultusunda, 30 kişilik bir güçle Elaziz'den ayrılan Vali Ali Galip, Malatya'ya gelmiş ve buradan temin ettiği takviye kuvvetiyle de Sivas'a doğru hareket etmiş. Bu durumdan haberdar olan Diyarbakır 8. Kolordu Kumandanlığınca gönderilen birlikler tarafından, Sivas dolaylarında çevrilen Ali Galip güçleri dağıtılır. Bu arada Ali Galip de yakalanarak tutuklanır. Bir tesadüf eseri dinleyici olarak katıldığım kongreden sonra Sivas'tan ayrılıp Elaziz'e geldim. Uzun süre görevden ayrı kalmam nedeniyle bizzarur memuriyetten müstafi addedilmiş ve işten uzaklaştırılmışım. Bu nedenle Kığı'ya gelip alakamı kestikten sonra Kârer Sağyan'a gidip oradan da tekrar Hüseyinik'e dönüp oraya yerleştim.

Harpler ve onu takip eden kış mevsimi, Doğu Anadolu'da açlık ve kıtlığın yaygınlaşmasına neden olmuş, bu nedenle de bir çok aşiretler toplu olarak yerlerini terk ederek göçmeye mecbur kalmışlardı. Bu arada ben Elaziz'de yeni kurulmuş, arazi, tevzi ve muhariciyen yerleştirme komisyonu üyesi olarak göreve başlamışım. Göçten ötürü bizim Hormek aşiretinin bir kısmı Çarsancak'a, bir kısmı da Elaziz ve Malatya'ya giderek kışı geçirmek üzere oralara yerleşmişlerdi. Ben aşiretle beraber gelip Çarsancak'ta konaklayan babam, kardeşlerim ve kardeşim Hasan'ın çocuklarıyla bir kısım akrabalarımızı da buradan alarak Hüseyinik ve Morrik'e, kısmen de Mürü, Şemsi, Habusu gibi ova köylerine yerleştirdim. Hüseyinik'te olduğu gibi bu köylerde de yerlilerin çevredeki beylerle birleşerek kendi aralarında paylaştıkları hazineye ait arazileri onların ellerinden alarak muhacireyen yerleştirme komisyonu adına doğudan gelmiş muhacirler dağıtmaya başladım. Bundan ötürü, beni kendilerine düşman ilan eden yerli köylülerle beyler, topyekûn hakkımda şika-

yete başlayıp, beni kaçırma, beni yok etmek için, akla hayale sığmayan tertip ve komplolara başvuruyorlardı. Artık Elaziz'in diğer köylerinde, yerli-yabancı veya yerli-muhacir kavgası başlamıştı. Bu ara, ben amcamın ölümü sonucu yakinen ilgilenilmemiş işlerini tedvire çalışırken, diğer tarafta da, hakkımda devamlı şikayette bulunan Hüseyin ve çevre beyleriyle uğraşıp duruyordum.

Binbaşı Hasan Hayri

İlk eşinden Naci isminde bir oğlu, amcamın kızı Faika'dan da Naciye ve Hayrül-nisa adlı iki kızıyla üç çocuk sahibi olan Dersim Karaballı aşireti ileri gelenlerinden Hasan Hayri Bey. Asker olmasına rağmen emir almaktan hoşlanmıyordu. Bu yapısından ötürü de bir türlü askerliğe ısınamıyordu. Ama gene de mesleğinde başarılı bir askerdı. Gözü pek, cesur, dik başlı ve otoriter bir ruha sahip olan Hasan Hayri Bey, özel hayatında da sevecen, özenle giyinmesini bilen, yakışıklı ve alabildiğine babacan bir kişiliğe sahipti. Bütün bu özellikleriyle ordu da ve çevresince sevilir ve sayılırdı. Haksızı sevmez, haksızlığa asla ödün vermezdi.

Erzincan Ordu Kumandanlığında görevliyken, Osmanlı Devleti'nin Dersim üzerinde uyguladığı, ıslahat harekâtının, bir soykırım harekâtına dönüştürülmüş olmasını hazmedemeyen Hasan Hayri, askeri hiyerarşinin katı kural ve engellemelerine rağmen, o ordu kumandanının huzuruna çıkar. Dersim üzerinde oynanan oyun, çoluk çocuk, genç, ihtiyar, yaşlı, kadın demeksizin acımasızca işlenmekte olan cinayet ve bir soykırımına vardırılmış katliamları anlatmaya çalışarak; ordu kumandanından bunun engellenmesi dileğinde bulunur. Kumandanın olumsuz yanıtı, görüp ve işittiklerinin deruni birikimiyle, kendine hakim olamayan Hasan Hayri belindeki kılıcı çekerek kumandana doğru fırlatır. Kumandanın omuz hizasından geçen kılıç duvara saplanır. Paşa'nın çağrısı üzerine yetişen emir subayı ve görevliler, Hasan Hayri'yi yakalayarak odadan çıkartırlar.

• Ordudan atılmasına razı göstermediği için Divan-ı Harb'e sevk

ettirilmeyen Hasan Hayri'nin, cezasız kalmasını da istemeyen ordu kumandanı; onu, bunalım geçiriyor gerekçesiyle bir başka binbaşı gözetiminde tedavi edilmek üzere Sivas Askeri Hastanesine gönderir. Eli kelepçeli olarak götürülen Hasan Hayri, yolda bin bir rica ile kelepçesini gözetimciye çözdürtür. Sivas'a yaklaşıncaya yeniden kendisine kelepçe vurmak isteyen binbaşının elinden kelepçeyi alıp, onun ellerini kelepçeler. Ayrıca hastaneye sevk kağıdını Muhafız Binbaşı'nın cebinden alarak yoluna devam eder. Yol boyu ellerinin çözülmesini rica eden muhafız subayın yalvarmalarını duymazlıktan gelerek hastaneye varılır. Hastanede hasta sevk kağıdını doktora sunduğunda muhafız subay doktora, "Hasta ben değilim, asıl hasta sevk kağıdını size sunan kişidir. Ben onu buraya getirilmekle görevlendirildim. Yolda ısrarlarına dayanamayarak bir süre ellerini çözdüm, Sivas'a yaklaştığımızda beni kelepçeleyip cebimden sevk evraklarını aldı. Tüm ricalarıma rağmen ellerimi çözmedi ve beni bu halimle huzuruza getirdi. İnanın asıl hasta odur," demesine rağmen bu sözleri hastalığın gereği ve tezahürü olarak niteleyen doktor, ilkin söylenenler üzerinde durmamış ama sonraları anlatımlardaki ifade düzgünlüğü dikkatini çekmiş olacak ki, iki değişik deyim arasında gerçeği bulmak için, binbaşılara hitaben, "Siz bana doğruyu anlatmazsanız her ikinizi de müşahede altına aldirtir ve doğruyu söyleyene kadar da zır deliler arasında alıkoyarım" deyince, Hasan Hayri Bey, doktoru şöylece yanıtlar:

- Aslında ikimizde deli değiliz. İşin asıl gerçeği şu; asileri sindirme ve onların ıslahı adı altında, ordu birliklerinin Dersim'de oluşturduğu tatbikat da kadın-erkek, çoluk-çocuk, genç-ihtiyar demeden gördükleri yerde tüm insanları toplayıp makineli tüfekle taramakta idiler. Bu süreli ateş altında hasbelkader kurtulup ölmemiş olanlar, süngülenerek öldürülmeye çalışıldığını, gebe kadınların karınlarına süngü sokularak çıkartılan ceninleri yere çiğnediklerini görmenin ve bir şey yapamamanın çaresizliği içerisindeydim. Bu ruhi depresyon ve psikolojik baskı altında soluğu ordu kumandanının kapısında al-

dım. O halde beni görmenin şaşkınlık ve endişesi içerisinde, kumandanla görüştürmek istemeyen yaver engelini zorla aşarak içeri girdim. Bana olan sevgi ve duyduğu güvenin güvencesi içerisinde durumu kendilerine arz ettim. Soykırımına vardırılan bu şeni katliama son verilmesi dileğinde bulundum. Çok iyi bir insan olmasına rağmen bana verdiği olumsuz yanıtın hayal kırıklığı ile elimde olmayan bir içgüdü ile belimden çıkardığım kılıcımı var gücümle ona fırlattım. Şu anda cephede irtikâp edilen vahşet karşısında, suskun kalmak içilen yemine ihanettir.

Namussuzluk ölçüleri içerisinde vatandaşının, namusunu horlayıp, onun mahremiyetine el uzatanları; çocuk, kadın, genç, ihtiyar demeksizin öz kardeşini katleden bir güruhu vatanperverlikle taltif etmek er veya geç ordumuzun şerefine helal getirir ki, bunu yaptığımız yeminle bağdaştırmak asla mümkün değildir. İşlenen bu denaete emir ve komuta zinciri içerisinde katılmanın bedeli bu kılıçla, omzumda taşıdığım apoletler ise alın onu size iade ediyorum. Şu yapılanların sonunda onu taşımanın şerefinden kendimi mahrum ediyorum, diyerek kılıcımı ona doğru fırlattım. Bu hareketimden ötürü Divan-ı Harb'e sevk edilip, ordudan tartımı beklerken, beni deli diye binbaşının nezaretinde buraya sevk ettiler. Sonrası malum binbaşının anlattığı gibidir, deyince doktor:

- Bunun neresi deli? diyerek verdiği sağlam raporu ile bizi ordu kumandanlığına geri gönderdi.

"Erzincan'a döndüğümüzde yeniden ordu kumandanının huzuruna çıkarıldık" diye anlatıyordu Hasan Hayri Bey hayatının bu bölümünü.

Ordu kumandanının isteği üzerine Sivas'a gidiş ve dönüşünü yeniden anlattığını söyleyen Hasan Hayri Bey 'kumandan beni zevkle dinliyordu, birden katılırcasına gülmeye başladı. Teskin olduğunda:

- Memleketin senini gibi duyarlı kişilere, ordunun da senin gibi subaylara ihtiyacı olmasaydı inan ki elini kılıcına attığın an seni kurşuna dizdirtirdim. Ne yazık ki sen bu müstesna özelliklerinle be-

ni mağlup ettin. Bütün bu olanlardan sonra bunu kabullenmek benim için hayli zor oldu. Bundan böyle ikimizin aynı yerde bulunmasına imkan yok. Onun için tayinini Diyarbekir 8. Kolordu emrine çıkarttım. Umarım orda askerliği öğrenir, uysal bir subay olursun diyerek beni gönderdi, diye sözlerine devam etti Hasan Hayri Bey.

Böylece Diyarbekir'e atanan Hasan Hayri Bey bir zaman sonra askerlikten ayrılıp politikaya atılmaya karar verir. Bu amaçla nihai kararını vermeden istişare için Hüseyinik'e gelmişti. Durumu anlattığında, kendilerine bu yönde de başarılar dilerken, seçimde nihai neticeyi alıncaya kadar askerlikten istifa etmemesi önerisinde bulundum. Hasan Hayri:

- Zaten istifa söz konusu değil. Ama ben hala askerliğe alışıp kendimi bu mesleğe adapte edemedim. Seçilsem de seçilmesem de bu meslekten ayrılmaya karar verdim.

Ben:

- Seni buna icbar eden şey nedir?

Hasan Hayri:

- Herhangi bir zorlama yok, vicdanımdan gayrı. Zira bu mesleğin özelliği, emir ve komuta zinciri içerisinde, gerekirse gözünü kırpmadan kardeşini dahi öldürme zorunluluğunda kalmaktır. Oysa feodal yapımız içinde biz doğulular zaten bunu yapıyoruz. Öteden beri karşısında olduğum bu yapının devlet giysisi içerisinde, elimle onarılıp idame ettirilmesine daha fazla dayanamıyorum. Bu bakımdan insanı, insan olmanın ötesine iten, her türlü ayırıcı ve sınıflandırmaya götüren zihniyet, düzen ve yapılaşmayla mücadele edebilmek için askerlikten kesin olarak ayrılmaya karar verdim, dedi.

Benim bir yakını olarak onun bu kesin kararı karşısında düşüncelerini desteklemekten başka yapılacak bir şeyim kalmamıştı. Bu bakımdan düşüncelerini kuvveden fiile dönüştürme amacıyla onu Garbi Dersim'e gönderdikten sonra ben de Mazgirt'e gittim.

O günkü sisteme göre önce müntahabi evveller, yani mebusları seçecek delegeler, sonra da bu delegeler mebusları seçerlerdi. Ho-

zat, Ovacık dolaylarında aşiretlerin çoğunlukla duruma hakimlerdi. Ancak Çemişgezek, Pertek ve Mazgirt'te azınlıkla olmalarına rağmen genellikle beylerin dedikleri olurdu. Mazgirt'te seçim günü tüm seçmenler oy kullanmak üzere bir evde toplanmışlardı. Ben ise bir yakının evinde merakla seçimin sonucunu beklemekteydim. Ahmet bey ve yanlıları, kendilerine oy vermeyeceklerini kesin olarak bildikleri iki delegeye, geciktikleri bahanesiyle oylarını kullanmamışlardı. Bu iki kişinin ötesinde kullanılmış oyların sayım sonucu Ahmet bey bir tek oy farkla Mazgirt'te seçimi kazanmıştı. Seçim boyunca Ahmet bey yanlılarının gösterdiği taşkınlık ve zorbalığı hazmedemeyen Seyit Ali'i Seyit Nuri, başındaki külahı tersine çevirerek "Ahmet bey, Ahmet bey, bir gün gelir senin de devrin, başımdaki fes gibi tersine döner. Amma ne çare ki biz bugün seçimi kaybettik," diyerek orayı terk ederler.

Oy kullanamamış müntahibi evveller, yani delegeler daha önce bana gelmiş bende onlara kullanamadıkları oylarını kullanabilme imkanının sağlanması amacıyla bir dilekçe yazarak kaymakama göndermiştim.

Seçim mahallini terk eden Ahmet bey karşıtı delegelerde yanıma gelmişlerdi. Ahmet bey yanlılarının zorbalığı ve seçim kaybetmenin hüsraniyle herkes üzgündü. Kazanmış ve kaybetmişlerden ötürü kaza ikiye bölünmüş gibiydi. Bir taraf kazanmış olmanın sevincesi, diğer taraf ise kaybetmiş olmanın ezgisi içerisindeydiler. Özellikle seçimi kaybetmiş olanlarda sinirleri bozulmuş, herkes patlamaya hazır bir barut fıçısına dönmüş gibiydiler. Grupların karşı karşıya gelip çatışmalarına ramak kalmıştı. En ufak bir tahrikle taraflar birbirlerine girecek, belki yüzlerce insanın ölümüyle sonuçlanacaktı böyle bir çatışma. Onun için gayet sakin ve soğukkanlı davranışlarla teskiye çalıştım bizimkileri.

Kazanmak veya kaybetmek ikiz kardeş gibidir dedim onlara. Birinin var olduğu yerde diğerinin de olması doğaldır. Kazanmanın zevkini yaşayan kişi varlığında kaybetmiş olmanın üzüntüsünü his-

setmedikçe, tesadüfen elde edilmiş bir kazancın gerçek lezzetine ve tadına eremez. Kin ve ihtirasın sonu hüsrandır. Kaldı ki biz henüz seçimi kaybetmiş değiliz deyince, Seyit Ali’i Seyit Nuri :

- Bu ne demek efendi! Yoksa bir şey mi duydun?

- Hayır bir şey duymadım.Yalnız oyunu kullanamayan o iki delegeyi kaymakam’a gönderdim. Henüz dönmediler. Umarım göl mayaya tutar da, Kaymakam onlara oylarını kullanma hakkını tanır. Bu bakımdan sabırla onların dönüşünü bekleyelim, derken odada toplanmış olanların hepsi susmuş ve pür heyecan beni dinlemekte idiler. Ben ise onları teskin etme çaresini konuşmak da bulmuş ve muttasıl konuşmaktaydım. Bir müddet sonra kaymakama giden delegeler geri gelmişlerdi. Odada bulunanların hepsi gelenlerin başına üşüşmüş her biri bir tarafta havadis almaya çalışıyorlardı. Fakat onlar kimseye cevap vermeden yanıma gelip, olanları bir bir anlatmaya başladılar.

Aslında kaymakam yeni tayin edilmişti Mazgirt’e. Bu kısa zamanda ne o beylerin güdümüne girme imkanı bulmuş ve ne de beyler, onu etkileri altına alma yolunu bulabilmişlerdi. Bunu bildiğim için dilekçe yazıp o iki kişiyi kaymakamlığa göndermiştim. Kaymakamlıkta geçen durumu şöyle ifade etmişlerdi ordan geri dönenler :

- Dilekçemizi alan kaymakam döne döne onu okuduktan sonra bize baktı ve hala ayakta beklediğimizi görünce, ‘oturun niye ayakta duruyorsunuz ki?’ dedi ve biz hemen gösterilen yere oturduk. O zile bastı içeri giren hademeye çay getirmesi emrini verdikten sonra; ‘bu dilekçeyi kim yazdı, onu burada mı yazdırdınız’ diye sorular sormaya başladı. Hiç bir anlam veremediğimiz kaymakamın bu davranışları ve soruşturması karşısında sana bir zarar gelir düşüncesiyle dilekçeyi kendimizin yazdığını anlatmaya çalıştık. İnanmamış olmasına rağmen inanmış gözükerek, tekrar zile basıp katibi çağırttı. Katip odadan içeri girince, elinde tuttuğu dilekçeyi ona uzatıp; ‘bu dilekçenin suretini çıkar kayıttan geçir ve sonra suretiyle beraber bana getir’ dedi. Dilekçeyi alan katip dışarı çıkınca, kaymakam:

- Ağalar siz çayınızı içe durun, bu arada ben de uzun zamandır benden haber bekledikleri halde bir türlü yazamadığım İstanbul'daki çocuklarıma mektup yazayım, dedi ve hemen yazmaya başladı. Bir müddet sonra mektup bitmiş ve o sırada katip elinde dilekçe suretiyle odaya girmişti. Katipten dilekçe ve suretini alan kaymakam; masasının gözünden çıkarttığı zarfa yazdığı mektubu ile dilekçe suretini koyarak kapatıp postaya verilmek üzere katibe verdi. O odadan çıktıktan sonra tekrar bize dönen kaymakam, kusura bakmayın ağalar sizi bir hayli beklettim ama buna bir yerde mecburdum, dedi.

- Zararı yok efendim..

- İzniniz olur ve beni bağışlarsanız size, kendim ve buraya tayin edilip gelişimle şu andaki hareketlerimin nedenini anlatayım, dedi.

'Mazgirt'e tayinim çıktığında, Dersim hakkında söylenen sözlerden ötürü kötü intbalarla doldurulmuş, sözde bu belde ve binlerce Dersimli bizlere şöyle tanıtılmıştı. 'Vahşet diyanı Dersim, insan kanma susamış insanlarla doludur. Hümayun yani Padişah, seni geri dönmek üzere oraya maksatlı olarak gönderiyor. Dönüşü olamayan bir yere gidiyorsun' gibi laflarla tüm ailemin başı üzerinde muttasıl ötüp durdular. Ben ve çocuklarım, gözü yaşlı olarak onları dinliyor, bir şey yapamamanın üzüntüsü içinde kıvranıyorduk. Tüm anlatılanlara rağmen kadere boyun eğerek gelip göreve başlamaktan başka çaremiz olmadığını düşündük. Zira dünyada elimdeki diplomadan başka tutunacak bir tek dalım yoktu. İşte bu gözyaşı, intizarlar içerisinde onları İstanbul'da bırakarak buraya geldim. Günlerdir beni öldüreceğiniz anı, heyecan, sabır ve tevekkülle beklerken siz uğradığınız, herkese nasip olmayan sade ve açık bir ifadeyle yazılmış dilekçenizle karşıma çıktınız. Sayenizde tüm kuşku ve üzüntülerimden kurtulmuş bir kimse olarak; benden ötürü içinde bulundukları sıkıntı ve heyecandan çocuklarımla da kurtarma amacıyla yazdığım bu mektup içerisine sizin dilekçenizin bir suretini de anlatılarının kanıtı olarak koyup gönderdim. Umarım yazdığım bu ilk mektup ve içerisindeki kanıt onları teskin eder.'

Kaymakam böylece içinde bulunduğu sıkıntı ve endişeleri açığa vurduktan sonra reyimizi kullanarak bir rey fazlasıyla Hasan Hayri Bey'in kazanmış olduğu yazılı bildirimiyle bizleri uğurladı.”

Onların bu anlatımları üzerine, bir anda tüm üzüntüler yok olmuş, yerini sevinç ve coşkuya terk etmişti. Bu kere de herhangi bir taşkınlık yapmamak üzere onları ikaz etme zorunluluğunda kalmıştım. Tüm seçmenleri köylerine uğurladıktan sonra ben Elaziz'e döndüm.

Hasan Hayri Bey benden önce Hüseyin'e gelmiş ve kendisine giymek için yeni bir giysi dahi yaptırmıştı. Bu giysiler içerisinde öyle anlamlı ve öyle görkemliydi ki şu anda onu edebi bir ifadeyle tanımlamanın zorluğunu çekmekteyim.

Işık huzmeleri vurdukça pırl pırl parlayan kundurası, renk renk ince eğrilmiş ipliklerle dokunmuş ve özenle işlenen nakışlarıyla bir çiçek bahçesini andıran uzun boğazlı çorapları, paçaları diz kapağının altına kadar sıvanmış beyaz barasor şalından dikili şalvarı, uçları beline doladığı ipek kuşak arasına sıkıştırılmış ipek satenden mamül kırk düğme yeleği, bu yeleğin sol üst köşesine iliştirilmiş sağ cebine kadar uzayan altın kösteği ile onun ucundan kuşağının altına doğru sarkan kolyesi ve nihayet yaşamının hiçbir döneminde; istiklal mahkemesi divanı hatta idam sehпасı önünde dahi eğilmemiş dik ve vakur başı üzerinde taç gibi duran ipek serpuşu ile bir sanat abidesi görünümündeydi.

Amcası oğlu Ramiz Bey'le Meclis'e giren Hasan Hayri, bu giysiler içerisinde Dersim'i, Dersimli'yi hatta tüm ulusunu sergiliyordu sanki orada. Diyar Ağa, Ramiz, Mustafa (Mıççı Ağa), Mustafa Saltuk, Ferudun Fikri ve Hasan Hayriler gibi, o dönemin Dersim Mebusları, Meclis'te Mustafa Kemal'in yegane güven kaynağını teşkil ediyordu. Ne var ki, aka ak, karaya kara deme dürüstlüğünün simgesi olan bu zatlardan bazıları haksızlığı kabul etmeyen karakterleri ile gerçekleri tahrif etmekten ikbal bekleyenlerin karşısında olmanın diyetini çoğu zaman hayatlarıyla ödemişlerdir.

Akrabaların yanı sıra, Hasan Hayri Bey'le her konuda birleşen kıvançta ve kederde ayrılması mümkün olmayan bir bütün olmuş-tuk. O Ankara'da ben ise Hüseyinik'de kalıyordum. Dersim, Harput ve Elaziz dolaylarında, beylerin zulmünden kaçanlar, bir kurtarıcı olarak etrafımda toplanıyordu. Bu bakımdan her gün biraz daha gü-cüm artıyor ve budan ötürü de çevrede birçoklarının özellikle beyle-rin korkulu rüyaları haline gelmiştim. Bir nevi imaret evine dönüşen evim, doğu göçmenleri, yoksul, düşkün fakir fukara olmak üzere tüm himayeye muhtaç insanların barınağı ve tek güvencesi olmuştu.

Bütün bu oluşumlaşma beni gözlerinde büyütüp yenilmesi müm-kün olmayan bir güç gibi görenlerce 'Kârerli ve Kârerli Mehmet' olarak tanımlanmaya başlanmıştı.

Varlığımdan rahatsız olanlar, zaman zaman bir araya gelip beni köyden uzaklaştırmanın yollarını arıyor ve aleyhimde akla hayale sığmayan tertip ve komplolar hazırlıyorlardı. Devamlı yaptıkları şî-kayet ve suçlamalardan tamamen huzurum kaçmıştı. Bununla yetin-meyen dost görünüşlü düşmanlar, köydeki yakınlarım ve hatta akra-balarımı dahi bana karşı kullanmaya yelteniyor ve bazılarını karşı-ma çıkararak birbirimize düşürmeye çalışıyorlardı. Çoğu yakınlarım bunun bilincinde olmakla beraber, bazıları da nedense onların oyu-nuna gelerek bana karşı bir tutum içerisine girmekten fayda umu-yorlardı.

Bir gün Kârer'e giderken Habusu'ya uğramıştım. Aslında Habu-su yolumuzun üzerinde ve halkının çoğunu buraya iskânen yerleşti-rdiğim doğu muhacirleri oluşturuyordu. Köye geldiğimde, Çarsan-cak beylerinden Yümnü Bey isminde bir zat, fedaileri basında kâh-yasını göndererek bana ait arazileri yarıcılarımdan, muhacirlere da-ğıttığım arazileri de sahiplerinin ellerinden alıp, kendi adına zorla yine onlara sürdürdüklerini öğrendim.

Beraberimden Kârer'e götürdüğüm adamlarımdan bir kaçını göndererek kâhyayı yanıma getirdim. Gayet küstah ve kimseyi umursamaz tavırla karşımda duran kâhyaya:

- Sen kimsin? Fukaralardan ne istiyorsun?
- Yümnü Bey'in kâhyasıyım. Kimseden de bir şey istediğim yok.

- Öyle ise burada ne arıyorsun?
- Yümnü Bey, Habusu'da kendisine ait arazilerin, köye sonradan gelip yerleşmiş yabancılar tarafından işgal edildiğini, benim oraya gidip, işgalcilerin elinden işgal edilmiş arazileri almamı, istedikleri taktirde, aldığım bu arazileri yarıcı olarak Yümnü Bey adına sürdürmemi emrettiler. Onun için burada ve onun emirlerini yerine getirmeye çalışıyorum.

- Bu köyde Beyine ait arazi yok. Hazine arazilerinin tümü muhacirlere dağıtılmıştır. Şu anda köyde ne yabancı ve ne de işgalci var. Şimdi pılını pırtını topla Beyine git ve durumu böylece anlat.

- Beyimin emriyle geldiğim bir yerden, sadece onun emriyle çıkarım. Şu anda sürmeye başladığım tarlaları sürüp bitirmeden hiçbir güç beni buradan çıkaramaz.

Onun, böylece küstah ve kahramanımsı bir eda ile karşımda sırtması, beni çileden çıkarmış ve irade dışı bir hareketle elimdeki kamçıyı, vargücümle suratına indirmeme neden olmuştu. Beklemediği bir anda yediği bu darbe ile şaşırıp sendeleyen kâhyanın elinden silahı düşmüş ve kendisi yere serilmişti. Onu gören Beyin diğer fedaileri silahlarına sarıldıkları bir anda, tetikte olan benim adamlarım daha atik davranıp, ellerinden silahlarını alarak onları tesirsiz hale getirmişlerdi. Bu olay üzerine cesaretlenen Habusulular, Beyin adamları üzerine üşüşmüş ve onları alabildiğine dövmeye başlamışlardı. Habusu'daki akrabalarımızdan, Cailgilin Süleyman, Mustafa, Hüseyin, Ali ve Memed'e :

- Görüyorum ki köyünüzde herkes birer kahraman kesildi. Bari öldürmeden onları ellerinden alın da sonradan başınıza iş açılmasın, dedim.

Bizimkilerin müdahalesiyle köylülerin ellerinden kurtulan Beyin adamları ve kâhya kan revan içinde muttasıl bana yalvarıyorlar ve,

- Hata ettik ne olur bizi bağışlayın, diyorlardı.
- Seni bir şartla bırakırım
- Emret şart olsun ki ne istersen yaparım.
- Öyle ise şimdi git, üstündeki kan ve pisliği temizle gel.

Böylece yanımızdan ayrılan kâhya ve yandaşları çeşmede el yüz ve üstlerindeki kan ve çamuru yıkayıp temizledikten sonra tekrar yanımıza döndüler. Kâhya'ya hitaben, "Pekala sizi bırakıyorum. Gidince efendin Yümnü Bey'e benden taraf bir çöplükte iki horozun birden barınamayacağını söyleyecek ve ona ilaveten şöyle diyeceksin. Karerli Mehmet Efendi diyor ki: Umarım Yümmü Bey sana ve senin şahsında, kendisine vermiş olduğum bu dersten ibret alır da bundan böyle kendisinin işgalci sesi ve uşaklarının pis nefesiyle teneffüs ettiğimiz bu temiz havamızı kirletip, adamlarımın huzurunu bozmaz. Şayet bir daha böyle bir hataya düşerse, ona ve yandaşlarına dünyalarını zindan ve ömür boyu uykuyu haram ederim, dedi ve bizi öylece serbest bıraktı diyeceksin." Yemin ettirdikten sonra onları Beylerinin yanına gönderirken, ben de adamlarımla Kârer'e doğru hareket ettim.

Kârer dönüşümde Habusu'ya karakol kurulduğunu, beylerin şikayeti üzerine Kâhyanın dövülüşünden ötürü Habusu'daki muhacirlerin tümünün sorguya çekildiğini, bu sorgulama sırasında, olaya benim sebebiyet verdiğimi Kahyayı'da benim dövdüğümü söyletebilmek için jandarmalar tarafından dövüldüğünü, hatta kumandanın döve döve yakınlarımızdan birini öldürdüğünü öğrendim. Ölenin hanımını yanıma çağırarak kendisine bir dilekçe yazıp Kumandanı şikayet etmek için Elaziz'e gönderdim. Ertesi gün Elaziz'e gittiğimde Kumandanın Habusu'dan getirtilerek gözetim altına alındığı haberini aldım.

Beyler ve zorbalıklarıyla etkili Kumandan yanlısı kişiler de çevrede nüfuslu idiler. Buna rağmen dil bilmez bir kadının şikayeti üzerine kumandanın tutuklanmış olması, bir anda yankılanmış ve Elaziz'de herkesin konuştuğu bir konu haline gelmişti. Tüm ağızlar-

da Sakız gibi çiğnenen söz ve devamlı olarak birbirlerine sordukları sual idi. Kimdi bu adam, neden, niye vurup öldürmüştü kumandan onu? Bazen de bir araya gelip oturdukları yerde bunun yorum ve tartışmasını yapıyorlardı kendi aralarında:

- Habusu da bir adam vurulmuş !

- Ne adamı be! Öldürülen doğudan gelip ovaya yerleştirilmiş Kızılbaş Kürtlerden biriymiş.

- Kim vurmuş?

- Kumandan diyorlar ama gene de belirsiz.

- Ortada bir ölü, bir de tutuklama var. Suç da suçlu da meydana; daha belirsizliği nerde bunun?

- Peki sebebi neymiş?

- Anlattıklarına göre, Yümnü Bey'in adamları, bundan bir müddet evvel Habusu'ya gitmiş, oradaki muhacirlerin arazilerini ellerinden alarak zorla Yümnü Bey adına sürmek istemişler. O gün Kârerli Mehmet Efendi de oradaymış. Bu hali görünce adamlarını gönderip, Yümnü Bey'in adamlarını dövdürterek köyden kovdurtmuş.

- Oh! İyi etmiş.

- Ne iyi etmiş ulan! Yarın o da başımıza bir Yümnü Bey kesilirse o zaman görürüz gününü...

- Siz onun hakkında söylenene bakmayın. Kârerli, zorun, zorbanın haksızın karşısında. Yoksulun ve düşkünün daima yanında olmuş. Evini onların barınağı haline getirmiş. Dürüst ve namuslu bir insandır o.

- Bırakın şu Kızılbaş Allah aşkına. Neredeyse meth ede ede, herifi göklere çıkaracaksınız. Kürdün de iyisi mi olurmuş?

- Niye öyle dersin ki? Her milletin iyisi iyidir elbet.

- Boşuna mı demişler 'Kürt'den evliya sokma avluya' diye

- Bu söz başta senin gibi düşünenlerin, hilkaten kötü olan her insan ve her millet için de geçerlidir. Bu adam Kızılbaş ama Seyit Ali Efendi hazretlerinin gözdesi ve onun halifesidir. Öyle Kızılbaşlar, her zaman eli öpülmeye layık kişilerdir.

Hacı Yusuf Efendi'nin konuşması, Hoca Ali Efendi tarafından desteklenince hava iyice gerginleşir. Bu ara bir başkası devreye girerek konuyu değiştirmeye çalışır.

- Kârerli'den size ne? O iyi olsa ne olur, kötü olsa bize ne yapar. Herkes burcu kadar yer yakar. Siz onu bırakın da asıl konuya geçelim.

- Hacı'nın gayreti onunla ortak olmasındandır. Yoksa niye desteklesin ki bunca

- Eh amma da uzattınız; değiştirdiyseniz bu konuyu artık.

- Ne dersiniz Yümnü Bey intikam almak için mi bu adamı öldürttü?

- Öyle bir şey demedik. Öyle düşünmemek için de bir neden yok

- Peki kumandanı ne diye tutuklamışlar öyleyse?

- Ölenin karısının şikayeti üzerine

- Kadın kumandanı niye şikayet etmiş ki?

- O kocasını, kumandanın döverek öldürdüğünü iddia etmiş.

- Allah allahhhh!

- Peki kumandanın bu adamla ne alıp veremediği var?

- Denildiğine göre Yümnü Bey'in isteği üzerine Habusu'ya Karakol kurulmuş. Karakol kumandanı da köyde Yümnü Bey'in adamlarına yapılan hakaretin tahkikatını yürütüyor ve bu vesile ile köylülere baskı yapıyormuş.

- Yani siz, kumandanın tahkikat sırasında bu adamı döverek öldürdüğünü mü söylemek istiyorsunuz?

- Niye olmasın ki. Şimdiye kadar az mı duyduk bu tür olayları. Karakollarda dövülerek adam öldürmelerini, jandarmaların kaçtı, 'dur dedik durmadı biz de vurduk' uydurmalarıyla. Kaldı ki kumandanın döverek adamı öldürdüğünü söyleyen biz değiliz. Öldürülenin karısı bunu iddia etmiş.

- Öyle ise işin içinde bir başka şeyin olduğunu düşünmek daha yerinde olmaz mı?

- Ne gibi?

- Bu hususta yorum yapmak bana düşmez ama gene de burada aramızda kalma kaydıyla düşündüklerimi söyleyeyim. Bir defa kadın doğru dürüst Türkçe bilmiyor. Böyle bir kadının cesaret edip kumandanı şikayet edebileceğini düşünmek dahi zor. Öte tarafta kumandan bir insan. Hem bizler gibi cahil de değil. Okumuş bir kimse, insan değerini bilen kişidir. Böyle bir insanın kalkıp bir başkasını döverek öldürmesi nasıl düşünülür ki?

- Dediğin çok doğru ama, ne yazık ki şu anda bir ölü ve bir de iddia var.

- Olsun. Kavli mücerrette kalan, dayanaksız yani kesin kanıtı olamayan kuru bir iddiaya kimse inanmaz. Ama şu olabilir. Yümnü Beyin adamları intikam almak için bu adamları öldürmüş olabilecekleri gibi adamın eceliyle de ölmüş olması ihtimali de göz ardı edilemez.

- Öyle şey mi olur? Adamın dövüldüğü ceset üzerindeki yara ve berelerle kanıtlanmıştır. Bu durumda adamın yapılan işkence sonucu, bekli de işkence edilerek öldürülmüş olabileceği düşüncesini çağrıştırmaktadır.

- Belki kumandan Yümnü Bey'in hatırı için işlenmiş cinayeti sulh yoluyla kapatmaya çalışmasını isteyenler, belki de tahkikat sırasında kumandanın köylüleri dövmesi veya jandarmalara dövdürerek baskı yaptırmış olmasının kızgınlığı içerisinde suçu ona yüklemeye çalışmışlardır. Hele kararlı gibi bir dayanakları varsa.

Aslında bu, Harputlu Hacı Yusuf Efendi tarafından bana aktarılmış ve benim de hatıramda kaldığınca sizlere anlatmaya çalıştığım o günkü konuşmalardan sadece biriydi. Bütün bu dedikoducu yorum ve tartışmalar arasında geçen benimle ilgili sözler; dost ve düşmanlarımların kendi kişiliklerinin birer yansımasıydı. Onlarca abartılarak bana aktarılmış bu deyim ve youmları, aynıyla size anlatmanın zorluğunu çekmekteyim. Zira, ben ne dostlarımların bir tevazu eseri beni büyütme istedikleri kadar hayatımda kendimi büyümüş gördüm ve ne de beni küçültme isteyenler kadar küçüldüm.

“Şecaetten bahsederken merdi Kıpti sirkatin söyler” deyimi da-
ima kulağımda küpe olmuş ve hayatıma yön vermiştir. Yapıcı ile yı-
kıcı arasındaki fark ne ise, bir kimseyi aşağılayanla yücelten arasın-
daki fark da odur bence. Eğer aşağılanmak istemiyorsan, toplum
içerisinde bir başkasını aşağılamaktan sakın.

Hz. Ali, “İyi bir köleye sahip olmak istiyorsan kölene kölelik
yapmayı öğren” diye buyurmuştur. “Yücelmek istiyorsan, omzuna
bastığın kişiyi yükseltmeye bak” demiştir bir başkası. İşte bunun bi-
lincinde olanla olmayanlar, gelişen olayların aynasında kendi kişi-
liklerini sergilemeye çalışırlar.

Ben insanın kendi nefsinden başka düşmanı olacağına inanmıyo-
rum. Kin, ihtiras ve nefsinin esaretinden kurtulan kişinin, dünyada
özgür ve asude yaşamaya hak kazanmış olabileceğine kaniyim. Bu
felsefi yapı ve yaşam anlayışıma rağmen, kumandanın tutuklanması
olayının sorumluluğu tamamen bana mal edilmeğe çalışılmıştı bazı
çevrelerce. Oysa benim bu olayda ki tek günahım, dövülerek öldü-
rölmüş zavallı bir garibanın bakıma muhtaç çocuklarıyla, dul kalmış
karısına dilekçe yazarak hakkını aramasında yardımcı olmaya çalış-
mamdır. İşte benim bu çabamı çekemeyenlerle, bana husumeti
amaç edinmiş dostlarım, bir anda hep bir araya gelmiş ve kumanda-
nın kurtarılma yollarını aramakta seferber olmuşlardı adeta.

Hummalı bir çalışma ve çaba sonucu, hakimle diyalog kurma
ımkını bulan Elazizliler’in kalbur üstü bu elit kesimi, ona bu olay-
ların tertipçisinin ben olduğumu, kadına dilekçeyi zorla yazdırıp
onu mecbur bıraktığımı, atfedilmiş suçun mücerret, suçlamasının
ise dayanaksız ve kanıttan yoksun bulunduğunu; etkimden kurtarıl-
dığım taktirde, şikayetinin bu gerçeği huzur mahkemede itiraf ede-
ceğini anlatarak kumandanın serbest bırakılmasını isterler. Hakim
de onlara, davacının davasından vazgeçtiğini, ikinci bir dilekçe ile
mahkemeden talep eder ve bütün bu anlattıklarınızı aynı dilekçede
belirtip duruşmada da tekrarlırsa onu bırakırım der. Bunu hakim ta-
rafından verilmiş bir söz olarak kabul edenler, hakimin yanından

ayrılır ayrılmaz hemen benim ötemde şikayetçi kadına erişip, ona etki yapacak kişiyi aramaya koyulurlar.

**Küçük Ağa Oğlu Mehmet Efendi ,
Ağbukenli İskender, Karapınarlı Ali Bey**

Hormek aşireti ileri gelenlerinden olan bu zatlar muhaceret dolaşısıyla Elaziz'e gelmişlerdi. İskender Bey'le Ali Bey'in Hüseyinik'e, Mehmet Efendi'nin de Mornik köyüne yerleşmelerinde bir akraba aynı zamanda muhaciriyen komisyonu azası olarak yeterince katkım ve yardımım olmuştu. Tabi bu yardımdan daha ziyade bir akraba olarak benim için bir görev idi. İskender Bey ile Ali Bey'e, Hüseyinikliler benim korkumdan bir şey söyleyemiyorlardı. Mornik'e tek düşmüş olan Mehmet Efendi'nin oradaki varlığını çekemeyen köyün ağası Mahmut Ağa, onu köyden kaçırabilmek için her yola başvuruyor ve onu köyden kaçırabilmek için muttasıl rahatsız ediyormuş. Bu durum bana intikal ettirilince, kardeşlerim gidip onu köy ortasında döverek komaya sokmuşlar. Daha sonra iyileşen Mahmut Ağa bana gelip, 'İnan ki Mehmet Efendi'nin senin yakının olduğunu bilmiyordum', diyerek özür diledi. Ben de kendisinin muhatabının ben olmadığımı, özür dileyeceği kişinin Mornik'deki Mehmet Efendi'nin olduğunu, onun kendisini bağışlaması halinde aramızda herhangi bir sorunun kalmayacağını söylemem üzerine; yanımdan ayrılan Mahmut Ağa, Mornik'e giderek Mehmet Efendi'den af dileyerek barışmıştı. Ondan sonra Mornik'de kimse Mehmet Efendi'ye kaşın üstünde gözün var diyememişti. Ama ne yazık ki diğer Hormekliler gibi Mehmet Efendi de daha sonra köyü terk ederek Karer'e dönmüştü.

Hüseyinikliler'in yardımıyla, ismini vermek istemediğim bir akrabamla tanışan kumandan yanlıları, ondan kumandanın tahliyesi için kendilerine yardımcı olmasını isterler. (...) Bey de nedense kendilerine yardımcı olacağı vaadinde bulunur. Bu amaçla da Hubusu'ya giden (...) Bey, önceden hazırlamış olduğu dilekçeyi kadına imzalatır.

Daha sonra Hüseyinik'e getirttiği kadını, duruşma günü gelinceye kadar evinde saklar. Duruşma günü geldiğinde beraberinde adliyeye götürdüğü makdülün karısını, duruşma salonunda oturmakta olan kumandan yanlılarının hemen önünde davacı için ayrılmış yerde oturduktan sonra (...) Bey'de hemen onun arkasında önceden kendisi için ayrılmış yere oturur.

O gün ben de adliyeye gitmiştim. Tüm aramalarım rağmen kadını ortalıkta görememiştim. O sırada Hubusulu bir yakınım, kadının duruşma salonunda (...) Bey'in önünde oturduğu haberini verdi. İçeri baktığımda, gerçekten kadının (...) Bey'in önünde oturduğunu gördüm. (...) Bey'in sağında, solunda ve arkasında da kumandan yanlılarının oturmakta idiler.

O ana kadar ben, olayların nasıl geliştiğinden haberdar değildim. Bu bakımdan, şikayetçi kadının, önceden gelip beni görmeden gidip duruşma salonunda oturmasına bir mana verememiştim. Tüm menfi yorum ve düşüncelerime rağmen, tek tesellim (...) Bey'in kadının arkasında oturmuş olmasıydı. Zira, onun bir akraba olarak kadının hakkını koruması ve ona destek olma düşüncesinden başka bir maksatla orada bulunabileceğini aklımın ucuna bile geçiremezdim. Ama gene de onun yanında oturmakta olan kumandan yanlılarının kafamda oluşturduğu istifamları da bir türlü yanıtlayamamıştım. Kendi kendime bu durumu, allak bullak olmuş kafamda değerlendirmeye çalışırken, yanıma adliyede görevli dostlarımdan biri sokularak:

- Olanlardan haberin yok mu Efendi?
- Hayır ne olmuş ki?
- Kadın hakime dilekçe vererek davasından vazgeçmiş.
- İsterse geçer buna kimse mani olamaz ki.
- Ama dilekçe de seni suçlamış.
- Nasıl! ?
- Dilekçesinde senin kendisini tahrik ettiğini, dilekçe verip kumandanı şikayet etmesi için senin onu tehdit ettiğini, hatta dilekçeyi senin yazıp ona zorla parmak bastırdığını, adamlarının gözetimi al-

tını altında kendisini savcılağa gönderip dilekçeyi verdirdiğini, velhasıl bu konuda ne yapmışsa senin zorlamanla yaptığını, şimdi ise pişman olup davasından vazgeçtiğinden bahsetmiş. Bu sebeple senin burada görünmen senin için sakıncalı olabilir, dedi ise de ben adamcağıza pek inanmadım. Ama söyleneni de gözardı da edemedim. Tedbiren duruşma başlayıncaya kadar dışarıda beklememin daha iyi olacağını düşünerek bir müddet adliyeden uzaklaşıp bir dostun yazıhanesinde oturdum. Daha sonra adliyeye dönüp duruşma salonunun kapısına kulak verip gizlice içeriye baktığımda, katip haki-min verdiği dilekçeyi okuyordu. Nihayet dilekçe okundu ve hakim tercuman eşliğinde kadını sorgulamaya başladı.

Hakim:

- Bu dilekçeyi sen mi yazdın?

Kadın :

- Kürtçe evet tercuman Türkçe evet yanıtını vermişti.

Hakim:

- Neden önce şikayet edip sonra vazgeçtin? Seni şikayet etmek için bir zorlayan mı oldu?

Kadın:

- Evet

Hakim:

- Kim seni zorladı ve sana ne dedi?

Kadın :

- Efendi

Hakim :

- Kimmiş bu efendi adı onun?

Kadın şöyle bir etrafına bakındıktan sonra, Mehmet Efendi, de-yince; ben adamın bana anlattıklarının tamamen doğru olduğuna ve her şeyin benim aleyhimde gelişmekte olduğunu görünce hemen orayı terk etmiş ve Hüseyinik'e dönmüştüm.

Bu işte (...) Bey'in dahil olup olmadığını kesin olarak bilmiyordum. Ama nedense o, o gece Hüseyinik'e dönmemişti. Bunun içinde

sorup gerçeği ondan öğrenme şansımı kaybetmişti.

Duruşmada verilmiş ifadeler sonucunu savcının bir suç duyurusu kabul edip hakkımda kovuşturma açacağını ve neticede beni tutuklayacağını düşünerek Hüseyinik'den ayrılmaya, olaylar yatışınca ya kadar da gidip Karerde kalmaya karar verdim. Yanıma birkaç kişi alarak o gün Hubusu'ya gittim. Orada kaldığım dört günlük zaman içerisinde, her gün Elaziz'e adam gönderip oluşumdan yeterince bilgi ediniyordum. Makdulün karısı nedense hala köye dönmemişti. Duruşma sonrası tahliye edilen kumandanın Habusu'ya görevine döndüğünü öğrendim. Oraya döndüğümün kumandanca bilinmesi sonucu, çıkması muhtemel nahoş olaylara sebebiyet vermek için hemen Habusu'dan ayrılmaya karar verdim.

Çocuklar atları hazırlarken, ben de Süleyman'ın evinden çıkmış ve onların yanına gitmiştim. Birden kumandanın ağır adımlarla bize doğru gelmekte olduğunu gördüm. Yanımdaki Habusulular'a "Kumandan geliyor ona görünmeden hemen buradan ayrılın" dedim. Onlar ayrıldıktan sonra; gayet vakur bir eda ile gelip, elindeki çubuğu çizmelerine vura vura yanımdan geçen kumandan, biraz ilerde bulunan kendilerine ait at tavlasına girmişti. Ben onu duruşma salonunda gördüğüm için biliyordum fakat o beni tanıımıyordu. Bundan yararlanarak, peşi sıra bende tavlaya girdim. Tavlada onu kendi atını okşarken buldum.

- Selam kumandanım!
- Aleyküm Selam
- Atları çok seviyorsunuz galiba ?
- Mesleğimiz gereği onlarsız olamıyoruz. Bu meslekte onlarsız hizmet vermek çok zor. Günümüzün çoğu zamanı at sırtında geçiyor.
- Haklısınız. Bende de at hat safhaya ulaşıp hastalık halini almıştır. Varlığını hissettiğim yerde onu görmeden edemiyorum. İzniniz olursa sizin atlara da şöyle bir göz atayım, diyerek ona iyice yaklaşmış ve nerde ise burun buruna gelmişti.

"Ortalıkta yaygın şaiyaya göre karakolunuzda döverek adam öl-

dürüyorlarmış”, deyip elimdeki kırbaçla kafasına vurmaya başladım. Bir anda neye uğradığının farkında olamayan kumandanın bu şaşkınlığından bil istifade, karşıt hareketine imkan vermeden, atlarla yemlik arasına iyice sıkıştırdım. Bir taraftan vuruyor, diğer taraftan da “Döverek nasıl adam öldürülürmüş göreceğiz” diyordum. Gürültüden içeri giren adamlarımdan Abbas’a, “Atların yularlarını çöz de bu herifi bağlayalım” dedim.

Abbas yularları getirince kumandanın el, ayak ve ağzını iyice bağlayıp tavlanın kuytu köşesindeki bir ağaca bağladıktan sonra, atlarımızla binerek süratle oradan uzaklaştık. Şeyh Hacı Köyü önlerinden Fırat suyunun karşı yakasına geçerek, onun mıntıkasının dışına çıktık. Ama kumandanın kurtulunca ayine arkamızdan asker salacağını, hatta nahiye ve kazalar arası müfrezeler çıkartarak peşimizden koşturacağını düşünüyor ve mümkün olduğunca dağ yollarını takip ediyorduk. Böylece Bağın Kalesi önüne geldik. Kiği suyunu geçtikten sonra Ohu köyüne gelip Necip Ağa’ya misafir olduk.

Eşimden yana olan akrabalığımızın ötesinde, Necip Ağa ile aramızda karşılıklı sevgi ve saygıya dayalı yakın bir dostluğumuz nedeniyle birbirimizden saklı bir şeyimiz olmazdı. Bu bakımdan, tüm olan ve başımdan geçenleri bir çırpıda kendisine anlattım. Ona Ohu da uzun süre kalmamın sakıncalarından bahsettiğimde o, “Mademki işin içinde (...) Bey var, bence asıl sakınca senin Karer’e gitmesidir. Zira o senin Karer’e gittiğini bilir ve ilgilileri bundan haberdar eder. Oysa burada kalsan kimse senin kılına dahi dokunamaz. Onun için rahat ol ve burada keyfine bak” dedi. Daha sonrada Necip Ağay’la oturup yapmamız gerekenleri planlıyorduk.

İlk iş olarak durumdan Hasan Hayri Bey’i haberdar edip, Habusu’daki karakolun kaldırılmasını sağlayarak kumandanın başka yere tayinini sağlamaktı. Bunun için hemen oturup düşündüklerimizle, başımdan geçenleri içeren bir mektup yazdık. Programımızın ikinci etabı, Necip Ağa’nın Elaziz’e gitmesi ve dövme olayından ötürü Habusululara baskı yapılmamasının sağlanması teşkil etmekteydi.

Uçuncü kısmı ise, nerde olursak olalım güncel gelişmelerde ötürü birbirimizi haberdar etmek oluşturmaktaydı.

Hazırlıklarımızın akabinde Necip Ağa, Hasan Hayri Bey'e yazdığım mektubu alarak Elaziz'e, ben de eşimin dayısı Zelherli Osman Bey'in yanına gitmek üzere Ohu'dan ayrıldık.

Necip Ağa, Elaziz'e giderken Habusu'da özellikle akrabalarımıza misafir olmuş, devrisi günü Elaziz'e hareketinden önce karakola kumandanın ziyaretine gitmiş. Beraberinde götürdüğü kişilerin, Habusu'da yerleşik yakın akrabaları olduğunu tanıtarak kumandanın onları herhangi bir baskıya karşı himayesinde bulundurmasını rica etmiş.

Ben Ohu'dan ayrıldıktan sonra bir müddet Zelheder'de kaldım. Daha sonra da Keklik köyüne giderek Muharrem Ağa ile evli bulunan kayın validem Şükriye Hanıma konuk oldum. Çan Şamoni, Çanakçı, Sancak derken Sağyan'a gelinceye kadar aradan bir ayı aşkın zaman geçmişti. Daha sonra Necip Ağa'dan aldığım bir haberle, karakolun Habusu'dan İçme'ye nakledilip, İçme'nin nahiye haline getirildiğini, kumandanın da batı Anadolu'da bir yere tayin edildiğini öğrendim. Bu sevindirici haber üzerine hemen Elaziz'e hareket ettim. Dönüşte Ohu'da Necip Ağa'yı ziyaret ettikten sonra Habusu'ya geldim. Hemen maktulün karısını çağırarak neden davasından vazgeçtiğini sordum. Kadın:

- Beni çok sıkıştırdılar
- Kim? Ne diye? Bana iftira etmen için mi seni sıkıştırdılar?
- Kim olduğunu sen bilirsin. Bana davadan vazgeçeceksin deyip önüme bir kağıt koydular ve bunu imzala dediler. Okumam olmadığı için dilekçeye parmağımı bastım. Avucuma bir altın koyup beni de beraberlerinde Elaziz'e getirdiler. Duruşma gününe kadar Hüseyin' de (...) Bey'in evinde kaldım.

O gün gelince hep beraber mahkemeye gittik. Mahkemeye giderken orada söylemem gerekli sözleri bana ezberlettiler. Eğer aynıını söylemezsem hakimim beni tutuklattıracağını söylediler. Kor-

kumdan ben de mahkemede bana ezberlettiklerini tekrarladım.

- Kim seni sıkıştırdı?
- Bunu bana niye soruyorsun, kim olduğunu sende biliyorsun.
- İnan ki bilmiyorum
- O zaman söyleyeyim. Akrahan.
- Kim? Hangi akrabam?
- (...) Bey, deyince kadını alıp devrasi günü Elaziz'e götürdüm.

Maksadım, bana anlattıklarını hakim huzurunda tekrarlatarak verilen ifadeyi mahkemece tesbit ettirmek ve hakkımda açılmış olan kovuşturmada delil olarak kullanmaktı. Amacıma ulaşmış, mahkemeden aldığım tesbit kararıyla, sorgu hakimine gidip ifademi verdim. Mahkemeye sunduğum tesbit kararına dayanarak, sorgu hakimi takipsizlik kararı verdi. Kumandanın dövülmesi olayından da delil yetersizliğinden serbest bırakıldım. Ancak savcı, iftira ve mahkemeyi yanıltmak suçundan, kadın hakkında soruşturma açmış ve kadının celbi içinde tevkif müzekkeresi keserek jandarmaya bildirmiştir. Kadın Habusu'da aranıyordu. Ama o Hüseyinik'de ve benim yanımdaydı. Onu teslim etmeden önce hakimi görüp, kadının yoğun baskı altında kalıp korktuğundan bu şekilde hareket etme zorunluluğunda bırakıldığını anlattım. Hakimden tutuklama kararının kaldırılacağına dair söz alınca Mele'yi götürüp, savcılığa teslim ettim. Sorgu hakimliği, gıyabi tutuklama kararını vicahiye çevirerek kadını hapishaneye gönderdi. Bir üst mahkemeye yaptığımız itiraz üzerine, hakim emriyle tezelleştirilen ilk duruşmada tutuklu serbest bırakıldı. Sıra (...) Bey'le Mele'yi karşılaştırıp neden bunu yaptığını sormaya gelmişti. Ama o, Hüseyinik'i terk edip, Kiğı'ya gittiği için buna imkan bulamamıştım. Böylece (...) Bey'le aramıza bir soğukluk girmişti. Daha sonra evini de Hüseyinik'ten aldıratan (...) Bey Silo Deresi'ne yerleşmişti. (...) Bey'le aramıza girmiş bu soğukluktan Hüseyinikliler alabildiğince yararlanmaya çalışıyorlardı.

Yapılan sonsuz tahrikler sonucu beni öldürtmeyi dahi düşünen (...) Bey'in, Elaziz'e bazı adamlar gönderdiği haberi kulağıma kadar

gelmişti. Ama ben buna pek ihtimal vermemiştim. Zira, onun Hüsey-nikliler'e alet oluşundan öte o güne dek aramızda düşmanlığı gerektirecek ve birbirimizi kıracak hiçbir hareketimiz olmamıştı. Eğer aramıza böyle bir soğukluk girmeyip de biz birbirimize sıtkıyla bağlanmış olsaydık, o günün koşulları içerisinde Hüseynik'in tamamı, Mor-nik ve ova köylerinin çoğunu yakınlarımız sahiplenebileceklerdi. Zira ortam buna müsait ve benim imkanlarım da buna elvermekteydi. Hüseynikliler bunun farkında, bizi birbirimize düşürmenin veya bizleri dağıtmanın çarelerini arıyorlardı. Kumandan olayı da onların işlerini kolaylaştırmış ve amaçlarına biraz daha yaklaştırmıştı onları. Kumandan olayı ile Hüseyniklilerin dolduruşuna gelmişti (...) Bey. Ne yapıldıysa gene kendisi neden olmuştu, aramızın açılmasına. Benden bu hususta hiçbir şey sadır olmamıştı. O, kendi kendine gelin güveyi olmuş ve kendi kuruntusuyla Hüseynik'i terk etmişti. Olayların geliştiği bu süreç içerisinde onun olayda bu denli dahil olduğuna inanmadığım içindir ki, Meyleyle, (...) Bey'i yüzleştirmek istemişim. Onun Bingöl'e taşınışı bu düşüncemin gerçekleşmesini akım bırakmış ve konu bence müphemiyetini daima korur olmuştu. Ta ki (...) Bey'in beni öldürmek için Bingöl'den adamlar gönderdiği haberini alıncaya kadar. Önceleri bunu da Hüseynikliler'in bir uydurması olarak nitelemiş, pek de umursamamıştım. Ama içimde kendiliğinden oluşan bir ukde ile de bunun olabileceğini göz ardı edemiyordum.

Bir gün geç saatlerde Elaziz'den Hüseynik'e yalnız başıma dönüyordum. Saklı bulunduğu berber Kalmam'ın evinden çıkan iki kişi gizliden beni takip etmiş ve yol ayrımına geldiğimde karşıma dikilmişlerdi. Ellerinde silahlarıyla onları karşımda görünce tabancamı çekmek istedim. Adamlar bu davranışımın karşısında, "Hiç yorulma Efendi. Eğer isteseydik seni şimdiye kadar en az on defa öldürürdük. Aslında biz seni öldürmek için buraya gönderildik. Ama nedense bir türlü elimiz varmadı seni vurmaya. Doğrusu kıyamadık sana. İnan ki bizim yapmadığımızı, bir başkası yapılan teklifler karşısında rahatlıkla yapar. Tedbirli olmazsan, seni çabuk harcarlar .

deyince, rahat bir nefes aldım. Gerçekten de adamlar doğru söylemişlerdi. Bu kadar çok istemeyenler karşısında bu denli tedbirsizce hareketin sonu elbette ölüm olurdu. Beni öldürmek için gönderilenler önde yaya, ben de peşlerinde atla konuşa konuşa eve kadar geldik. Yol boyu ne kadar ısrar ettiysem de kendilerini kimin gönderdiğini bir türlü söylemediler. Fakat nerede saklandıklarını, kendilerine kimin yataklık yaptığını öğrenmiştim.

Onları birkaç gün Hüseyinik’de alı koyup misafir ettikten sonra gidecekleri yere gönderdim. Onlar gittikten sonra ilk cuma günü adam gönderip berber Kalmam’ı yanıma getirttim. Beni öldürtmek için kimin adam gönderdiğini, kendisinin kaç gün bu adamları evinde sakladığını, Hüseyinik’te kimlerin bu kişilerle ilgilendiklerini bir bir öğrendim. Bütün bu anlatıları ben bir kutuya koyup ağzını iyice kapattıktan sonra ulaşılması mümkün olmayan bir yere fırlatıp attım. Amacım olmuşlardan, gelecek neslin etkilenmemesini sağlamaktı. Akrabalar arasında sevgi ve saygıya dayalı birlikteliği telkin edemiyorsak, düşmanlığı da miras bırakmamaktı.

Amcam Hasan Efendi’nin Oğlu ve Oğlum Ali Rıza

Amcam oğlu Ali Rıza babasının ölümünden altı ay sonra ölmüştü. Benim ise ölüm ve düşüklerden sonra hayatta kalan çocuğuma ölen Ali Rıza’nın adını koymuştuk. Ama o ölümcül derecede hastaydı ve bir türlü iyi olamıyordu. Biz sabahlara kadar her an onun ölümünü bekliyorduk.

Seyit Hüseyin ve Ali Rıza

Bir gün evimize beklenmedik bir misafir geldi. Harabati ve perişan kılıklı bu adam dengesiz, deli dolu davranışları ile dikkatleri üzerinde toplayan acayip bir görünüm arz etmekteydi. Onun bu tevekeli tutumu karşısında oturduğu yerden fırlayan eşim, beşiğinden Ali Rıza’yı alır almaz getirip kucağına attı. Sonradan Şeyh Çoban evlatlarından olduğunu öğrendiğimiz Seyit Hüseyin adındaki bu zat bir

müddet kucağındaki çocukla ilgilendikten sonra onu anasına uzattı. “Hanım bunu al yatağına koy. O dursun ki kirvesi de ben olayım”, dedi. Dedenin elinden çocuğu alan hanım onu yatağına yatırdı.

Doğduğu günden beri öldü ölecek diye bizi sabahlara kadar başucunda uyutmadan bekleten çocuk, o gece tamamen sessiz ve derin bir uyku ile mışıl mışıl uyuyordu. Biz bu sessiz uyumanın kuşkusu içerisinde acaba öldü mü diye zaman zaman kalkıp bakıyor ve onun nefes alıp verdiğini gördükçe seviniyor seviniyorduk. Ama yine de uzun süre yaşamından ümit kestiğimiz Ali Rıza’nın yaşayıp yaşamayacağı endişesini içimizden atamıyorduk. Acaba o yaşayacak mıydı? Bu derin uyku onun yaşayacağını müjdesi miydi bize. Buna yanıt bulmanın yorum ve hayaliyle sabahı bulduk. Çocuk da uyanmıştı o sıra. Annesi kucağına alıp bağrına bastığında, o tatlı gülücükleriyle neşe saçmaya başlamış gibiydi etrafına. Belki de o bize öyle geliyordu. Bugüne kadar derdine çare bulamadığımız çocukta ki bu ani değişimin hikmeti ne idi. Mantık ölçüleri içerisinde bu oluşumu değerlendirmenin aczini ifade edebilmenin zorluğunu yaşıırken, olayları sadece gördüğümce size aktarıp yorumu taktirlerinizle sunmakla iktifa edeceğim. İzahı benden, yanıt sizden...

Hayatımda ilk defa gördüğüm Seyit Hüseyin’in akşamın geçmiş saatinde evimize, tanımadığı bir eve gelişi, hanımın çocuğu onun kucağına koyuşu, onun çocuğu hanıma geri iade edişi, “bunu al dursun, kirvesi de ben olacam gelişi, çocuğun sabaha kadar deliksiz uyuyuşu ve nihayet çocuğun sabahki görünüşü bir mucizemiymi yoksa İlahi’nin tecellisi miydi bilmiyorum. Hüseyin’in gecenin hangi saatinde evden çıkıp gittiğini gören olmamış ama bilinen şu ki onun gelişi ile evimizin üzerine çökmüş karanlık bulutlar tamamen dağılmıştı. Bir müddet sonra çocuğu da beraber alarak Mıgı köyünde olduğunu tespit ettiğimiz Seyit Hüseyin’in evine gidip kirvelik talebini vermiş ve ondan sonra Ali Rıza’yı Dursun olarak adlandırmıştık. Daha sonraları çevremizde herkes onu Dursun diye çağırma-ya başlamıştı.

İki Başlı Hükümet

Anadolu'da iki başlı hükümetin varlığı ne yazık ki memleketi içinden çıkılmaz bir ortama sürüklemişti.

1- İstilacı güçlerin Anadolu üzerinde oynadığı hakimiyet ve gizli hükümlerlik oyunu.

2- Saltanat hırsı içerisinde ülkeyi müstevlilere peşkeş çeken sultanlık idaresi; karşıtı kurulmaya amacında bulunan Mustafa Kemal önderliğindekilerin çabası.

Bu siyasi oluşumdan medet uman kukla yönetim yanlılarının yurt genelinde ki çabalarında; amaçlarına erişebilmelerine medar olabileceklerine inandıkları feodalizmin yeniden hortlaması. Aşiretlerin birbirleriyle hesaplaşması. Mezhap ayrılığı ve çatışmaları. Geçmişte siyasi çıkar uğruna ihtas edilmiş, etnik grupların, zamansız ve olumsuz hareketleri ülkedeki siyasi iktidarsızlık ve huzursuzlukların yegane nedeni olmuştu.

Feodalizmin Bence Olumlu Yönleri

1-Toplumun yani aşiretin lider olarak kabullendikleri kişi emrine büyük bir özveri ile ram olabilmeleri

2-Toplumda tek sesli ve tek sözlü olunması. Dış etkenler karşısında tek ve tek kafa olarak direnebilmeleri.

Feodalizmin Olumsuzlaşması

Aşiret liderini, aşiret töre ve geleneklerinden soyutlanması. Toplum sorunlarını bir tarafa bırakıp, kendi havai hevesinin tutsağı olması. Bu nedenle toplumda yönetim boşluğunun doğmasına sebebiyet vermesi. Lider'in keyfi kararlarla aşireti felakete sürüklemesi. Aşiret bireyleinin bireysel çıkarları doğrultusunda olumsuz işlerde kullanılması. Aşiretin geleneksel düzen ve birliğinin bozulması. Ezbet ileri gelenlerinin aşiret lideri olma hevesine kapılıp, ezbetsetilme ve çatışmalara vesile olmaları. Aşirette çok sesliliğin yankılanmasıyla kimsenin kimseleri tanımaz olmaları. Bencillik özlemi

aşerisinde, bireylerin ferman dinlemez bir yapı, bir oluşu ile, gele-
neksel aşiret kuralları dışına çıkarak şekavet dahil her türlü yasal ol-
mayan hareketleri mübah saymaları gibi...

Bu siyasal ve aşiretsel yapı içerisinde ben, bir yerde Hüseyinikli-
ler'le bitmeyen mücadelemi sürdürürken diğer yerde de, Dersim'de
yer yer devam eden aşiretsel çatışmaların yerel idare ve hükümet
yetkililerince, devlete yönelik bir isyan veya ayaklanma anlamında
değerlendirilip manalaştırılmaması için Hasan Hayri Bey'le devamlı
muharebe de bulunuyor ve olayları, bana intikal ettirildiğince ve
mümkün olduğunca mahallen, aşiretler arası cemaat toplantılarıyla
bana le çalışıyorduk.

5) ANADOLU'DA KURTÇULUK HAREKETİ'NİN BAŞLAMASI

Koçgiri Olayları

Feodal bir yapının nüvesi iken, dünya devletlerine hükmetmesini bilmiş koskoca bir imparatorluğun son kalıntıları, varlıklarının gelişimine medar olan sevgi, saygı ve özveriden kendilerini soyutlamanın diyetini , ulusun kanı pahasına kazanılmış toprakları müstevlilere peşkeş çekmekle ödemişlerdir. Ecdatlarından kendilerine tevarüs etmiş, hükümranlılık postunu korumanın aczi içerisine düşmüş bu hanedan bozuntuları, nihayet istilacılara kapı kulu olmaya kendilerini mahkum etmişlerdi. Tahtının selametini kendini var eden tebaasının gücünün ötesinde arama gafletine düşen sultanların, müstevlielerin yaygarasından ulusun feryadını duymaz hale gelmişlerdi. Devşirme bir aile yapısının buluntusu olmuş bu insanlar; kula kul olmanın vecdi içerisinde ulusun bestelediği ya istiklal ya ölüm nidalarına sahip çıkma basiretinden yoksun kalmışlardı. Bu nedenle Mustafa Kemal'in varlığını hazmedemeyen sözde hanedanlar, efendilerinin bir uydusu olarak Doğu Anadolu topraklarını Ermenilere tahsis etmeye yeltenmişlerdir. Ermenilere verileceğini vaad ettikleri bu toprakları, tarihe kör bakmanın kefareti bu topraklarda yaşayan ve bu toprakların asıl sahibi olan Kürt halkına ödetme gafletine düşmekten kendilerini alamamışlardır. İşte böyle bir idarenin sunduğu dünyevi tüm nimetlere büyük bir özveriyle sırt çeviren Ayan Meclisi Başkanı Seyit Abdül Kadir onlara, “Sizin Ermenilere ihsana kalktığınız bu topraklar, onun üzerinde yaşamakta olan Kürtlere aittir. Onu Kürtlerin elinden alıp bir gayriye veremezsiniz”, diyerek, açtığı bayrağı; kurucu başkanı olduğu Kürt Teali Cemiyeti'nin burcuna dikmişti.

Cibranlı Miralay Halit Bey

Sultan Hamit dönemi aşiret subaylarından olan Miralay Hamit Bey, Varto dolaylarında yerleşik Cibran aşireti ileri gelenlerindendi. Şafii mezhebinden olan Halit Bey aynı zamanda Nakşibendi Tarikatı mensubiyindir de.

Tunceli Pülümür olayında asilerin ıslahı askeri harekatına bizatihi katılmış icraat ve katliamlarıyla birlikte Alevinin kestiği mekruhtur kaziyesinin tutsaklığıyla da Dersim dolaylarında kapatılması güç derin izler bırakmıştır.

Kürt Teali Cemiyeti olarak Halit Bey Muş, Varto ve Erzurum çevresinde Kürt şuurunun yayılması uğraşısında iken kardeşi Ahmet Bey “Aleviye bir an zulmetme, bir Müslümanın kırk yıllık ibadeti-nin sevabıyla eş değerdir” safsatasının inancı ve inancının esareti içerisinde bölgesindeki Hormek ve Lolanlılar başta olmak üzere tüm alevi inancı içerisinde olan aşiretlerinin köylerini basıp, sırf alevi oldukları için onların mal ve canlarına tasallutu dinen vacip adde-diyorlardı.

Bu konuda Hasan Hayri Bey’le yaptığımız istişare sonucu, Halit ve Ahmet Beyler başta olmak üzere, tüm aşiret ileri gelenlerine birer mektup yazıp, sebepsiz olarak oluşumuna neden olunan bu tür baskın olaylarının çevrede yaygınlaştırılmasının, toplumun muhtaç olduğu birlik ve beraberliği zedeleyeceğini ifadeye çalıştık. Şöyle ki:

Dil, din, örf, adet ve gelenekleri kısmende olsa bir olup aynı kaderi paylaşmış bölge insanlarını geçmişte Yavuz’un yaptığı gibi karşı karşıya getirip, onları birbirine öldürtmenin, hiçbir mefkûreyle bağdaştırılamayacağını; sindirme amacına dayalı yapılan baskınların, aşiretler arası husumetin derinleşmesine neden olacağını, bunu da ati de telafisi mümkün olmayacak nahoş hadiselerin çıkmasına vesile olabileceğini; tek taraflı baskın ve gafil avlamalarla yapılan imha hareketinin sağlayacağını sandığınız başarının hüsrana sonu-çlanmasından daha tabii bir şey olamaz. Bunun en canlı örneğini Osmanlı hanedanlığının yıkılımlında bulmak mümkündür. Giriştiğiniz

davada hayal kırıklığına uğramak istemiyorsanız, yapıcı ve birleştirici olmaya çalışın. Zira bunda yarar vardır”, mealindeki bu mektuplarımızla düşmanlığı ebedileştirecek davranışlardan vazgeçilmesini, davanın selâmeti de bunu gerektirir demiştik. Buna rağmen, çıkarıcı çevrelerle bazı grupların oluşturduğu yerel hareketlerin dışında, o güne dek Ege ve İç Anadolu’da olduğu gibi Misak-ı Milli hudutlarımızı ve milli bütünlüğümüzü zedeleyici mahiyette, devlete yönelik herhangi bir hareket olmamıştı.

Nasturi olayları sonrası Kürtçülükten ötürü Bitlis Divanı Harbi’nde yandaşlarıyla yargılanan Halit Bey ölüm cezasına mahkum edilmiş ev öldürülmüştü.

Mustafa Kemal Hareketi ve Aleviler

Mezhep ayrılığı nedeniyle yılların birbirinden koparttığı, birinin ak dediğine, diğèrinin kara demesinin alışkanlık haline getirildiği, aynı toprağın insanlarından; baskın katliam ve taassubun asırlar boyu incitip acındırdığı Alevi toplumu, daima tutuculuk ve taassubun katı kuralları karşısında olmuştı. Bu nedenle devrimlere umut bağlamış olan Aleviler, devrimlerin başarısı için yardımcı olmaya çalışmışlardı. Bu özlem ve bu duygunun gerçekleşmesinin gerektiğine inanmış olmanın özverisi içerisinde geleceğin beraberinde ne getireceğini düşünmeden Mustafa Kemal hareketine katılıp, onun açtığı bayrak altında toplanmanın kutsiyetini kabullenmişti. Bunun bilmişliği içerisinde olan Mustafa Kemal Paşa da Heyeti Temsiliye’yi toplamak için Ankara’ya gelirken Hacı Bektaş-ı Veli Dergahı’na uğramış ve Cemalettin Efendi’den kendilerini desteklemesini istemişti. Cemalettin Efendi, bu istek üzerine Sivas Alevilerine hitaben yazdığı, aslında tüm Alevileri kapsayan bildiri mahiyetindeki mektubunda Mustafa Kemal Paşa’nın yanında yer alınması öneriliyor ve isteniyordu.

Meşruiyet Mebuslarının İstanbul’dan Ankara’ya intikali sonrası Padişah yanlılarıyla Mustafa Kemal Paşa taraftarları asında çıkan tartışmalar yurt sathında yankılanıp, yer yer ayaklanmalara ve tabiri

caizse isyanlara neden olmaya başlamıştı. Bunun en açık kanıtlarından biri de Sivas ve Koçkiri olaylarıydı.

Vali Galip ve onun zihniyetinde olanlar, alabildiğine at oynatıyorlardı Anadolu'da ve Anadolu'nun siyasi otoriteden yoksun kalmış meydanlarında. Bunu gören işgalci ve emperyalist güçler, Mak-yavelist bir anlayış içerisinde; ırk, dil, din, mezhep ve Padişahlık müessesini istismar ederek amaçlarına erme imkanını bulmanın rahatlığını yaşamakta idiler. İç ve dış mihrakların meydana getirdikleri müşterek güçlerin Sivas'ta başlatıp, Koçkiri'ye kadar uzamasına neden oldukları yangının kokusu, henüz Elâziz dolaylarında burunları tahriş etmeye başlamış idi ki, Mustafa Kemal Paşa, aşiretlere nasihatta bulunup onlara itidal telkin etmek için, Hasan Hayri Bey'i mahalli giysiler içerisinde Dersim'e göndermişti. Bu nedenle Dersim'e gitmek üzere Elaziz'e gelmiş olan Hasan Hayri Bey'le birlikte vali Sabit Sağıroğlu ile görüşmeye gitmiş, Hasan Hayri Bey ile Vali Sabit Sağıroğlu arasındaki tartışmaya bizatihi şahit olmuştum.

Sabit Sağıroğlu: "Alınan haberlere göre, Dersim'e gelen Koçkiri Alişan ve Haydar Beyler, aşiret reisleriyle yaptıkları toplantıda, İngiliz desteğiyle Doğu Anadolu'da Bir Kürdistan devleti kurulacağı tezini ortaya atmışlar. Aşiret reislerinden, kendilerini ve hatta davayı desteklemelerini isteyen bu kişiler, yaptıkları vaadler yanında hazırladıkları hareket planlarını da şöylece açıkladıkları tespit edilmiştir.

1- Dersim güçlerinin Harput'u işgali.

2- Daha sonra Palu güçleriyle birleşip Malatya'ya hareket.

3-Malatya'da güney güçleriyle birleşip Sivas'a doğru yürümek.

Anılan toplantıda yapılan öneriyi benimsemeyen aşiret liderlerini iknaya çalışmak ve gerekli propagandayı yürütüp hareket programının uygulanmasında liderlere yardımcı olması amacıyla Alişer Efendi'yi orada görevli olarak bıraktıklarını bildirip Koçgiri'ye dönmüşlerdir. Bu dönüş sırasında bazı aşiretler Refahiye, Kemah ve Çemişgezek'i basıp yağmaladıkları bizce de saptanmıştır. Devlet, bitme-

yen bu şekavete son vermenin azmi içerisinde. Bu nedenle Hükümet, eşkiyaya yataklık yapıp onu koruması altına almış Aşiretlerin islahı ve suçluların cezalandırılması kararlılığındadır. Böylece bu hususa gerekli karar alınmış ve gereken askeri kuvvet gönderilmeye başlanmıştır. Bu nedenle artık senin nasihat için Dersim'e gitmene gerek kalmadığı kanısındayım. Ama sen Dersimlisin ve Dersim mebususun, gitmek istersen gidersin. Buna hiç kimse mani olamaz. Şayet gitmeye karar verir ve giderseniz; benden, Pivenkli Köseoğlu Süleyman Ağa'ya de ki, beklenen devlet güçleri geldiği takdirde, Sabit Sağıroğlu buraya gelecek ve sizleri tüfekle, Karabal aşireti reisi Kango zade Mehmet Ali'yi, Ferhatuşağı aşiret reisi Cemsi Ağa'yı, Kırganlı Memli ve Salman Ağaları, Bahtiyarlı Yusuf Ağa ile Ergenli İbrahim Ağa ve avanelerini, Koçuşağı aşireti reisi İdare ile yakınlarını, Resikanlılarla, Kapo'yu, Şemikanlı Şih Hasan'la yakınlarını; Ovacık'ta, Aslan ve Kev Uşağı aşiretleriyle, Topuzoğullarını, Tüfek, mitralyözle; Mercan deresindeki Kalan, Maksut Uşağı, Balikan, Kör Abasan, Beyt Uşağı köyleriyle, Seyit Rıza'nın Ağdat'ını ve onunla ilişkili yakınlarının meskun bulunduğu tüm yerleşim birimlerini 42'lik topla; Haydaran aşiretiyle Demanalıları maki-neli, Nazmiye ve çevresi ile Kureyşanlı Zeynel, Ali Çavuş, Ali Gah'la Pağ, Mamiki çevresindeki irili ufaklı aşiretlerle, Alanlı Hasan ve Süli Ağaları, Yusufhanlı Kamer Ağa ve taifesini bu taramada bırakmayacağımı iletmeni; yolun Mazgirt ve Çarsancak'a düşerse Göktepelî Ahmet Bey kardeşim olmak üzere oradaki tüm Sünnî ağa ve beylere selam, sevgi ve hürmetlerimi beraberinde götür" deyince sinirinden yerinde duramaz hale gelen Hasan Hayri Bey oturduğu sandalyeden ayağa kalktı Sağıroğlu'nun masasına ellerini dayayarak ona:

"Senin bu hezeyanlarına cevap vermeden evvel, buraya gelirken Koçkiriye uğrayıp Haydar ve Alişan Beylerle görüştüğümü, Koçkiri olayının oluşumu hakkında yeterli bilgimin olduğunu bilmeni isterim. Senden önceki Ali Galip'in, Mustafa Kemal'in şahsında yö-

nelik Elaziz’de yaktığı katliam Sivas’a varmadan söndürülmüştü. Senin gibi basiret ve mefkûreden yoksunların, Meclis’teki yaygaraları sonucu Sivas’ta Devrim karşıtı gerici bir hareket oluşturulmuş. Bu hareketin aktörleri, devlet güçleri karşısında bir netice alamayacaklarını anlayınca alınlarındaki kara lekeyi masum Koçkiri’deki insanların kanıyla temizlemeye çalışmışlar. Bu nedenle Alevi aşiretlerin meskûn bulundukları yerlere baskınlar yaparak onları katletmeye yeltenmişler. Buna da güçlerinin yetmeyeceğini anlayınca: mucidi olarak yarattıkları gerici hareketin sorumluluğunu, Kürtler isyan etti teraneleriyle devlet güçleriyle Koçkiri aşiretlerini karşı karşıya getirmek suretiyle onlara yüklemeye çalışmışlar. Bir tarafta askerlerle aşiretler çarpışırken, diğer tarafta da kendilerini devlet yanlılığı görünümü içerisinde Alevi köylerini basmakta imişler. İki taraflı yapılan katliamlar bir soykırım manzarası arz etmeye başlayınca; aşiretler, bizzarur Haydar ve Alişan Beylerin riyaseti altında müdafaayı nefse başlamışlar. İnsan gücü dengesizliğini giderme amacıyla Dersim’e giden Haydar ve Alişan Beyler, orda umduğunu bulamamanın hüsrânı içerisinde geri dönmüşlerdir. Böylece Sivas’ta senin gibi düşünen, senin amâlinde olanların Koçkiride ihtasına neden oldukları olayda, karşılıklı bir sürü insan telef olmuş, bir çok aile tarumar olup, bir çok ocak söndürülmüştür. Görüyorum ki, şimdi de sen, Yavuz Sultan Selim’in Anadolu Alevilerine uyguladığı oyunun bir benzerini, Dersim halkına uygulamak istiyorsun. Bu memlekette yaratmaya çalıştığın bir Alevi-Sünni çatışması, hem senin ve hem de güvendiğin insanların sonunu hazırlar. Sadece Alevilere yönelik bu tertibiniz onlar için bir soykırımı olur ki, buna ne senin ve ne de sana güç verenlerin gücü yetmez. Senin buradaki mevcudiyetin hikmeti buysa, şunu iyi bilesin ki, buna tevessül eden her kim olursa olsun, ona dünyasını zindan, onu doğduğuna pişman ederim. Gene sen ve efendilerin bunu iyi bilin ki. Bu işe yeltenenlerin gücü ne olursa olsun, Dersim’de dökülecek her zerre kan için nice Sağıroğulları ile onun efendi ve beylerini kendi kanında boğarım.

Kaldı ki daha dün Seyit Abdülkadir'in gölgesine sığınan Kürt olduğunu iddia ederek ondan medet uman sen, ne zamandan beri gömlek değiştirircesine ırk değiştirip te başımıza Türkçü kesildin. Bence sen bir hiç ve şimdi muhatabımda değilsin. Bütün bu bana anlatıklarının hesabını, mecliste ki efendilerinden soracağım. Yalnız beni düşündüren şey; her dönemde ezilmiş olma nedeninin idraki içerisinde bulunan gerçek aydın bir doğulunun hasletleriyle bağdaştıramadığım şu davranışının öz sahibi sen isen, seni nerden bulup ta getirip bu temiz yöre insanların başına bela ettikleridir. Vaktim müsaait olsaydı da , gidip bir bilenden bu acayip varlığın varına medar olan gerçek kimliğini öğrenseydim", deyip o haleti ruhuye içerisinde birlikte vilayeti terk ettik. Devrisi gün ise atına atladığı gibi soluğu Dersim'de aldı.

Sabit Sağıroğlu'yla aralarında geçen bu söyleşi ve tartışmanın, belkide kaderin, Hasan Hayri Bey için hazırlamış olduğu sonun başlangıcı idi. Zira gelecekteki oluşumlarla, değerlendirildiğinde bu çırpınış, bu atılım ve bu feryatlar, onun şu gök kubbe altında söylediği sözlerin sonuncusu, belki de sondan bir evvelki günün çırpınışı idi. O kaderin kendisine oynadığı oyunun bilinci içerisinde, kadere, zulme ve zalime meydan okuyordu sanki o sözleriyle.

Dersim dönüşü, Ankara'ya gitmişti Hasan Hayri Bey. O mecliste irticalen yaptığı son konuşmasını şöylece dile getirmişti bizlere. Ben de bu anlatıları size aktaracağım aklımda kaldığınca. Kısmen meali olarak ifadeye çalışacağım bu anlatımlardaki noksanlık şahsıma racidir. Özür dilerim. Zira "Hafıza-i beser nisyan ile malüldür" demişler.

- "Mustafa Kemal Paşa mecliste konuşmasını yaparak kürsüden inmişti. Bu kere ben söz alarak kürsüye çıktım. Sabit Sağıroğlu'nun Dersimde Devlet adına uygulamayı düşündüğü katliam hakkında bana anlattıklarıyla; Devletin Koçkiri'de aleviler üzerine estirdiği terör, baskı ve soykırımına vardırılan katliamlarına değindim. Daha sonra sözlerime devamla; Devlet veya Hükümetin zaman zaman

Doğu Anadolu'da uyguladığı böylesi icraatına rağmen Hükümet ve devlet adına konuşanların, yüce meclis üyelerinin, gözlerinin içine baka baka yurttaki sulh ve sükûndan bahsetmeleri bir aldatmacadır.

Bu gün Koçkiri'de işlenen cinayetlerin bir benzerinin de Dersim'e uygulanması hazırlığı içerisinde olan Hükümet, daha ne kadar afaki deyim ve yalanlarla muhterem meclisinizi avutmaya çalışacak ve siz de buna uyum sağlayacaksınız. Yurt'ta sulhü, halkın çoğunu imha etmekle teessüse çalışmanın sonu hüsrandır. Vicdan ve acıma duygularından tamamen arınmış, ne ehil ve basiretsiz idarecilerden elinden kan kusan bu zavallı halk; uğradıkları haksızlıkları hangi hak bilirler katında ve nasıl dile getireceklerinin şaşkınlığı içerisinde kıvrınmaktadır. Buna rağmen yaptıklarını yalan ve afaki deyimlerle maskelemeye çalışan icra'nın icraatına, yüce meclisiniz, bigâne kaldığı sürece, katliamlar sürecektir. Bu kan bataklığında sahipsiz bırakılıp kaderiyle baş başa bırakılan insanlarımız; haklı olarak silaha sarılacak ve o zaman memleket içinden çıkılması güç bir hercümerç içine sürüklenmiş olacaktır ki, onun vebalinden hiç kimse kendini kurtaramayacaktır. Bugün olduğu gibi o günde hükümet yetkilileri yüce meclis huzuruna çıkacak; memleketin şurasında, burasında kargaşa var. Şu veya bu yerlerde isyan var diyerekten sizden alacağı güçle, oraya daha çok asker gönderecek; kadın, erkek, kız, çocuk, yaşlı, hasta demeden kendini müdaafadan yoksun insanları dün Pülümür'de, bugün Koçkiri'de olduğu gibi yarın da Dersim'de Dersimlileri katledecek ve bunun övünçesi içerisinde de katınızda kendilerini aklamaya çalışacaklardır.

Asırlar boyu Doğu Anadolu insanı, benlik ve tarihsel yapısından asla ödün vermemiş ve meskûn bulundukları beldelerin, özüne su katılmamış gerçek sahipleridir. Ne Türkler buralara sonradan zem-bille indirilmiş, ne de bugün asıl benliğinin ötesine itilip Kürt diye katline fetva verdikleri zümre ithal malı bir Türk'tür. Çanakka-le'sinden Ardahan'ına, Hakkari'sinden İzmir'ine kadar tüm serhat boyların da canı ve kanıyla ülkesini savunan bu insanlara bir şaibey-

miş gibi Kürtlüğü izafe edip, milliyetini tahkire yeltenenler, keşke onlar kadar memleketi sevmiş olsalardı.

Bilmem ki onlar daha ne kadar irtikâp ettikleri bu denaati yüce meclisten saklayacaklar. Bu gerçekleri sizden gizlemiş olanlar dahi geleceğin lanetinden ve varsa vicdanlarının yargısından kendilerini kurtaracaklar. Şu anda bir tevazu eseri olarak, dinleme lütfunda bulunduğunuz feryatlarımla ifade etmeğe çalıştığım şeye gerekli ilgi gösterilmez ve gerekli tedbir şimdiden alınmazsa. Bugün yaratılmış ve yarın da var edilecek olan katliam furyaları, elbette bir gün, tarih ve toplum huzurunda yüce meclisiniz için bir nakise ve bir utanç vesilesi olarak karşınıza çıkacaktır. Bugün Koçkiri’de oynanan oyun yarın Dersim’de, bir başka gün de Anadolu’nun herhangi bir yerinde oynanacağından asla şüpheniz olmasın. İnsani duygularını, ihtiraslarına mahkum etmiş kişilerin ifadelerinde, hakikatı aramanın sonu hüsrân olsa gerektir. İcranın mürakibi durumunda bulunan yüce meclisin muhterem azalarından; varlıklarının yegane dayanağı olan halka ve hakka karşı yaptıkları yeminin sadakati içerisinde, olaylara el koymasını, sorumlulara hakkında gerekli soruşturmanın yapılmasını arz ediyorum”, mealindeki konuşmasını anlatıttıktan sonra Hasan Hayri Bey anlatılarına devamla:

“Benden sonra kürsüye çıkan Bursa Mebusu :

Benden evvelki konuşmacı, memleketin salah ve selameti uğru-na yapılan tedip ve tenkil sonucu ne idüğü belli olmayan bir Kürt’ün Koçkiri’de öldürülmesi olayını mesele yaparak meclise getirilmesini kınıyorum. Yüce meclis huzurunda hükümet erkânını ve özellikle Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin şahsına tarizde bulunup, onları iki yüzlülük ve yalancılıkla itham etmesini de esefle karşılıyorum. Birazcık hoşgörü basiret ve iffet sahibi olan kişi, yaptığı tarizkâr davranışının nedameti içerisinde olduğunu beyan eder. Ona yüce meclisinizin bir ferdi ve şerefli bir azası diyebilmemiz için kendisini yeniden bu kürsüye davet ediyor, ali meclis huzurunda muhatplara tarziye vermesini istiyorum”, demesi üzerine mecliste ger-

ginleşen hava, grupların tartışmasına neden olmuştu. O sıra ben tabancamı çekmiş, kürsüden inmekte olan konuşmacıya doğru yürümeye başlamıştı. Elinde tabancayla kendisine doğru gelmekte olduğumu gören konuşmacı koşar adımlarla kürsüden inip olayları izlamakta olan Mustafa Kemal Paşa'nın locasına doğru koşmaya başladı. Ben de adımlarımı sıklaştırıp peşinden onu takibe başladım. Bunu gören Paşa'nın muhafızları tetbiren onu locasından çıkarıp bir başka yere götürmüştü. Ama meclis de tamamen karışmış ve herkes can derdine düşmüştü. Bu kargaşa içerisinde adamı kaybetmiş ve bir anda kendimi dışarıda bulmuştum. Bir ara yanıma gelen Hüseyin Avni Bey ile diğer yakın arkadaşlar, beni teskin ederek meclisten uzaklaştırmışlardı. Daha sonra ortalık sükûn bulunca, bazı dostlar olay unutuluncaya kadar Ankara'dan uzaklaşmam önerisinde bulunmuşlardı. Bu öneriyi yerinde gördüm. Zira adamların nerde ne yapacakları belli değildi, çünkü Ankara'da onlar daha çok güçlüydüler. Onun için öneriyi kabul edip Sivas Koçkiri istikametinde Dersim'e geçtim. Bilahare hakkımda çıkarılmış tutuklama kararı nedeniyle Dersim'den ayrılmak istemedim", dedi

Ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik koşullardan ötürü var olmuş ve ifadesi mümkün olmayan yaşam farklılıklarının beraberinde getirdiği feodal çalkantılar ile, aşiret ve mezhep çatışmalarının daima karşısında olmuş Hasan Hayri Bey'in, Meclis'teki tek arzusu, temsil ettiği zümrenin kahlarını bihakken savunmak ve onlara en iyi şekilde hizmet vermektir. Bu hasletinden ötürüdür ki, Büyük Millet Meclisi'nin Temmuz 1921 tarihli oturumunda asker kökenli milletvekillerinden, Hasan Hayri-Dersim, Ramiz-Dersim, Hacı Şükür-Diyarbakır, İsmail-Erzurum, Ali Vasıf-Genç, Dr. Mustafa-Kozan, Hakkı-Ergani, Mustafa Saltuk-Dersim, Ali Saip-Urfa (bu zat sonradan İstiklal Mahkemesi üyesi olup, Doğudaki tüm idamlara parmak basan kişilerden biridir), Hüsrev Sami-Eskişehir, Kadri-Diyarbakır, Tahir-İsparta, Ömer Lütfi-Afyon, Ali Kılıç-Antep, Hulusi-Afyon, İhsan-Cebelibereket, Yusuf Ziya-Mersin, Rasim-Cebelibere-

ket, Selahattin-Mersin, Yusuf Ziya Paşa-Bolu, “Millet ve memleketin girdiği, ölüm kalım savaşında, bugünkü tarihi safhanın önemini açıklamaya lüzum yoktur. En büyüğünden, en küçüğüne kadar, bütün evlatlarının fiilen ve fikren ve kalben ilgilendikleri bu büyük savaşa aşağıda imzaları bulunan biz asker arkadaşlar, Milli Müdafaa Vekâleti’nin göstereceği lüzum üzerine hizmete derhal koşmak ve gücünün yettiğince çalışmak üzere yüksek heyetinizden izin verilmesini arz ve rica ederiz”, tavrını verirler. Bu tavrı meclis ittifakı ile kabul edilir ve Batı Cephesi Kumandanlığı’nın 4 Ağustoslu cevabı Meclis’te okunarak göreve hazır olmaları şükranlarla bildirilir.

Meclis hayatında Hasan Hayri Bey’in en çok meşgul eden, Doğu Anadolu idi. Doğu’ya, Doğuluya faydalı olmaktan başka bir düşüncesi yoktu onun.

Meclis’ce Mustafa Kemal’e verilen sonsuz yetkiler, daha işin başında onu huzursuz etmeye başlamıştı.

İstibdada karşı Mustafa Kemal’in verdiği mücadele ve atılımlar da daima onun yanında olmasına rağmen, Meclis’te iki yüzlü hareket edenlerle bir arada olmanın aşağılıkliğini kendi karakteriyle bağdaştıramıyordu. Açık sözlü olmanın verdiği rahatlıkla Mustafa Kemal’e verilmesi düşünülen sonsuz yetkilerin mecliste tartışıldığı bir oturumda:

“Paşa harpten yeni çıkmış ve yorgundur. Memleket sorunlarının tüm ağırlıklarının onun üzerinde toplanması onu daha fazla yorar ve bu da onun hizmet yolunda uzun süre seyrine imkan vermez. Oysa ülkenin daha çok uzun zaman ona ihtiyacı olacaktır. Bu bakımdan yüce Meclis’in onun yükünü hafifletmek için çaba göstermesi gerekirken, görüyorum ki muhterem heyetiniz, gün geçtikçe, o yükü daha çok ağırlaştırmak için adeta yarışa girmiş bulunuyorlar. Bu da paşaya, dolayısıyla memlekete faydadan daha ziyade zarar getirir”. Bu konuşmaya karşı Mustafa Kemal Paşa:

“Muhterem heyetinizin memlekete hizmet yolunda bana tevdi edeceği her türlü vazifeyi, ağırlığı ne olursa olsun seve seve taşıyabi-

lecek güçte ve zindelikteyim. Arkadaşların benim için endişelenmelerini taktirle karşılarken buna gerek olmadığını belirtmek isterim...” demesi sonucu söz alan Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Ulaş:

“Musataf Kemal de efradı milliyeden bir ferttir. Bu millet canını dişine almak suretiyle padişahlığı mülga kıldıysa, Paşa’ya delal ilave etmek suretiyle yeniden padişahlığı ihya etmek için değildi. Bakıyorum ki muhterem heyetiniz, vermeye çalıştığı bu sonsuz yetkilerle onu yeniden padişah ilan etmek istemektedirler.”

Eşimin dayılarından olan Hüseyin Avni Ulaş, bu nedenle Hasan Hayri Bey’le de birbirlerini sihri yönden yakın sayılırlardı. Siyasi hayat ve yaşam süreci içerisinde, daima birbirlerinin yanında olmuş bu iki insan, Meclisteki gruplarıyla birlikte yenilmesi güç bir varlık haline gelmişlerdi.

27 Mart 1923 tarihinde Ali Şükrü Bey’in Topal Osman tarafından öldürülmesi nedeniyle hissiyatını gizleyemeyen Hüseyin Avni Ulaş’ın Meclis’teki “Ey Kabe-i millet sana da mı taarruz” şeklindeki avazeleri, tarihin her döneminde yurt semalarında çınladı ve belki çınlayacaktı...

Meclis’te olmanın kutsiyet ve gerçek anlamını idrakten uzak olup sorumluluklarının gereğini yerine getirme güç ve iradesinden yoksun olanlar, bir uydu misali mecliste bulunduğu sürece de Hüseyin Avni Ulaş Bey’in feryadı kulaklarda yankılanacaktır...

Bu sırada istilacı ve emperyalist güçlere karşı girilen milli mücadelede var olan kadronun, kendi içlerinde parçalanması; Askerlik ve mebusluğu bir arada yürütülenlerle, Ankara’daki yeni mebuslar arasında baş gösteren guruplaşmanın doruğa ulaşması, Mustafa Kemal ve yanlılarında bazı tereddüt ve kuşkuların yaratılmasına neden olmuştu. Ali Fuat ve Kazım Karabekir Paşalar, askerlikten istifa etmiş, meclise mebus olarak girme arzularını açığa vurmuşlardı. Bu da kasım ayında açılması kararlaştırmış mecliste, bir mukavemet birliğinin doğabileceği düşüncelerinin belirlenmesine neden olmuştu. Bu da zihinlerde yer etmiş kuşkuları pekiştirmeye kafi gelmişti.

Böylece en yakın silah arkadaşlarının askerlikten istifalarını kendisi için bir komplo olarak niteleyen Mustafa Kemal gerekli tedbirleri almaya başlamıştı.

Bir tarafta kendisine muhalif olabileceğini düşündüğü ordudan uzaklaştırırken, diğer tarafa da askerlikten ayrılanların meclise girmelerini önlemek için, kendilerince meşru sayılabilecek her çareye başvuruyorlardı. Bütün bunlara rağmen meclise girmiş olanları da afaki nedenlerle dışarı çıkartıyorlardı. Örneğin: Kazım Özalp Paşa'nın, Kazım Karabekir Paşa'ya "Önce birliğine git, yerine tayin edileceğe görevini devret sonra Meclis'e dön" diyerek onu Meclis'ten uzaklaştırdıkları gibi ...

Bütün bu olağan üstü tedbirlere rağmen, Meclis içi tartışma ve guruplaşmalar mecliste gün geçtikçe yoğunlaşıyordu. İstanbul basını da bu gelişmeyi alabildiğince destekliyordu.

17 Kasım 1924 de Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası kurulurken; İstanbul da Örfi İdare kurulma önerisi kabul edilmediği için İsmet Paşa 22 Kasım 1924 te görevinden istifa etmiş, yerine Feti Okyar Bey başvekil olarak atanmıştı.

Gerek Hasan Hayri Bey'in siyasi hayatı ve gerekse benim anılarımla ilgisi nedeniyle; Türk siyasi tarihinin, 1918- 1938 arasındaki oluşum ve değişimlerden biri olan Şeyh Said olayının anlatımına geçmeden önce, yüzyıllar boyu ülkeyi, ülkeleri, toplum ve toplumları meşgul etmekte olan Alevi, Sünni, Kürtlük ve Türklük konularına değinmeyi ve bu konular karşısında yöneticilerin tutum ve davranışlarındaki olumlu ve olumsuz yönlerine bir nebze de olsa temas etmek istiyorum.

Kürt-Kürtler ve Kürtçülük

Kürt: Bu deyim bir ırk, bir soy, bir ulus ve bir toplumun adıdır.

Kürt'ler: Bu ad altında toplanmış bireylerin büyük ve küçük topluluklar ve bu toplulukların meydana getirdikleri ulusun, ırkın tümü.

Kürtçülük: Kürt ırkına mensup olan, fert, aile ve toplumların in-

sanlık camia, ulus ve milletler arasında layık oldukları yeri almaları ve varlıklarının tanınması uğrunda verdikleri uğraşı ifade etmektedir.

Ben kitabımda Kürtlerin varlığı ve yokluğu konusunda bir tartışmaya girmek istemiyorum. Zira bu tartışmayı vebal ve sevabıyla tarihçilere ve muhterem tarih yazarlarına bırakmanın en doğru yol olacağına inanıyorum. Ancak geçmişte olduğu gibi yakın tarihimizde de günün ağır koşullarına karşın, kendine özgü atılımlarıyla, varlığını kanıtlamaya çalışmış, bu uğurda ölmüş, fakat gene de ödün vermemiş, bir ulusun varlığına değinmeden geçemeyeceğim.

Turani ırktan olduğunu iddia eden tarihçilerle beraber, sunduğu kaynakların ışığı altında Kürtlerin, Kürtlerin ayrı bir ulus olarak kökenlerinin milattan 5000 yıl öncesine kadar uzandığını kanıtlayan yazarlar da mevcuttur. Böyle bir ulusun varlığını yok etmek için, içten ve dıştan yapılan tüm baskı ve çabalara rağmen onu tarih sahnesinden silmeye ulusların hatta tarihlerin dahi gücü yetmemiştir. Yetmeyecektir de.

Tarihler boyu, çeşitli baskılar altında asimile edilmek istendiği halde, örf, adet dil ve geleneklerinden kopartılamamış bir toplumun, muasır dünya insanlığı önünde, yokluğundan bahsedilmesi, gerçekleri tahrif, tarihi hatta insanlığı inkar etmek olur. Ölmüş fakat hiçbir güç karşısında öz varlığından kopmamış bu toplum ve bireyleri, tarih sahnesinde, daima mertlik ve sadakatin simgesi olarak yaşamıştır.

Verimsiz ve çorak topraklar üzerinde, yıllar yılı kaderiyle baş başa yaşamaya mahkum edilen bu toplumun insanları, günümüze dek tüm beşeri baskı ve tabiatın acımasızlığına rağmen, hayatiyetini idame ettirmiş uygar milletlere karşı bende varım ve insanım diye haykırabilmiştir.

Özgürlük ve uygarlığın nimetlerini, kendileri için Allah vergisi sanan uluslar, bu toplumu yıllar yılı hakimiyetleri altında ezilmeye mahkum etmişlerdir. Bununla da yetinmeyen devletler, çıkarları uğrunda da Kürtleri bir araç gibi kullanıp, sonradan horlayarak dışladıkları bu insanları zaman zaman bünyelerinden çıkarıp atma çare-

leri aramışlardır. Buna rağmen ezilen bu toplum ve bu toplumun bireyleri, geçmişte kendilerine karşı uygulanmış, soykırımına kadar varılan, tedip ve tenkil hareketlerinin acılarını büyük bir özveriyle unutmaya çalışmıştır. Tüm bu acınmışlıklarına rağmen, kardeş deyip asırlarca kader birliği yaptığı ulusun hükümranlığını kardeş hakimiyeti bilmiş ve ona tarihler boyu tabalık etmiştir. Çoğu zaman bu özveri ve sadakatinin faturasını hayatıyla ödediği halde, gene de Atatürk Milliyetçiliğinin anlamı içerisinde kardeş diye tanımladığı, zümrenin idaresi altında, ulusal birlik ve beraberliğini muhafazaya çalışmıştır. Bu birlik ve beraberliği hazmedemeyen iç ve dış güçler, ülkemizde konuyu, Kürt, Türk, Alevi ve Sünni sorunu haline dönüştürerek; çıkarları doğrultusunda kardeşi kardeşe öldürmüşlerdir.

Bilindiği gibi, Doğu Anadolu'da İran'a karşı kalıcı ve tampon bir güç oluşturmayı düşünen Yavuz Sultan Selim, burada İdris-i Bitlisi öncülüğünde, Sünni Kürt aşiretlerine yarı muhtariyet tanıyarak bu arzusunu gerçekleştirmiştir.

Çaldıran öncesi ve sonrası 80.000 Alevi'yi katlettiren Yavuz Sultan Selim bu hareketiyle Alevi-Sünni ayrımını körüklemiş olmakla kalmamış, aynı zamanda Anadolu'da ilk kez Kürt-Türk ayrımının da gündeme gelmesine neden olmuştur.

Aslında din, bir ulusun varlığını belirlemekte etkin değildir. Buna rağmen Yavuz'un, Şah İsmail'e karşı Kürtlerden oluşturduğu tampon güç içerisinde Alevi Kürtlere yer vermemiş olmasındaki gerçek sebep ne idi? Kürt kökenli de olsa Alevilerin, cephede Alevi inanlı olan Şah İsmail'in tarafını tutup kendisine ihanet edecekleri düşüncesi miydi? Gerçekten de Alevilerin böyle bir şey yapmayacağını kendisi de bildiği gibi, Aleviler de Çaldıran geceleri ibadetlerinde bilerek veya bilmeyerek Şah İsmail'in, Şah Hata-i'yi mahlası ile yazdığı değişleri önünde secde edip ona niyaz oldukları halde, gündüzleri de Yavuz Sultan Selim sancağı altında Şah İsmail birlikleriyle savaşarak bunu bir kez daha kanıtlamışlardı.

O halde Yavuz'un Alevilere karşı oluşunun gerçek sebebi ney-

di? Türk oluşu ve Türklük uğruna binlerce yıl can vermiş olmaları mıydı? Yoksa Yıldırım Beyazıt'ın sadık bendeleri olduklarından, Yavuz'un öz babasına karşı duyduğu kin miydi? İşte bu soruların gerçek yanıtını aydınlarımız bulmuş olsalar dahi, onu günümüzde ifade etme gücünü kendilerinde bulabileceklerini sanmıyorum.

Yavuz'un gerek bir savaş öncesi ve gerekse savaş sonrası Anadolu'da öldürttüğü binlerce kişi Kürt idiyse; bunları Şah İsmail'e karşı Doğu Anadolu'da Kürtlerin oluşturduğu tampon gücün tutulmasındaki maksat ne idi? Şayet öldürülenlerin tamamı Türk idiyse, bir Türk olduğu savunulan Yavuz'un Anadolu Türkleriyle ne alıp veremediği vardı ki, acımadan onları ölümün kucasına itti.

İlmi manada Türk mefkûresinin bânisi olan Ziya Gökalp , “BA-NA TÜRK DEĞİL DİYEN'e” adlı şiirinin son mısralarında “Türk olsam olmasam ben Türk dostuyum/ Türk olsan olmasan Türk düşmanı/Çünkü benim gayem Türk'ü yaratmak,/ Senin öldürmek her yaşayanı./ Sırtımdan alınmaz, çünkü kürk değil/ Türklük hadimine Türk değil diyen./ Soyca Türk olsa da, ...tir Türk değil.” diyerek gerçek Türkçülüğü vurgulamaya çalışmıştır. Bu anlam içerisinde, sadece milliyetini tahkir ile kalmayıp, Türk milletinin selameti için tüm inançlarını bir tarafa atarak, Türklük için vuruşan ve bu uğurda yıllar yılı ölmeye amade olmuş insanları ve hatta Türk'ü katledenlere, Ziya Gökalp yaşasaydı acep ne derdi ve ne ad takardı.

Dini yönden ele alındığında, İslam olmadığı için mi, Yavuz Anadolu'da bu 80.000 kişiyi gözünü kırpmadan öldürmüştü.

Oysa Resulüallah, “La İlahe İllâllah” deyip Allah'ın birliğine iman eden herkesi kendi bayrağı altına almış ve İslam olarak bağrına basmıştır. Yalan, riya, nifak ve zulmün İslamiyet içerisinde asla yeri yoktur denildiği ve Hz. Muhammet'in , “İslamiyet içerisine ikicilik ve nifak sokan İslam'ı bölüp fırkalara ayıran, İslam'ı İslam'a öldürtüp, onları birbirine düşman kılan, İslam da olsa benden değildir” hadis ve buyruğuna rağmen, Hz. Muhammet ve Hz. Ali'ye irsen ve inançsal açıdan bağlılar tarihin her döneminde ben İslam'ım

diyenler tarafından öldürölmüşlerdir. İslamiyet'in ana kurallarının başında Ata'ya saygı gelmektedir. Hukuk anlayışı içerisinde de ana, babaya kastedenlerin cezası ölüm olarak belirlenmiştir.

Ayet, hadis, yasa ve beşeri kurallar muvacehesinde ne yapmıştır? Zamanın Halife-i ruh-i zemin olarak taltiflediği Yavuz Sultan Selim, saltanat için ve sultanlık payesine erişince:

1- Hayatta iken babasını tahttan indirip onu zehirlettirmiştir.

2- Öz kardeşlerini saltanatı için acımadan öldürmüştür.

3- İran'a sefer yapmış, dönüşte Anadolu'da 80.000 Alevi'yi yani Hz. Ali ve evlatları yanlılarını katlettimişti.

4- Safevilere karşı tampon güç oluşturma gerekçesiyle Doğu Anadolu halkı arasına Alevi, Sünni, Kürt ve Türk ayrımı sokmuş, bu iki kardeş gurubun yıllar yılı canına kıymalarının yaratıcısı olmuştu.

Yavuz Sultan Selim'in İran seferindeki maksadı ne idi?

Şah İsmail'in genç yaşta taht sahibi oluşu ve Erdebil Tekkesi'nin yegâne varisi ve Türk oluşu mu idi?

Hız. Muhammet'le olan irsi bağlantısı mı?

Şah İsmail'in, Yavuz'un babasıyla olan dostluğu mu? Bütün bunları bir tarafa bırakırsak, akla gelen tek şey, Yavuz'u kan, din, Dil, ırk ve milliyet bağlarından koparan faktör; kadın, kan, kin ve ihtiras ağırlığı altında gıdası, ata ve kardeş kanı olan tahtını; düşmanlık duygularıyla, benliğinde tahrip ettiğı, tüm insani hasletlerinin enkazı üzerine oturtma arzusu muydu?

Olayları bu açıdan algılamamız, bizi Yavuz ve Şah İsmail'in gerçek kimliğine götürür.

Tarih sahnesinde Türklüğü kanıtlanmış, Şah İsmail karşısında Osmanlı Sultanının icraatındaki hikmet, dini ihya veya Türk ulusunu var etme arzusu mu idi? Yoksa sadece bir aileye inhisar eden küçük bir toplumun hanedanlık hakimiyet iddiası ve ihtirası mıydı? Ertuğrul Gazi, Osman, Orhan ve Fatihlerle başlayıp, Yavuz'la sona eren Türk hakimiyeti, daha sonra gâh din, gâh milli duyguların istismarı içerisinde kıvranıp durmuştur.

Gerçek benliğini, yani milliyetini bir tarafa atıp sadece Din'i istismarla saltanatını ayakta tutmaya çalışmış nice sultanlar, tahtını kayıp etmiş, nice uluslar yıkılıp tarih sahnesinden silinip yok olmuştur. Önceleri her şey ulus için deyimleriyle atılmış sağlam temeller üzerine kurulmuş İmparatorluk çatısı, kin, ihtiras, intikam ve saltanat ihtirasının dar çerçevesi içerisinde yıkılıp, onun yerine tuzdan mamûl bir temel üzerine yeniden bu binanın inşasına kalkmışlardır ki, bu da Asya, Afrika ve Avrupa'da hükmü ferman olan İmparatorluğun yıkılıp yok olmasına neden olmuştur.

Tarihi gelişim içerisinde Türklüğünü daima övgü ile vurgulamış; edebiyatımıza eser ve şiirleriyle layık olduğu yeri almış, mürit ve taleplerinin vazih bir Türkçe lehçesiyle, istibdat yanlısı ve emperyalist güçler karşısında ki sızlanışlarının Osmanlı edebiyatı ile karşılaştırılmasında; birinde Türklüğün 'T' sini arama zorunluluğunda kalınırken, diğerinde Türklüğün ve Türkçe'nin özünü bulmak mümkündür. Keza Yavuz ve Şah İsmail'in şahsında oluşan soy gelişmelerinde de bu tür ayrıcalıklar göze çarpmaktadır. Birinin aile yapısında sadelik, diğerinde ise karışıklık hakimdir.

İnanç bakımından yola çıkıldığında; biri köken olarak din ağacının kendisi, diğeri ise eğer aşı tutmuşsa, o ağacın meyvesi, dalı ve yaprağı durumundadır. Zira biri birkaç göbek geriye gidildiğinde, İslamiyet'in banisi Hz. Muhammed'le olan kan bağıntısını, diğerinde ise çatı altında yaşayan ümmetliğini ve tebaalığını görürüz.

Kitabımda Yavuz ve Şah İsmail konusuna bu denli değinişimdeki amacım; Sultanlardan birini yüceltip, diğerini aşağılamak değildir. Çünkü, ikisi de aynı ırkın evladı olduğunu vurgularken, meslek ve hanedanlık silsilesi içerisinde birbirinin taklitçisi olmuşlardır.

Gerek Yavuz ve gerekse Şah İsmail, ihtiraslarının tatmini uğruna Anadolu insanları üzerinde oynamadığı oyun ve ekmedikleri ni-fak tohumu kalmamıştır.

Çaldıranda Şah İsmail'i yenen Yavuz olmuştur ama, o gün ekilen şuursuzca tohumlar geliştikçe, koskoca imparatorlukların yıkılıp

yok olmasına neden olmuşlardır.

Kardeş kanına susamış, sevgi, saygı ve şefkatten kendini soyutlamış bir toplum yapısı içerisinde tarihçilerin iddia ettiği gibi Kürt veya Türk'ün aynı ırkın çocukları olduğu kanıtlanırsa ve kardeş olduğu ispatlanırsa ne çıkar. Bu kardeşlerin hepsi Alevi veya Sünni olsa ne olur. Asıl önemli olan insanın insan olması ve şu gök kubbe altında bir hoş seda bırakmasıdır. Önemli olan, renk, din, dil, ırk ve milliyet farkı gözetmeksizin, tüm insanların birbirini sevip, sayması ve birbirlerinin yaşama haklarına saygı göstermesidir...

Emevi ve Abbasi hanedanlıkların, İslam bütünlüğü içerisine sokulan Alevi-Sünni ayrımı; Yavuz Sultan Selim'in İran seferlerinden ötürü, Anadolu ve Doğu Anadolu halkı arasına soktuğu, Kürt ve Türk ayrımı ile bütünleştirilmiştir.

Ekilen bu nifak tohumları; Yavuz'dan sonra gelen sultanlarca da özenle bakılarak millet sinesinde geliştirilmeye çalışılmıştır.

İnkırazı yüz tutmuş bir devlet, sırtını dine dayayıp, kurtuluşu onda arar diyenlere karşın; din, ınkırazı yüz tutmuş bu devleti, tamamen ınkırazdan kurtarmaya kadir olamaz demişlerdir. Buna rağmen, saltanatlarının kurtuluşunu, bir takım imtiyazlar verip ulufeler dağıttığı, ağa, bey ve din misyonerlerinin varlığında arayan zihniyet, en son Abdülhamit'in şahsında kendini göstermiş ve onun var ettiği Hamidiye alaylarıyla noktalanmıştır. Bu son çırpınışlar dahi, "böl, parçala, yönet" düşüncesi içerisinde kıvranan hanedanlığı, sultanların hazırladığı sonuçtan kendilerini kurtaramamıştır.

Saltanatlarının şaşaası içerisinde, hata üstüne hata yapan Sultanların, görmez ve duymazlığının kurbanı olan koskoca bu imparatorluk, nihayet istilacı ve emperyalistlere bir anda yem olmuştur.

İstila, iç ve dış çalkantılardan tedirgin olan halk, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde kendini toparlamış; vatan diye kanıyla çizdiği Misak-ı Milli hudutları içerisindeki varlığını, onu öldü bilen dünya insanlığı önünde sergileyerek kanıtlamıştır.

Bukalemun misali bulunduğu ortama göre renk vermeyi meslek

edinmişler; saltanat döneminde imparatorluğun kanını son damlasına kadar sömürüp yıkılmasına nasıl sebep oldularsa; bu kere de henüz kurulmakta olan cumhuriyet meclisi içerisine rahatlıkla sızmış ve bu genç bünyeyi için için kemirmeye başlamıştır. Meclis içi gruplaşmanın bir tezahürü olan taraf kirlik ve adam kayırma hastalığı yurt sathında bir illet olarak, yayılma imkanı bulmuştur. Bu nedenle toplumun, örf, adet ve geleneklerine yabancı ve onu hiçe sayan bir sürü ehliyetsiz kişilerin idaresine vatandaş terkedilmişti. Kraldan ziyade kralcı olan ve hoşgöründen yoksun ve beceriksiz yöneticiler yüzünden Doğu Anadolu insanları bir anda kendilerini içinden çıkılmaz bir kaos içinde bulmuşlardı.

Onlar elde olmadan sürüklendikleri bu bataklığın içinden çıkabilme mücadelesi verip çırpındıkça, daha çok bataklığın derinliklerine gömülmüş olarak görüyorlardı kendilerini. Her yönü ölümle sonuçlanacak bu bataklıkta; tevekkül teslimiyet ve anlamsız çırpınışlarla kurtuluş mücadelesi vermenin sonucu ise muhal ve mutlak ölümdü. Ama milyonda bir de olsa kurtuluş ümidi olan mücadeleli ölüm yolu, onlar için şerefle ölümü kucaklama yolu olmuştu. İşte dönüşü olmayan bu yol, Doğu Anadolu insanını 1925'lere doğru götürmüştü. O 1925'ler ki yüzlerce, binlerce insanın ocağının sönmesine ezilip, sürülüp ve ölmesine neden olmuştu.

1925 Şeyh Sait olayının anlatımına geçmeden: örgütlenmesi, Yavuz'la başlayıp, Sultan Hamit'le resmiyet kazandırılan ve cumhuriyet döneminde de kökeni meclis olup, mahalli idarelerin yanlış tutum ve davranışlarıyla su yüzüne çıkartılan Kürtçülüğün Anadolu'daki tarihsel gelişimine bir daha değinmek isterim.

Bir zamanlar İran egemenliği altında bulunan Doğu Anadolu'da, beylik ve derebeyliğin mutlak idaresinde, feodalizm ihya edilmişti. Çaldıran seferiyle Osmanlı hakimiyetine giren bu yörenin yönetiminde, herhangi bir değişiklik olmamıştı. İnsanların çoğunluğunu, Kürt halkının teşkil ettiği bu bölgenin idaresi 14'ü kaldırılamayacak, 28'i ise lüzumu halinde hükümdarlıkça kaldırılabilir nitelikteki

ağa, bey ve derebeylerinin eline terk edilmişti. Bulundukları sınırlar içerisinde yarı bağımsız olarak yaşayan bu beylikler; verilmiş yetkilerin sorumsuzluğu içerisinde birbirleriyle, senlik-benlik ve ihtiras çatışmasına girmiş, böylece birbirlerini yıllarca yiyip bitirmişlerdir.

Bu düzensiz devlet sistemine düzen verme amacıyla hanedanlığın yaptığı her girişim; ağa ve beyler tarafından tepkiyle karşılanmış ve yer yer idareye karşı ayaklanmalar baş göstermiştir. Örneğin: 1828 Emin Paşa, 1806 Babanzade Abdürrahman, 1813 Abbas Mirza, 1832 Mir Mahmut, 1842 Bedirhan Bey, 1855 Yezdanşir, 1880 Şeyh Abdullah isyanı vs. böylece iç ve dış güçlerin hanedanlık üzerindeki, baskı ve saldırıların artması sonucu, imparatorluğun yaşamından ümit kesilmişti. Bu zor dönemde, yani 19. yy. başlarında, Ruslar da Ermeni meselesini ele almıştı. Teşkilatlandırdığı Ermenilerle, sınırları Anadolu içlerine uzanan bağımsız bir Ermenistan Devleti kurma hayaline kapılan Rusların bu davranışları; Anadolu'da yayılmış bulunan Yahudi, Rum ve Ermeni gibi, tüm gayri müslim azınlıkların birleşmesine neden olmuştu. Böylece Anadolu'da bir güç oluşturan azınlıkların, cephe gerisinde Osmanlı güçlerini arkadan vurma olasılığına karşın, alınan önlemlerin başında Doğu'da Kürtlerin ve Kürt aşiretlerinin örgütlenmesi gelmekteydi. Bu düşünceyle Abdülhamit, uzlaşmacı bir yaklaşımla, Doğu Anadolu'da etkin tüm ağa ve beylere, etkinlik derecelerine göre vezir ve paşalık dahil çeşitli kademelerde mevki ve unvanlar vererek Hamidiye Alayları'nı oluşturmuştur. Bu da Anadolu'da feodalizmin yeniden canlanmasına ve tüm insanların başına birer bela kesilmesine neden olmuştur.

Halkına sırt çevirmiş sultanların vurdumduymazlığı, ülkede terör, rüşvet ve nüfus ticaretinin artmasıyla; idari otoritenin bozulmasına neden olmuştu. Dış devletlerin destek ve tahrikleriyle, ülkedeki gayri Müslim azınlıklar, bağımsızlık hevesi içerisinde idareye karşı başkaldırıyor, kurdukları çetelerle de halka kan kusturuyor ve onları canlarından bezdiriyorlardı. Artık idare onlarla başa çıkamaz olmuştu. Ülkeyi korumanın aczi içerisinde düşmüş olan Padişah, siyasi oto-

ntesini de kaybetmişti. Bunu gören İhtilaf Devletleri, ülkeye dört bir taraftan saldırmış ve memleket tamamen istila edilmişti. Sadece kendi saltanatının selametini, müstevlilerin hamiyetine sığınmakta arayan Padişah, ülkede onların isteklerini yerine getirmeye amade infaz memuru durumuna düşmüştü. Böylece çöküp, tamamen niteliğini kaybetmiş olan imparatorluk, kendini I. Cihan Harbi'nin içinde bulmuştu.

Kürt Teali Cemiyeti

İmparatorluğum çökmesiyle sonuçlanan bu harp, Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermeni devleti kurulması düşüncesini yeniden gündeme getirmişti. İhtilaf devletlerince desteklenip, İstanbul Hükümeti'nce de olumlu karşılanan bu düşünce; kökeni Tanzimat-ı Hayriye dönemine uzanan, Kürt istiklali savunucuları ve Kürt aydınlarının harekete geçmesine neden olmuştu. Kürt aydınları gayelerinin tahakkuku içinde kuruluşu eskilere dayanıp, merkezi İstanbul'da olan Kürt Teali Cemiyeti'nin kurucuları, Seyit Abdül Kadir, Mustafa Zihni Paşa, Bedirhan ailesi mensubu Emir Avni Bey'dir.

Diyarbakır, Van, Elâziz, Bitlis, Muş gibi Kürt nüfusunun yoğun olduğu illerde şubesi bulunan Kürt Teali Cemiyeti böylece siyasi hüviyetine yeniden kavuşur. Sabit Sağıroğlu gibi, padişah yanlısı bazı Türk münevverleri de saltanatın kurtuluşunu bu çatı altında bulabileceği ümidiyle cemiyete üye olurlar.

İttihatçılar döneminde ayan azası, Damat Ferit kabinesinde de Şurayı Devlet Reisi olan Seyit Abdül Kadir başkanlığındaki Kürt Teali Cemiyeti, bir tarafta Damat Ferit Paşa kabinesinin kurulmasını hoşgörüyü karşıladığı büyük Ermenistan Devleti projesini şiddetle reddederken; diğer tarafta da İhtilaf ve Hürriyet Fırkası ile bağımsız Kürdistan Devleti kurulması anlaşmasını imzalama düşüncesinden de geri kalmamıştı.

Damat Ferit ve Büyük Ermeni Devleti Projesi

Damat Ferit Paşa'nın Büyük Ermeni Devleti Projesi, Doğu Anadolu'yla Güney Anadolu'nun tümünü kapsayan bu saha içerisinde, bağımsız iki Ermenistan Devleti kurulması projesiydi. Bu akıl almaz projeyi tepkiyle karşılayan Kürt Teali Cemiyeti üyeleri, Damat Ferit'e şöyle sesleniyordu:

“Sizin Ermenilere sunmak istediğiniz bu topraklarda, Kürt ve Türk halkı yaşamaktadır. Onu Ermenilere vermek amacıyla, asırlarca Osmanlılara tebaalık etmiş olan insanları ateşe atmak veya onları Ermenilere satmak demektir. Eğer Osmanlılar bu insanların haklarını koruma gücünü yitirmişse, bırakın bari onlar başkalarının çaresine baksınlar. Eğer Osmanlılar, bu toprakları koruyamadıkları için ülkece Ermeni egemenliğinin kurulmasını istiyorsa, Kürt ulusu üzerinde yaşadıkları toprakların zerresinin dahi bir başkasına peşkeş çekilmesine rıza göstermemeye kararlıdırlar. Bu bakımdan siz Osmanlılar bırakında, Ermeniler yerine Kürtler üzerinde yaşadıkları kendi topraklarında egemenliklerini kursunlar.”

Günümüzde bu deyim hoş karşılanmamış olabilir ama Osmanlı Hanedanlığının damatları Ferit kişiliğinde, içine sürüklendiği bu büyük hatayı, Kürt Teali Cemiyeti üyeleri kendilerine özgü asil atılımlarıyla düzeltmeye çalışmışlardır.

Osmanlı tarihinin gelişimindeki bu son oluşumlar karşısında Gazi Mustafa Kemal “Ya istiklal ya ölüm!” sloganıyla ortaya atılmıştı. Türk milli şuurunun uyanmasına vesile olan bu sesleniş, Anadolu insanının bir anda onun açtığı bayrak altında toplanıp kenetlenmesine neden olmuştu. Anadolu'daki bu yeni gelişmeler karşısında, Kürt aydınları derhal Kürt Teali Cemiyeti'ni feshedip, Mustafa Kemal milli şuru içerisindeki yerini almaya çalışmışlardı.

Kürt Teali Cemiyeti yöneticilerinin bu öz verileri, Cumhuriyet rejimine olan inanç ve onun kurucularına karşı besledikleri güvenle, onlardan bekledikleri ümitten kaynaklanmaktaydı.

Osmanlı döneminde, sultanları duymaz ve görmez hale getiren

bazı oyunbazlar, ne yazık ki çok geçmeden bu yeni olgu içerisinde de çöreklenme imkanını bulmuşlardı. Alışageldikleri taktiklerle, bu bünyeyi de içten içe kemiren aynı insanlar, kısa zamanda yönetenle yönetilen arasında, etten mamul bir set oluşturmuşlardı. Öyle ki, ne yöneten yönettiğini ve ne de yönetilen yöneteni tanımaz hale gelmişti. Yönetenle yönetilen arasındaki bu kopukluklar, zamanla ülkede yeni kargaşaların çıkmasına neden olmaktaydı.

Doğu Anadolu'da özellikle çıkartılan kargaşalar nedeniyle idarenin Kürt asıllı insanlar üzerinde yoğunlaştırdığı baskılar, Kürt Teali Cemiyeti üyelerini yeniden harekete geçirmişti.

1923 yılı başlarında, Seyit Abdül Kadir başkanlığında; Cibranlı Halit, Hünsan, Hacı Musa ve Yusuf Ziya ailelerinin iştirakiyle Kürdistan Kurtuluş Komitesi, adı altında bir komite oluşmuştu. Komite'nin amacı Kürtlere özgürlük ve istiklal temin etmektir. Bu komiteye, Şeyh Sait ailesinin de katıldığı iddia edilmekte idiye de, bunun isnat edilen bir iddianın ötesine geçtiği henüz kanıtlanmamıştır.

Zira Şeyh Sait Efendi, kendini Allah yolunda hizmete adanmış bir din adamıydı. Bence ilmin milliyeti olmaz deyiminin bilincinde olan ruhani reisin, belirli bir akım içerisinde yer alması, emrivaki ve bazı zorlamaların dışında düşünülemezdi...

Şeyh Sait Efendi'nin çevredeki nüfus ve etkinliğinden yararlanmak isteyenlerle, onun mevcudiyetinden kuşku duyanların tertip ve gayretleriyle sonradan bigünah olarak olayların içerisinde çekilmiş olduğunu düşünmemek elden gelmez.

Günün ekonomik koşulları içerisinde, her türlü destek ve mali olanaklardan yoksun olarak bir yere varılamayacağını anlayan komitacılar bu kez de İngilizlerden yardım isteyip din adamlarını safalarına çekme yollarını arama zorunluluğunda kalmışlardı.

O dönemde Sultan Vahdettin de kendisine çıkarlarıyla bağlı kişiler eşliğinde, Mustafa Kemal'in "Müdafaayı Hukuk" cemiyetine karşın, merkezi İstanbul'da olmak üzere "İla-i Vatan, Müdafaayı Hukuk, Hilafet-i Kübra" adlı bir teşkilat kurmuşlardı. Vahdettin'in

kaçması sonucu teşkilatın kurucu üyeleri top yekun Bükreş'e gidip ilk Hilafet kongresini burada yapmışlardır. Eski Dahiliye Nazırı Mehmet Ali'nin başkanlığında teşekkül etmiş yeni icra heyeti, kongrenin almış olduğu kararlarını San Remo'daki Vahdettin'e onaylatmış ve Halifenin gelecekteki kabinesi Mehmet Ali- Sadrazam, Kiraz Hamdi Paşa-Harbiye, Rıza Teyfik-Maarif Nazırı, İtilafçı Sabri de Şeyhülislam olarak belirlenmişti.

Dış kaynaklarla finanse edilip desteklenen bu komitanın, memleketteki uzantılarının propaganda faaliyetleri çok iyi organize edilmişti. Komita beyannameleri, gezici hoca ve mollalar vasıtasıyla yurdun en ücra köşelerine kadar gönderiliyordu. Bir tarafta propagandalarını bu şekilde çok iyi sürdüren hilafetçiler, diğer tarafta da halkı Mustafa Kemal atılımına karşı silahlı ayaklanmaya zorluyorlardı. Onların yegane gayesi, Mustafa Kemal ve yakınlarını ortadan kaldırmak idi.

Mustafa Kemal'in ise amacı, istilacıları Anadolu topraklarının dışına itmek ve halkı emperyalistlerin egemenliğinden kurtarmaktı.

Yurt dışında olmasına rağmen Anadolu'da hilafetçileri bil vasıta ve bizatihi Vahdettin yönlendiriyordu. Gayelerine erişebilme yollarının arayışı içerisinde çırpınan hilafetçiler, Anadolu'daki Kürtleri de bu işin içerisine sokma çaresini aramış bu nedenle de Seyit Abdül Kadir'le bir anlaşma imzalamışlardı.

Mustafa Kemal'in şahsında, Türk ulusuna karşı işgalcilerle işbirliği yapmış Vahdettin'in tek dayanağı, din ve hilafet makamıydı.

Seyit Abdül Kadir'in mücadelesindeki amaç ise Kürt istiklalinin teessüsü idi.

Din ve Kürt milliyetçiliğini bayrak edinen, Seyit Abdül Kadir, kendisini amacına ulaştıracak faktörlerin başında Şeyh Sait ailesini görmekte idi. O nedenle, hareketinin ilk adımını bu aileye doğru atmıştı. Büyük çabalar sonucu Şeyh Sait'in sempatisini kazanan Seyit Abdül Kadir, bir tarafta dolaylı olarak Vahdettin'le, diğer tarafta da Kürt sorununa sıcak bakan İngiliz ve Fransızlarla diyalogunu gelişt-

ırmıştı.

Şeyh Sait mazide kalmış deneyimlerinden ötürü, bir oldu bittiyle körü körüne olayların içine girmek istememiş; bu nedenle oğlu Ali Rıza'ya, dış etkenlerin konuya karşı olan ilgilerindeki samimiyeti öğrenmesi talimatını vermiş. Ali Rıza'nın Halep'te oluşunu tespit eden İngilizler, kısa zamanda onunla temas kurmuş ve Ermeni Taşnak Cemiyeti yöneticileriyle bir araya getirmişti. Irakta yapılan bu ilk görüşmede, İngiliz desteğinde, Kürt ve Ermenileri kapsayacak bir cemiyetin kurulması kararı alınır.

1-Leon, 2-Emirizyan, 3-Sultanyan, 4-Aris, 5-Şeyh Ali Rıza, 6-Dr. Şükrü, 7-Hurşit, 8-İhsan Nuri, 9-Mehmet Emin (Broski), 10-Fehmi (Fırat), 11-Abdül Kerim Şalul'un katılımıyla teşekkül eden cemiyet üyeleri, Irak'da yaptıkları ilk toplantıda cemiyetin adını belirlerler. Her iki toplumun gururunu okşayacak bir isim bulunması amacıyla yapılan görüşme sonucu, Ermeni Taşnak Cemiyeti'nin Anadolu toprakları üzerindeki iddialarını canlı tutmak maksadıyla daima slogan olarak kullandıkları ve Ermenice Ermeni yurdu anlamını taşıyan Haypun'u, Kürtçe'de benlik ifade eden Hoybon'la karıştırıp, P' yi B'ye, sondaki O'yu da U' ya dönüştürerek HOYBUN adı üzerinde karara varırlar.

İkinci toplantılarını Paris'te yapan Hoybun Cemiyeti yetkilileri burada, biri Erivan diğeri de Kilikya olmak üzere iki Ermeni Devleti arasında bağımsız bir Kürdistan Devleti kurulması kararı alırlar.

Beyrut'ta yapılan üçüncü toplantıda, cemiyet başkanlığına Papazyan'ın getirilmesiyle, İngiliz, Fransız, Amerika, Rus ve Ermenilerin gerçek amaçlarını içeren kimlikleri ortaya çıkar. Çıkarlarını bölgenin huzursuzluk ve ulusların felaketinde arayan batılı devletler için önemli olan şey, Ortadoğu petrolleriyle Anadolu'daki yeraltı zenginliklerine sahip olmaktır.

Bu nedenle Osmanlılara karşı Arap milliyetçiliğini hortlatmış ve Arabistan'ı bölük pörçük bir hale getirerek Osmanlı bünyesinden koparıp atmışlardı. Ayrıca yer yer işgal ettikleri Anadolu toprakları

da batılı devletler tarafından yakılıp yıkılıp bir enkaz haline dönüştürülmüştü. İşte enkaz haline getirilmiş bu topraklar üzerinde Mustafa Kemal dehası bir mucizeyi gerçekleştiriyordu. Onun liderliği altında şahlanan Anadolu insanı, tüm dünya halkına şöylece haykırıyordu, “Sultana rağmen biz varız ve özgürüz”

Batılıların korkulu rüya görmelerine neden olan bu feryadın sahipleri bir anda Mustafa Kemal’le kenetlenip, tek bir vücut olarak dünya devletlerine meydan okur olmuşlardı. Bu varoluşun yeniden İslam bütünleşmesine önderlik edebileceği düşüncesi müttefikleri kuşkulandırmış ve bu nedenle Amerika, İngiliz, Fransız ve Rus dördlüsü harekete geçmişti.

Bu bütünleşmeyi önleme amacıyla kendi egemenlikleri altındaki Arabistan topraklarında yarı bağımsız devlet ve emirlikler meydana getirmişlerdi. Aynı oyunu Anadolu’da da oynamak istiyorlardı. Anadolu’da onları amaçlarına ulaştıracak tek yol, Ermeni, Kürt ve halife yanlısı Türkleri birleştirip, Mustafa Kemal olgusuna karşı onları harekete geçirme yoluydu.

Hoybun cemiyetinin Beyrut’ta yaptığı üçüncü toplantıda, bu gerçeği gören Şeyh Ali Rıza ve arkadaşları, o anda cemiyetten ayrılırlar. Yayınladıkları bir bildiri ile de, müttefiklerin tutum ve davranışları hakkında tüm Kürt ve Müslüman camiayı uyarmaya çalışmışlardır. Daha sonra gidip İstanbul’da Seyit Abdül Kadir’le görüşen Ali Rıza, Hınıs’a döner.

Nasturi Olayı ve Bitlis Divanı Örfisi’nde Yargılananlar

1924 yılında Nasturilerin çıkardığı olay, hilafetçilerin 1926 yılında başlatmayı planladıkları ayaklanmayı olumsuzlaştırır. Şeyh Sait hadisesinin çıkmasına da zemin hazırlayan bu olayın hemen akabinde, Kürt Teali Cemiyeti’nin üyelerinden Cibranlı Albay Halit Bey, eski Bitlis mebusu Yusuf Ziya, Hacı Musa vs. ler olaya karıştığı gerekçesiyle Bitlis Divan-ı Harbince tutuklanırlar. Hacı Musa oğlu Medeni Bey ise amcası Nuh Bey’in çeteleri tarafından kaçırılma-

rak tutuklanmasından kurtarılır. Medeni Bey'in de katıldığı Nuh Bey'e bağılı çete mensupları Suriye ve Irak'a sığınır.

Nasturi olayına da ismi karıştırılmak istenen Şeyh Sait Efendi Bitlis Divan-ı Harbi'nce ifadesi alınmak üzere Bitlis'e çağrılır. Yaılan çağrıya uyma amacıyla köyünden ayrılan Şeyh Sait, Başkent köyüne gelir.

Yaşlılığı nedeniyle devreye giren Hınıs Müftüsü Şeyh Bahad-jin'le Küfra Şeyhi Şeyh Abdülkadir, Şeyh Sait'in ifadesinin istina-oe sureti ile Hınısta alınmasını sağlarlar. Şeyh Sait böylece Bitlis'e gitmekten kurtulur. Daha sonra yapılan davet üzerine Şuşar'a giden Şeyh Sait, burada oğlu Şeyh Ali Rıza'yı bekler.

Şuşarda babasını ziyaret eden Şeyh Ali Rıza Efendi, Halep, Bey-rut, Paris ve İstanbul'daki gelişme ve gördüklerini kendilerine anla-tır. Onu dinledikten sonra Şeyh Sait Efendi, "artık beni köyde rahat bırakmazlar" diyerek Şuşar'ı terk eder. Karlıova üzerinden Bin-göl'e gelen Şeyh Sait Efendi Çan köyünde eşi Amine Hatun'un ba-bası Şeyh Ahmet Efendi Hazretleri'ne konuk olur.

Çan Şeyhleri

Şeyh Ahmet Efendi Hazretleri'nin çocukları olan, Şeyh İbrahim, Şeyh Abdullah, Şeyh Celâlettin, Şeyh Ali, Şeyh Hasan, Şeyh Sela-hattin Efendiler'den ibaret olan Çan Şeyhleri, kökenlerinin Hz. Mu-hammed'e uzandığını, atalarından süregelen deyim ve mevcudiyeti kendilerince iddia edilen soy secereleriyle kanıtlamaktadırlar. Köy-lerinde kendilerine özgü bir de tekkeleri bulunan Çan Şeyhleri, ata-larının Arabistan'dan gelip Çan'a yerleştiklerini söylemektedirler. Can gözü açık, keşif ve kerametleriyle kendilerini kanıtlamış ve böylece etkinlik kazanıp geniş çevre edinmişlerdir. Tüm yasaklama-lara rağmen, sahibi bulundukları tekkeyi yöre halkının, sevgi ve saygıya dayalı coşkulu akımından beri almaya kimse kadir olama-mıştır. Bu nedenle Çan Köyü ve içindeki tekke, yıllar yılı onun kut-siyet ve yüceliğine insanların ziyaretgahı haline gelmiştir. Üstün ah-

lak ve mütevazî davranışlara sahip Çan Şeyhleri, yöre halkının sevgi ve saygı kaynağı olmuştur. Düşküne yardımın, ibadetin özü olduğuna inanan bu insanlar, daima yoksulun yanında ve onlara destek olmaya çalışmışlardır. Kendilerinden yardım dileyenleri boş çevirmemeyi ilahi görev sayan bu zatlar, el açıklığı ve sehavet alanında da insanlara öncülük etmişlerdir. Kendilerine sığınanları madden ve manen koruma mutluluğunu tarihin her döneminde yaşamış ve nesil değiştikçe de bu alışkanlıklarını evlattan evlada intikal ettire gelmişleridir. Sadakat ve mertliğin sembolü olarak bilinen Çanlılar, günümüzün zor şartları içerisinde dahi bu geleneksel yapılarından fedakarlık etmemişlerdir. Özünde hümanist duygunun sahibi olan Çan Şeyhleri, kan bağılıklarını her vesile ve övgü ile vurguladıkları Hz. Muhammed'den kendilerine intikal etmiş, örf, adet ve gelenekleri bugün dahi aynı heyecan ve tutuculuk içerisinde sürdürme gelmişlerdir. İlme değer verip, zamanın gelişimine geleneklerinin el verdiği nisbet de ayak uydurmayı bilmişlerdir. Böyle bir öz yapıya sahip olmalarından ötürüdür ki; Şeyh Sait içine çekilmek istendiği olayların endişesinden bir nebze olsun kurtulup teselli bulma amacıyla Çan'a gelip kayınpederi merhum Şeyh Ahmet Efendi Hazretleri'ne misafir olmuştur.

Kaderin kendisini içinden çıkılmaz bir bataklığa doğru sürüklediğini önceden sezinleyen Şeyh Sait Efendi ondan ve onun külfetinden diyâr diyâr kaçmaya çalışmıştır. Bu nedenle konakladığı her yerde dostlarından manevî destek istemiştir.

Böylece Nakşibendi tarikatı meşahihlerinden olan Çan Şeyhlerinde birkaç gün misafir kaldıktan sonra Piran'a hareket etmişler.

Şeyh Sait

Doğu Anadolu'nun çorak ve verimsiz topraklarında yaşamaya mahkum edilmiş mütevazî bir köylü iken, tarihin seyrini değiştirmek istediği savıyla halden hale sokulan ve böylece tarih sinesinde efsaneleştirilerek yüceltilip edebileştirilen Şeyh Sait kimdi?

Diyarbakir Kırkdirek Köyü Şeyhlerinden Şeyh Mahmut Efendi'nin çocuklarından biri olan Şeyh Sait, Şeyh Bedrettin, Şeyh Diyattin, Necmettin, Tahir, Şeyh Methi ve Şeyh Abdürrahim kardeşlerin en büyüğüdür. Zamanın kutbu olarak nitelendirilmiş, Palulu Şeyh Ali-i Septi Efendi hazretlerinin de amcazadesidir.

Kırkdirek köyünden, Bağdat'a giden Şeyh Ali-i Septi Efendi, burada Mevlana Şeyh Halit Efendi Hazretlerinin rahlesinde yedi sene tedris görüp hizmet verdikten sonra halkı irşat etme görevi ile görevlendirilerek, memlekete döner. Nakşibendi tarikatı Şeyhi Ali Septi Efendi Hazretleri Muş ve Solhan'da bir müddet kaldıktan sonra Palu'da yerleşir.

Keşif ve keramet sahibi olduğu söylenilen Şeyh Ali-i Septi efendi Palu'da halkı tarikat yönünde irşada çalışır. Böylece eğitip yetiştirdiği insanlarla Nakşibendi tarikatını çevrede geliştirip yaygınlaştırmıştır. Bu nedenle Doğu Anadolu insanının saygısını kazanan Şeyh Ali-i Septi Efendi'nin Palu'daki türbesi yöre halkının ziyaretgahı haline gelmiştir.

Şeyh Ali-i Septi Efendi ile birlikte Palu'ya gelen Şeyh Sait Efendinin babası Şeyh Mahmut Efendi, Hınıslılar'ın daveti üzerine oraya gider. Burada seksen altınla aldığı Kolhisar köyüne yerleşir. Burada üç sene yaşadıktan sonra vefat eden Şeyh Mahmut Efendinin boş kalan Şeyhlik Postuna büyük oğlu Şeyh Sait Efendi oturarak, tarikat ahkâmını yerine getirmeye çalışır.

Milli mücadelede ordunun maneviyatını geliştirip bu konuda askere telkinde bulunmak üzere fiilen Rus harbine katılmış olur. Harp sonrası Doğu'da başlayan kıtlık nedeniyle Kolhisar köyünden göç ederek Piran'a gelir. Burada üç sene kaldıktan sonra, tekrar Kolhisar köyüne döner. Beş erkek ve beş kız olmak üzere on çocuk sahibi olan Şeyh Sait Efendi, köyünde açtığı medrese ile, bir taraftan çevre insanlarını eğitirken, diğer taraftan da Şeyhliğini sürdürerek tarikat gereğini yerine getirip halkı irşat etmeğe çalışırdı. Davarcılıkla da uğraştığı söylenilen bu zat, Irak, Suriye ve Halep'e gidip gelmele-

riyle geniş çevre edinip her tarafta ismi anılır olur. Taassup ve cehaletin hakim olduğu bu dönemde çocuklarını okutup en iyi şekilde yetiştirmelerini sağlamakla kalmayıp, onlara dünya görüşlerinin artması hususunda, karşısına çıkan her fırsatı en iyi şekilde değerlendirmesini bilmiştir. Yaşı ilerledikçe vaktini daha çok dine ve medreseye adayan merhum, dünya işleriyle uğraşı, çocuklarına bırakmıştır. Servet ve sonsuz dünya varlığı içerisinde babalarının dünya ve ticaret işlerini yürütmeye çalışan çocukları, halkın sonsuz bağlılıklarına rağmen kendilerini kaybetmemiş; baba ocağında gördükleri yüksek terbiye ve hiyerarşik aile düzeninden asla ayrılmamışlardır. Geniş bir aile topluluğuna sahip olan Şeyh Sait ailesinin bütün fertleri bulundukları yerlerde daima halk ile beraberleşmiş, onların derdini dert edinmiş, ilim dahil tüm imkanlarının kapılarını o insanlara daima açık tutmuşlardır. İşte Şeyh Sait ailesinin bu denli halkla beraberliği ve halka açık oluşu ve halk tarafından sevilip sayılışı tüm dikkatlerin üzerlerine çekilmesine neden olmuştur. Merhumun bu şöhretini istismar eden herkes, ailenin yokluğu pahasına o ismi kendisine kalkan edinmiş ve alabildiğine onlardan yararlanmaya çalışmışlardır. Dağdaki eşkıyasından, politikacısına kadar bir çok kişi ve kuruluşlar tarih boyu bu adın gölgesine sığınmış ve kendi çıkarları doğrultusunda bu ismi kullanmaya çalışmış ve zaman zaman da arzularında başarılı olmuşlardır. Osmanlı ve Türk siyasi tarihinde 1914-1925 yılları arasında geliştirilen olayların içine bu ailenin istemeden girişlerinin nedeni budur.

Şeyh Bahattin, Şeyh Diyattin, Şeyh Necmettin, Şeyh Mehdi, Şeyh Tahir ve Şeyh Abdürrahim'yle kendilerini birer dini mürşit sayan tüm Şeyh Sait ailesi, "Dinin, dili, milliyeti olamaz" sözünün bilinci içerisinde kendilerini yetiştirmişleridir. Buna rağmen kökeni, istismar, idari yeteneksizlik, bölge insanlarının örf, adet ve geleneklerini hiçe sayan işgüzar idarecilerinin çıkmasına neden olduğu olaylara diyet olmaktan kendilerini kurtaramamışlardır.

Kaderin onlar için çizdiği sonun başlangıcı olan Piran olayı ne

acıdır ki hala o insanların sonradan gelişen neslinin alnında, bir kara lekeymiş gibi yaşatılmak istenmektedir...

İstiklal Mahkemesi

4 Mart 1925 tarihinde çıkartılan tahrir-i sükûn kanunu üzerine ikinci istiklal mahkemesi Diyarbakir’de kurulmuş ve mahkeme heyeti:

- 1- Başkan: Denizli mebusu Mazhar Müfit Kansu
- 2- Üye: Kırşehir mebusu Lütfi Müfit Özdeş
- 3- Üye: Urfa mebusu Ali Saip Ursavaş
- 4- Savcı: Balıkesir mebusu Süreyya Örgü Evren’ den oluşmuştu.

İstiklal Mahkemesi’ne Sevkimiz

Şeyh Sait olaylarının hemen akabinde Hüzeynikliler’in aleyhimde hazıladıkları komplo ve yaptıkları şikayetler sonucu kardeşlerimizle birlikte ve 15 kişilik bir grup halinde yargılanmak üzere Mayıs 1925’de Diyarbakir İstiklal Mahkemesi’ne sevkedildik.

Diyarbakir Hapishanesi ve Şeyh Sait’le Karşılaşma

Konulduğumuz hapishane surlar içerisindeydi. Yüzlerce tutuklu insan bu taş yapı içerisinde daracık hücrelere sıkıştırılmış ve adam adam üstüne istif edilmiş gibiydi sanki. Bizim Elâziz’den getirilişimiz tüm mahkumlarca duyulmuştu. Şeyh Şerif ve Şeyh Sait Efendi’lerin benimle görüşmek istedikleri haberi gelince ziyaretine gittim. Karşılıklı soruşturma sonra, olayın başlangıcına neden olan Piran konumunu Merhum bizatihi şöylece anlatmıştı:

1925 Şeyh Sait Olayı Başlangıcı - Piran Hadisesi

“Kürt İstiklal komitesi üyesi Seyit Abdülkadir’le, kayınbiraderim Albay Cibranlı Halit Bey; beni devamlı olarak kendi saflarına çekmek istiyorlardı. Yakamı ellerinden alamaz olmuştum. Sözde kendi-

lerini Sultan Vahdettin'le İngilizler destekliyormuş.

Halep'te bulunan Ali Rıza'yu (oğlu), bu işin aslını öğrenmesi talimatını verdim. Aradan çok zaman geçmeden, Nastrilerin çıkardığı olaydan ötürü ifadesine başvurulmuş Albay Halit Beyle arkadaşları, Bitlis Divan-ı Harbi'nce tutuklanmışlardı. Aynı Divan-ı Harp, ifadem alınmak üzere beni de Bitlis'e çağırmıştı. Hınıs'daki dostların girişimleri sayesinde Bitlis'e gitmeden ifadem istinabe suretiyle Hınıs adliyesinde alındı. Daha sonra Şuşar'a gittim. İstanbul dönüşü Ali Rıza da beni görmek için Şuşar'a gelmiş başından geçenleri bana anlatmıştı. Böylece gelişmiş ve gelişmekte olan olaylar karşısında rahat bırakılmayacağımı düşünerek Şuşar'dan ayrıldım. Gayem bir müddet Hınıs'tan uzakta kalmaktı. Bu maksatla yola çıktığımda, yol boyu sevenlerin tehacümünden bir türlü kendimi kurtaramadım. Çan'a gelinceye kadar bir hayli kalabalıklaştım idik.

Çan'da Şeyh İbrahim Efendi ve akrabalarıyla gelişen güncel olaylar üzerinde uzun uzadıya söyleşide bulunduk. Şöyle ki:

İstanbul'daki Kürt İstiklal komitesi faaliyetlerinden tutun da Vahdettin'in kurduğu İlâ'i Vatan Teşkilatının Hilafet'in ihyası konusundaki çabalarına, İngilizlerin Irak ve Musul petroleri nedeniyle Türkiye üzerinde oynadığı oyunlara, keza, Rus, İngiliz, Fransız ve Amerika desteğinde, Ermeni Hoypun ve taşnak cemiyetlerinin şark toprakları üzerinde iddia ettikleri hak ve isteklerine değinerek takınmamız gereken tavır ve tedbirleri görüştük. Sonuçta Ermeni meselesi hariç, idarece bize ilişilmedikçe tüm olayların dışında kalmamızın hakkımızda hayırlı olacağına; bunun dışında nereden gelirse gelsin bizlere dönük girişimler karşısında kayıtsız kalınmaması hususunda anlaştık. Duha sonra oradan ayrılarak Piran'a geldik. Keşke gelmez olaydık" dedi ve sözlerine devamla:

Piran Olayları

"13 Kasım 1925 Cuma günü adını bilmediğim bir mülâzım (teğmen) oduma geldi. Ahmet adında bir firarinin evinde on kadar baş-

ka kaçakların da saklandığını söyledi. Uzun uzun takip altında bulunmalarına rağmen bir türlü yakalayamadıklarını anlattı. Bu hususta benden kendilerine yardımcı olmamı istedi. Ben ona, 'Burada misafiriz, söz konusu kişilerinde kim olduğunu da bilmem; başımızda bunca gaile varken bir de bu işe karışmak istemiyorum, senden de ricam, lütfen bizi bu işe karıştırma' dediysem de bir türlü adamın elinden yakamı kurtaramadım. Abdurrahim'e gidip kaçaklara teslim olmalarını istediğimi iletmesi talimatını verdim. Kaçaklar, Abdürrahim'in geri dönen elçisiyle, 'Biz üç talâk üzerine yemin ettik. Onun için öleceğiz fakat teslim olmayacağız. Efendi bizi bağışlasın ve duasını bizden esirgemesin' diye haber salmışlardı... Bu kere Mülâzıma, 'Cevabı duydun, onlar teslim olmamakta kararlılar. Eğer sende yakalamakta direnirsen, aranızda hoş olmayan olumsuz hadiseler çıkar ki, bu da hepimizin üzülmesine neden olur. Siz okumuş aydın kişisiniz, onlar ise cahil ve ne yapacakları belli olmaz. Ben buradayken ve köyde bunca kalabalık varken bir olay çıksın istemiyorum' dedim. Mülâzım beni ve söylediklerimi önemsemeden, 'Ben ne yapacağımı bilirim' diyerek odadan çıkıp gitti. Peşinden Abdürrahim Efendi'yi gönderdim. Abdurrahim Afendi önce kaçakların yanına gidip kendilerinden teslim olmalarını istemiş. Onlar önceki söylediklerini yinelemişler. Abdürrahim Efendi bu kez Mülâzıma gidip kendisinden inadi bir isteğin esiri olup nahos hadiselerin çıkmasına neden olmaması ricasında bulunmuş. Hislerine hakim olamayan Mülâzım, jandarmanın elinden kapıldığı tüfeğin dipçiği ile Şeyh Abdürrahim Efendi'ye vurup onu yere devirdikten sonra emrinde bulunan 15-20 kişilik jandarma müfrezesiyle kaçakların saklı bulunduğu eve doğru gitmiş. Şeyh Abdürrahim yanıma gelip , olayı büyük bir üzüğü ile bana anlatıyor idi ki, dışarıda çatışma çıktığı haberini verdiler. Şeyh Abdürrahim gidinceye kadar ise iş işten geçmişti. Zira çıkan çatışmada bir çok kişi yaralanmış ve bir çok kişi ölmüştü. Jandarmaların tümünü öldürmekle yetinmeyen kişilerin karakolu yakıtları haberi de bize ulaşan havadisler arasındaydı...

On kaçakla, başa çıkması için bir genç mülâzımı görevlendirenlerin neden oldukları bu olay, olduğundan daha fazla büyütülmüştü ve tamamen bana mal edilmişti. Olanların yerel bir asayiş meselesi olduğunu ve benimle bir ilgisi bulunmadığını anlatmak üzere Genç'e hareket ettim. Ne yazık ki, mülâzım olay başlamadan önce bizlerin bir isyan hazırlığı içerisinde olduğumuzu raporlamış ve Piran'a takviye kuvvetleri gönderilmesini istemiş. Bu istek üzerine devletin de, bizi iki taraflı kısıtım imha etme amacıyla Osmaniye ve Genç'deki birlikleri harekete geçirdiğini duyduk. Artık bizim için mücadeleden başka bir çıkış yolu kalmamıştı. Bu nedenle bütün eş ve dostlara mektuplar yazarak onlardan yardım talebinde bulunmuştum. Amacım, gösterdiğimiz güçlü bir direnişle, hükümetin toplu imha etme hareketinden vazgeçirip, bizimle müzakereye zorlamaktır."

Şeyh Sait Efendi, Piran'da hiç yoktan başlatılıp, sonradan adına Şeyh Sait isyanı dedikleri olayı böylece özetlerken, Diyarbakir'de münteşir gazetelerden edindiğimiz malûmata göre de Genç Valisi İsmail Hakkı'nın İstiklal Mahkemesi'nde verdiği ifade de mealen şöyleydi:

"Çapakçur (şimdiki Bingöl) ili öğretmenlerinden Zeki ile Genç Mebusu Hamdi, bugün oluşmuş bu olaylardan çok önce Dahiliye vekâletine isyan konusu hakkında ihbarda bulunmuşlar idi. Ayrıca Oğnut Nahiye Müdürü Tevfik'inde çevrede yapılan isyan propagandaları hakkında tanzim ettiği raporla, Fakih Hasan adında birinin, vilayete gelerek kendisine yaptığı uyarı niteliğindeki ve daha önce yapılmış ihbarları doğrulayıcı mahiyette önerisi, 'Size gerek şifahi ve gerekse resen yapılmış yazılı ihbarların tümü tamamen doğrudur. Bana kalırsa, bundan sonra yapacağın şey oruç tutup namaz kılmaktır' sözlerini aynıyla Vekâlet'e bildirdim. Nedense Vekâlet, yapılan ve yaptığım bu uyarıları önemsemeyip olumlu- olumsuz her hangi bir cevap ve talimat vermediği gibi alınması gerekli tedbirler hakkında da vilayete uyarı ve emirde bulunmamışlardı..."

Bu her iki anlatımda dikkatimi çeken şey:

1- Vaktinden önce uyarıldığı halde, devletin ihbarları önemse-memiş olması ve valinin yetersizliği,

2- Durumun önemini idrâkten yoksun ve günün şartları içerisinde nasıl hareket edilmesi gerektiği deneyiminden uzak, görev bilin-cinden yoksun mahallin örf ve geleneklerinden habersiz, genç bir mülâzım'ın işgüzarlığı, olayların başlamasına neden olan faktörler oluşudur.

Eğer idare isteseydi olay başlamadan önce askeri müdahaleye meydan vermeden sorunlara daha demokratik girişimlerle çözüm getirebilirdi. Bunu yapmadığı içindir ki, mecliste Terakkiperver Hürriyet Fırkası kanadından bir ses yükselmişti. Bu ses Erzurum Mebusu Rüştü Paşa'nın sesiydi. Partisinin görüşünü arz eden Rüştü Paşa:

“ Her olayın bir başlangıcı vardır. Şöyle ki: Cihan Harbi'yle baş gösteren kıtlık ve açlık sonucu, şark vilayetlerinden Anadolu içleri-ne doğru muhaceret başlamıştı. Açlık, sefalet ve muhaceretle birlik-te ağa, bey ve Hamidiye Paşaları'nın baskısıyla, hükümeti temsil eden vali kaymakamların yetersizliği, hadiselerin başlıca nedenleri-dir. Bunların sebep oldukları olayların sorumluluğunu zavallı halka yüklemenin vebalinden hiç kimse kurtaramaz” diyordu. Ne yazık ki Devlet bütün bu uyarı ve halktan gelen feryatları duymuyor ve umursamıyordu. Zira o, her şeyin askeri müdahaleyle halledilebile-ceğine inanıyordu. Kendilerini bu tür peşin kararlılığa iten düşünce, Osmanlılardan kendilerine intikal etmiş yegane mirastı. Bu mirasın da tek özelliği kardeşi kardeşe öldürtme geleneğiydi. Aksi halde ta-rihler boyu varlıklarından yararlandıkları bir bölge halkını durup dururken, on firarinin yakalanması uğruna bu denli ateşe vermezler-di. Bazı çıkarıcıların ötesinde o bölge halkı ki ölmüş, fakat memleket selametinden gayri hiçbir düşünce ve amacın piyonu olmamıştır.

Türk'ü, Kürd'ü, Alevi ve Sünnisiyle Cihan Harbi'nde sırt sırta verip, tek vücut ve tek düşünce olarak yedi düvelle çarpışan bu ülke ve bu bölge insanları, elbette vatan haini olamazdı. Ama gene de za-

man zaman ve maksatlı olarak çıkartılan bu tür olayların nedeninin ve utancının kendilerine ait olması gerekirken; yıllar yılı bu utancı o bölge halkının alnında ve ruhunda, bir kara leke olarak yaşatmaya çalışmışlardır.

Yanlışını bulup düzeltmeyen bir millet, yanlışlıklara kucak açan kişiye benzer ki, bu da onun korkuya kardeş ve kuşkuya yoldaş olmasına neden olur.

Koskoca bir imparatorluğun yıkımına sebep olmuş, böl-parçala-yönet felsefesi üzerine inşa edilecek bir bina dün olduğu gibi bugün, bugün olduğu gibi de yarın yıkılmaya mahkumdur. Bunu görmemek hatta bilmemek cehalettir.

Asıl kaynağı İstanbul ve Ankara olup Meclis içi ve Meclis dışı yapılan tartışmaların yurt sathına yayılması sonucu günün konusu haline getirilen Hilafetçilik, Kürtçülük ve Türkçülük gibi milliyetçilik duyguları Cumhuriyet döneminde de iktidarların ve zaman zaman halkın başına dert açmış ve bela olmuştur.

İktidarlar, ihtilalin başarılı olmasından, halk ise başlarına geleceklerden korkuyordu. Önceleri adına Kürt azınlık hareketi denmişti 1925 Şeyh Sait hareketine. Bunun pek inandırıcı olmayacağına kanaat getiren olayın mucitleri, bu kere de yoktan var ettikleri çocuğa irtica adını takmışlardı. Adı irtica, adı Kürt isyanı da olsa yaratılmış öyle bir olay ki bu olay, aynı bölgenin halkından bir kısmı savaşırken diğer bir kısmı da onun karşısına çıkıyor ve olayı çıktığı yerde bastırmaya çalışıyordu. Ama sonuçta o bölge halkının tümünün şahsında şaibeleştirilen bu olayın sorumluluğu nesilden nesile intikal ettiriliyordu. Böylece buralarda henüz doğmamış çocuklar dahi ihanetle damgalanıyor, yaşama hakları ellerinden alınıyordu.

Bütün bu gelişmeler sonucu, Piran'da baş gösteren yerel bir asi-yiş olayı, zorlamalarla isyana dönüşmüş ve çevrede hızla yayılmaya başlamıştı. Bir arada bulunduğumuz kısa bir zaman içerisinde Şeyh Sait Efendi, Piran sonrasını şöyle hikaye etmişlerdi:

“ Piran'dan sonra Genç vilayetinin merkezi Darahiniyi ele ge-

çirmeye karar verdik. Birliklerimiz, Piçar Nahiyesi Hakik köyüne gelirken Ömer Ağa kumandasında Butyan Aşireti, Fakih Hasan oğlu Abdülhamit kumandasında Mıstan Aşireti, Haydar Ağa kumandasında Tavaslı Aşireti ve Molla Ahmet kumandasında da Silvanlı Aşiretleri safımıza katılmışlardı. Böylece biraz daha güçlenmiş olan birliklerimizin başında Genç'e yarım saat mesafede Kupar köyüne geldik. Burada gönderdiğim öncü birliklerin Genç'i teslim aldığı, fakat askerlerin çevreyi yağmalamaya başladıklarından halkın tedirgin olduğu haberi bana intikal ettirilince, hemen Genç'e gidip karargahımı Yusuf Ağa'nın evine kurdum. Burada talan ve yağmayı önleme amacıyla gerekli tedbirleri alıp halka sükûnet telkin ettikten sonra, Dalberli Müftü Hacı İlyası Müftü olarak, Molla Hüseyin de asayişini teminle görevlendirdim. Daha sonra Vali ve Şube Reisi Binbaşını tutuklatarak nezaret altına aldırtdım. Genç'te böylece hakimiyeti sağladıktan sonra yeniden bir harp planı hazırladık. Zira fiilen ve istemeyerek harbin içine girmiştik. Bütün yaptıklarımız ve yapacaklarımız, içinde bulunduğumuz girdaptan kurtulabilme çarpınışıydı. Hazırladığımız plana göre ben birliklerimle Diyarbekir'e, Çan Şeyhlerinden Şeyh İbrahim ve Şeyh Hasan Efendiler, Şeyh Şerif kumandasındaki birliklerle Çabakçur'u işgalden sonra, Gazik üzerinden Paluya, oradan da Elâziz'i işgale gideceklerdi. Solhanlı Şeyh Abdullah Efendi, Muş cephesini, Çan Şeyhlerinden Şeyh Abdullah Efendi'nin de Kiğı'yı fethetme memur etmiştim. Böylece tüm birliklerimiz plana göre harekete geçti. Genç'in düşmesinden sonra geçen dokuz gün zarfında; devletin bir alayını tesirsiz hale getirip esir etmiş, bir alayını da püskürtüp dağılmasına neden olmuştuk. Buna rağmen huzursuzdum. Zira içine zoraki sürüklendiğimiz bu mücadele hence anlamsızdı. "Çı çare ki girdik bir defa dönüşü olmayan bu yola. benim birliklerim Diyarbekir'in içine kadar girmiş, fakat bir türlü onu teslim alamamıştık. Disipline edemediğimiz adamlarımız, girdikleri her yerde yağmadan başka bir şey düşünmez olmuşlardı. Bu da halkın bize karşı olan güvenini sarstıyor ve

haklı olarak bizden uzaklaşıp hareketimizi tepkiyle karşılamasına neden oluyodu. Bir çok aşiret bize karşı savaşmaya başlamıştı. Hele Dersim aşiretlerinin tamamı karşımızda cephe almıştı. Halit ve Ahmet Beylerin harp öncesi hatalı hareketleri yüzünden Varto Hormek aşireti ile Lolan aşireti başımıza tam bir bela kesilmişlerdi. Her gün biraz daha takviye edilen devlet güçleri halktan da destek görmeye başlamışlardı. Bu bakımdan bir türlü Diyarbekir'i düşüremiyorduk. Geçen her dakika aleyhimize işliyordu. Bir gün adamlarım arasında ani bir panik baş gösterdi. Dağılanları toplamak mümkün olmuyordu. Artık sonumuzun geldiğine inanmış ve geri çekilmeye başlamıştık. Devlet güçleri önceden ele geçirdiğimiz yerleri yeniden işgal etmişlerdi. Biz ise hiçbir yerde tutunamaz olmuştuk. Böylece dağ yollarını takiben Hınıs'a gitmeye çalışıyordum. Erzurum ve Varto' dan gelen birlikler etrafımızı sarmıştı. Muş Varto yolu üzerindeki Abdürrahman Paşa Köprüsü'nden geçerken pusuya düşürüldük. Burada teslim olmak mecburiyetinde kaldım. Önce Varto'ya götürüldüm. Şimdi de buradayım" deyip sözünü bitiren Şeyh Sait Efendi, derin bir iç çekerek, "Kader o mülâzi'i bir Azrail olarak karşımıza çıkardı." dedikten sonra sözlerine devam etti.

- Sence bize nederler? Bizi asarlar mı, yoksa adil bir şekilde yargırlarlar mı?

Merhumun bana yönelttiği bu sorular karşısında ona ne diyeceğimi bilemiyordum. Zira, benim onlardan aşağı kalır bir durumum yoktu. Çünkü ortada şu veya bu şekilde çıkartılmış bir olay ve bu olaydan ötürü de sorumlu tutulmuş bir sürü insan vardı. Kendilerinin deyimiyle, teğmen onların, onlarda benim Azrail'im olmuşlardı. Bu durumda kadere boyun eğmekten başka hiçbir çaremiz kalmamıştı. Hal böyleyken, sonun ne olacağını düşünüp üzülmeyen de bir anlamı yoktu bence. Suçlu veya suçsuz , her gün yanımızdan birkaç kişi götürülüp idam edilmekteydi. Bunu bilmenin huzursuzluğu içerisinde o, benden kendisini teskin ve teselli edebilecek mucizevi bir cevap beklemekteydi. Tevcih ettiği sorular karşısında yaşamdan

ümidini kesmiş yaşlı zatı teselli etme çabasıyla söze bir hadisi şerif-
le başlayarak:

“Kader-i ilahiye tebdile kimsenin gücü yetmez. Levhi Mahfuzda ne yazılmışsa onu elbette göreceğiz. Haktan gelen haktır. Üzülerek ona karşı çıkmak şirktir, günahtır. İki testi birbirine değdiğinde birinin kırılması mukadderdir. Yargılanan bizlerle bizi yargılayanlar arasında bir makam veya bir yer değişimi olsaydı, bizde şu anda onların bize yapmak istediklerinin belki fazlasını onlara yapardık. Önemli olan testiye kırmamak ve işi bu raddeye getirmemektir. Ok yaydan çıktıktan sonra onu geri döndürmek mümkün olmaz. Bu bakımdan bize sonucu sabır, hoşgörü ve tevekkülle beklemek düşer.

Bundan böyle gösterilecek nedamet ve yüce Allah dururken onlardan merhamet beklemek veya onlar karşısında böyle görünür olmak küçülmektir. Bu da yapılan işin kutsiyetine ve kendi yüceliğinize nakise getirir. Bu bakımdan giderayak bizlerin yapacağı tek şey, vakur olmaktır. Hakkımızda peşin verilmiş bir karara rağmen, şeklen ve dünya kamuoyu önünde göstermelik olarak, bizi yargılayanlar karşısında ezilmeden yapacağımız savunmamızla gelecek nesle iyi bir mesaj ve iyi bir ad bırakmaktır.”

Ben konuştuğça merhum oturduğu yerde başını öne eğmiş, gözleri kapalı olarak parmakları arasında sıkıştırdığı tespihini çekip, durmadan dua okuyordu.

Aslında mutsuz bir yaşam içerisinde çırpınan insanın konuşup deşarj olma istemi, teselli arama ihtiyaçlarından kaynaklanır. Sanırım merhumunda bu kısa beraberliğimiz süresince anlattıkları, duyduğu bu ihtiyaçtan ileri gelmekteydi.

Şeyh Şerif ve Elâziz'in Düşüşü

Çabakçur'u aldıktan sonra Palu'yu işgal eden Şeyh Şerif birlikleri Sâllalâhu Aleyhim, Ya Allah nidalarıyla Elâziz'e doğru yönelmişler. Duyduğumuza göre Elâziz Valisi Hilmi Bey Üstat'ı Fırat suyunun karşı kısmına geçirmeme amacıyla Havik köyüne takviye

birlikleri göndermiş. Ancak gönderilen birlikler dahi Şeyh Şerif birlikleri karşısında mukavemet gösteremeyerek kısa zamanda dağılmışlar. Dağılan tüm birliklerle irtibatı kesilen vali, 23 Şubat 1925 günü sabahı durumu öğrenmek üzere makam arabasıyla oğlunu Havik'e gönderir. Bir zaman sonra geri dönen haberci, mukavemet birliklerinin üstat karşısında tutunamayarak dağıldığını, Şeyh Şerif birliklerinin ise, Elâziz'e 20 km. uzaklıktaki Habusu Köyüne doğru ilerlemekte olduğunu bildirir. Bunun üzerine Vali, Osman Bey kumandasındaki topçu, mitralyöz ve süvari birliklerini, Hüseynik'in doğusundaki Karakaya tepesinden, Kesirik köyüne kadar uzanan hat üzerinden mevzilendirir. Bu birlikler gelenleri şehre sokmamaya çalışırsa da, çıkan çatışma sonucu mevzilerini terk ederek kaçma zorunluluğunda kalırlar. Elâziz halkının tekbir sedalarıyla karşıladıkları asi birlikler, Doğu ve Güneydoğu istikametinden Elâziz'e girerken, Şeyh Şerif'de kurmaylarıyla Hüseynik'e gelip Hasan Hayri Bey'in evine konuk olur.

Hasan Hayri Bey'in Hüseynik'e Dönüşü

Meclis olayından sonra fîrar olarak Dersim'de bulunan Hasan Hayri Bey, Gazi Musatafa Kemal Paşa'nın özel affıyla ancak Ocak ayı sonlarına doğru Hüseynik'e dönebilmişti. 24 Ocak sabahı hiç beklemediği konuklarını ağırlamak zorunluluğunda kalan Hasan Hayri Bey durumu bir haberciyle bana bildirmişti.

Hasan Hayri Bey'in Çağrısına İcabet ve Şeyh Şerif'le İlk Karşılaşmam

Evimiz köyün güney doğusunda ve birazda köyden uzakta idi. Hasan Hayri Bey'den aldığım haber ve çağrıya uyarak, yanıma aldığım birkaç kişiyle köye gittim. Köyde mahşeri bir kalabalık toplanmış, ana baba günüydü sanki. Kimse kimseyi tanımıyor, tanıyanlarda birbirlerini tanımamazlıktan geliyorlardı. Yerli yabancı herkes vurgun, talan ve yağmalama peşindeydi. Köyün içerilerine dağılmış

yüzlerce, belki binlerce insan, durmadan koşuşturuyorlardı. Hasan Hayri Bey'in evine giden yol köy camii'nin yanından geçiyordu . Oraya geldiğimde birkaç kişi önümde yürüyen adamıma aniden saldırıp, boynunda asılı dürbünümle elindeki silahımı almaya çalışıyordu. Diğer adamlarımın müdahalesiyle bir anda olay büyümeye başlar bir hal alır olmuştu. Olayı seyredenler arasından biri Zazaca 'ulan ne yapıyorsunuz' diye bağırdı. Bu ses Şeyh'in kumanda mevkiindeki adamlarından birinin sesi olacaktı ki, saldıranlar adamlarımı bırakarak derhal oradan uzaklaştılar. Ortalık yatışınca yanıma gelen sesin sahibi, 'Kusura bakma efendi' diyerek elimi öpmek istedi. Ona izin vermedim. Çünkü el öpmekten de, öptürmekten de hoşlanmıyordum. Zira biri küçülten diğeri ise böbürlen bir duygunun benlikteki hakimiyetini ifade ediyordu bence. O sıra camiye takılmış bir sürü asker kılıklı insan ilişti gözüme. Yanımdaki Şeyhin adamına:

- Kim bunlar?

Diye sordum. O:

- Şeyhin esirleri, diye yanıtlamıştı beni.

Hasan Hayri Bey'in evi, Şeyhin adamlarınca sarılmış ve tamamen onların denetim ve gözetimi altına alınmıştı. İzinsiz kimseyi sokmuyorlardı evin yanına. Kavgayı önleyen adamın yardımıyla güç bela evden içeri girebilmişim. Ev halkına moral verme amacıyla önce harem tarafına uğrama istedim. Kapıyı açan hizmetçi, Hasan Hayri Bey'in Şansin'de Hüseyinlikler'le birlikte olduğunu salık verdi. Evin harem tarafına ince uzun bir koridorla giriliyordu. Şansin se harem tarafı giriş kapısının hemen sağ yanında idi. Hizmetçinin ışı- rı üzerine ilkin şansine girdim. Aşağı yukarı 50-60mt boyunda2 mt genişliğinde olan şansin, tıka basa Hüseyinlikler'le doluydu. Birden beni karşılarında görünce, korku ve heyecan dolu bir şaşkınlık içeri- sinde hep birden ayağa fırlamış ve bana yerlerini ikram etme telaşı içerisine girmişlerdi. Nedense o an onların gözdesi haline gelmişim sanki. Bu beklenmedik ilgi, beni de şaşırtmıştı doğrusu. Şansin'e ilk

girdiğimde Hasan Hayri Bey köylülere bir şeyler anlatıyor ve köylüler de onu pür dikkat dinliyorlardı. Beni birden karşılarında bulmuş olmanın telaşıyla sözü yarıda kesilmiş olan Hasan Hayri Bey büyük bir suskunluk içerisinde heyecanın dinmesi ve ortalığın yatışmasını bekler olmuştu. Köylülerce bana ikram edilen yerlerden birine oturup, hoşbeşten sonra, yarıda kesilmiş sözünü tamamlamaya çalışan Hasan Hayri Bey, bana:

- Tam vaktinde geldin, dedi. Ben ise:

- Hayırdır? Gene ne oldu?

Hasan Hayri Bey:

- Köylüler senin kendilerinden intikam alacağından korkarak burada toplanmış ve kıramayacağını düşünerek bana sığınmış, benden yardım dileniyorlar. Bugüne dek sana yaptıklarının utanç ve pişmanlığı içerisinde. Ne dersin bu işe?

- Bugüne kadar bana karşı takındıkları düşmanca davranış ve yaptıkları telâffî'i mümkün olmayan kötülüklerine rağmen, ben onları hiçbir zaman düşman olarak görmedim. Kaldı ki, bugün intikam günü de değil. Böyle bir günde değil insanların köyümüzde bir tavuğun dahi burnunun kanaması inanın beni huzursuz eder. Onun için Hüseyinik'te hiç kimse endişelenmesin. Bundan böyle köyümüzde bulunan her ferdin namusu benim için en az benim namusum kadar kutsaldır. Ona en ufak bir lekenin sürülmesi, beni de onlar kadar üzer. Ben değil amma onlar beni düşman gözüyle görüyorlarsa, bugün düşmanlık günü değil. Ne zaman ki Üstat çekilir, düzen yeniden kurulur ve ortalık yatışır o zaman onlar isterlerse gene düşmanlıklarını sürdürürler.

Hasan Hayri Bey Hüseyinikliler'e hitaben, 'Ben size Mehmet Efendi'yi yanlış tanımışsınız diyorum. O fırsat düşkünü bir insan olmaktan daha ziyade dar gün dostudur. Şimdi kendisini dinlediniz.' Bu konuşma sonucu hep beraber ayağa kalkan Hüseyinikliler, 'Bizi rahatlattınız. Allah sizden razı olsun' diyerek yanımızdan ayrıldılar. Onları uğurladıktan sonra, Hasan Hayri Bey'le birlikte selamlığa,

asıl konukların bulunduğu odaya gittik. Oda kapısının önüne iki nöbetçi bekliyor ve izinsiz kimseyi içeri bırakmıyorlardı. Hasan Hayri Bey'i ev sahibi olarak bildiklerinden bize ses çıkarmadılar. Odaya girdiğimizde sedirin sağ köşesinde Şeyh Şerif'i, karşı köşeye kadar da sırayla, Şeyhin kurmayı olan şeyh ve ağalar, sedirin altındaki boşlukta ise kanep ve iskemleye rağmen Şeyh'i Elâziz'e davet etmeye gelmiş Elâziz'in kalbur üstü kişileri yere diz çökerek adam adam üstüne oturmuş gibiydiler.

Selamımızla aldığı tefekkürden uyanan Şeyh Şerif, Aleykümse-lam, diyerek selamımızı aldıktan sonra bizi yanına çağırıp sedirde oturmamızı emretmişti. Ben izin isteyerek konukların gösterdiği bir başka yere oturdum. Hasan Hayri Bey de, ev sahibi ayakta gerek di-yerek bir başka yere ilişiverdi. Selamlaşma hal hatır sorularından sonra Şeyh Şerif:

- Varto'da sizinkiler bize karşı. Dersim aşiretleri de henüz bize katılmış değil. Kârerliler ne yapar dersin? diye beni soru yağmuruna tuttu.

- Varto aşiretlerinin tutumundan ötürü, Efendi Hazretleri'nin be-ni sorumlu tutmadıklarına inanmak isterim.

- Böyle bir niyetim yok. Belki malûmatın vardır diye sebebini öğrenmek istedim.

- Vartoluların size karşı oluşlarında belki de geçerli bir neden vardır. Kârer'den malûmatım yok, çünkü ben buradayım. Dersimli-ler'in ise ne düşündüklerini bilmiyorum, belki de işin ciddiyetine henüz vakıf değillerdir diye yanıtlamaya çalıştım.

- Peki senin düşüncen nedir? Bize katılmayacak mısın?

- Benden ne çıkar efendi. Kaldı ki şu anda burada ve sizin yanı-nızdayım. Düşünceme gelince; yolunuz zor ve uzun gibi geliyor ba-na. Allah yardımcınız olsun derim.

- Doğru işimiz zor ve yolumuz çetin. Ama gene de sonuç hak-ında düşünceni öğrenmek isterim.

- Şu anda şans sizden yana,fakat gene de zor bir yolda ve gördü-

ğüm kadarıyla da bu yolda yalnız seyrediyorsunuz.

- Allah ve onun yüceliğine sıtkla inananlar bizimle ya! Başka yardıma ne hacet.

- O yardım ederse elbette başka yardıma hacet kalmaz. Ama gene de zahiri alemde beşerin yardımına ihtiyacınız olacağı kanısındayım. Zira karşınızdakilerin belirli bir amacı ve disiplinli bir ordusu var. Bu bakımdan yolunuz uzun ve zor demiştim.

- Yani sonuçtan emin değil misiniz?

- Sizin için zafer taktir olmuşsa, buna kim karşı çıkabilir ki. İnanın Şeyh'im şu anda şans size gülmektedir. Allah encamınızı hayra tebdil eder inşallah.

- Gene de sonuçtan emin değilsin öyle mi?

- Öyle bir şey demedim. Geleceğin ne olacağını Allah'dan başka kimse bilmez.

- Açıkçası sonuçtan pek umutlu görünmüyorsun?

- Aslında bu hususta fikir beyan etmek bana düşmez. Kaldı ki şimdi bunun zamanı da değil. Emrederseniz bu konuyu bir başka zaman konuşalım.

- Aksine bu konuşmanın tam zamanıdır diyorum.

- Efendinin benden endişeleri mi var?

- Hayır ama senin fikrini öğrenmek istiyorum.

- Efendi hazretleri görüyorlar ki, ben kendilerinin yanında canımla fikrimle huzurlarımdayım. Ama mutlaka bir şey söylememi istiyorlarsa; kafamdaki ukdeleri atabilmem için bazı sorular sormak istiyorum. Tabii emirleri olursa.

- Niye olmasın ki?

- Bu fütihat ve cihadınızdaki gerçek amaç nedir?

- Maksudımız gayet açık.

A- Hilafet ortadan kaldırılmak isteniyor. Biz ise bunun ipkasını yani kalmasını istiyoruz.

B- Şerri hükümleri kaldırılıp yerine yeni kurallar getirilmek isteniyor, biz ise buna da karşıyız.

- Diyorlar ki: Sultan Vahdettin, padişahlığı yeniden ihdas etmek istiyormuş. Kürt İstiklali Cemiyeti başkanı Seyit Abdülkadir, bağımsız bir Kürt Devleti kurma çabasındaymış. Şeyh Sait Efendi de oğlu Şeyh Ali Rıza Efendi'yi bu iş için Halep'e göndermiş. O Halep'te Ermeni Taşnak Cemiyeti azalarıyla anlaşıp İngilizlerin desteğinde Hoybun adında bir cemiyet kurmuş ve başına da Papazyan'ı geçirmişler. Cemiyetin amacı ise iki Ermeni Devleti arasında bir Kürdistan Devletinin kurulması imiş. Sizde bu duygu ile huruç edip cihad ilan etmişsiniz, deyince,

Cebinden Kelam-ı Kadimi çıkarıp öpen Şeyh Şerif Efendi: "Kur'an-ı Azim-i Şan hakkı için ki, bizim ne Ermenilerle bir ilişkimiz var ne de bir Kürt Devleti kurmak gibi bir maksadımız var. Konumuz sadece dindir. Biraz evvel de söylediğim gibi maksadımız yeni hükümete bizimle anlaşmaya zorlamak ve dini ahkama müdahale edilmemesini sağlamaktır. Bunun ötesinde hiçbir düşüncemiz yoktur. Hükümet ne zamanki Dine karışmayacağını bize vaat eder ve bunun teminatını verir biz de o zaman yerimize çekiliriz. Aksi halde gerek kaderimiz, gerekse onların yanlış politika ve bazılarının işgüzarlığı sonucu dönüşü olmayan bu yola girmiş bulunuyoruz.. Ya istediğimizi alır yahut da bu yolda hepimiz şehit oluruz" deyince, odadakiler hep bir ağızdan:

- "Allah-u Ekber" diye tekbir getirmeye başlamışlardı. Ben bu gürültüde Şeyh'e duyurabilmek için sesimi biraz daha yükseltmiş ve ona:

- Takdir böyle ise; gazanız mübarek, Cenabı Zülcalal yardımcınız olsun, der demez,

- Allah Hu Ekber, Allah Hu Ekber, La ilahe İllallah.... Nidaları, zikir halinde bir müddet devam etti. Yapılan bu tekbir ve tevdit beni de bir hayli duygulandırmıştı. Ama gene de Şeyh'e bir şeyler söylemek istiyordum.

- Benden düşüncelerimi istemiştiniz. İzniniz olursa açıklayayım. Yalnız söyleyeceklerimden alınmayacağınız kaydıyla.

- Harika-yı hakikat müdaveleyi efkardan doğar. Yani gerçek ışığı fikirlerin söylenmesi veya tartışılmasından doğar demişler. Sizin ailenizle öteden beri süregelen bir dostluğumuz vardır. Senin sözlerin bizim için bir uyarı olacaktır. Onun için çekinmeden konuş.

- Allah razı olsun beni rahatlatın Şeyhim. Gelirken yolda camiye hapsedilmiş bir sürü asker gördüm. Sorduğumda Şeyh'in esirleri dediler. Bana, bence sizler cihat içinde ve yeni fütuhatlar, fetihler peşindesiniz. Gittiğiniz her yere bu esirleri beraberinizde götürmezsiniz. Onlar gittiğiniz her yerde ayağınıza bağ olurlar. Bir yerde alıkoysanız, kaçmamaları için bir o kadar da koruyucu muhafızı onlarla birlikte bırakmanız gerekecek. Oysa sizin insana, insan gücüne ihtiyacınız var. Bunları cepheye süremezsiniz. Zira ne yapacakları belli olmaz. Bir de gittiğiniz her yerde en az bu kadar esir aldığınızı düşünün bunların korunması iase, ibate ve istihdamı sizlere başlı başına sorun yaratacaktır. Sanırım günlerdir peşinize sürüklediğiniz bu eserlerin size arattığı sorun anlattıklarımın kanıtı sayılır. Zira beraberinizde buraya kadar getirdiğiniz bu esirler günlerdir açbılaştır. Yakaladıklarınızın hepsi Müslüman. Esir oldukları içinde kimsenin ilgilenip arayıp sordukları yok. Bunların tek günahı üstlendikleri görevin bilincinde nizami birer asker oluşları ve aldıkları emri harfiyen, yerine getirmeye çalışmalarıdır. Dinimiz canlıya zulmetmeyi nehyetmiştir. Düşküne yardım İslamiyet'in ana ukdelerinden biridir. Bildiğiniz gibi faziletlerin en yücesi bağışlamaktır. Bence onları düşman görüp sırtınızda yük olarak taşımaktansa; bağışlayıp dostluklarını kazanmak hakkınızda daha iyi olur kanısındayım. Esirler amma, inanın ki onlarda birer insandır. Her biri birer ana baba kuzusu ve bir ocak umududur. Onlarında aslında bekleyenleri var. İntizar almak, günah, intizarda kalmak da zordur, deyince Şeyh:

- Ne yapalım harpteyiz. Harbinse kuralları budur. Bunu da biz koymadık.

- Efendi, böyle ise izin verin bizimkiler onları götürüp karınlarını doyurup sonrada size teslim etsinler.

Biraz düşündükten sonra Şeyh, hiçte fena olmaz deyip, kurmay-larından birine esirleri benim adamlarıma teslimi emrini verdi. Daha sonra bana da:

- Mehmet Efendi bari sen adamlarına gereken talimatı ver onları camiden alsınlar. Ama sakın kaçmalarına izin vermesinler.İstersen sana yeteri kadar muhafız verelim.

- Bun gerek yok efendi.

Dedikten sonra dışarı çıkıp kardeşime gerekli talimatı verirken, biri yanıma gelip, Şeyh'in beni istediğini söyledi. İçeri girdiğimde Şeyh:

- Düşündük, dediğiniz gibi esirlerin bırakılmasının ahkoyulma-sından daha çok hakkımızda hayırlı olacağı kanaatine vardık. Bu-nun için adamlarına söyle, bir daha karşımıza çıkmamaları vaadinde bulunanları serbest bıraksınlar. Onlara benim kendilerini bağışladığımı söylesinler.

Yeniden dışarı çıkıp kardeşime, esirleri alıp eve götürerek karın-larını doyurduktan sonra serbest bırakmaları talimatını verdim ve yeniden odaya döndüm. Şeyhe:

- Allah razı olsun. Bence hayırlı bir iş yaptın, dedim

- Umarım öyle olmuş olur.

Şeyh Şerif'in bu olumlu davranışından bil istifaden ona, henüz söyleyeceklerim bitmedi diyerek sözlerime devamla:

- Demin kurallardan bahsettiniz Efendi. Ama harbin, esir almak ve esirlere takılan tavırlardan başka kuralları olsa gerektir.

- Neymiş o kurallar?

- Düzenli ve disiplinli bir orduya sahip olmak. Sizin askerleriniz ise, devşirme ve alabildiğine disiplinsiz. Tek düşündükleri ise talan ve gittikleri yeri yağmalama. Onları disiplin altına alıp yağmayı ön-leyemez iseniz, gittiğiniz her yerde halkın tepkisiyle karşılaşsınız. Bu da sizin işinizi zorlaştırır. Eğer tüm askerleriniz Hüseyinik'de ol-duğu gibi başıboş ve sorumsuzca hareket ederlerse halkı küstürür ve arşınıza alırsınız.

- Hüseyinik'te ne olmuş ki.

- Askerlerinizin köy içerisinde başı boş dolaşmalarından halk şikayetçi. Diyorlar ki 'İslamiyet'de mahremiyet denen şey vardır. Şeyh Dinin ihyası peşinde ama, askerleri köy içerisinde çoluk, çocuk, kadın ve mahrem demeden aralarında olta vurup geziyorlar. Kimse de bunu engelleyemiyor. Köylünün bunda haklı olduğu kanısındayım. Bu sorumsuzca geziler esnasında askerlerinizin yapacağı yanlış her hareket nahoş olayların çıkmasına neden olacağı gibi, giriştiğiniz bu kutsal hareketinize de nakısa getirir. Onun için bu dağınıklık ve disiplinsizliğe mutlak bir çare bulmanızın gerekliliği elzemiyet kazanmaktadır. Kaldı ki sizin bu denli dağınıklığınızı gören köylüler, askerlerinizin arasına girmiş, onlarda ayrıca köyü yağmalamaya başlamışlar. Bu durumda onların yaptığı olumsuz hareketlerde size mal edilmektedir. Bu da hem sizi hem de cihadınızın kutsiyetini zedeler. Ayrıca haber aldığımı göre, bazı köylülerle birlikte askerleriniz, köyün altındaki hükümet deposunu yağmalamayı planlıyorlarmış. Bir defa siz harp içerisindesiniz. Bu malzemeler size daima lazım olacaktır. Eğer onu koruma altına almazsanız, yağmalamak için oraya giden kişiler cahil kimselerdir. Depo ise barut ve patlayıcı maddelerle doludur. Birinin bilmeden oraya sigarayla girmesi, sigaradan dökülecek kül veya sıçrayacak bir kıvılcım deponun infilak etmesine neden olur. Bu da köydeki bütün insanların sonu olur, deyince Şeyh Şerif yerinden fırladı ve: - Hasan Hayri Bey, Mehmet Efendi, haydin hemen oraya gidelim, diyerek yürüdü. Onu takip eden odadakilerle dışarı çıkıncaya kadar atlar hazırlanmıştı. Şeyh'le kendi adamları atlarına, Hasan Hayri Bey'le bende kendi atımıza binerek, Şeyh'i takiben depolara doğru yola koyulduk. Şeyhin kurmayları, yolda rastladığı herkese depoya gidenlere mani olunması için emirler yağdırıyorlardı. Böylece köyün alt başına ve bizim evin sonuna doğru henüz gelmiştik ki, ani bir patlama ile olduğumuz yerde dona kaldık. Ne yazık ki depo infilak ettirilmiş ve korktuğumuz başımıza gelmişti. Atımın aniden şaha kalkmasıyla

kendimi bir anda yerde bulmuş, toz dumandan göz gözü görmez olmuştu. Hemen bahçe duvarının dibinde çömelip atı kendime siper edindim. Daha sonra diğerlerine de attan inip duvar kenarına çekilerek atı kendilerine siper edinmelerini haykırmaya başladım. Şarapnel ve mermi çekirdekleri ısıklar çalarak etrafımızdan geçerken; olayda parçalanmış insan cesetleri külçe halinde çevremize dökülüp duruyordu. Gökte insanlar uçuyor, feryatlar içerisinde yere düşerek parçalanıyorlardı. Neden sonra duman çekilip patlamalar seyrekleşmeye başlamış ve biz de yavaş yavaş çevremizi görür olmuştuk. Hasan Hayri Bey biraz ötemde ben gibi duvarın dibinde çömelmiş ve atı kendine siper edinmiş olarak duruyordu. Şeyh ve adamlarından ise hiç eser kalmamıştı. Yer yarılp içine girmişlerdi sanki. Bakışlarımızla birbirimize neredeler diye sorar olmuştuk. Zira oralarda saklanıp gizlenecek yer de yoktu. Buna rağmen Şeyh ve adamları ortalıkta görünmüyorlardı. Belki bize gitmişlerdir diyerekten Hasan Hayri Bey'le atlara binip bizim eve gittik. Bahçe kapısında kardeşim Selim bizi karşılamıştı. Ona evde hasar olup olmadığını Şeyh ve adamlarını görüp görmediklerini sorduk. Selim:

- Biz de bir şey yok. Şeyh ve adamlarını ise görmedik. Askerler şu anda yemek yiyorlar.

- Yemeklerini yedikten sonra onları serbest bırakın. Yalnız şehir Şeyhin adamlarının hakimiyetinde, toplu olarak şehre girerlerse bir çatışma olabilir. Onun için Karakaya'ya götürün ve gruplar halinde köylere doğru dağılsınlar.

Oradan köye gittik. Köy daha bir başka hava içerisinde çalkalanıyordu. Bir yerden başka yere koşuşmalar, atılan çığlık ve ağlama sesleriyle bir mahşeri andırıyordu sanki.

Köye gelirken, Hasan Hayri Bey bana "Bu işin sonu ne olacak sence" demişti. Ben de kendisine:

- Muhabere usulünü bir asker olarak sen daha iyi bilirsin. Bırak da aynı soruyu ben sana sormuş olayım.

Hasan Hayri Bey :

- Bence gerçek bir amaca dayanmayan, yağma ve talan aşkıyla yola çıkmış, harp teknik ve taktiğinden yoksun, disiplinsiz, düzensiz ve devşirme birliklerle bu dava yürütülemez. Ama kime ne diyebiliriz ki.

Patlama sonrası, köye dağılmış olan Şeyh'in adamlarının tümü Hasan Hayri Bey'in evinin önünde toplanmış, etten bir duvar oluşturmuşlardı. Güç bela evin önüne sokulabilmemize rağmen bir türlü içeriye girmeyi başaramamıştık. Attan inen Hasan Hayri Bey komşusu Binbaşı Zülfü Bey'in evinin damından ancak kendi evine girebilmiş ve beni de öylece içeri almıştı.

Misafir odasına girdiğimizde, Şeyh'i konuklarla çay içer bulduk. Hasan Hayri Bey:

- Efendi çevrede seni göremeyince meraklandık.
- O toz toprak arasında kimseyi görmek mümkün değildi. Onun için hemen köye döndük. Hamd olsun gene salimen buluştuk ya siz ona bakın. Mehmet Efendi sen haklı çıktın. Keşke daha önce bizi uyarsaydın.

- Adamlarım ancak bana haber vermişlerdi efendi.
- Durum nasıl ölü çok mudur dersiniz?
- Bilemiyoruz ki çevreye yayılan ceset parçalarına bakılırsa bir hayli çok olması lazım.

- Şeyh Allah-u Zül celal Hazretleri bizleri daha beterinden saklayıp encamımızı hayra tebdil eder inşallah.

Şeyhle olan konuşmamızdan sonra kendilerine:

- Efendi misafire gidin denmez. Hüseyinik'de oturmakla da bir yere varamazsınız. İyi bir kumandanın karargahı atının sırtıdır. Görüyoruz ki, Elâziz'in ileri gelenlerinin tümü huzurunuzda şehrin anahtarını size teslim etmek üzere sabırsızlanıyorlar. Taktir sizin ama, bence bir an evvel gider vilayeti teslim alır, talan ve yağmalarıyla halkı canından bezdirmeden, adamlarınızı toplar ve onlara bir çeki düzen verir disipline edersiniz.

Beni sabırla dinleyen Şeyh Şerif kurmaylarına Elâziz'e hareket

emrini vererek yerinden kalktı. Kapaıya doğru yürümeye başlayınca, odadakilerde peşı sıra onu takip ettiler. Hep beraber dışarı çıktığımızda tekbir sedaları ayyuka yükselir olmuştı. Allahu Ekber nidaları arasında kalabalığımız, Elâzizliler'in Şeyh'i götürmek için beraberinde getirdikleri ve Örtmek Çayı'nda bekleyen şöför Halil Efendi'nin taksisine doğru yürüdük. Taksinin yanına geldiğimizde, Şeyhin tüm adamlarını orada toplanmış harekete hazır bir vaziyette gördük. Şeyh taksiye binerken, benimle Hasan Hayri Bey'e yanına oturmamızı emretti. Fazla ısrar edince Hasan Hayri Bey'i yanına oturtup beni affetmesini rica ettim. O beni de beraberinde götürmekte kararlıydı. Buna rağmen ben adamlarımı alıp peşlerinden geleceğim vaadiyle ancak Şeyh'den izin koparabildim. Böylece onlar tekbir nidalarıyla Elâziz'e, ben ise eve doğru hareket ettim. Eve gelince, Hüseyinlikiler'in yapabilecekleri çığlıklara karşı gerekli tertibatı aldıktan sonra yanıma aldığım adamlarımla Elâziz'e gittim. Vılayeti teslim alan Şeyh, Beyzade'yi vali tayin etmiş, kendisi de orada kutlamaya gelenlerle sohbet ediyordu. Şehre dağılmış olan Şeyh'in adamları ise her tarafı yakıp yıkıp talan ediyorlardı. Bu durumdan tedirgin olan bazı Elâzizliler ise Şevki Efendi'nin kahvesinde oturmuş, kös kös düşünüyörlerdi. Zira herkes işin nereye varacağını bilemeyişliğinin şaşkınlığı içerisindeydi. Bu arada mertlik ve cengâverliğin simgesi olarak tanınan ve günümüzde de efsaneleştirilmiş bulunan Yado -Bingöllülerin Yadin Paşa diye tanımladıkları zatın- hapishane kapılarını ardına kadar açıp tüm mahkumları serbest bıraktıktan sonra adliye sarayını ateşe verip yaktığı haberi geldi. Kağıt ve dosyalarla dolu olan ahşap bina, kızıl alevler içerisinde bir anda kül yığını haline gelmişti.

25 Şubat günü Şeyh, Malatya'ya hareket hali içerisindeydi ki, Hüseyin Doğan desteği ile Hozatlı Albay Hıdır Emre kumandasında toplanmış iki bin Dersimli'nin Şeyh'in hareketine karşı savaşmak üzere peri suyunu geçtikleri şaiyası Şeyh'e iletilmişti. Bu haber kısa zamanda tüm şehirde yaygınlaşır. Bunun üzerine Hüseyinlik yolu çı-

kışında bulunan kırmızı konak çevresinde, bir kısım halkla, Şeyh'in adamları arasında çıkan çatışma, soygun ve yağmadan tedirgin olmuş diğer Elâzizliler'in katılımıyla büyük bir mücadeleye dönüşür. Halkın büyük tepkisiyle karşılaşan Şeyh'in adamları arasında baş gösteren panik sonucu Şeyh'in birlikleri tamamen dağılır ve Şeyh Şerif de Palu'ya çekilme zorunluluğunda kalır.

Böylece İsyân, Şeyh Sait'in Diyarbakir'deki yenilgisiyle noktalanırken, hükümet kuvvetleri de yavaş yavaş doğuda hakim olmaya başlar. 4 Mart 1925 tarihinde çıkartılan Takriri Sükûn Kanunu üzerine 2, İstiklal Mahkemesi Diyarbakir de kurulmuştu. Mahkeme Heyeti ise:

Başkan: Denizli Mebusu Mahzar Müfit Kansu.

Aza: Kırşehir Mebusu Lütfi Müfit Özdeş.

Aza: Urfa Mebusu Ali Saip Ursavaş.

Savcı: Balıkesir Mebusu Süreyya Öрге Evren'den oluşmuştu.

Olaylardan hemen sonra yeniden canlanan düşmanlık duygularının etkisiyle Hüseyinik'liler aleyhimde hazırladıkları komplo ve tertiplerini su yüzüne çıkarmaya başlamışlardı. Ankara dahil Devletin her kademesinde yaptıkları şikâyet sonucu, 22 Mayıs 1925 günü yargılanmak üzere Diyarbakir İstiklal Mahkemesi'ne kardeşlerimle birlikte 15 kişilik bir grup halinde sevk edildik. Hapishaneye konuluşumuzun ertesi günü Seyit Abdülkadir ve yandaşlarını Diyarbakir sinemasında mahkeme huzuruna çıkarmışlardı. Bu onların son duruşmasıydı. Bir evvelki oturumda Kürt İstiklali Komitesi üyeleri alabildiğine birbirlerine sataşıp, birbirlerini suçlamış ve tüm olup bitenleri birbirleri aleyhinde mahkemede sergilemişlerdi. Bu bakımdan hepsi tedirgin ve yaşamdan ümitlerini kesmiş görünüyorlar idi. Bu oturumda en ilginç ve en uzun savunmayı Kemal Fevzi Bey yapmış ve isyan nedenlerini heyeti hakime ye şöylece feryat ettiği söylentiler arasındaydı:

- Bu hususta İstanbul Matbuatının en büyük mesuliyet hissesine sahip olduğu şüphe edilmemelidir... Medeni ve basın hürriyetinin

zirvesine varmış en hür memleketlerde bile basın, hükümetine karşı bu derece dolu dizgin yürümemiştir. İstanbul basını harice karşı memleketimizde, fikir hürriyetinin en yüksek ve canlı misalinin gösterisi içerisinde, hükümeti ulu orta tenkide yeltenirken içerde cahil ve kör bir kitleyi hain maksatlarına alet etmek üzere fırsat bekleyenlere, Hükümet kuvvet ve kudretini sarsılmış olarak gösterdiğinin farkında bile değildi diyordu, Kemal Fevzi.

Bu nasıl düşüncedir ki, oğün Anadolu'yu dahi korumanın aczi içerisine düşüp istilacılar elinde oyuncak olmuş Osmanlı Hanedanlığına mensup Damat Ferit ve kabinesinin Doğu Anadolu'yu sınırları içerisine alan bir Ermenistan Devleti kurulmasına razı göstermelerine karşın, buralar Kürtlerin meskûn bulunduğu topraklardır. O Kürtler ki tarihler boyu, siz Türklerin hakimiyeti uğruna savaşmış, bu uğurda kan dökmüş can vermiştir. Siz ise şimdi onların yaşama haklarını elinden alıyor ve yaşadıkları toprakları Ermenilere peşkeş çekiyorsunuz. Bu topraklar Ermenilere mal edilemez. Eğer siz hudutlarınızı koruyamayacaksanız, Kürtlere istiklal tanıyın, biz vatanımızı korumasını biliriz diye tepki gösteren bir avuç insan şahsında, onun temsil ettiği toplumun tümü hıyanet-i vataniye ile itham ediliyor.

O gün İstiklal Mahkemesi'nde yargılanıp sonuçta idam edilenler şunlardı:

Seyit Abdülkadir (yaş 95)- Van, Seyit Mehmet- Van, Nafiz-Muş, Sadi (Kör Sadi)- Palu, Kemal Fevzi-Bitlis, Hoca Askeri ve avukat Hacı Ahdi.

Karar 27 Mayıs 1925 Çarşamba günü sabahı Diyarbekir Ulu Camii önünde infaz edilmişti.

Naci Eldeniz -Mürsel Paşa ve

Şeyh Şemsettin Arasında Geçen Söyleşi

General Naci Eldeniz: Maksadımız sitem etmek değil ama bu hareketiniz nasıl oldu?

Halk arasında yüzüne nikap yani peçe takarak dolaşan Şeyh

Şemsettin : Ben Kamışlı'dayken bir mektup aldım. Bu mektupta, Şeyh Sait Devlete karşı isyan etti, Sadık, Muharrem Beylerle Ali ve Hüseyin Ağaları alarak hemen şube başkanının yanına geliniz deniliyordu. Kalktım ve hemen denilen yere gittik. Sayın Cumhurbaşkanına, valiye ve müftüye telgraflar çektik. Kumandan bana aşiretleri irşad et aydınlat diye emir verdi. Şeyh Sait'in hemen katline bir fetva çıkardım. Sonra da kalkıp Kulp'a gittim. Aşiret reisleri ile halkı uyardım. Sonra Silvan'a döndüm. Orada da aşiretlere gerekli nasihatlerde bulundum. İsyan büyüyor ve aşiretleri etkiliyordu. Beni dahi öldüreceklerdi. Onun için oradan Umran mevkiinde bulunan ta-nıklarımın yanına kaçtım. Oğlum Fevzi ile yeğenim Fahri asilere katılım zorunda kalmış, ben ise saklanmıştım. Sonra kumandana müracaat ettim. Beni yanına çağırdı, gittim.

Mürsel Paşa: Şeyh Efendi evvelce Şeyh Sait'in katline fetva verdim dedin, bu doğru. Muavin kuvvetler kumandanı Ali Rızayla birlikte hareket ettim dedin, bu da doğru. Fakat asiler Silvan'a yaklaşırken Behram bölgesinde isyanın gelişmesi için halkı kışkırttığınız söylenmektedir. Bunun aslı nedir?

Şeyh Şemsettin: Ya Mürsel Paşa vallah ve billah buna imkan var mı? Asiler Sadık gilleri öldürdüler. Bundan sonra herkes, başının çaresine bakıyordu. Şeyh Nurettin ve Methi ile alakadar değilim Bu tarafta bütün ulema, şeyhler hepsi hükümet düşmanıdır. Ben tek başıma hükümet yanlısıyım.

Bu söyleşi sadece bir provokatör ve bir işbirlikçinin itirafıdır. Aslında her dönemde olduğu gibi, bu dönemde de Şeyh Şemsettin benzeri binlerce provokatör Doğu Anadolu halkı arasında at oynatıyordu. Buna rağmen Doğu insanı çoğu düşünce ve ideolojinin , şursuzca uşaklığını yapan bu tür insanları, ne varlığından ne de amacından haberdar değildi. Olmadı ve hiçbir zaman da olmayacaktı. Kurt-kuzu oyunu kurucularının, işbirlikçileri kanalıyla Doğu insanının başına neler tezgahladıklarının kanıtlarından biri Şeyh Şemsettin itirafı, diğeri ise 1925'te çıkartılıp ve adına isyan deyip tüm

topluma mal etmeye çalıştıkları Şeyh Sait olayıdır. Bu söyleşiyi değerli okurların, yorum, taktir ve yargılarına sunmak amacıyla kitabıma almış bulunuyorum.

26 Mayıs 1925 Salı günü mahkeme Diyarbakir sinemasında başta Şeyh Sait olmak üzere, Şeyh Abdullah, Şeyh İsmail, Abdüllatif, Emekli Binbaşı Kasım Bey, Hacı Halit, Abdülhamit, Kamil Bey, Çerkez Reşit, Emekli Binbaşı İsmail, İmam Molla Emin, Şeyh Ali, Baba Bey, Timur, Mehmet Süleyman, Emekli Yüzbaşı Bahri, Şevket, Maksut, Halit, Malazgirt savaşı Abdülmecit, Şeyh Şerif, Çabakçurlu Süleyman, Ali, Yusuf Hüseyin, Öğretmen Molla Cemil, Nimet, Ahmet, Jandarma Teğmeni Mehmet Mihri, genç sağlık Memuru Niyazi ve Hacı Sadık adlı kişileri yargılamaya başlamıştı. Sanıkların kimlik tespitinden sonra savcı, kısa olarak kaleme aldığı iddianamesini okuyarak aşağıda metnini arz edeceğim suçlamalarla davanın açılmasına neden olmuştu.

İddianame

Türk Ülkesinin Şark Vilayetlerinin belirli bir kısmında, bütün dünyanın muhtelif şekillerde öğrendiği bir isyan hadisesi vardı. İsyan hiçbir şüphe yok ki, senelerle içerden ve isyan sahası dışından vaki olmuş telkinler ve tavassutlarla eşkıya hareketlerinin fiilen gözükmesiyle meydana çıkmıştır. İsyan hadisesi, iddianamede anlatıldığı üzere güya Peygamber dinin yükseltilmesi perdesi altında meydana getirilmiştir. Halbuki asıl gaye, Türk vatanının muayyen bir kısmını anayurttan ayırmak, vatanın birlik ve beraberliğini bozup dağıtmaktan ibarettir. Huzurunuzda bulunan Şeyh Sait, yüzlerce, binlerce askerin, Müslüman halkın malını canını yok eden hareketleri fiilen idare etmiş ve hepsine amil olmuş inatçı bir vatan hainidir.

Öbür sanıklardan Şeyh Abdüllatif ve kardeşi Şeyh İsmail isyanın şefi olan eşkıyalık hareketine fiilen katılmışlar ve Diyarbakir'e yapılan hücumun muvaffak olması için telkinlerde bulunmuşlardır. Şeyh Mehmet Şerif Elazığ cephesi kumandanı adıyla oradaki harekâtı

idare etmiştir. Şeyh Abdullah Genç ve Varto hareketlerinde bulunmuş ve kendisine Şeyh Mehmet Şerif gibi cephe kumandanı ünvanı verilmiştir. Şeyh Sait'in de damadıdır. Emekli Binbaşı Kasım Bey, Şeyh Abdullah'ın Vartoy'u işgal etmesi üzerine kendisine katılmış ve onunla uzun süre birlikte çalışmıştır. Şeyh Ali ve Şeyh Musa bir sürü eşkiyaya kumanda etmekten sanıktır. Mehmet Mihri'nin isyandan önceki günlerde hazırlıklara iştirak ettiğine dair elimizde esaslı deliller olmamakla beraber Şeyh Sait tarafından hizmete alınmış ve vazifesini terk etmiştir. Baha ve Kamil Beyler de asilerin birer şefidir. Diğer sanıklar da harekete fiilen iştirak etmişler. Hep aynı gaye için çalışmışlardır. İddialarımız soruşturma evrakı, mektuplar ve mahkeme esnasındaki sorgulardan anlaşıldığından, mahkemenin bu esaslardan yapılmasını talep ve dava ederim.

2. İstiklâl Mahkemesi Savcısı Balıkesir Mebusu Süreyya Önge Evren

Savcının bu iddianamesiyle açılıp devam eden duruşma sonucu 27-28 Mayıs günü mahkemece verilen karar sanıkların yüzlerine karşı okunarak tefhim edilmiştir.

Karar

Şeyh Sait, Şeyh Abdullah, Kamil Bey, Şeyh Şerif, Fakih Hasan, Hacı Sadık Bey, Şeyh İbrahim Efendi, Şeyh Ali, Şeyh Celal, Şeyh Hasan Efendi, Mahmut Bey, Hanili Sait Bey, Madenli Kadir Bey, Şeyh Şemsettin, Genç Tahrirat Katibi Tahir, Nahiye Müdürü Tayip ile 29 kişinin idamına, yaşı küçük olduğu için idamdan kurtulan Salih Beyzade Hüseyin 15 sene Adana'da kürek cezasına, gene Çabakçur Kaymakamı Çerkez Hüseyin Hilmi'nin Kuvva-ı Milliye'deki hizmetleri göz önüne alınarak idam cezası yerine 15 sene ağır kürek cezası ile Konya Hapishanesi'nde mahumiyetine ve devlet hizmetinden tardına, Genç Valisi İsmail Hakkı'nın bir sene Hopa'da mahkumiyeti ile devlet hizmetinden atılmasına, Jandarma Yüzbaşı Avni ile Teğmen Mihri'nin ordudan tardı ile 10'ar yıl hapsine, Ce-

mil Paşa Ekrem'in 10 sene cezasıyla mahkumiyetine, Çabakçur Hakimî Bağdatlı Rıza'nın milli hudutlar dışına atılmasına, Cemil Paşazade Muhittin, Kadri Memduh ve Ömer Beylerle Nakip Bekir Sıtkı'nın mesuliyetsizliklerine Bozganlı Rüştü, Hüseyin, Sıhhiye Kati-bi Niyazi, Fakih İlyas, Emekli Binbaşı Kasım Muğla'ya sürgününe ve gözetim altında tutulmasına ve arkadaşlarının beraatine karar verilmiştir.

27-28 Haziran günü sabahı idam kararları infaz edilmiştir.

Diyarbakir'deki görevini böylece tamamlamış bulunan İstiklal Mahkemesi, diğer sanıkları yargılamak üzere Elazığ vilayetine taşınma kararı almış ve bizleri de yeniden Elâziz'e göndermişlerdi.

Elâzize getirilişimizden birkaç gün önce babamla birlikte birkaç kişiyi daha tutuklamışlardı.

Bizim tutuklanmamız sonucu köylülerin zaman zaman yaptıkları baskın ve Hükümet güçlerinin aramalarıyla tahrip edilen aşağı evimiz neredeyse oturulmaz hale gelmiş, bunun bezginliği içerisinde kalan eşim şirket ortaklarının önerisi üzerine Harput'a taşınmaya karar vermiş, 1,5-8-10 yaşlarında üç çocuğu ve hizmetçilerini yanına alarak oraya yerleşmişti.

Babamın tutuklanmasıyla yeniden Hüseyin'e dönen eşim bu kere de amcamın köy içindeki evine taşınmıştı. Babam alınınca kardeşim Hasan, üvey anamla birlikte eşi ve çocuklarını alarak Kârer'e dönmüştü. Bizimkiler ise her türlü güvenceden yoksun ve bizi çeke-meyen bir köy halkı arasında yapayalnız bırakılmışlardı. Çocukların tek güvencesi Hasan Hayri Bey'di ama onunda ne olacağı pek belli değildi. İdamla yargılanan bizlerin ise kurtuluş ümidimiz hiç yok gibiydi. Zira afaki suçlamalar ve basit bir yargılama sonucu her gün birkaç kişi asılıyordu. Onlar karşısında bize yöneltilen suçlamalar daha çok ağırdı. Kaldı ki hakkımızda bir sürü şikayet de vardı. Bu bakımdan idamdan kurtulmamız söz konusu dahi olamazdı. Bütün bu koşullar altında bile tek düşüncem, köyde yalnız kalmış olan eşim ve çocuklarımdı. Hasan Hayri Bey, her gün eşim ise gün aşırı

ziyaretine geliyor ve beni teselliye çalışıyorlardı. Elazığ hapishanesinde günlerimiz monoton bir yaşam ve yaşamın ümitsizliği içerisinde geçmekte idi. Nihayet İstiklal Mahkemesi teşekkül etmiş ve Elazığ'da göreve başlamıştı. Her gün yüzlerce kişi yaşamdan ümit kesmiş olarak mahkeme huzuruna çıkartılıyordu. Bunlardan bazıları idam, bazıları da on seneden aşağı olmamak üzere hapis cezası giymiş olarak geri dönüyorlardı. İdamlıklar üzüntü içerisinde kıvranırlarken, hapis cezası alanlar, süreye bakmadan kurtulmanın sevinciyle çırpınıyorlardı. Bir yanda idam cezaları derhal uygulanırken, diğer yandan da ceza giyenler cezalarını çekmek üzere mahkemenin tespit ettiği illere gönderiliyorlardı.

Ben, Vartinikli Baha Bey ve Çöteli Halit Beyle aynı koğuşta idik. Koğuşumuzda bizden başka kimseler yoktu. Günlük hizmetimizi bizinkiler görürken, yemeklerimiz de her gün Hüseyinik'ten getiriliyordu.

Duruşmaya çıkarılanlar, idam edilmişler veya idam sehpaları arasında geçirilerek, mahkemeye götürülüp getirildikleri için, geri döndüklerinde o gün kaç kişinin asıldığını hapishanede havadis olarak yayıyorlardı. Bu da zaten moralman çökmüş olan hapislerin bütünü manen yıkılmasına neden oluyordu. Hele koğuş arkadaşlarım Halit ve Baha Beyler bu haberlerden daha çabuk etkileniyor ve düştükleri ümitsizlik duygusu altında ezilip duruyorlardı. Onları teselli edip cesaretlerini artırmak için devamlı ilk duruşmada beraat edip kurtulacaklarını telkin ediyor, gerekçe olarak da haklarında herhangi bir şikayet olmadığını gösteriyordum. Sözlerimin etkisiz kaldığını görünce, bazen kızıyor ve onları korkaklıkla itham ediyor, bazen de asabi bir eda içerisinde ya benim yerimde olsaydınız nederdiniz demekle yetiniyordum. Durumum onlardan daha çok kötü olmasına rağmen, onlara cesaret vermek benim için adet halini almıştı. Zira onları teselli etmeye çalışırken kendimi de teskin etmiş oluyor ve böylece bir an olsun sıkıntıdan kurtuluyordum.

Halit ve Baha Beylerin, duruşmaya çıkarılacakları günün gecesi,

rüyamda: Yüzlerce, belki binlerce kişiyle kendimizi kaptırdığımız bir sel önünde sürüklenir gördüm. Bu çamurlu sular içerisinde batıp çıkarken, ben, Baha ve Halit Bey birbirimize sarılmış ve destek olma amacıyla adeta kenetlenip tek vücut haline gelmiştik. Birden nasıl olduysa Halit ve Baha Beyler benden koparak akıntı önünde sürüklenip gözden kayıp oldular. Ben tek başıma ne yapacağımın şaşkınlığı içerisinde kıvranırken, Mehmet Bey gayret et ve sahile yaklaşmaya çalış, bu bildiğin kadar zor değil, diye bir ses duydum. Bu ses Baha ve Halit Beylerin sesiydi. Başımı sesin geldiği tarafa çevirdiğimde onları sahilin yamacında dikilmiş bana yön vermeye çalıştığını gördüm. Sesin verdiği cesaretle akıntının beni kıyıya sürüklemesi için devamlı çırpınıp durdum. Bir hayli sürüklendikten sonra nihayet ben de kıyıya çıktım. Ama onlardan bir hayli uzaklaşmıştım. O heyecanla uyandığımda Halit ve Baha Beyleri namaz kılıyor gördüm.

Namazlarını bitirdikten sonra, kendilerinin hemen benim ise bir müddet sonra kurtulacağımız müjdesini verdim. Onlar kendilerini etkilemiş üzüntü ve ümitsizliğin bunalımı içerisinde beni duymamışlardı. Beni duymadınız galiba diyerek sözümü yineledim. Fakat yine de dediklerimden bir şey anlayamamışlardı. Bu kez gördüğüm rüyayı anlattım. Bu onları bir nebze teselli eder gibi olmuş ama gene de heyecanlarını tamamen atmaya kadir olamamıştı. Biz bu konuşmada iken, gardiyanlar mahkemeye götürmek üzere onları yanımdan aldılar. Giderken öpüştük. Benden kendilerine dua etmemi istediler. Ben de, Allah yardımcınız olur inşallah ama sizde sakın olmaya çalışın, çünkü kurtulacaksınız, dedim. Ölümüne giderken beraatla kurtulmanın sevinciyle mahkemeden dönen Halit ve Baha Beyler, boynuma sarılmış yaşlı gözlerle ikisi iki yandan beni öpüyor, öpüyorlardı.

Hapishanede başlayan bu dostluğu ebedileştirmek için bana kardeşlik ve kirvelik tekliflerinde bulunuyorlardı. Onların tahliyesinin ertesi günü bizim gurup mahkemeye çıkarılmıştık. Duruşmalara es-

ki Türk Hava Kurumu şimdiki öğretmenler derneğinde bakılıyordu. O gün Hüseyinlikliler'in tamamı, kimi şikayetçi, kimisi de şahit olarak orada bulunuyorlardı. Salon dinleyici, suçlu, asker ve şikayetçilerle hınca hınç doluydu. Biz salonun suçlular tarafında yerimizi alırken, Hüseyinlikliler de davacı tarafında oturtulmuşlardı. Mahkeme heyeti Mahzar Müfit Bey başkanlığında, Üye Ali Saip Ursavaş, Üye Lütü Müfit Özdeş ve Savcı olarak da Süreyya Örgü Evren'den oluşmuştu.

Celse açılıp kimlik tespitinden sonra başkan, önce davacı Hüseyinlikliler'in müştereken yazıp imzaladıkları tek dilekçeyi katibe uzatarak okumasını emretti. Katibin okuduğu dilekçe aşağı yukarı mealen şöyleydi:

“Karerli Mehmet köye geldiği günden beri köyün huzuru kaçmış, şernazlığıyla etrafa korku saçarak olmuştur. O ve adamları yüzünden kolayca yazı yabana gidip işlerimizle uğraşamaz hale gelmiştik. Kadın ve kızlarımız komşuya dahi çıkamaz olmuşlardı. Tasarruf ve mülkiyetimizde bulunan tüm arazilerimizi zorla elimizden alıp adamlarına dağıtmıştı. Onlar yüzünden ekimimizi biçemez, çift, çubuk, bağ ve bostanımızla ilgilenemez olmuştuk. Şeyh Şerif geldiğinde ona öncülük eden Karerli Mehmet, isyan başarıya ulaştığı takdirde tüm köy halkını öldürmek ve köyden kovmakla tehdit ediyordu.. Mühimmat deposu da Karerli ve adamları tarafından talan edilip sonra da infilak ettirilmişti. Olay sırasında öldürdüğü askerleri gece karanlığından bil istifade bahçesi kenarındaki tarlalara gömmüş, isyan sonrası şikayetimiz üzerine, askerlerden gaspettiği silah ve asker elbiselerini evinin damına ve bahçeye gömerek saklamış ve böylece delilleri ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Vs. vs.”

Dilekçe okunduktan sonra başkan Müfit Kansu Bey, Savcı Süreyya Örgü Evren'e iddianamesini okumasını bildirdi. Savcının okuduğu iddianame mealen şöyleydi:

Türkiye'yi bölüp parçalamaya, Şark vilayetlerinde müstakil bir Kürdistan Devleti kurulmasına matuf faaliyetiyle maruf Kürt Teali

Cemiyeti Reisi Seyit Abdülkadir ve avaneleriyle daima teşriki mesai halinde bulunmuş, sanıklardan Karerli Mömin zade Ali Oğlu Mehmet 1926 yılında başlatılması mutasavver isyanın 1925 yılında Şeyh Sait'in çıkmasına vesile olduğu olayla su yüzüne çıkmıştır. Şeyh Sait olayı her ne kadar görünürde dine dayalı bir devlet düzeninin getirilmesi maksadını arz etmekte ise de aslında şeriat düzenine müstenit müstakil bir Kürdistan Devleti kurulmasını amaçlamaktaydı. Bu inadı hıyanetinin kefaretinin yüce mahkememizden sadır olmuş kararlar hak ettiği şekilde ödeyen Şeyh Sait ve Şürekâsıyla hadise öncesi ve olayların tevallisi müddetince sıkı sıkıya bağlı olup onlarla aynı suça fiilen iştirak etmiştir. Kürt İstiklal komitesi mensubeyni olan Mömin zade Ali oğlu Mehmet olay başlayıncaya kadar adı geçen komitenin reklamcılığını yapmış, olay başladıktan sonra da Elâziz ve çevresinde halkın isyana katılmasını tahrik ve teşvik etmiştir. Şeyh Şerif'in Elâziz'i zaptı sırasında, ona öncülük edip Hüseyinlikteki evinde misafir ettiği ve onlardan aldığı güçle etrafa korku saçtığı, köylüleri isyana iştirake zorladığı, Mühimmat deposunu yağmalatıp sonradan infilak ettirdiği ve böylece bir sürü insanın ölümüne sebep olduğu sabittir. İşin başından sonuna kadar bütün olayların fiilen içinde bulunduğu, diğer sanıklarında onun işlediği fiil ve suçlara gene onun emir ve talimatlarıyla fiilen katıldıkları, sanıkların cümlesinin vatana ihanet ettikleri tamamen tebeyyün ettiği soruşturma evrakı haklarında yapılan şikayet dilekçeleri, tanıkların ifadeleriyle, mahkeme esnasındaki sorgulardan anlaşılacağından, mahkemenin bu esaslara göre yapılmasına ve delillerin ışığı altında sanıkların fiil ve suçlarına göre yargılanıp cezalandırılmasını arz ve talep ederim.

Başkan:

Sanık Mömin zade Ali oğlu Mehmet ayağa kalk!

- Adın, baba adın ?
- Ali oğlu Mehmet.
- Ananın adı ?

- Heves.
- Doğum yerin, doğum tarihin ?
- Kiğı 1290.
- Adresin oturduğun yer.
- Hüseyin köyü Elâziz
- Okur yazar mısın, tahsilin?
- Okur yazarım. Askeri idadi mezunu Askeri Tıp'dan ayrılma.
- Hakkınızda yapılan şikayet ve savcının iddianamesini dinledin

bu iddia ve iddianameye karşı bir diyeceğin var mı? Bildiğini anlat.

- *Hakkımızda şikayette bulunanların tümü Hüseyinliler'dir. Onların isnat ettikleri suçlamaların tümünü red ediyorum. Çünkü hepsi tertip, eski husumete dayalı ve intikam alma hırsıyla yapılmış isnat ve yakıştırmadır.*

Savcının iddianamesine gelince, gerçeklerin, toplum ve kişi hukukunun savunucusu, ezilen mağdur edilip hakkı gasp edilmek istenen zümre ve fertlerin koruyucusu. Yalan iftira, zulüm ve haksızların amansız düşmanı. ahlak, adalet ve faziletin dostu, hakkın haklıının hamisi olduğuna inandığım muhterem savcı ne yazık ki hakkımızda hazırlamış bulunduğu iddianamesiyle, peşin kararlılık içerisinde olduğunu açığa vurmuştur. Gerçekten uzak, sadece afaki deyim ve tertiplere dayalı olarak hazırlanmış bu iddianame vicdan sorumluluğunun ötesinde zorlamalarla kaleme alınmıştır. Günün olağanüstü koşulları içerisinde, hukuk ve vicdan kurallarından ırak, sadece yaranma isteğinin fırtınaları arasında yazılan bu iddianame savcının ve ona ilham kaynağı olan iftiracılarının bir belirtisidir.

Yer yüzünde ilahi adaletin tecelligahı olan yüce mahkemenizin, dayanaksız ve sadece suçlamadan ibaret bu iddia ve iddianamenin özüne inmeden karar vereceğine inanmıyorum. Çünkü oradan çıkacak yanlış bir karar, ilahi adalete noksanlık getirir, gölge düşürür. Yüce vicdanınızın sesi olacak yüce kararınızın, hak ve adaleti rencide etmeyeceği inancıyla karşınızda kendimi emniyette hissediyorum. Bu inançla, yapılan tüm ithamları ve iddianamedeki suçlamaları

reddediyorum. Adaletin nuru karşısında, gerçeikle, nagerçeğin belirleneceği o aydınlık günlerin bekleyişi içerisinde huzurunuzda masumiyetimizi arz ve bu vesileyle beraatımızı talep ederim.

Başkanın uyarısı üzerine oturdum. Daha sonra başkan, babam Ali, kardeşlerim Musa, Hüseyin ve Selim'le birlikte tüm adamlarıma teker teker, şikayet ve iddianame hakkında bir diyecekleri olup olmadığını sordu. Aşağı yukarı sanıkların tümü, olaylarla ilgimiz yok. Düşmanımız olan Hüseyinliler'in iftira ve şikayetleri yüzünden burada bulunuyoruz. İddiaların muhatabı biz değiliz, masumuz. Beraatımızı talep ediyoruz.

Başkan davacılara, dilekçe ve ilk sorgulama sırasında ifadeye bir şey ekleyip eklemeyeceklerini , sanıkların beyanlarına karşı bir diyecekleri olup olmadığını sordu. Müşteki sanıkların suçlarını inkar etmeye çalıştıklarını dilekçede belirttiklerinin suçlama olmadığını ve suçluların cezalandırılması isteklerini belirtmeleri sonucu Başkan beni yeniden sorgulamaya başladı.

- Sanık Ali oğlu Mehmet ayağa kalk.

Kalktım

- *Kürt Teali Cemiyeti'nin azası mısınız ?*

- Hayır Efendim

- *Kürt Teali Cemiyeti'nin başkanı Seyti Abdülkadir'i veya diğer kuruculardan herhangi biriyle yakınlığın var mıdır? Varsa yakınlık derecen nedir? Tanıştıyormusun, tanıştıyorsan samimiyetinizin derecesi nedir ?*

- *Seyit Abdülkadir'i Diyarbekir hapisanesinde hakkında idam kararı verildiği günün akşamı ve infaz gecesi uzaktan gördüm. Başkaca tanımam kim ve neci olduğunu da bilmem. Kürt teali cemiyetiyle yakından ve ıraktan herhangi bir ilişğim olmamıştır. İlgililerden kimseyi de tanımıyorum.*

- *Kürt Teali Cemiyeti faaliyetine nasıl katıldın? Cemiyetteki vazifen neydi?*

- Hayır efendim.

- Hayır olan ne ?

- Kürt Teali Cemiyeti'ne katılmadım. Bu cemiyetle hiçbir zaman ilgim olmadı.

- Kürt müsün?

- Her şeyden evvel insan ve Türkiyeli'yim.

- Ben Kürt müsün diye sormuştum?

- Af buyurun ama yöneltilen bu sorunuzu pek kavrayamadım.

- Sana Kürt değil misin diye sordum. Ya evet yada hayır diye cevap vereceksin. Bu o kadar zor bir şey olmasa gerek. Yoksa korkuyor musun?

- Huzurunuzda yanlış konuşmaktan utanç duymaktayım. Korkum ise vereceğim cevapla sabrınızı taşıracığımı düşünmekten ileri gelmektedir.

- Sabrımız taşmaz yeter ki sen soruları cevapla.

- Ulu yaratan kainatını on sekiz bin alemden oluşturmuştur. Her alemin bir çok kapısı ve her kapının da bir o kadar bekçisi vardır. Kapıların her biri bir üniteyi, bekçilerin her biri ise ünite içerisinde gelişen boyları teşkil etmektedir. Her alemin ise kendine özgü bir yapısı ve adı vardır. Her ünite kendi bünyesi içerisinde özelliğini korur, adlanır, gelişir ve güzelleşir. Boylar arasındaki, genetiksel yapılaşma farklılıklarının adı ise cins veya ırktır. İnsan hayvanlar aleminin bir ünitesini teşkil etmektedir Doğa şartlarının etkisi ve genetiksel değişimlerle meydana gelmiş olan insan topluluklarının bedeni yapı ve renksel görünüşleri de ırklarla cinsleri meydana getirmiştir. İnsan bireylerinin birleşiminden meydana gelen ailesel yapılar ise ezbet, kabile, aşiret ve nitekim ulusları var etmiştir. İnsanlar arasındaki, bu toplumsal yapılaşmaların adlandırıcısı insandır. Yaşam farklılıkları ve aklın icadı olan sınıflanmanın kökeni ise, özentî, kin, ihtiras, sevgi ve şefkate dayanmaktadır. Genelde insan oğlu, özentî, kin ve ihtirasının esiri olmuştur. İşte bu tutku ve bağımlılıklar insanların özünde saklı bulunan hayvansal içgüdüğü harekete geçirip şuur, irade , mantık ve akli selimi dumura uğratarak

insanı insanın amansız düşmanı yapmıştır. Bütün bu duyguların ağırlığı altında ezilen insanlar irade, güç, beden ve yaşamsal farklılıkları içerisinde; çirkin güzeli, zayıf güçlüyü, yoksul zengini, siyah beyazı kıskanır. Güzel çirkin, güçlü zayıf, zengin yoksul, beyaz siyahı aşağılar ve horlar hale gelmiştir. Bütün bunlara rağmen güzel, çirkin, zengin, yoksul, güçlü, güçsüz, siyah, beyaz ,sarı, kırmızı ,küçüğü, büyüğü insan insandır. Şayet insan suretinde yaratılmış başka bir şey değilse. Mucidi insan olan yakıştırmaların meydana getirdiği, aile, ezbet, kabile, aşiret, ulus ve ülkemizdeki Kürt ve Türk ayrıcalıklarını hiçbir zaman kabul etmedim ve etmiyorum da. Zira bende bir insanım ve insani varlığımın idraki içerisindeyim.

- Ettiğin bunca laf sorunun cevabı değildi. Şimdi bana net ve kısaca cevap ver. Sen Kürt yada Kürtçü müsün?

- Yukarda azr ettiğim gibi insanlar arasında ve insanlığın ötesinde hiçbir ayrılığı kabul etmiyorum. Zira tüm insanlar dilleri ayrı olsa dahi kökünde Ademle Havanın çocukları ve kardeşirler. Yüce mahkemeniz beni bu inancımdan ayırıp mutlaka bir zümreye mensup kılmak istiyorsa, taktiri size ait olmak üzere, Kürtlüğüm Şark'da doğup Kürtçe bilip konuşmamın ötesine gitmez. Kürtçülük konusunda da her hangi bir görüşün sahibi olmadım.

- Şeyh Sait'i tanır mısın?

- Daha çok ismen tanırım.

- Daha çok ne demek?

- Kendisiyle derinliğine varmış bir hukuk ve beraberliğimiz olmadı demek istiyorum.

- İsyanı tezgahlayanlar arasında sen de var mısın?

- Şeyh Sait Eefndi'yi Diyarbekir hapishanesinde ilk kez gördüm ve orada tanışma imkanını buldum. Olay sırasında ise Elâziz'den hiç ayrılmadım.

- Elâziz'de olman isyanı tezgahlamana mani teşkil etmez. Sen burada da işleri organize edebilirsin. Hakkındaki iddialar da bu merkezdedir. Olayın başından sonuna kadar hadisenin içerisinde oldu-

ğun söyleniyor.

- İnsan düşmeye görsün. Düşenin arkasından herkes çok şey söyler ama benim deyimler pazarında açılmış bir tezgahım yok. Söylenilenler yalan ve yakıştırmamanın ötesine gitmez. Biz masumuz, olayla da yakından ve uzaktan hiçbir ilişkimiz olmamıştır. Bunun kanıtı da her an mümkündür.

-Nasıl?

- Düşmanım olan Hüseynikliler'in ardı arkası kesilmeyen şikayetlerden ötürü karakol ve savcılıkta ifade vermekten başımı kurtaramadım ki, başka işlerle uğraşabileyim. İsyanın başladığı tarihten , tutuklanıp Diyarbakir'e gönderildiğim tarihe kadar geçen zaman içerisinde karakol ve savcılıkta verdiğim ifadeler günü gününe tetkik buyurulduğu taktirde kimin doğru söylediği açığa çıkacaktır.

- Şeyh Şerif'le yakınlığın nedir?

- Hiçbir ırsi yakınlığım yoktur.

- Önceden tanır mıydın?

- Çevre insanları arasında saygınlık kazanmış bir kişi olarak Şeyh Şerif Efendi'yi ben de gıyaben tanırdım. Ancak köyümüze konuk olduktan sonra onu ilk kez yakinen tanıma imkanı buldum.

- Sen de mi misafirdi?

- Hayır Efendim.

- Kimdeydi öyle ise?

- Dersim mebusu Hasan Hayri Bey'in evinde

- Şeyh Şerif köye geldiğinde sen nerdeydin?

- Evimde.

- Evin nerdeydi?

- Hüseynik'in güneyinde ve köy içinden 5-10 dakika uzaklıkta idi.

- Şeyh'in gelişini nasıl öğrendin?

- Hasan Hayri Bey akrabam olur. Şeyh Şerif beklenmedik bir misafir olarak evine konuk olunca bana haber göndermişti. Gelişlerinden öylece haberdar oldum ve adamlarımı alarak oraya gittim.

Hasan Hayri Bey'in evine gidişimle evde Hüseyinliler'le olan konuşmalarımızı ve Şeyh Şerif'le aramızda geçen konuşmaları, esir askerlerin kardeşlerime teslimi ve sonradan serbest bırakılışları ile deponun infilakı ve Şeyh Şerif'in Elâziz'e gidişi ve Şeyh Şerif güçlerinin ricatı olayını, Şeyh Şerif'le yaptığımız söyleşi esnasında anlattığımdan ikinci kez anlatmayacağım ancak sorulara söyleşimizde vardır demekle yetiniyorum.

Köye vardığımızda mahşeri bir kalabalıkla karşılaşmıştım. Caminin yanına geldiğimde, önümde yaya yürüyen adamımın taşımakta olduğu dürbün ve tüfeğini almak maksadıyla Şeyhin birkaç adamı ona saldırmıştı. Gene Şeyh'in adamlarından olan bir kişinin müdahalesi üzerine saldırganlar adamımı bırakmış ve olay yerinden uzaklaşmışlardı. O sıra camiye hapsedilmiş yüzlerce asker gözüme ilişti. Sorduğumda olaya müdahale eden adam, Efendi'nin esirleri yanıtını vermişti. Yolu muza devam edip Hasan Hayri Bey'in evine geldiğimizde, evi Şeyh'in adamlarınca abluka altına alınmış bulduk. Gene o müdahaleci adamın yardımıyla güç bela içeri girdiğimizde önce harem tarafına uğramak istedim. Giriş kapısını açtığımda oranın da tıka basa Hüseyinliler'le dolu, ortalarında ise Hasan Hayri Bey'i onlara bir şeyler anlatır gördüm.

- Köylüler neden Hasan Hayri Bey'in evinde toplanmışlardı?
- Arz edeyim. Harp sonrası Doğu'da başlayan kıtlık nedeniyle bir çok aşiret ve aileler Batıya göç etmeye başlamıştı. Biz de bu nedenle ailece Elâziz'e nakletmiş ve Hüseyinik'e yerleşmiştik. Hükümet bizleri muhacireyn kanununa tabi tutmuş köydeki arazilerimize karşın Hüseyinikte mübadele suretiyle 134 dönüm arazi ile 2 ev tahsis etmişti. Hazineye ait olmasına rağmen Hüseyinliler'in işgali altında bulunan bu ev ve arazilerin ellerinden alınmasını hazmedemeyen Hüseyinliler'le aramıza soğukluk ve bizi köyden uzaklaştırabilmek için her çareye başvurmaya başlamışlardı. Şeyh Şerif'in Elâziz'i işgalinden sonra kuşkuya kapılan Hüseyinliler kendilerinden intikam alacağım düşünce ve korkusuyla Hasan Hayri Bey'e sığınmış ve ondan bana karşı

kendilerini korumasını dilemek üzere onun evinde toplandıklarını Hasan Hayri Bey'in bana yönelttiği sorulardan öğrenmiştim.

-Hasan Hayri Bey sana ne sordu?

- İntikam alacağım korkusuyla köylülerin kendisine sığınıp namusuna dehalet ettiklerini. Benim böyle bir düşüncem olmadığını söylemesine rağmen onları ikna edemediğini söyleyerek benden fikrimi sordu. Ben de kendilerine, hiçbir zaman Hüseynikliler'i kendime düşman görmedim ki, bu güne kadar onlardan intikam almayı düşünüyüm. Kaldı ki bugün intikam günü de değil. Hiç endişe etmesinler.Bugün değil insanların, köydeki tavukların dahil burnunun kanaması beni huzursuz eder.Onların hayat ve namusu en az hayat ve namusum kadar bana kutsaldır dedim. Bunun üzerine Hasan Hayri Bey, onlara hitaben, ben size Kârerli düşmanlık bilmez, o kara gün dostudur demiştim ama inanmamıştınız. Şimdi aynı şeyi ondan işittiniz. Gidin evinizde huzur içinde oturun.Bakalım Allah bize daha neler gösterecek diyerek onları uğurladı.Köylüler evlerine biz de misafir odasına gittik. Tüm Elâziz ileri gelenleri orada toplanmışlardı. Sanki Şeyh ve kurmayları sedirde, diğerleri ise yerde diz üstü oturmuşlardı.İçeri girip selam verdik.Selamımızı alan Şeyh sedirde yer göstererek oturmamızı emretti. Ama ben gösterilen bir başka yeri göstererek burası daha iyi, izniniz olursa orada oturayım diyerek oturdum. Hasan Hayri Bey de, ev sahibi ayakta gerek, diyerek bir başka yere ilişiverdi. Hal hatır soruşturması sonrası ben Şeyhe, Efendi diyorlar ki siz Seyit Abdülkadir'le birleşip Hoybun ve Taşnak Cemiyetlerinin yardımı ve İngiliz desteği ile Şark'ta müstakil bir Kürdistan Devleti kurma amacıyla bu hareketi başlatmışsınız dedim. Buna karşı Şeyh Şerif, cebinden çıkardığı Kelâmı Kadim'i öperek, Kuran'ı Azim'san şahidimdir ki bizim ne Kürtlük ve ne de siyasetle ilgimiz yok. Dine tasallut var.Şeriat hükmünü ve hilafeti kaldırmak istiyorlar.Seferimiz bunlar içindir. Cihadımız Din'i mübin Allah için ve kutsal bir cihattır deyince, odada birden Allah, Allah Mübarek olsun zafer müminidir nidaları yükselmeye başladı.Ses

kesilince Şeyh'e köye dağılmış olan adamlarının evlere saldırıp köyü yağmaladıklarını halkın bundan şikayetçi olduğunu söyledim ve tedbir almasını rica ettim. Daha sonra camide hapsedilmiş askerler meselesini ele aldım. Kendilerine, Efendi Müslümanlık canlıya eziyeti nehyetmiş, yasaklamıştır. Emir kulu askerler vazifelerini yapmaya çalışırken size esir düşmüşlerdir. Günlerdir aç bilaç peşinizde sürüklenip durmaktadırlar. Bu da İslamiyet'te aykırı olup Allah'ın içinde günahının büyüklüğünü elbette taktir ediyorsunuzdur. Ayrıca gideceğiniz her yerde ayağınıza bağ olacak ve sizi meşgul edecektir deyince Şeyh, ne yapalım cihattayız, harbin ise kuralı budur. Dedi. Ben bu kere ona, bana kalırsa onları bağışlamak suretiyle kazanmaya çalışırsınız, ama bunu yapmayacaksanız hiç olmazsa izin verin onları eve götürüp karınlarını doyurduktan sonra isterseniz size geri teslim edelim deyince Şeyh, Allah senden razı olsun, beni büyük bir vebal ve yükten kurtardın diyerek adamlarına esirleri benim göstereceğim kişilere teslim etmeleri emrini verdi, ben de kardeşime askerleri alıp götürmelerini, karınlarını doyurduktan sonra serbest bırakmaları talimatını verdim. Daha sonra Şeyh adamlarını toplatıp, Hasan Hayri Bey'i de yanına alarak, Elâzizliler'in beraberlerinde getirdikleri taksiye binerek, hep beraber Elâziz'e gittiler.

- Seni neden beraberinde götürmedi.

- O çok ısrar etti ama ben yapacak işlerim olduğunu söyleyip sonradan kendilerine katılacağım vadim üzerine beni beraberinde götürmekten vaz geçti.

- Hasan Hayri Bey onunla neden gitti?

- Şeyh ikimizi de beraberinde götürmek istiyordu. Elinden kurtulamayınca Hasan Hayri Bey'e, sen git, ben daha sonra gelirim dedim.

- Hasan Hayri Bey'in Şeyhle, isyanla ne ilgisi vardı?

- Hiçbir ilgisi yok ve böylesi bir isyana da karşıydı.

- Öyleyse eden Şeyh'in evine misafir olmasına müsaade etti. ?

- Geleneklerimiz misafire git demeye manidir. Kaldı ki bu bir

misafirlik değil bir anlamda baskın ve eve el koymaydı.

- Sen sonradan Elazığ'a gittin mi?

- Gittim.

- Sonra ne oldu?

- Kırmızı Konak civarında karşıt gruplar arasında çıkan çatışma sonradan Elazığ'da yansıyor, yer yer başlayan mücadele sonucu Şeyh dağılan askerleriyle birlikte Palu'ya doğru geri çekilmeye başlamıştı. Daha sonra Başkan:

- Hüseyinik'lilerin Hasan Hayri Bey'in evinde toplanmasında, davacılar arasında kimse var mıydı? Bak ve onların isimlerini söyle.

- O toplantıda burada bulunanların tümüyle dışarıda şahitlik için bekleyenlerin hepsi de vardı.

- Bu kez başkan onlardan bir kaçma, sanığı dinlediniz Hasan Hayri Beyin evindeki toplantıda bulundunuz mu? diye sordu.

Alınan yanıt evet idi.

Başkan:

- Sanık burada anlattıklarını size de söyledi mi?

Yanıt:

- Evet

- Bu konuşmadan sonra size herhangi bir sataşmada bulundu mu?

- Hayır efendim fırsat bulamadı.

- Neden?

- Çünkü Şeyh'le Elaziz'e gitmişti. Şeyh geri çekilip asker duruma hakim olduktan sonra kendisi de tutuklanmıştı.

- Şeyh geri çekilmeseydi, söz vermelerine rağmen sanıklar sizden intikam almaya kalkar mıydı?

- Muhtemelen evet.

Başkan bana dönerek.

- Kardeşlerin askerleri doyurduktan sonra onları serbest bırakmışlar mıydı?

- Evet efendim.

- İçlerinden kumandan yada kumandan mevkiinde kimse var mıydı?

- Görmedim, bilmiyorum. Belki onları götürüp hizmet edenler bilirler.

- Ya tanıdıkların?

- Onları görmediğim için bir şey söyleyemeyeceğim.

Bu kez başkan ayı soruyu kardeşlerime yöneltti. Hepsi de ayrı ayrı sorulan bu soruyu tanıdıklarımız yoktu, biri yarbay olmak üzere, birkaç subay ve birkaç da as subay vardı diye cevapladı.

Bundan sonra sözü üye Lütfü Müfit alarak, depo soygunu ve infilakını anlat, onu nasıl soydun ve sonradan neden ateşe verdin diye bir soru yöneltti.

Nasıl bir anlayışın ifadesi olduğunu kestiremediğim bu soruyu Lütfü Bey olayı, bizzatihi görmüş ve yaşamış bir insanın alaycı ve ithamkâr tavrı içerisinde bana yöneltmiş gibi geldi. Bu nedenle, ona nasıl cevap vermem gerektiğinin şaşkınlığı içerisinde bir an duraksadım. Kısa da olsa suskunluğum karşısında sabırsızlığını yenemeyen Lütfü Bey:

- Sükût ikrardan gelir amma ben gene de olayı oluşturduğunu senden duymak istiyorum diye sorusunu yineledi.

- Suskunluğum fiilin, faili oluşumdan değil. Olayı görmüş ve yaşamış bir insanın suçlayıcı davranışları içerisinde bir görünüm arz eden zatı alilerinize, nasıl cevap vermem gerektiğini düşünmemden ötürüdür. taşla taşla mukabele her ne kadar doğalsa, taşı gülle cevaplama da o denli fazilettir. Can pazarında olan bir insan için anlamı ne olursa olsun soruları şu veya bu şekilde yanıtlamak kolay amma, ben giderayak kimseyi kırmak istemiyorum. Deponun talan edilip edilmediğinden ve hatta infilak ettirilişinden de haberim yok. Gerçeği davacı durumunda olup patlama sırasında deponun içerisinde veya çevresinde bulunduğu için yakınlarını kaybetmiş bu kişiler bilirler. Bana yönelttiğiniz bu soruyu niye onlara sormuyorsunuz ki. Olayların gelişimine ben de en az olayın dışında olanlar kadar ya-

bancıyım. Hasan Hayri Bey'in evinde konuklarla beraber olduğumuz bir sırada adamlarımdan biri Şeyh'in adamlarıyla birleşen köylülerin depoyu soymaya gittiklerini habarledi. Ben de tedbir alsın diye durumu Şeyh'e anlattım. Şöyle ki:

- Efendi adamlarının köylülerle birleşip yağmalamak için depoya doğru gittiklerini duydum. Tezelden tedbir alınmazsa, maazallah biri yanlış bir iş yaptığıında depo infilak ederki bu da köyün harap ve insanların helâk olmasına neden olur. Kaldı ki burada bulunan malzeme cihatınız süresince size lazım olacaktır. Bunu söylemekteki maksadım Şeyh'i bir an evvel harekete geçirmektir. Anlatımın sonucu Şeyh kurmaylarına deponun derhal muhafaza altına alınması talimatını verdikten sonra kendisi de kalkıp, beni ve Hasan Hayri Bey'i de yanına alarak olaya bizatihi müdahale etmek üzere atlara binip depoya doğru yürümeye başladık. Henüz bizim bahçe duvarının alt ucuna gelmiştik ki, müthiş bir patlamayla ortalık bir an içinde toz duman içinde kaldı ve göz gözü görmez oldu. O anda atımın şahlanmasıyla kendimi yerde buldum. Sürünerek duvarın dibine sokulup atı kendime siper edindim. Hasan Hayri Bey'le Şeyh'e benim gibi yapmalarını onları görmediğim halde öğütlemeye çalıştım. Patlamalar şiddetini kaybedip duman çekilince Hasan Hayri Bey'i biraz ötede atını kendisine siper edip duvar dibine çömelmiş olarak gördüm. Şeyh ve adamları kayıp olmuştu. Köye döndüğümüzde onu adamlarıyla çay içer bulduk. Bu sıra Başkan aynı soruyu diğer sanıklara ayrı ayrı sordu. Onlar efendinin diye söze başladıklarında başkan, kim bu efendi? diye sordu.

Sanıklardan kardeşim Musa, abim Mehmet Efendi, biz ona aramızda hep Efendi deriz de, diye yanıtladıktan sonra, Mehmet Efendi ağabeyimden aldığımız talimat üzerine, camiden esir askerleri alarak eve gittik. Yüzlerce askere hizmet yetiştirmek kolay değildi. Kimimiz davar kesiyor, kimimiz oturmaları için bahçeye sergi taşıyor, kimimiz de sofra kurma işleriyle uğraşıyorduk. Depo patladığında bir bu işlerle meşguldük. Bu bakımdan deponun nasıl soyulup, pat-

latıldığından malumatımız yok. Düşmanlarımızın suçlamaları asılsız yalan ve iftiradan ibarettir diyerek sözünü bitirmiş ve diğer sanıklar da ifadeleriyle birbirini doğruluyorlardı. Bundan sonra Başkan davacılara, Fayık, Rifat, Hüseyin, Ali, Defçi Mehmet İfo, Epçeneklerden Hüseyin ve oğlu Mehmet Ali, Ahmet Ağa, Necati, Muzaffer, Kör Ağalar olmak üzere hazır bulunan tüm davacılara hitaben,

- Sanıkları dinlediniz, depo soygunuyla ilgileri olmadığını söylüyorlar. Halbuki siz dilekçenizde, deponun onlar tarafından soyulup ateşe verdiklerinden bahsetmişsiniz. Hanginiz doğru söylüyorsunuz?

Davacılar hep bir ağızdan, yalan söylüyorlar. Sanıklardan Musa, Hüseyin, Selim ve yandaşları köy yolunu kesmiş Şeyhin adamları da depodaki malzemeleri sırtlarıyla Karerlinin evine taşıyor ve istif ediyorlardı. Kârerli ise kır atının sırtında onlara talimatlar veriyor, emirler yağdıyordu, deyince ben Başkana: Yüce mahkemenizden depo soygunu sırasında davacıların nerede olduklarının teker teker sorulup zapta geçilmesini arz ve talep ediyorum, dedim

Başkan, davacılara depo soygunu sırasında nerede olduklarını teker teker sorunca, kimisi evlerinin damlarında, kimisi, köyün Elazığ çıkışındaki mezarlıkta, kimisi evinin penceresinde dürbünle, kimisi de okulun yanında ve hemen köyün altında olayı izledikleri şeklinde soruları cevaplamışlardı. Bunun üzerine ben Başkan'dan davacıların bulundukları yerle olay yeri ve benim kır atın sırtında bulunduğum yer arasındaki mesafenin ve bir de deponun patlaması sırasında yakınlarından yaralanan veya ölen olup olmadığının sorulması dileğinde bulundum. Başkan sorumu davacılara sormamı, kati-be de alınan cevapları müştekilerin ayrı ayrı isimleri altına yazması emrini verdi. Bunun üzerine ben davacılara ayrı ayrı olay sırasında nerde olduklarını ve yanlarında kimlerin bulunduğunu, olay yeri ile bulundukları yer arasında ne kadar mesafe bulunduğunu, bu uzaklıkta kır atın sırtındakinin ben olduğumu nasıl anladıklarını sordum. Sorduklarımı ayrı ayrı yanıtlayan davacılar, bulundukları yerden beni kır atın sırtında tanıyışlarını, kimi elbisemin renginden, kimi at

üstündeki duruşumdan, kimi elimdeki kamçıdan, kimisi şapkamdan, kimisi gözlüğümünden ve kimisi ise yeleğimin cebinden sarkan altın kösteğimin ucundaki küçük kolyemden tanıdıklarını ifade etmişlerdi. İlk sorgulamada verdikleri ifade karşısında sorduklarımı nasıl cevaplayacaklarının şaşkınlığı içerisinde afallayan davacılar, bir önceki ifadelerini kısmen de olsa çürütür bir ortama girmişlerdi.

Daha sonra şahitlerin ifadelerinin alınmasına geçildi.

Ellerindeki isim listesine göre teker teker çağrılan tanıklara, başkan doğru söyleyeceklerine dair Allahı ve namusu üzerine yemin içtirdikten sonra sorgulamaya geçti.

Başkanın, depo soyulduğu zaman sen neredeydin? Depoyu kimler soydu? Yanında kimler vardı? Bulunduğun yerle olay yeri arasında ne kadar mesafe vardı ve depoyu kimler soydu, soyanları gördün mü? şeklinde sorduğu soruları, tanıklar karşılıklı olarak şöylece yanıtlamışlardı.

- Biz gruplar halinde kimimiz köy mezarlığının yanında, kimimiz evlerinde, kimimiz mektebin yanında dikilmiş soyguncuları seyreliyorduk.

- Sen ve senin grup neredeydiniz? Grubunuzda kimler vardı? Yanınızda davacılar kimseler var mıydı?

- Biz mezarlığın yanındaydık. Grubumuz bir hayli kalabalıktı. Davacılar bazılarını oradaydılar. Aranızda bulunan davacıları ismen söyleyebilir misin?

- Evet Efendim.

- Kimdi onlar?

- Defçi Mehmet Efendi, Kör Hüsen, Kasap Hüsen, Rüfet Efendi, Veloş Ağarlı gördüm.

- Soygun nasıl oldu olayı anlat.

- Biz mezarlıkta dikilmiş grup halinde soyguncuları seyreliyordu. Kârerli Mehmet Efendi kır atının sırtında bir aşağı bir yukarı at koşturup soygunu yapanlara emirler veriyordu. Diğer sanıklarda ona ve soygunculara yardım ediyorlardı.

- Ne yapıyor ve nasıl yardım ediyorlardı.

- Gâh taşıyıcıların yüklerini sırtlarına almalarına, gâh evin bahçesine giderek evde malzemenin istifine yardım ediyorlardı. Burada ben başkandan sanığa kır atın sırtında sağa sola emirler verdiğimde saatin kaç olduğunu ve kendisinin bulunduğu yerin benim bulunduğum veya olay yerine olan uzaklığın ne kadar olduğunun sorulmasını talebinde bulundum.

Başkan, tanığa, sanığın söylediklerini duydunsa cevap ver deyip, katibe de söylenenin zapta geçme emrini verdi.

Tanık:

- Ben grubumla birlikte mezarlıkta idim. Saatim yoktu ama vakit öğleye yakındı. Sanıklarla aramızda beş yada altı yüz arşın kadar mesafe olduğunu sanıyorum.

Başkan bana şahit hakkında bir diyeceğin var mı diye sordu?

- Şahitler buluntu şahit olup, kurulu makine gibi biri ne derse diğerleri de onu tekrarlayacaklardır. Bu bakımdan tümünün şهادetlerini reddederken itirazlarımı hepsini dinledikten sonra yapmak istiyorum dedim. Benden sonra başkan sanıklara, Şahide bir diyeceğiniz var mı diye sordu. Sanıklar ayrı ayrı ve hep aynı şekilde, şahitlerin tümü aynı köylü ve düşmanlarımızdandır. Hepsi söz birliği içerisinde bize iftira ediyor ve yalan söylüyorlar. Bu bakımdan hiçbir şahidin hakkımızda söylediklerini kabul etmiyoruz, diyerek başkanı yanıtlarken; babam, ben Türkçe'yi iyi bilmiyorum bu bakımdan şahitlerin ne dediğini de anlayamadım. Onun için tercuman vererseniz düşündüklerimi onun vasıtasıyla arza çalışırım dedi. Bunun üzerine başkan orada hazır bulunan Genç mebusu Hamdi'ye yemin içirerek tercumanlık yapmasını istedi. Tercuman şahidin söylediklerini Kürtçe babama özetledikten sonra aldığı yanıtı tercüme ederek mahkeme huzurunda anlatıyordu. Tercuman babamın cevabını tecüme ederken, babamın 'ben Hüseyinli hiçbir Türk'ün şهادetini kabul etmiyorum, onlar yalan söylüyor ve bize iftira ediyorlar şeklinde tercüme etmişti. Bunun üzerine ben söz alarak :

- Tercüman yemin içtiği halde hakikatı tahrif ediyor ve söylene-
ni kasıtlı ve yanlış tercüme ediyor. Babam, ben Türk veya Kürt ol-
sun hiçbir Hüseyiniklinin şهادetini kabul etmiyorum, onlar yalan
söyleyip bize iftira ediyorlar dediği halde, tercüman, sadece Türkle-
rin şهادetini kabul etmediğini beyan etmiştir. Bulunduğumuz or-
tam içerisinde anlam ifade edecek bu yanlışlığın düzeltilmesini rica
ediyorum, deyince, Başkan tercümana :

- Hamdi Bey söyleneni bir defa daha tercüme eder misin? dedi.

- Tercüman babamın ifadesini yine bildiği gibi yani ben Hüsey-
nikli hiçbir Türk'ün ifadesini kabul etmiyorum şeklinde tercüme
edince ben yerimden fırlayıp tercüman yalan söylüyor vicdanını ka-
ralıyor. Babam öyle demedi deyince, başkan yerine otur ve sükûne-
tini muhafaza et diye ikaz ederken, babama döndüm ve bildiğin ka-
dar Türkçeyle ifade vermeye çalış dedim. Bunun üzerine babam, biz
masumuz, bize iftira ediliyor. Adaletinize sığınıyoruz, başka da di-
yeceğim yoktur diyerek yerine oturdu.

Yüzden fazla dinlenen şahitlerin tümü monoton bir anlatıyla şa-
hitliklerini sürdürüyorlardı. Zaman zaman yaptığım itiraz ve kendi-
lerine yönelttiğim sorular karşısında bocalıyor, konudan sapıyor ve
çoğunlukla bir evvelki söylediklerini unutup, hem kendi kendilerini
ve hem de arkadaşlarını yalanlıyorlardı.

Başkan bana hitaben şahitleri dinledin bir diyeceğin var mı diye
sordu.

- Görüldüğü üzere davacı ve şahitler müştereken hazırladıkları
dava dilekçelerinde belirttikleri hususların ötesine çıkmamış aynı
dize içerisinde biri ne demişe diğeri de aynı şeyleri tekrar edip dur-
muşlardır. Bu itibarla gerek davacı ve gerekse şahit olarak yüce
mahkemeniz huzurunda ifade veren bu insanların tümü, Hüseyinikli
olup yıllardır bize karşı düşmanca davranmış kişilerdir. Böylece ki-
minin davacı, kimininse şahit olarak huzuruza çıkışlarının nedeni,
bizler için hazırladıkları tertip, iftira ve yalanlarını doğrulayacak
kendileri gibi vicdan düşkününü bir kimseyi hariçten temin edememiş

olmalarındandır. Benim kırat sırtında talancılara emirler verdiğimden bahseden şahitler, kendilerinin köyün çeşitli yerlerinde ve gruplar halinde bizleri izlediklerini söylerken birbirlerini doğrulama gayreti içerisinde içine düştükleri iftira ve yalan bataklığında bocalayıp durmuşlardır. Şöyle ki:

1- Her şahit, grubunda ki insanları sayarken diğer şahit ve müştekileri yanlış isim vermelerinden ötürü yalanlamışlardır.

2- Şahitler anlatımlarında gruplarının bulunduğu yerle olay yeri arasındaki en yakın mesafenin 5-6 yüz metre olduğunu dile getirmişlerdir ki bir insanın normal şartlar içerisinde bu uzaklıkta bulunan bir nesneyi net olarak tespitinin maddeten imkanı yoktur. Buna rağmen bu uzaklıkta beni nasıl tanıdıkları sorulduğunda, at üstünde duruşumdan, elimdeki kamçıdan, elbisemden, atın renginden ve yeleşimin cebinden sarkan saat kösteğimin ucunda sallanan küçücük bir kolyeden yanıtını vermişlerdir. Kır atın sırtına binip göğsünde bir maden parçası taşıyan her insan mutlaka Kârerli Mehmet olursa o zaman ben benliğimden çıkarım. Onların bu beyan ve benzetileri içerisinde var olacak bir çok Kârerli arasında gerçeği yani beni gerçek Kârerliyi bulup tanımaları dahi zor olurdu. Bu kadar uzak mesafede insanların tespiti mümkün olamayacağı aşîkar olmakla beraber yapılacak keşifle onların yalancılığı yüce mahkemeniz huzurunda bir kez daha kanıtlanmış olacaktır. Kaldı ki talan sırasında benim Hasan Hayri Beyin evinde onun konuklarıyla bir arada bulunduğumu ispata yetecek kadar şahidim de bulunmaktadır. Diğer sanıklar, yani adamlarım ise verdiğim talimat gereği camiden aldıkları yüzlerce esir askere hizmet vermekle meşgullerdi. Bu kadar çok esiri camiden eve götürüp onları on beş kişi ile evde yerleştirmeleri ve ağırlamalarının ne kadar zaman alacağını saptamakta yapılacak keşifle olasıdır. Keza müşteki ve onların yalancı şahitleri derler ki, ben ve adamlarım bir sürü askeri öldürüp gasp ettiğimiz silah ve elbiselerini bilahare evin damına, bahçe ve bahçe yanındaki tarlalara gömmüşüz. Bizlere bu suçlamayı getirenler görgü şahidi olarak el-

bette dedikleri nesneleri nerelere gömdüklerimizi de biliyorlardır. Yüce mahkemeniz gerekli tedbirleri aldırırda bilir kişi vasıtasıyla olay mahallini araştırırlarsa davacı ve şahitlerin ne derece doğru konuştukları bir kere daha açığa çıkmış olacaktır ki bu da masumiyetimizin kanıtlanmasına neden olacaktır. Keza dedikleri gibi birkaç askeri öldürüp onun varını gasp eden kişiler biz olsaydık, yüzlerce esir askeri bulundukları yerden alıp eve götürüp karınlarını doyurduktan sonra onları serbest bırakma külfetine katlanmazdık. Askerleri öldürüp onlardan gasp ettiğimiz elbise ve silahları evin damına gömdüğümüzü iddia edenlerin bu beyanlarını; doğada gömülerek saklanılacak bir çok boş yer varken, hakkımızda kanıt olarak kullanılacak bu nesneleri evin damına gömmemizin mantık ölçüleriyle bağdaşabileceğini sanmıyorum. Zira evin damında en çok otuz santim kalınlığında toprak vardır. Bu kadar az toprak yığını altında değil cesetleri, en küçük nesneleri dahi gömüp kaybetmek mümkün olamaz. Hele olayın gözleyenleri varsa, bunu bile bile yapmak işlenen ve saklı tutulması gereken cinayeti aleme teşhir etmek olur. Madem ki davacı ve tanıklar işlediğimiz cinayetleri ve kanıtlarını sakladığımız yerleri gördükleri için biliyorlar, o zaman itiraza meydan bırakılmaması için yüce mahkemeniz gösterilecek yerlerde arama yaptırсын, keşif yapsın ve gerçeği yerinde saptasın. Kimin yalan söylediği ancak böyle belli olur. Bütün bu gerçek ve na gerçekler karşısında adaletin yegane tecelligahı olan yüce mahkemeniz eğer peşin kararlı değilse, ali vicdan ve ilahi adalete gölge düşürmek istemiyorsa, eski düşmanlığa dayalı tertip ve yalanlara kurban edilmek istenen bir sürü masum insanların haklı itirazlarını kabul buyurur, araştırır, haklı görürse, masum olduğu halde sanık sandalyesine oturtulanların beraatine , iftira edenlerle onlara yalancı şahitlik yapanların tecziyeleri için gerekli soruşturmanın açılmasına karar verir. Bunu yüce mahkemenizden arz ve talep ediyorum.

Üye Ali Ursavaş:

- Sende ehli tarikattan mısın?

- Evet Efendim
- Hangi tarikattansın?
- Vaktiyle Seyit Ali Efendi'den el almış Şabaniye tarikatı halifelik beratım bulunmaktadır.

Ali Saip:

- Hangi Hınıslı Şeyh Sait mi?
- Şu anda İstanbul'da ikamet buyurmaktadır.
- Desene sen de tarikat Postnişlerindensin.
- Halifelik beratım var ama ben öyle bir iddiada değilim, zira hâla kendim irşada muhtacım.
- Hangi mezheptensin?
- Benim mezhebim yok, hamdolsun Müslüman'ım ve tariki müstakim'e merbudiyetim vardır.
- Nedir bu tarik'i Müstakim dediğin şey?
- Tarik'i Müstakim Hz. Peygambere doğru ve direk giden yoldur.

- Yani sen müçtehitlere ve onların vaaz ettikleri içtihatlara inanmıyor musun ?

- Böyle bir şey demedim. Müçtehitler birer fakih, birer araştırmacı olmakla beraber birer ravi din ilmine vakıf muhterem kişilerdir. Onlar dahi mahzar oldukları ilmi; ahfadı Ali'nin rahlesinde tedris ederek o mertebeye ermişlerdir. Kaldı ki Resulullah İslamiyet içerisinde fırkacılığı ve her türlü ayırmacılığı nehyetmiş yasaklamıştır. Mezheplerde bir yönüyle fırkacılık olup, İslam bütünlüğünün zedelenmesine neden olan birer faktör haline getirilmiştir günümüzde. Ekmeği ekmekçiye ve bir ekmekte üste ver demiştir büyüklerimiz.

- Ne demek bu?

- Bu bir deyim olup anlamını, min gayrı had -haddim olmaya-taktirinize sunmuştum. İnsanlar için en hakiki mürşit ve müçtehit Kuran ve Resulullah'ın ehli beytidir. Gerçek onda, gerçekler ehlibeytin varlığında tecelli etmiştir. Bunlar kutbu alem olarak vardır ve dünya durdukça da var olacaklardır.

- Sen de Ali'yi seven ve ona Allah diyenlerden misin?

- Ali'yi severim fakat ona Allah demekten kendimi tenzih ederim. O hangi müslümandır ki Ali'yi sevmemiş olsun yüce Resulullah onun hakkındaki buyruk ve hadisleri karşısında .

- Sen o hadisleri biliyor musun?

- Bildiğim kadarıyla bir kaçını arz edeyim. “Eme ve Ali'yün minnuri vahidün-Men künte mevlahü fe Ali mevlahü Allah me vâ-lehü ve ade men adehü”

- Manası nedir söylediklerinin?

- Kur'anı Kerimiyle terkim ve taltif edilen, Sureti Yasin taha-el eta sureleriyle - Gûlla eselikûm illel müveddete fil gubra- ayetiyle cenabı hak tarafından tebcil ve teşhir edilen edilen yüce peygamber yukarda arapçasını arz ettiğim Hazreti Ali hakkındaki dört methiyesiyle “Ben Ali ile bir nurdanız, ben kimin mevlâsı isem Ali'de onun mevlâsıdır. Ali'ye buğz eden Allah'a buğz etmiştir.Ben ilmin şehriyim, Ali onun kapısıdır. Ali benim vasım ve kardeşimdir” diye buyurmuşlardır.

- Mezhebini sordum ama cevap alamadım?

- Tüm müçtehit ve ülemâlara sonsuz saygım vardır. Ama yolum İmam Cafer- el Sadık kanalıyla Resulullah'a giden yoldur.

- Desene Cafer-i mezhebindensin.

- Eğer benden böyle bir cevap almak istiyorsanız, gerçekten Cefer-el Sadık'ın bir mezhebi varsa, o Hazreti Muhammed'in mezhebidir ki, benim de mezhebim odur.

- Sen de Ali'ye Allah diyor musun?

- Ben Ali'yi sevenlerden olduğumu arz etmiştim. Ali'ye Allah demeye, Ali'ye inanmayanlar arsında dilim varmaz. O Ali ki alemde iki zümre helâkâmüstahak olacaktır. Biri bana buğz eden, diğeri de bana uluhiyet izafe edenlerdir diye buyurmuştur. Allah'ü tâala eşi şeriki olmayan yerin, göğün, tüm kâinatın halik-i, Ali ise onun varlığına iman etmiş sadık bir kuldur. Ben ise tevellâ ve teberra sırrına vakıf Ali bendelerindenim.

- Ali'nin kudretine inanıyor musun? Çağır da seni kurtarsın.

- Ali'ye inancım sonsuzdur. Zira Resulullah da ona inanmıştı. Ama bağışlayan, kurtaran bir anda kün fe yekûn emriyle yoktan var, vardan yok eden, koruyan, esirgeyen sadece Halik'ul mutlak ve ulu yaratandır; ancak tüm kötülük ve zalimlerin zulmünden ona ve onun merhametine sığınırım. Ali sadece oraya giden en doğru yolun öncüsü, Hazreti Muhammed'in amcası oğlu ve damadıdır. Sevgimiz ise iki cihan serverine yakınlığındandır.

- Kadere inanır mısın?

- İnsan iradesini aşan konularda evet.

- Olaylara karışmadığını, tüm hakkında söylenenlerin yalan ve iftira olduğunu iddia ediyorsun. Senin doğruyu söylediğine nasıl inanayım.

- Anlatımlar karşısında doğruyu bularak vicdanınızın sesini duyarak, söylediklerimin doğruluğuna kanaat getirirseniz bana inanırsınız. Güneş kir kabul etmez. Yalan üzerine inşa edilen bina her an çökmeye mahkûm olur. Yalancı yalanlarını doğrulamak için daha bir çok yalan söylemek zorunda kalır. Yalan zincirinin halkalarını aynı düzende sıralamaya maharet ve ustalık ister. Noksan dizi zincirde çarpıklık meydana getirir ki bu da zincirin zarafetini bozar. Dikkati üzerine çeker. Yalancı mahir değilse yalanı er geç meydana çıkar. Tıpkı davacı ve şahitlerin bur da birbirlerini nakşedip yalanladıkları gibi. Yalancı ürkek ve korkak olur. Zira her an yalanının meydana çıkacağı korkusuyla yaşar. Hamdolsun ben bu güne dek böyle bir korkunun esiri olmadım. Huzurunuzda ölümün eşiğine ilk adımımı attığım şu anda dahi böyle bir endişe hissetmiyorum. Çünkü ifademim muhatabı her ne kadar siz iseniz de, ben gerçekleri ve her şeyin doğrusunu görüp bildiğim, iman ettiğim Allah'ın ve vicdanım huzurunda gönül rahatlığı ile veriyorum.

- Pekala madem ki bu kadar doğruluk havarisi kesildin, seni de bir deneyelim. Sen söyle bakalım Kürt müsün, Türk müsün?

- Türk veya Kürt Türkiye'de bölünmez bir bütündür.

- İyi ama bu sorunun cevabı değil. Tekrar soruyorum, sen Türk müsün, Kürt müsün?

- Kürt veya Türk Türkiye’de etle tırnak mesamesindedir, tefrik kabul etmez.

- Bu da sorunun cevabı değil. Sen telife girmeden soruma direk cevap versene. Kürt müsün, Türk müsün? Yoksa buna direk cevap vermekten korkuyor musun?

- Ben sadece vicdanım ve ulu yaratan huzurunda yüzü kara olmaktan korkarım. Yüce mahkemenizin kuruluşundaki espriyi çok iyi bilmeme rağmen; er yada geç aslına dönüş yapacak ve aslı su, hava, ateş ve toprak olan bu beden yapısını sonu ölüm olan üç günlük dünya mihnetine tutsak etmenin bence anlamı yoktur. Bu nedenle korkmam için önemli bir sebep de bulamıyorum. Ama diyeceksiniz ki yaşamın bizim elimizde, taktiri ilahinin ötesinde buna da inanmıyorum. Zira her şey onun dediği gibi olur.

Ali Saip Bey, dinimi tan eden bari müslüman olsa derler. Bildiğim kadarıyla siz Urfa mebusu ve Kerküklü’sünüz. Ben ise Kiğı kazasının Kârer karyesindenim . Aslımızın Harezm’den gelmiş olduğu söylenmesine rağmen, ben Doğu Anadolu’da doğdum ve orada büyüdüm. Ailem tümüyle Kürtçe konuşur. Buna rağmen sizin ne demek istediğinizi çok iyi anlıyorum. Cevabım aslını yitiren haram zadedir. Ben ise Kürd oğlu Kürd’üm. Eğer benden almayı çok arzulağığınız cevap bu idi ise aldınız ve şimdi rahat olun.

- Suçlu Kürtlüğünü kabul etmiştir. Başka soracağım bir şey yok, davanın bitirilmesini talep ediyorum.

Başkan savcıya bir diyeceğin var mı diye sorar. Savcı:

- Duruşma süresince yapılan soruşturmalarda, alınan cevaplardaki kaçamaklık göz önünde bulundurulursa, dosyada mevcut ve sonradan sunulan delillerle, şahitlerin ifadelerinin ışığı altında, sanıkların dayanaktan yoksun ifadelerindeki yetersizlik açıktır. İzafe edilen suçları işlediği, olaya fiilen katıldıkları sabittir. Sanıklardan Kârerli Mömin oğullarından Ali oğlu Mehmet’in, Seyit Abdülkadir ve Kürt

Teali Cemiyeti'yle yakın ilişkileri olduğu, Şeyh Sait isyanında her ne kadar Şeyh Sait ile beraber olmamış ise de isyandan önce ve isyan sırasında onla irtibat halinde olduğu, Şeyh Şerif'in Elâziz'e gelişi sırasında ona öncülük edip onu ve havarilerini Hüseyinik'de misafir ettiği telifi ifadeleriyle kesinlik kazanmıştır. Deponun yağmalanmasına fiilen katılmamış olsa dahi bu konuda da olayın içinde parmağı bulunduğu açıktır. Sanık huzuru mahkemede Kürtlüğünü çekinmeden ifade etmiştir.

Bu bakımdan Takriri Sükun Kanununun 2. maddesi ve ilgili bendi gereği Sanık Mömin zade Ali oğlu Mehmet'in idamına, kardeşleri Musa, Hüseyin ve Selim'in Afyon Karahisar Hapishanesi'nde nefyi ile 30'ar yıl ağır kürek cezasıyla cezalandırılmasına, Sanık Mehmet babası Süleyman oğlu Mömin zade Ali'nin, delil yetersizliğinden beratına, diğer sanıkların 15'er yıldan aşağı olmamak üzere kürek cezasıyla mahkumiyetleriyle Afyon Karahisar Hapishanesi'ne nefyine karar verilmesini arz ve talep ederim.

Başkan:

- Savcının talebine karşın bir diyeceğin var mı?
- Var efendim.
- Söyle öyle ise.
- Masumuz. Müfterilerin ve yalancıların şerrinden adaletinize sığınırken yüce mahkemenizin ona gölge düşürmeyeceği inancımla beraatımıza karar verilmesini arz ve talep ederim.

Başkan, diğer sanıklara da bir diyecekleri olup olmadığını sordu. Onlarda ayrı ayrı:

- Biz masumuz ve hiçbir suç işlemedik. Adaletinize sığınıp beraatımıza karar verilmesini arz ediyoruz, dediler.

Bundan sonra Heyeti Hakime karar vermek üzere salonun arkasındaki başkan odasına çekildiler. Bir müddet salonun döndüklerinde, başkan verilen kararı okudu.

Mota mot dikte imkanını bulamadığım karar melsen şöyleydi :

“Türkiye Cumhuriyeti Devletini bölmek, Şark vilayetlerinde

müstakil bir Kürdistan Devleti kurmak girişimlerinde bulunmak, bu maksatla çıkartılmış Şeyh Sait İsyanı'na fiilen katılmak, Şeyh Şerif'in Elâziz'e baskını sırasında ona öncülük edip köyünde misafir etmekten sanık bulunan Mömin zade oğullarından Ali oğlu Kârerli Mehmet'in isnat edilen suçları , yapılan soruşturma ve deliller muvacehesinde fiilen işlediği tebeyyün etmiş bir vatan haini olması nedeniyle, Takriri Sükûn Kanununun amir hükmüne binaen idamına, sanığın kardeşleri Musa, Hüseyin ve Selim'in ağabeyinin tesirinde kalarak zoraki isyan içinde bulunmalarından ötürü Afyon Karahisar Hapishanesi'ne nefyi ile otuzar yıl ağır kürek cezasıyla mahkumiyetlerine, Sanık Mömin zade Süleyman oğlu Ali'nin delil kifayetsizliğinden beratına heyetimiz ittifakıyla karar verildi. Aynı karar içinde diğer sanıklara da 5 ile 15 yıl arasında değişen mahkumiyetlerle Afyon'a sürgünlerine karar verilmiştir.

Karar okunduktan sonra başkan, karar hakkında bir diyeceğimiz olup olmadığını bana ve tüm sanıklara bir kere daha sormuştu.

Aslında bu hal, yani karar hakkında sanıklardan diyecekleri olup olmadığının sorulması İstiklal Mahkemesi'nce o güne dek görülmüş bir hal değildi. Ben bu fırsattan yararlanarak son müdafaamı yazılı olarak vereceğimden bahisle süre verilmesini istedim. Bu isteğime karşın Ali Saip Ursavaş, Başkan'a:

- Sanığın diyecekleri yazılı da olsa mahkemenin kararını etkilemeyeceğine göre, infazı üç gün geriye atıp geciktirilmesinin, kendisine üzüntüden başka yarar sağlamayacağını sanmıyorum. Bundan sonra yaşanacak her an ona üzüntü kaynağı olacaktır. Bu bakımdan ne diyecekse şimdi söylesin.

Başkan:

- Sana yararı olmayan geçici bir zaman kazansan ne olur. Kararınızda her hangi bir değişiklik olmayacağına göre senin için infaz üç gün önce, üç gün sonra olmuş ne fark eder. Bu bakımdan ne diyecersen şimdi söyle de bitsin bu iş, deyince ben:

- Görüyorum ki sebepsiz ve acımasızca bir hayatı sona erdirme

kararını gönül rahatlığı ile veren ve bu karara parmak basan yüce mahkemenizin bazı üyeleri, üstlendikleri vicdan ve vebal yükünü hafifletme çabasıyla infazın gecikmesinin canlıya eza vereceğinin üzüntüsünü yaşamaktadırlar. Bu üzüntünün diyeti canlının bir an evvel itlafı ise merak etmesinler. Ben infazın gecikmesine meydan bırakmadan, kendilerini bu üzüntüden kurtarmaya çalışacağım. Niyetim kesin ve peşin kararlı olan mahkemenizi etkilemek değildir. Verilmiş kararların bu mahkemede değişebileceğini düşünme gafletine de düşmeyeceğim. Bunun için sizden mehil istemiyorum. Her safhası acı ve ızdırapla dolu olan dünya yaşamının biraz daha uzatılmasını sizden isteme küfrü içerisine girmeye de niyetim yok. İnaniyorum ki ömrü verip ve onu alan yüce kudrettir. Onun taktirini tebdile kimse- nin, özellikle sizlerin gücü yetmez. Son sözümü yazılı olarak vermek isteyişimin zaman mefhumu ile ilişkisi yoktur. Ana ne söyleyeceğimi merakla bekliyorsanız, bu merakınızı gidermek için konuşacağım. Umarım dediklerimin zapta geçmesine izin verirsiniz.

Başkan:

- Ne diyeceksen söyle, gerekirse biz zapta geçirtiriz.

- İdam hükmü giymiş bir insanın göstereceği taşkınlığın derecesi ne olursa olsun hoş görüyle karşılanıp bağışlanacağını umut etmekteyim. Amacım giderayak kimseyi kırmak değildir. Sözlerim kişiye değil, ortaya konmuş bir nimet gibidir. Herkes hak ettiği nispette ondan nasibini alır. Yüce heyetiniz, en az esaretten kurtarıp, ekmek yedirdiğim, Hüseyinikte serbest bıraktırdığım esir askerleriniz kadar aldığı emri yerine getirmekle yükümlüdür. Bu bakımdan verilen bu tür kararları tarafsız bir yargı ve hür bir iradenin eseri ve vicdan süzgecinden geçirilip, her türlü lekeden arındırılmış adli bir karar olarak kabul etmekte mümkün değildir. Kin ve ihtiraslarının esiri olmuş bir toplumun var ettiği bu sistem içerisinde, ahlak, adalet ve faziletin dışındaki her şeyin kol gezmesinden daha tabii bir şey olamaz. Kürtçe bir deyim vardır. “Behre ner bona ker”, yani erkek kuzu bıçak içindir. Ama biz bıçak altında Hazreti Hüseyin misali şehit edilmeye

hak kazanmadığımız içindir ki ipte asılmaya mahkum edildik. Eğer suçlanmamıza neden olan olayların suçlusu ve gerçekten bu suçları işlemeyi amaç edinmiş kişiler biz olsaydık, bugün burada huzurunuzda olmazdık. Eğer şu veya bu politikanın etkisi altında kalmayacak derecede benliğine sahip ve tek bir duygu etrafında toplanabilme azim, irade ve feragat etme niteliklerinin varı olan şuurlu bir toplumun bireyleri olsaydık ve belirli bir amaç uğrunda top yekûn mücadeleye katılsaydık, bugün siz benim yerimde ve beklide ben sizin yerinizde olacak ve sizleri yargılayacaktım. Cumhuriyetin harcında su ve misaki milli hudutlarının çiziminde kullanılan mürekkep, vatan uğrunda can vermiş şüheda ceddimizin kanıydı. Dökülen bu mukaddes kanlarla kazanılmış topraklarda payı olan bir toplumun mensubu hiçbir zaman hıyaneti vataniyeyle suçlandırılamaz.

Buna rağmen efendiler istediği için, kanlı ellerini vuracak bir alın arıyorlarsa, bu alnın bizlerin alını olmaması gerekir. Zira dün mevcut düzene karşı bayrak açanlar, bugün her türlü lekeden arınmış bir kahraman edası ile ülkede kol gezmekte ve memleketin yurt sever öz evlatlarının kaderi üzerinde fetva vermeye çalışmaktadırlar. Saltanatlarının selameti uğruna koskoca imparatorluk topraklarının müstevliler arasında paylaşılmasına rıza gösteren bir idare, bir düzen ve bir zihniyet karşısında, bu memleketin iyi ve kara günlerinde 90 yılını heder etmiş Seyit Abdülkadir adındaki bir Pir'i fani etrafına topladığı 4 kişi ile çıkıyor ve o günkü idareye karşı, "siz topraklarınızı korumanın aczi içerisinde iseniz, biz yaşadığımız topraklar üzerinde bağımsız bir Ermeni Devleti kurulmasına canımız pahasına da olsa rıza göstermeyiz. Zira o topraklarda Kürtler yaşamaktadır. Kürtlerin yaşadığı topraklar, kimseye saltanat uğruna peşkeş çekilemez", demiş ise; hıyanet bunun neresindedir. Bugünkü Cumhuriyetinizin temeli de bu deyim ve bu sözcük üzerine kurulmamış mıdır. Ne yazık ki Seyit Abdülkadir bu sözcüğü Padişah'a karşı haykırırken; henüz bilimsel olarak rüştnü idrak etmemiş Milli duygudan yoksun doğu halkı da, açlık, sefalet, baskı ve sınıfsal mü-

cadelenin, kahreden ağırlığı altında, kendinden habersiz ve şuursuzca ezilip duruyordu. Bu denli kendini unutup, benliğinden soyutlanmış bir topluma ırkçılığın mucidi sosyal mücadelenin fatihi damgasını vurmak hiçbir aklı selimin kârı değildir. Ama düzen bir tezgah peşindeydi. Kanserli ihtilal olmaz diyen asıl ihtilalciler, kendilerine kurban arıyorlardı, vatandaş kanı dökmek için.

Tüm yaşama olanakları ellerinden alınmış ve gününü gün etmeyi amaç edinmiş; ağız, dil ve toplum bilincinden yoksun doğu halkından daha müsait bir kurbanı mumla arasalardı dahi hiçbir ülkede bulamazlardı. Aynı zamanda işlenecek cinayetlerden ötürü kendilerini haklı çıkaracak gerekçede hazırды. Kürtler istiklal istiyor deniliyordu bu gerçeğin adına...

Burada devreye giren savcı, başkana :

- Sanık yüce mahkemenizin müsamahasını istismar ederek huzurlarınızda idareyi, devleti aşağılamakta ve resen Kürtçülük propagandası yapmaktadır. Çizmeyi aşan sanığın susturulmasını arz ediyorum.

Ali Saip Ursavaş.

- Lütfen susturun şunu yeterince gevezelik etti.

Başkan:

- Sözü uzatma konuya dön ve lafını bitir.

- Muhterem başkanım evvela ben gevezelik etmiyorum. Çiğ söz sahibine aittir derler. Bana geveze diyenler bu aşağılayıcı sözleriyle yüce mahkemenin nezaketini ihlal ettiklerinin farkında değiller mi? Kürtçülük propagandası da yapmıyorum. Verilen son bir hakkın kullanılmasında bu güne kadar yapmadığım şeyin pişmanlığı içerisinde, hiç olmazsa bizden sonra geleceklere şayet bu ifadelerimin bir kısmı ellerine geçerse, onlara ilham kaynağı olacak bir şeyler bırakmak istiyorum. Tüm bu olanların özü bilinsin diye Yüce mahkemenizce adet haline gelmiş, verilen karardan dönmeme prensibiniz hala geçerliliğini koruyorsa, bana söz hakkı verilmiştir. Bunu yapıyor ve bu hakkımı kullanmaya çalışıyorum. Ama isterseniz, bir

kereye mahsus olmak üzere bu kararınızdan döner ve son söz hakkımı da elimden alırsanız, bu hareketinizden ötürü sizleri kınayacak bir varlığın çıkacağını da sanmıyorum.

- İma ile de olsa bu hakaretlere son verilsin.

Ali Saip:

- Başkanım mahkeme kararını vermiştir. Lütfen celse kapansın.

Başkan:

- Sözünü bağla, zira sabrımız kalmadı.

- Muhterem efendim, peşinen söyledim. Bütün söylediklerim ortaya konmuş bir nimet gibidir. Hak eden ondan nasibini alır. Benim kimseyle herhangi bir pazarlığım yok. Kimseden de bu ana kadar merhamet dilemedim ve dilemiyorum da. Ali Saip Bey'in buyurduğu gibi mahkeme kararını vermiştir. Karardan dönüşte söz konusu olmadığına göre, isterseniz siz verilmiş söz hakkımı geri alır ve beni susturursunuz. Aksi halde ben söylemek istediklerimi dağarcığımda laf tükeninceye kadar söyleyip, içimi dökerken, Savcı ve Ali Saip Beyefendi de görevleri icabı sonuna kadar dinleyeceklerdir.

Görüyorum ki, insan hayatı üzerinde kumar oynayanlar, kendi attıkları zarın ters düşüşünü hazmetme sabrını dahi gösteremiyorlar. Hayatıma kastetmek için attıkları neşter darbeleri yetmiyormuş gibi, huzurunuzda nefsimi dahi kesmek istiyorlar. Eğer yüce mahkemeniz, hakikatin arayışı içerisinde ise, bir masumun içten gelen feryatlarına kulak vermek mecburiyetindedir. Anlamı itibarıyla mahkeme iddiayla savunmanın, gerçekte na gerçeğin çatıştığı bir meydandır. Mahkemeyi yönetenlerse hak ve adalet terazisinin kutsal ibresidir. Bu ibrenin haktan öte meylî adaleti karalar, onun kutsiyetine gölge düşürür. Bu olguyla seyreden mahkemenin kurallarını bozmak, o düzeni ihlal etmek anlamına gelir. Düzeni ihlal etmekse isyan anlamını ifade eder. Oysa çeşitli bahanelerle beni susturmak isteyenler, bu kurala bu sisteme karşı çıkmak isteyenlerdir. Hiçbir zaman ve hiçbir yerde kurşun atana gülle mukabele edilmemiştir. Adalet adı altında benimle can pazarlığı yapıp, sebepsiz olarak hayatıma kast

etmek isteyenlerin beni susturmaya hakları olmasa gerektir. Gülünü seven dikenine katlanır demişler. Bir hiç uğruna hançerimi gırtlığıma dayayıp benden can isteyenler çırpışlarıma da katlanma zorunluluğundadırlar.

Başkan: - Bize usul dersi vermekten vazgeç de sözünü bitirmeye bak.

- Affınıza sığınırken bu söyleyeceklerimin sizinle ilgisi olmadığını peşinen arz etmek isterim. Sözüm kesilmeden önce yukarı da arz ettiğim gibi; siyaset bezirganları siyasi çıkarları uğruna, Doğu da açlık ve sefalet içerisinde yaşamaya mahkum edilmiş ve tarihin her döneminde adına Kürt denilmiş bir toplumdan daha özge bir kurban bulamazlardı. 1500'li yıllardan süre gelen böl parçala yönet geleneğini bu güne dek hiçbir güç kaldırmaya kadir olamamıştır.

Seferde ve külfet yükleniminde Kürtlerle kardeş olduklarını beyan eden zümre ve siyasi kadro, hizada ve nimet paylaşımında Kürtleri kendi varlıklarında türemiş bir çıban ve tüfeyli olarak görmüş ve fırsat buldukça onları kökünden söküp atma alışkanlığından kendilerini alıkoyamamışlardır. İşte bugünkü yapılan bu katliamlarla soruşturma ve İstiklal Mahkemeleri'nin icraatları gelenekselleştirilmiş o düşüncelerin birer tezahürüdür. Özellikle yaratılmış Şeyh Sait olayı da kurulması düşünülen bu tezgaha vesile teşkil etmiştir. İzan ve idrakten yoksun beceriksiz idarecilerin şoursuzca sebep oldukları bu olay bir devlet politikasına dönüştürülmüş; zümreden zümreye, güçlüden zayıfa reva görülmüş toplum katliamlarından biridir. Bu siyaset ve bu zihniyet devam ettikçe, Şeyh Sait olayı, ne o olayların ilki ve ne de sonuncusu olacaktır. Şeyh Sait'in hasbelkader sürüklendiği bu olay, ne bir Kürt ve ne de bir irtica hareketi değildi. Bu olayın gerçek oluşumundan başka türlü değerlendirenler, hem kendilerini ve hem de tarihi yanıltmaya çalışırlardır.

Olayların tezahürüne neden olan her türlü fikri atılımların yegâne kaynağı İstanbul Saraylarınızla, bugün muhterem heyetinizin mensubu bulunduğu B.M.M. dir. İhtilal, irtica, milliyetçilik ve hat-

ta mezhepçiliğin ülkede yayılmasına neden olan aktörlerine yazık ki buralarda çöreklenmişlerdir. Bunlara dış geçiremeyen kanunlarınız, varlığını masum kitlelerin enkazı üzerine var etmek istediği otorite ile kanıtlamaya çalışmaktadır.

Çıkartılan olaylar ve buna dayanak oluşturulan katliam kasırgaları önünde sürüklenişini kadere bağlayıp, onu tevekkülle kabul etmiş bu zavallı insanlar, ne yazık ki tüm bu olmuşlar ve olanlar karşısında hala rüştünü ispat etmiş değildir. Ancak sizlerin bir türlü vazgeçemediğiniz bu yanlış politikanız devam ettirildiği taktirde, bir gün ola ki bu insanlar işkence laboratuvarlarındaki deneyimler sonucu, gözünü açıp benliğinin sahibi olarak ben de varım ve ben de insanım diye yüzünüze karşı feryat etme cesaretini kendinde bulur ve böylece erginlik çağına erişmiş olduğunu kanıtlar.

Ali Saip Efendi alaycı ve aşağılayıcı bir eda ile bana Kürt müsün diye bir soru yöneltmişlerdi. Kim Kürt? O hangi Kürt'tür ki ülkemizde bu engizistyonist sistem içerisinde çekinmeden ben Kürt'üm diyebilisin. Türklük adı altında var olan devlet ve bu devleti yönetenlerin, zaman zaman Kürtlere karşı uyguladığı asimilasyonist baskı ve soykırım girişimleri olmasaydı, onlar çoktan kendini Türk benliği içerisinde erimiş, yok olmuş olarak bulacaklardı. Yıllarca Kürtlüğü bir milli şaibe olarak kabullenmemiş, kazanmamış bir topluma, yani Kürtlere, zorla yeni bir kişilik kazandırmaya çalışmanın kimseye yarar sağlayacağını sanmıyorum. Osmanlılardan bu yana oluşmuş, siyasi ve idari kadrolarınızca ülkede bir Ermeni, bir Rum, hatta bir Yahudi ye tanınan siyasi ve sosyal haklar, ne acıdır ki bu memleketin öz evladı olan doğu halkına tanınmamıştır. Adına Kürt isyanı, adına irtica hareketi deniliyor Şeyh Sait olayına. Öyle bir Kürt isyanı ki bu olay... Bir yerde Kürtler hareket halinde iken, gene o yerde diğer bir Kürt toplumu olayı çıktığı yerde bastırmaya çalışıyor. Bir yerde adına irtica dedikleri bu olay, gene o bölgede aynı dinin mensubu olan topluluklar tarafından engellenmeye çalışılıyor. Nerde bunun irticası, nerde bunun Kürtlüğü. Hani İngilizler,

Fransızlar, Amerikalılar, Ruslar hani. Hani Hoybun Cemiyeti, Ermeni Kürt ortaklığı, hani Vahdettin yanlıları. Tüm bunlar Şeyh Sait'le işbirliği yapacaklardı. Şeyh Said'i destekleyeceklerdi. İsyanın kökeninde bu yatıyordu. Esprisi buydu isyanın. Ne oldu onlara, niye saf dışı kaldılar, niye Şeyh Said'i bir sürü masum insanla ve kade-riyle baş başa bıraktılar. Çünkü batılı emperyalistler asıl işbirlikçilerini bulmuşlardı. Asırlar ve tarihler boyu Kürtlerin dostu olmadı ve olmayacaktı. Şeyh Sait bunun bilincindeydi ve bunu biliyordu. Bunu bildiği içindir ki oğlu Ali Rıza'yı onların samimiyet derecelerini öğrenmek için Halep'e göndermişti.

Ali Rıza daha o günler bu efendilerin Kürtleri kendi amaçları uğrunda bir piyon olarak kullanmak istedikleri ni görmüş ve Kürt halkını aydınlatmak için de arkadaşlarıyla bir bildiri yayınlamışlardı.

Zorla itildiği bir olaya istemeyerek fakat fiilen girmiş bulunan Şeyh Sait, dönüşü ve kurtuluşu olmayan bu çıkmazdan az zararlı kurtulmanın yollarını aramış ve o bölge halkının yardımına baş vurmuştur. Ne yazık ki ne Kürtlerden ve ne de dindarlardan gerekli ilgiyi görememiştir. Buna rağmen idare kendi anlayış ve yetersizliğinin bedelini, bir sürü masum insana ödetmeye devam etmektedir. Hatayı bir başka hatayla telafiye çalışanların sonu hüsrandır. Devamlı uygulanan bu yanlış politikalar yüzünden dökülen binlerce masum insanın kanı bataklığında yetişecek filizler ağaç olma niteliğine kavuşup dal budak saldı ve benliğine sahip çıkmanın idrakine kavuştuğu an, bazılarınca duyulacak nedametın faydasızlığı açığa çıkacaktır. Biz gideriz amma umarım ki bugün işlenen cinayetlere neden olan yanlışlıklarınızı düzeltir, bünyelerde açtığınız yaraları tedaviye çalışırsınız.

Sizden merhamet dilemedim, dilemiyorum da. İnanın ki bu güne dek şu veya bu şekilde sebepsiz öldürülmüş masum insanlar kadar biz de masumuz. Bu yüce mahkemeniz huzurunda hakka, tarihe, geleceğe ve geleceğin insanlarına feryat ediyorum. İstiyorum ki onlar, dökülen bunca masum kana, geçmişinden ilham alarak sahip çıksın.

Sizler, yeryüzünde İlahi adaleti temsil ediyor ve onun postunda oturuyorsunuz. Orada vereceğiniz yanlış karardan ötürü ola ki bir gün vicdanınız sizi yargılaya... Nedamet fayda vermeyeceği bu anın ezikliğinin yaşatmamak için size, düşünme zamanı kazandırma amacıyla son müdafaamı yazılı olarak vermek istedim.

Bu düşüncemi zaman kazanma ve aman dilemek şeklinde değerlendirenler bilsinler ki, ecelin vakti saati yoktur. Taktir olmuşsa bugün bana böyle bir vesileyle gelen ölüm, yarında onların bir başka nedenle kapısını çalacaktır. Bunu böyle bilmeyenlerin sonu hüsrân ve nedamettir.

Keza bir gün memleket idaresi ehli vicdan ve ehli namus eline geçerde, bugün işlenen cinayetlerin aslını bilmek isterse, huzurunuzda bu feryatlarım onlara bir delil olur düşüncemden kaynaklanmıştı; yazılı ifade verme talebim. Son olarak geleceğe ve geleceğin insanına bir kez daha sesleniyorum: Siz geleceğin yaşayanları! Biz yokuz ama enkazımızın üzerinde sizler var olacaksınız. Tahrif edilse dahi memleketin gelecekte gerçeklerini bilen canlı tarihi sizler olacaksınız. İlim, sabır, teenni, idrak, mefkure ve şans sizlerle olsun. Taktir yüce Allah'ın, karar ise sizindir. Hürmetlerimle.

Sözlerim bitince heyeti hakime başkanın arzusu üzerine ikinci kez durumu müzakere etmek için başkanlık odasına çekildiler. Salon tamamen boşaltılmış biz ise içerde alıkonulmuştuk. BU ara muhafız kumandan bana bir pusula verdi. Pusulayı Hasan Hayri Bey yazmıştı ve meali de şöyleydi. "Çok iyi idin, sakın korkma, ben Ali Saip'e bir pusula verdim. Pusulada, zannetme Kârerli sahipsizdir, aradan elli yıl geçse de bunun hesabını senden sorarım şeklindeydi. Sanmıyorum ki bundan böyle senin aleyhinde direnir olsun."

Bir müddet sonra hakimler yerini alınca, başkan heyetin aldığı son kararı okudu. Yeni karardaki tek değişiklik, isyan sırasında mezalim ve yağmaya katılmadığım gerekçesiyle idam cezasını 101 sene ağır kürek cezasıyla Afyon Karahisar'a sürülmem şeklinde olmuştu. Karar okunup bittikten sonra başkan:

- Mahkememizin atufetine mahzar oldunuz. Her halde bu kararıma bir diyeceğin yoktur, deyince ben:

- Var efendim.

- Sen deli misin be adam? Söyle bakalım ne diyeceksen.

- Ben hiçbir zaman önyargılı olup, bir makine gibi çalışan mahkemenizden af ve merhamet dilemedim. Zira benim dökülen diğer kanlardan daha kırmızı da değildir kanım. Siz düzeninizin gereğini yerine getirmekle görevlisiniz. Ben vicdanım ve ilahi adalet huzurunda masum bir kişi olarak, bu masumiyetimi gönül rahatlığı ile iddia ederken, siz verdiğiniz ve bana bir atufet olarak kabul ettirmek istediğiniz kararınızdan ötürü nerdeyse önünüzde eğilmemi isteyeceksiniz. Ben mahkemenizin hiçbir celsesinde sizden hayat dilemedim. Yüce mahkemenizin kurulduğu günden beri verdiği kararların kesin ve değişmez olduğunun bilincindeyim. Buna rağmen sizi bu ikinci kararı almaya zorlayan vicdan ve adalet duygunuzdur. Masumiyetimize bir nebze de olsa kanaat getirmiş olmanızı şükranla karşılamak-tayım. Ancak beraatımızı beklerken alışagelmışliğinizin ötesinde verdiğiniz bu ikinci kararınızı bana bir lütuf olarak kabul ettiremezsiniz. Zira masumiyetimiz bilindiği halde, vicdan yükünü hafifletme amacıyla alınan bu ikinci karar, benim için bir atufetten ziyade bir zulüm ve işkencedir. Zira 101 sene her gün ve günün her saatinde hapisane köşelerinde, düşünerek ölümü beklemektense bir an evvel ölmek benim için daha evla ve daha şerefli. Bu bakımdan, sizde zerre kadar insaf ve vicdan varsa ona sığmıyor ve eski kararınıza dönmenizi istiyorum, deyince başkan, atın şunları dışarı diyerek yerinden kalktı ve heyeti hakime ile birlikte salonu terk ettiler.

Muhafız kumandan beni kolumdan tutup duruşma salonundan dışarı sürüklerken, duyabileceğim bir sesle, "Bu mahkeme de ilk kez karar üstüne ikinci bir karar verilmiştir. Buna şükür et. Hiç olmazsa hayatın bağışlanmış oldu. Gün doğmadan neler doğar demişler. Bakarsın yarın bir af çıkar ve sende kurtulursun" diyerek beni teskine çalışıyordu.

Afyon Karahisar Hapishanesi'ne Yolculuk

Kararın verilifinden 48 saat sonra, Malatya, Adana, Konya Hapishanesine sevk edilenler ve muhafız jandarmalarla birlikte elli kişi-yi aşkın bir kafile halinde yola çıkarıldık. Fevzi Paşa, istasyonuna kadar yaya yürümemiz gerekiyordu. Ben yolun uzun ve romatizmadan muzdarip olduğumu ileri sürerek araba kiralamama izin verilmesini kumandandan rica ettim. Kumandan isteyen araba kiralayabilir dediği halde kimseden ses çıkmamıştı. Bu kez bana kaç araba tutulmasını istersin diyen kumandana, kaç tane tutabilirseniz o kadar yanıtım verdim. Bir müddet sonra 3 yaylı ve 2 at arabasıyla dönen görevli kumandana, başka bulamadım kumandanım diye tekmil verdi. At arabalarından birine yataklarla diğer ağırlıklarımızı yüklerken, biz de aldığı kadar yakınlarımızla arabalara yerleştik. Her araba azami beş- altı kişi almakta idi. Yolda yürüyenlerle münavebeli olarak arabalara binmek suretiyle yolumuza devam ederken, diğer yoldaşlarımızı da böylece uzun süre yaya yürümekten kurtarmaya çalışmıştık. Muhafızlarımız atlı olup bizleri ilden ile götürmekle görevlendirilmişlerdi. 10 gün sonra Fevzi Paşa'ya geldiğimizde arabalar geri döndü. Trene binerek Afyon'a doğru yollandık. İki gün bir gece sonra ancak Afyon Karahisar varabilmiştik.

Afyon Hapishanesi ve şevket Süreyya Bey'le Tanışmamız

Hükümet konağının hemen karşısında Kale adı verilen hapishaneye yerleşmemiz pek uzun sürmemişti. Hapishanede, dar ve dolambaçlı yolları geçtikten sonra birer birer üzerimize kilitlenen kapılar her an biraz daha çok dışarıyla irtibatımızı kesiyordu. Son kapı arkamızdan kilitlendikten sonra, kendimizi etrafı yüksek duvar ve koğuşlarla çevrili bir bahçe içerisinde bulmuştuk. Bizim tümümüzü 4. koğuşa vermişlerdi. Zira bu koğuş cezası 15 yıldan aşağı olmayan müebbet ve idam mahkumlarıyla ağır cezalılara tahsis edilmişti. Birkaç gün sonra ben ve kardeşlerim hariç bu kadar çok ağır mahkumun bir arada bulunmasının sakıncasından bahisle diğer mahkumlardan bir çoğunu çeşitli koğuşlara dağıtmışlardı.

Şevket Süreyya (Aydemir) Bey’le Tanışma

Aynı koğuşta komünistlikten 10 sene gün giymiş Muallim Şevket Süreyya Bey’le tanışma şerefine ermiştim.

Olumlu tutum ve davranışlarıyla hapisler arsında etkin ve özgün bir iz bırakan Şevket Süreyya Bey gerçekten aydın bir kişiliğe sahipti. Her ne kadar onun komünistlikten 10 yıla mahkum etmiş idiler ise de, gördüğüm kadarıyla o, engin görüş, hümanist yapı, sosyal anlayış ve davranışlarıyla tam bir insan; okumayı seven bir araştırma adamıydı. Hapishanede okumaktan arta kalan vaktini mahkumları eğitmeye vakfetmiş bir kişiydi. Tüm merakı onları okur yazar oldukların görmektii.

Kendisiyle kısa zamanda dost olmuştuk. Cezasının henüz birkaç yılını doldurmuştu ki özel bir afila tahliye emri gelmişti. Şevket Süreyya Beyle hapishanede başlayan dostluğumuz böylece noktalanmıştı. Ama o, vefasının nişanesi olarak gönderdiği mektuplarla bizleri unutmadığını kanıtlamıştı. Ben ise onun yokluğunun yarattığı boşluğu dolduracak kimseyi bulamamanın ezikliği içerisinde çırpınıp duruyordum. İçinde bulunduğum sıkıcı durumu, ömür boyu yaşamaya mahkum edildiğim koğuşun fazlaca rutubetli oluşu beni huzursuz etmiş ve hem de romatizma ağrılarının ağırlaşmasına neden olmuştu. Geçen zaman içerisinde hapishaneye alışmış olmama ve hapishanelerden yakın ilgi ve saygı görmeme rağmen içine düştüğüm sıkıntılardan bir türlü kendimi kurtaramıyordum. Bir gün görüşmek üzere müdürden randevu istedim. O, isteğimi kabul etmişti. Odasına vardığımda ona, romatizma ağrılarımdan ve boş olmanın verdiği sıkıntılarımdan bahsetmiştim. İzin verip üst katlarda bir yer temin ettikleri takdirde orayı geceleri yatakhane, gündüzleri de ders-hane yapmak suretiyle Şevket Süreyya Bey’in yarıda bıraktığı hapisleri eğitime programını devam ettirebileceğimi anlattım. Teklifimi olumlu karşılayan müdür, bu durumu savcıya ileteceğini, onun da onayını aldıktan sonra düşüncemin gerçekleşmesi için gerekli çabayı göstereceği vaadinde bulundu. Bu ümitle tekrar teşekkür ederek ko-

ğuşa döndüm. Bir gün sonra Müdür Bey beni yeniden odasına çağdırmıştı. Baş gardiyan nezaretinde odaya gittiğimde, bir tarafta parmakları arasına sıkıştırdığı sigarasını önünde duran çayı yudumlamakta olan savcıcıyı gördüm. Beni bıraktıktan sonra dışarı çıkmaya çalışan başgardiyana, makamında pür azamet oturan Müdür, gür ve tok bir sesle bana da çay getirmelerini salık verirken parmağı ile gösterdiği yere oturmamı emretti. Gösterilen yere oturduktan sonra Müdür, 'Bana söylediklerini Savcı Bey'e aktardım. Sağ olsun o da fikrini cazip bulup detayı üzerinde görüşmek ve bu vesileyle seni bizatihi görüp tanımak üzere buraya teşrif ettiler', deyince Savcı:

- Geçmişini tazelemek istemem ama bana biraz kendinden bahseder misin? Dedi

- Bildiğiniz gibi Şeyh Sait isyanına katılmak ve Kürtçülükten ötürü 101 sene müebbet hapse mahkum edilmiş bir suçluyum. Geçmişimi anlatmak ise çok uzun bir zaman alır ki onu dinlemeye de sizin vaktinizin elvereceğini sanmıyorum.

- Mahkumiyetinin nedenini biliyor ve senden onu sormuyorum. Evvela okur- yazar mısın? Bunu nasıl ve nerde öğrendin?

- Askeri İdadiyeyi bitirdikten sonra 6 ay kadar da Askeri Tıbbiyede okudum. Sonradan gözümünden çürük çıkartılarak mektepten uzaklaştırıldım. Bir müddet Avrupa ve Amerika'da gezdikten sonra memlekete döndüm. Kısa bir memuriyetten sonra suçlandırıldım ve şimdi buradayım.

- Hapisleri okutma fikri nereden aklına geldi?

- Mahkumiyetim ağır ve süresi uzun. Başka türlü bir iş yapmaya alışık da değilim. Okumayı severim, ancak o imkanı bulmak da zor. Hapishanede boşu boşuna devletin ekmeğini yerken, devlet sırtında bir tufeyli olarak geçinmenin ezikliğini duymaktayım. Romatizmadan muzdaripim. Koğuşların rutubetli havası ağırlarımla artmasına neden olmaktadır. Müsamahanıza mahzar olur, düşüncemi kuvveden fiile dönüştürürsem, hem rutubetten kurtulup sağlığıma kavuşurum, hem de okuma yazmadan mahrum yetişmiş mahkumlara bir

şeyler öğretebilmenin mutluluğunu yaşama imkanını bulma düşüncemden kaynaklanmıştı bu arzum.

- Pekala, bu hususta sana yardımcı olacağız. Planını Müdür Beyle konuş, bunun için ne lazımsa yapalım.

Müdür:

- İlk etapta kendisine altı üstü iki oda tahsis edeceğim. Sınıf için birkaç sıra ile kara tahta hazırlatıp gereken kitap ve yeterince kırtasiye aldirtacağım. Gerisi sana kalmış. Umarım başarılı olur bize sorun çıkartmaz ve beni mahcup etmezsin, dedi

Savcı:

- Bu işte başarılı olursan hem bir hayır işlemiş ve hem de bir hizmet yapmış olursun.

Müdür:

- Okuyanların sayısı artıkça gereken her şey yapılacaktır. Yeter ki sen başarılı ol..

Teşekkür ederek oradan ayrılıp koğuşa döndüm. Kardeşim Selim'e, hapislerle konuşup okuma yazma öğrenmek isteyenlerin isimlerini bir liste halinde yazıp bana getirmesi talimatını verdim. Yanımdan ayrılan Selim ilk etapta bana 20 kişilik bir isim listesi getirmişti. Onu gardiyanla Müdüre gönderdim. Kısa zamanda böyle bir arzu ve istekle karşılaşmanın memnuniyeti içerisinde kalan müdür, hapishaneye giriş kapısının hemen karşısındaki koğuşun ikinci ve üçüncü katlarında hummalı bir çalışma başlatarak, az zamanda burayı sınıf haline döndürmüş ve bana teslim etmişti. Böylece yerlerimize taşınıp ve derhal tedrise başlamıştık. Üçüncü kattaki odayı geceleri yatakhane gündüzleri de sınıf olarak kullanıyorduk. Gün geçtikçe okuyanların sayısı artıyor, sınıf ve sıralar yetersiz kalıyordu. Bunu fark eden Müdür ikinci katta bir oda daha boşaltarak bize tahsis etmiş ve yetecek kadar da yeniden sıra koydurmuştu. Bir zaman sonra kontrole gelen savcı, başarılı olan mahkumlara sertifika niteliğinde birer başarı belgesi vermişti. Bu da mahkumları okuma yazma öğrenmek yönünden teşvike kafî gelmişti. Öyle ki kısa za-

manda arkadaşlarının başarısını gören mahkumların bir çoğu idareye başvuruyor ve kendilerinin de sınıfa alınmasına izin istiyorlardı. Onların bu coşkulu istekleri idareyi memnun ediyordu. Ama ne yazık ki dışardan halkın yardımına rağmen bu arzuyu olumlu yönde yanıtlamaya imkan görülüyordu. Buna rağmen idare bu husustaki başarısının taktirle karşılanışının mutluluğunu yaşarken, biz de biraz daha rahat ortamı yaratmanın huzuru içerisinde günümüzü gün etmeye çalışıyorduk. Böylece aylar geçti. O gün bir mahkum olarak hapishanede rahattım ama, uzun süre evden haber alamamanın üzüntüsü ise için için beni yiyip bitiriyordu. Böylece sıkıntılı geçen günlerimin birinde, aniden sınıfa gelen Müdür, o günkü programımızı izledikten sonra bana, yakında Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'in Afyon'a geleceğini, Hapishaneye uğrama ve bu vesileyle sınıfa gelme ihtimalinin de bulunduğunu anlattı. Bu bakımdan tedbirli olup, sınıfın noksanlıklarıyla, talebelerin gereksinimlerini tespit edip, liste halinde kendilerine bildirmemi istedi. İhtiyaçlar giderildikten sonra, savcıyla bir daha gelip durumumuzu tetkik edeceklerini; olumlu netice alamazlarsa vekil gelmeden sınıfları dağıtacaklarını söyledi. Bu haber benim için bir şok etkisi yapmış olmasına rağmen, sonuçtan ümit kesmiş de değildim. Durumu mahkumlara anlattım. Daha fazla gayret gösterip, diğer mahkumlara nazaran her yönde değişmiş olduklarını kanıtlamadıkları taktirde okulun kapatılabileceğini söyleyerek, sıkı çalışmalarını tembihledim. Bu ara hazırladığımız ihtiyaç listesini gardiyanla müdüre gönderdim. Listemde yeteri kadar sıra, kırtasiye, bir öğretmen masasıyla birkaç sandalye yazılıydı.

İstediklerim o gün hemen gelince; işin ciddiyetini anlamış ve öğrencilerle hummalı bir faaliyet içerisine girmiştik. Bir tarafta sınıf ve yatakhaneyi silip temizlerken diğer tarafta da sınıfları süslüyor, duvarlara Atatürk'ün portresiyle bazı vecizelerini yazıp asıyorduk. Örneğin, Atatürk'ün portresinin altına 'Ne mutlu Türk'üm diyene!' ibaresini yazıp asarken, yazı tahtasının üstünde 'Yaşasın Cumhuri-

yet, yaşasın milli hakimiyet' ifadesinin en üstüne de 'Kul kusurdan arı değildir ama faziletlerin en yücresi bağışlamaktır' yazısını yazmıştık. Bütün bu çabalar sonucu, sınıfların görünüşü değişmiş ve bir okul manzarası arz etmeye başlamıştı. İşimiz bittikten sonra kontrole gelen müdürle savcuyu, mahkumlar cumhuriyet şarkısını okuyarak karşılamışlardı. Bir sürpriz olarak nitelendirdikleri bu karşılanmadan sonra talebelere bir şeyler okutup, sorular sorarak beklenen yanıtı alınca bizlere teşekkür ve tebriklerini bildirerek oradan ayrıldılar. Giderayak müdürden vekile imzalatmak üzere sınıfa bir şeref defteri aldirtmama izin verilmesini rica ettim. Müdür, o bende var hemen sana gönderirim diyerek oradan ayrıldı.

Adliye Vekili'nin Gelişi

Ertesi günü Vekilin hapishaneye geldiği bildirildi. Onun bahçeye çıktığını haber vermek üzere sınıfın penceresi kenarına bir gözcü bıraktım. Her sınıfı bir yerde toplamış gözcüden işaret bekliyordum. Gözcü vekil ve beraberlerindekiilerin bahçeye çıktıklarını haber verince biz hep beraber İstiklal Marşını söylemeye başladık. Şarkı bitmez diğer talebeleri hemen kendi sınıflarına gönderirken Selime derse devam etmelerini tembihledim. Gürültümüzü duyan vekil, yetkililere ne olduğunu sormuş. Hapishane müdürü de okuma yazma öğrenmeleri için mahkumlara yukarıda iki oda tahsis ettik, sanırım onlar sınıflarında müzik çalışmaları yapıyorlar yanıtını vermiş. Vekil bizleri görme isteğini bildirip, sınıflara doğru yönelince, başgardıyan önceden gelip bizi uyardı. Konukları sınıf kapısı önünde karşıladım. Vekil kapının üstünde asılı bulunan adalet mülkün temelidir yazısını görünce onu yüksek sesle okudu ve bir kere de bana okuttu. Daha sonra hep beraber sınıfa girdiler. Sınıfı iyice süzdükten sonra kara tahtanın yanına giden bakan, üstündeki yazıları okumaya başladı ve bana :

- Bunları kim yazdı?
- Ben yazdım.

- Sen kimsin ?

- Hıyanet-i Vatanîye ve Şeyh Sait İsyanı'na iştirakle suçlandırılarak, 101 yıl sene müebbet hapse mahkum edilmiş bir hükümlüyüm. İdarenin, mahkumlara okuma yazma öğretme amacıyla oluşturduğu bu organizasyonda öğretmenlik görevini üstlenmiş bulunuyorum.

- Cumhuriyet ne demektir?

- Bir nevi halk idaresi, halkın kendi kendini idare etmesi.

- Nasıl olur bu?

- Halkın özgür idaresiyle ve özgürce seçtiği vekillerin oluşturduğu mecliste halk adına halkı yöneten bir yönetim sistemidir.

- Milli hakimiyetten ne anlıyorsun?

- Milli idarenin tecellisi ve hakimiyetidir.

- Bu nasıl olur?

- Halkın hür iradesiyle seçip var ettiği meclisin kendi bünyesinde oluşturduğu icra heyetini denetlemesi ve ona yol göstermesiyle .

Daha sonra talebelere dönüp, bazılarının bazı paragraflar okutan adliye vekili rast gele bir mahkuma, Gazi Mustafa Kemal kimdir diye bir soru yöneltti. Beklenen yanıt alınca, bazılarını tahtaya kaldırıp yazılar yazdırdı ve hesaplar yaptırdı. Daha sonra teşekkür edip sınavtan ayrılacağı sırada, elimdeki defteri kendilerine uzatıp, gelişlerinin nişanesi olarak, sınıf şeref defterine bir şeyler yazmalarını rica-sında bulundum. Elimden defteri alan vekil, öğretmen masasına oturarak ona, “Afyon Karahisar Hapishanesi’nde, mahkumlara okuma yazma maksadıyla idarenin hiç yoktan var ettiği sınıfı gördüm, benim için sürpriz olan bu olguyu taktirle yad ederken, idareye ve mahkumlara bir şeyler öğreten muallimlerine ve mahkumların bu hususta gösterdikleri çaba ve başarılarından dolayı tebrik ve teşekkürlerimi iletir, başarılarının devamını dilerim.” ibarelerini yazıp sınıftan ayrılacakları sırada, mahkumlar ‘hata bizden, af sizden, faziletlerin en yücesi bağışlamaktır’ diye hep bir ağızdan tempo tutturunca, bu ses dışarıya aksetmiş ve hapishanedeki tüm mahkumlar vekil hapishane-

den çıkıncaya kadar bu tempoyu devam ettirmişlerdi. Vekil sınıftan ayrılırken masaya 20 lira bırakmış ve bana okuyan mahkumlara kendi adına çay ve bisküvi ikram etmemi emretmişti. Teşekkür ederek masadan aldığım parayı hapisane müdürüne verdim.

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'in ayrılışından birkaç gün sonra, talebelerin sayılarında gözle görülür şekilde bir azalma olmuş ve idarenin bize davranışlarında ani bir değişme olmuştu. Bunun sebebini bir türlü kestiremiyordum. Bir gün başgardıyan sınıfa gelip, tüm mahkumları koğuşlarına götürürken, bana da yarın hücrene gideceksin talimatını verdi. O gün derse gelmeyen, aynı zamanda idarenin temizlik işlerine de bakan bir mahkum, korku ve büyük bir telaş içerisinde yanıma geldi ve 'Hocam, dikkatli ol seni öldürmek istiyorlar' diye beni uyarmaya çalıştı. Onun bu heyecanı karşısında kendisini teskin etme amacıyla,

- Otur, sakın ol ve anlat bakalım; beni kim ve neden öldürecekmiş?

- Bilmiyorum, başgardıyan odasında bir mahkumla gizlice konuşurken kulak misafiri oldum.

- Konuştukları kişi, yani öldürmek istedikleri adamın ben olduğumu nasıl anladın?

- O gün hücreye indirilecek kişi sendin de ondan.

- Benim hücreye indirileceğimi nerden öğrendin?

- Bunu mahkumlardan duymayan mı kaldı. Hem ben bunu herkesten önce, müdür beyin başgardıyana emir verdiğinde duymuştum.

- Peki beni nasıl öldüreceklermiş?

- Duyduğum kadarıyla seni hücreye götürecekleri gün son basamağı indiğinde, merdiven altına gizlenmiş olan mahkum, birden ortaya çıkacak ve elindeki bıçakla saldırıp seni öldürecek.

- O mahkumu tanıyor musun?

- Şahsen

- Kardeşlerime gösterebilir misin?

- Bu mümkün değil.

- Neden?

- Çünkü o hep idarede ve şimdi gardiyanların en gözde adamı. Ben aslında onun mahkum olduğunu da sanmıyorum gördüğü ilgi karşısında.

- Bana ismini öğrenebilir misin?

- İsmi biliyorum ama söylemem.

- Neden ?

- Beni ele vereceğinden korkarım da ondan. Hem çok soru sordun. Daha fazla bir şey bilmiyorum. Bildiğimi anlattım, benden bu kadar gerisini sen bilin gayrı.

- Bütün bu yaptıkların karşısında seni ele vereceğimi nasıl düşünersün?

- Belli olmaz. İşi açığa vurduğunda, ola ki bunu nerden öğrendin diye sorduklarında sen de ismimi açıklamak zorunda kalırsın. şu anda işim rahat, hem de kısa bir sürem kaldı. Yakında tahliye olacağam. Giderayak başıma dert açmak istemiyorum. Bize yaptıklarına bir cemile olsun diye sana haber verdim. Bunun için de başım yansın istemem.

- şartları nasıl gelişirse gelişsin, seni ele vermeyeceğimden kesinlikle emin olmanı istiyorum. şunu iyi bil ki bu uyarından sonra , hiç kimse beni kolay kolay öldüremez. Bu söylediklerini de ben ve kardeşlerimden başka kimse bilmeyecek. Kardeşlerim, olayı duyacak, fakat seni bilmeyecekler. Ta ki bu olay kapanıncaya kadar. Unutma, sana teşekkür ve bir can borcum var. Yaşarsam bunu ömrümün sonuna kadar ben de unutmayacağım. şayet ölürsem de bunu bir sır olarak beraberimde götüreceğim. şimdi sen git ve rahat ol.

Onu uğurladıktan sonra kardeşlerim, Musa, Hüseyin ve Selim'i yanıma çağırıp, duyduklarımı olduğu gibi onlara aktardım. Bu arada ben adliye vekili, baş savcı, Afyon valisi ve jandarma kumandanına hitaben birer dilekçe yazarak beni öldürmek isteyenlerle, öldürölüş planını anlattım.

Kardeşlerim durumu öğrenince, pür telaş, kim, neden seni öldürsünler, biz kime ne yaptık ki diye sorular sorup, sorduklarına yanıtlar aramaya başlar oldular. Ben:

- Ne bunu tartışmaya ve ne de yanıt arayıp bulmaya vaktimiz yok. Sebep var veya yok, durum böyle. Denilen gerçek olsa da- olmasa da, biz söyleneni doğru sayıp gerekli tedbiri almak zorundayız. Bizim hiç kimseyle bir alıp verdiğimiz yok. Mahkumlara yararımız olmadıysa zararımız hiç olmamıştır. Onlar arasında düşman aramak bizi olumsuzluğa götürür. Sanırım bu işi idare planlamıştır ki, bunu da ispatlayacak kanıta sahip değiliz. Kanıtımız olsa dahi onlar karşısında sesimizi dışarıya duyurma olanağından yoksunuz. Afyon bize, biz Afyonluya yabancıyız. Kendi çaremizi kendimiz bulma ve gerekli tedbiri almak zorundayız. Şimdi bunu düşünelim.

Musa:

- İstersen hapisleri ayağa kaldıralım.
- Olmaz. Zira ortada rivayetin ötesinde henüz bir şey yok.

Selim:

- Bizde merdiven çevresinde gizlenir, sen aşağıya indirildiğinde ortaya çıkar ve onların hareketini engelleriz.
- Bu olabilir, ama ben daha başka bir şey düşünüyorum.

Musa:

- Nasıl?
- Şöyle ki:

Siz gelinceye kadar, valiye, adliye vekiline, baş savcıya ve jandarma kumandanına durumu açıklayan birer dilekçe yazdım. Onu Selime veriyorum. Alınacak tedbirlere rağmen, gene de ben öldürülürsem, Selim bu dilekçelerden ikişer suret çıkarsın. Asıllarını zarflarda yazılan adreslere gönderilmek üzere idareye versin. Belki idare kendileri hakkında bir suç duyurusu niteliğinde olan bu dilekçeleri almayacak, alsa da mahalline göndermeyecektir. Selim her ihtimale karşı dilekçeleri idareye verirken, teslim ettiği adamdan, teslim aldığı tarih, saat ve kayıt numarasını belirleyen imzalı bir kağıt

alsın. Sonra da dilekçelerin bir suretini gelen ziyaretçiler vasıtasıyla adı geçen makamlara gönderilmek üzere postaya vermeye çalışsın. Tabi bu öldürülmem sonrası yapılacak şey. Şimdi asıl yapılmasını istediğim şeyleri anlatacağım. Onun için dikkatle dinleyip, sonradan hata yapmamaya çalışsın. Yapacağınız en ufak bir hata ve ihmal, hem benim hayatıma hem de sizin sonradan hırpalanmanıza neden olur.

Planımız şöyle:

1- Selim sen birkaç kişiyi yanına alıp alttaki sınıfta gizleneceksin. Gardiyanlar yukarı çıktığında, gizlendiğiniz yerden çıkıp pencere kenarında benim sinyali bekleyeceksin.

2- Hüseyin, sen de bahçe etrafına topladığın kişilerle duracak gözü ve kulağı Selim'in penceresinde olarak bekleyeceksin.

3- Musa sen de, bizim adamlarımızdan birkaç kişiyi yanına alıp merdiven çevresini kontrol altında tutacaksın. Oralarda şüpheli bir şahıs görürseniz kesinlikle gözünüzü ondan ayırmayacaksınız.

Selimin feryadını duyar duymaz o adamı yakalayıp, elini ve ağızını bağlayıp tesirsiz bir hale getirdikten sonra oralarda bir yere saklayıp başına bir kişiyi nöbetçi diyecek, sonra da bir ihtimale karşı oraları gene kontrolünüz altında tutacaksınız. Ta ki biz oradan geçinceye kadar . Biz oradan geçip gidince siz de gizlice takip edeceksiniz. Sakın yakaladığınız adama bir şey yapmayın. Hatta üstünü arayıp, varsa bıçağı falan kesinlikle ona el sürmeyin. Gardiyanlar hücreye götürmek için beni almaya geldiklerinde, ben gitmemek için var gücümle direnir, size zaman kazandırmaya çalışacağım. Sanırım onlar beni zorla götürmeye çalışacaklardır. Bu sırada ben pencere parmaklığına yapışıp, yetişin adam öldürüyorlar diye bağıracam. Sesimi duyan Selim yanındakilerle beraber, yetişin hapishane de gardiyanlar adam öldürüyor diye yaygara koparacak ve bu sesi duyan Hüseyin de aynı şekilde yanındakilerle bağıracak. Umarım planımız tutar da, karşıda Hükümet binasından bu feryatlarımız duyulur ve olaya müdahale edilir. Şimdi beni dinlediniz. Eğer bir diye-

ceğiniz yoksa, hemen görevinizi yapmak üzere dağılın ve adamlarınızı seçin.

Onlar ayrılınca, yatağıma uzanıp, kaderin meçhule doğru seyreden akıntılarına kapılmış bir kuru yaprak misali; dün, bugün ve yarınların hayali içerisinde öylece dala dalmışım. Ertesi günü talebelerden hiç kimse derse gelmemiştii. O gün oda, sınıf, koğuş hatta bulunduğumuz bina tamamen bomboş gibiydi. Bir müddet sonra Selim yanıma gelip, biz hazırız dedi. Akşama doğru başgardiyan yanına aldığı birkaç kişiyle sınıfa gelip, seni hücreye götürmeye geldik dedi.Ben:

- Olur. Ama izin verin de kardeşlerimi çağırayım yataklarımı taşınsınlar.

Başgardiyan :

- Gereği yok arkadaşlar sana yardım ederler.

Bu konuşmalar esnasında ben pencereye yaklaşmış, camları açıp parmaklıklardan birine iki elle sarılmıştım. Başgardiyanın 'Haydi ne duruyorsun işimiz var' şeklindeki ikaz ve ısrarı üzerine:

- Ne yazık ki beni kolaylığına götüremeyeceksiniz. Zira hücre bahane. Maksadınız beni öldürmek. Ama ben bu fırsatı ne size ve ne de size bu emri veren efendilerinize vermeyeceğim. Kurduğunuz tuzaktan haberim var. Gerekli tedbiri de almış bulunuyorum. Bu bakımdan bana dokunmaya gücünüz yetmez. Eğer denemeye kalkarsanız, hapishanede kıyamet kopar ve bir sürü adam ölür ki, bu riske ne siz ve nede efendileriniz kolaylığına katlanamazsınız. Onlar sorumluluğu sizin üstünüze yıkmakla belki kendilerini kurtarırlar. Ama siz yanarsınız. Size yazık olur. Onun için siz gidin, size emir verenler gelip beni götürsün ve hazırladıkları planı kendileri uygulamaya kalsınlar.

Başgardiyan:

- Öldürtme hikayesini nerden çıkarttın? Hücre cezanı çekme zamanı geldi. Bu bakımdan emir aldık ve seni hücreye götüreceğiz. Gelmezsen seni zorla götürmek mecburiyetinde kalırız ki bu da se-

nin için iyi olmaz.

- Dedim ya siz beni götüremezsiniz. Müdür veya Savcı gelmedikçe ben de gitmeyeceğim.

Başgardian yanındakilere:

- Ne duruyorsunuz, o gelmiyorsa siz götürün.

Deyince; orada hazır bulunan gardian ve adamları hep birden üzerime üşüşüp beni tutunduğum pencere demirinden koparmaya çalıştılar. Direncimin kırılmaya başladığını hissedince, sesim çıktığı kadarınca yetişin gardianlar beni öldürüyor. Hapishanede adam öldürüyorlar diye feryada başladım. Sinyalimi alan Selim de, alt katta beraberindekilerle aynı şekilde feryat edince, bahçede onu duyan Hüseyin de yanındakilerle bağırışmaya başlamış, onları duyup ta onlara katılan ve ne olduğunu bilmeden sağa sola koşuşan, kilitli koğuş kapılarını kırmak için zorlayan mahkumlar ve onların feryatlarıyla, hapishane curcunaya dönüşmüş ve bir anda hapishanede bir isyan havası estirilmeye başlamıştı. Koğuş kapılarını kırıp, bahçede toplanmış yüzlerce mahkumu susturup teskin etmeye idare yetersiz kalmış ve yetkililer hapisler arasına giremez olmuşlardı. Beni götürmek için gelen başgardian ve yanındakiler, kolumu bırakmış ve ne yapacaklarının şaşkınlığı içerisinde aval aval yüzüme bakıp, yaptığını beğendin mi diyerek kendilerine saklanacak yer aramaya başlamışlardı.

Bütün bu bağırış çağrışmalar sonucu hapishane karşısındaki Hükümet Konağının pencereleri açılmış, adam adam çıkıp ne oluyor diye tüm görevliler hapishaneyi seyreliyorlardı. Hapishane çevresinde toplanan halk ise, hapisler birbirlerini öldürüyor, hapishanede isyan var diye söylenip bağırıyor; ortalığı büsbütün velveleye veriyorlardı.

Aradan 15 dakikalık bir zaman geçmeden hapishane giriş kapısı açılmış, içeri giren Jandandarma birlikleri hapisleri koğuşlarına sokmaya çalışıyorlardı. Hapisler koğuşlarına çekildikten sonra, tekrar açılan giriş kapısından, başta Jandarma Alay komutanı olmak üzere,

kimliklerini sonradan öğrendiğim, vali muavini, baş savcı, yüzbaşı, infaz savcısı ve hapishane müdürüyle birlikte içeri girip yanıma gelmişlerdi. İçlerinden biri, sonradan vali muavini olduğunu öğrendiğim zat, bana meselenin ne olduğunu sordu. Ben de bana anlatılanları olduğu gibi onlara aktardım.

Vali muavini hapishane müdürüne hitaben, doğrumu bu anlatılanlar müdür bey diye sordu. Müdür Bey. - Yalan söylüyor. Gardiyanlar, cezasını çekmek üzere hücreye götürmek için yanına geldiğinde; burada rahat yaşamaya alışmış olan mahkum gitmek istememiş ve gitmemekte direnmiş. Gardiyanlar da zorla götürmek isteyince, alt kattaki mahkum kardeşleri ve bahçedeki adamlar idareye karşı bu komployu, önceden hazırlamış ve iş kuvveden fiile dökülünce, prestijimizi sarsmak için bu rezaleti çıkartmışlardır.

Vali muavini

- Burası hapishane koğuşundan ziyade bir sınıfa benziyor. Bu mahkumun özelliği neydi ki, diğer mahkumlardan ayrı ve burada yaşamasına izin verdiniz?

Müdür

- Mahkum Şeyh Sait isyanına iştirakten 101 sene müebbet hapse mahkum edilerek, hapishanemize gönderilmiştir. Buraya gelişinden sonra yanıma gelen mahkum, rahatsızlığından şikayet etmiş ve kendisine üst katta bir yer tahsis ettiğim taktirde, bu yeri hapsilere okuma yazma öğretmek için, hem sınıf olarak kullanacağını ve hemde rutubetten uzak olacağı için romatizma ağrılarından kurtulacağını anlatmıştı. Bende mahkumun tavır ve hareketlerindeki olumluluğa bakarak kendisine acımış ve aslında bana da cazip gelen düşüncesini infaz savcısına anlatıp, onun onayı ile bu yeri sınıf olarak tahsis etmiş ve yatmasına da izin vermiştim. Şimdiye kadar hem yatakhane ve hem de sınıf olarak kullandığı bu yerde hapisleri okutuyordu. Onun burada yatıp kalkması zamanla hapislerin dikkatini çekmiş ve hapisler arasında ayırım yapılıyor, bazılarına idare özel muamele yapıyor diye çıkarılan dedikodular hapishanede yaygınlaşmaya başla-

mişti. Bunu önlemek istiyor fakat tedrise de okuyanların tepkisine yol açar düşüncesiyle aniden son vermek istemiyordum. Mahkumun hücre cezasını çekme zamanı gelmişti. Bunu fırsat bilerek, infaz savcısının onayı ile mahkumu hücreye indirmeye karar vermiş ve böylece hakkımızda geliştirilmekte olan dedikoduları da önlemek istemiştım. Ne yazık ki sonuçta bu nahoş olayla karşılaşmış bulunuyoruz, deyince ben:

- Her hangi bir mahkumun şu veya bu şekilde bizim varlığımızdan şikayetçi olduğunu sanmıyorum. Muhterem heyetiniz lütfedip bu hususu hapisler katında araştırdığı taktirde gerçek meydana çıkacaktır. Ancak özünü bilmediğim bir nedenle idare, buradaki varlığımızı hazmedemez bir hale geldiği içindir ki, beni öldürtme azmiyle aniden hücreye indirtmek istemiş ve hücreye götürülürken de, hapisler arasında çıkartmayı düşündükleri kargaşa , çeşitli vaatlerle kandırıp, merdiven altı veya başka yerlere gizledikleri canileri üstüme saldırtarak beni öldürtüp, olayı faili meçhul bir cinayet haline dönüştürmeyi planlamışlardır.

Müdür:

- Bu bir itham ve iftiradır!

- Tertip ve iftiraların kurbanı olan kişiler için, iftira sözcüğü; onların yaşamında gerçek anlamını bulmuştur. Bu ağır itham yükü altında inleyip, her gün müsebbiplere intizarı, ibadet haline getirenlerin, başkalarına iftira etme gücünü kendinde bulacağını sanmak, böyle düşünenler için gaflettir.

Her mahremiyetin şüyu vukuundan daha ağır olsa gerektir. İşlenilmesi düşünülmüş bir cinayetin, şüyu ve alınan tedbirler sonucu teşriflerinizden ötürü gerçekleştirilememişse, böyle bir engizistyonist baskı altında, onu kanıtlamak tabi ki bizce mümkün olamaz. İspatı nedamet suyu ile paklanmış vicdanlı kişilerin, itiraflarında saklı bulunan bir gerçeği, bu yüce olgudan yoksun bulunanlar, o an için inkar edebilirler. Ama hakikati tümüyle ortadan kaldırmaya kadir olamazlar. İdare hücreye gitmeme isteğimin gölgesine sığınarak

ithamkari bir eda ile gerçekleri saklamaya çalışıyor. Eğer gayeleri sadece beni hücreye götürmekse sizlerin nezaretiz altında hemen giderim. Ancak, hapishane içerisinde hayatım sizler tarafından garanti altına alınırsa, aksi halde, ya beni ellerinizle öldürür ve yahut ta bir başka hapishaneye naklettirirsiniz.

Vali muavini:

- Bizden ne istediğinin farkında mısın? Ecelin de garantisi mi olurmuş?

- Ecelin veya eceli ölümün değil, öldürülmememin garantisini istiyorum sizlerden.

Vali muavini:

- Burası hapishane, burada mahkumların nerede ve ne zaman ne yapacaklarını kim kestirebilir ki. Böyle bir ortamda insanın yaşam garantisi kişinin kendisi ve akliselimidir. Burada belaya kucak açanlar elbette kendini onun içinde bulur. Senin böyle bir insan olmadığını nereden bilelim. Sen kendin bir belaysan ki öyle olduğunu sanıyorum. Olmasaydın zaten burada olmazdın. Her belaya koşanı, beladan beri almanın imkanı yoktur. Ölümün garantisi olmaz ve bunu bizden hiç isteyemezsin.

- Buraya her insan belalı veya suçlu olduğu için düşmez. Bazen de tertiplerin kurbanı olan masum kişiler düşer. Genelde mahkum haksızlığa boyun eğmeyecek kadar yürekli ve gururlu olduğu için, kaderin bir sonucu olarak buralara düşer.

- İdarenin görevi mahkumların hayatiyetini korumak ve hapishanenin huzurunu sağlamaktır. Huzursuzluğun nedeni idarenin bizatihi kendisi ise bunun çaresini bir gayride aramak, mahkum da olsa insanların en tabii ve yasal hakkıdır. Ben mahkumlara karşı sizden beni korumanızı istemiyorum. İdarenin bana yönelik tertip ve komplo-ları karşısında sizden hayat garantisi istiyorum. Ayrıca, aylardır memleketten haber alamıyorum. Bunun da bir nedeni olsa gerek.

Savcı

- Bunun idareyle ne ilgisi var?

- Umarım yoktur.Bana evin mektup yazmadığından bahsedemezsiniz. Haftada birkaç mektup ve ayda en az iki kere para gönderenlerin bunu birden bire kesmiş olacaklarını söyleyemezsiniz. Mektup ve para geliyor fakat benim haberim olmuyor. Ama zamanın her şeyi açığa çıkaracağına inanıyorum.

Vali muavini:

- Bizden nasıl bir garanti, ne yapmamızı istiyorsun?

- En azından vukuu muhtemel bir saldırıya karşın hücre kapısını arkadan kilitleyebilmem için iki sürgü taktırılmasını diliyorum.

Albay:

- Nerelisin?

- Aslen Kiğı kazası Kârer karyesindenim. Ama yıllardır Elâziz de oturuyorum.

- Elâziz'in içinde mi oturuyorsun?

- Hemen civarında Hüseynik köyünde.

- Eviniz köyün neresindeydi?

- Güneyinde ve köyün alt ucunda.

- Adın neydi senin?

- Mehmet, ama ben Kârerli Mehmet olarak tanımlanırdım.

- Kardeşlerin ve Selim isminde bir kardeşin var mıydı?

- Biz beş kardeştik. Selim kardeşimle dördümüz buradayız.

- Suçunuz neydi, niye buradasınız?

- Müdür bey yukarda sicilimizi okudu. Ama arzu ediyorsanız, bir kere de ben anlatayım. Şeyh Sait isyanına katılma ve hıyaneti vataniye ile suçlandırılmış, önce idama, sonrada 101 seneye, kardeşlerim 30'ar, emektarlarım ise 10-15'er seneye mahkum edilerek buraya gönderildik.

Albay vali muavinine:

- Ben bu adamı gıyaben, kardeşlerini ise görerek tanıyorum. Haksızlık etmişler, yazık olmuş zira bunların cezayı hak ettiklerini sanmıyorum. Bunlar isnat edilmiş suçların faili olamazlar. Ama olmuş bir kere. Nedenini size bilahare anlatırım, diyerek Müdüre dö-

nüp ‘Bu adamlara bir şey olursa karşınızda beni bulur ve elimden kurtulamazsınız’ dedikten sonra yüzbaşıya “Bundan böyle Mehmet Bey ve kardeşleriyle yekinen ilgileneceksin. Karakol kumandanına emir ver, her gün buraya uğrayacak ve bana bilgi vereceksiniz. Onların hayatından ben dahil hepimiz sorumlu olacağız. İstediği sürgüleri hemen al ve biz çıkmadan yerine monte ettirt.” Bu emir üzerine yüzbaşı, karakol kumandanına iki sürgü aldirtıp alay marangozlarına derhal taktırma emrini verdi.

Müdür:

- İzniniz olursa biz kendi marangozlarımıza sürgüleri taktıralım.

Albay:

- Hayır o işi yüzbaşı yaptıracak, dedikten sonra bana:

- Hadi Mehmet Bey madem istiyorlar, onların dedikleri olsun; seni hücreye götüreceğim.

Böylece hep beraber aşağıya indik ve eşyalarımı sırtlanmış olan gardiyanlarla hücreye gittik. Hücreye kalın kalaslardan yapılmış 60-150 ebadında bir kapıyla giriliyordu. Kapının üst yarısının ortasında 15-20 en ve boylamda bir kontrol penceresi vardı. Bu pencerenin biraz altında daha küçük kapımsı bir delik vardı ki, buradan da mahkumların yemeği içeri veriliyordu. Giriş kapısının sağ yanında, mahkumun küçük abdestini yapabilmesi için tuvaletimsi bir yer bulunuyordu. Tuvaletteki döküntüyü, fosseptik çukuruna götüren küçük kanaldan sızıntı halinde daima su akmasına rağmen, rutubet ve amonyak kokusu burunları tahriş ediyor ve insanın içini ağzına getiriyordu. Giriş kapısının karşısındaki duvarda 20-30 enleminde demir parmaklıklı küçük bir havalandırma penceresi olduğu halde, pis koku içerisindeki hakimiyetini sürdürüyordu. Hücrenin bir kenarında ağaçtan mamul küçük bir ranza, bir su testisiyle, isli yanan küçük bir idare lambası bulunuyordu. Hücreye önce Albay, peşinden de ben girmiştım. Bir jandarma ile hapishane karakol kumandanı, kapının sürgülerini takmaya çalışıyorlardı. Giriş kapısı önünde duran müdüre yaklaşan Albay, hayret dolu bir ifadeyle hücreniz burası mı

diye sordu. Müdürün yanıtını beklemeden, burası pis bir mezarı andırıyor. Galiba siz de insanları burada diri diri mezara gömüyorsunuz. Gerçekten de o haliyle hücre küçük ve aynı zamanda pis bir mezarı andırıyordu. Kendi kendime burada ne kadar yaşayabilirim diye söylenirken Albay, müdüre suçlu cezasının ne kadar zamanını burada geçirme zorunluluğunda diye sordu. Müdür:

- Suçlunun cezası ile tutum ve davranışlarına göre değişir.

Albay, Allah burada yatanın yardımcısı olsun diyerek bana, “Ne yapacaksın başa gelen çekilir. Bir şey yapamadığım için üzgünüm ama merak etme, daima gözüm üzerinde, gönlüm de sizinle olacak. Fevkalade bir şey olur veya bir isteğin olduğunda seni görmeye gelecek olan yüzbaşı veya karakol kumandanıyla bana çekinmeden iletirsin”, diyerek ayrılırken ona:

- Sizden bir şey rica edebilir miyim? dedim

- Tabi. Ne istiyorsun?

- Ben ölüm cezası giymiş bir mahkum,siz ise hayatımda ilk kez gördüğüm bir zatsınız. Bana karşı gösterme lütfünde bulunduğunuz bu yüce ilginizi neye ve kime borçluyum. Bu hususta beni tenvir edip sizi tanıma şerefine erme imkanını diliyorum.

Albay:

- Ben de seni daha yakından tanımak isterdim. Ama burada ve bu şartlar altında değil. Ne yazık ki kader bizi böyle karşılaştırdı. Sonu ne olur bilmem ama, dünya gözüyle seni burada dahi görmenin mutluluğu içerisindeyim. İşin detayını anlatmamın şu anda hiç birimize yararı olmaz. İçinde ölüm olmazsa daha uzun zaman Afyonda beraber olacağız. Bu süre içinde bir gün nasıl olsa tanışırız. Şimdi sen rahat ol ve kendine bak.

Dedi ve hep beraber çıkıp gittiler. Hücrenin dar ve ranzanın sabit oluşu nedeniyle, portatif karyolamı açıp kullanmam olası değildi. Bu bakımdan yatağımı ister istemez derme çatma yapılmış ranzaya sererek üzerine uzanıp, bu yaşama alışmaya mecbur olduğumu kendi kendime telkinde çalıştım. Karanlık denebilecek kadar loş

olan ağır havalı bu hücrede kitap okuyabilmek için bazen gündüzleri de lamba yakmak mecburiyetinde kalıyordum. Benliğime hakim olan evham nedeniyle, gardiyanların getirdikleri yemeği yemiyor, zoraki aldığım ekmeği de azar azar yemek suretiyle kendimi açlığa alıştırmaya çalışıyordum. Öyle ki bir ekmek bana birkaç gün yetiyordu. Her gün getirilen ekmekleri almıyor, aldığımı da bir kenarda kurumaya terk ediyordum. Gardiyanların tüm ısrarlarına rağmen kapıyı açmıyor ve onların yüzünü görmek istemediğimi haykırıyor ve getirdikleri yemeği gerisin geri yüzlerine fırlatıyordum. Ben ihtilaltan men edilmişim. Kimsenin de beni görmesine izin verilmiyordu.

Diri olarak gömüldüğüm bu pis kokulu mezarın, basık tavanı altında, ne yapacağımı bilmememin şaşkınlığı ve düşünce karmaşası içerisinde kıvrandığım günlerden biriydi. Başgardiyanla birlikte gelen yüzbaşı, Albayın bir şeye ihtiyacımın olup olmadığını sorduğunu bildirmişti. Teşekkür edip, hiçbir ricamın olmadığını kendilerine iletilmesini diledim. Bu arada söze karışan başgardiyan, şikayetimesi bir görünüm içerisinde, “Getirdiğimiz yemekleri almayıp suratımıza fırlatıyor. Arada bir aldığı ekmekleri dahi yemeyip görüldüğü gibi kurumaya terk ediyor. Bu gidişle acından ölüp başımıza dert açacak. Siz ona nasihat edin, burası hapisane. Kimse kimsenin gözünün yaşına bakmaz; her kim ne yaparsa kendine yapar, onun ölümlüyle burada kimsenin kılı kıpırdamaz, istemeyenlerin sevinişinin ötesinde. O ilgi bakımından her zaman bize muhtaç. Ben ise onunla dost olmak istiyorum. Buna inansın” dedi. Yüzbaşı:

- Her gecenin bir sabahı vardır. Dar günün ömrü az olur derler. Yarının ne getireceğini bu günden kestirmek mümkün değildir. Bu bakımdan idareye kahredip kendine eza yapmanı sana yakıştıramıyorum. İnsan yemek yememekle, kolaylığına ölmez. Bu hareketinle kuvvetten düşer, direncini yitirir ve hastalığa kucak açmış olur ve yıllar yılı bunun acısını çekip durursun.

- İdarenin istediği bu ve beni öldürmek değil miydi. Ben de onların amalına hizmet ediyorum daha ne istiyorlar benden?

Yüzbaşı:

- Bence bu düşünce yanlış. İnan ki hepimizin gönlü seninle ve gözümüz daima üstünde olacaktır. Sen ise burada ölüm değil yaşam mücadelesi verme zorunluluğundasın. Aksi hareketin hepimizi üzer. Düşman amaline hizmet, aczin ve mücadeleden kaçışın ifadesidir. Hapishane yemeği yemiyorsan sana dışardan yemek getirtelim. Ne istiyorsan söyle alsınlar. Biz aldırtaım. Yeter ki sen kendine bakacağına dair söz ver.

- İlginize teşekkür ederim. Gerekirse size başvururum. Yalnız kardeşlerimin zaman zaman kapı arkasında da olsa beni görmeye gelmelerine izin verirlerse memnun olurum.

Başgardiyan:

- Ne yazık ki bu mümkün değil. Çünkü şimdi onlarda hücrede.
- Desenize idare hepimizi ayrı ayrı mezarlarda öldürme kararlılığını devam ettiriyor.

Başgardiyan:

- Niye öyle diyorsun, sırası gelince her mahkum hücre cezasını çekmek mecburiyetindedir. İnan ki hiç kimsenin size karşı bir ard düşüncesi yoktur. Bilmem ki kim senin kafana bunu soktu.

Yüzbaşı:

- Bu tür kötümser düşünceleri kafandan at ve bir daha aklından geçirme. O gün Albay herkesin önünde ve açıkça söyledi ve konu üzerinde titizlikle duruyor. Onun için hiçbir kimse bundan böyle sizler için düşünceleri ne olursa olsun kötü davranmaya cüret edemez. Bence bütün bu gelişen olaylardan sonra onların hücrede olmaları, hayatiyetleri bakımından bir garantidir. Şunu kesinlikle bilmeni isterim ki, düşündüklerinin hiç biri olmayacak ve buna meydan vermeyeceğiz. Biraz sabırlı olursan, yakında her şeyin düzelmiş olduğunu göreceksin. Başkaca bir arzun yoksa ben gideyim artık, diyerek yanımdan ayrıldılar. Onlar gidince kapıyı sürgüleyip yatağa uzandım. Kafamdan geçen bin bir düşüncenin ağırlığı altında öylece dala dalmışım. Uyandığımda kendimi hala o kaos içinde buldum.

Kardeşlerimi ve dışarıda kalan diğer adamlarımı düşünmek bana kendimi unutturmuştu. Kardeşlerimin her biri birbirinden habersiz ve başka bir hücredeydiler. Kim bilir belki onlarda, çeşitli düşünceler altında kendi kendilerini yiyip bitiriyorlardı. Böylece aradan üç gün geçmişti. Her gün uğrayıp ısrar etmesine rağmen bir türlü kapıyı açıp başgardiyana içeri almıyordum. Yemekleri kabul etmiyor, aldığım ekmekleri ise yiyecek halde değildim. Bu süre içinde dahi ağzıma sudan başka bir şey vuramamıştım. Bir gün okuttuğum mahkumlardan biri gardiyanla anlaşarak hücre kapısı önüne kadar gelmiş ve benden bir isteğim olup olmadığını sormuştu. Ben de getirebilirse ondan ekmek, su biraz peynir almasını rica ettim. Yanımdan ayrılan mahkum, bir müddet sonra yanıma dönmüş, gardiyanla birlikte istediklerimi getirmiş ve alt kapıdan bana teslim etmişti. Bu kere ona madem beni görme imkanını buldun, bari kardeşlerimi de gör ve bana onlardan da haber getir dedim. Mahkum bu arzumu da yerine getirmek üzere yanımdan ayrıldı. Az zaman sonra tekrar yanıma gelerek onların sıhhat haberini bana benim haberimi de onlara iletliğini söyledi. O zaman biraz rahatlamış ve getirilen paketi açarak, açlığını gidermeye çalışmıştım. Ama nerdeeee.. Ne yiyecek tat ve ne de iştah kalmıştı bende. Bir tarafta rutubetten dolayı romatizma ağrılarım nüksetmiş, her tarafım sızım sızım sızlıyor, diğer tarafta da burunları tahriş eden sidik ve amonyak kokularından midem ağzıma geliyordu. Böylece yemeği bir tarafa bırakıp, selameti yatıp uyumakta aradım.

Bu şekilde geçen hücre hayatımın yirminci. günüydü. Albay, yüzbaşıyı göndermiş, memlekete mektup yazacağından bahisle benden adres istemişti. Ben de Hasan Hayri Bey'in adresini ona gönderdim. Bir saat sonra geri dönen yüzbaşı bana bir zarf vermiş ve albayın eve mektup göndermek istediğini, bu bakımdan eşimin adıyla adresini istediğini iletmışti. Hemen yeni bir adresle hanımın ismini bir zarfın üzerine yazarak gönderdim. Yüzbaşı gittikten sonra açtığım mektupta, Hasan Hayri Bey'in idam edildiğini yazmış ve bana

baş sağlığı dilemişti. İşte o an dünya başıma yıkılmıştı sanki. Nasıl, nasıl ölür, nasıl öldürülürdü Hasan Hayri. Dövünüp çırpınmaya başlamıştım kendi kendime. Suçu neydi, neyle suçlandırmışlardı? Meclisteki olaydan ötürü mü? Olamaz, çünkü Mustafa Kemal Paşa onu affetmiş ve hakkındaki tutuklama kararını kaldırtıp serbest bırakmıştı. Koskoca devlet başkanı sözünden cayacak değildi ya... Kaldı ki ortada ne ölü ne de yaralı vardı. Bir tabanca çekme yüzünden adam asacak değillerdi ya... Şeyh Şerif'in evine konuk oluşundan desem, niye işin başında tutuklamadılar da, benden sonra tutuklayıp hemen astılar. Hem bu olay için onu kolay kolay asmazlardı. Zira Meclis ve asker arkadaşları olan İstiklal mahkemesi üyeleri ne eder eder onu kurtarmaya çalışırlardı. Benim için Ali Saip'e yazdığı mektup yüzünden desem o da olanaksızdı. Peki neydi, onun asılışı-na neden olan şey? Yoksa Dersim'de yeni bir şey mi olmuştu? Ol-duysa neydi ne olmuştu? Hasan Hayri Bey'in bana mektup yazma-yışının nedeni demek ki buydu. Peki onu astılsa çocuklarına ne ol-du. Bari oğlu Naci kurtarabilseydi kendini bu fırtınadan. İster misin kadın, erkek, çoluk çocuk demeden bizimkilerin tümünü sürgün et-miş olsunlar. Eğer ettilerse kim bilir nereye sürmüşlerdir onları. Ama sürselerdi Kârer'den yazarlardı bana. Eğer sürgün olayı olsay-dı, Hasan Hayri'nin ölümünden haber veren Albay evin adresini is-temezdi. Ama evden niye bana mektup yazıp bu durumu bildirme-mişlerdi...

İşte bu düşünce karmaşası içerisinde Albaya mektup yazıp ger-çeğin yanıtını ondan almaya karar verdim. Ama yanımda kağıt dahi yoktu. Sabah olunca her gün bir kez beni sormaya gelen öğrencim-den kağıt ve zarf alıp getirmesini rica ettim. İstediklerim gelince, akşamdan beri kafamı kurcalayan tüm düşüncelerimi kağıda döküp yanıtını Albay'dan rica ettim. Mektubumu zarflayıp, başgardiyana vererek Albaya iletmesini rica ettim.

İki gün sonra beni makamına aldırılan Albay, Hasan Hayri'nin idamından başlayıp, beni gıyaben nasıl ve hangi şartlar altında tanı-

dığını, yapılan haksızlıklarla beraber, evden neden mektup yazmadıklarını öğrenmek üzere eve mektup yazıp gerekli araştırmaları yapacağını, gerekirse Elâziz Jandarma Kumandanı vasıtasıyla durumu tetkik ettireceğini, bunun içinde Elâziz Jandarma Kumandanı'na yazdığı mektubu bana verip okumamı istedi. Ben mektubu aldım ve okumadan kendisine iade ettim. Kendisinin, Şeyh Sait kuvvetlerine esir düştükten sonra Hüseyinik'e getirilip, orada kardeşlerim tarafından serbest bırakılan birliğin kumandanı olduğunu söyleyen Albay, Hasan Hayri'nin idam hikayesini şöyle anlatmıştı:

- Senin buraya sevkinden sonra Ankara'nın emriyle onu da tutmuşlardı. Yaptığım istihbarata göre, Mahzar Müfit Bey, af diledikleri için Gazi tarafından serbest bırakılan gazetecileri örnek göstererek, bir dilekçe yazıp Gazi'den af dilemesi önerisinde bulunur. Bunu yaptığı takdirde kendisini de Gazi tarafından hayatının bağışlanacağına inandığını vurgulayarak anılan dilekçeyi yazmaya onu zorlamış ise de o, "Ben kimseye bir şey yapmadım ki af dileyeyim. Gazi de Efradı Milliyeden bir ferttir. O ne kanun ve ne de vazı-ı kanundur. Millete karşı girişilen bu alçakça katliamlardan ötürü af dilemesi gerekenler varsa, o da onlardır. Biz milletin refah ve selameti uğruna, kimseye ödün vermeden canımız pahasına da olsa çalışacağımıza, gerek mecliste ve gerekse askerlikte namus ve mukaddesatımız üzerine yemin ettik. Bir kaşık kana tamah edip, uzun bir süre halk indinde alçalmış ve onların gözümüzün içine baka baka ima ile de olsa, sen namussuzun birisin demelerini görerek yaşamaktansa; bir gün önce ölmek daha evla ve daha şereflice bir harekettir. Zulme, zalime boyun eğip taviz vermek suretiyle kirletilecek bir damla kan bedeli, yaşanacak üç günlük dünya için bu denaeti kabul edecek bir Hasan Hayri olarak beni tanıyorsan ve ben de gerçekten böyle isem sana da bana da yuh olsun. Yazıklar olsun. Eğer bu memlekette kanun varsa, onun himayesi altında namuslu yaşar veya ölürsem de namuslu ve şerefli bir Hasan Hayri olarak ölmeyi tercih ederim", diyerek Mazhar Müfit Bey'in teklifini reddetmiş ve Anka-

ra'nın emriyle akrabalarından Celal Zade Mehmet Efendi'yle birlikte Elâziz Hükümet Konağı önünde idam edilmişlerdir.

- Ya oğlu Naci, ya çocukları? Onlara ne olmuş, onlardan malumatınız var mı?

Albay:

- Duyduğum kadarıyla Naci arandığını anlayınca firar edip, Der-sim'e kaçmış. Ev halkı da halen sizinkilerle Hüseyinik'de imişler.

- Acaba neyle suçlandırıldığını sorabilir miyim?

- Teferruatını pek bilmiyorum. Ama sanırım sana atfedilen afaki suçlama gibi onu da Hıyaneti vataniye ile suçlamışlar.

- Hıyaneti vataniye ile suçlayıp, müebbet hapse mahkum olan birine, tüm dikkat ve şaibeleri üzerinize çekeceğinizi bile bile, bana gösterdiğiniz şefkat ve bu sıcak ilginin hala sebebini anlamış değilim. Lütfedip beni bu meraktan kurtarır mısınız?

- Burada bunun kimseye faydası olmaz. İlginin dayanaklarının biri de, sana atfedilen suçun faili ve vatan haini olmadığına olan inancımdır.

- Ama gene de suçun suçlusu olarak buradayım. Bu töhmet altında bulunan bana gösterdiğiniz sizce mütevazı, bence yüce olan bu ilginiz bugün olmazsa bir gün size nakise getirir.

- Onun tasası sana düşmez. Onun için endişelenme ve rahatına bak.

- Uğradığım gardın ve mahkumiyetin verdiği sıkıntı bir yana ama sizin bu sıcak ilginizin altından kalkma imkanından yoksun olduğumu veya ila nihayet yoksun kalacağımı düşünmek bana büsbütün ağır gelmektedir.

- Merak etme sen bunun karşılığını bilmiyorsun ama peşin ödedin. Aslında senin yaptıklarının karşısında benimki hiç kalır. Keşke imkan ve yetkim olsaydı da seni ve adamlarının tümünü serbest bırakabilseydim. Sen böyle bir günümüzde bizleri serbest bıraktırmıştın.

- Ne demek istediğini bir türlü anlayamadım Albayım?

- Yukarıda anlattığım gibi, ben isyanda Şeyhin birliklerine esir

düşmüş birliğin kumandanıydım. Şeyh Şerif'in gözetimi altında Hüseyin'e getirilmiş ve camiye hapsedtirilmiştik. Ölüm etrafımızda kol geziyordu. Günlerce bizimle ilgilenen olmamıştı. Yaşamaktan tamamen ümidimizi kestiğimiz bir sırada, birkaç kişi gelip bizi alarak, köyün altında bir eve götürmüştü. Ev geniş bir bahçe içerisindediydi. Bakımlı olan bahçenin bir de büyücek havuzu vardı. Yüzlerce kişi günlerden beri aç ve bi ilaçtık. Bizi oraya götürenlerden biri yanımıza gelip, "Efendiler yemek hazırlanıncaya kadar bahçede serbestsiniz; yemek yiyip iyice dinlendikten sonra hepinizi serbest bırakacağız. Yemeğinizi yemedten gitmek veya kaçmak isterseniz sizleri üzümüş olursunuz. Şehir tamamen Şeyh'in adamlarının kontrolü altındadır. Bizden habersiz hareketiniz başınıza bir musibetin gelmesine neden olabilir. Yemeğinizi yiyip, iyice dinlendikten sonra sizleri istediğiniz yere salimen götüreceğimize dair emir aldık onun için müsterih olun ve rahat edin" dedi. Yemek ne ise ama serbest bırakılacağımıza bir türlü inanamıyorduk. Erat bahçeye dağılmış her biri bir tarafa yatarak istirahataya çekilmişti. Bizi getirenlerin ilgi ve iyi niyetlerine rağmen gene bunun içinde bir bit yeniği olduğunu düşünmekten kendimizi alamıyorduk. Buna rağmen ev sahibi olduğunu sandığımız kişiler bir iki saat içerisinde davarlar kesmiş, sofalar kurmuş ve tüm eratın karınlarını doyurup, onlara çay dahi ikram etmişlerdi. Biz çaylarımızı içerken, ani bir patlama ile hepimiz yere serilmiştik. Ama patlamanın ardı arkası kesilmiyor ve her taraf toz duman içerisinde kalmıştı. Ağlayan, feryat edenlerin sesi ayyuka çıkıyordu. Neden sonra patlamalar durdu ve ortalık sakinleşmeye başladı. Biz ne olduğunu anlayamamıştik. Birden bizi getirenlerden biri aramızda yaralanan var mı diye sesleniyordu. Bizden ses çıkmayınca hepimize geçmiş olsun deyip; şimdi isterseniz sizi istediğiniz yere gözetimimiz altında götürmeye hazırız. Ancak dediğim gibi şehir Şeyhin adamlarının kontrolü altındadır. Vali ise şehri terk ederek Malatya'ya doğru kaçmıştır. Toplu halde şehre gitmekle başınıza iş açar ve beklide Şeyh'in adamlarıyla çatışma zorunluluğunda kalırsı-

nız. Bunu önleme amacıyla bizde sizinle gelmek istiyorduk. Ama istemezseniz önerimiz Karakaya istikametinden kendinize bir güzergah seçerseniz, her hangi bir sorunla karşılaşmayacağınıza inanıyorum. Gene de karar sizin deyince, ben kendisine teşekkür edip bize bu hizmeti verip ilgi gösterenin kim olduğunu sordum. O da evin sahibine Kârerli Mehmet Efendi derler, biz onun adamlarıyız. Ben ise kardeşlerinin en küçüğü olup adım da Selim'dir. Sizi buraya getirme ve serbest bırakma emrini ondan aldık. Bu yapıları böyle gerektiği için yaptık, iyilik olarak kabul etmeyin. Allah hepinizin ve hepimizin yardımcısı olsun diyerek, bizi adamlarıyla beraber Karakaya ya götürüp salimen tepeyi aşırttı. İşte bunun içindir ki size yapılan suçlamaların tamamen iftira ve bir yakıştırma olduğuna inanıyorum. Ama ne yazık ki bu bir fırtına ve bir kasırga idi. Hortum içine aldığı şeyin, değerine, ağırlığına ve şekline bakmaksızın önüne kattığı her şeyi siler süpürür götürür. Sanırım sizde böyle bir felaketin kurbanı olmuşsunuz. Kardeşinin dediği gibi, bunu ben de böyle gerektiği için yapıyorum, sakın yapılanları iyilik olarak kabullenme ve bırak vazifemi rahatça yapmaya çalışayım. Her gecenin bir gündüzü vardır. İnanıyorum ki sizin de karanlıklarınızı tenvir edecek ümit güneşiniz yakında doğacaktır. Sakın gelecekte ümidini kesme. Haktan gelen haktır derler. Tüm bu başınıza gelenler, taktirin bir tecellisi olsa gerektir. Ümit insanların en kötü zamanlarında direncini artırır. Haktan ve hayattan ümidini kesmeyeceksin. Her günü sabır, tevekkül ve ümitle karşılayacaksın ki günün ağırlığından kurtulabilesin. Sakın yaşamdan ümidini kesme, sabır insanı selamete götürür. Umarım sizde yakın bir gelecekte kurtulur ve bir gün huzurlu günlerin nimetlerinden istifade eder ve beni böylece anarsınız. Mektup yazmama gelince, hazır aklıma gelmişken iki satır mektup yaz ve hemen postaya atırayım. İstersen cevabını benim adrese yollasınlar. Ben sana iletirim. Hatırlarsan sen hapisshanede mektup gelmiyor diyerekten, idareye karşı bir imada bulunmuşsun. Savcı da buna karşı çıkmıştı. Ama konu benim dikkatimden kaçmamıştı.

Bekliden düşündüğün gibi evden mektup yazıyorlar fakat aslını öğrenmek içinde senin eve ben mektup yazmak istedim. Umarım cevap verirler de gerçek meydana çıkar. Hapishaneden ayrılırken savcı bana, istersen mahkumun hücre cezasını erteleyelim diye teklifte bulundu. Sanırım savcının bu önerisi, benim o gün sana gösterdiğim ilgiden kaynaklanmıştı. Ben de hayır, eğer kanun buna amirse, hükümü yerine getirilsin diye yapılan teklifi reddettim. Onun için sen git. Sıkıntın ne olursa olsun sonucu sabırla bekle. Dar günün ömrü az olur derler.

Albay sözünü bitirince kendilerine , izninizle eve mektup yazabilir miyim dedim. O elbette deyip, önüme bir tomar kağıdı uzattı ve hemen başla dedi. Yazdığım mektubu kendisine uzattım okusun diye fakat o okumadan verdiğim mektubu bir zarfa koyup, ağzını kapattıktan sonra gene bana iade etti ve adresi yaz da postaya verdireyim dedi. Ben adresi yazarken o da postacısını çağırttırmıştı. Adresi yazdıktan sonra zarfı elimden alan albay, zarfı beraber postacıya bir miktar para vererek; bunu hemen postaneye götür, iadeli taahhütlü olarak işlem yaptır ve makbuzunu da bana getir diye emir verdi.

Ona teşekkür edip hapishaneye gitmek üzere ayağa kalktığımda, gardiyanı çağırıp beni ona teslim ederken; Mehmet Bey'e iyi bak, onu sana teslim ediyorum diye ikazda bulunmayı ihmal etmemişti.

Hapishaneye vardığımızda Müdürün çağrısı üzerine idareye gittik. Müdür, Albay neden seni istemişti onunla neler konuştunuz diye sordu. Ben, merak ediyorsanız niye kendisinden sormuyorsunuz diye cevap verdim. Bu cevabıma çok içerlemiş olmasına rağmen, bana karşı ılımlı davranmak için kendisini ne kadar zorladığı renk, mimik ve hareketlerinden belli oluyordu. Sinsi bir kuşkunun ağırlığı altında ezildiğini gizlemekte bir türlü başarılı olamıyordu. Buna rağmen hislerini o an için yapmak istediğinin gölgesinde gizleyerek, benden öğrenmeyi amaçladığı şeyleri almanın ümidi içerisinde, gayet mütevazı bir eda ile neden sonra :

- Otursana...

- Burada bir işim yoksa, yerim hücredir. İznin olursa oraya gitmek istiyorum. Zira süresi kısa da olsa özgürlüğün havası çarpıcı olur. Günlerce insan yüzü görmemiş bir kişinin, birden bire kendini hiç ummadığı kişilerin ilgisine muhatap olduğunu görmesi, onu sonsuz bir ümide sürükler ki, bu da sonradan başlayacak sıkıntılı hayatın çekilmezliğine neden olur. Ancak alışmaya başladığım hücre hayatımın, bu vesileyle allak bullak olmasını ve böylece huzurumun bir kere daha kaçmasını istemiyorum.

- Saatlerce Albayla baş başa kaldın. Bu süre seni etkilemediyse, burada benimle geçireceğin kısa bir zamanın sana etki yapacağını sanmıyorum. Bu bakımdan biraz otursan, hem karşılıklı çay iç ve hem de bu vesileyle aramızdaki buz dağlarını eritmeye çalışırız.

- Bu dağların mucidi sizlersiniz Müdür Bey. Bu bakımdan onun erime yöntemini bulmak size düşer. Ondan ötürü bana çay ısmarlamana gerek yok. Zira sizin iyi duygularla yüklü, benim ise hapis-hanenizin konuğu bulunduğum günlerin ilkinde; tevazu ve alicenaplığınızın nişanesi olarak ısmarlama lütfünde bulunduğunuz çayı, o zaman arzu ve minnet dolu bir iştiyakla içmiştim. Bırakın da hücreme gidip, geçmişin acı tatlı günlerinin anılarını direncime kaynak, umutlarıma meşale yaparak yarınların zorluklarını kucaklamaya çalışayım. Belki böylece gelecek zaman içerisinde anılan buz dağları erir. O zaman ben de kaderinin esiri olarak ilgi ve himayenize muhtaç bir kişi gibi kapınızda lütuf dilenirim. Kaldı ki Albayın orada yeterince çay içtim

- Olsun bir de burada benimle içersin. Korkma seni zehirlemem.

- Niye olmasın. Bütün bu olmuşlar arasında onu düşünmemek safdillik olur. Şaka bir yana, ilginize teşekkürler. Gerçekten buna gerek yok. Zira sayende çay niyetiyle hücremde o kadar çok su içiyorum ki. Bana renk ve tadını unutturduğunuz çay nesnesine artık tiksinti duyar oldum. Ona yeniden alışmak işime gelmez. Çünkü hücremde onu mumla arasam bulmamın mümkün olacağını sanmıyorum.

- Hücrede neden çay yapıp içmiyorsun?
- Sağ olsun adamaların beni bundan bile mahrum bırakmışlardı.
- Duyduğum kadarıyla yemek yemiyor ve gardiyanların getirdiği hiçbir şeyi kabul etmiyormuşsun.

- Açık konuşmak gerekirse öyle.
- Neden?
- Hayatıma kastetmek isteyenlerin sunduğu panzehir de olsa almamaya kararlıyım.

- Mademki sen açtın. Bari ben de sorayım. Bu öldürtme olayını da nerden çıkardın?

- Bunun en tatminkar cevabını kendinizde bulacağınıza inanıyorum. Niye kendinize sormuyorsunuz ki...

- Görüyorum ki hala bizi itham etmenin inadı içerisinde. Oysa, o günkü olayı, hükümlü de olsa, rahat yaşamaya alışmış bir kişinin, beklenmedik bir anda alışageldiği yaşamın ötesine itmek istemesine karşın gösterdiği reaksiyonun bir sonucu olarak nitelemiş ve tüm olanları hoş görüyle karşılamaya çalışmıştım. Ne yazık ki sen sadece senden sadır olmuş bu olaya, kendini inandırmış bir hayali düşüncenin etkisi altında; hem kendini huzursu etmiş hem de bizi suçlamıştın. Burası hapisane. Seni yok etmek gibi bir düşüncemiz olsaydı, olduğun yerde, yani sınıf olarak kullandığın o yerde de seni yok ettirebilirdik. Bundan kesinlikle şüphen olmasın. Seni öldürmek isteseydik, sana bir isteminle o günkü rahat yaşama ortamını sağlamazdık. Bir hatalı anlayış sadece üzülmemize neden olmuştur. Eğer ecel vefa ederse biz daha uzun yıllar bir arada yaşayacağız Bunun için birbirimizi kırmamaya çalışmak zorunluluğundayız. Biz birbirimize kuşkuyla baktığımız süre içerisinde yaşam her iki taraf için de çekilmez olur. Bu bakımdan sana kafandan endişeyi atmanı öneririm. Hapisane hudutları içerisinde mahkum ve yöneticiler bir aile gibidir. Burada sizler hükümlü ama, biz yöneticilerde buraya bağımlı sizlerle birlikte bir nevi hükümlü hayatı yaşamaktayız. Bizim sizlerden tek farkımız bu dört duvar dışına gözetimsiz çı-

kabilmemiz ve biraz daha suçluluktan uzak özgür olmamızdır. Biz kaderin birleştirdiği bir aile olarak burada birbirimize muhtacız. Bir-birimize destek olma zorunluluğundayız. Burada idare edenle, idare edilenlerin hareketlerini kanun ve yönetmelikler belirler. Kimse onun dışına çıkamaz. Bu zorunluluklar nedeniyle, yönetenle yönetilenlerin birbirlerine kuşkuyla bakması düzenin ve huzurun bozulmasına sebep olur ki, bunun da hiç kimseye yararı olmaz. Senin hücreye indirilişinin kanun hükmü ve cezanın bir bölümüydü. Onu uygulamak da bizim görevimizdi. Sen kanunun öngördüğü cezanın bu bölümünü çekmek ve biz de bunu uygulamak zorunluluğundaydık. Kafana kim bunu soktu bilmem ama, inan ki öldürtme olayının gerçek bir dayanağı yoktur ve olmazda. Bu bakımdan rahat ol.

Müdürün bu anlatıları, Albayla olan görüşmelerimizi öğrenebilme çaba ve kuşkusundan ileri geldiğini sanarak ona:

- Dediğiniz gibi ben burada yani hücrede kanunun bana öngördüğü cezayı, görüşmeden yasaklanmış olarak çekmekte ve sizde bunu uygulamaktasınız. Şimdi benden ne istiyorsunuz bırakında hücreme döneyim.

- Elbette gideceksin. Ancak bazı hususların açıklanmasını istiyorum.

- Nelerin?

- Örneğin yemek yemeyip, gardiyanlarla konuşmak istemeyişinin.

- Bir kişi ihtilattan, yani her hangi bir kimseyle konuşmaktan men edilmişse; bunun gardiyan ve idareciler içinde geçerli olması gerekir. Kanunda bunlar için bir ayrıcalık olduğunu sanmıyorum. Kaldı ki konuşma isteğe bağlı bir olgudur. İnsan oğlunu sevmediği insanlarla konuşmaya hiçbir güç zorlayamaz. Bunun için bir müeyyide de mevcut değildir. Yemekte öyle. Bu bir iştah ve istek mevzudur. Hem bu konular sizi neden rahatsız ediyor ki. Tüm anlatılarınıza rağmen ben, amacınıza ulaşmakta size yardımcı olduğumu sanıyordum.

- Benliğine hükmeden fikri sabitin, bir kere daha seni yanılttığını görmekteyim. Dediğim gibi biz bir aileyiz. Aile fertlerinin sorunları burada bizim sorunlarımızdır. Onu yanıtlamak görevimiz olup, bu görevin sorumlusu da gene bizleriz. Sizlere bir şey olduğunda bunun nedeni öncelikle bizden sorulacaktır. Hele senin gibi bize önceden suçlama getirmiş bir kişinin başına kazara da bir şey gelmiş olması bizleri büsbütün sorumlu kılmaktadır. Bu bakımdan sizi keyfinizce harekette başıboş bırakamayız. Yemek yememekte ısrarınız kendinize kasıt, kanuna karşı suç, idareye karşı da boykot ve isyandır. İsyanı bastırmak ise idarenin görevidir.

- Kanuna saygılı olduğum için buradayım. İdareye gelince, sizi sevmiyor ve size güvenmiyorum. Hiç yoktan beni öldürmeye teşebbüsünüzün elbette bir nedeni vardır. Bu neden ortadan kalkmadıkça kanlı ellerinizi yakamdan çekeceğinize inanmıyor ve yemeğinizi de yemiyorum.

- Bizi boykot mu ediyorsun?

- Anlayışa bağlı.

- Albay mı bu cesareti verdi sana?

- Bunu ondan sorsanıza.

- Albay gidici ama sen ölünceye kadar burada ve benimle kalacaksın.

- Senin burada ebediyen kalacağına dair bir garantin mi var. Belki de sen ondan evvel buradan gider ve belki de benden daha önce ölürsün. Eğer bu hususta Azrail'le bir pazarlığın yoksa. Rica ediyorum beni burada daha fazla tutma. Zira kaldıkça bu işin kokusu çıkacak ve birbirimizi daha fazla kırmış olacağız.

- İstersen barışınız.

- Ben kaderimden başka kimseye küs değilim. Kaldı ki sen hapisane müdürü, ben ise bir mahkumunuz. Mahkumun idareye küskünlüğü la teşbih, yerin göğe küsmesine benzer. Ne kadar küsse de yer, gene de gökten geleni kabul eder, dedim ve hücreye gitmek üzere kapıya yöneldim. Kapıyı açınca müdür gardiyana hücreye gö-

türün diye emir verdi.

Nihayet ebedi mekanıma gelmiş ve müdürün odasında çektiğim sıkıntıdan kurtulmuştum. Zira kapılar kapandıktan sonra hücremde kendi kendime ve hürdüm. Aradan aylar geçti. Bir gün Albayın tayinen bir başka yere gittiğini öğrendim. Bunu tabi olarak kabul etmem gerektiğini bilemem rağmen gene de içime bir korku düşmüştü. İdarenin o güne kadar hayatıma kast edemeyişini onun Afyondaki varlığına atfetmekten kendimi alamıyordum. Albayın gidişi sonucu idarenin beni yeniden öldürme teşebbüsüne geçeceklerine inanıyor ve bundan ötürü de tedirgin oluyordum.

Şimdi ne yapacaktım. Şansım gene bana yüz çevirmişti. Bütün bu olanlardan sonra, onlara karşı kendimi nasıl koruyacaktım. Her gün öldürülme korkusu içerisinde yaşamaktansa, bir an evvel benim için daha hayırlı olacağına inanıyordum. Ama nasıl? İntihar etmek mümkün değildi. Zira hücrede bunu gerçekleştirecek hiçbir araç yoktu. Tek çarem yeniden ölüm orucuna başlamak ve ölünceye kadar bir şey yememektir. Ama kim bilir o da ne kadar zaman alırdı. Buna dayanabilecek miydim? Dayansam da dayanmasam da bundan başka yapacak bir şeyim yoktu. Onlara beni öldürtme zevkini tattırmak istemiyordum. O günden itibaren yemek yememeye kesin karar verdim ve hemen ölüm orucuna başladım. Ne su, ne ekmek kursağıma bir dirhem bir şey sokmuyor ve gardiyanların getirdiğini suratlarına fırlatıyordum. Hücrede yegane işim bol bol uyumak veya uyumaya çalışmaktır. Böylece aradan 6 gün geçmişti. O gün hücre kapısının kontrol mazgalından bir ziyaretçinin olduğunu, istersem müdürün odasında görüşebileceğimi söyledi. Ben bunu öldürme programlarının bir parçası olduğunu düşünerek hiçbir kimseyle görüşmek istemediğimi bildirdim. Oradan ayrılan gardiyan, kısa bir süre sonra tekrar geri dönmüş ve mazgal deliğinden içeriye bir pusula atarak, bunu seni mutlaka görmek isteyen ziyaretçin gönderdi ve senden cevap bekliyor dedi. Yere düşen kağıdı, bütün halsizliğime rağmen alırken takatten düşmüşlüğüme ancak o zaman farkına

varmıştım. Pusula Diyarbakır hapishanesinden koğuş arkadaşım Siverekli Hüseyin Çepo adında birindendi. Ankara'ya giderken benim burada olduğumu öğrenmiş ve görmeden gitmek istemediği için de Afyonda kaldığını yazmıştı. Pusulayı alınca bunun bir tuzak olmadığını anlamış ve gardiyana kapıyı açmasını rica etmiştim. Kapıyı açan gardiyanla birlikte idare binasına doğru yürüdük. Günlerce içinde bulunduğum hücrenin rutubetten kokuşmuş havasından ve karanlıklarından kurtulup birden bire temiz ve güneşli havanın konyunda kendimi bulmamın sersemliği içerisinde sağa sola yalpalıyarak müdüriyete doğru ilerledik. Hüseyin Çepo Bey, müdür odasında ve müdürle derin bir sohbete dalmış olarak benden haber beklerken, birden bire beni karşısında görmenin sevinci içerisinde sözünü kesmiş ve yerinden fırlayarak boynuma sarılmış yanaklarımdan öpmeye başlamıştı. Ben öylesine takatten düşmüştüm ki onun hasret dolu bu samimi sarılışının sademesine direnemeyerek onun kolları arasına yığıla kalmıştım. Durumun farkında olan müdür yerinden fırlamış, beni Hüseyin Çepo'nun kolları arasından alarak bir koltuğa oturmama yardım etmişti. Yerine geçtikten sonra, birkaç kelimeyle Hüseyin Çepo'ya başlattığım ölüm orucunun bir sonucu olarak takatten düştüğümü şikayet ederek anlatmış ve içeriye çağırdığı bir gardiyana bir bardak su getirmesi talimatını vermişti. Getirilen suyu bana içirtirken müdür gardiyana, bir demlik çay da getirmesini emretmiş ve kendisi de beni Hüseyin Çepoyla baş başa bırakmak amacıyla ondan izin isteyerek dışarı çıkmıştı. İçtiğim sudan sonra yavaş yavaş kendimi toparlamış ve Hüseyin Çepoyla bir buçuk saat beraber kalmıştım. Bu zaman zarfında başımdan geçenleri kısaca ona anlatmaya çalıştım. O Ankara'ya hareketinden önce Elâzığ'a uğradığını, çocukları görüp hepsinin iyi olduklarını, ancak bizden haber alamayışlarının üzüntüsü içerisinde olduklarını; bütün bunlara rağmen Hasan Hayri Bey'in idam edilişinin onları büsbütün yıktığını, Hasan Hayri Bey'in oğlu Naci Bey'in hala Dersim'de firarda olduğunu ve onun ölümden nasıl kurtarıldığını bir çırpıda anlatıvermişti.

Hüseyin Çepo'nun anlatılarıyla mektup ve paraların neden elime geçmeyişi açıklık kazanmış ve idarenin beni öldürme teşebbüsünün bununla bağıntılı olduğu kanaatimi pekiştirmişti. O sözünü bitirdikten sonra, kendisine buradaki durumumuzu, adımıza yazılmış bir dilekçeyle Adliye vekiline intikal ettirmesi ricasında bulundum. Hüseyin Çepo buna lüzum kalmayacağını, bazı konularda müdürle açık konuşup onu ikaz ettiğini, müdürünse benimle yeniden dostluk kurma çabasında olduğunu anlatırken; mecliste genel bir affın müzakerede edilmekte olduğunu, fakat tasarının mahiyet ve kapsamı hakkında hiçbir malumatı bulunmadığını; bunun genelleştirilmesi hakkında Ankara'da bildik ve doğulu mebuslar kanalıyla çaba göstereceği vadiyle beni müjdelemeye çalışmış ve af çıktığı taktirde hepimizin serbest bırakılacağını ifade etmişti. Bu bakımdan idareyle her hangi bir sorun çıkarmamamı, müdürün bana uzattığı dostluk elini samimiyetle sıkmamı önermişti. O af mevzuunu anlatırken, ben daldığım hayal aleminin derinliklerinde, özgür ve hayata yeniden dönmüş olmanın mutluluğunu yaşıyordum. Ama bu dahi içimdeki sıkıntıları söküp atmama kafi gelmiyordu. Zira tasarı meclisten geri döner veya çıkacak af kısmi olup bizi kapsamına almazsa ne olacaktı. Müdürle savcının tayini bir başka yere çıkmaz veya biz bir başka hapis-haneye nakledilmezsek, bu işkence dolu cehennemi yaşamayı daha ne kadar sürdürebilirdim diye düşünüyor ve bu düşünceler çıkmazı içerisinde kendimden geçiyor; ya af çıkmazsa diyerek kendi kendime muttasıl mırıldanıyordum. Bu mırıldanışımı Hüseyin Bey de duymuş olacak ki, o:

- Eğer kanun çıkmaz veya kısmi bir af çıkarda sizi kapsamına almazsa, o zaman ben de dediğini yapar ve sizi bir başka hapis-haneye naklettirmeye çalışırım. Hem şimdiden bu kadar karamsar olup üzülmen için bir sebep yok. Meclisten sonuç alıncaya kadar idarenin özellikle seninle iyi geçineceğine inanıyorum. Umarım idareyle başlayan bu dostça el sıkışış, derin bir dostlukla pekiştirilmiş olarak atıye intikal ettirilir ve böylece ortada sorun kalmaz. Kaldı ki duydu-

ğum kadarıyla tasarı genel af içerikli olup geniş kapsamlıdır. Çıkar veya çıkmaz. Şayet çıkarsa tümünüze teşmil edileceğine kesinlikle eminim. Sende buna inan ve tasarinın kanunlaşması için dua et.

Bu sırada odaya giren müdür, ne o aftan mı bahsediyorsunuz? dedi.

Hüseyin Bey:

- Mehmet Beye müjde vermek istedim. Morali düzelsin diye. Ama o sevinecek yerde beni de yasa düşürüp kafamı allak bullak etti.

Müdür:

- Ne diyor ki?

Hüseyin Bey:

- Ya af çıkmazsa veya çıkan af kısmi olup, bizi kapsamına almazsa gibilerinden gereksiz şeyler.

Müdür:

- Tasarı genel affı ihtiva etmekte olup, çıkacağına da mutlak nazarıyla bakılmaktadır. Yalnız benim Mehmet Bey'den ricam bu konuştuklarımız burada kalsın ve hapishaneye yansıtılmasın. Ta ki tasarı Meclis'ten çıkarıp kesinleşinceye kadar. Aksi halde sizler için önemli olan bu kanunun vaktinden evvel hapislerce bilinmesi, sabırsızlaşmalarına ve böylece hapishanede huzurun bozulmasına neden olmuş olur ki bu da hepimizi birden rahatsız eder.

Müdür sözlerini bitirdikten sonra, gardıyanı çağırıp yeniden çay demleyip getirmesi talimatını verdi. Hüseyin Bey gitmek için izin istediye de müdür:

- Çayı beraber içmek için söyledim. Hem seninle daha işim bitmedi. Benim de sana söyleyeceklerim var, bunu dinlemeden seni bırakacağımı mı sanıyorsun.

Hüseyin Bey:

- Hayırdır, yoksa beni de mi tutuklayacaksınız

Esprisiyle yerine otururken müdür:

- Niye olmasın ki. Bizim işimiz buraya gelenleri tutuklamaktır. Ta Siverek'ten kalkıp, dostunu görmek için buralara kadar gelme

külfetine katlanan, iki seveni kısa zamanda birbirinden ayırmak günah olmaz mı. Hem nasılsa yakında af çıkacak; o zaman beraberce istediğiniz yere gidersiniz. Her ne ise bu işin esprisi. Asıl söylemek istediğim şey, gelişin umarım Mehmet Bey’le aramızdaki buzların erimesine ve böylece barışmamıza neden olur. Nedense o bir süreden beri, kendisini öldürteceğimiz kuşkusuna kaptırmış. Bunun etkisiyle hem kendisini ve hem de bizi huzursuz etmiştir. Duyduğum kadarıyla son bir haftadan beri verilen yemekleri yememekle kalmayıp, götürülenleri gardiyanların suratına fırlatmaktaymış. Hücre kapa-sı arkadan sürgülü olduğundan görevlilerin içeri girme ve böylece derdini anlama imkanımızda olmuyor.. Neyse ki sen geldin de sayende onun yüzünü görme imkanını bulmuş oldum, deyince devreye ben girdim:

- Bu konunun tartışmasına yeniden girmek istemiyorum müdür bey. Bugüne kadar ne olduysa oldu. Umarım yenileri olmaz da eskiler maziden birer anı olarak kalır. İnşallah af çıkarda tüm yakınma ve şikayetler de böylece sona erer.

Hüseyin Bey:

- Nede olsa hapisane hayatı zordur. Her kafadan bir sesin gelmesi tabiidir. Burada birbirlerinin yaşamını kıskanıp çekemeyenler olduğu gibi idarenin tutumundan hoşlanmayanlar da vardır. Sanırım aranızdaki anlaşmazlık ve beyinlerde beliren kuşkular bu iki nedenden kaynaklanmıştır. Hafıza-ı beşer nisyan ile malûl’dür derler. Yani insan hafızası yanlışlarla doludur. Faziletlerin en yücesi bağışlamak, kemâletin temel taşı ise tevazudur. Bu her iki hasletin de sizde var olduğuna inanıyorum. Giderayak sizlerin geçmişe perde çekmiş, kardeşane duygular içerisine el ele verip, geleceğe ümit ve sevgiyle yönelmiş olmanın mutluluğu içerisinde beni yolcu edeceğiniz umundayım.

Elinde semaver ve bardaklarla içeri giren iki kişi böylece konuşmanın kesilmesine neden oldu. Gardiyan çayları doldurup dışarı çıktıktan sonra Hüseyin Çapa Bey sözlerini, eğer af çıkmaz veya

kısmi olarak çıkarsa Ankara dönüşümde gene buraya uğrayacağım. O zaman sizi birbirinize kenetlenmiş ve birbirinden kopması mümkün olmayan tek bir unsur olarak görmek en içten dileğimdir diye sürdürürken; altı günden beri kursağına suyun dahi girmediği ben, doldurulan çayı iştiyakla yudumluyor ve Hüseyin Bey'in dediklerinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini düşünüyordum. Bütün bu söylenenler yalanda olsa insana yaşam ümidi veren ve duyumu doyumsuz tatlı yalanlardı. Önce idama, sonra 101 seneye mahkum alacaksın; mahkumiyetin üzerinden üç sene geçmeden serbest bırakılacaksın. Bunun hayali bile zordu ama deyimler insanı rahatlatıyor ve ona yaşam gücü veriyordu. Bu hayal derinliğinde bardağım boşalıyor ve kimin doldurduğunun farkında olmadan dolan bardağı yeniden boşaltmaya çalışıyordum. Böylece kaç bardak çay içtiğimin bende fark edememiştim. Onlar her konuşıyor ben ise daldığım bu rüya aleminin mutluluğu içerisinde özgürce kanat çırpıp uçuyor uçuyordum.

Neden sonra Hüseyin Çepo Bey gitmek üzere müdürden izin isteyince, onunla birlikte ayağa kalktım. Uzun süre insan yüzüne ve sözüne hasret kalmanın sıkıntısı içerisinde yaşadığımı bu bakımdan biraz daha kalmasını ne yazık ki ondan isteyemiyor ve onu daha fazla tutamıyordum. Ne yalan söyleyeyim Hüseyin Bey o an benim kurtarıcım ve geleceğimin teminatı olmuştu sanki. O ayakta son olarak sabırlı ve tedbirli olmamı önerirken müdürden izin isteyip cebinden çıkardığı 20 altını bana, 5 altını da bugünün anısına çocuklarına bir hediye alması için ona, ayrıca aralarında taksim etmek şartıyla gardiyanlara verilmek üzere bir miktar para müdüre bırakıp yerinden kalktı. Her ikimizi öptükten sonra, Mehmet Bey'i sana, seni de Allaha emanet ediyorum diyerek ayrılmıştı. Onu yolcu ettikten sonra müdür biraz daha oturmamı isteyince bizzarur oturdum. Oturur oturmaz da bana Hüseyin Çepo Bey hakkında sorular sormaya başladı.

- Hüseyin Bey kimdir? Necidir ve nasıl bir kişiliğe sahip oldu-

ğundan birazcık bahseder misin?

- Diyarbakır hapishanesinde tanıdığım Hüseyin Çepo Bey Sive-
rek eşraflarından olup, hanedan, tuttuğunu koparan, mücadeleci me-
ziyetleri yanında dünya görüşüne sahip bilgili ve kültürlü bir kişili-
ğe haizdir.

Müdür, her neyse iyi bir insan. Vefakâr bir dostu benziyor diye-
rek sözlerine davamla, çok para ile hapishane içinde bulunmanın sa-
kıncalarından bahsettikten sonra, içinden yeteri kadar almamı geri
kalanını da emanete yatırmamı ve lazım oldukça oradan almamı
önerirken; evin gönderdikleriyle emanette bir hayli paranın birikmiş
olduğunu da hatırlatmanın artık zamanı geldi sanırım diyerek katibi
çağırdı. Ben Hüseyin Bey'in verdiği paradan 5 altını yanıma alıp,
geri kalan 15 altını da katibe teslim ettim. Biraz sonra katibin getir-
diği tesellüm makbuzunu müdüre vererek bunu da diğer makbuzlar-
la beraber saklamasını rica ettim. Yanıma aldığım 5 altını da kar-
deşlerime vermesi için müdüre bırakıp izin istedim. Müdür:

- Niye bu parayı kardeşlerine kendin vermiyorsun ki?

- Belki göremem de ondan.

- Bekle de buraya çağırtaım. Bu vesile ile hem onları görür ve
hem de kendi ellerinle vermiş olursun.

Diyerek gardiyanlara, Musa, Hüseyin ve Selim'i hücrelerinden
çıkartıp getirmeleri talimatını verdi. On dakika sonra başgardiyan
kardeşlerimle birlikte geri dönmüştü. Müdür kardeşlerime oturmala-
rını işaret ederken, gardiyana da çay "Bize çay getir" dedi.

Kardeşlerim getirilen çayları içerken bende yanıma aldığım 5 al-
tını Musa'ya uzatmış ve bu parayla tüm adamlarımızın ihtiyaçlarını
karşılama talimatını vermiştim. Daha sonra herkes yerlerine git-
mek üzere müdürün yanından ayrıldık. Ben hücreme dönmüştüm.

Ferdası günü kardeşlerim hücreden çıkarılmış ve gardiyanlar eş-
liğinde yanıma gelmişlerdi. Kardeşlerimin serbest olduğunu söyle-
yen gardiyan, bana da istersem dışarı çıkabileceğimi bildirmişti.
Böylece hayatımızda yeni bir dönem başlamış oldu. Fakat ben gene

de tedbiri elden bırakmama kararlılığı içerisinde gardiyana yerimin iyi olduğunu, ancak kardeşlerimin hizmetimi görmek üzere yanıma gelmelerine izin vermelerini rica ettim. Gardiyan gayet munis ve gayet yumuşak bir eda ile:

- Tabi. Ne zaman isterlerse gelirler. Sadece onlar değil, bundan böyle bizde isteklerini yerine getirmeye amade ve senin hizmetindeyiz. Hücre kapısını açık bırakacağım. İstedğin an dışarı çıkar, istediğin zaman da kardeşlerin seni görmeye gelebilirler.

Gardiyan sözlerini bitirip gitmişti. Bir zaman sonra Yüzbaşı Albayın mektubuyla hücreye gelmiş ve uzun süre yanımda oturmuştu. Bu süre içinde Yüzbaşı:

- Giderayak Albay senin hakkında bana bir çok şey anlattı. Masumiyetinden ve haksızlığa uğratıldığından bahsederken, esirlere gösterdiğiniz insani ilgiden sitayişle söz etmiş ve daima sizinle meşgul olmamı rica etmişti. Biz her ne kadar hapishaneye uğrayamıyordusak da, daima göz ve kulağımız sizin üzerinizde olduğunu bilmenizi isterim, dedi.

Sohbet daha çok güncel olaylar ve özellikle af konusu üzerinde yoğunlaştı. Bu hususta Yüzbaşı konuyu şöylece açıklıyordu. Genel af tasarısının mecliste beklediğini, bu günlerde toplanacak meclis gündeminin ilk sırasında yer aldığını, büyük bir olasılıkla kanunlaşabileceğini anlatıp, sabırlı olmam önerisiyle yanımdan ayrıldı.

Yüzbaşı gittikten sonra Albayın mektubunu okumaya başladım. O evden aldığı cevabı mektubu da zarfın içine koyarak göndermişti. Albay mektubunda bana sabırlı ve soğukkanlı olmamı öneriyordu. Evin yazdığı mektupta bizi hiçbir zaman mektupsuz bırakmadıklarını, gönderilen para ve mektupların elimize geçip geçmediğinden haberdar olmamanın üzüntüsü içerisinde olduğundan bahsetmişler. Albay ise gönderilen mektup ve paralardan haberdar olmayışımızın nedenini tahmin ettiğini, aslını önceden öğrenip sorumlulardan bunun hesabını sormadan ayrılmış olmasının üzüntüsü içerisinde olduğundan bahisle; sözü af konusuna getirmişti. Meclis gündemindeki

af, kanunlaşmayıp veya kısmi af çıkıp bizleri kapsamadığı taktirde; bu işin peşini bırakmayacağını, gerekirse bizleri bulunduğu yerin hapishanesine naklimize çalışacağını uzun uzadıya yazmış. Af çıktığı taktirde de bunların hiç birinin üzerinde durmamamı, şimdi ise bu konuya kafamı takıp gereksiz olayların çıkmasına sebebiyet vermemi önermekteydi. İdarenin öldürme teşebbüsü dahil, bize karşı uygulamaya çalıştıkları baskının gönderilen paralardan kaynaklandığı açığa çıkmıştı. Ama bizce yapılacak bir şey yoktu. Bu düşünceler karmaşası içerisinde güç bela uyumaya çalıştım.

RÜYA: O beni odasına çağırmıştı. İçeri girdiğimde pür iltifat beni ayakta karşılamış ve elimden tutarak hemen masasının yanındaki sandalyeye oturtmuştu. Sigara, çay ikram derken konuya girmiş ve bana, yanlış anlama ve anlaşmalar sonucu gah iyi, gah kötü bugüne kadar geldik. Geçenleri unutma kaydıyla bir müjde vermek için buraya çağırdığımı belirtmek isterim. Ayrıca müjdeyi eve de ben iletmek istiyorum. Bu bakımdan senden ev adresini vermeni rica edeceğim. Tahliye kararı gelinceye kadar kendisinin misafiri olacağımızı, bunu içinde büroda bir oda boşaltıp yatağımı oraya aldıracağını anlatıyordu. O anda elimi hızla masasına vurarak, Ey gafil, sen ilahi adaletin er yada geç tecelli edeceğinin inançsızlığı içerisinde elinden gelen her kötülüğü yapmaya çalıştın. Ama o yüce varlık, adım adım sizi izledi. Kötülüklerinizi önlemek için her hareketinizin önüne çeşitli vesilelerle engeller çıkararak onu önlemeye çalıştı. İhtiraslarının esiri olmuş sizlerin bunu anlayamamış olması tabiidir. Yaptıklarınızın nedameti içerisinde nasıl özür dileyeceğinizi bilmenin şaşkınlığı ile eziliyorsunuz. Bu dahi bir cilveyi rabbanidir. O bakımdan daha fazla üzülmene gerek yok. Eğer bütün bu olanlardan ders alabildiysen geçen bunca olaylar karşısında ben bir cismi camit olmuşum, yani katılaşmış bir nesne gibiyim. Ne hüüzün kar eder bana, ne de sevinç etkiler beni. Herkes yaptığından utansın. Bi dava olan bizler hakkı, hakkın asıl sahibi olan ulu yaratana tevdi etmekle yetiniriz. O neylerse güzel eyler, gör ki çalap ne eyler. Bunu atide

göreceğiz, eğer ömür vefa ederse deyip yerimden kalktım... O heyecanla uyandığımda kan ter içerisinde kalmış ve sıtma nöbeti geçirenler gibi zangır zangır titriyordum.

Aradan üç gün geçtiği halde son değişimle başlayan güncel yaşamımda her hangi bir değişiklik olmamıştı. Buna rağmen çok yakında önemli değişiklikler olacağına inanıyordum. Nihayet Hüseyin Çepo'nun gidişinin onuncu gününde müdür beni yanına çağırmıştı. Odasına vardığımda onu ayakta ve elindeki telle beni karşılayıp, müjdeler olsun, beklediğimiz an geldi. Artık kurtuldunuz diyerek beni kucaklayıp masasının önündeki sandalyeye oturttu. Daha sonra Hüseyin Bey'in çektiği teli bana uzattı. Telde "Gözlerin aydın, beklenen af çıktı, kapsamı geniş ve hepiniz kurtuldunuz. Selamlar" yazıyordu. Teli okuduktan sonra müdür, iznin olursa eve de bu müjdeyi ilk olarak ben vermek istiyorum. Bana evinizin adresini verirmisin deyince, evin adresinin sizde var olduğunu sanıyorum... Buna rağmen gene de istiyorsan vereyim deyip müdürün uzattığı kağıda adresi yazarak ona geri iade ettim. O bir tarafta eve tel yazarken, diğer tarafta da gardiyana çay getirmesi için emirler yağdırıyordu. O an hatırıma gördüğüm rüya geldi. Hey Allah'ım sen büyüksün diyerekten, karşımda ne yapacağının şaşkınlığı içerisinde ezilen müdüre hitaben:

- Ben bu konuda sizin kadar heyecan duymuyorum. Zira bizler olayların akışı karşısında taşlaşıp, katı bir cisim haline gelmişiz. Onun için beni ne sürür ve ne de hüznü etkilemez.

Beni duymazlıktan gelen müdür teli yazıp bitirdikten sonra:

- Hüseyin Bey'in telini akşam geç saatlerde aldım. Onun için sana iletemedim. Hem haberi sana kontrolüm altında bizatihi vermek istiyordum. Zira küçümsenecek bir havadis değildi bu. Birdenbire hapisler tarafından duyulması bir anda ortalığın karışmasına neden olacağı düşüncesi beni tedbirli olmaya zorlamıştı. Af ancak resmi gazetede yayınlandıktan sonra uygulanmaya konur. Yayınlansa bile tahliyelerin gerçekleşmesi, vizelerin verilmesi gene en azından bir

iki ay kadar zaman alır. Sanırım Doğulu ve siyasi mahkumların gi-diş vizeleri üç aylık bir zaman içerisinde ancak verilebiliyormuş. Sizler bu süre zarfında Afyon Karahisarda ikamete mecbur tutula-caksınız. Onun için ben kanun yürürlüğe girinceye kadar, idare bi-nasında sana yer ayırttım. Tahliye emri gelinceye kadar, burada ya-tar kalkar ve benimde bu süre içerisinde konduğum olursunuz.

Müdür bütün bunları anlatırken ben onu duymuyordum bile. Zi-ra o an gördüğüm rüyayı hatırlamış, Allah'ın yüceliği karşısında iç-lenmiş ve gözleri dolu olarak elde olmayan bir hareketle ona:

- Siz ilahi adaletin er veya geç tecelli edeceğine inançsızlığınızın telaşı içerisindesiniz. Ben ise olayların tümünü unutarak sizi vicdan ve Allahınıza havale ediyorum. Hiç birinizle hesaplaşma niyetinde değilim. Ancak bizi bir an evvel buradan uzaklaştırmanızın, sizler için hayırlı olacağını bilmenizi isterim. Yatağımın idareye alınması-na gerek da yok. Çünkü bu hareketiniz mahkumlar arasında dediko-duya neden olur. Benim yerim, çıkıncaya kadar onların arasındır, de-yip iznini isteyerek idare binasını terk ettim. Gardiyansız bahçeye girip, orada kardeşlerimle konuştuğumu gören mahkumlar, bir anda etrafımda toplanmış ve hücre cezamin sona erdiği zannıyla bana geçmiş olsun dileğinde bulunuyorlardı. Bir anda fırsat bulup, affın çıktığını, yakında hepimizin serbest bırakılacağını kardeşim Selim'e Kürtçe anlattım. Bu konuşmamızı duyan adamlarımızdan biri duru-mu yanındakilere aktarmış olacak ki, bir anda af çılgınlıklarıyla hapis-hane birbirine karıştı. Birbirleriyle sarılıp, öpüşmeler ve oynamalar-la orası bayram yerine dönmüş oldu. Kimi gerçeği öğrenmek için idareye hücum ederken, kimisi de işin aslı olup olmadığını öğren-mek üzere etrafımda toplanmış ve beni soru yağmuruna tutmaya başlamışlardı.

Bu taşkınlıkları önlemek ve heyecanlarını yatıştırmak amacıyla af tasarısının meclise verildiğini, bunun bir tasarı olup sonucun ne olacağını şimdiden kestirmenin mümkün olmadığını, bu bakımdan fazlaca heyecanlanıp ortalığı velveleye vermenin doğru olmadığını,

olayların gelişimini sabırla beklemelerini, her şeyin bir hafta içerisinde belli olacağını anlatınca; o heyecan bir anda yok olmuş, gülen yüzler somurtmuş, hayal kırıklığı tüm ümitlerin parlaklığı üzerine bir kara kabus gibi çökuvermişti. Bütün o coşku yerini derin bir suskunluğa terk etmiş ve çevremde bir matem havasının esintileri kol gezmeye başlamıştı. Büyük bir ümit ve sevinç içerisinde etrafımda toplanan o insanların tümü dağılmış ve yanımda kardeşlerimle adamlarımdan başka kimse kalmamıştı. İstmeden yarattığım bu sıkıntılı havanın şokundan kurtulmak üzere hücreme girip kapıyı arkadan sürgüledim. Rutubetten yarı ıslak hale gelmiş yatağıma uzanarak şu birkaç seneden beri başımdan geçenleri düşünmeye başladım.

Sabah uyandığımda gardiyanlara kardeşlerimi çağırma larını rica ettim ve bir müddet sonra üçü birlikte geldiler. Onlara affın çıktığını, bir hafta içerisinde hapishane kapılarının tamamen açılıp, tüm hapislerin serbest bırakılacağını; ancak vizelerin tamamlanması için üç ay daha Afyonda kalma zorunluluğunda olacağımızı anlatarak; bu söylediklerimi tüm mahkumlara anlatmalarını, onların heyecanlanıp, taşkınlık yapmalarını, taşkınlara ters tepki yapıp olumsuz neticelerin doğmasına neden olabileceklerini söylemelerini tembihleyerek gönderdim. Onlar gittikten biraz sonra müdür beni çağırmişti. Yanına vardığımda bana, keşke mahkumlara aftan söz etmeseydin. Bereket versin taşkınlıkları fazla sürmedi ama nedense hepsi yemeden içmeden kesildi dedi. Ben:

- Herhalde sevinçten olacak.

Müdür:

- Her neyse, bu da yakında geçer. Ben savcıyla görüştüm. Sanırım o da valiyle görüşecek. Tahliye emri gelir gelmez ve vali beyden de olumlu yanıt alındığı taktirde seni tezelden memleketine gönderip hasretlerine bir an evvel kavuşturmak istiyorum. Ancak hapislere zamansız aktardığın haberin bizlerce doğrulanmış olması içerde senin rahatsız edilmene neden olacak ki, bu da beni huzursuz etmektedir. Giderayak olaylara sebebiyet vermemek için ve

tedbiren gene yatağının idareye alınmasına izin vermeni öneririm.

Müdürün bu konuşması beni tereddüde düşürmüştü ve kafamda şüpheli düşüncelerin yeniden canlanmasına neden olmuştu. Acaba müdür bir başka oyun peşinde miydi? Hapishanede yaptıramadığını bu kez idarede mi yaptırmak istiyordu? Ondaki her şey beklenebileceğini düşünerek daima tedbirli olmam gerektiği kanısıyla kendisine:

- Eğer bu zamansız havadisim nedeniyle hapisler tarafından rahatsız edilebileceğim endişesinden kurtulmak istiyorsanız, artık kesinlik kazanmış olan af konusunu sonucu ne olursa olsun, onlara açıkla, hem beni doğrular ve hem de onlara itidal telkin edersiniz. Bunda bir sakınca olacağını da sanmıyorum. Zira tasarı meclisten çıktığı tarih ve şekliyle kanunlaşmış ve uygulama safhasına konmuş durumdadır. Bunu er veya geç burada uygulayacak da siz olacağınıza göre dediğimi şimdiden yapar ve böylece onları bilmeden içine düşürdüğüm karamsarlıktan kurtarıp sevindirmiş olursunuz.

Bu da bir fikir diyerek, düşüncemi olumlu karşılayan müdür başgardiyana seslenip, her koğuştan sözü dinlenen iki kişiyi alıp idareye getirmesi emrini verdi. Biraz sonra idarede toplanan bu mahkumlara müdür:

- Belki duymuşsunuzdur genel af yasası meclisten çıktı. Ancak tahliyeler hususunda bize herhangi bir emir verilmemiştir. Kanunun yürürlüğe konabilmesi için resmi gazetede yayınlanması gerekmektedir. Bu yapılmadan durumu size müjdelemeyi sakıncalı bulmuştum. Ne yazık ki bir arkadaşınızın boş bulunuşu nedeniyle sizler bu olayı benim açıklamamdan önce duymuş bulunuyorsunuz. Şimdi açıklamam ve size tamamlayıcı bilgi vermemin bir sakıncası olacağını sanmıyorum. Yeter ki siz heyecanlanıp, yersiz ve zamansız taşkınlıklarla hem kendi ve hem de bizim huzurumuzun bozulmasına neden olmayın. Sizleri hem duyduğunuz bu haberi doğrulamak ve hem de sabır ve itidal telkin etmek için buraya topladım. Şimdi koğuşlarınıza gidip arkadaşlarınıza benim size aktardıklarımı ve ricalarımı anlatıp sonucu sabırla beklemelerini söyleyin. Bundan böyle çıkacak

olaylardan ötürü de sizleri sorumlu tutacağımı unutmayın. Umarım zamansız yaptığım bu açıklama herkes için hayırlı olur, dedi.

Toplananları koğuşlarına göndermiş ve böylece beni de büyük bir sıkıntıdan kurtarmıştı. Bu işi de böylece hallettik dedikten sonra müdür, bana dönerek ne dersin yataklarını idareye aldirtayım mı dedi. Ben, hapisler arasında dedikoduya neden olacak her türlü özel muameleden kaçınmanızın sizler için iyi olacağı inancındayım. O bakımdan eskiden olduğu gibi hücrede kalmak her iki taraf için hayırlı olacağı kanısındayım diyerek oradan ayrıldım.

İki gün sonra mahkumların tümünü bahçeye toplayan müdür onlara hitaben:

- Bugünden itibaren çıkan genel af kanunu yürürlüğe girmiştir. Şu an hepiniz serbestsiniz. Ancak vizelerin hazırlanıp onaylanması üç ay kadar bir zaman alacaktır. Bu süre içerisinde Afyonda kalmaya mecbur olup, hapishanede yoklamaya tabi tutulacaksınız. İçinizde otelde kalıp yeme, içme olanakları olmayanlar eskiden olduğu gibi hapishanede yatıp kalkıp buranın mutfağından yararlanabilirler. Şartlı salıverilme kurallarına beş sene içerisinde uymayan olursa şu anda askıya alınmış bu cezalarının geri kalan kısmını verilecek yeni ceza ile birlikte çekmeye mecbur kalacaktır. Umarım bu hususu aklınızda tutar, gelecek beş sene içerisinde suç işlememeye azami gayreti gösterirsiniz. Söyleyeceklerim bu kadar, af hepinize hayırlı olsun, dedi ve açılan kapılardan isim alma suretiyle tüm hapislerin dışarı çıkmasını sağladı. Ben adamlarımla bir otele yerleştik. Hapishaneden çıkışımızın ikinci günü beni otelden alan müdür savcının yanına götürdü. Savcı sadece benim için tanzim ettiği özel izin kağıdını verip, bu kağıtla istediğim zaman memlekete gidebileceğimi söyleyerek, geçmiş olsun dileğinde bulundu. Kendilerine teşekkür edip oradan ayrıldıktan sonra, müdürle birlikte hapishaneye döndük. Orada müdür bana 1000 banknotla 15 altın vererek, bunlar memleketten gönderilen paralarla senin teslim ettiğin altınlar. Aslında memleketten gönderilen paralar 4500 liradan biraz fazlaydı. Zamanla öderim dü-

şüncesiyle, geri kalan 4000 liraya yakın bir miktarı ihtiyaç hasıl oldukça kullandım. Affın aniden çıkması beni bugünkü çıkmaza soktu. Durumun utancı içerisinde senden nasıl af dileyeceğimi bilmiyorum. Ama borcumdur. Bu borcumu kardeşlerinin vizesi çıkıncaya kadar onlara ödeyemezsem, mutlaka adresine yollarım. Yeter ki şu anda beni bağışlamış ol deyip, cebinden çıkardığı borç senedini bana uzatıp, bu da borcumun kanıtıdır, dedi. Ben:

- Bunu biliyordum müdür bey. Geçen olaylar hakkında söylenmesi gerekli o kadar çok şey var ki, şu ortam içerisinde bunları anlatmaya dilim varmıyor. Zira olan olmuş. Ben her şeyi unutmaya kararlıyım. Senden para isteyen de yok. Yediğin bütün bu çektiklerimin kefareti olsun... diyerek verdiği senedi yırttım. Daha sonra bana teslim ettiği paradan iki altın çocuklarına bugünün anısına birer hediye alması için, 20 banknot gardiyanlara dağıtmak üzere, ayrıca kendisine de elli banknot bırakıp her şeyin unutulması ricasında bulunarak, beraberce yüzbaşıyı ziyarete gittik. Bizi ilgiyle karşılayan yüzbaşı çayları ısmarladıktan sonra telefonla Albayı bulunduğu yerden arayıp bizi konuşturmak istedi ise de onun yerinde olmayışı nedeniyle görüşmemize imkan hasıl olmamıştı. Bunun üzgüsü içerisinde yüzbaşı bana, inan ki Mehmet Bey, Albay tahliyene senden çok sevinecektir deyip benden olayların gelişimini anlatmam rica-sında bulundu. Ben vaktin buna müsait olmadığını, bütün başımdan geçen olayların taktiri ilahinin bir tecellisi olduğunu anlatarak konuyu geçiştirmeye çalışarak, ilgilerinden ötürü teşekkürlerimi sundum. Albaya da minnet duygularımın iletilmesine tercüman olması dileğimi ifade ederek müdürle birlikte oradan ayrılıp otele geldik. Kardeşlerime 1000 lira ile birlikte 4 altını harçlık olarak bıraktıktan sonra akşam treniyle gitmek istediğimi açıkladım. Bunu duyan müdür otel komisini hapishaneye göndererek başgardiyanı çağırıp Vi-ranşehir istasyonuna bir bilet alması talimatını verdi. Gardiyan bilet almaya giderken bende müdüre kardeşlerimin kendisine emanet olduğunu, bundan böyle kendisinin de benim kardeşim olduğunu ile-

terek, kalkıp boynuna sarılıp hakkını helal etmesini dileğinde bulundum. Hep beraber otelden çıkıp Afyon'u dolaşmaya başladık. Saat 6 sularında gene hep beraber istasyona indik. İstasyon ana haba günüydü. Gideceğimi duyan bütün mahkumlar beni uğurlamaya gelmişti. Ferdası günü Konya istasyonuna vardığımızda Ohulu Necip Ağa ile İzollu Hacı Kaya'yı orada bekler gördüm. Nerden haber almışlarsa beni karşılamaya geldiklerini söylüyorlardı. Onlara inanmamış olmama rağmen, sözlerini öylece kabul ettim. Aslında yıllar sonra onları karşımda görmek beni sevindirmiş ve onların varlığında ilk kez memleket havasını teneffüs etme imkanını orada bulmuştum. Hep beraber istasyon lokantasına gittik. Zira tren burada bir saat kalıyordu. İsmarlanan yemekler gelmekte iken Necip Ağa bana:

- Nasıl oldu da seni erken bıraktılar. Vizelerin gelmesi için biz daha üç ay bekleyeceğiz. Bunun hikmeti ne ise söyle bilelim. Belki bizden o yoldan yürüyerek buradan erken çıkma imkanını buluruz dedi.

- Bunun tek nedeni, sizden daha önce Afyona gelişimdir. Tez gelen erken döner diye bir söz vardır, işte bende sizden bu nedenle erken dönme hakkını kazanmış oldum

Hacı Kaya:

- Ah! Ne olurdu sendeki şansın yarısı bizde olsaydı. Kıyamet mi kopardı sanki.

- Hemen idam edilirdiniz. Hele senin gibi mahkemede aleyhimde yeminli şهادette bulunanların olsaydı. Hiç Allah'tan korkmadın mı Hacı; mahkemede yeminli olarak, ben Kârerli'yi daima Şeyh'in sağ yanında ve onun sağ kolu mesafesinde olduğunu gördüm derken?

Bu sözüm onu etkilemiş ve mahcubiyetten ne diyeceğini şaşır-mıştı. Hacı Kaya'nın üzüldüğünü gören Necip Ağa, sen onu bırak da biraz kendinden bahset diyerek sözü değiştirmek istercesine, Elazığ'a gidersen Ohu'ya haber gönder, bizi gördüğünü ve yakında döneceğimizi bildir dedi.

- Hiç merak etmeyin, siz beni dönmek üzere gönderdiniz ama ben sizi üç ay sonra davulla, toyla, düğünle karşılar gittiğim de

bunu Elazığ'a ilan eder istediklerinize bildiririm. Zaten Hacıyla aramızda olan fark da bunu gerektirir. Bazıları insanların felaketinde, bazıları ise onların selameti uğruna kendilerini gösterirler, diyerek esprilerimi noktalarken yemeklerimizi yemiştik. Trenin saati de gelmişti. Hep beraber kalkıp trenin yanına geldik. Trenin kalkışına ramak kaldığı bir sırada birbirimize sarılarak öpüşürken, Hacı Kaya'ya kusura bakma seni kırmak için bunları söylemedim. Söylediklerimin hepsi şakaydı deyince Hacı Kaya:

- Dervişin fikri neyse zikri de odur. Ama söylenenleri burada unutuyor ve şaka kabul ediyorum. Zira biz kardeş ve bir felaketin kurbanlarıyız deyip olanların nedameti içerisinde özür dileyerek yanaklarımdan öptü. Allah selamet versin diyerek beni trene bindirdiler. Az sonra tren yavaş yavaş yollanırken, gözler dolu dolu olarak son selamlaşmayı yapıp, bir kere daha birbirimizden uzaklaştık. İki gün sonra Viranşehir'e ancak varabilmiştik. Ben oradan arabayla Mardin'e, Mardin'den de bir taksiyle Elazığ'a geldim. Hüseyin'e öğleye yakın indiğimde müdürün teli üzerine günlerdir eş dost ve tüm ev halkını büyük bir heyecanla beni bekler buldum. Aradan 3 yıla yakın bir zaman geçmişti. Beni ve beni getiren arabayı ilk gören, giderken bir buçuk yaşında bıraktığım oğlum Ali Rıza olmuştu. O belki hayatında ilk defa gördüğü taksi ile ilk kez karşılaştığı benden korkmuşçasına evin duvarı dibine sinmiş ve öylece kalakalmıştı. Ben de önce onu komşulardan birinin çocuğu sanmış ve pek oralı olmamıştım. Bizim taksiyle evin önünde duruşumuzu gören ev halkı ve evde beni bekleyenlerin tümü bir anda aşağıya taşınmış ve onlarla sarmaş dolaş olmaya başlamıştık.

Hazırlanan kurbanlar bahçede olduğu için Ali Rıza'nın hiçbir zaman yanından ayırmadığını sonradan öğrendiğim kuzuyu hemen kan akıtmak amacıyla kesmişlerdi. O an Hasan Hayri Bey'in kızı Naciye Ali Rıza'yı kucaklayarak "İşte baban!" deyip bana uzattı. O, adettendir diye Naciye'nin yırttığı giysiler içerisinde bana şaşkın bakarken, kadın, erkek, genç ihtiyar ve tüm ev insanları mahremiye-

te rağmen benimle sarmaş dolaş olmalarının içgüdüye dayalı kısıkançlık tepkisiyle durmadan sağa sola küfürler savuruyordu, kucağımdan kurtulma kıvranımlarıyla. kuzusunun kesilişinin üzüntüsü içerisinde sen de nerden geldin, istemiyorum seni diye muttasıl mı rıldanıp duruyordu. Biz böylece yukarı çıkarken kurbanlar getirilip kesilmiş, bir anda davul zurnalar çalınışıyla evin önü bayram yerine dönmüştü. Bir tarafta kazanlar kaynarken, diğer tarafta Elâzığ, Harput, çevre köy ve vilayetlerden geçmiş olsun demek için gelen eş dost misafirler pür telaş ağırlanmaya başlanmıştı. Ev gelenlerden hınca hınç dolup dolup boşalıyordu. Birkaç saat sonra beni getiren taksiyle geri dönen Harput'tan tanıdığım Baba Dursun adıyla maruf bir polis benden vizemi istemişti. Bende kendisine vizemin olmadığını ancak Afyon savcılığı ve vilayetince Elazığ'a gelebilmem için verilmiş izin kağıdım bulunduğunu söyleyince, onu görebilir miyim dedi. Ben de tabi diyerek, cebimden çıkardığım izin belgesini ona uzattım. Baba Dursun belgeyi tetkik ettikten sonra:

- Bu belgeyi beraber götürebilir miyim? dedi.
- Sen onu alırsan bir başka soran olursa izinli olduğumu nasıl kanıtlayabilirim ki.
- Bu konuyla sadece ben ilgilenmiyorum. Benden başka, senden kimse bir şey soramaz. Sorsa bile emniyete verdiğini söylersin.
- Bak Dursun Efendi, izin kağıdım olduğunu söylediğim halde sözüme itibar etmeyip onu görmek istedin. Demek ki söz kanıtsız anlam ifade etmiyor. Bu bakımdan onu sana veremem. İstiyorsan hemen bir suretini çıkar ve aslını da bana bırak ve git. Aksi halde onu benden alamazsın, deyince o, daha başka bir şey yapmanın olanaksızlığının anlayışı içerisinde belgenin eliyle suretini çıkarıp, aslını bana bırakarak gitti.

Aradan bir ay geçmiş olmasına rağmen ziyaretçilerin ardı arkası kesilmemişti. Köy bayram yerine bürünmüş, ilk günün heyecanı halle devam ediyordu. Bir gün davul eşliğinde oynayan çocuklardan birinin, Binbaşı Zülfü Bey'in oğlu Kemal'in, Potik Ali isminde Pa-

lulu birinin oğlu Ahmet'i bıçakla yaraladığı haberi gelmişti. Derhal çocuğu içeri aldırıp, yarasının hafif ve zararsız olduğunu görünce, onu temizlettirip ata bindirerek ne olur ne olmaz düşüncesiyle doktora gönderttim. Bu acı olay davul ve zurnanın da susmasına neden olmuştu. Biz de böylece lüzumsuz gürültüden kurtulmuştuk.

Hapishanede kaldığım süre içerisinde, şirket işlerim ortaklarınca yürütülmüştü. Ama tüm emlak ve arazilerim Hüseyinliklerce gasp edilip kendi aralarında paylaşılmıştı. Misafirleri ağırlamaktan fırsat bulup bir türlü işlerimle meşgul olamıyordum. Kardeşlerim gelinceye kadar da bu iş böylece devam etti.

Onlar gelince her şeye yeniden başlamıştık. Evde kaldığım süre içerisinde, ben gittikten sonra gelişen olaylar hakkında herkes bir şey anlatıp duruyordu. Anlatılanlar arasında, beni en çok ilgilendiren konu Hasan Hayri Bey'in idamı ile halen fırarda bulunan oğlu Naci Bey'in durumuydu.

Hasan Hayri Bey ile Celal Zade Mehmet Efendilerin Tutuklanıp İdam Edilişleri

Benim Afyon Hapishanesi'ne naklimden hemen sonra İstiklal Mahkemesi'nce Hasan Hayri Bey'de tutuklatılmış. Tutuklanmasına gerekçe olarak da Şeyh Şerifle birlikte Dersim aşiret reislerine duyurulmak üzere Hozat'ta Mukim Celal zade Mehmet Efendi'ye çektikleri aşağıdaki (Hozatta Celal zade Mehmet Efendi vasıtasıyla Dersim aşiret reislerine başlıklı) tel gösterilmişti.

"Sükûneti Muhafaza ediniz. Yakında bir heyetle Dersim'e geleceğiz" Mart 1925

İmza

Şeyh Şerif

Elazığ Cephe Kumandanı

İmza

Hasan Hayri

Dersim Mebusu

Daha sonra bu tel hem Hasan Hayri Bey'in ve hemde akrabası

olan Celaz zade Mehmet Efendi'nin müşterek ve aynı anda asılmasına neden olmuştur.

Celal Zade Mehmet Efendi

Karaballı aşireti mensubu Celal zade Mehmet Efendi, Hasan Hayri Bey'in yakın akrabalarından, aydın bir kişiydi. Hozat'ın Tavuk Köyü halkından olmasına rağmen Hozat merkezinde oturan Mehmet Efendi, çevre insanlarıncı sevilen ve sayılan bir kişiliğe haizdi. İdamına neden olduğu rivayet edilen bir başka söylenti ise "Hasan Hayri Bey'in tutuklanma haberi Dersim'de duyulunca, bir araya gelen Hasan Hayri Bey sevenleri, kendi aralarında toplanarak Elaziz'i basıp onu kurtarma kararı alırlar. Bu işin organizasyonunu da merhum Mehmet Efendi üstlenir. Mehmet Efendi bir tarafta işi organize ederken, diğer tarafta da durumu Hasan Hayri Bey'e intikal ettirir. Hasan Hayri Bey'de, kendisinden haber alıncaya kadar herhangi bir harekete girişmemelerini önerir. Hasan Hayri Bey'den bu talimatı alan Celal zade Mehmet Efendi, ikinci bir haber alıncaya kadar aşiretleri, harekate hazır olma kaydıyla sükunete davet eder. İşte Mehmet Efendi'nin idamına neden olduğu söylentilerden biri de bu olaydır.

Mazhar Müfit Beyin Hasan Hayri Bey'e Önerisi ve Hasan Hayri Bey'in Yanıtı

Gerek askerlikten ve gerekse B.M.M inden Hasan Hayri Bey'in yakın arkadaşları olan İstiklal Mahkemesi üyeleri, özellikle Mazhar Müfit Bey Hasan Hayri Bey'e:

- Mustafa Kemal Paşa bir dilekçeyle kendisinde af dileyen gazetecilerin hayatlarını bağışlayıp kendilerini serbest bırakmıştır. Bir mektupla af dilediğin taktirde seni de bağışlayacağına inanıyorum.

Hasan Hayri Bey:

- Hangi suçumdan dolayı ondan af dileyeceğim?

Mazhar Müfit Bey:

- Suçun var veya yok. Şu anda burada ve yargılanmak üzere tutuklanmış bulunuyorsun. Böyle bir yazı yazarsan kaybın ne olur? Biliyorsun ki bu mahkeme tam bağımsız bir mahkeme olmayıp, belirli bir amaçla teşekkül etmiştir. Her hangi bir maksadı mebnien kurulmuş teşekküllerin kuruluş esprisi ve verilen direktiflerin dışına çıkması söz konusu olamaz. Dostun ve seni seven kişiler olarak, bunu sana öneriyor ve bunu bu dediğimizi yapmanı senden hasetsen rica ediyoruz.

Hasan Hayri:

- Böyle bir hareketi tevessülümde, yegane kayıbım iffet ve şerefim olacaktır. Dediğinizi yerine getirmemekle de hayatımı kaybetmiş olacağım gerçeğiyle karşı karşıya bulunuyorum. Hakkımdaki kayırgan duygu ve önerilerinize teşekkürler.

Biz hem askerlik ocağında ve hem de B.M.M. kürsüsünde tarihe ve tüm insanlığa karşı milletin selameti, ülkenin bütünlüğü için çalışacağımıza şeref ve namusumuz üzerine yemin ettik. Bazıları bu yemini unutarak halkın malını gasp, canını ise katle başladılar. Bu gerçeği ve irtikap edilen bu denaeti, bu hayasızlığı yüzlerine haykırıp, çekin kanlı ellerinizi masum insanların yakasından demek ve böylece onları ikaz edip, varsa vicdanları onun ve atının muvazasından kurtarmaya çalışmak suçsa, üstlendiğim sorumluluğun gereği olan bu görevi yerine getirmenin huzuruyla huzurunuzdayım. Bunun diyeti ölüm dahi olsa, görevimi yapmaya çalıştığımı inandığım bu konuda hiç kimseye ödün verme niyetinde değilim. Eğer onlar istediği için suçlandırılıyor, günün şartları içerisinde hunharlıklarını tatmin için yeni bir kurban arıyor ve bu kurbanın da ben olma karar vermişlerse; bir kaşık kana tamah edip, hayatım bağışlansın diye onlara iltica etmemin bir anlamı olacağını sanmıyorum. Zira, dediğinizi yapsam dahi onlar bildiğini okuyacaktır. Uğrunda mücadeleye yemin ettiğimiz insanların gözü önünde haksızlığa taviz vermiş bir kişi olarak, bir ömür boyu namussuzluk damgası altında uzun süre yaşamaktansa, sözüne ve yeminine sadık kalmış, namuslu

bir kişi olarak bir an önce ve şerefle ölmeyi tercih ederim, diyerek yapılan öneriyi reddeder. Onun vakur ve bu kesin kararlılığı karşısında saygı duyan arkadaşları, bir şey yapamamanın ezikliği içerisinde durumu Ankara'ya intikal ettirme zorunluluğuunda kalırlar.

Mazhar Müfit Beyin yanından ayrılan Hasan Hayri Bey, aşiretlerin kendisinden bekledikleri haberi bir kuryeyle gönderir. Ne yazık ki kurye gitmeden önce durumu istihbar kabul eden yetkililer, kurtarma hareketini organize eden Celal zade Mehmet Efendi'yi bir desise ile yakalayıp Elâzığ'a naklederek, onu da istiklal mahkemesinde sorgulayıp Elzizi basmak, Hasan Hayri Bey'i kaçırmaya teşebbüs etmek, şeyh şerif ve Hasan Hayri Bey'in tel direktifleri zerine, Dersim aşiretlerini harekete iştirake teşvik etme suçlamasıyla idamına karar verirler. Bu karar gereği Hasan Hayri Beyle, Mehmet Efendi, aynı gün Elâziz Hükümet Konağı'nın kuzey kapısının sağ ve sol kenarlarında asılırlar. İnfazı görenlerden, Kiğılı Atar İbrahim o anı şöylece anlatıyordu:

“Hasan Hayri Bey'i, Celal zade Mehmet Efendi'yle birlikte elleri kelepçeli olarak infaz mahalline getirmişlerdi. O herhangi bir ikaza meydan bırakmadan vakur adımlarla sehpa altına geldi. Cllat başında bir ta gibi duran serpuşunu alıp gözlerini bağlamak isteyince, gr ve hakim bir sesle, 'Dokunma ona. Sen kemendini boynuma tak gerisini ben hallederim', diye çıkıştı. Daha sonra sandalye üzerine çıkararak, 'Tak kemendini de bu iş bitsin; beyleri daha fazla intizarda bırakmayalım', deyince, cellat Hasan Hayri Bey'in eğilmeyen başından kemendini geçirip ipi gerdi.

İnfaz Savcısı, bize söyleyeceğin bir şeyin var mı? diye sordu. Hasan Hayri Bey de, 'Efendinize deyin ki; o öldü ama mutluydu. Zira sevenlerin gönlüne, yarınların koynunda şerefli ve namuslu bir ad olarak sonsuza dek yaşayacağına inanıyordu. Gene onlara deyin ki; bugün bizi yok ettiğiniz bu topraklarda, yarın binlerce, yüz binlerce Hasan Hayriler var olacak ve işlenen bu alçakça cina-yetlerinizin hesabını sizden soracaklardır', deyince savcı yanında-

ki imama, ne yapacaksan yap hoca, dedi. Hoca, tövbe istiğraf etmek ve son duanı yapmak ister misin Hasan Hayri Bey diye sordu. Hasan Hayri Bey, 'Ben efendiler sayesinde tüm günahlarımdan arınmış olarak oraya ve ona gidiyorum. Boşuna nefesini tüketip aramıza girmeye çalışma hoca. Zira orada iki yüzlü insancıklara, riyakarlara yer yok" dedikten sonra, 'Selam size geride kalanlarım. Selam size sevdiklerim, dostlarım. Selam size Dersim, Dersimlim, ulusum, insanlarım. Selam size yarınlara, yarınlara Hasan Hayrileri, Celal zadeleri, Mehmetleri. Selam sana Naci, Naciye Nisa faykaları. Anam, bacım, kardeşlerim. Selam sana Karerli. bak ben senden önce gidiyorum ulu divana' deyip üstüne bastığı sandalyeyi ayağıyla fırlatıp, kendini boşluğun kucağına terk etti.

Sıra Celal zade Mehmet Efendiye gelmişti. Cellat ipi boynuna geçirip gererken Savcı, bize diyeceğin var mı diye sordu. Mehmet Efendi, 'Biz masumuz amma siz bildiğinizi yapıyorsunuz. Benim kanım şu gördüğünüzden daha kırmızı değil. Benim için en büyük ve mutlu son onunla el ele aynı kaderi paylaşmaktır. Allah taksiratınızı af etsin', deyip oda ayağı ile bastığı sandalyeyi fırlatarak kendini hakka teslim etti. O gün akşama doğru diğer idam edilmişlerle birlikte, Ambar Mahallesi mezarlığında onlar için önceden hazırlanmış bir çukura üst üste atarak elbiseleriyle gömdüler. Ben o sıra Hasan Hayri Bey'in yüzüne beyaz mendilimi örttüm ve oradan ayrıldım. Gece yarısı yanıma aldığım iki kişiyle Hasan Hayri Bey ile Mehmet Efendiyi gömülü bulunduğu çukurdan çıkarıp biraz ötede onlar için hazırlattığım mezara gizlice defnettim. Marmutluların Mustafa Bey nereden duymuşsa beni buldurup, Naci Bey'in de aranmakta olduğunu bildirdi. Hemen Naci'yi alıp önce Hozîğ'e sonra da kayınbabası olacak Pilvenk ileri gelenlerinden Milla'nın yanına götürüp oradan da Dersim'e kaçırttım. Elazığ'a döndüğümde Hasan Hayri Bey'in eşi Faika Hanım'la kızı Naciye'yi tutuklayıp kadınlar hapishanesine götürüldüğünü öğrendim. Ne yaptıkça onları kısa zamanda kurtarma çaresini bulamadık.

Ama hapishanede yalnız da bırakmadık. Bir hafta kadar orada kaldılar. Daha sonra bir ev tuttuk. Jandarma gözetimi altında bir ay kızı Naciye ile kardeşi Muhlise, eşim Kamile Hanım'la, Faika Hanım'ın teyzesi kızı Güllü Hanım bizimkilerle birlikte ve sıra ile onun yanında kalıyorlardı. Bir ay sonra ifadesi alındı. Kendisine Naci'nin nerede olduğu soruluyordu.

“Dersim’de. Bizi tutuklayacağınıza gidip onu yakalasanıza” diye yanıtlarken; “Bizi tutukladığınız için onun gelip teslim olacağını sanıyorsanız yanılıyorsunuz. Can pazarında insanın basireti bağlanır. Tüm duygusal bağlar hassasiyetini kaybeder. Ben, eşim Hasan Hayri Bey’den ötürü tutuklandığımı sanıyor ve ona kavuşabileceğim ümidi ile burada akıbetimi sabır ve coşkuyla bekliyordum bugüne dek. Yoksa başka türlü beni burada tutamazdınız. Şimdi bırakın evime gideyim.”

Bu ifade sonucu onu serbest bırakmışlardı. Köye geldiğimizde muhtar Kör Misto, hem size hem de Hasan Hayri Beyler’e Niğde’ye sürgün edileceklerine dair tebligat yapmıştı. Eşin Kamile Hanım, Derviş Cemalli İmam’la bir dilekçe yazıp durumu öğrenmek üzere valiye vermişler. Vali ise dilekçeyi jandarmaya havale etmişti. Jandarma kumandanı böyle bir şeyin olmadığını, bu tebligatı yapanlar hakkında tatbikat yapacağını bildirmiş ve bu badirede böyle atlatılmıştı. Buna rağmen olaylar yatışmamış, Dersim aşiretleri Hasan Hayri ve Mehmet Efendi’nin intikamını almak amacıyla Elazığ’ı basacağı havadisi yayılıp duruyordu. Köylülerin husumetinden korkarak, ben her iki evi yükte hafif ve pahada ağır ne varsa alıp Harput’a taşıdım. Dersim’li gelmedi. Ama Hüseyinlikiler her iki evi birden talan etmiş ve evde ne varsa hepsini alıp götürmüşlerdi. Bir zaman sonra Hüseyinik’e geri dönüldüğünde buradaki evleri tam takır bulmuştuk. Yağmaya katılan bazı Rumeli muhacirleri götürdükleri malları iade ettiler. Köylüler ise çaldıklarının üzerine oturmuşlardı. Bu ara Kamile Hanım’ın dayısı Zelherli Osman Bey tutuklanmış ve Lolan aşireti reisi, Dayın Gali

Ağa da idam edilmişti. Kamile Hanım gün aşırı, ben ise her gün hapishaneye uğrayıp Osman Bey'in güncel ihtiyaçlarını karşılıyorduk. Bir zaman sonra Osman Bey'i de serbest bıraktılar."

Benden sonra gelişmiş olayları Atar İbrahim Efendi böylece özetlemişti.

Umumi Müfettişliğin Kurulması ve Birinci Umum Müfettişi İbrahim Tali'nin İcraatları

1925 olayı sonrası, 1927 sonlarına doğru Umum Müfettişlik adı altında bölge valiliği kurulmuştu. Merkezi Diyarbakir'de olan 1. umum müfettişliğe Gazi'nin en yakın arkadaşı ve Dürzü asıllı Dr. İbrahim Tali Öngören atanmıştı. Diyarbakir, Van, Bitlis, Muş, Mardin, Urfa, Siirt, Hakkari, Elâziz ve Malatya'yı idari kapsamına alan Müfettiş umumiye geniş yetkiler verilmişti. Kısmen Bakanlar Kurulu yetkisiyle donatılmış bulunan Müfettiş-i Umumiler bölgelerinde Hükümet içi Hükümet olarak görev yapmaktaydılar. Bu nedenle ve özellikle Gazi'nin yakını olmanın vermiş olduğu imtizayla İbrahim Tali, Umum Müfettişlik bölgesi sınırları içerisinde, astığı astık, kestiği kestik idi. Eski Harput müftüsünün oğlu Hürrem Müftügil'in kayın babası olan İbrahim Tali, damadının etkisiyle, kısa zamanda çevremizin Sünni inançlı ağa ve beylerinin dümen suyuna girmiş ve onların hamisi olarak bölge Alevileri ile Dersim aşiretleri üzerinde idari baskısını artırmaya başlamıştı.

Müfettiş umumi İbrahim Tali'nin bu yakın ilgisini istismar eden müteğallibeler, yaptıkları her kanunsuz hareketlerinin bedelini aşiretlere ödetmek amacıyla, kendi adamlarına yer yer baskınlar yapıyor, sonra da olanları Dersim aşiretleri yaptı diye yaygarayı kopartıp, böylece onları muttasıl şikayet ederek karalamaya çalışıyorlardı. Yapılan bu şikayet ve kopartılan yaygaralar sonucu şeklen yaptırılan tahkikatlar dahi aşiretler aleyhine sonuçlandırılıyordu. Bütün bu davranışlar ve hazırlanan senaryolardan ötürü zaman zaman aşiretler üzerine askeri birlikler gönderilerek onların ıslahı ve imhası ci-

hetine gidiliyordu. Sebepsiz yaratılan huzursuzlukların bezmişliği içerisinde bazı aşiretlerle Koçuşığı aşireti, iftira ve tertibi sanat itti-haz edinmiş olan bu zümreyi sindirme ve susturma amacıyla hare-kete geçmiş ve onların meskûn bulunduğu köylere baskınlar yapma-ya başlamışlardı. İdarece, bardağı taşıran son damla olarak nitelen-dirilen bu olayın tahkiki için gönderilen mülkiye müfettişi Hamdi Bey'in hazırladığı rapor kanayan bir yaraya tuz biber ekilmesine ne-den olmuş, Koçuşığı aşiretinin ıslahı ve imhası için Dersim'e yeni-den askeri birlikler gönderilmesine neden olmuştu. Bilgi bakımın-dan Hamdi Bey'in 1927 yılında Dersim hakkında verdiği raporu sunmakta yarar görmekteyim.

Rapor

Dersim'de yaptığım inceleme sonucu bende hasıl olan kanaat; burada gün geçtikçe tehlike büyümektedir. Dersim sorunu, idareci-lerin müsamaha mirasından başka bir şey değildir. Yani hükümetin bazen adil, bazen zayıf davranışları, bazen de sebepsiz ve neticesiz şiddet göstermesi gibi dengesiz ve faydasız politikası Dersim'i da-ima bir kargaşa yuvası haline getirmiştir.

Sivil ve askeri makamların birbirlerine zıt fikir ve düşünceleri şüpheli ve tehdit etme iktidarında olmayan eski idare merkezlerini devamlı surette işgal etmişlerdir. Türk olduklarını inkar ederek dış-tan gelen bir Kürtlük cereyanı içinde etrafı rahatsız etmektedirler. Dersim, Cumhuriyet idaresi için bir çıbandır. Bu sebeple doğacak elim ihtimalleri önlemek memleketin selameti bakımından mutlaka lazımdır. Aşiretlerin durumları ve silahları hakkında Çarsancak Sünni halkı tarafından verilen bilgiler, son derece ilginç ve dehşet vericidir. Zeki, kurnaz ve hileci olan Dersim halkı, hükümetin zayıf ve kuvvetliliğine göre mütecaviz veya itaatkar olurlar. Okul açmak veya yol yapmak, refah sebepleri yaratmak, fabrika kurmak, kendi-lerini meşgul etmeye çeşitli sanayi işlerini sağlamak, özel olarak yurt sahibi ederek ıslahına çalışmak, hayalden başka bir şey değil-

dir. Geçim darlığının iç ve dış aldatmaların Kürtlük eğilimlerinin son irtica hareketini teyit eden ve doğan intikam hislerinin dını ve içtimai devrimler vesilesiyle, kara kuvvetlerinin uyandırdığı kötü telkinlerin etkisi altında bulunan, Reis, Ağa ve Seyit'in esiri ve oyuncagıdır. Şakavet bunların kışkırtmasıyla yapılmaktadır. İdareyi mazlahat politikası bir süre daha devam ederse, gelecekte daha büyük karışıklıklar ve kaynaşmaları beklemek lazımdır. Geçen sene karşılaşılan ıslahat programı, bazı siyasi nedenlerle elverişli ve uygun bir zamana ertelenmişti. Bu siyasi düşüncelerin esası mesuliyet meselesi idi. O da kesin bir sonuca bağlanmamış olduğuna göre daha fazla geciktirilmeye tahammülü yoktur. Dersim meselesinin bir an önce halli uygun olacağı kanaatinde olduğumu arz ederim. 1927

Mülkiye Müfettişi Hamdi

Muttasıl gönderilen bu tür raporlara dayalı olarak, devlet Dersim aşiretlerine karşın askeri operasyona karar verir. Bu nedenle gönderilen birlikler özellikle Hozat'ta kümelenir. Ön yargıdan ırak olan hareket kumandanının insancıl ve akılcı tutumu nedeniyle; harekate başlamadan önce yaptığı araştırma sonucu "Dersim Aşiret ve Ağalarına yöneltilen suçlamaların, tamamen yersiz, iftira ve tertibin mahsulü olduğunu anlar. Devlete bağlı olan yöre halkının, isyan ve irtica ve Kürtçülükle ilgileri bulunmadığı, günün zor, yörenin doğal ve kısır yaşam koşulları içerisinde, yaşam mücadelesi veren bura insanlarını mezhep ayrılığı nedeniyle horlayan bazı Sünni inançlı müteğallibe eşhas'ı çevrede kendi etkinlik ve hükümranlıklarını bu tür suçlamalarla sürdürmeye çalışmaktadırlar. Bu nedenle sivil idare ve yöneticilerini din sömürüsü ve mezhepsel inançları doğrultusunda kendi saflarına almış; ulül emre itiaat vecibe bilmiş devlet ve kanunlarına saygıyı ibadetin gereği saymış, Alevi inançlı aşiret insanı ve ağalarını horlayarak, onların, yönetime karşı oldukları kanısını yaratmaya çalıştıklarını müşahade etmiş bulunmaktayım. Yaptıkları şikayet ve hazırladıkları tertiplerini doğrulama amacıyla kendileri-

nin bizzatihi yaptıkları baskın ve soygun eylemlerinin diyetini devlet eliyle bu zavallı insanlara ödetmeye çalıştıkları, buralarda gerçek vazifesini unutup sadece müteğallibelerin dümen suyuna göre hareketi vazife ittihaz edinmiş karakol ve yetkililerin, halk üzerindeki baskılarını artırmışlardır. Hatta kutsal bilip dokunulmazlığına inandığı iffet ve namus kurallarını hiçe sayıp onların mahremiyetlerine el ve dil uzattıkları, gerçekten vareste değildir. Yapılan karakol baskınlarının da bu nedenlerden ötürü halkın devlete karşı olan güveninin yitirilmiş olmasından ileri gelmiş olabileceği gibi; bu müteğallibe unsurun hazır nedenler varken kendi tertiplerinin bu tezahürünü de halka mal etme meyli içerisinde karakolları basma eylemlerini bizzatihi kendilerinin icra etmiş olabilecekleri de gözden uzak tutulamaz. Posta soyma olaylarının da böylece oluşturulmuş olduğu kanısındayım. Bu nedenle geniş halk kitleleri üzerinde tedip ve tenkil şeklindeki devlet baskısına mahal olmadığı” şeklinde tanzim edilmiş rapor, ilgililere iletilmiş olmakla kalmayıp, yetkisine dayalı olarak bölgede sadece silah toplama istemiyle görevini icraya çalışmıştır.

Birlik kumandanının bu olumlu yaklaşımı üzerine Necami de toplanan aşiret ağalarından, Karaballı Kango zade Mehmet Ali, Ferhat’anlılar aşiretinden, Diyap Ağa, oğlu, Zeyno oğlu Mustafa Ağalar, Alişer oğlu Keko Ağa, Cemşit Ağa, İdare Hüseyin’le birlikte diğer seyit ve ağalar silahlarıyla teslim olmaya karar verirler. Bu eylemlerinden bekledikleri sonucu almayan çevredeki Sünni bey ve ağalar; Müfettiş-i Umumilik katında yeniden tertip ve şikayetlere başlarlar...

Vali Cemal Bardakçı

1886 yılında Balıkesir Burhaniye doğumlu olan Vali Cemal Bardakçı 1926-1927 yılları arası Elazığ’a vali olarak atanmıştır.

Göreve başlar başlamaz, Dersim aşiret ileri gelen ve ağalarını Elazığ’da toplayarak onlarla yakinen ilgilenir. Hümanist duygu,

mütevazı davranış ve hoş görüşüyle aşiret ağalarının güvenini kazanan Vali Cemal'e aşiret ağalarınca gösterilen ilginin gocunmuşluğu içerisinde olanlar, o güne kadar yaptıklarının açığa çıkacağından korkarak tek güvenceleri olan I. Umum Müfettişi İbrahim Tali'ye sığınır ve ona dört elle sarılırlar. Buna rağmen Vali Cemal Bardakçı'nın inandırıcı tavrı ve yakın ilgisinin güvence ve hoşnutluğu içerisinde Dersim'e dönen ağalar, daha sonra Vali Cemal Bardakçı'yı da Dersim'e davet ederler. Ağaların davetini olumlu karşılayan vali ilk fırsatta davete icabet eder. Dersim'deki tüm aşiretleri köy köy dolaşarak onların sorunlarıyla yakinen ilgilenir. Dersim halkının yaşamaya mahkum edildiği bu mahrumiyet diyarında çektiği sıkıntıları bizzatihi mahallinde görmüş olan vali, gördüklerini bir rapor halinde ilgili makamlara sunar.

Rapor

Kürt ve Arap aşiretleriyle, Türkmen aşiretleri arasında bir benzerlik yoktur. Türkmen aşireti teşkilatı, Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra bozulmaya başlamıştır. Dersim'de Türkmen aşiretleriyle meskun bazı havalide ara sıra meydana gelen isyankar durumların sebep ve saikleri Kürt ve Arap aşiretlerinin sebep ve saikleri değildir. Yavuz zamanından beri çetin baskılara maruz kalmış, binlerce insan merhametsizce öldürülmüştür. Dersimli kargaşalıkları, büyük küçük, memur ve mutaassıp hocaların tahrik ve teşvikiyle ve cahil Sünni halk tarafından haklarında reva görülen muamelelerden doğmaktadır. Bu layık olmayan muamele Alevi Türkmenler arasında kuvvetli birlik ve sosyal sorumluluklar meydana getirmiştir. Bu durumu pek çok memurlar Kürt Aşiret teşkilatının aynını sanarak yanlış karar ve şiddetli hareketlere lüzum görülmezse ve şuurlu bir hareket edilirse Dersim, Cumhuriyet Hükümetinin çok sadık ve vefakar dostları olacaktır. Dersim seyahatimde Türkçe bilmeyene rastlamadım. Dersim'deki Sünniler Alevilere Kürt diyorlar. Kendilerini Türk olarak kabul ederler. Kürtlerle komşu olan Dersim Alevilerinde Kürtlük

yoktur. Seydanlı, Hesenanlı isimler altında köy ve kabilelerde mu-
aşeret ahengi bozulmamıştır. Aşiretler arasındaki karışıklık, fakruza-
rurettten ileri gelmektedir. Dersimli son derece fakirlik çekmiştir. Hü-
kümete karşı kötü bir niyeti olmadığını arz ederim. 1927

Elazığ Valisi
Cemal Bardakçı

Alevi ve Dersim aşiretlerinin milli yapı, yaşam ve sosyo ekono-
mik gerçeklerini yansıtan bu rapor, asırlar boyu Dersimli'nin başına
getirilmiş, tertip, sürgün gibi tüm felaketlerin müsebbibi ve mucidi
olan Sünni bey ve ağalarla onları himaye eden güçlerin olduğunu
dile getirip, onları böylece afişe etmiş olması; Müfettiş-i Umumi İb-
rahim Tali'yi çileden çıkarmış ve hiçbir zaman tasvip edemeyeceği
böyle bir raporun yazarı valinin, bir başka yere tayini yapmaya çalı-
şırken; Dersim aşiretlerini de tahrik edebilmek için gerekli çabayı
eksik etmemiştir.

Aleyhinde geliştirilen tüm bu olumsuz çabalara rağmen, kişilik
ve inançlarından taviz vermeyen Cemal Bardakçı, Dersim aşiretleri-
ni yaşadıkları mahrumiyet diyarından kurtarmak ve muasır medeni-
yetin nimetlerinden yeterince faydalandırmak amacıyla onları Ela-
zığ ovasına çekmiş ve orada kendilerine ev ve arazi vererek iskanla-
rını sağlamıştır. Vali Cemal Bardakçı'nın Dersim insanlarına irfan
kapılarını açtığı ve açılmasına vesile olduğu söylenegelmekteydi
Aslında devletin asimile politikasının özünü de bu teşkil etmektey-
di. Vali Cemal Bardakçı ise devletin bu isteğinin uygulayıcısı idi.
Buna rağmen devletin müfettiş umumi'sinin ısrarlı isteği üzerine,
çok geçmeden Vali Cemal'i Konya'ya tayin ederek Elazığ'dan
uzaklaştırmıştı.

Cemal Bardakçı döneminde vali ve Müfettiş-i Umumi yanlısı ol-
mak üzere ikiye bölünen Dersim, vali ile Müfettiş-i Umumi'nin
büsbütün aralarının açılmasına neden olmuştu. Zira Müfettiş-i Umu-
mi, Sünni bey ve ağaların, Vali Cemal Bardakçı ise halkın ve ezilen
mağdur insanların safında yer almışlardı. Vali Cemal Bardakçı sa-

finda yer alanların başında Seyit Rıza olmak üzere tüm garbi Dersim aşiret reisleriyle, şarki Dersim’de Sünni ağa ve beylerin etkisinden kendini kurtarmış aşiret ağaları ve Alevi ileri gelenleriydi. Sünni bey ve ağalarıyla onların etkisinde kalan bazı aşiret ileri gelenleri de Umumi Müfettiş safında yer almışlardı.

Cemal Bardakçı’nın Dersim aşiretleri üzerindeki etkinliğini hazmedemeyen Umum Müfettiş, Cemal Bardakçı’yı Konya’ya tayin ettirdikten sonra meydan yeniden kendisiyle Sünni bey ve ağalarına kalmıştı. Cemal Bardakçı yerine atanan Vali Nizamettin, zamanla İbrahim Tali’nin kuklası haline gelmişti. Cemal Bardakçı tarafından Elazığ’da iskana tabi tutulmuş veya iskan edilmiş Alevi ileri gelenleriyle, tüm Dersimliler’in ellerindeki ev ve araziler geri alınıp, yapılmış iskan işlemi de iptal ettirilmişti. Onlardan geri aldıkları ev ve arazilerin tümünü Bulgaristan ve Romanya’dan getirtilmiş muhacirlere dağıtmışlardı. Böylece tekrar eski yerlerine dönmek mecburiyetinde kalan Dersim ağa ve aşiret ileri gelenleri yeniden kendi kaderlerine terk edilmişlerdi. Bu ara bana da borçlanma yoluyla beş yüz lira mukabilinde 22 dönüm susuz, 63 de sulu olmak üzere Hüseyinik’de ceman 85 dönüm arazi ile Elaziz Nailbey mahallesi Vali Fahri Bey caddesinde ahşap iki katlı ev vermişlerdi. Noterde tanzim edilmiş beş yüz liralık borçlanma senedin muhteviyatının tamamını defaten ve peşinen ödeyip senedi iptal ettirmiş ve Nailbey’deki eve yerleşmiş olmama rağmen ne verilen arazilerin ve ne de evin üzerime tapu tescili henüz yapılmamıştı. Zira Vali Cemal Bey gitmiş, yerine atanan Vali Nizamettin ise İbrahim Tali ve yandaşlarının kapıkulu haline gelmiş, onlar ne diyorlarsa istekleri doğrultusunda hareket etmeyi görev bilmişti. Bu nedenle iskan işlemim iptal edilmiş, iskanen tahsis edilip içinde oturmakta olduğum evden dahi zoraki çıkarılmıştım.

Afyonu sürülmeden önce gerek Kârer’deki emlakime karşın mübadilen Hüseyinik’te verilmiş ve gerekse Ziraat Bankasından bilmü-zayide satın aldığım ve gelişen olaylar nedeniyle tescilini yaptıra-

madığım arazilerin tescil işleminden, bir türlü fırsat bulup iskandan borçlanma suretiyle aldığım arazinin tesciliyle uğraşamamıştım. Ayrıca bu arazilerin tescili için uğraşımı engelleyen faktörlerden biri de Cemal Bardakçı'nın Konya'ya atanması sonucu idarenin, onun döneminde oluşturulmuş tüm iskan işlemini iptal etmiş olmasıydı. Bu bakımdan iskan konusunu bir yana bırakmış, öncelikle Ziraat Bankasından bilmüzayide satın aldığım arazilerle; Kârer'deki emlakime karşın Hüseyinik'de mübadilen verilmiş 34 kile tohum istihap edecek nitelikte, 34 parça tarla ve evlerin tapu tescili hususunda uğraş vermeye başlamıştım. Uzun ve üzücü çabalar sonucu bankadan satın aldığım arazilerin tescilinde başarılı olmuş ve tapularımı almıştım ama, ortada benimdir diyebileceğim arazi yoktu. Zira Hüseyinik'liler bizim yokluğumuzdan bil istifade tüm arazilerimizi aralarında taksim etmişlerdi. Bankadan aldığım arazinin tescili sonrası sıra, gerek mübadilen verilmiş ve gerekse iskandan borçlanmayla satın alınmış ve parası defaten ödenmiş arazilerin tescili işlemine gelmişti.

Kardeşlerim Afyon'dan dönünce ben tescil işlemiyle uğraşırken, kardeşlerim de köylülerin gasp edip, kendi aralarında taksim ettikleri bize ait arazileri, gerek hukuken ve gerekse metazori almaya başlamışlardı. Bu tutumumuzun kini içerisinde kıvranan Hüseyinik'lilerle aramızdaki husumet yeniden canlanmış ve karşılıklı olarak birbirimizden idare katında şikayetlenmelere başlamıştık. Bu çabalarım sırasında Hüseyinik'lilerin tesiri altında kalan Hürrem Müftigil'in, kayınbabası Müfettiş-i Umumi İbrahim Tali katında yaptığı girişimler sonucu, borçlanma suretiyle alınmış arazilere ait işlemlerle mübadilen verilmiş araziler hakkındaki tüm yasal işlemleri durdurmakla kalmayıp, benim bankadan satın alıp, adıma tescilini yaptırdığım arazilerimi de numune fidanlığı yapılacağı gerekçesiyle istimlak ettirip, Özel İdare adına tescil ettirmişti. Yaptığım tüm müracaatlar sonuçsuz kalıyordu. Numune fidanlığı gerekçesiyle istimlak edip özel idare adına tescil ettikleri arazilerimi daha sonra Ru-

men ve Bulgar muhacirlerine iskanen dağıttıklarında bizzarur Vali Nizamettin ve Müfettiş-i Umumi İbrahim Tali hakkında Dahiliye Vekaleti katında şikayette bulundum. Bakanlığa yaptığım müracaatlarım, gereği yapılmak üzere Müfettiş-i Umumiliğe geri gönderiliyor, onlarda bana, canını kurtarmak istiyorsan bizi şikayetten vazgeç diye haber gönderiyorlardı. Tüm bu gelişmeler içerisinde iskanca verilen Nailbey'deki evden çıkartılmış ve ev bir gayriyle derhal satılmıştı. Bu ara Elaziz Defterdarlığı tarafından içmede 2000 dönüm arazi ihale yoluyla satışa çıkartılmış ve ihale 20.000 kuruşa bende kalmıştı. Bunun işlemleri yapıldığı sırada durumu öğrenen vali Nizamettin ihaleyi iptal etmiş ve bu girişimim de böylece akamete uğratılmıştı. Bütün bu olanlar karşısında idare tüm ağırlığı ile beni karşısına almıştı. Polis ve jandarma kanalıyla yaptıkları baskı ve yağdırdıkları tehditlerle, benim Elaziz'de yaşama hakkım dahi elimden alınır olmuştu. Ne yapacağımı bilememenin şaşkınlığı içerisindeydim. Zira bir tarafta amcam Hasan Efendi tarafından kurulup eşim kanalıyla bana intikal ettirilmiş ticari düzenim beni Elaziz'de kalmaya zorlarken, bir tarafta da idare bana orada kalma hakkını tanımaz olmuştu. Kârere dönmem de mümkün değildi, çünkü oradaki tüm emlakım Hüseyinik'te mübadilen verilmiş araziler karşılığı idareye terk edilmiş ve hiçbir ilgimiz kalmamıştı.

Bizzarur işlerimi yüzüstü bırakıp hakkımı bakanlık katında aramak üzere Ankara'ya gitmeye karar verdim. Zira bu şartlar altında Elaziz'de daha fazla kalmam olanaksızdı. Çünkü hayatım Vali Nizamettinle Müfettiş-i Umumi İbrahim Tali'nin iki dudağı arasında çıkacak kelimelere bağlanmıştı. İstedikleri an hayatıma son verecekleri düşüncesi kesinlik kazanmış ve bunu her an yapabilecek gücün sahibi idiler.

Nihayet bu düşünceler karmaşası içerisinde Ankara'ya geldim. İlgili makamlara verdiğim dilekçelerim, Diyarbakir'e gönderiliyordu. Müfettiş-i Umumilik de verdiği cevap ise "Eşhası müteğallibeden olan zorba derebeyi müştekinin arazilerini aldım, kendisini

mıntıkam dahiline sokmayacağım” şeklinde oluyordu. Zamanın dahiliye vekili Şükrü Kaya gelen cevabı bana göstererek, “Senin ne derece haklı olduğunu kesin olarak bilmiyoruz. Yapılan tahkikat ve hakkında söylenip yazılanlara göre mazinde pek iç açıcı değil. Buna rağmen bir an haklılığını kabul etsek dahi, biz şarkın idaresini İbrahim Tali’ye verdik. Senin karşında onu haksız çıkarmakla devlet otoritesini sarsmış oluruz. Ayrıca bu hareketimizle her sıkışan kişiye de Ankara kapılarını açmış oluruz ki bu da devlet hiyerarşisinin bozulmasına neden olur. Bu bakımdan orası için bizce yapılacak bir şey kalmamıştır. Ancak şarkta kalmanın sakıncasını göz önüne alarak sana haklı veya haksız Türkiye’nin neresinde istersen oradaki malına karşılık fazlasıyla emlak vermek suretiyle mağduriyetini önleyebiliriz.”

Dahiliye Vekili’nin bu kesin deyiimi beni derinden etkilemişti. Burada da kapılar yüzüme kapatılmış olmasının şoku içerisinde aniden feveran etmiş ve elde olmayan bir heyecanla ona:

- Ben buraya sizden sadaka dilemek için gelmedim. Hak hukuk ve adalet üzerine inşa edilmiş, Hakimiyeti milliye kaziyesine rağmen Cumhuriyet döneminde de toplumların idaresi fertlerin istek ve ihtiraslarına terk ediliyorsa, padişahlığın mülgasına ne gerek vardı. Bana müteğallibeliği yakıştıranların icraatı bir mübağallibenin icraatından daha mı farklı. Mübağallibe zorbalığı ile fertlerin başına bela ise, beni onunla suçlayanların tüm yakınmalarına karşın, size ve şahsınızda bana verdikleri şu cevap onların düşünce, icraat ve öz yapılarının kanıtı değil midir? Kim mübağallibe? Tüm varı gasp edilip, hayatı tehdit altında olan mı, yoksa onu gasp edenler mi? Ben İbrahim Tali’nin kirlendikçe kaldırıp attığı bir mendil değilim. Huzurunuzda onun yakıştırmalarından kendimi tenzih ettiğimi ifade etmek isterim. Ondan korktuğum içinde burada bulunuyorum. Ben hakları elinden alınmış bir vatandaş olarak gelmiş ve hakkın tecellisi peşinde koşmaktayım. İnsan hak ve hukukun hakim olduğu bir devletin varında haksızlığın, zorbalığın yeri ve anlamı olamayacağı-

na inanıyor ve bunu böyle bilmeyen zorbalara karşı da kanıtlamaya çalışıyorum. Kanun ve devlet müvcehesinde yeri ve mevkii ne olursa olsun, kişiler efradı milliyeden bir ferttir. Mevkiinin gölgesine sığınmış hiçbir insanın rüçhan hakkı olduğu söylenemez. Eğer devletin kaderi İbrahim Tali gibi kişilerin yaratacağı otoriteye bağlanmışsa, vay o devletin haline. Bağışlayın ama zulm ile bidat olanın ahırın berbat olur demişler. İbrahim Tali ve onun icraatıyla ayakta kalmayı amaçlamış bir devletin atisindeki karanlığı görmek için kahin olmak gerekmez. Adaletini kana susamış bir muhterisin icraatına hapseden bir idare ilahi adalet karşısında er veya geç yıkılmaya mahkumdur. İbrahim Tali isteği için devlet kendini adaletten soyutlamış görmek istemiyorsa, vatandaşa karşı adil olduğunu kanıtlasın.

Doğu'da İbrahim Tali'nin ihtiraslarının kurbanı sadece ben değilim. Yıllar yılı kaderine terk edilmiş Dersim'e, Dersimli'ye devlet adına devletin şefkat dolu kucağını açan vali Cemal Bardakçı da onun kurbanlarından biriydi. Keza her biri kapısında yüzlerce İbrahim Tali'yi barındırırken, vali Cemal Bardakçı'nın Dersim'den koparıp, Elaziz'e iskan ettiği ve Cemal Bardakçı'nın tayini ile verilen emlak ve arazileri İbrahim Tali'nin emriyle ellerinden alınan nice Dersim ileri gelenleri de onun kurbanlarındandır.

Fertlerin, kanunsuz eylemleriyle, otoritesini var kılmak isteyen; devlette olsa encamı hüsrarla noktalanmaya mahkumdur. Devletimiz bu karanlıklar dehrinde kendini görmek istemiyorsa, Doğu'da adaletin yüz karası ve zulmün simgesi haline gelmiş İbrahim Tali ve onun efalinde olanlardan halkını kurtarma zorunluluğundadır.

Ben buraya merhamet dilemek veya bağış koparmak için gelmedim. Devlet başkanımızın "Adalet mülkün temelidir" vecizesinin gerçek anlamı içerisinde haksızlığa uğramış bir vatandaş olarak, ey hak nidalarıyla gelmiş ve böylece huzurunuzda bulunuyorum. Hak için yaptığım bunca haklı feryatlarıma rağmen, gasp edilen tüm haklarıma karşın, yurtdn bir başka bölgesinde birkaç misli fazlasıyla emlak verme teklifinizi, hakkımda verilmiş yeni bir sürgün kararı

olarak nitelendirmekteyim. Oysa ben böyle bir cezayla cezalandırılmama; İbrahim Tali'nin istek ve arzusundan öte bir neden bulamıyorum. Bana ulûfe değil, eğer haklılığımı kabul etme lütfünde bulunuyorsanız, zatıalilerinizden sadece gasp edilmiş haklarımın iadesini diliyorum. Aksi halde adaletle yönetildiği iddia edilen bir ülkede; devlet adına gasp edilmiş bir hakkın ihkakı için verilen mücadele devlet onurunu zedeliyorsa; devlet nizamı içerisinde bunu da müeyyidesi sürgün veya vatandaşlık haklarından tecrit edilmekse, açın sınır kapılarınızı, bizleri vatandaş olarak bağrına basacak bir ülkeye gidelim.” deyince Şükrü Kaya:

- Seni dağarcığında söz bitinceye kadar sabırla dinledim. Ama sen bu halisane duygumu istismar ettin. Bu da beni son derece rahatsız etti. Şunu iyi bil ki, devlet çarkı hiyerarşik bir sistem içerisinde seyreder. Ülkenin en ücra köşesindeki küçük bir memur dahi üstlendiği görevin sorumluluğu içerisinde devlet çarkının bir dişlisini temsil eder. Devlet ise onlardan yükselen sesin inanç ve ahengi içerisinde ülkeyi yönetmeye çalışır. Bu hiyerarşi ve kademeler arasında doğacak inanç ve itimada dayalı kopukluklar, devlet düzeninin bozulmasına neden olur. Seni, hakkında yazılanlar ve nihayet anlatımlarınla tanıyoruz. Bu hiyerarşi ve klasik devlet sistemine rağmen bir an senin de haklı olabileceğini düşündüm. Mağduriyetini önlemek için de böyle bir öneride bulundum. Ama sen akıbeti meçhul bir küfrü inadı ile illa da dediğim olsun dersen, bazı ahvalde bu derdin davasının bence de bulunması zor olur. Onun için şimdi git ve söylediklerimi iyice düşündükten sonra kararını müsteşara bildir.

- Faziletlerin en yücresi tevazu ve en kutsalı da bağışlamaktır. Varlığınızda müşahade ettiğim bu ulvi hasletlerinize sığınarak yaptığım sızlanışlar, şahsımda, devle adına adaletle indirilen bir darbe ve bir nakisenin tezahürüdür. Adalet ve ilahi adaletle kabili telif olmayacak bu derdin davasının da sizde olduğu inancımla huzurunuzda dinliyor ve derdime deva diliyorum.

. Kilometrelerce yol kat ederek buraya bu nedenle geldim. Hoşgö-

rünüzü istismar etmeyi asla aklımdan geçirmedi. Sızlanışlarım denize düşmüş bir faninin can havliyle yaptığı çırpının bir ifadesidir. Yüce ve nihayi emriniz idraki içerisinde affımı rica ediyorum. Dedim ve yanından ayrıldım.

Bu oluşum ve düşünceler karmaşasının ağırlığı altında otele geldiğimde kafam allak bullak olmuştu. Son ümidim olan Bakanlık kapağı da suratıma böylece kapanmıştı. Ne yapacağımı bilmemenin sıkıntısı içerisinde uykusuz geçen gecenin sabahında yeni bir umutla müsteşarı ziyarete gittim. Dahiliye Vekili kendilerine benden bahsetmiş olacaklar ki, müsteşar özel kalem müdürüne gelir gelmez beni odasına alma talimatını vermiş. Kendimi tanıtır tanıtmaz, özel kalem müdürü beni müsteşarın odasına alıverdi. Makamında pür azamet oturan müsteşar, beni gayet mütevazı bir eda ile karşılayarak hemen makam masası önündeki sandalyeye oturttu. Daha sonra:

- Vekil bey bana senden ve sana yaptığı öneriden bahsetti. Umarım vereceğin cevap müspet olur.

- Vekil beyefendinin buyruklarına karşın düşüncelerimi kendilerine bizatihi arz ettim. Buraya gelişimin nedeni zatıalilerinden beyefendinin bana yaptığı sürgün önerisinin ötesinde daha değişik ve daha ılımlı bir karar verdiği müjdesini duyma ümidimdi.

- Vekil bey sana yaptığı teklifin ötesinde bana herhangi bir talimatta bulunmadılar. Bildiğim tek şey sizden olumlu bir cevap beklediğidir. Ona nasıl bir cevap iletmemi istersin. Evet mi, hayır mı? diyeyim.

- Ben devlet adına elimden zorla alınmış tüm emlakımın iadesi ve hakkın tecellisi isteğimi yineliyorum. Bunun ötesinde yeni bir teklifim ve beklentim söz konusu olamaz.

- Elbette karar senin. Ama ben olsaydım, bu hayırlı kararı olumlu yanıtlar ve ayağıma gelen kısmeti tepmezdim. Hem sana bir şey söyleyeyim mi?

- Emredersiniz efendim.

- Bildiğin gibi Ankara Cumhuriyet hükümetimizin başkenti ve

devrimlerimizin de merkezi durumundadır. Onu uygulamakla görevli bakanlığımıza, bu acayip görünümünüzle girip çıkmanız yerli ve yabancı misyonerlerin dikkatini çekmektedir.

- Af edersiniz, ne demek istediğinizi anlamakta güçlük çekmekle beraber, söz konusu acayıpliğin görünümümün neresinde olduğunun da farkında değilim. Bu hususta beni aydınlatmanız, görünümümdeki acayıpliği düzeltmemi neden olur.

- Giysinize bir diyeceğim yok. Ancak bıyıkların herkesin dikkatini çekmektedir. Onları dipten kesip veya iyice kısaltıp nizamaya sokmanız sizin için iyi olacağı gibi iddialarınızın tahakkukunda sana yarar sağlayacağını belirtmek isterim.

- Bağışlayın ama ben acayıpliği, bıyıklarımda değil; bu makama gelmiş bir zatın teklifinde görüyorum. Umarım vekil bey sizin gibi düşünmüyordur. Bıyıklarımın Cumhuriyet ve devrimlerinizi ters yönde etkileyecek nesi var ki.. Başta Avrupalılar olmak üzere, her ısteriğin gözüne hoş görünmek için gösterilecek çaba, kadın ve erkek görünümündeki doğal farklılıkları dejenere eder. Kaldı ki ben buraya bana bıyık nizamı ve görünüm dersi verilsin diye de gelmedim. Moda adı verilen soytarıca görünmenin uşağı olmayı düşünseydi, size değil bu işin uzmanına başvururdum. Allah'ın verdiğiyle yetinmiş bir kişi olarak, ya ben bu görünümümle yanlış bir yere geldim ve yahut ta siz asıl yerinizde bulunuyor değilsiniz.

Hukuk üstünlüğü iddiasının varı bir devletin zirvedeki elemanlarını, kanun hakimiyetini sağlama görevi yerine, makamlarında bir güzellik uzmanı azametiyle oturur görmenin hüsrana ve şaşkınlığı içerisindeyim. Hukuk dünyanın hiçbir yerinde kişi ve toplumların görünüm, makam ve şekillerine göre işlerlik kazanmamıştır. Bıyıklarımın otürü hakkımın, bıyiksızlar tarafından gasp edilmesini amir bir hukuk anlayışını, hukuk ilmi çerçevesinde mütalaa etmek gerçek adalete gölge düşürse gerektir. Görünüşü sizce nasıl değerlendirilirse değerlendirilsin, diyeti de ne olursa olsun, bıyıklılarla bıyiksızların tefrikinde bıyıklı; daima üstte kalmanın gururunu ebedi-

yen muhafaza edeceğinizi bilmenizi isterim. Bıyıklı ve bıyksız vandaş tefrikini görevinin aslı sayan bir zihniyet önünde söylenecek bir söz kalmamıştır. İh hakı hak da olsan sen; benim senden bir beklentim olamaz, diyerek oradan ayrıldım. Sinirlerim boşalmış, her tarafım zangır zangır titriyordu. Bir bıyık yüzünden her şey altüst olmuş ve tüm ümitlerim bir anda yıkılıvermişti. Her şeyini kaybetmenin kırıklığı içerisinde otele döndüğümde, orada tanışıp kısa zamanda dost olma imkanını bulduğum Kars ileri gelenlerinden Cihangir oğlu İbrahim Beyefendi'yle karşılaştım. Akşam Kars'a gitme hazırlığında olan İbrahim Bey, giderayak o günkü gelişmeyi öğrenmek merakı içerisinde beni bekliyormuş. Ben de deşarj olma ümidiyle oturup, o gün başımdan geçenleri ona anlatmaya başladım. Sonuçta o, müsteşara verdiğim cevaptan ötürü, iyi etmişsin dedi ve beni teskin etmek için de:

- Üzülme, zira henüz her şey bitmiş sayılmaz. Bir kapıyı kapatan Allah mutlak bir başka kapıyı açar demişler, dedi ve hemen konuyu değiştirerek bana:

- Sen Elaziz mebuslarına uğradın mı ? dedi

- Hangisine Hüseyin Devci'ye mi? O zaten Elazizli ve karşıtlarının buradaki hamisi durumunda. Onların devlet indinde tercümanı mesamesindedir. Diğerlerini ise tanımıyorum.

- Ben Elazizli olan mebuslarınızdan bahsetmiyorum. Mecliste Elaziz mebusu olarak bulunan Memduh Şevket Esendal'dan bahsediyorum. O aslen Çorlulu'dur. Hümanist ve toplumsal görüşüyle haza insandır. Hakkın, haklının ve ezilmişin yanında olmayı ibadet bilmiş olan bu zat , zulme taviz, zalime ödün vermemeyi kendine şiar edinmiştir. Durum kendilerine intikal ettirildiğinde inanıyorum ki, konuyla ilgilenecektir. Parti içinde ve hükümette haturşınaslığıyla bilinen bu zat bir Elazizli olarak yanına gittiğinizde sizi candan dinleyeceği kanısındayım.

- İyi ama adamı tanımam bilmem ki.

- Sen tasalanma, ben o işi hallederim, diyerek cebinden çıkardı-

ğı not defterinden bana Memduh Şevket Bey'in adresini yazdırdı. Eğer yolcu olmasaydım seninle beraber gelirdim. Ama fark etmez. Gidince ona benden bahsedersin.

Akşama doğru Memduh Şevket Beyin evine telefon açıp, bana ferdası gün için randevu aldı. Daha sonra bana, "onunla konuşurken kesinlikle çekinme. Her şeyi ve tüm başından geçenleri olduğu gibi anlat. Halk adamı, haktan yana ve hakkın esiri olan bu zat, seni sonuna kadar rahatlığına dinleyecek ve göreceksin derdine bir .çare bulmak için de seninle birlikte mücadeleye girecektir." dedi.

Cihangir oğlu İbrahim Bey sayesinde bir hayli rahatlamış ve içime yeni bir ümit ışığı doğmuştu. Onu Kars'a uğurladıktan sonra odama kapanmış, yalnızlığımın verdiği ürperti ve sessizliğin bunalımı içerisinde, elbiselerimle yatağa uzanıp; yarınları ve yarınların beraberinde getireceği olumlu veya olumsuz oluşumların hayaliyle uykuya dalmışım. Sabah erken kalkmama rağmen; banyo, tıraş ve nihayet, öylece yattığım için üstümde buruşmuş elbiselerimi değiştirip hazırlanıncaya kadar saat 9:00'u bulmuştu. Memduh Şevket Beyle randevum ise saat 10:00' da idi. Evine gittiğimde Memduh Şevket Bey beni olgun ve mütevazı bir eda ile karşılamıştı. Kendimi tanıttığımda, " Ben de seni bekliyordum" diyerek elimden tutup misafir odasına götürdü. Hal hatır sorup, söz konuya geldiğinde, "önce kahvemizi içelim daha sonra konuşuruz" diyerek öylece odadan çıkıp, daha sonra elinde kahve tepsisiyle dönen Memduh Şevket Bey:

- Çocukları İstanbul'a gönderdim. Burada benden başka kimse kalmadı. Yakında meclis tatil olunca bende gideceğim. Umarım bu kısa süre içinde sana nafi olurum . Şimdi anlat bakalım.

Bir tarafta kahvelerimizi yudumlarken, diğer tarafta da tahsil hayatım, Elaziz'e gelip yerleşim, isyana katıldığım iddiasıyla idama mahkum oluşum ve nihayet 101 senelik hapse mahkum edilmişken, af nedeniyle hapisten kurtuluşuma varıncaya kadar başımdan geçenlerin tümünü anlattım.

İbrahim Tali ile olan mücadelemi de anlattıktan sonra, bu hususta başvurmadığım kapının kalmadığını; buna rağmen olumlu bir sonuç alamadığım gibi tüm ümit kapılarının yüzüme kapandığını uzun uzadıya hikaye ettim. Beni büyük bir hoşgörü ve sabırla dinleyen Memduh Şevket Bey:

- Bu ilginç hayat hikayenle sizi tanımış olmaktan duyduğum memnuniyeti belirtmek isterim. Ne yazık ki sen olayda büyük bir kayaya çarpmış ve aşılması çok zor olan ve hatta mümkün olmayan bir dağ yolculuğuna çıkmış bulunuyorsun. İçtenlikle sana ve haklılığına inanıyorum. Ama ne yazık ki ne seni ne de Elazizliler'i iyiden iyiye tanımıyorum. Buna rağmen çıkmış bulunduğun bu yolculukta neticeye varma ümidim de yok gibidir. Bu şartlar altında sana nasıl yardımcı olabileceğimi kestiremiyor ve ne diyeceğimi bilemiyorum, deyince ben:

- Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bir ferdi, aynı zamanda vâzı kanunsunuz. İdarenin devlet adına Doğu Anadolu insanının kaderi üzerinde oynadığı oyunlardan bihaber oluşunuz şeklen mazur görülse dahi; temsil ettiğiniz zümreye idarenin reva görüp, uygulamakta olduğu gayri kanuni eylemlerinin vebalinden kendinizi varestede tutamazsınız. Elaziz mebusu olarak zatıalileriniz karşısında tevkil ettiğiniz Elâzizliler'den ezilmek istenen bir kişi olarak nihayi görevim uğratıldığım haksızlıkları sizlere intikal ettirebilmektir. Şu anda bunu yapmış olmanın huzuru içerisindeyim. Gerisi size kalmıştır. Üstlendiğiniz görevin gereğini yapmamaktan ötürü sizi vicdanınızdan öte yargılayacak bir güç de yoktur. Yalnız şunun bilinmesinin yararına inanmaktayım; Biz Doğulular hakkında idari anlayış ne olursa olsun unutulmasın ki, birazcık da olsa biz de insanız. İnsanın ise sabrı sınırlıdır. İdarece daima aşağılanıp, haklarımızın gasp edilmesine rağmen, bizim de haklı yönlerimizin olduğunu bilmeleri gerekir. Zorla hakkı gasp edilenlerin yegane koruyucusu ise gene haktır. Bir bölge halkını tüm beşeri duygulardan yoksun, hırs ve ihtiraslarının esiri olmuş bir kimseye tes-

liminin ülkeye yarar getireceğini sanmıyorum. Kaldı ki bu bölgede İbrahim Tali'nin mağdur ettiği kişi sadece ben değilim. Yüzlerce belki binlerce insan, çoluk, çocuk aynı sesle feryat etmektedir. Bendeniz bu senaryonun bir oyuncusu ve tabuları yıkmayı amaçlamış duyguların bir ifadesi ve onun zahiri görüntüsüyüm. Ulu yaradan, belki de beni onların acı ve ızdıraplarının sunucusu olarak görevlendirdiği için buradayım. Kulun gücü ilahi taktir karşısında hiçtir. Taktir ulu yaradanın, hüküm ise hakimül mutlakındır. Tüm ümit kapılarının kapandığını sandığım bir anda, hiçbir zaman hayal dahi edemeyeceğim zatı alilerinizi ümit ışığı olarak çıkaran da odur. Huzurunuzda bilerek ve elde olmadan üstlendiğim görevi asıl sahibine tevdi etmekle tamamlamış bulunmaktayım. Bundan sonrasının artık size ait olduğuna inanıyorum. Taktir sizde, görev sizde, siz de Allah'a emanet olun. Mutluluk, şans ve devlet daima sizinle olsun. Bize ise Allah kerim.

- Sıkıntı, ızdırap ve duygularını çok iyi anlıyorum. Şüphe yok ki taktir yüce Allah'ındır. Ama ne yazık ki zahiri alemde seçtiğin hasımlar da çok güçlüdür. Vekilliğime gelince, evvela ben Elâzizliler'in değil, Gazi'nin mensup mebusuyum. Yani Gazi tarafından Elaziz'e mebus olarak atanmış bir kişiyim. Elâzizliler'e vekil olabilmem için Elâziz'i iyiden iyiye, Elâzizlileri ise yegân yegân tanımam gerekirdi. Halbuki ben şu halimle ne Elâziz'i biliyor ve ne de Elazizliler den hiç kimseyi tanımıyorum.

İbrahim Tali olayına gelince, gerçekten büyük bir kayaya çarpmışsın. Haklı da olsan onlardan bunu koparıp almak, arslanın ağzından, çiğnemekte olduğu lokmayı çekip almak gibidir. Buna da güç ister, cesaret ister. Bu bakımdan sana bir şey söyleyemiyor ve herhangi bir öneride bulunamıyorum.

- Gazi, üstün deha ve cesaretiyle müstevlilerin güç ve baskılarına rağmen Osmanlı hanedanlığının enkazı üzerine Cumhuriyet tahrını oturtmuş ve yoktan bir devlet yaratmıştır. Onun her kenarında mutlak bir hikmet ve isabet vardır. Zatıalilerinizi Elaziz'e mebus

olarak tayin buyurmuşlarsa bu da sizde gördükleri üstün haslet ve liyakatinizdendir. Benim olayıma gelince, önceden arz ettiğim gibi, haksızlığı hak bilirin kapısına “Ey Hak!” diye hakkı feryatla, vatandaşlık ve insanlık görevimi yerine getirmek olmuştur. Bundan böyle taktir size tevekkül de bana düşmektedir. Bu itibarla kırk Peygambere ümmet olup yalvarmaktansa; tek bir Allah’a sıtkıyla kul olmak daha evladır inancı içerisinde ve onun himayesinde başımın çaresine bakmak üzere memlekete döner ve akıbeti sabırla beklerim, diyerek iznini isteyip oradan ayrılmak üzere ayağa kalktım. İlğilerinden ötürü kendilerine teşekkür edip kapıya doğru yürüdüğümde o yolu mu kesti ve:

- Hele dur bakalım. Mücadeleden vazgeç, seni bu mücadelede yalnız bırakacağımı söylemedim ki. Dediklerimi yanlış değerlendırırsen beni üzmüş olursun. Sana muhataplarının son derece güçlü olduğunu, onlarla mücadele ederken ezileceğini, hatta yok olabileceğini anlatmak istedim. Ayrıca bu mücadelede yalnız kalman da, davanın kaybına ve hatta çabuk yıkılıp bir anda yok olmana sebep olacak faktörlerin başında geleceği kanısındayım. Tüm ikaz ve içinde bulunduğun şartlara rağmen, yılmadan mücadeleyi devam ettirme azminde isen; Hak ulu yaradanın bin bir isminden biridir. O ismi şanını uzun zaman haksızın ayakları altında sürünmesine rıza göstermez. Er veya geç tecelli eder. Buna inanıyor ve bu sabra sahip olabiliyorsan yoluna devam et. Bu andan itibaren ben de seninliyim. Ezilmemiz ve hatta yok olmamız pahasına da olsa... Bugün bizler bu tür haksızlıklarla mücadele edip haksızları şimdiden tesirsiz hale getirmezsek, gelecekte meydan onlara kalır ki, bizden sonra gelecek nesil, bu haksızlıklar dehri içerisinde ezilir ve ezildikçe de bizleri lanetle yad ederler. Bunlardan kurtulmanın ve gelecek nesli huzur içerisinde yaşatmanın tek yolu, azimle onlarla mücadele etmek ve gerekirse bu uğurda ölmektir. Kendinde bu cesareti buluyorsan, hemen kolları sıvayalım. Ceht bizden murat Allah’tandır. İnanıyorum ki girişeceğimiz bu hak mücadelemizde Ulu Yaradan hak-

kın, haklının ve bizim yanımızda olacaktır.

Onun giderayak ve ayaküstü söylemiş olduğu bu sözler beni son derece içlendirmiş ve gayri ihtiyari gözlerimden boşalan yaşlarla ellerine sarılıp öpmeme neden olmuştu. O da boynuma sarılmış bir taraftan yanaklarımdan öperken bana, “Merak etme zafer er yada geç bizim olacaktır” diyerek beni teskine çalışıyordu. Böylece yeniden elimden tutup beni tekrar yerime oturtuktan sonra:

- Bugün için güç onlardadır. Bu bakımdan daima onlara karşı tedbirli ve temkinli hareket etmemiz gerekecektir. Zira onlar, senin yeniden ve takviyeli olarak kendileriyle mücadeleye başladığını görünce sana karşı tüm imkanlarını kullanacak ve hatta seni öldürtmeye de çalışacaklardır. Sakın söylediklerimi unutma ve tedbiri elden bırakma. Zira toplumumuzda sayısı az bulunan senin gibi birini geç buldum ve tez kaybetmek istemiyorum. Bu bakımdan daima aynı yerde çakılı kalma. Kalacağın ve gideceğin yerlerin bir gayri tarafından bilinmesinden kaçın. Senin burada yalnız kalmanı veya memlekete gitmeni de istemiyorum. İstersen benimle İstanbul’a gelirsın ve işleri oradan beraberce takip ederiz. Benimle İstanbul’a gelirsın ne âlâ, gelmez isen Ankara’da olduğun gibi, her gün beni telefonla arayacak ve tüm gelişmeleri bana bildireceksin. İstanbul’da da ya Erenköy’deki yalımda ya Şişli’deki evim de ve yahutta partide olurum. Her nerede olursam, gece gündüz demeden mutlaka beni arıyacaksın. Zira bunlarla ancak böyle başa çıkılır. Şimdi ben meclise gidiyorum. Orada dahiliye vekilini bulacağımı sanıyorum. Şayet göremezsem, partiye gidip onu telefonla arayarak kendisinden durumu soracağım. İki’de sende partiye gel. Vekili görmüş isem aldığım cevabı sana bildirir ve takip edeceğimiz yolu beraberce kararlaştırırız. Şayet onunla temas kuramamışsam kendilerini telefonla arar konuşmamıza biza-tihi şahit olursun. Hadi Allah yardımcımız olsun, diyerek ayağa kalktı ve beni yolcu etti.

Otele dönerek saat ikiyi sabırsızlıkla bekledim. Vakit gelince ka-

rarlaştırdığımız üzere partiye gittim. Kapıdaki görevlileri tembihlemiş olacak ki, sorduğumda bana, siz Mehmet Bey misiniz? diye sordular. Evet yanıtını alınca beni Memduh Şevket Beyefendi'nin yanına göturdüler. Odada yalnız ve baş başaydık. Bana:

-Vekili, Meclis'te gördüm. Ona durumu anlattım. Vekil de senin haklı olabildiğin kanısındaydı. Ancak dediğim gibi karşı tarafın güçlü olduğundan o da yakınıyor ve ne yapacağının çıkmazı içerisinde kıvranıyordu. Tek çıkış yolu olarak düşündüğü ve sana yaptığı uzlaşma teklifini senin kabullenmeyişin onu büsbütün tedirgin etmiş, vekalet olarak yazdıkları yazılara İbrahim Tali'nin verdiği "Onun arazilerini aldım. Kendisini de mıntıkam dahiline sokmayacağım" şeklindeki sorumsuzca yanıtlar onu büsbütün şaşırtmış ve ne yapacağını bilmemenin çıkmazı içerisinde kıvrandığını anlatıp duruyordu. Buna rağmen ben işi bir kere daha yendiden ele alıp bizatihi ilgilenmesini ricasında bulundum. O da bana "Müsbet sonuç alacağımı sanmıyorum. Ama hatırın için durumu bir kere daha ele alıp yakından ilgileneceğim. Alacağım yanıtlardan da seni haberdar edeceğim" dedi.

Bu ara getirilen çayı içtikten sonra kendilerine teşekkür edip partiden ayrılırken o:

- Bundan böyle yapılmış ve yapılacak işlerden sonra sakın teşekkür etme. Zira yapılan her şey görevimin gereği olup, sana karşı yapılmış ne lütuf, ne de bir ihsan değildir. Artık haksızlarla müşterek mücadeleye karar vermiş iki kardeşiz seninle. Senden ricam metanetini kaybetmeyip tedbiri elden bırakmamandır.

Böylece partiden ayrıldıktan sonra yeniden otele geldim. Daha sonra kararlaştırdığımız üzere, günde bir kez Beyefendiyi ziyaret ediyor ve daha sonra da neticeyi intizaren, eş dost ve tanıdıkların yanına gidiyordum. Günlerimin çoğu zamanı eski Dersim mebusu merhum Mustafa Saltık ile İktisat vekaleti mümeyyizlerinden olup Derviş Cemal evlatlarından Dersimli İsmail Sertkaya ile birlikte geçiriyordum. Bu tarihte Ankara Hukuk'da okuyan akrabalarımın Tey-

fık Doğuşıker her gün otele uğrar ve imkan buldukça beni yalnız bırakmazdı. Bir gün ziyaretlerine gittiğimde Memduh Şevket Beyefendi bana:

- İbrahim Tali, Dahiliye Vekili'ne verdiği cevapta, "Buranın idare yetkisi bende ve ben de müfettiş umumi isem, icraat sorumluluğumun idraki içerisinde, onun tüm malını aldım, kendini de mıntıkam dahiline sokmamaya kararlıyım. Hükümet bir mütegalibeye bunu söylemenin aczi içerisinde düşmüşse onu bana gönderin gerekirse canını da alırım" demiş. dahiliye vekili bana, istersem konuyu parti meclisine götürmemi, hatta gerekirse durumu genel kurula da intikal ettirebileceğim önerisinde bulundu. Yarın parti meclisinde konuyu ele alıp, dahiliye vekilinden yapılan şikayetlerin neden sonuçsuz kaldığını soracağım. Bundan sonrası bana kalmış olacaktır. Şimdilik sen devrede olmuyorsun ama özellikle senin bu sıra daha temkinli olman gerekmektedir. Zira karşıtların her türlü denaeti tevessül edebilirler. Dikkatli ol ki kaş yapalım derken göz çıkarmış olmayalım. Benim senden şimdilik istediğim tek şey budur.

Partiden ayrıldıktan sonra Mustafa Saltık Bey'e uğramış ve Memduh Şevket Bey'in söylediklerini ona anlattım. Mustafa Bey, Memduh Şevket Bey haklı. Onun için sen bir süre otelden ayrıl ve bizde kal dedi.

Bu öneri üzerine eşyalarımı almak üzere otele gittim. Uzun zamandan beri lobide bekleyen iki sivil polis koluma girerek apar topar beni Anafartalar karakoluna götürüp, sorgusuz sualsiz nezarete koydular. Üç gün üç gece orada alıkonuldum. Bu süre içerisinde ne kimse bana bir şey söylüyor ve ne de ben kimseye neden nezarete alıkonulduğumu sorabiliyordum. Dördüncü günüydü, otele uğrayan Teyfik Bey, otelcinin beni polislerin üç gün önce alıp Anafartalar karakoluna götürdüklerini ve o günden beri de otele uğramadığımı öğrenir. Böylece karakola gelen Teyfik, benimle yakinen görüşme imkanı bulamayınca, hayatta olup olmadığımdan endişe

ettiğini, uzaktan da olsa mutlak görmek istediğini ısrar ve direnişi üzerine komiser, “Sen dışarı çık biz sana onu pencereden gösterir ve böylece endişeni gideririz” der. Bu vaad üzerine Teyfik karakolun dışına çıkar. Yanına gelen bir polis, beni pencerenin yanına götürerek ordan dışarı bakmamı ve orada bir ziyaretçinin beni görmek istediğini söyledi. Gelenin Teyfik olduğunu tahmin etmiştim. Derhal bir pusula yazıp, durumu Memduh Şevket Bey’e iletmesini istedim. Pencereden bakınca Teyfik’i gördüm, konuşma imkanımız yoktu. Ona yazdığım pusulayı gösterip hemen aşağıya attım. Teyfik pusulayı düştüğü yerden alınca ona el sallayıp pencerenin yanından ayrıldım. Gece yarısına doğru, Teyfik karakola geri dönmüştü. Onun gelişinden biraz evvel komiser beni nezaretten odasına almış ve bana:

- Ankara’dan bir an evvel ayrılman senin için hayırlı olur. Karakolumuzdaki birkaç günlük misafirliğinin aslında senin için bir ikaz niteliğindeydi. Sonrası ne olur bilemem. Bana kalırsa derhal çeker buradan gider ve bizim başımızı da derde sokmazsın... diyerek sözde nasihatta bulundu.

- Tüm sıkıntılara rağmen karakolunuzda gördüğüm beklenti dışı davranı, hoşgörü ve nasihatlerinize binlerce kez teşekkürler. Ancak şunu söyleyeyim ki ben buraya ne seyahat ve ne de ticaret saikiyle gelmedim. Hukukun var ve hakim olduğunu sandığım bir ülkede sebepsiz olarak hürriyeti gasp edilip, günlerce karakol nezaretlerinde mahkum edilen bir kişi olarak , siz ve beni burada alıkoymanız için size emir vermiş efendilerinize diyorum ki; her yönüyle benden güçlüsünüz. Ama siz kadiri mutlak değilsiniz. Kaderin beni peşinde koşturduğu hakkımın ihkakından kesin sonuç alınca kadar Ankara’dan ayrılmam söz konusu değildir.

Bu konuşma sırasında Teyfik içeri girmişti. Komiser:

- Artık gidebilirsiniz. Ama gene de sen dediklerimi unutma.
- Ne yazık ki bu defa beni gafil avladınız. Bundan böyle o günkü gibi beni kolay yakalayamayacaksınız. Zira size bu fırsatı verme-

yeceğim.

Komiser:

- Sen bilirsin. Benden söylemesi. Unutma ki biz emniyetçilerin kolu alabildiğine uzundur, her yerde kulağı vardır ve deliktir. Bir insanı yakalamak istersek, gerekçesini de çabuk buluruz. Umarım beni dinler ve bir daha bizimle karşılaşmak istemezsin. Hadi bu kez sana geçmiş olsun.

Oradan ayrıldıktan sonra Memduh Şevket Bey'in evine gittik. O da bizi bekliyormuş. Kapı açılıp, kendileriyle karşılaştığımızda:

- Bir hayli geciktiniz. Bende merak etmeye başlamıştım, nerde kaldılar diye.

- Biraz komiserle hasbıhal ettik.

- Ne anlatıyordu?

- Bana Ankara'yı bir an evvel terk etmemi öneriyordu.

- Demedin mi gitmezsem ne olacak.

- Sonucun daha kötü olabileceğini, bugünkü halin sadece bir ikaz niteliğinde olduğunu anlatıp duruyordu.

- Seni neden gözaltına aldıklarını anlatmadı mı?

- Hayır anlatmadı.

- Ben öğrendim. İbrahim Tali denecek adam telefonla müsteşarı arayarak onu etkilemiş. Müsteşar da sana gözdağı verdirtip, Ankara'dan kaçtırtmak için gözaltına aldırılmanı Emniyet Genel Müdürlüğü'nden rica etmiş. Genel Müdür de arayan soran olmaz düşüncesiyle bu işi yaptırtmış. Ama götürülürken sen niye beni aramadın ki?

- Fırsat mı verdiler bana. Görür görmez ikisi iki yandan koluma girip adeta sürükleyerek götürdüler beni. Eğer Teyfik arayıp bulmasaydı, belki de bu iş bir başka şekilde sonuçlandırılırdı.

- Teyfik ile nasıl buluştun?

- Otele uğramış; resepsiyondan karakola götürüldüğümü ve üç günden beri otele dönmediğim söylenince, karakola gelmişti ama bizi görüştürmediler. Sizi haberdar etmesi için ancak o anda yazabildiğim pusulayı güç bela pencereden atmıştım. Sonrası malum.

- Aferin Teyfik'e. O olmasaydı beklide seni bir daha hiçbir zaman göremeyecektik. Akla gelen başa gelirmiş derler. Neyse geçmiş olsun. Bunu da ucuz atlattın. Şimdi git istirahat et. Bundan sonra daha dikkatli olmayı unutma. Yarın görüşmek üzere.

Teyfik'le otele geldiğimizde gece yarısını çoktan geçmişti. Biz zarur Teyfigi'de bırakmadım. O yatarken ben de nezarethanenin pisliğini atma amacıyla derhal banyoya girdim. Banyo çamaşır derken, zaman hayli ilerlemiş ve gün şafak sökümüne ulaşmıştı. Bir iki saat ancak uyumuştum ki; Teyfik beni uyandırdı. Giyinir giyinmez Memduh Şevket Bey'in evine gittim. Onu kahvaltı yaparken buldum. Israr edince bende sofraya oturdum. Doğruyu söylemek gerekirse, hem acıkmış ve hem de günlerdir böyle bir sofrada yemek yememin özlemi içerisindeydim. Ben büyük bir iştihak içerisinde kahvaltımı yaparken Memduh Şevket Bey:

-İki gün önce senin konuyu partide dile getirdim. Dahiliye vekili, senin haklılığını beyan etmişti. Ama Paşa'nın, İbrahim Tali'yi tutması nedeniyle bir şey yapamadıklarını, Gazi'den güç alan İbrahim Tali'nin ise bunun bilincinde olarak kendini lâyüsel addettiğini itiraf edince, ben "Her kim bu dürziyi şarkın başına musallat etmişse, şark'da ağızdan, dilden, kültür ve tüm dünyevi imkanlardan mahrum bırakıp, kendi kaderleriyle yaşamaya terk ettiğimiz bu zavallı insanların başına bela etmişse; onlara diyorum ki, kim kimi seviyorsa onu koynuna alsın ve böylece o insanları bu tür belalardan kurtarsın. İlahi kaderin ötesinde, biz Cumhuriyet hükümeti olarak da onlara yeni kaderler çizip, bu insanlar yüzünden onları beladan belaya uğratmayalım. Bu dürzinin varlığı, orada sadece huzursuzluğun yaratılmasına neden olmakla kalmayıp, memleketin idare ve adaletine de gölge düşürmektedir. Eğer parti meclisi buna çare bulamıyorsa, durumu genel kurula götüreceğim" diyerek parti meclisi terk ettim.

Meclis'te görüştüğüm Dahiliye Vekili "Şu anda konuyu genel kurula getirmenin bir yararı olacağını sanmıyorum. Biraz sabırlı olursanız sonunda hakkın tecelline şahit olursunuz" dedi. Bu bakım-

dan dahiliye vekilinin sözüne itibar edip şu anda sabretmekten başka bir çaremiz kalmadığını anladım. Zaten meclis yarın tatile giriyor; daha önce dediğim gibi ben de İstanbul'a gideceğim. Senin burada yalnız ve tek başına otelde kalmana gönlüm bir türlü razı olmuyor. Onun için sence mahzuru yoksa, hazırlan beraber İstanbul'a gidelim.

- Ben ancak iki gün sonra gelebilirim.
- Şimdi gelmemen için bir neden mi var?
- Bazı işlerim var. Onları toparlar ve bir iki gün sonra gelirim.
- Sana İstanbul'daki adreslerimi vereyim. Bu Şişli'deki ev adresim, bu da Erenköy'deki yalının. Halk Fıkrası'nın adresini de nasılsa bulursun. Onun için yazmaya gerek görmüyorum. Mutlaka seni iki gün sonra bekliyorum. Şayet gelmezsen sana bir şey yaptılar diye telaşlanır ve ortalığı birbirine katmama neden olursun.

- Eğer ölmez ve öldürülmezsem, mutlaka iki gün sonra İstanbul da olurum. Diyerek iznini istedim.

Ferdası günü kendilerini uğurlamak üzere gara gittim. Orda da bana, "Sakın ihmal etme. İki gün sonra mutlaka seni İstanbul'da bekliyorum" dedi. Onu yolcu ettikten sonra Mustafa Saltuk Bey'in yanına. O zat beni görünce biraz sitemkar, biraz kızgın olarak:

- Nerdesin sen! Ben de niye görünmedi diyerek üzüлp duruyordum.

- Sakın kızma da anlatayım, dedim ve başımdan geçenleri anlattım.

- Vah vah! Bunu tahmin etmeliydim. Bu ara seni arayamadığım için ben de hatalıyım. Özür dilerim, zira özürüm kabahatimden büyük. Bundan böyle kesinlikle seni yanımdan ayırmam. Hadi şimdi otele gidip eşyalarını alıp eve gidelim, deyip hep beraber kalkarak otele giderken ben:

- Buna gerek yok , çünkü Memduh Şevket Bey'e söz verdim. İstanbul'a gideceğim.

- Ne zaman?

- Bir iki güne kadar.

- O zaman gidinceye kadar bizde kalırsın, dedi ve beraberce otele gittik. Fazla eşyalarımı otel emanetine teslim edip, gerekli talimatı verdikten sonra Mustafa Bey'le beraber kendilerine gittik.

Kapı açıldığında Mustafa Saltuk Bey, eşi (...) hanımefendiye hitaben:

- Hanım Bak sana kimi getirdim. Bizim firariyi nihayet yakaladım, dedi. Ben "Anne elini öpebilir miyim?" dediğimde; Mustafa Bey her zamanki şakacı tavrı ve tatlı esprisiyle:

- Ulan anana küfrettirme de, bırak kadını işini yapsın, bizi ağırласın. Sende onun elini öpeceğine benim Öp. Hem onun elinde ne var. Keramet bende, deyince eşi hanımefendi bana hitaben:

- Sen onun kusuruna bakma Mehmet Bey. Bugün gene tüm kibarlığı üzerinde. Ben:

- Sen üzülme anne, onun sözü bana batmaz. Ben onun sözlerine alışığım.

Mustafa Bey.

- Ulan sana batmazsa anana batar.

Eşi:

- Onu daha fazla konuşturmayalım da izninizle gidip size bir kahve yapayım. Belki böylece onun sesini keseriz, deyip yanımızdan ayrıldı. Daha sonra elinde kahve tepsisiyle eşinin döndüğünü görünce Mustafa Bey.

- Hanım sen olmazsan benim halim nice olurdu Allah bilir. Sakın sen hasta olurum deme, yerine ben olur yoluna kurbanlar keserim. Ama ölüm gelince ne olur sen bana vekalet et emi.

Eşi "Tamam Bey Allah aşkına" deyince, ben mevzuu değiştirmeye çalıştım. Böylece iki gün orada kaldıktan sonra İstanbul'a hareket ettim. İstanbul'da Elazizliler'e ait Mahmut Paşa'daki Hürriyet Otel'i ne misafir oldum. Odama yerleşir yerleşmez de Memduh Şevket Bey'e telefon edip ona geldiğimi bildirmek istedim. Yalıda olduklarını öğrenince orayı aradım. Kendileriyle görüştük. Benden

otelin adresiyle telefon numarasını istedi, verdim. Tam telefonu kapatacaktık ki bana:

- Yalıya gelsene seni bekliyoruz, dedi.

- Otele henüz gelmiş bulunuyorum. Gelir gelmez de zatıalilerinizi aradım ve yorgunum. Bu halimle sizi rahatsız etmek istemiyorum. Bir başka gün kalır ve hanımefendinin elini öpmek şerefine ererim inşallah.

- Pekala sen bilirsin. Ama görüşünceye kadar beni her gün aramanı istiyorum.

- Olur efendim.

- Hadi Hoşcakal ve dikkatli ol.

- Sağolun.

O gün banyo yapıp, geçen günlerin yorgunluğunu atmak üzere hemen uyudum. Gözümü açtığımda, akşamın alacakaranlığı etrafı sarmaya başlamış olmasına rağmen ben hala uykuya doyamamıştım. Gözlerim muttasıl kapanıp duruyordu. O günüm öyle hep uymakla geçti.

Ferdası günü kalkar kalkmaz, yalıdan Memduh Şevket Bey'i arayıp, müsaitlerse kendilerini ziyarete gideceğimi bildirdim. Olumlu yanıt alınca, Haydarpaşa'ya oradanda banliyö treniyle Erenköy'e gittim. Onlarda beni bekliyorlarmış.

Yalıda

Marmara Denizi'nin hemen kıyısında, çeşitli çiçek ve meyve ağaçlarıyla donatılmış bir bahçe içerisine oturtulmuş yalı, ahşap ve iki katlı bir binadan ibaretti. Büyük ve ince bir zevkle tefriş edilmiş ev ve bahçe yeryüzünde inşa edilmiş ilahi bir cenneti andırırken; içinde yaşayan bu melek yüzlü insanlarda yüce hasletleriyle huzur ve mutluluğu simgeliyorlardı. Analık sanatının tüm inceliklerine vakıf, zarafet ve olgunluğun timsali Memduh Şevket Bey'in muhterem eşi Faide Hanımefendi anamız ise; bu mutluluğun yaratıcısı olmanın haklı gururu içerisindeydi. Sevgi, şefkat ve yüceliklerinin

mahsulü olan Prof. Ahmet -Kaptan- (Ankara Tıp Fakültesi Kadın ve Doğum Hastalıkları bölüm başkanı ve Emine adlı çocukları bu mutluluk ağacında açmış, asalet ve olgunluğun sembolü, bakılmaya doyulmaz birer çiçek gibiydiler sanki. Yaşlarının küçüklüğüne rağmen, emsallerine göre yaş sınırını aşmış birer görünüm içerisinde bu mutluluk diyarına ayrı bir renk katmakta ve onu süslemekteydiler. İşte böyle bir ortamda tanışma şerefine erdiğim Memduh Şevket Beyefendi ve Muhterem eşi Faide Hanımefendi'yle sevgili çocuklarını benî ailelerinin bir ferdiyim gibi karşılayıp bağrına basmış ve himayelerine almışlardı. O gün saatlerce yalıda kalmış ve Memduh Şevket Bey'le baş başa işlerin ötesinde sohbet etme imkanını bulmuştum. Konuşmalarımızda mevzuumuz çok değişik olmasına rağmen, konularımızın yoğunluğunu Doğu Anadolu ve Doğu Anadolu insanlarının yaşayışları teşkil etmekteydi. O daha ziyade soruyor, ben de onu yanıtlamaya çalışıyordum.

Derken, saatler bir hayli ilerlemiş ve vakit akşama dönüşmüştü. Kendilerinden izin isteyerek oradan ayrıldım. O gün orada tüm sıkıntılarımı bir tarafa atmış ve rahatlamış olarak otele döndüm. Ertesi günü Beyazıt'ta kuru kahveci Mehmet Efendi'ye uğramış ve oradan Memduh Şevket Bey'e telefon etmişim.

O bana:

- Nerdesin, nerden telefon ediyorsun?
- Beyazıt'tan. Kuru Kahveci Mehmet (Mehmet Turgut) Efendi'nin dükkanından.
- Kim bu Mehmet Efendi? Bildik itimat edilebilecek bir kimse mi?
- Aslen Dersimli ve Bahtiyar aşiretinden olup yakın bildiklerimden, itimat edilir bir kişiliğe sahiptir.

- Onunla görüşebilir miyim?

- Tabii, deyip ahizeyi Mehmet Bey'e verdim.

Mehmet Bey :

- Alo! Ben Mehmet Turgut, buyurun efendim.

Karşıdan ne söyleniyorduysa Mehmet Bey, “Emredersiniz, vazifemiz, merak buyurmayın. Akraba oluruz” gibi laflarla onu yanıtlıyordu. Daha sonra Mehmet Bey tekrar ahizeyi bana verdi.

- Hoş ve güvenilir bir insana benziyor ama sen gene ihtiyatı elden bırakma. Telefonlaşmanın ötesinde, sıkıldıkça bana uğra. Ya evde yahut ta Halk Fırkası’nda olurum. Sakın çekinme.

- Emredersiniz, deyince, “Allah’a emanet ol” dedi ve telefonu kapattı.

Mehmet Efendi:

- Nerden buldun bu zatı? O seni senden daha çok seven ve düşünen bir zat. Böylelerine az rastlanır zamanımızda. Bana seni yalnız bırakmamamı ve daima gözümü üstünden ayırmamamı tembihliyor ve gerektiğinde seni benden sorup soramayacağını söylüyordu. Bende akraba olduğumuzu anlatınca memnun oldu ve sana gösterdiğim ilgiden ötürü de bana teşekkür etti.

İstanbul’daki günlerim, otelde telefon etmek ve Mehmet Efendi’nin daracık dükkanıyla Beyazıt Meydanı’ndaki kahvelerden birinde gazete okumakla geçiyordu.

Hasret ve bitmeyen mücadelem yüzünden benimle beraber yakın eş dost ve tüm akrabalarımızın huzuru kaçmıştı. Bir gün gazetelerde Müfettiş-i Umumi İbrahim Tali’nin İstanbul’a geldiğini öğrendim.

Olayların bıkışıklığı içerisinde, maddi ve manevi ezilmişliğin etkisiyle, tüm başıma gelecek olasılıklara ve Ankara’da yaptırdığı gibi İstanbul’da da nezarete attırmak için, orada dövdürülmek ve hatta dövdürttürülerek öldürtülme varsayımlarını da göze alarak, onunla görüşmek üzere Vilayet’e gittim. O gün onu göremedim. Ama hergün saat on da vilayete geldiğini ve orada 1 saat kalarak ayrıldığını vilayet özel kaleminden öğrenmiş oldum.

Görüşmemiz anında Müfettiş-i Umumi’nin bana karşı takınacağı tavır ve sertlikler karşısında onu öldürmemin kesin kararlılığı içerisinde otele dönüp odama kapandım. Eve ve aynı zamanda Memduh Şevket Bey’e birer mektup yazıp zarflayarak cebime yerleştirdim.

Yanımdan hiç ayırmayıp daima cebimde taşıdığım, küçük Amerikan yapımı, gümüş nikelajlı tabancamı kontrol edip yerine koyduktan sonra, yemeğimi odamda yiyerek yattım. Sabah erken kalkıp ve saat dokuzda vilayete gittim. O henüz gelmemiştii. Özel kalem müdürü ise işiyle meşguldü. Benim cebimdeki mektupları çıkarıp onları gözden geçirdim. O gün ve o anın haleti ruhiyesi içerisinde yazdığım mektuplar kısa ve kesin ifadelerle doluydu. Şöyle ki:

“Bu şartlar altında Elaziz’e dönmemin imkanı yok. Hakkımın gasp edilmesini hazmedemiyor ve bu eziklikten bir türlü kendimi kurtaramıyorum. Bu zillet altında daha fazla yaşayacağımı da sanmıyorum. Böyle bir ortam ve haleti ruhiye içerisinde yapılacak tek şeyin, sizleri bu ezadan kurtarmanın tek yolu ölüm yolu. Ama, Müfettiş-i Umumi yaşadıkça benim ölümümün anlamı ne, diye düşünüyorum. Bu bakımdan onu öldürmeye karar verdim. Bu amaçla şimdi onu görmeye, gerekirse öldürmeye gidiyorum. Öyle veya böyle bu işi mutlaka bitireceğim. Sonuçta kaçıp kurtulabilirsem görüşürüz. Aksi halde benden uzun süre haber alamazsanız, bilin ki ya ölmüş veyahut ta İstanbul’da hapisshanedeyimdir. Kötü haber çabuk duyulur. Her iki halde de durumu havadis olarak tez elden duyabileceğinizi sanıyorum. Sizleri Allah’a emanet eder, hepinizi gözlerinizden öperim...”

Memduh Şevket Bey’e yazdığım mektup ise:

“Muhterem Beyefendi, içine sürüklendiğim bu girdapta çırpınırken kader zatıalilerinizi karşıma çıkardı. Bitmeyen mücadeleye gıyaben de olsa isminizin karışması beni büsbütün tedirgin etmiştir. Tüm bu maddi ve manevi sıkıntılarıım üzerine eklenmiş, özlem ve zatıalilerinizin fazilet dolu davranışlarıınızın ağırlığını bundan böyle taşımaya artık takatim kalmadı. Onun için aldığım kararı uygulamaya kesin karar verdim. Öldürmek ve ölmek... Aldığım karardan ötürü beni kınayacak ve ve vazgeçirmeğe çalışacağınızı düşünerek, durumu daha önce size arz etmeyi gereksiz gördüm. Zira aldığım kararın ve olayların etkisinden bir türlü kendimi kurtaramadım.

Eğer İbrahim Tali gibiler olmasaydı, memlekette kurt-kuzu bir arada yaşardı. Buyurduğunuz gibi, onlarla bu mücadeleden sonuç almak, aslanın ağzından çiğnediği lokmayı çekip almak gibiymiş. Ülkede bir çok İbrahim Taliler varken, birinin gitmesiyle bu toplumun kurtulacağını sanmıyorum ama onun yokluğu, Doğu insanları için geçici de olsa kurtuluş olur. Onları bir an olsun bir gaspçı ve zalimin kahredici baskılarından, zatialilerini daha fazla huzursuz etmekten ve efradı ailemi intizardan kurtarmak için nihayet bu yolu seçebildim. Bu yol hepimiz için kurtuluş yolu olacaktır. Bağışlayacağınız ümidiyle, şükranlarımın lütfen kabulünü diler, ellerinizden öperim.” şeklindeydi.

Kendisiyle konuşup aramızdaki buzları eritemez veya ricalarıma rağmen benimle görüşmek istemezse; o gün bir fırsatını bulup onu kesin olara öldürmeye kararlıyım. Bu nedenle vilayete gitmişim. Özel Kalem Müdürünün odasına girdiğimde, o bir şeylerle uğraşıyordu. Benim odaya girdiğimin farkında olmadığı için verdiğim selamı dahi almamıştı. Dikkatini çekebilmek yüksek sesle:

- Size iyi bir gün ve iyi mesailer dileyebilir miyim? deyince başını daldığı kağıt tomarından kaldırdı ve bana dönerek:

- İyi günler size nasıl yardımcı olabilirim?

- Müfettiş umumi İbrahim Tali Beyefendi’yle görüşmek istemiş-tim.

- Henüz gelmediler ama mutlaka geleceklerdir. İsterseniz oturup bekleyebilirsiniz, diyerek oturmam için eliyle bana yer gösterdi. Gösterilen yere oturup, yapacak ve söyleyeceklerimin hayali içerisinde iken; polis özel kalem müdürünün kapısını açmış ve İbrahim Tali pür azamet içeri girmişti. Birden beni karşısında görünce “Burada ne arıyorsun?” diyerek odasına geçti. Ben de peşinden girdim. Onun bana tevcih ettiği “Burada ne arıyorsun?” sorusu polisin içeri girmememi engellemesini önlemişti. Zira odaya girince polis hemen kapıyı kapayarak dışarı çıkmıştı. Odada İbrahim Tali ile baş başa kalmıştık. Beni odasında gören İbrahim Tali:

- Evet burada ne arıyorsun? Tüm bu yaptıklarından sonra ne yüzle yanıma geliyor ve benden ne istiyorsun?

- Bir seneye yakın bir zamandan beri haksızlıkların kurbanı olarak çoluk çocuğumdan uzak, buralarda “ey Hak!” diye sürünüp duruyorum. Gelişinizi öğrenir öğrenmez haksızlıklarınıza son verip, benim daha fazla mağduriyetime sebebiyet vermemenizi rica etmeye geldim. Yeterince beni süründürüp mağdur ettiniz. Lütfen elinizi yakamdan çekin ve beni inandığınız ne ise ona bağışlayın.

- Bunu sen arzu ettin. Cemal Bardakçı'yla birleşip bana karşı cephe aldın. Valiyi sürdüm. Senin de malını aldım amma canını bağışladım. Sen bunu anlamadın, ben ise bunu yapmakla ne büyük hata işlediğimi ancak idrak ediyorum. Şimdi sen eğer canını ve çocuklarını seviyorsan beni şikayetten vazgeç ve benden uzak dur. Dahiliye Vekili benim senden aldıklarına karşılık ve hatta ondan da fazla bir başka yerde mal vermeyi teklif etmiş. Daha ne istiyorsun? Vakit geçmeden teklifi kabul et ve ecelinin peşinden koşmaktan vazgeç. Şunu iyi bil ki; seni asla mıntıkam dahiline sokmayacağım. Ben ya sadıkça sana, oralarda leşini gömdürtecek bir karış toprak dahi nasip olmayacaktır, deyince gayri ihtiyari cebime soktuğum elimle, tabancamın kabzasını yakalayıp ona doğru sokuldum ve ona:

- Şu anda sen sahip olduğun kariyer ve makamın gölgesine sığınarak rahat konuşabiliyorsun. Ama özünde sen bir hiçsin. Hakkın verdiği canı, yazgının ötesinde alacak kadar cesur olduğunu sanmıyorum. Benim şu andaki kararlılığım karşısındaki en yüce değer bir kuruş bedelli bir çekirdek kadardır. Aslında, senin benim için düşünüp, menziliniz dışında bulunduğum için bir türlü uygulayamadığın şeyi ben senin üzerinde gerçekleştirmek ve tüm insanları senin şerrinden kurtarmak için buradayım, diye haykırp sol elimi makam masasına vurduğum bir anda, gürültüden içeri giren polis, beni kolumdan tutup adeta sürükleyerek dışarı çıkarmıştı. Artık orada durmam benim için olanak dışıydı. Zira o, içinde bulunduğu şoktan kurtulduğu an beni yakalattırıp başıma kim bilir ne tür çoraplar ör-

dürecekti. Onun için derhal oradan ayrılıp, bir taksiye atlayarak Mehmet Efendi'nin dükkanına geldim. O kahvemi ısmarladıktan sonra,

- Niye moralin bozuk bir şey mi oldu? diye sordu.

- Bugün İbrahim Tali'yi öldürme azmiyle Vvilayet'e gittim. Ne yazık ki bir şey yapamadan döndüm.

- Nasıl oldu anlatsana?

Olayı hikaye edince bana:

- Deli misin sen? Şimdi tüm İstanbul polisini peşine düşürmüş, köşe bucak seni arattırıyor. Artık otele de gidemezsin. Bana kalırsa ortalık yatışincaya kadar dışarıda dolaşman dahi senin için sakıncalı olur. Bu ortamda İstanbul dışına da çıkamazsın. Zira o şimdi İstanbul'a giriş ve çıkışları da kontrol altına aldırtmıştır. Seni ellerine geçirirlerse vay haline. Adamı öldürmüş olsaydın, belki bu denli hengame olmayacaktı. Ama ne çare ki o hayatta, adamları ise senin peşinde. Şu anda yapılacak şey eve kapanıp, bir süre dışarı çıkmamaktır. Gerisini sonra düşünürüz, deyip hemen bir taksi çağırarak birlikte onlara gittik. Beni eve bırakır bırakmaz kendisi dükkana döndü. Mehmet Efendi dükkanda otele telefon ederek eşyalarımı emanete aldırtıp, soranlara da Ankara'ya gitmek üzere hesabını kesip otelden ayrıldığımı söylemelerini tembihler.

Gerçekten de bir gün sonra polisler otele gidip beni sorarlar. Otel sahibi Halil Efendi onlara, "Bir gün evvel hesabını keserek, otelden ayrıldı" yanıtını verir. Buna rağmen polisler kaldığım odaya çıkmış odayı boş bulunca aşağı inip resepsiyon kayıtlarını kontrol ederler. Kayıtlarla verilmiş yanıtın birbirine uyumu sonucu kesin kanata sahip olan polisler Halil Efendi'ye, "Peki nereye gitti?" diye sorarlar. Halil Efendi de "Burası otel, gelen müşterilerimizden, ne geldikleri ve ne de gidecekleri yeri sorarız. Zaten buna hakkımız da yok" diye cevaplar. Daha sonra polisler oteli terk ederler ama gene de oteli gözetim altında bulundurmaktan hâli kalmazlar. Birkaç gün sonra nasıl tespit etmişlerse, iki kişi Mehmet Efendi'nin dükkanına

gelerek, Elaziz'den geldiklerini ve beni görmek istediklerini, kaldığım otelde bulamadıkları için bulunabileceğim yeri kendilerinin bilebileceğini düşünerek oraya uğradıklarını; kaldığım yeri biliyorlarsa adresi kendilerine vermesini istemişler. Mehmet Efendi, "Onu tanımırım. Sanırım Elâziz'dedir. Zira buraya gelseydi mutlaka bana uğrardı. Bir ara Ankara'da olduğunu duydum ama bunun ne denli gerçek olduğunu bilmiyorum. Çünkü çok uzun zamandır ondan haber alamıyorum. Eğer buraya gelmişse, bana uğramadığı için geldiğinden haberdar değilim. Genelde İstanbul'a geldiğinde Mahmut Paşa'daki Hürriyet Oteli'nde kalırdı. Bir de oraya sorun, demiş.

Onlar bu kesin cevap karşısında dükkandan ayrılmışlar ama gene de dükkkanı uzun süre gözetim altında tutmaktan da geri kalmamışlar. Telefonla beni arayan Mehmet Efendi, durumu anlatınca kendisine, benim Balat'a, kayınbirader zedelerden Bekir Efendi'nin yanına gidip bir süre orada kalacağımı ve daha sonra oradan kendilerini telefonla arayacağımı bildirerek evden ayrıldım. Böylece Balat'a gidip bir kaç gün orada kalarak izimi kaybetmeye çalıştım. Bu gizlenişim süreci içerisinde İbrahim Tali Diyarbekir'e görevine dönmüş ve ilk günlerin heyecanı da tavsamaya başlamıştı. Balat'da kaldığım zaman içerisinde de ara sıra Beyazıt'a geliyor ve o meydandaki kahvelerden birinde oturarak Mehmet Efendi ile gizlice buluşuyor ve hasret gidermeye çalışıyorduk. Bu ara uzun zamandır kendilerini aramadığımdan kuşkulanan Memduh Şevket Beyefendi, Mehmet Turgut Bey'i arayarak beni sormuş. Mehmet Bey bunun bir polis oyunu olabileceği düşüncesiyle kendilerine; telefon numaranızı kayda alayım ben bilahare zatıalilerinizi rahatsız ederim demiş. Karşı taraftan verilen numara ile kendisinde mevcut olan numarayı karşılaştıran Mehmet Efendi numaraların aynı olması nedeniyle, arayanın Memduh Şevket Bey olduğuna kanaat getirince hemen onu arar ve özür diledikten sonra, benim kendilerini aramayışımın nedenlerini olduğu gibi anlatır. O da, Mehmet Bey'den beni bulup kendisini yalıda beklediğini ve mutlaka gitmemi sağlaması rica-

sında bulunur. Bu kesin istek karşısında oturduğum kahveye gelen Mehmet Bey konuşulanları bana anlatınca, hemen kalkıp Erenköy'e gittim. Beyefendi hem kızgın ve hem de küskün bir eda ile beni karşılamıştı. Oturur oturmaz hemen konuya girdi ve olayı anlatmamı istedi. Ben de:

- İbrahim Tali'nin İstanbul'a geldiğini gazetelerden öğrendim. Hislerime hakim olamayarak onu görmeye gittim. Maksadım konuşup onu iknaya çalışmaktı. Buna muvaffak olamadığım takdirde onu öldürecektim. Ama iknayı başaramadım. O benim kendisini öldürme niyetiyle orada bulunduğumun farkında değildi. Bunu tahmin dahi edememiş olacak ki, varlığını umursamayan bir eda ve bir la-kayt içerisinde idi. Böyle olmasaydı, bağırımız üzerine odaya giren Polise beni yakalattırır ve en azından tabancayla yanında bulunmaktan beni içeri attırırdı, deyince Memduh Şevket Bey:

- Biz mücadelemizi uygarca yaparız. Terör ve gayrı kanuni eylem ve davranışlara girişirsek, bizim onlardan ne farkımız olur. Bir daha malumatım dışı böyle delice hareketlere kalkışırsan seninle yollarımız tamamen ayrılır. Haklı olduğumuza inandığımız bir yolda inançla yürürken bizi gayrı meşruluğun ve haksızlığın karanlıklarına mahkum etmeye hakkın olacağını sanmıyorum. Zira bu yolda sen yalnız değilsin. Bu yolda atacağın her yanlış adım, seni haksızlığa götüreceği gibi seninle birlikte hareket edenlere de nakise getirir.

- O anın haletе ruhuyesi içerisinde, ne yaptığının farkında değildim. Bunu için sizden özür dilerim. Bir daha bu tür düşüncelerin etkisinde kalmayacağıma söz veririm, diyerek gönlünü almaya çalıştım.

Daha sonra saatin bir hayli ilerlemiş olması nedeniyle izin istedim ve yalıdan ayrılarak İstanbul'a döndüm. Artık otelde kalmamda bir sakınca kalmadığını düşünerek tekrar Hürriyet Oteli'ne yerleştim. Genellikle günlerimin büyük bir bölümünü Beyazıt'taki kahvelerde gazete ve kitap okumakla geçirdi. Uzun süre Beyazıt çevresinden ayrılmıyordum. Zira Mehmet Bey ve dükkanı benim irtibat

bürom haline gelmiş ve beni arayan herkes ya dükkanda veyahut da Mehmet Bey vasıtasıyla bulabiliyordu. O taihte Beyazıt Meydanı iki taraflı olarak önü açık ve üstü kapalı çardak vari kahvelerle çevriliydi. Bir gün gene bu kahvelerden birine oturmuş gazetemi okumaktaydım. Oturduğum masa giriş kapısının hemen yanında ve ana caddeye nazırdı. O gün irili ufaklı 10-15 kadar çocuk; önlerinde cüce değil ama cüce denecek kadar kısa boylu eski bir paltonun kalkık yakaları arasında kaybolmuş, başında yer yer delik ve kenarları düşük, toz ve kirden renk özelliğini kaybetmiş fötör şapkasıyla acayip bir görünüm sergileyen birini; “Deli deli develi, kulakları küpeli” teraneleriyle kızdırmaya çalışıyor ve bazıları ise çevreden topladıkları taşları ona doğru fırlatıyorlardı. Onların şerrinden kaçmak isteyen bu zat, koltuğunun altına sıkıştırıp, özenle saklamaya çalıştığı iki mukavva arasındaki eski gazete parçalarını iki eliyle sıkıca tutup geri dönüyor ve peşine takılmış saldırganların üzerine yürüyerek onları geri püskürtmenin rahatlığı içerisinde tekrar yoluna devam ediyordu. Bitmeyen bu kovalamacanın bezmişliği içerisinde kalan bu zat, bir an yön değiştirip ani bir kararla bulunduğum kahveden içeri girmişti. Kızgın ve asabi görünümüyle kahvenin derinliklerine doğru ilerlerken onu gören müşterilerin tümü önünde ayağa kalkıyor, ona saygı gösteriyor ve onu masalarında oturmaya davet ediyorlardı Fakat o yapılan çağrının hiç birine ilgi göstermeden kahve ocağına kadar gitmiş ve ne dediyse, garson, kahvenin dışında sıralanmış çocukları oradan uzaklaştırmak için yanlarına gitmiş ve onları kovalayarak kahve civarından uzaklaştırmıştı.

Çocukların uzaklaşmasından istifade etmek isteyen bu zat yani müşterilerin deyimiyle Mustafa Baba :

Mustafa Baba

Tasavvufun özüne vakıf bilgiler derler ki: “Veliler, genelde gerçek benliklerini delilik maskesi altında gizleyerek Zahir aleminde görünürler.” Yukarda arz edegeldiğim şekliyle, bunlardan biri

olduğu çevre insanlarınca bilinmiş Mustafa Baba, dışarı çıkmak üzere bulunduğu yerden ayrılmış ve kahve müşterilerinin istek ve davetlerini umursamadan yanıma kadar gelmişti. Benim de davetimi kabul etmeyeceğimi bildiğim halde tam kapıdan dışarı çıkacağı anda ona:

- Mustafa Baba, bu fakirin bir çayını almak suretiyle onu şad etmek istemez misin? dedim. Bu teklifim ona yön değiştirip bana bakmasına neden olmuştu. Birkaç saniye beni süzdükten sonra:

- Yarın, yarın... diyerek kahveden çıkıp gitti.

Ferdası günü aynı kahve ve aynı yerde oturmuş gazete okuyordum. Birden başucumda dikilen Mustafa Baba karşıma oturdu ve "Hadi Memo çayımı söyle de içip gideyim. Bu sıra çok işim var" dedi.

Mustafa Baba'yı bu ikinci görüşüm ve ona en yakın olduğum an bu andı. İlk konuşmamızda onu çay içmeye davet etmiş, o ise davetime yarın yanıtını vererek çıkıp gitmişti. Ona ismimden bahsetmemiştim. Ama o bugünkü görüşmemizde aniden gelip karşıma oturduktan sonra hadi Memo çayımı ısmarla da çıkıp gideyim demesi beni şaşırtmış ve heyecanlandırmıştı. İşte bu heyecan ve düşünce karışımı içerisinde hemen kalkıp eline sarılarak öpmek istedim ise de her haliyle delilik kisbesine bürünmüş bir veli olduğu anlaşılan Mustafa Baba bir türlü elini öpmeme müsaade etmediği gibi gayet vakur ve hakime bir eda ile bana "Otur" dedi.

O anda yanıma gelmiş olan garsona Mustafa Baba için çay ısmarladıktan sonra yerime oturdum. Garson, Mustafa Baba için beraberinde getirmiş olduğu sade demden doldurulmuş koyu ve dört şekerli çayı onun önüne koyarken, o garsona "Velet, parasını Memo'dan al" dedi.

Hemen çay parasını verdiğim garson yanımdan ayrıldı. Mustafa Baba bardak kenarında bulunan dört şekerden ikisini bardağa atıp bardağı karıştırdıktan sonra diğer iki şekeri de birer birer ağzına atıp peşi sıra çayını yudumlamaya başladı. Bu ara ben:

- Baba benim halim ne olacak? diye sordum. O çayının son yudumunu asabi bir eda ile başına dikip boş bardağı yerine koyduktan sonra, boşta kalan sağ elini iki taraflı sallayarak:

- Vallahi İbo adam olmaz, billaha İbo adam olmaz diyerek yerinden fırladı. O kalkınca ben de iradi olmayan bir hareketle yerimden kalktım. Elini öpmek istedim, vermedi elini bana. Para vermek istedim ama o ne paranın ne de benim yüzüme bakmadan çıkıp gitti. O gittikten sonra bardağı almaya gelen garsona:

- Kim bu Mustafa Baba dediğiniz kişi?

Garson:

- O deli görünümünde bir Veli. Bu çevrede herkes onu tanır. Ama o kimse ile ilgilenmez. Kimseden bir şey almaz. Senin masanda oturup çayını içmiş olmasında mutlaka bir hikmet vardır. Bekle görürsün.

Aradan bir hafta geçmişti. Ben gene o kahvede oturmuş dalgın dalgın etrafın seyrine dalmıştım. Nerden geldiğinin farkında olmadığım Mustafa Baba'yı, gözleri kızarıklıktan kan çanağına dönmüş, asabi bir görünüm içerisinde masama oturmuş olarak gördüm. Bu ruh haleti içerisinde bana:

- Çay söyle, sana çayımı söyle diyorum. Niye duruyorsun öyle yoksa çay ısmarlamaktan vaz mı geçtin?

Bunu söylerken öyle celalli, öyle haşmetli bir görünüm içerisindeydi ki; onu tarifi mümkün olmayan o haliyle görüp ürpermek kimsenin kârı değildi. Hemen kalkıp ocağa giderek Mustafa Baba'nın çayını elimle getirip önüne koydum. Kendisinin daha evvel yaptığı gibi iki şekeri bardağa atıp karıştırdıktan sonra iki şekeri de tabaktan alıp kendilerine uzattım. Uzattığım şekerleri elimden almaz ağızına atan Mustafa Baba elinde tuttuğu bardaktaki çayı peş peşe yudumlamaya başladı. Çayını içerken dahi yerinde duramıyor, muttasıl bir oturuyor, bir kalkıyordu. Ayakta iken kendi mihveri etrafında dönüyor ve tekrar oturuyordu. En son oturduğunda:

- Seninkini bir yardan aşağıya attım. Ama o kedi cinsinden ol-

muş olacak ki ayağı üzerine düştü ve kalkıp kaçtı. Öbürü, o nizam-sıza gelince, gözlerine parmaklarını soktum, birini aldım ama biri elimden kaydı. Dedi ve içip bitiremediği çay bardağını gelişi güzel masaya bıraktı ve asabi tavırlarıyla kahveyi terk edip gitti.

O an Mustafa Baba'nın ne demek istediğini intikal edememenin merak ve huzursuzluğu içerisinde Mehmet Bey'in dükkanına giderek, Mustafa Baba'yla ilk tanıştığımız an ile sonraki beraberliğimizde geçenleri birer birer anlattım. Mehmet Efendi:

- Kendine öyle bir dost bulmuşsun ki; her iki cihanda sırtın yere gelmez. O delilik maskesi altına gizlenmiş gerçek bir velidir. Dediklerinde mutlak bir isabet vardır. İster misin Müfettiş-i Umumi İbrahim Tali'yle, Vali Nizamettin'in başına bir şey gelmiş olsun. Bekleyelim yakında kokusu çıkar bu işin. Biraz evvel Memduh Şevket Bey seni aradı. Kendisini aramanı istedi.

Hemen Yalıya telefon açtık. Karşımıza Memduh Şevket Bey çıkmıştı.

- Alo, Beyefendi ben Mehmet, aramamı emretmişsiniz.
- Ben de telefonunu bekliyordum.
- Hayırdır inşallah.
- Tabi hayırdır. Duydun mu ne olmuş?
- Hayır, ne olmuş?
- İbrahim Taliyi görevinden alıp mebus yapmışlar. Vali Nizamettin'in tayini de Kastamonu'ya yapılmış. Ama aniden gözlerinden ameliyat olup, birini çıkartmışlar. Diğer de arızalıymış. Şu anda hastanede yatıyormuş. Felakete sevinilmez ama; bak ki ilahi adalet nasıl tecelli ediyor. Boşuna dememişler mazlumun ahı, tahttan indirir şahı... deyince.
- Tüm bu anlattıklarınızı bu sabah söylemişlerdi bana
- Kim söyledi?
- Mustafa Baba.
- Kim bu Mustafa Baba?
- Onu ziyaretinize geldiğimde arz ederim.

- Beraberinde getiremez misin?

- Kim ve nerde olduğunu kendisinden başka kimse bilmez ki. Eğer o isteyip görünmezse benim onu bulmamın imkanı yok.

- Her ne ise, onu bir araya geldiğimizde konuşuruz. Şimdi dinle, ben bugün Ankara'ya gidiyorum. Sen de bir an evvel oraya gelmeye çalış. Duyduğuma göre İbrahim Tali'nin yerine Zeynel Ağabeydin Bey'i, Vali Nizamettin'in yerine de Tefik Gür Bey'i Elaziz Valiliğine tayin etmişler. İkisini de yakinen tanırım. Onlar vazifelerine dönmeden önce Ankara'ya gelersen, bir başkası senin hakkında onları doldurmadan önce seni onlarla tanıştırmam. Böylece hem onlar senin hakkında önyargılı olmaz ve hem sen idari baskıdan ıraklaşıp rahatlıkla işlerine bakarsın.

- İzniniz olursa ben hemen yarın hareket ederim.

Böylece yalıya gitmeye gerek kalmadan vedalaşıp, telefonu kapattık. Konuşmamızın bitimini merakla bekleyen Mehmet Efendi:

- Hayırdır ne oldu?

- Mustafa Baba'nın dedikleri çıktı. İbrahim Tali'yi görevinden alıp mebus yapmışlar. Vali Nizamettin'i ise Kastamonu'ya atamışlar. Aniden gözlerinden ameliyat olan vali Nizamettin'in bir gözünü çıkarıp almışlar, diğeri de arızalı olduğu için halen hastanede yatmakta ve tedavi görmekteymiş.

- Hadi kurtuldun. Geçmişler olsun, diye beni kutladı.

Hemen eve tel çekip yakında döneceğimi bildirdikten sonra, Mustafa Baba'yı aramaya koyuldum. Ama nerde bulabilirdim ki. Ne yeri belliydi, nede yurdu. Nerde yatıp kalktığını bilen de yoktu. Ne kahvedekiler ve nede Mehmet Bey onun hakkında bana belirleyici bir yanıt veremiyorlardı. O gün deliler gibi onu Beyazıt çevresinde muttasıl arayıp durdum. Bütün bu aramanın yorgunluğu ve aradığımı bulamamanın hüznü içerisinde otele doğru yöneldim. Kapalı Çarşı'nın Beyazıt kapısına geldiğimde, onu kapalı çarşı çıkışında birden karşımda dikili gördüm. Bana:

- Nereye gidiyorsun Memo? Hadi bana bir takım elbise al. De-

di.

Ben Leylası'nı bulmuş bir mecnun sevinci içerisinde .

- Emredersin. Haydi gidelim, sen beğen bende alayım.

Dedikten sonra, beraberce Mahmut Paşa'ya doğru yürüdük. Yolda onu tanıyan herkes kenara çekilerek bize yol veriyor, bazıları ise baba ne haber diye takılıyorlardı. Böyle beraberlikte Mahmut Paşa da hazır elbise satan bir dükkana girmek üzereydik ki o:

- Ben senden bana, senin giydiğin elbiselerinden birini vermeni istiyorum, deyince

- Benim elbiselerim hem giyilmiş, hem de sana büyük gelir, sana olmaz dediysem de, o:

- Olsun ben onu istiyorum, dedi

Bizzarur birlikte otele gittik. Elbiselerimin asılı bulunduğu dolabın kapısını açtım ve kendisine hadi seç birisini dedim. Onun seçtiği elbise elbiselerimin en yenisiydi. Kendi kendime adama bak en iyi ve en yenisini seçti, bir başkasını alsaydı üstünden mi kaçardı, diye düşünüyordum ki, o:

- Bir başkasını almadığıma üzülmedin ya? deyince

Kendi kendime yerin dibine girmiş gibiydim. Keşke ölseydim de kafamdan böyle bir düşünceyi geçirmeseydim diye için için dövünmeye başladım. Ama o, kendi kendisine, aldırma olur bunlar, olur bunlar diye söyleniyordu. Elinde tuttuğu elbiseyi yatağımın üzerine koyduktan sonra üstündeki elbiseleri çıkartmaya ve bana bakarak da artık bunları giyinmenin zamanı geldi değil mi dedi.

- Tabi Mustafa Baba, izin ver de sana yardım edeyim.

- İyi olur. Sen şu çıkarttıklarını topla ve bir torbaya koy kaybolmasın. Çünkü benim asıl kisbem odur.

- Peki o giydiklerin ne oluyor?

- Onlar senin. buradan ayrılmadan nadim olup, benden aldığın zaman ben yine onlara muhtaç kalacağıma göre onları kaybetmek ve onu gücendirmek işime gelmez.. Şaka, şaka, şaka ediyorum. Hadi giymeme yardım et.

Üstündeki iç çamaşırları da dahil, tüm giysilerini çıkarttıktan sonra; banyonun kapısını açtım ve “Hadi Mustafa Baba bir de banyo yap” dedim. O:

- Olur mu ayıp olmaz mı, gören ne der sonra?

- Ne diyecekler, çok çok Mustafa Baba banyo yapmış derler, diyerek Mustafa Baba’yı itirazlarına rağmen banyoya soktum. Küveti doldurduktan sonra sabunu eline vererek, hadi yıkan dedim. Mustafa Baba banyosunu yaptı. Gelirken kendisine aldığım iç çamaşırlarını giymiş olarak dışarı çıktı. Yardımla yeni elbiselerini giydi. Elbise birazcık büyük olmasına rağmen ona çok yakışmış ve Mustafa Baba’nın birden çehresi değişmişti. Başıma şapkalarımından birini geçirerek orada bir iki olta vurduktan sonra, elini yeleğinin cebine soktu.

- Bunlar boş, bana 20 mecrediye versene...

Hemen para kesemi çıkarıp önüne döktüm. Saydığımda tam 20 mecrediye çıkmıştı kesemden. Başka da param yoktu. O an kafamdan, Mustafa Baba bu paranın tümünü alırsa ben ne yapacağım. Otelin hesabı nasıl kesip ve neyle Ankara’ya gideceğim gibilerinden bir düşünce geçti. Durumu Mustafa Baba’ya şöylece anlatmaya çalıştım:

- Bütün param bu kadar. Hepsini sana verirsem, otelin hesabını kesip, Ankara’ya gitme imkanım kalmayacak.

- Ben senden 20 mecrediye istiyorum,

diye tutturunca, onunla pazarlığa başladım. Bir, iki, üç, beş, on dedikçe O, ille de 20 mecrediye diye tutturdu durdu. Nihayet masanın üstüne serdiğim paraları toplayarak elime aldım ve ona doğru uzattım. O avucumdaki paradan bir mecrediye aldı ve :

- Olmadı.. Ama gene de Allah selamet versin, diyerek paketlediğim giysileri aldı ve gitti. Peşi sıra ben de Mehmet Efendi’ye uğradım. Mehmet Efendi:

- Ne oldu Mustafa Baba’yı gördün mü?

- Gördüm ama benden memnun olarak ayrıldığını sanmıyorum.

- Neden?

- 20 mecrediye istedi. Bende başka param olmadığı için istediğini anında yerine getiremedim. Sonradan ısrarına dayanamayıp verdimse de o içinden bir mecrediye aldı ve “Olmadı” diyerek otelden ayrıldı gitti.

- Yazık. İyi etmemişsin. Keşke istediğini verseydin.

- Vallahi veremedim. Çünkü başka param yoktu.

- Sen onun istediğini yapar, sonradan gelip benden isterdin. Bunu yapacak kadar beni kendine yakın görmüyorsan bunca dostluğumuzun anlamı nedir ki.

- Nefsim benliğime galabe çaldı. Umarım hatamı hoş görüp beni bağışlar. Aslında ben sonradan vermek istedim ve verdim. Ama o içinden yalnız bir mecrediye aldı.

- Ne ise olan olmuş artık. Şimdi ne söylesek de boş ve manasız.

O gün Mehmet Efendiler’de kaldım. Sabah beraberce dükkana geldik. Bir müddet sonra onunla vedalaşıp Ankara’ya gitmek üzere otele gittim. Akşam üstü trenle Ankara’ya hareket ettim. Sabah saat yedi veya sekiz sularında Ankara’ya vasıl olan trenden iner inmez otele gittim. Kahvaltı, traş ve banyo yapar yapmaz, Memduh Şevket Bey’i evinde ziyaret ettim.

Karşılıklı soruşturma sonra Memduh Şevket Bey:

- Asıl konuya girmeden önce sana bir şey sormak istiyorum.

- Buyurun sorun.

- O günden beri bir türlü unutamadım. Kim bu Mustafa Baba dediğin kişi?

Mustafa Baba hakkında tüm bildiklerimi, onun bana anlattıklarını en son ayrıntısına kadar bütün teferruatıyla anlattım. O bir hayli duygulanmış ve istediği parayı vermediğim için de üzüldüğünü söylece dile getirmişti:

- Yazık etmişsin. Keşke istediğini, istediği an verebilseydin. Ne ise bir kere olan olmuş. Sağlık olsun. Şimdi asıl konuya girelim. Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey’le görüştüm. O da seni görmek is-

tiyor, dedikten sonra onu telefonla aradı. Benim İstanbul'dan döndüğümü söyleyerek ferdası günü saat 10:00 da görüşmek üzere randevu aldı. Telefon konuşmasından sonra bana, Dahiliye Vekiline teşekkür edersin. O sana ne derse sadece sorduğu sorulara gayet kısa ve mantıklı cevaplar verirsin. Belki Elâziz'in yeni valisi Teyfik Gür Bey'le, Müfettiş Umumi Zeynel Ağabeydin Beyler de orada olacaklardır. Ona göre git, kendini hazırla, deyince kalktım ve oradan ayrılarak otele, daha sonra da Mustafa Saltık Beyler'e uğradım. O gece yılların yorgunluğunu atma amacıyla otele erken gidip ve erken uyumaya çalıştım. Gerçekten de başımı yastığa koyar koymaz uyumuşum. Sabah sekizde uyanır uyanmaz banyo, tıraş ve kahvaltı yaptıktan sonra hazırlanarak, denilen saatte Dahiliye Vekaleti'ne gittim. Özel kalem müdürü geldiğimi vekil beyefendiye bildirince hemen içeri, yani makama aldırıldım. Odaya girince Vekil Şükrü Kaya Beyefendi, "Gel Mehmet Bey" diyerek munis ve gayet mütevazı bir eda ile beni karşılamışlardı. Makamda kendilerinden başka üç kişi daha vardı. Onlardan biri Elâziz mebusu Hüseyin Deveci'ydı. Ama diğerlerini tanıımıyordum. Hüseyin Deveci'yi orada görünce şaşırmış ve bir anda işlerin karışacağına hükmetmiştim ki; Dahiliye Vekili "Zeynel Abidin Beyefendi yeni Müfettiş-i Umuminiz deyince önce onun sonra da, "Bu bey de, yeni valiniz Teyfik Gür Beyefendi" diye tanıttığı zatın elini sıktım. Daha sonra Hüseyin Deveci'yi göstererek, "Bu zatı elbette tanıyorsundur. Zira sizin mebusunuz Hüseyin Deveci Beyefendi" dedi.

- Hüseyin Deveci Bey'i çok eskilerde tanıma şerefine ermiştim efendim

Şükrü Kaya:

- Hadi sende bir tarafa iliş bakalım, diye buyurdular.

Boş bulduğum sandalyelerden birine oturur oturmaz Dahiliye Vekili, Müfettiş-i Umumi ve Teyfik Gür Bey'e hitaben:

- Mehmet Bey, doğuda söz sahibi. Eşhası müteğallibelerden (zorba, derebeyi), olup mazisi karanlıklarla doludur. Kendisi Şeyh

Sait olaylarına karışmış, bundan ötürü idama mahkum olmuş. Bilahare nedense cezası 101 seneye çevrilmiş ve sonunda çıkarılmış afftan yararlanarak kurtulmuş bir kişidir. Gittiğiniz yerde, çeşitli ağz-lardan onun hakkında çok şeyler duyacaksınız. Ama o, gördüğüm kadarıyla söylenenlerin ötesinde, haksızlığı kabul etmeyen, hakkı-nın zerresi uğruna tüm otoritelerle mücadeleyi gözüne alan inat bir insandır. Gözünüzün daima üstünde olmasını, gözetirken de çok dikkatli olmanız gerektiğini bilmenizi istiyorum. Zira o bir pire uğ-runu tüm yorganı yakabilecek kadar gözü pek, belki de mert bir in-sandır. Onu size teslim ediyorum. Umarım mağduriyetini önler, kendisiyle iyi ilişkiler kurarsınız.

Daha sonra bana dönerek:

- Senin hakkında bana çok şeyler söylediler. Bütün bu söylenen-lere inanmamakla beraber, kayıtlarımızın tetkikinde, aleyhinde ve-rilmiş bir sürü dilekçe ve yazıların etkisinden kurtulmakta bir hayli zorlandığımı itiraftan beri kalmak istemiyorum. Bütün bu yazılan ve söylenmişlerin aksine bir kişi okluğunu kanıtlayacağına inanıyo-rum.

“İltifatlarınıza layık olmaya çalışacağımdan şüpheniz olmasın”, diyerek ayağa kalktım. Teşekkürlerimi iletip, elini sıktım. Daha sonra Vali Teyfik Gür ile Zeynel Ağabeydin Bey’e veda ederek ora-dan ayrıldım. Memduh Şevket Bey’in yanına giderek olanları ken-disine anlattım. Memduh Şevket Bey:

- Hüseyin Deveci’nin o an orada tesadüfen bulunduğunu sanmı-yorum. Şükrü Kaya bey bunu kasten yapmıştır. Özellikle onun ya-nında seni Müfettiş Umumi ile Valiye teslim edişindeki hikmet, ati-de onun kanalıyla yapılacak baskı ve şikayetlerin önünü kesmek içindir. Ayrıca bazı Elâzizliler’in seni şikayet etmeyi adet haline ge-tirdiği hususunda Vali ve Müfettiş-i Umumi’yi uyarmaya çalışmış olabileceği gibi, tüm söylentilere rağmen, seni teksiye edip Deve-ci’nin huzurunda onların himayesine terk etmiştir ki, o da Hüseyin Deveci’nin senin aleyhinde olan kişilerin ağzıyla intikal ettirdiği

sözlerin tümünü hepinizin huzurunda onu suratına çarpmak istemem-
sindendir. Aferin Şükrü Kaya'ya deyip, hemen onu telefonla arayıp
kendisine bütün bu yaptıklarından ötürü teşekkürlerini iletiler.

Memduh Şevket Bey'in alicenap ilgi ve yardımları sayesinde, bu
konu böyle kapanmış; Elâziz halkı ile tüm bölge halkı vali Nizamet-
tin ve Müfettiş-i Umumi İbrahim Tali'nin zulmünden kurtarılmıştı.
Artık Elâziz'e gitme zamanımın geldiğini kendilerine anlatarak
izinlerini istedim ve oradan ayrıldım. Gider ayak beni uğurlamak
üzere kendileri de mütevazı bir eda ile ayağa kalkmış, elim elinde
olarak:

- Bundan böyle benim bir kardeşim olarak daima yanında olaca-
ğımı katiyen unutma. Su uyur düşman uyumaz derler. Tedbirle ve
her zaman hakkın ve haklının yanında ol. Ulu yaratan bu kez de İb-
rahim Tali belasıyla seni imtihana tabi tuttu. Umarım sonu hakkında
hayırlı olur. Vekilleri ve mebusları olduğum halde, beni tanımayan
Elâzizliler'e benden bahset ve daima emirlerinde hizmete amade ol-
duğumu anlat. Selam ve sevgilerimi götür onlara. Akıllı ve sabırlı
ol. Hadi selametle dön yuvana... dedi ve beni uğurladı.

O gün Ankara'daki tüm dostlara, Mustafa Saltık ve İsmail Sert-
kayalar'a uğrayarak vedalaşıp Elâziz'e hareket ettim. Bir hafta son-
ra Teyfik Gür Bey Elâziz'e gelip göreve başlamıştı. Kendilerini zi-
yarete gidip hoş geldin dedikten sonra; Zeynel Ağabeydin Bey'i
görmek üzere Diyarbakir'e gittim. Daha sonra Zeynel Ağabeydin
Bey de Elâziz'e gelmişti. Kendilerini Vali'nin yanında da ziyaret et-
miştim. O sıra o valiye:

- Mehmet Bey'in işini nasıl halledeceksin, dedi.
- İdari işlerin halli kolay da, hukuki sorunların halli için mahke-
meye gitmesi ve istimlak kararını iptal ettirmesi gerekmektedir.
- Ne olacaksa bir an evvel yapılsın da, daha fazla mağdur olmak-
tan kurtulsun.

Teşekkür ettim ve kendilerini daha fazla rahatsız etmemek için
oradan ayrıldım.

Müfettiş-i Umumi Diyarbekir'e gittikten sonra, kendilerini bir kere daha ziyarete gitmişim. Dönüşümde vilayetçe istimlak edilip, özel idare adına tapu tescili yaptırılmış arazilerimin, kanunsuz istimlak işlerini ve özel idare adına verilmiş tapuların iptali için ayrı ayrı mahkemeye dava açtım. Bu sürtüşme 1931-35 yıllarına kadar devam etti. İstimlake tabi tutulan araziler Ziraat Bankasından satın aldığım arazilerdi.. Halbuki benim idareyle olan ihtilaflarımın iki nedeni daha vardı. Bunlardan biri 1330-1331 (1915-1916) yılları arasında Kârer'deki arazilerime karşın Elâziz Hüseyin Köyü'nde mübadele suretiyle verilmiş, 34 kile 7 ölçek tohum istihap edecek nitelikteki, 34 kıta ve 7 evlek tarla ile 2 ev ve bahçe; ikinci konum ise Vali Cemal Bardakçı tarafından 1929-1930 yılları arasında borçlanma suretiyle verilmiş 22 dönümü susuz ve 63 dönümü ise sulu, toplam 85 dönüm arazi ve bir ev ki, bu arazilerin borçlanma bedeli olan 500 TL'nin tamamı 1930 yılında ödenip, noter tarafından tanzim edilen borç senedi de bu tarihte fek edilmişti. O tarihe kadar ne mübadilen ve nede borçlanma suretiyle verilmiş arazilerin adıma tescilinin yapılmamış olması ve lehime verilmiş kararların sebepsiz ve keyfî olarak İbrahim Tali tarafından iptal edilmiş olması idi.

Daha sonra idarenin bir emirle usulsüz olarak İstimlak ettirdiği arazilerimin istimlak işleminin iptaliyle; idare adına kanunsuz yapılmış tapuların iptali için açmış olduğum dava neticelenmiş ve lehime karar verilmiş, karara dayalı olarak da icraen adıma tescil ettirmiştim. Ama tüm çabama rağmen her gün ve kasten çıkartılan bürokratik engellerle, gerek mübadilen ve gerekse borçlanma suretiyle verilmiş arazilerimin iade ve adıma tescili yönünde bir tek adım ileri gidememişim. Zira yılanın başı gitmiş olmasına rağmen gövde ve ayaklar hâlâ orada canlılığını muhafaza ediyordu. Müfettiş-i Umumi ve Vali'nin kesin emirlerine rağmen işlerim alt kademede çeşitli nedenlerle engelleniyordu. İbrahim Tali ve Vali Nizamettin gitmişlerdi ama, onların zihniyet kalıntıları hâlâ orada alabildiğine at oynatıyorlardı. Başların değişmesine rağmen o zihniyet orada hayatiyetini

idame ettirebiliyordu. Bu bende şöyle bir kanaatin kökleşmesine neden olmuştu. “Hiyerarşik bağıntının elastikiyeti yitirilmiş bir düzende, istikrarı aramanın sonu hüsrarla noktalanır”. Bu kanaatim, toplumun her kesimi için geçerliydi. Aile, ülke ve feodal yapı için de bu böyledir. Tüm çaba ve devrimsel atılımlara rağmen, Osmanlı’dan sonra, ülkemizde Cumhuriyet idaresinin bir türlü idari istikrara kavuşmamasının ve zaman zaman polisiye tedbirlere başvurma zorunluluğunda kalışlarının tek nedeni bu olsa gerektir. Zira asırların yıpratmış bir zihniyet kalıntılarının bu genç bünye içerisinde dinamizmini muhafaza etmiş olması, bu bünyenin için için kemirilmesine ve gerçek idealizmin sabote edilmesine neden olmuştur. Halkla devlet arasındaki kopukluğun tek nedeni de budur. Basit çıkar ve bencillik uğruna hakka ve halka karşı saygısını yitirmiş bürokraside, birinin yaptığını desinler için diğerinin bozma alışkanlığı, daima bir sistemin zedelenmesine ve bir bütünün bölünüp parçalanmasına neden oluyordu. Zaten devlet varlığının idamesinin böl, parçala, yönet nazariyesine dayalı olduğuna inanıyor ve sistemini bu duygu üzerine oturarak geliştirmeye çalışıyordu. Bu nedenle Anadolu bir mezbahaneye dönüştürülmüş ve her yıl binlerce insan, mutlu bir azınlığın selameti uğruna katlediliyordu. 1927’lerde ihdas edilen, sonsuz yetkiye haiz Müfettiş-i Umumilikler’in hikmeti ve görevi aslîsi de buydu.

Örf-i İdare, İstiklal Mahkemesi ve zaman zaman alınan polisiye tedbirler; o günkü devlet yapısının bir aynası ve atıya dönük icraatlarının ilk göstergesi idi.

1921 Koçgiri, 1923-1924 başları Nasturi, 1924-1925 arası ihdas edilmiş Şeyh Sait olayları nedeniyle kurulan idam sehpaları altında dökülen kanlar, 1927 ve sonrası Doğu Anadolu’da Kürtçe konuşan insanlara karşı uygulanması planlanmış politikaların birer nişanesi (işareti) idi. 1927 yılı yaz ayları bidayetinde, bir tarafta Biçar, Lice, Hazro, Silvan ve Hani yöreleri devletin bu politikalarına sahne olurken, diğer tarafta da Dersim, devlet ve devletin gayri resmi, mahalli

ajanları tarafından alabildiğine karıştırılıyordu. Bu sistematik gelişim ve idari terör karşısında hiç kimse alışageldiği ve kendisine anal olarak benimsediği dili konuşamaz; kimse kimseye hatta kardeş kardeşe dahi sahip çıkamaz olmuştu. Halkın devlete karşı güveni kalmamıştı. İdari terör nedeniyle muttasıl devletten kaçır hale getirilmiş yöre insanları, sorunlarının çözümünü devlet yerine, feodal yapının geleneksel alışımı içerisinde arar olmuştu. Nüfus ticareti, idari terörün ana kaynaklarından biri haline getirilmişti. Yasalar onu uygulamakla görevli kişilerin idraki ve çıkarları doğrultusunda anlam kazanmaktaydı. Yapılan hataların tümünün faturası halka çıkarılıyordu. Devlet ve halk arası ilişkilerdeki kopukluğun yegane nedeni de buydu. Parası, nüfusu ve bürokraside yakını olanlara ülkede yaşama hakkı tanınır olmuştu.

İşte ben doğudaki bu tür yasa uygulaması, idare ve halk uyumsuzluğu içerisinde tüm bürokratik engellemelere rağmen, bir tarafta devlet adına gasp edilmiş, bankadan satın aldığı emlakimin yeniden adıma temlik ve tesciliyle uğraşırken, diğer tarafta da gerek mübadilen ve gerekse borçlanma yoluyla verilip, bilahare İbrahim Tali ve yandaşları tarafından elimden alınıp Bulgar ve Romen göçmenleriyle Hüseyinlikiler'e keyfi olarak dağıtılmış ve hukuken hakkı müktesebim olan ev ve arazilerime sahip olma mücadelemi sürdürmekte idim. Bu sırada Dersim ve Koçuşığı aşireti üzerine askeri güçler gönderilmiş, yapılan operasyon sonucu binlerce aile öldürülerek yanan ocaklar söndürülmüş ve binlerce aile yerlerinden sürülüp sürgüne gönderilmişti...

1930 Ağrı, Motki, Sosan ve Zilan olayları da bu politika dizisinin bir başka örneğini sergiliyordu.

Vali Cemal Bardakçı'nın Konya'ya tayini sonucu Dersim bütünü bir kargaşa içerisine itilmişti. Vali Cemal Bardakçı yerine Dersim Kürtleri'nin imhası için verilmiş, gizli kararların uygulayıcısı olarak tayin edilmiş Vali Fahri Bey; aldığı emrin sadakati içerisinde, Dersim halkına karşı içinde biriktirdiği zehri, zaman zaman

kusuyor ve onların kutsal saydığı kutsiyetlerine dahi amansızca el ve dil uzatmaktan kendini alamıyordu. Bir gün Elâziz Belediye Reisi Halil Bey'in makamında, Elâziz üst bürokratlarıyla bir toplantıda; Hüseyin Hüsnü Paşa huzurunda bir konuşma yapan Vali Muavini Mithat Bey, Dersimliler'in Türklüğünden bahsedip, onların Türklüğünü kanıtlamaya çalışırken; kürsüye fırlayan Vali Fahri Bey, benliğine hükmeden taassup ve önyargının kini içerisinde, onlar hakkında bir kere daha zehrini dökme imkanı bulmuş. Tarihi gerçekleri tahrif etmek suretiyle Dersim halkının Kürtlüğünün savunuculuğu kisbesine bürünmüştü. O günün şartları içerisinde, Dersimli'ye Kürtlüğü bir şaibe olarak izafe etmeye çalışan Vali, aşiretlere bu şaibe altında birer soykırım seceresi tanzim etme cehli içerisinde kıvranıp kalmıştır. Dersimliler'in yabancılarla işbirliği yapıp, Ermeni Hoybun Cemiyeti'yle teşriki mesai ettiklerini kesin bir lisanla vurgulayan Vali, Dersimliler'in bir an önce vücutlarının kaldırılmasının gerekliliğine kendisi gibi orada bulunanları da inandırmaya çalışmıştır.

Bir gün dükkanıma gelen bir polis, valinin beni görmek istediğini bildirdi. Ben de:

- Olur biraz sonra gelirim, dedim.
- Ne yazık ki seni hemen götürmek zorundayım.
- Ne demek istiyorsun?
- Emir böyle.

- Bak kardeşim. Ben ne kaçak nede caniyim. Vali öyle istedi diye sen beni yaka paça çekip götüremezsin. Aldığın emri bana tebliğ etmekle görevini yapmış oldun. Bundan sonrası bana kalmıştır. Dükkanı toplayıp birine teslim ettikten sonra ancak gidebilirim. Aksi halde beni zor kullanmadan götüremezsin ki, buna da ne senin ve nede sana emir verenlerin gücü yetmez.

- Ne olur zorluk çıkarmayın, emir aldım seni götüreceğim. Ama şöyle ama böyle.

- Ben sana zorluk çıkartmıyorum. Valinin beni görmek istediğini

söyledin. Ben de biraz sonra gidip kendisini göreceğimi söyledim. Buna rağmen sen ticaret itibar ve onurumun zedelenebileceğini hesaba katmadan ille de seni mahfuzen götürecem diye tutturup duruyorsun. Ben ne senin ne de sana emir verenlerin emir kulu değilim. Kaldı ki vali benimle görüşmek istemiştir. Bu isteğe uyup uymamak kararı ise bana aittir. Sen aldığın emri bana tebliğ ettin. Ben ise biraz sonra kendilerini görmeye gideceğimi söyledim. Böylece mesele bitmiştir. Şimdi sen git ben de biraz sonra gelirim.

Polis memuru beni beraberinde götürmeyeceğini anlayınca dükkandan ayrıldı. Biraz sonra bende valiyi ziyaret etmek için vilayet konağına gittim. Polis kapıda beni bekliyordu. Beni görünce yanıma sokuldu ve :

- Hiç olmazsa müsaade et de buradan itibaren beraberinde gelmiş olayım. Adam delinin teki. Beni yanında görmez ise, pis laf eder, bana hakaret eder deyince, şöyle bir yüzüne bakıp vilayet kapısından içeri girdim. Polis biraz geriden beni takip ediyordu. Valilik özel kalemine girdiğimde özel kalem müdürü, “Geldin mi Mehmet Bey” diyerek, geldiğimi haber vermek için makama girdi. Hemen geri dönen zat, “Buyur ama lütfen içeride itidali elden bırakma. Adam deli, tam tumarhane kaçkını. Nahoş olayların çıkmasına sebebiyet verme” deyip, beni makam odasına koyduktan sonra kapıyı kapattı. Makamında pür azamet oturan Vali:

- Kârerli Mehmet denilen adam sen misin?
- Kârerli Mehmet benim efendim.
- Sen kim oluyorsun da devlete karşı kafa tutuyor, Müfettiş umumi hakkında şikayette bulunuyorsun? Ben buraya geçmişî karanlıklarla dolu aşağılık Kürtleri ıslaha memur edildim. Bunu yapmaya kadir olduğumu herkesin bilmesini istiyorum.

- Eğer bunu sadece benim bilmemi istemiyorsanız, münadiler vasıtasıyla herkese ilan buyurun efendim.

- Gerekirse onu da yaparım. Esbabı mevcudiyetimi herkese anlatırım. Ya siz dediğimi yaparsınız yahutta ben sizi ıslah için gereken

her şeyi yaparım. (Elini var gücüyle masaya vurup) Bana Deli Fahri derler. Kimsenin gözünün yaşına bakmam. İster bir olsun, isterse bin. Bence birle binin farkı yoktur. Binlere ibret olsun diye birleri ezmek benim görevi aslimi teşkil eder. Eğer bu işin öncüsü sen olmak istemiyorsan, derhal pisliğini temizler, nedamet duygusu içinde müfettiş umumiye ittiba edersin. Aksi halde sana Elâziz'i zindan ederim diyerek yakamdan tutup beni sarsmaya başlamıştı.

Ben, itidal buyurun Beyefendi deyip, yakamı ellerinden kopardıktan sonra, lütfen şimdi oturun ve sakın sakın beni dinleyin. Şu ana kadar söylediklerinizden bir şey anlamış değilim. Elbette siz makamı alilerinizde devleti temsil ediyorsunuz. Devlet olarak siz gök, devlete tebaalık yapan biz halk kesimi ise türabız, yeriz. Gökten inen şey daima yerin makbulü olmuştur. Gökten ne yağmış da yer kabul etmemiş dedikleri gibi. Ama bilinmesi gereken bir şey daha var, o da yerin gökten beklentisidir. Bu beklenti her zaman olmuş ilelebet de olacaktır. Yerin gökten beklentisi, yağıştır, rahmettir. Gökten bu beklentisine yanıt alamayan yer, gittikçe çoraklaşır, kurur ve verimsiz hale gelir. Devletin tebaası olan bu ülkenin insanların da bittabi ondan beklentileri olacaktır. Tebaanın devletten beklediği; eşitlik, adalet ve şefkattir. Devlet halkına karşı kendisini bu hasletten soyutlayamaz. Soyutladığı an devlet niteliğini kaybeder. Şefkat yerini zulme, adalet ise yerini haksızlığa, eşitlik ise yerini zümre veya güçlü hakimiyetine terk ederse; bu da ülkede huzurunun, toplum düzeninin bozulmasına, anlamını kaybetmiş yasaların rafa kaldırılmasına neden olur. Ülkede anarşi kol gezer. Büyük küçüğü, evlat babayı tanımaz olur. Toplum idaresini na ehillerin eline bırakmak; toplumu düzenini yozlaştırır. Bireyi toplumdan soyutlamak özünde toplumu hiçe saymak demektir. Bireye tevcih edilen haksızlık, topluma haksızlık demektir. Bu nedenle şahsıma yapılmış haksızlık karşısında sessiz kalmamayı kendime şiar edinmişimdir. Haksızlarla mücadele ve hakkın tecellisi uğruna hayatım pahasına da olsa uğraşı ibadet bilmekteyim. Sen ve senin gibiler ancak sığın-

duğınız makamın gölgesinde mana olarak gözükürsünüz. Bunun ötesinde boş ve hem de kofsunuz. Şu anda makamınıza olan saygım nedeniyle karşınızda susmayı yeğliyorum. Bu senden korktuğum anlamını taşımaz. Kârerli Mehmet diye aşağılamaya çalıştığın o insan, inan ki bundan böyle senin korkulu rüyaların olacaktır. Şimdi kuzu kuzu git yerinde otur ve benden Deli Fahri olarak değil, Elâziz Valisi olarak ne istiyorsan onu söyle, deyince, kendini bir iki adım geri çekip ve şahadet parmağını bana doğru uzatarak, “Sen delisin, sen benden de delisin”, deyip katılırcasına gülmeye başladı. Bir an yerine oturup, tekrar oturduğu yerden fırlayarak hırsla yanıma geldi ve bana, “Sen benimle böyle konuşamazsın!” diye haykırmaya başladı. Makam odası onun bağirtisinden çın çın çınlamaya başlamıştı. Ben ise bir anda şuurunu kaybetmiş bir insanın telaş ve heyecanı içerisinde, “Sen üstlendiğin ulvi görevinle telifi kabul edilemeyecek bu hareketlerini, ancak makam odasında ve makamının gölgesine sığınarak yapma cüretini gösterirsin. Bunun ötesinde sen değil Deli Fahri, Zır Deli Fahri olsan ne yazar? Neticede bir hiçsin, deyip dışarı çıktım. O muttasıl avazı çıktığı kadar, “Yakalayın!.. Onu yakalayın!” diye bağınıyordu.

Ben dışarı çıkarken, özel kalem müdürüyle görevli polis de içeri girmişlerdi. Onlar içerde iken ben de vilayeti terk edip önce dükkana, daha sonra da eve giderek bir müddet ortalıkta görünmeme düşüncesiyle Malatya’ya gittim. Birkaç gün sonra döndüğümde; Valinin Dersim’e gittiğini öğrendim.

Dersim halkına karşı duyduğu kin ve gayzın dolgunluğu ile Dersim’e giden ve kendisine delilik vasfını yakıştırıp onun övüncesi içerisinde olan bu zır deli, Dersim’de, Dersimliler’in kutsal bildiği Düzgün Baba ziyaretgahına atla çıkar. İstihzai bir eda ile ayağını makama vurup, ona tarizde bulunur. Olayı görenlerin anlatılanna göre, Vali hakaretlerini daha da ileri götürerek Hazirunun biraz ötesinde defhi hacet etmek üzere oturduğu yerde kasılıp kalmış. Cesedini iki büklüm bir halde ancak sedye ile Elâziz’e getirebilmişlerdi.

Valinin ölümü sonrası anısına izafeten Nailbey Mahallesi'nde vali evinin üzerinde bulunduğu caddeye onun ismi verilmiş ve o cadde o tarihten sonra Vali Fahri Bey Caddesi olarak tanımlanmıştır.

Valinin yanından ayrılıp Malatya'ya gittikten sonra o muttasıl beni aratmış, bulamamanın verdiği hınçla jandarmalarını gönderip manastırdaki çiftliğinden Collik'in oğlu adıyla maruf Baytar Nuri'yi getirtir, huzurda Baytar Nuri'nin karşısına dikilerek başından kopardığı bir tel saçını ona göstererek, "Bu nedir?" diye sorar. Nuri Bey'in anlatışına göre, bu suali Nuri Bey:

- Saçınızın bir teli, diye yanıtlar.

Vali:

- Bir başka bir saç telinin yokluğu başa halel getirmez. Cumhuriyet devletimiz bir baş. Dersim'de bu başta bir saç mesamesindedir. Onun yokluğu ne Cumhuriyete ve ne de devlete nakise getirmez. Başımdan koparıp attığım bu saç teli gibi onlarda, arıza oldukları Cumhuriyet bünyesinden çıkarıp atar; ibreti alem içinde, başta Seyit Rıza olmak üzere tüm elebaşlarının boynuna ip takar, diyar diyar dolaşırtırım. Haydi şimdi git onlara dediklerimi böylece anlat. De ki, ya bağrında besledikleri Koçgiri fedailerini teslim ederler yahutta ben nasıl ki Yozgat'ta Çapanoğulları'nı mahvettim, onları da öyle mahveder, ocaklarına mum diktiririm, demiş

Şu ibret verici ilahi tecelliye bakın ki; Dersimliler'in ocağına mum dikmeyi, oradaki mevcudiyetinin hikmeti olduğunu beyan eden Vali'ye rahat bir yatak ölümü dahi nasip olmamıştı.

Türkiye ve Dersim tarihi yapısında, Koçuşığı Olayı olarak nitelendirilen hadisenin anlatımına geçmeden önce; olayın akışına ışık tutacağı düşüncesiyle Koçgiri hadisesine bir nebze daha değinmekte yarar görmekteyim. Bu hususta Merhum Hasan Hayri Bey'in anlatımlarına ilave edecek bir şeyin olması söz konusu değildir. Ancak onun anlattıklarının ışığı altında, son gelişmelerin derinliğine indiğimizde; Koçgiri olayının çıkış nedenini şöylece özetlemek mümkündür:

1- Yurt dışına kaçan Vahdettin'in yurt içindeki gizli faaliyetleri.

2- Padişah yanlısı misyonerlerin din kisvesi altında; "Din elden gidiyor" sloganlarıyla halkı cihada davet edip; Mustafa Kemal hareketine karşı onları ayaklandırmaları. Örneğin: Bolu, Düzce, Zile, Yozgat, Muğla ve Konya isyanları gibi.

3- Seyit Abdülkadir'in Kürt İstiklal Komitesi adı altında kurduğu cemiyetin yurt içi faaliyetleri.

4- Meşrutiyet dönemi mebuslarının, Ankara Büyük Millet Meclisi bünyesinde çöreklenip, hilafetin bekası veya onun yeniden ihyası için, bu genç bünyeyi sinsi sinsi kemirmeleri ve meclis içi tartışmaların yurt sathında yankılanması.

5-Padişah yanlısı, Alemdar, Peyam ve Serbesti gibi bazı basın organlarının bu konudaki neşriyatları...

O gün bazı gazete ve yazarların Koçgiri olaylarını Seyit Abdülkadir düşüncesiyle bağıntılı gösterme çabaları; o günkü hükümetin Sivas'ta uyguladığı soykırım hareketine bir neden bulma çabasından ileri gelmekte idi. Hiç yoktan yaratılmış "Kürtler başkaldırdı" teraneleriyle matlup hasıl olmuş ve yöre halkının anlına hıyaneti vatanıye damgası vurulmuştu. Böylece hükümetin gayri meşru icraat ve infazlarına meşruiyet kazandırılmıştı.

Kürtçe konuştukları için Kürt telakki edilen bu belde halkı, özünde Alevi inançlı olmaları nedeniyle, taassubun uşağı çevrelerce horlanıp itilip kakılmışlardı. İdarelerin tedipkar hareketlerinin hınçsal birikimi içerisinde Mustafa Kemal yanlısı olmuş ve onun devrimlerine yürekten bağlanarak, sahip çıkmaya çalışmışlardır. Pir Sultan Abdal rahlesinde tedris görmüş Hacı Bektaş-ı Veli bendesi olan bu yöre halkının, Mustafa Kemal bağımlılığına amil bu duygunun pekişmesine neden olan en önemli etkenlerden biri de; Hacı Bektaş Tekkesi postnişlerinden Cemalettin Efendi'nin, Mustafa Kemal'in isteği ile kendilerine yaptığı yazılı telkin ve önerilerdir.

Kökeni 1500'lü yıllara, hatta İslam'ın ilk halifesine kadar uzanan, Anadolu ve Doğu Anadolu insanı soykırımının ne ilki ve nede

sonuncusu değildi. Halife yanlısı sözde dindarların; Sivas'ta başlatıp, diyetini Alevi inançlı aşiretlere ödettiği Koçgiri olayı ve katliamının bir uzantısı olan Koçuşağı olayına gelince:

Cumhuriyet tarihi yazarlarının, Koçgiri olayının mucidi olarak niteledikleri, Mustafa Paşa zade Haydar, Alişan ile Rüstem, İzzet, Mahmut ve Gül Ağa oğlu Naki, İzzet, Hasan ve Asker Beyler'le, Haydar Bey ailesi, Katib-i Umumisi Alişer Efendiler, Sivashılar'ın şu ve bu nedenle aşiretlerini içine düşürdükleri katliam furyasından kurtarabilme imkanını, nefsi müdafaa için taraftar toplamakta aramışlardır.

Kürt İstiklal Cemiyeti faaliyetlerinin özünü teşkil eden Kürtlere muhtariyet verileceği vaad ve kaziyesini; Koçgiri olaylarında Haydar ve Alişan Beyler, meşru savunmalarında gereksinim duydukları insan gücünü saflarına çekme amacıyla slogan olarak kullanmışlardır. Dersim Aşiretleri'nin kendilerine katılmalarını sağlama gayesiyle Dersim'e gönderdikleri Alişer Efendi, ilk uğradığı Refahiye'de, Şadili Aşiret Reisi Paşa Beyle birlikte gittikleri her yerde bu sloganı kullanmışlardır. Önce Ovacık'a, oradan da Hozat'a giden bu zatlar, garbi Dersim aşiretleriyle yaptıkları toplantıda Alişer, kendisine hilafet orduları baş müfettişlik payesi verildiğini iddia edip, beraberinde götürdüğü Kürt İstiklal Cemiyeti'nin yayın organı olan JİN gazetesiyle cemiyet bildirilerini onlara göstererek tüm aşiretleri bu bayrak ve düşünce etrafında toplanıp kenetlenmeye davet eder. Daha sonra aşiretleri örgütlemeye başlar. Hemen orada aşiret liderlerini temsilen bir heyetin Ankara'ya gönderilip sözde Avrupa emperyalistlerinin Kürtler'e tanımayı tasarladıkları muhtariyet düşünün, Ankara hükümetince tasdikini istemelerini; bu istek Ankara hükümetince kabul görmediği takdirde isyan bayrağı açılacağı tehdidinde bulunulması önerisinde bulunulur.

Aslında asırlar boyu süregelen taassubi baskıların altında ezilmiş olmaları nedeniyle, Mustafa Kemal hareketini bir kurtuluş hareketi olarak kabullenmiş Dersim aşiret liderleri, Lozan Antlaşması sıra-

sında çektikleri tellerle, yeni idareye karşı sadakat ve bağlılıklarını bildirmişlerdir. Hemen onun akabinde aksi bir teklifle ortaya atılmanın ne derece makul ve inandırıcı olabileceklerini dile getiren liderlere karşın Alişer Efendi, daha önce çekilmiş tellerin, Türk hakimiyetinin baskı ve tazyiki sonucu yazıldığını ifade eden bir muhtıra hazırlayarak, Kürt İstiklal Cemiyeti kanalıyla ihtilaf devletlerine bu tellerin gönderilmesi, önce yazılmış mürettep telleri geçersiz kılacağı telkininde bulunduğu söylenile gelmektedir.

Aslında milliyetçiliği, din ve mezhep açısından değerlendiren Doğu Anadolu halkı ve Dersim aşiretleri; taasubun gölgesine sığınarak, kendilerini inançlarından ötürü asırlarca horlamış, aşağılamış ve fırsat buldukça kendilerinin katline fetva vermiş bir zümreye mensubiyeti asla kabul etmemiştir. İslam ve Türk tarihi bunun kanıtlarıyla doludur. Kaldı ki % 90'ı Alevi inançlı olan Dersim aşiretleri, atalarından kendilerine aktarılmış söylentilerle, o dönemler oldu olasıya kendilerini Horasan ve Harezm kökenli bilmiş ve bunun savunucusu olmuştur. Göç, fütuhât ve akınlara sahne olmuş Anadolu'da; baskıya dayalı hakimiyetin silmeye, yok etmeye kadir olmadığı tek duygu, gelenek, görenek ve ailevi telkinlerdir. Aleviler ve Dersim aşiretleri bu sistemin birer ürünüdürler. Zira her türlü baskıya rağmen, büyük bir inanca dayalı olarak özveriyle zamanımıza kadar varlığını koruyabilmiştir.

Araştırmacıların tüm çabalarına rağmen, acunsal olarak asıl ve gerçek menşeyini tespiti kadir olmadığı milliyetçilik duygusunun, Anadolu'da daha belirgin hale getirilişinin tek nedeni, bir avuç mutlu azınlığın, geniş halk kitleleri üzerinde uyguladığı baskı ve böylece yarattıkları terör eylemleri ile böl, parçala, yönet nazariyesidir.

Ne acı bir gerçektir ki, İslamiyet'in doğuşundan başlayıp, yakın tarihimiz itibariyle geçmiş 1500'lü yıllara dayanan bir zaman birimi içerisinde, Doğu Anadolu insanı üzerinde uygulanmış kitle katliamlarının bir başka benzeri de, 1870'lerden beri inançlarından ötü-

rü en az 14 kez Dersim’de uygulanmıştır. Cumhuriyet döneminde ise İdarenin geçmişten miras aldığı alışkanlıkla en son Koçuşağı üzerinde oynadığı oyun sanmıyorum ki, bu kitle katliamlarının sonuncusu olsun...

Binetice her gün biraz daha yoğunlaştırılmış Koçgiri olayı çevrede yaygınlaşma temayyülü göstermekteydi. İrsi ve inançsal yakınlıkları nedeniyle; Alişer’in çabaları sonucu olaya sıcak bakmaya başlayan garbi Dersim aşiret reislerinden bazıları, istemeyerek de olsa olayların içerisine çekilmişti.

Yapılan propaganda ve tahriksel hareketler yanında, çevredeki suni ağa ve derebeylerin gizli faaliyetleri, onların Alevi camiasına karşı uyguladıkları baskı ve o güne kadar izledikleri müfsidane politika ile kendilerinin bizatihi yaptırdıkları yol kesme, adam öldürtme, karakol, köy, nahiye, kasaba bastırıp talan ettirme gibi eylemlerini, Dersim aşiretlerine mal ettirme alışkanlıkları; bu sıcak bakışın başlıca nedeni olmuştu. Aslında garbi Dersim aşiretlerinden bazıları, açıkça devlet ve hükümete karşı olmaktan daha ziyade; devlet yanlısı görünüp, devleti için için kemiren, devletten gördüğü destekle aşiretlere zulmeden, iftira eden bu töredilere ders verme amacıyla harekete geçmiştir.

Koçgiri olayı sonrası ve hemen akabinde bu olaya ismi karışmış aşiretlerle, Pülümür ve son Koçuşağı olayı da devlet güçleri tarafından çoluk, çocuk, kadın, erkek, genç, ihtiyar demeksizin gözle görünen herkesin acımasızca katledilmesi suretiyle bastırılmıştı

Olaydan hasbelkader kurtulmuş olanlar ise bilahare sürgüne gönderilmiş ve yoksulluğun kucağında yeniden ölüme mahkum edilmişlerdi.

Yörede gelişmiş bunca olaylara rağmen; Doğu halkı için önyargılı olan devlet, bölgede nüksetmiş hastalığın gerçek nedenini bir türlü teşhis edememiş ve muttasıl yaptığı yanlış tedaviden de kesin ve olumlu sonuç alamamıştır.

Devletin zaman zaman yörede acımasızca uyguladığı, tedip, ten-

kil ve hatta soykırımına vardırılan katliam ve sürgünlerle biraz daha çok yoksullaşan yöre halkı gönderildikleri veya bulundukları yerlerde içerisine itildikleri sefalet girdabında, insafsızca kendi kaderine terkedilmişlerdi.

Bölgede yoksul, düşkün ve himayeye muhtaç duruma getirilmiş kişilerin sırtına konmuş birer asalak gibi, bu zavallı insanların hizmetleriyle kendilerini var kılmış tufeyliler çoğunlukla aynı kökene sahip dil, din, inanç, gelenek ve görenekleri bir sihri ve hatta irsi yakınlıkları bulunan bölge halkını birbirlerine karşı kıskırttırarak onların, birbirlerini öldürmelerine neden olmuşlardı.. Bir tarafta alabildiğine açlık, diğer tarafta namütenahi (sonsuz) lüks, sefa ve saltanat ile ihtirasın hüküm sürdüğü bir belde kanunlara işlerlik kazandırmak elbette söz konusu olamazdı. Tıpkı himaye ve vesayete muhtaç bir meczuptan, akılane davranı ve hareket beklenemeyeceği gibi.

Emevi, Abbasi ve Osmanlı hükümlerinin, bitmeyen baskı ve katliamlardan kaçan tüm Alevi inançlılar gibi Dersim’de yaşama imkanını, ıssız ve kuytu dağ köşelerine sığınmakta aramıştır.

İdari ajanlarla, onların yerli işbirlikçi ve jurnalcisi mesamesinde olan, derebey ve mütegalibe unsurun kıskırtması sonucu, aşiretlerin devamlı olarak birbirleriyle çatışmasına sahne olan Dersim, o insanlar tarafından daima kaynar kazan halinde tutulmaya çalışılmıştır. Doğu Anadolu’da özellikle Dersimde, aşiretlerin birbirleriyle dalaşmalarının ötesinde, hiçbir ideoloji ve fikriyata kucak açılmamıştır. Buna rağmen Dersimde Dersimliler üzerinde yeni bir oyun oynanmak istiyordu. Onun senaryosunu yazıp ve gelecekteki olayların ilk temel harcını atan, Müfettiş-i Umumi İbrahim Tali ve onun kuklası olmuş Vali Nizamettin gitmişti ama, ettikleri tohum, geride bıraktıkları yandaşları tarafından özenle bakılarak filizlendiriliyordu. Aslında aşiretler arası vuruşmanın özünde, ya bir tutam ot yahutta bir kan davası vardı. Hırsızlık, baskın ve yağma hareketlerinin arkasında ise Sünni ağa ve derebeylerinin bitmeyen ihtirasları yatmaktaydı. Devletle halk arsında aşılamaz bir set gibi duran bu unsurlar; halkın

devlete koşmasına, devletin ise halkın yoksun halini görmesine engel teşkil ediyordu. Nüfus ve kudretlerinden ötürü, halk dertlerinin devasını onlarda ararken devlet de yörenin gerçeklerini sadece onların ifadelerinde bulmaktaydı.. Bir tarafta devletin, diğer tarafta beylerin baskısı altında ezilen bu insanların ızdırabına ilk kez Cumhuriyet döneminde bir vali sadece Cemal Bardakçı tarafından parmak basılmak istenmişti. O güne dek vahşetin, barbarlığın simgesi olarak gösterilen Dersimli'yi yerinde görme ve yakinen tanıma imkânını bu zat aramıştı. Bir tarafta derebeylerinin himayesindeki silahlı terör örgütleri, bir başka deyişle eşkiyaları Erzincan, Elâziz, Sivas, Malatya, Bingöl, Erzurum ve Dersim'de, Dersimli kisbesi altında yol kesip köy, kasaba ve şehirlere baskınlar yaparken, diğer tarafta da Vali Cemal Bardakçı, silahsız ve muhafıssız olarak Dersimi bir uçtan bir uca, köy köy, aşiret aşiret dolaşıp, halkla iç içe olup onlarla kaynaşmaya çalışıyordu. Onun mütevazı şahsında, devleti ve devletin yüceliğini görmüştü Dersimli. Dersim'in Alevi inançlı insanları bu zatın etrafında toplanıyor, düşürülmek istendikleri bataklıktan kendilerini onun kurtaracağına inanıyorlardı.

Yabancı akımlardan uzak yaşamış, gelenek görenek ve inançlarıyla bağdaşmayan, toplum ve kişilerle sihri ilişkide bulunmamış, ünsiyet kurmaktan kaçınmış olduğu için tek kanlılığını ve kanındaki saffiyetini, aslına yakışır bir özen ile korumuş bu toplumda, gördüğü hanedanlık ve konukseverliğin hayranı olan vali Cemal Bardakçı; insanları uygarlığının nimetlerinden müsefit kılmak, uygarca yaşamının yollarını açmak amacıyla, onları Elâziz'e çekip, cehalet ve içerisine itildikleri yokluktan kurtarmak çarelerini aramaya başlamıştı. Bu nedenle, Seyit Rıza ailesi başta olmak üzere diğer aşiret reis ve ileri gelenlerine ev ve arazi vererek, onları Elâziz'de iskana tabi tutmuştu.. Maksudı tüm Dersim insanlarını, derebeylerin zulmü ve tabiatın güç yaşam koşullarından kurtarıp, onları daha gelişmiş ve ulaşım imkânları olan bir belde de yer yurt sahibi etmektir. Okul çağına gelmiş çocuklara İrfan kapılarını ardına kadar açan Cemal Bar-

dağcı, Dersim gençlerinin okullara kaydının yaptırılmasını sağlamıştı. Bununla da yetinmeyen Vali Cemal Bardakçı, daha önceleri Dersim hakkında verilmiş, menfi raporların aksine bir rapor tanzim ederek üst makamlara sunmuş. O güne dek Dersimliler hakkındaki nasırlaştırılmış menfi kanatları yetkili dimağlardan silmeye çalışmıştır. Ne acıdır ki memleketin gerçeklerini sadece İbrahim Tali gibilerin gözleriyle görmeyi ve bu gözle halkını tanımayı adet haline getirmiş üst düzey yetkilileri, Cemal Bardakçı'nın çaba ve görüşlerini değerlendirmedikleri gibi; onun bu insancıl ve yurtsever davranışlarından ötürü tektir edercesine bir başka yere tayinle İbrahim Tali ihtiraslarına kurban etmişlerdi...

Daha yukarılarda metnini aynen aldığım, birbirleriyle çelişen Mülkiye Müfettişi Hamdiy'le, sayın Bardakçı'nın idareye sundukları raporlarda, Cemal Bardakçı, tarih boyu iktidarların kahrına uğramış, yaşama hakları ellerinden alınmaya çalışılmış ezik bir topluma, yaşam kapılarının açılmasını isteyip, bu beldenin gerçeklerini tarifsiz ve insancıl bir lisanla yansıtmaya çalışmıştır. Hamdi ise, sadist bir zümrenin uydusu olduğu izlenimini sergileyen raporunda, Dersim aşiretlerinin tenkiline zemin hazırlamış ve bu toplumun karanlık dünyalarının biraz daha çok karartılmasına ışık tutmuştur. Bölgede Alevi, Sünni guruplar arasındaki sürtüşmelerde, müfettiş umumi İbrahim Tali'nin tarafkir tutumunu destekleyen Hamdi Bey tarafından hazırlanmış olan raporun; Bardakçı tarafından çürütülür hale getirilişi, onun husumet duygularını tahkir etmiş ve böylece Bardakçı'nın bir başka yere tayinine neden olmuştu.

Cemal Bardakçı'nın Elâziz'den gidişi ve yerine tayin edilen Fahri Bey'in ölümüyle Nizamettin Bey Elaziz'e vali olarak atanmıştı. Göreve başlayışının hemen akabinde, şahsiyet ve sorumluluğu bir tarafa bu zat, kısa zamanda İbrahim Tali ve yandaşlarının kuklası haline gelmişti.

Vali Nizametti'nin ilk icraatı, Vali Cemal Bardakçı'nın Elâziz'de iskana tabi tuttuğu Dersim aşiret liderlerinin iskan işlemlerini

İbrahim Tali emriyle iptal edip, ellerindeki ev ve arazileri almak olmuştur. Ellerinden arazileri alınan Dersim aşiret liderleri de böylece yeniden Dersime dönmek zorunluluğunda kalmışlardır.

Bir tarafta idarenin, diğer tarafta beylerin bitmeyen baskı ve şikayetleriyle, bölgede var olan aşiret, zümre ve kişiler arasındaki ekonomik dengesizliklerin beraberinde getirdiği sefalet dolu zor yaşam şartları yeniden bu insanları huzursuz etmeye başlamıştı. Yapılan tahriklerle bir kere daha yeniden canlandırılan eski husumetler az bir zaman sonra aşiretleri karşı karşıya getirmiş ve onların birbirleriyle vuruşmalarına neden olmuştu.

Neden sonra İbrahim Tali ile Vali Nizamettin gitmiş ve yerlerine Teyfik Gür Bey'le Müfettiş-i Umumi Zeynel Ağabeydin Bey atanmış ve bunların zamanında Dersim'de fiili olaylar nispeten yatışır gibi olmuştu. Ama ne yazık ki, onların tüm iyi niyetlerine rağmen, yapılan şikayet, tertip ve jurnaller karşısında, Dersim için önceden hazırlanmış korkunç akıbetten Dersimli'yi onlar dahi kurtarmaya kadir olamamışlardır. Zira burada oynanması düşünülen trajedinin ön aşamasını teşkil eden Dersim Kanunun T.B.M.M'sinden çıkmış ve Dördüncü Genel Müfettişliğin ihtasına karar verilmişti. Önceleri Elâziz'e bağlı olan Dersim'e, ilk kez 1934-1935 yılında devlet eliyle yol köprü yapılmaya başlanmıştı. Devletin bir lütfü şeklinde nitelendirilen bu yaptırımların bedeli ne yazık ki Dersimliler'e, 1937-1938 yıllarında hayatlarıyla ödettirilmiştir. Dersim imhası amacıyla yaptırıldığı bilahare anlaşılan bu yol, köprü inşaatı bittikten sonra, dört genel müfettişlik kurulmuş ve 2884 sayılı kanunla Dersim adı, Tunceli'ye, Çapakçur ise Bingöl'e dönüştürülmüştü. 1936 yılında Elâziz, Bingöl, Tunceli ve Erzincan illeri idari yönden bu müfettiş umumilik kapsamı içerisine alınmıştı.

1934-1935 yılı, içte ve dışta siyasi gerginliklerin durmadan arttığı yılların başlangıcı olmuştu. Bir tarafta tüm dünya ülkeleri hızla ikinci dünya harbine doğru sürüklenirken, diğer tarafta da aşiretler arası çekişmeler, Dersim'i atide içinden çıkılması bir felakete doğru

götürüyordu.

İdarenin ülkede yaşayan insanların inanç ve geleneklerine karşı saygıdan kendini soyutlamış olması, vatandaş ise ızdırapları teşhis etmenin aczi içerisinde hükümrân olmaya çalışan idareyi, tanıyamamazlığın sıkıntılarını yaşamaktaydı. Böylece her iki tarafta sorunlarını zor silah ve polisiye tedbirlerle çözebileceği inancıyla kendini güç yönünden layüsel addediyordu. Birisi askeri güç ve modern silahına, diğeri hasbelkader eline geçirdiği demode olmuş silahıyla, bölgesinde doğanın geçit vermeyen coğrafi yapısındaki oluşuma güvenmekteydi. Bu bakımdan her iki tarafta birbirlerine karşı kendilerini layüsel addetmekteydi. Daima önyargılı olmuşluğun bir gereği olarak, çevreyi tek aç ve tek camla görmeyi adet haline getirmiş olan idare, asıl suçlular bilinirken, suçsuzlar arasında suçlu arama alışkanlığından bir türlü kendini alamıyordu. Bu nedenle görevlilerin tarafkir tutumlarıyla sorunlar her geçen gün biraz daha yoğunlaşıyordu.

Göreve başlayan askeri valinin ilk icraatı, il ve ilçe merkezlerine yol götürüp köprü yapmakla birlikte, köy ve kasabalarda karakol binaları yaptırmak olmuştu. Bu binaların yapımına başlandığında bazı aşiret reisleri, köylerde karakol kurulması kararına şöyle bir gerekçe ile karşı çıktıkları söylenegelmekteydi. “İşimiz nedeniyle biz erkeklerin çoğu zaman vakti dışarıda geçmektedir. Köylerde kadın ve çocuklarımız yalnız kalırlar. Karakolların açılmasıyla başlayacak alışmışlığın ötesindeki bu yeni oluşum, beraberinde ister istemez köye bir hareketlilik getirecektir. Dost düşman çevreden suçlu veya suç zanlısı olarak getirilenlerle, jandarmaların köy içerisinde başıboş dolaşıp, sorumsuzca hareketlerde bulunmaları, çevrede olumsuz dedikoduların yayılmasına sebep olur ki, bu da atide ihtimalide olsa, istenmeyen ve beklenmedik nahoş hadiselerin çıkmasına neden olur.”

Ağaların böylesi bir gerekçe ile yaptıkları itiraza rağmen, Yusu-fan aşiret reisi Kamer Ağa, alınmış karar ve askeri valinin isteği doğrultusunda karakolun kendi köyü olan Ağdat’da kurulmasına ri-

za göstermiş ve bu işin oluşumunda öncülük ettiği söylenegelmekte idi...

Binaların yapılıp, karakolların faaliyete geçmesinden kısa bir süre sonra, asayiş karakolu adı verilerek yaptırılan bu binalar, görev bilincinden yoksun görevliler tarafından, asayişsizlik yuvası haline dönüştürülmüştü. Böylece Doğu Anadolu bölgesinde, özellikle Tunceli, Bingöl yöresinde yeniden karakol hakimiyeti ve sorumsuz bir jandarma hükümranlılığı dönemi başlatılmıştı.

Sebepli veya sebepsiz, hatta keyfi olarak karakollara adam götürüp dövmele, döverek adam öldürmeler, buralarda adet halini almıştı. Yapılan tüm bu kanunsuzca eylemlerin söylentileri, yöre halkı üzerinde psikolojik etki yapmış ve hiç yoktan yaratılan korku nedeniyle; halk kanundan ve oralarda sözde kanunu temsil eden jandarma ve karakollardan köşe bucak kaçır hale gelmişti.

Dersim askeri hareketinin başlatılmasına neden olarak gösterilen karakol basma eylemine de, gene Ağdat köyü ve karakolu yukarıda anlatılan nedenlerle öncülük ettiği şöylece anlatılırdı :

Ağdat'da karakolun faaliyete geçtiğinin hemen akabinde; halkın iffet ve namus anlayışını hiçe sayan jandarmalar, görevlerinin kendilerine vermiş olduğu imtiyaz ve güvence ile köy içerisinde dolaşır, köyün genç kadın ve kızlarına sataşmaya başlarlar. Görevle gittikleri yerlerde veya karakola celp ettikleri kadınlara tasalluttan dahi çekinmeyen bu sorumsuzların sorumsuzca hareketleri karşısında susmayı şerefsizlik olarak addeden yöre halkıyla jandarmalar arasındaki ilk çatışma böylece başlatılmış olur. Sonuçta taraflarca askeri valiye öylece intikal ettirildiler.

Jandarmalar suçlarını kapatmak için, tanzim ettikleri tutanaklarla, köylülerin kendilerini köylerinde istemediklerinden ötürü karakolu basuklarını raporlarken; köy ve yöre halkı da, jandarmaların ahlak ve insanlık dışı eylemlerini dile getiren dilekçeleriyle onları şikayet ederler.

Karşılıklı yapılan bu şikayetler karşısında olayı küçümseyen ve

onu basit bir sürtüşme olarak niteleyen vali, nedense olayı önemseyip üzerinde durma gereğini duymamıştır.

Kendi aleyhlerinde yapılmış şikayetlerin idarece kale alınmaması olmasının verdiği rahatlık içerisinde jandarmalar, varlık ve işleklere rahatsız oldukları için kendilerini şikayette bulunmuş yöre halkına karşı duydukları kinle baskılarını daha da artırır olmuşlardı. Bu nedenle yöre insanları aleyhinde, önceden valiye sundukları rapora gerçeklik kazandırmak amacıyla da yeniden çeşitli tertiplere başvurmaya başlamışlardı. Maksatları o insanları atide içinden çıkılması güç bir badirenin içine sürüklemektir. Bu nedenle, Haydaran, Demanan ve Yusufan aşiretleri arasında yapılmış ahşap Gâhmüt köprüsünü yıktırarak suçu yöre halkının üstüne yüklemeye çalışmışlardı. Yöre halkı ise kendi aralarında yaptıkları tahkikat sonucu köprüünün, jandarma tahrikiyle Ermeni asıllı biri tarafından yıkıldığını saptamış ve bunu bir dilekçe ile ilgililere bildirmişler. Karşılıklı şikayet ve iddialaşma sonucu askeri vali, araştırıp gerçeği açığa çıkararak asıl suçluların bulunup yakalatılmaları için Mazgirt savcısıyla, jandarma kumandanını görevlendirmiştir.

Görevlendirilmişlerin tüm çabalarına rağmen suçluların bulunamamasına üzerine 4. Genel Müfettiş ve Askeri Vali H. Abdullah Alpdoğan Paşa, bu kere de Binbaşı Kemal Bey'i bu işin tahkikiyle görevlendirir. Emrine verilmiş bir bölük asker ile olay yerine giden Binbaşı Kemal, çevre insanlarını, çoluk, çocuk, genç ihtiyar, kadın erkek tefriki yapmaksızın, tümünü büyük bir baskı altında sigaya çekmiş ve bu soruşturma sırasında Ali isminde masum bir çocuğu da şüphe üzerine döve döve öldürdüğü söylenegelmektedir. Bütün bu haksız uygulamalar karşısında, yaptıkları şikayet ve uyarılar bir kere daha sonuçsuz kalmıştı. Tahkikat için olay mahalline gelmiş Binbaşı Kemal ve gurubunun yörede uyguladığı baskı ve dehşet verici eylemleriyle, karakollardaki jandarmaların sinsice yürüttükleri zulüm ve işkencelerin tedirginliği içerisinde kıvranan aşiretler; bu ezadan kurtuluş çaresini karşıt harekette arama zorunluluğunda kal-

mışlardır. Böylece bir araya gelen üç aşiret, bir gece Binbaşı Kemal'e bağlı müfrezeyi kuşatarak, onu tesirsiz hale getirmiş ve bir çoğunu da esir olarak aldıkları o zamandan beri söylenegelmektedir. Bu kez Vali, Dersim yöresinde saygınlığı ile maruf, Muhundu'lu Seyit Hüseyin adında bir Dede'nin önderliğinde oluşturduğu bir heyeti olay mahaline arabulucu olarak gönderir. Giden heyet burada, Demenan aşiret reisi Cebrazil, Haydaran aşiret reisi Kamer ve Hıdır, Yusufan aşiret reisi Kamer ağalarla görüşür. Heyeti temsilen Seyit Hüseyin, aşiret reislerine askeri Valinin isteklerini ileterek aşiretlerce alınmış esirlerin derhal bırakılması önerisinde bulunur. Bu öneri karşısında aşiret reisleri, aşağıda arz edeceğim şekilde karşıt öneride bulunurlar:

- 1- Binbaşı Kemal ve birliğinin yöreden uzaklaştırılması.
- 2- Köy içlerine kurulmuş asayiş karakollarının kaldırılması.
- 3- Askeri birlikler çekildikten sonra onarılmak üzere yıkılan köprülerin kendilerine teslim edilmesi
- 4- Kendilerinin askeri vali ile görüşmelerinin temini

İleri sürülen bu şartların yerine getirileceği garantisi verildiği takdirde, askeri valinin isteklerinin yerine getirilip, alınmış esirlerin serbest bırakılacağı bildirilir. Yapılan bu karşıt istekler heyetçe kabullenilip istenilen teminat sözlü olarak verildikten sonra itimada mebnî esirler derhal serbest bırakılır. Anlaşma gereği ağalar da heyetle birlikte Elâziz'e doğru hareket ederken Binbaşı Kemal de askerlerini alıp Mazgirt dolaylarına çekilir. Daha sonra Binbaşı Kemal Üsteğmen İsmail Hakkı refakatinde bir kısım askeri geldikleri yere gerisin geri gönderir. Bu askerler üstlerinden aldıkları emir ve talimat gereği, Gâhmüt Köprüsü'nü onarmakta olan kişiler üzerine ateş açtırır. Köprünün onarımında çalışanların bu saldırıya silahla karşı koyması sonucu çıkan çatışmada Üsteğmen İsmail Hakkı ile iki er öldürülür. Binbaşı Kemal'in hazırladığı raporla olayın sorumluluğu aşiretlere mal edilirken; fiilin faili olarak da Yusufanlı Kamer Ağa ve oğlu Fındık Ağa gösterilir.

Fındık Ağa

Genç olmasına rağmen asil bir ruh ve ahlaki yapının sahibi olan Fındık Ağa, cesaret ve üstün meziyetleriyle çevresinde saygınlık kazanmış bir kişiliğin varı olarak bilinmekteydi.

“Öldürmek istediğin yılanın önce başını ez” nazariyesini prensip edinmiş yetkililer, bu duygunun bağımlılığı içerisinde Fındık Ağa’yı suçlamışlardı. Askeri valiye verilen rapor ve suçlamalara ağmen Fındık Ağa bu olay nedeniyle Elâziz’de sebepsiz olarak tutuklanmış bulunan aşiret reislerini güç durumunda bırakmamak ve gerçekleri dile getirmek amacıyla Elâziz’e gelerek askeri valiynin yanına gider. Askeri vali onu da tutuklattırarak diğerlerinin yanına gönderir.

Fındık Ağa’nın tutuklanışından haberdar olmayan Binbaşı Kemal, Mazgirt dolaylarındaki karargahında, askerlerine sabaha kadar ateş açtırarak Dersimliler’in karargahı bastıkları imajını yaratmış ve bu olayında sorumluluğunu Fındık Ağa’ya yüklemeye çalışmıştır.

Olayı tahkikle görevlendirilen Elâziz jandarma alay kumandanı Ali Haydar Bey, yaptığı tahkikat sonucu Binbaşı Kemal Bey’in iddia ettiği gibi karargahın Fındık Ağa tarafından basıldığı gece, Fındık Ağa Elaziz’de tutuklanarak hapishaneye atılmış olduğu saptanmış ve bu nedenle Fındık Ağa’nın olayın suçlusu olarak gösterilemeyeceği gerçeği meydana çıktığı gibi, hiçbir aşiret ve hiçbir aşiret mensubunun da böyle bir baskına tevessül etmediği açıklık kazanmıştı. Zira albayın yaptığı tahkikatla hadise Binbaşı Kemal’le, Yüzbaşı Burhan’ın müştereken hazırladıkları bir tertibin tezahürü olduğu açığa çıkar. Albayın sunduğu raporla gerçeği öğrenen askeri vali, Binbaşı Kemal’le Yüzbaşı Burhan’ı başka bir yere atayıp, tutukluların da serbest bırakarak olayı kapatır. Aslında olay ve bu işlenen suç ve yapılan suçlamalar bu kadar basit değildi. Ama ne yazık ki yetki askeri valideydi ve onun taktiri de buydu. Belki de bu idarenin gerçek suçluların ötesinde suçlu arama alışkanlığının bir yansımasıydı. Suç var suçlu da vardı ama, ne yazık ki müeyyidesi yoktu. Olsaydı

ne yazardı sanki. Yargılananla, yargılayan bir olduktan sonra. Davacı Allah naibi de Peygamber olursa vay o davalının haline demiş adam. Tektir edilecek yerde, taktire mahzar olmanın en açık örneği, Binbaşı Kemal'le Yüzbaşı Burhan'ın suçlu olarak bir başka yere nakliydi.

1870'li yıllardan beri 10'u aşkın askeri operasyonlara sahne olmuş Desim için bu oluşturular; yeni bir katliam ve yeni bir tenkil hareketlerinin ön hazırlığını teşkil etmekte idi. Bunu yaratabilmek için bahane arıyor ve her an bir vesile ihtas etmeye çalışıyordu idare. Zira Tunceli ili çevresi ve Mazgirt dolaylarında olaylar böylece geliştiriliyorken; Ovacık, Hozat, Çemişgezek; Pertek, Nazmiye ve Pülümür dolaylarında yaşayan aşiretlere karşı da , daha başka türlü oyunlar oynanmaya başlanmıştı. Buralarda suç ihtas edilip, suç yaratabilmek için, inanç, iffet ve namus gibi kutsal duygular payımal edilip, ayaklar altına atılır olmuştu. Bir tarafta halk arasına sızdırılmış yerli ve yabancı ajanların desteğinde Sünni ağa ve beylerinin tahrikiyle, aşiretler birbirlerine karşı kışkırtılırken, diğer tarafta da asayişin temin maksadıyla bölgeye gönderilen askeri birliklerin önyargılı ve tarafkir tutumlarıyla tüm kutsiyetleri hiçe sayan sorumsuzca hareketleri yeni olayların çıkmasına neden olmaktaydı.

Aslında her birkaç senede bir Doğu Anadolu'nun bir başka yerinde uygulanması adet haline getirilmiş bu acımasız olayların özünde, kökeni İslam halifelerine kadar uzanan kıyım politikası yatmaktaydı.

Geniş tarih süreci içerisinde çeşitli akın ve akımlara sahne olmuş Doğu Anadolu insanı gibi, Dersim halkı da feodal yaşantısını Cumhuriyet döneminde de sürdürme zorunluluğunda bırakılmıştır. Tüm bu istilai hareketler, bölgeler arası ekonomik dengesizlik ve kötü yaşam şartlarına rağmen, gelenek ve göreneklerinden ödün vermemiş doğu insanı gibi Dersimli de benlik ve özelliklerini daima muhafaza etmiştir.

Örf, adet, gelenek ve inanç birliği içerisinde olup, tarihler boyu

aynı kaderi paylaşmış Anadolu insanlarını birbirinden tefrik etmek bireylerin kendi öz yapısını imkanla mümkün olurdu.

İstiklal, tenkil ve asimilasyon hareketlerinin, benliğinden koparamadığı Anadolu'lu, özellikle Doğu Anadolu insanı; tadı, şekli ve rengi ne olursa olsun aynı ağacın ürünüydüler. Ne Türk sadece Türk olarak ve ne de Kürt, Kürt olarak bu topraklara gökten zembille indirilmiş değillerdi. Her zerresi bin can bedeli kazanılmış Anadolu topraklarında büyük bir özveriyle yaşamlarını sürdüren bu insanlar; dün ne idiyse bugün de odur. Bugün ne ise yarın da öyle ve özünün sahibi olarak gene bu topraklarda ve birlikte yaşayacaklardır. Hiçbir güç ne bunları tefrike ve nede özünden soyutlamaya kadir olamaz. Zümrelerin birbirlerine karşı göstermeye çalıştıkları üstünlük çabaları, daha çok sınıfsal farklılıkların gelişmesine neden olur. Ama bireyleri kendi özünden koparma yetkisine sahip olamaz. Toplumlar arası küskünlüklerin yaratılmasına neden olan ve bunda da mahir olan iki yüzlü zümre hakimiyeti savunucuları, bu husustaki çabalarının anlamsızlığının bilincinde olmasına rağmen, Dersimli'yi 1938 Dersim olayına doğru sürüklemekten kendilerini alamamışlardır.

En son Seyit Rıza'nın oğlu Baba'nın öldürülmesiyle büsbütün alevlenen Batı Dersim ve hatta Dersim olayının özüne inmeden önce Dersim sözcüğünün anlamı ve Dersimlinin inançsal yapısıyla, olayların yegane sorumlusu olarak gösterilen Seyit Rıza'nın kişiliği üzerinde bir nebze durmak isterim.

Dersim Sözcüğü

Tarihi gelişim ve doğal yapısı itibariyle, Anadoluya dört cihetten yapılan akın ve istila hareketlerinin tek geçit noktası olan Dersim; bu adı çevresindeki zengin gümüş yataklarına izafeten, Gümüş anlamına gelen SIM'i, tüm fütuhatlara yol veren bir belde oluşu nedeniyle de kapı anlamını ifade eden DER sözcüğünün birleşimiyle (DER-SIM) Dersim adını aldığı söylenegelmektedir.

İnanç, Din ve Alevilik

Din, yaratılmışları fazilet, üstün ahlak, güzellik, uluhiyet ve nihayet Allah'a götüren bir yoldur. Ne acıdır ki, tek Allah sistemi içerisinde ona giden yolun da tek olması gerekirken, değişen zaman, istismar ve buna dayalı olarak düşünce ve kabulleniş farklılığı bu yolları çoğaltmış ve yüce Allah'ın insanı sevgiye ve birliğe götüren vahdet yolunu çeşitli kol, fırka, mezhep ve tabiri caizse fraksiyonlara ayırarak bu kutsal birliği peşinen darmadağın etmiştir. Nüfusunun % 90'ı Alevi inançlı olan Dersimli; İslamiyet öncesi Şamanizm ve Zerdüşt dininin saliki idiler. İslamiyeti kabullenişlerinden sonra Hz. Ali ve evlatlarına karşı olan aşırı sevgi ve bağlılıkları Alevi veya Kızılbaş olarak tanımlanmışlardır.

Genelde Ali evli, Ali'den yana olarak veya Ali'yi sevmekle eşdeğer anlamda olan Alevilik Şii veya Şia'i olarak da tanımlanmaktadır. Bu da Hz. Ali'ye uyanlara; Hz. Peygamber tarafından verilmiş bir addır. "Hz. Peygamber, Ali'nin şiası, kurtulan muratlarına erenlerin ta kendileridir" diye buyurmuşlardır. Keza KUNUZ-ÜLHAKAAİK'da belirtildiğine göre Resulullah "Ya Ali sen ve şian havuz kıyısında bana ulaşacaksınız" diye buyurmuşlardır. "İnanan ve iyi işler yapanlar da halkın en hayırlılarıdır. Rableri katında onların mükafatı, altlarından ırmaklar akan And cennetleridir. Orada ebedi olarak kalacaklardır. Bu (mükafat) rubbine saygı gösterene mahsusdur." Mealindeki (BEYYİNE) ayetikerimesi nazil olduğu da Hz. Peygamber, Hz. Aliye "Bunlar senin şianıdır" diye buyurmuşlardır. Gene Hz. Resulullah bir hadisinde Hz. Ali'ye "Cennete ilk giren dört kişidir. Ben, sen, Hasan ve Hüseyin, soyumuz arkamızdan, şiamız ise sağ ve solumuzdan cennete gireceklerdir" demiş; gene bir hadisinde Hz. Peygamber "Ulular ulusu Allah Peygamberlerini ayrı ayrı soydan yarattı. Benimle Ali'yi ise bir ağaçtan halketti. O ağacın kökü ben, Ali'de dalı bucağıdır; Fatime o ağacın verimi, Hasan, Hüseyin meyvesi, şiamız da yapraklarıdır. Kim ki bu ağacın varından birine yapışır kurtulur." Buyruklarının inancı içerisinde, Ali

ve evlatlarına sıtkıyla sarıldıklarındandır ki, Ali bendelerine bu ad verilmiştir.

Ayet ve hadislerin tanımlanması ve manevi anlamının ötesinde; hoşgörü, doğruluk, sevgi, sadakat ve özverinin simgesi insan olma yolunda, insanca yürümenin ve insanca yaşamının özüdür Alevilik.

Asya, Ortadoğu ve Dünyada varolmuş yerleşik bir göçebe dinlerin örfi, adet ve geleneklerinin sentezinden neşet bulmuş inançlar manzumesinin yaşama dönüştürülmüş bir yaşayış tarzıdır Alevilik. Bu itibarla Aleviliği yalın olarak bir din veya bir mezhep olarak nitelendirmenin yanlış olacağı inancındayım.

Aleviler mezhepleri, islamiyette bölücülük ve fırkacılıkla eşdeğer anlamda mütalaa etmektedir. Resulullah'ın nehyettiği bir zümre ve düşünceye tabi olmamak için de mevcut mezheplerden hiç birini kabul etmemektedir. Diğer Mezhep salikleri Aleviliği beşinci mezhep olarak nitelendirdikleri Cafer'i mezhebine tabi tutarak onları mezhep dışı ilan etmiş ve horlaya gelmişler.

İmam Cafer-el Sadık, Hz. Peygamberin 5. batında torunudur. Alevilerin İmam Cafer'e merbudiyetleri ise Resulullah'la olan kan bağındandır.

Resulullah İslam alemine iki şey emanet etmiştir.

1- Kuran'ı Azimi şan- Onu Allah için.

2- Benim Ehlibeytim, onları da benim için sevin koruyun diye buyurmuştur.

Bunlardan birini diğerinden tefrik etmeyen Aleviler, her ikisini de kalbine, beynine ve tüm varlığına nakşetmiş ve onlara merbudiyeti dinin özü olarak kabullenmiştir.

Kızılbaşlık

Alevilikle özdeşleşen Kızılbaşlık, sadakat, feragat, kan, korku ve ölümün simgesi olarak belleklerde iz bırakmıştır. Bu özelliklerden yoksun olan ve korkunun tutsağı olmuş karşıt güçlerin; özentî, husumet ve bir takım saçma yakıştırmalarıyla vücut bulan Kızılbaş-

lık üç halde gerçek ifadesini bulmaktadır.

1- Hz. Ali'nin başına kırmızı taç giymesi.

2- Uhut Cengi ve Ebu Deccane olayı.

3- Erdebil tekkesi mesahihlerinden Şeyh Cüneyt oğlu Şah Haydar ve ordularının başlarına kırmızı maşlah bağlayışı olayı.

Olayların Açıklanması

1- Hz. Ali'nin başına kırmızı taç giydiği rivayet edilir. Hayber Kalesi fethinde başınakırmızı sargı sararak cenge gittiği anlatıla gelmektedir.

2-Bedr'in intikamını almak için Peygamberin bütün düşmanları birleşerek, meydana getirdikleri üç bin kişilik kuvvetle Medine'ye doğru, Muhammet ve yandaşlarını yok etmek amacıyla yürümüşlerdi. Bu durumdan haberdar edilen Muhammet az bir kuvvetle düşmanı Uhut Dağı eteklerinde karşılamış ve sırtını dağa vererek onlarla çatışmaya girmiş. Sayıca düşmandan çok az olmakla birlikte, silah bakımından da yetersiz olan Muhammet yanlıları, düşman saldırıları karşısında insiyatifi kaybeder bir hale düşmüşlerdi. Onları cesaretlendirip morallerini takviye etmek amacıyla belinden kılıcını çekip eline alan Hz. Muhammet taraftarlarına hitaben, "İçinizde bunun hakkını verecek kim var?" diye soru yöneltir. Taraftarlarının çoğu bu kılıcı almak isterlerse de Muhammet bunlardan hiç birisine kılıcı vermez. Ancak gene oradaki yandaşları arasından Ebu Deccane adında biri Hz. Muhammet'in yanına yaklaşıp ona, "Ya Resulullah, ben bugün ya gazi ve yahutta şehit olmak istiyorum. Layık görürseniz kılıcınızı bana verin dediğinde Hz. Muhammet, elindeki kılıcı bu adama vermenin yanında, belinden çıkardığı kılıcın kınıyla kemerini de kendi eliyle onun beline bağlayarak hayır duada bulunur.

Kılıcın üzerinde Arapça şöyle bir ibare yazılı olduğu ravilerce saptanmıştır. "Korkaklık utanılacak şeydir. Şecaatla iftihar olunur. Korkaklıkla insan ölümden kurtulmaz..." Böylesi bir lütfu mahzar

olmanın şevki ve şehit olma kararlılığı içerisinde düşmana saldıran Ebu Deccane bir anda cephede, dehşet, korku ve ölüm simgesi haline gelir. Onun kendilerine doğru yöneldiğini gören düşmanlar, ismen tanıyamadıkları bu kişiyi başındaki örtünün rengi ile tanımlıyor, kızılbaş veya kızılbaşlı adam geliyor kaçın nidalarıyla selameti kaçmakta arar olmuşlar. Ebu Deccane'nin bu atılımlarından ötürü güç bulup moralleri düzelen Müslüman birliklerinin yaptığı hamlelerle harp Müslümanların lehine dönüşür. Fakat düşman kumandanlarından Halit Bin-i Velit, Müslümanları arkadan çevirerek büyük bir kargaşaya sebebiyet verir. Bu kargaşa esnasında; Hz. Muhammet'in yalnız kaldığını gören düşmanlar, ona saldırmış ve İbni Hümeyye'nin savurduğu bir kılıç darbesiyle, dengesini kaybeden Resulullah yere düşer. Düşmanın amansız saldırılarına daha fazla hedef olmamak için, Mekkeliler'in Müslümanlar için hazırladıkları kuyulardan birine yuvarlanan Muhammedi gören İbni Hümeyye; Muhammet öldü nidalarıyla ortalığı velveleye verir. Oraya doğru koşan düşmanlar yuvarlandığı kuyu dibindeki Muhammet'in cesedine attıkları oklarla onu parçalamaya çalışırken, olay yerine koşan Ebu Deccane hemen kendini kuyuya atarak Hz. Peygamberin üzerine boylu boyuna uzanır. Yukardan kuyuya atılan ok ve sallanan kılıç darbeleri Ebu Deccane'nin vücuduna saplanıyor ve Resulullah'a bir zarar vermiyordu. Muhammet öldü sözünü işiten Ali, olay yerine gelince ondan korkan düşman hadise mahallini terk ederler. Resulullah o an mutlak bir ölümden kurtulmuş ama Ebu Deccane Muhammet'in üzerinde uzanık olarak şehit edilmişti. İslam tarihinde ilk Kızılbaşlılık kelamı düşmanın bir başka düşmana başındaki kırmızı örtüden verilmiş ünvanıdır ki bu da Ebu Deccane'ye nasip olmuştur.

Şah Haydar

Fütühatlarında, ölüm var dönüm yok anlamını ifade eden kırmızı serpuşu ordusunun başına sardırmayı adet haline getirmiş olan Şah

Haydar, Erdebil tekkesi meşahihlerinden Ehlibeyt yanlısı Şeyh Cüneyt'in oğludur. Öldürülen babasının intikamını almak amacıyla giriştiği muharebelerde düşmanı tarumar eden ordularının şecaatinden korkanlar kızılbaşlar veya kızılbaşlılar geliyor diyerek cepheden kaçarlarmış. Başlarına sardıkları kırmızı serpuştan ötürü kızılbaşlar yada kızılbaşlılar diye vasıflandırılan Hz. Ali yanlıları, karşıt düşüncede olanların kendilerine bir şaibe olarak yönelttikleri bu ada tarih boyu sahip çıkmışlardır.

Sünnilik

İslamiyet içerisine ilk kez Muaviye tarafından sokulmuştur. Biz Ehli sünnetiz. Hz. Peygamberin sünnetine uyan biziz diyerek İslamiyet içerisine ilk kez fırkacılığı sokup ikiye bölen Muaviye; Hz. Ali ve yandaşlarını yoldan çıkmışlık ve dini sapıklıkla itham ederek Hilafeti boyunca hutbelerle, onlara küfrettirmeyi adet haline getirmiştir. Özellikle Muaviye'nin bu küfürleri minbere zorla çıkarttığı Ali yandaşlarına yaptırmaya özen gösterdiği, onun isteklerine uymayanları gırtlığına kadar toprağa gömdürerek kızgın çöl güneşi altında ölüme terk ettirdiği tarihen saptanmıştır. Oğlu I. Yezit tarafından daha da müptezelleştirilip yaygınlaştıran bu küfretme olayı; Yezit oğlu II. Muaviye tarafından kaldırılmak istenmişse de; aşağıda arz edeceğim konuşması sonucu, Hilafetin elden gideceği kuşkusuna ile Mervan ile işbirliği yapan annesi tarafından zehirlendirilerek öldürülür.

II. Muaviyenin (Yezit oğlu Muaviye) Konuşması

“Ey ahali! Benim babam ve dedem Muaviye; kendilerine ehli sünnet adı vererek halifeliklerini ilan ettiler. Ali gibi ilim sahibi ve faziletiyle üstün olan bir kişinin, hakkını elinden hileyle aldılar. İslamiyete en büyük hizmeti Ali yapmıştır. Ali bütün iman etmişlerin başı ve İslamın yegane halifesidir. Din reisliği, Ali ve evlatlarının hakkıdır. Onun için ben, atalarım tarafından gasp edilmiş bu hakkı,

asıl sahiplerine verilmek üzere Halifeliği bırakıyorum” diyerek istifa etmiştir.

Bunu üzerine annesi tarafından zehirlenerek öldürülen II. Muaviye'nin yerine Muaviye'nin annesiyle evlenen I. Mervan halife olup, aynı denaet'i irtikaba devam eder.

Ömer Bin Abdulaziz (672-720)

Ömer bin Abdülaziz zamanına kadar devam ettirilen, camilerde Ali ve evlatlarına küfür ettirme olayına, Ömer bin Abdülaziz'i adli (adaletli kişi) tarafından garip bir öykü ile son verilir.

Öykü: Ömer Bin Abdülaziz, bir gün huzuruna çıkarttığı bir Yahudi'ye :

- Cuma günü camiye gel. Cemaat huzurunda benden kızımı Allah'ın emri ve Peygamberin kavliyle oğluna iste. Ben sana nasıl olur Yahudi, ben razı olsam dahi, bir gayrı müslime kız vermeye dinimiz cevaz vermez deyince sen, “Siz Müslümanların, her gün camilerde küfredip dini sapıklıkla veya dinsizlikle itham ettiğiniz Ali'ye, Peygamberiniz en çok sevdiği kızı Hz. Fatime'yi vererek onu kendisine damat edinmiştir. Eğer Ali Müslüman idiye siz neden onu hutbelerde küfürle yad ediyor ve dini sapıklıkla itham ediyorsunuz. Yok Ali kafirdiye Peygamberiniz neden ona kızım verdi. Gerçekten Ali kafir idi ve Müslüman değildiyse ve Peygamberiniz de bunu bile bile kızını ona verdiyse, bir Müslüman'ın bir gayrı müslime kız vermesinde dininizce bir sakınca yok demektir . Bu bakımdan ben de kızını Allahın emriyle oğluma istiyorum” diyeceksin.

Halifenin kararlaştırdığı gün, Yahudi camiye giderek onun isteği doğrultusunda Halifenin kızını oğluna ister. Cemaatin büyük tepkisine rağmen, Halife Yahudi'yi planladıkları gibi dinler. Onu salimen cemaatten uzaklaştırdıktan sonra ve hemen orada, Ali ve evlatlarına hutbelerde sebbetmeyi (küfredilmesini) yasaklar.

Yılların alışagelmışliğinin bir anda ortadan kaldırılmasından endişe düşen Emeviler, Halife'yi çok sevdiği halasına şikayet ederek

bu karardan vazgeçirmesini isterler. Halası, Halifenin verdiği bu kararlarla taraftarlarının yani Emeviler'in gazabına uğrayacağını, belki de bu nedenle yeğenin Halifelikten olacağını söyleyerek, ona nasihatte bulunur ve verdiği karardan vazgeçmesini önerir ise de Halife Halasına "Hala bana öyle bir düşman göster ki, mahşer günü Hz. Peygamberin husumetinden daha güçlü; gene öyle bir gazap göster ki, cehennem azabından daha şiddetli olsun", diyerek kararından dönmeyeceğini bildirir. Halife hutbelerde Ali ve evladına yapılan küfrü kaldırır ama halk arasında Emevilerin devam ettirdiği menfi propagandayı önleyemez...

Aleviler ve Alevi inançlı olan Dersim insanları da Asya'dan göç etmiş toplumların parçasıdır. Osmanlı döneminde, Yavuz, Süleyman, Murat ve Abdulhamitler'in Doğu Anadolu'da uyguladıkları baskı ve baskı organı şerhlerin, şerhlerinden kaçıp kuytu dağ köşelerine sığınan bu insanlar, tüm acımasızlıklara rağmen ırk ve kan safiyetini özenle korumuş, asil geçmişinden aldığı güç ve kendine özgü hasletleriyle yaşamını idame ettirmiştir. Bu tarihi gelişim içerisinde yapılan katliamlar bir tarafa bırakılır ise de, idareler Dersimli'yi, Dersimli de idareyi unuttur hale gelmiştir.

Cumhuriyet döneminde dahi, idarelerin gözden çıkardığı bu yöre halkı, kendi olanak ve doğanın verdikleriyle yetinip, toplumsal problemlerini feodal hiyerarşi ve geleneksel sistemine göre; Ağa, Şeyh, Rehber, Pir ve Mürşit huzurunda kurdukları cemaat ve halk mahkemeleri önünde yargılanarak veya yargılayarak halle çalışırlardı.

Doğu Anadolu'da hükümdarların veya idarelerin maksatlı olarak ihtas ettiği Derebeyleri vasıtasıyla Halk üzerinde uyguladıkları baskıyla Devlet otoritesini var kılmaya çalışmışlardır. Devlet desteğine rağmen, böyle bir otoritenin sağlanmasında başarılı olamayan Derebeyleri, halk ve aşiretler arasına nifak sokmak suretiyle onları birbirlerine karşı kışkırtıp, birbirlerini kırdırtmakta önemli rol oynuyorlardı. Bu da devlet indinde kendi değerlerinin artmasına ve devlet desteğinin sağlanmasına neden oluyordu. Böylece devlet, yargı

ve halk indinde kendilerini her şeyi halledebilir bir güç ve bir fonksiyon olarak kabul ettiren derebeyleri, bölgede devlet içerisinde devlet olma edasıyla yaşamlarını sürdürmekte idiler. Gerek idare katında ve gerekse çevre insanları arasında, kendi güçlerinin kanıtı olarak; Alevilere karşı Sünni inançlı halk birimlerini toplu ve emre amade bir güç olarak elde bulundurlardı. Güçlerini daimi kılmak ve böylece devlet desteğinden mahrum kalmamak amacıyla derebeyleri, din adamlarını da saflarına çekip, amaçları uğrunda birer araç olarak kullanmayı adet haline getirmişlerdi.

Karşılıklı çıkarları uğruna birbirlerine destek olmayı zorunlu gören derebeyleri ve yandaşları unsurlar, elele vererek yıllar yılı Alevi camiasını dini sapıklıkla itham edegelmiş ve böylece Müslümanlar arasına soktukları nifak tohumunun meyvesini müştereken toplama ya çalışmışlardır.

İrk, dil, din, kültür ve gelenek bakımından aynı ağacın ürünü olan bu yöre halkını; Emeviler'den miras aldıkları kültürle "Alevi'ye kız verilip, onlardan kız alınmaz; Alevi'nin kestiği yenmez; bir Alevi'ye zulmetmenin kırk yıllık ibadetle kazanılmış sevapla eşdeğer olduğu", deyim ve safsatalarıyla, Alevi ve Sünni ayrımını daima canlı tutmuş ve özünde aynı inancın mahsulü olan bu iki unsuru birbirlerinin amansız düşmanı haline getirmişlerdi. Osmanlılar'dan tevarrüz etmiş bu gelişme Cumhuriyet döneminde de hayatiyetini muhafaza etmiştir.

Taassup ve onun beraberinde getirdiği baskıdan kendini kurtaramayan Aleviler, bu nedenle Atatürk ilkelerine bağlı kalmanın kutsiyetine inanmış ve daima onun devrimlerinin koruyuculuğu özelliğini muhafaza edegelmiştir.

Sömürünün selametini, halkın inanç ve özelliklerini istismar ve taassubun hortlatılmasında arayanlar, zamanımızda iflasa yüz tutmuş politikalarını bu kez de, toplumda ırk ayrımını yapmak ve onu yaygınlaştırmak suretiyle sürdürmeye çalışmaktadırlar. Bu gerçekleri görmekten yoksun veya bunun böyle olmasından yarar bekle-

yen idareci ve tutucular; tüm yurtsever özelliklerine rağmen, karşı-ların, şekavet ve Kürtçülük suçlamalarıyla Dersimliler'i yeni bir ba-direye sürüklemiş ve o insanlara karşı oluşturdukları 1938 katliamı-nı meşru bir hareket olarak reva görmüşlerdir.

Seyit Rıza

1938 Dersim Olayı'nın oluşumunda, önemli bir faktör olarak gösterilen Seyit Rıza, kökeni Seyit Ahmet Yesevi ve dolayısıyla Hz. Ali ve Hz. Resullullah'a dayandığı rivayet edilen seksenlik bir Pir-i Fani idi.

İslamiyet'in banisi ve ulu yaradanın resulü olan Hz. Muhammet, Arap ırkından olmasına rağmen "Arap bendedir ama ben Arap de ği-lim" demekle kendilerini ırk ve milliyet duygularından soyutlamış, benlik ve mefkûresini tüm insanlığa mal etmiştir. Böylece Resulül-lah'ın kendilerinden olduğunu iddia eden Arapların, kendilerini in-sanlar üzerinde üstün görme çabalarını hiçe çıkarmış ve üstün ırk nazariyesini o gün çürütmüştür. Din ise insanı insanlığa, ahlak, ilim ve fazilete götüren kutsal bir yol olduğunu yukarı bahislerde arz et-miştim. Din adamları bu yolda insanlara rehberlik edip, onlara bir-lik, fazilet ve kardeşlik kapılarını gösteren varlıklardır. Bir başka deyimle; din bir bilimdir. Bilimin ise yeri, mekanı, zamanı, zemin, hududu, rengi, ırk ve zümresi yoktur. Bu yolda hizmet veren ve bu sırrı bilip, ona layık olan herkes yaşadığı süreç içerisinde bir bilim şehrinin kapı ve anahtarı bekçiliğini yapar. Bundan ötürüdür ki; Re-sulullah, "Ben ilmin şehriyim, Ali ise bu şehrin kapısıdır. Bana ge-lenin bu kapıdan geçmesi gerekir" diye buyurmuştur. Bu deyimle Hz. Muhammet, Ali'nin İslamiyet'e olan hizmet ve o bünyedeki kutsiyetini açık bir ifade ile aleme teşhir etmiştir. Onun vasıf ve özellikleriyle İslam camiasındaki yerini belirtmiştir.

Kuran ve Ehlibeyt'ini İslam koruyuculuğuna emanet eden Resu-lullah, "İslamiyet içerisine fırkacılığı sokan, nifak sokan, İslam'ı İs-lam'a düşman gösterip onları birbirlerine kırdırtan İslam da olsa

benden değildir” deyimiyle; ırk, dil, renk ve sonradan ihtas edilmiş mezhep ayrıcalığını yasaklayarak İslam vahdeti içerisinde, tüm insanlara kardeşçe yaşama önerisini, iman ve inanmışlığın gereği olduğunu buyurmuştur. Onun bu kesin emrine rağmen, kendilerini yalnız bir ırkın, bir milliyetin, bir fırka ve bir mezhebin bağılısı olduklarını beyan eden din adamları; temsil etmeye çalıştıkları makamın özünü ihlal edip, ona karşı inançlarını inkar etmiş olmazlar mı? İnsan suretinde yaratılmış varlıkların ademiyete erebilmesi, ancak kendini bilmekle mümkündür. Bunun da tek yolu, tefekkür, üstün ahlak ve fazilet yoludur. İslamiyet’de, bu yolun nuru olan Kuran, Hz. Peygamberin hadis ve önerileriyle bir bütündür. Gerçek iman ehli, bu bütüne sıtkıyla sarılıp, sahip çıkan ve onun gereğini harfiyen yerine getirenlerdir. Cüz’ün dar çerçevesi içerisinde kendini mahkum edip, dindarlığı onda var kılmaya çalışan din öncüleri, Resulullah’ın postuna oturup, onu temsil ederken; İlahi buyruk ve kutsal hadislere uymamış olmanın vebalinden kendilerini nasıl kurtarabilirler ki?

Din demek sadece namaz kılmak demek değildir. Şeriatın dört şartı sosyal oluşumu olgulayan bir bütündür. Beşincisi ise, imanın aslı olan Kelime’i Şahadettir. Yani Tevhittir. Kula ve insana karşı saygı ve sevgisini yitirmiş olanlarda inanç ve iman aramanın sonu hüsrandır.

Açlık deryaları içerisinde kıvrananların ahı üzerinde mekan kuranlar; Menşei ne olursa olsun, servetine servet katanlarda İslamiyet; ancak gereksiz bir lüks akıma zoraki katılım olarak tecelli eder. Bunun içindir ki Resulullah, servet ve sermayenin muayyen ellerde birikimini önleme amacıyla, İslam şartları içerisinde zekat ve fitr kavramlarını, ekonomik bir düstur olarak ön plana almıştır. Hiçbir tefsire meydan bırakmaksızın varının ırkta birinin yoksul ve muhtaca dağıtılmasını, İslam’ın ön şartı olarak vaaz etmiştir. Bununla milli hasılanın halk arasında hakça bölüşülmesini sağlamaya çalışmıştır...

Fakru zaruretin beraberinde getirdiği pislik; atalet ve yokluk başta olmak üzere, tüm hastalıkların menşeyini teşkil etmektedir. Sağlıklı bir toplum var etmenin özünü temizlikte bulan Resulullah, günün koşulları içerisinde kısmi de olsa beden temizliğini Abdest de, ruh temizliğini de Allah' a karşı yapılacak ibadette bulmuş ve ümmetine İslam şartlarından biri olan sevmü salat'ı yani abdest ve namazı farz kılmıştır.

Tüm İslam alemine birbirleriyle manevi kardeş olmalarını emreden Resulullah, "benim de kardeşim Ali'dir" diye buyurmuştur.

İslam aleminde dayanışmayı, helalaşmayı, küskünlük ve husumeti kaldırmayı, birbirlerini bağışlamayı amaçlayan Hz. Muhammet, hac farzını bazı şartlar yerine getirildiği takdirde; varlıklıya, fi-ilen her yıl, yoksul ve gidecek takatı olmayanlara da ömründe bir kere veya bilvekâle hac farzını eda etmelerini İslamiyet'in şartlarından biri olduğu emir buyurmuşlardır. Bunun şartları ise:

1- Hali vakti yerinde olmak.

2- Yakınları ve çevresi içerisinde aç ve muhtaçların bulunmama-

sı, varsa önce onları doyurup rızalarını almak.

3- Aralarında kan davası olsa dahi hısımlarından helallik almak varsa kusurları bağışlamak ve küskünleriyle barışmak.

Sosyal dayanışma ve toplumsal barışın özünü teşkil eden bu şartlardan birini yerine getirmemiş olan müminin, hac farzını yerine getirmeye çalışması, din ötesi bir maksadı matuf gösterişe yönelik olacağını ifade buyurmuşlardır. İslamiyet de ise desinlere ve gösterişe yer verilmemiştir.

Tokları, açlığın anlamını idrake zorlayan, açların toklarca doyurularak giydirilmelerini amaçlayan oruç, aynı zamanda yıl 12 ay durmadan çalışan beden makinesini yılda bir kez revizyona almakla özdeşleşen bir anlam ifade etmektedir.

Ezen güçler karşısında, güçsüzün ve ezilenin yanında olmayı ibadet bilmiş olan Hz. Muhammet; getirdiği yeniliklerle alışlagelmiş olanları yıkmış, onun enkazı üzerine yeni ve özgür bir insan

alemi var etmeye çalışmıştır.

Dört kitabı kutsal sayan Hz. Muhammet, Allah'ın birliğini kabul edip iman etmiş olan herkesi dindar saymış ve İslamiyet'i bir baskı aracı olmaktan daima uzak tutmaya özen göstermiştir.

Hz. Muhammet'in şiam diye ad taktığı Alevilik aslında derin bir felsefe, hümanizm ve insan sevgisinin ürünüdür. Ahlak ve faziletin özünü teşkil eden doğruluğa tek yol; Eline, beline ve diline sahip olmaktır. Bu üç faktörü kendisine düstur edinen Aleviler, zaman ve zulmün acımasızca içerisine ittikleri karanlık dünyalarını, bu hasletlerinin nuruyla aydınlata gelmişlerdir.

Doğruluk ve dürüstlüğün gerçek anlamının bilincinde olan Seyit Rıza; bir aşiret reisi olmaktan daha ziyade; din adamı olarak yaşamını sürdürmüştür. Bu vasfı ile Aleviler arasında sevilen sayılan bir kişi idi. Aşiretler arasındaki ihtilaflarda uzlaştırmacı bir tutum izleyen Seyit Rıza, daima kavganın, çatışmanın karşısında olmuştur. Kendisine karşı saldıranlara dahi savunmanın ötesinde bir eyleme geçilmesine taraftar olmamıştır. Yaşma ve çevre içerisindeki saygınlığına rağmen hasımları ve onun varlığını çekemeyen Sünni kesim kadar, çevresindeki aşiret ağaları arasında da onu kıskananlar vardı. Bu nedenle Dersim'de çıkan en basit olayda dahi çekemeyenler tarafından sorumluluk ona yükleniyor ve her işte onun parmağı olduğu ileri sürülüyor, jurnalleniyordu. Böylece bir yaşamın ağırlığı altında iken, oğlu Baba'nın öldürülmesi ve sonradan geliştirilen olaylar, onu yani seksenlik bir ihtiyarı kendi içine çekilmeye zorlamıştı.

Seyit Rıza'nın üç erkek çocuğu vardı. Baba bunlardan biri. Şih Hasan'la, Seyit Hüseyin'in ağabeyleriydi. Çocuklar gerek babaları Seyit Rıza'dan ve gerekse kendi kişisel özelliklerinden ötürü çevrede etkin bir görünüm sahibi idiler. Yüz ve bedeni güzellikleri bakımından, Allah'ın özenerek yarattığı Dersimliler arasında Baba, Şih Hasan ve Seyit Hüseyin daha çok dikkat çekici bir güzelliğin varydılar.

Rehber

Seyit Rıza soyundan biri ve onun birazadesidir. Daha ziyade yetenekleriyle kendini var kılmaya çalışan Rehber, bu uğurda atılacak her adımı meşru sayabilen bir yapıya sahipti. Cesaretin ötesinde tamamen birbirlerinin aksi bir yaşam görüşüne sahip, Baba ile Rehber arasında nedense derin bir rekabet vardı. İkisi de birbirinin yokluğunu istiyor, ikisi de birbirlerini yok etmeye çalışıyorlardı.

Muttasıl yapılan tahrikler sonucu, aşiretler arasına sokulmuş husumet duyguları, Dersim’de, Dersimli için tehlike çanlarının çalmaya başladığı bu dönemde dahi, Rehber’le Baba arasındaki mücadele canlılığını korumakta idi.

Türk, Kürt, Sünni, Alevi aşiret ve ezbetler birbirlerine karşı olup birbirlerini yok etme çabası içerisinde idiler. Aynı ağacın ürünü olan Seydanhlar’la Şih Hasan’ın gurupları birbirlerini çekemiyor ve yıllar yih birbirleriyle vuruşuyorlardı.

Koçgiri, Koç uşağı, Hozat, Pülümür, Kızılkilise (Nazimiye), Mazgirt, ikinci Koçuşağı olaylarının acı dolu anıları, öykü olarak anlatılıp; o gün yakılan ağıtlar türkü halinde söylenerek nesilden nesile intikal ettiriliyordu. Bu nedenle acılar bir türlü dinmiyor ve olaylar bir türlü unutulmuyordu.

Taassup ve padişah yanlılarının, baskı ve saldırılarıyla Sivasta başlayan Koçgiri olayının özünde, belirli bir mefkure yoktu. Müdafaiyi nefis ile başlayan olay, özellikle bir ideolojiye bağımlı kılınmaya çalışılmıştı. Taraflardan biri yaptıklarına meşruiyet kazanma çarelerini, diğerleri içine itildikleri olaydan daha az zararla kurtulma yollarını aramaktaydılar. Böyle bir badireden az zararla kurtulmanın tek yolu ise silah ve insan gücü eşitliğini sağlamakla mümkündü. Bu nedenle Koçgiri aşiret liderleri, ayan azası Seyit Abdülkadir’in, Damat Ferit’ten ötürü açtığı kapıya sıcak bakıp Kürt halkından destek sağlamaya çalışıyordu. Tüm çabalarına rağmen ne Seyit Abdülkadir’den, ne Doğu Anadolu’nun her hangi bir yerinden ve ne de Dersim’den beklenen desteğin sağlayamamanın hüsranı içerisinde

Koçgiri aşiret liderleri Koçgiri'ye dönüp kaderlerine boyun eğerek akıbeti intizara başlamışlardır.

İnanç, kan bağı yakınlıkları nedeniyle Dersim'den tamamen ümidini kesmeyen Koçgirili Alişan ve Haydar Beyler, Umumi Kaptipleri Alişer'i, Dersim aşiret liderlerini ikna edip aşiretleri örgütlemesi amacıyla Dersim de bırakmışlar. Koçgiri olaylarının bastırılmasına rağmen memleketine dönmeyen Alişer, Dersim aşiretleri arasında tutunmuş ve orada saygın bir kişi olarak ad yapmaya başlamıştı.

Baytar Nuri

Hayatı boyunca aile varımının kompleksinden kendini kurtaramamış olan Nuri hakkında bir şey söylemek istemiyordum. Zira onu tanıdığım günden beri, hakkında konuşulabilir bir varlık olarak görmemiştim. Ne var ki Koçgiri, Tunceli ve Elazığ'da yaptıklarına rağmen, şaibeli bu kaçışla Suriye'ye giden, orada sureti haktan görünüp, Dersim'in tek hakimiymiş edasıyla ülkede, şu veya bu sebeple ölmüş veya sebepsiz öldürtülmüş ve hala kefensiz yatmakta olan Dersim'in gerçek hanedanları aleyhinde ulu-orta konuşması, benim bu satırları yazmamın nedeni olmuştur. Gerçekleri bilen bir kişi olarak; onun söyleyip yazdıkları karşısında suskun kalmayı; ölmüşlerin ruhaniyetine saygısızlık, atıye ihanet ve gelecek kuşağın tarihi tahrif edenler tarafından yanıltılmalarına göz yummak olur ki, bu da beni her iki dünyada huzursuz ederdi.. İşte bu nedenle sadece Nuri'nin değil; Nuri misali bulundukları yerde meydanı boş bulmuşluğun serbestisi ve yurt dışında olmuşluğun rehaveti içerisinde ulu-orta konuşmayı kendilerine şiar edinip, ondan çıkar sağlamayı meslek edinmiş herkesin söylediklerini ağızlarına tıkamak ve gerçek kimliklerini ortaya koyarak onların kişilikleri hakkındaki taktiri gelecek nesle bırakmak üzere bu satırları yazmaya karar verdim.

Dersim'e nereden ve ne zaman geldikleri bilinmediğinden, eski veya yerli halk olarak tanımlanan Collikler'e, bir ırk, bir geçmiş ve

bir kökenin bulunması güçlüğü günümüzde de yaşanmaktadır.

Biz ve bizden evvel yaşamış kuşaklar arasında ve özellikle Dersim’de okur yazar sayısı yok denecek kadar azdı. Okuma yazma bilenlerin çoğunluğu ise Ermeniler ile aşiret ileri gelenlerinin çocukları teşkil etmekteydi.

Nuri, babası Collik İbrahim’in yanında okuma yazmayı öğrenmiş ve Harput şehir yatılı mektebinde de Rüştîye tahsili yapmıştır. Daha sonra İstanbul Baytar Mekteb-i Ali’yesine kaydını yaptıran Nuri, Birinci Cihan Harbi’nin çıkmasıyla, talebe olduğu halde bir yolunu bulup kendini Sivas, Zara, Divriği ve Koçgiri bölgesine Baytar memuru olarak atandırmıştır.

Göreve başladıktan bir zaman sonra Çamşılı köyünden Ali Ağa’nın kızı ile evlenir. Bilahare nedeni bugün dahi saptanamamış bir suçlamayla hapsedilen Nuri, Sivas tarikiyle Dersim’e gitmek üzere Sivas’ta bulunan Hasan Hayri Bey yardımıyla tahliye edilir. Böylece hapisneden kurtulan Nuri eşini Çamşılı’da bırakarak Dersim’e kaçar. Ovacık’da Keçel Uşağı aşiretinden Ali Ağa’nın kızıyla ikinci kez evlenir. Burada Alishir’le birleşerek Dersim ağaları adına ve onların malumatı dışında Ankara hükümeti, ihtilaf devletleri ve Lozan’a yazılar yazıp, Kürtlere muhtariyet tanınması konusunda teller çektikleri duyulur. Çevre insanların tepkisiyle karşılaşınca Ovacık’da tutunamayarak Hozat’a gelir. Bu tepki Hozat’ta da yankılanmaya başlayınca orayı da terk edip Pilvenk aşireti reisi Süleyman Kösoğlu’na sığınır. Pertek’in Zeve köyüne yerleşen Nuri burada da bir kızı evlenme vaadi ile iffal ederek şeklen evlenir. 1926-1927 genel affıyla Zeve’deki eşini de terk ederek Elâziz’e yerleşir.

Düzenin acımasız saldırıları karşısında eğilmemiş, değişen dünya koşulları içerisinde, kendine özgü, örf, adet ve geleneklerinden ödün vermemiş yaşamsal zorluklarla birlikte; zaman zaman yapılmış çeşitli baskıların benliğinden soyutlayamadığı Dersimli’yi yakinen tanıma arzusu, Vali Cemal Bardakçı’nın Dersim’e gitmesine

neden olur. Burada kom, köy ve aşiret aşiret dolaşan Vali gittiği her yerde yöre halkından gördüğü içten ilgi ve misafirperverliğe karşın, köy ileri gelenleriyle aşiret reislerini Elâziz'e davet eder. Elâziz'de konuklarını devlet merasimiyle karşılayan valinin bu davranışı, karşıtlarının aşırı tepkilerine neden olur. Ama onun tek amacı, yüz yıllar boyu kapalı tutulmuş Dersim kapılarını uygarlığa açmak, açlık, cehalet ve şekavetin kol gezdiği bu belde yaşayanlarını ekonomi, kültür ve uygarca yaşama imkanıyla buluşturmaktır. Böylece düşüncesini konuklarına anlatan Vali, kendilerini Elâziz'e yerleştirip burada ev, arazi sahibi yapmak istediğini bildirir.

Aşiret reisleri bugüne dek alışageldikleri yaşamdan bir anda kopup, önerilen bu yeni yaşam tarzına kendilerini adapte etmenin zorluğunu düşünerek o an ona beklediği olumlu yanıtı veremezler.

Elâziz'e geldikleri andan itibaren ağaların peşini bırakmayan Nuri, valinin iskan isteği doğrultusunda kendisinin de iskan edilmesi hususunda valiye tavassusta bulunmaları dileğinde bulunur. Ağalar Nuri'nin isteğini valiye iletir ve gereğinin icrası ricasında bulunurlar. Vali ağaların bu isteğinin yerine getirilmesi için ilgililere gerekli talimatı vererek Nuri'yi, Holpenk Manastırı'na iskan edip bir ev ve hayli arazi veririr.

Devletin bu atıfetiyle yetinmeyen Nuri; valinin kendisine hüsnü kabulü fırsat bilerek, daha önce iskan için Seyit Rıza'ya tahsis vaad edilmiş Sürsürü'deki çiftliğin de kendisine verilmesi isteğinde bulunmuş, ancak olumlu yanıt alamamıştı.

Yegane gayesi tarihler boyu alışagelmiş devlet tanımlamasının ötesinde varlığını idame ettiren Dersim halkını, şehre taşıyıp devletin asimile politikasını uygulamak ve bu vesile ile halkla idare bütünleşmesini sağlamak olan valinin, Dersim'de serbest dolaşması ve Dersim ağalarının Elâziz'e gelmiş olmaları, ilk etapta onun başarısına atfedilmişti. Bu da Dersimlilerin varlığından hayati endişe duyanların tepkisine neden olmaktaydı. Böylece Elâziz ve Dersim'de vali aleyhinde dedikodular başlatılmış ve zamanla bu dedikodular şikaye-

te dönüştürülmüştü. Müfetiş-i Umumi İbrahim Tali'nin damadı Hürrem Müftügil'in de desteğini alan müştekiler İbrahim Tali'yi de devreye sokmuş ve iki vali arasında amansız bir mücadele başlatmışlardı. Valiler arasındaki bu sürtüşmeyi fırsat bilen Nuri, hemen Müfetiş-i Umumi tarafına geçmiş ve o da diğerleri gibi vali hakkında şikayette bulunur olmuştur. Bu mücadeleden galip çıkan Müfetiş-i Umumi'nin ağır basması sonucu Vali Cemal Bardakçı'nın tayini Konya'ya çıkmış ve onun yerine Deli Fahri ismindeki zat Elâziz'e Vali olarak atanmıştı. Galip tarafın yani Müfetiş-i Umumi yanlısı olmanın rahatlığı ve ondan aldığı destek, bulacağı ümidinin huzuru içerisinde Nuri, yeni validen görev ister. Ama vali bu isteğe yanıt vermez.

1934-1935 yılları arası kendisine iskanen tahsis edilmiş araziye, Holpenk Manastırı'nı 4.500 TL. mukabilinde Dersim Mebusu Hasan Hayri Bey'in amcazadesi emekli jandarma binbaşısı Niyazi Alp'a noter senediyle satar. Parasını alır almaz da Elâziz'i terk ederek sırra kadem basar. İskan Kanunu'nun on senelik tahdidi nede niyle, yani iskanca verilmiş arazilerin tahsis tarihi itibariyle aradan on sene geçmeden satılıp devredilmeyeceği, satılıp devredilse dahi satış işleminin iptal edilip araziye el konulacağına mütedair hükmü muvacehesinde Nuri'den satın aldığı arazilerin tapu tescilini yaptıramayacağını anlayan Niyazi, Nuri tarafından dolandırıldığı vehmine kapılır. Satış anlaşmasında şahit, aynı zamanda Nuri'nin kefilisi olarak bulunan Arapkirli tüccar Cemal ismindeki zat, araziye Niyazi'den satın alarak onu bu endişesinden kurtarır. Daha sonra Nuri'nin bana vermiş olduğu vekaletle arazinin temliğini on senelik sürenin bitiminde Cemal'e yaparak konuyu öylece kapatmıştık.

Elâziz'den böylece ayrılmış olan Nuri'nin bir zaman sonra Suriye'ye kaçmış olduğunu, 4. Genel Müfettişi ve Tunceli Askeri Valisi Abdullah Alpdoğan'ın hakkımda yapılmış ihbar sonucu ifademi aldığı zaman öğrenmiş oldum.

Kırıkhan eşraflarından Koço Elbistanlı ile Ali Göçmen Beylerin yardımıyla Suriye Kamışlı'ya kaçan Nuri, orada Bakır Madenli

Suphi Ergenin kardeşi Dr. Nuri ve Nafiz tarafından hüsnü kabul görür. Daha sonra Halep'e geçen Nuri burada Gaz oğullarından öğretmen Feride Rida Hanımefendiyle evlenerek orada yerleşip kalır.

Aslında Nuri, Dersim'de bir askeri operasyon yapılacağını bilincinde idi ki, olaydan önce arazilerini satarak Elâziz'den kaçmıştı. Tabi buna kaçtı denilebilirse. Zira, o dönemlerde bizler fişlenmiş kişiler olarak Devletin denetimi altında tutuluyor ve adım adım takip ediliyorduk. Bu bakımdan gizli de olsa devletten habersiz bir yere gitmemiz söz konusu olamazdı. Ben birkaç kez ticaret saikiyla İstanbul veya Bursa'ya gitmek istediğimde hemen yolum kesilir ve tren biletim elimden alınarak geri döndürülürdüm. Hal böyleyken Baytar Nuri'nin olayların arifesinde elini kolunu sallayarak Suriye'ye kadar gidişinde devlet parmağının olmadığını düşünmek safdilane bir kabul leniş olurdu. Onu gerçek yönüyle tanıyan akranları, bu durumun bilincinde oldukları için onu sevmez ve daima ondan uzağa kaçarlardı. Koçgiri ve Dersim'de tutunamayışının nedeni de buydu.

Olaylar karşısında kaçışları şaibeli de olsa; o gittiği yerlerde Alevilik ve Kürt milliyetçiliğini yaşamına destek yaparak gününü gün edebilmenin alışkanlığını kazanmıştı. Bütün deyimlerle bulunduğu yere çabuk intibak edebilmenin rahatlığı içerisinde sureti haktan görünmeyi adet haline getirmiş olan Nuri; Suriye'de de müsait bir ortam bulmuş ve bir kahraman edasıyla memleketin güzide evlatlarına iftira ederek onlara çamur atmaya çalışmıştır. Şöyle ki:

Aydınların Lozan'a tel çekip, Kürtler'e bağımsızlık veya muhtariyet tanınması isteminde bulunmayışlarından ötürü, tüm Kürt aydın ve hanedanlarını işbirlikçilik ve ihanetle itham etmeye kalkmıştır.

Ona layık olduğu cevabı vermeden önce olayların içinde bulunmam veya en azından olayların sempatizanı olmam dolayısıyla konuyu yakinen bilen bir kişi olarak, o günkü siyasi gelişime gücüm yettiğince açıklık getirmekte yarar görmekteyim.

İmparatorluk çökmüş, memleket bir hercümerç içerisindeydi. Paşah tahtının selameti uğruna, Anadolu'nun kapılarını ardına kadar

müstevlililerle açmıştı. İşgalci müttefik devlet güçleri imparatorluk topraklarında alabildiğine at oynatır olmuşlardı. Rus, İngiliz, Fransız, Yunan ve İtalyan yönetimde söz sahibi olur hale gelmişlerdi. Milli şuur hiçe sayılmış ve milli gurur ayaklar altına atılmıştı. Memleketin dört bir yanında iffet ve namustan bahsedilemez olmuş, can ve mal emniyeti kalmamıştı. Padişah müttefiklerin emrine ram olmuş, yapılan mezalimle halkın feryadı arş'ı âlâya yükselir olmuştu...

İşte tam bu sırada Milli şuur galeyana gelmiş ve Mustafa Kemal'in Doğu Anadolu'da başlattığı harekatta bütünleşir olmuşlardı. Bu nedenle Kürt Teali Cemiyeti kendini fesih etmiş ve bu milli birleşmenin destekleyicisi olmuştu. Bilindiği üzere Kürt teali cemiyeti; Doğu Anadolu topraklarının, ittifak devletlerinin isteği doğrultusunda Damat Ferit tarafından Ermenilere peşkeş çekilmesi istemi üzerine hayatiyet kazanmıştı. Bu ulusal birleşim karşısında bozulan müttefiklerin oyunuyla var olmuş Sevr hükümleri rafa kaldırılmış ve lafı güzafıta kalmıştı. Milli şuur ve Milli ittifak'ın bir tezahürü olarak, şüheda kanı ile yeniden çizilmiş milli misak hudutlarının bozumuna, elbette bu uğurda ser vermiş aydın ve tefekkür edebilen kesimin gönlü razı olamazdı. İşte bunun bilincinde olan Hasan Hayri ve onun gibi düşünenler toplumu yeniden amaçsız ve sonu meşguk bir badireye sürüklemenin vebalini üstlenmemişlerdir.

Üstlenselerdi ne olurdu? Feodalizmin etkin olduğu, uluslaşmak duygu ve bilincinden uzak, kültürden yoksun, ekonominin sıfır olduğu, aşiret, ezbet ve mezhep mücadelesinin habis bir kanser gibi tüm toplumsal bünyeyi sardığı, hırsızlık ve şekavet'in mubah sayıldığı bir toplumla nereye kadar gidebilirdi ki...

İhanet

Yedi düvele karşı şahlanmış bir milli güç karşısında senin bilinçten yoksun hareketinin anlamı ne olurdu. Sonu hüsrân ve gözyaşı ile noktalanması mukadder olacak bir davranıdan, toplumu beriye çekmeye çalışmanın adı mıdır ihanet ?..

Bizim toplumda misafir ağırlamak asil bir geleneğin tezahürüdür. Doğu Anadolu insanı için “Misafir Tanrı emanetidir” demekle bu geleneği kutsallaştırmış ve toplum içinde onu özgün bir yapıya kavuşturmuştur.

Alevi Kürtler ise misafir için, “Mihman Deman, Deman Ali’dir” diyerek konuklarını Hz. Ali olarak karşılamakta ve ona böyle bir hüviyet kazandırarak İlahi değer atfetmektedir. Ayrıca Doğu Anadolu’da toplum kendi himayesine sığınmış kişilere de ilahi değer verir ve onu gerekirse toplumun yokluğu pahasına korur. Yöre halkının bu geleneksel ve kutsal duygularını istismar etmek, sığınıp ekmeğini yediği ailesinin evlenme vaadiyle kızlarını iğfal edip kirtlettikten sonra onu doğmuş çocuğuyla birlikte kaderiyle baş başa veya düşman diye nitelediğin zümrenin insafına terk edip kaçmak mıdır anti ihanet ?

Kumandanın şerefli, cephede bir bayrak gibi birliğinin başında duran kişidir. Namuslusu ise, ölümü onlarla birlikte göğüsleyendir. Keza, “Şerefli bir hükümdarın sarayı cephedeki çadırı, tahtı ise atıdır” demiş, bu işin bilincinde olanlar.

Hayati bir tehlikenin var olduğu bir ortamda dahi, tüm imkanlarına rağmen kaçmayı düşünmeyen, halkı arasında kalıp, halk için mücadele vermeyi amaçlamış, halkıyla beraber ölmeyi görev bilmiş, ölüm yalnız kendisi için mukadder olmuşsa; onu öz vatanında ve halkının kucağında göğüslemeyi şerefle kabullenmiş bir kişi ihanetle itham edilir mi? Hele o insan ki, düşman diye tanımladığınız toplum tarafından ihanetle itham edilip idam edilmişse...

Ne yazık ki sen yalanlar üzerine inşa edilmiş mutluluk sarayında ünlüler gibi yaşarken; baban dahil, iğfal ettikten sonra bırakıp kaçtığın çocuk ve eşlerinle tüm yakınların, Dersim’de ihanet ile itham ettiğin hanedanların himayesinde yaşam mücadelesi vermekte idiler...

Gene sen bulunduğun ortamın şaşaası içerisinde Doğu Anadolu olayları ve olaylarda yaşayanlar hakkında ahkam keserken onlar, yani soyluluklarında tüm insanlığın ittifak ettiği; Celal zade Meh-

met Efendi, Hüseyin Doğan, Hasan Hayri, Albay Hıdır Emre, Ramiz, Diyar ve Mıççı Ağalar misali; tüm Dersim aydın ve hanedan halkı ya sürülüyor, ya ölüyor ve yahut'da öldürülüyorlardı... Ama ne yaparsın ki dünya bu...

Baba Erenler'in deyimiyle; dün Bolu Dağlarında göğe merdiven yapan Allah, sanırım şimdi de Dersim ormanlarında yaptığı merdivenle tüm hanedanları alaşağı etmiş, yerine de sen ve senin gibileri çıkartmıştır ki, onların susturulduğu yerde sen ulu orta konuşur oldun.

Sana nasıl hitap edilmesi gerektiğinin şaşkınlığı içerisinde olan ben, eğer ölmeden bu kitabı yazar bitirir, neşredersem; umarım eline geçer, okur ve bundan sonra kendine çekidüzen verirsin. Şimdi seni sana tanıtmak için kamuoyu önünde sana sesleniyorum.

1- Dersim'de bugüne dek gerçek kimliği saptanamamış ve ne idüğü belli olmayan köksüz bir tek aile varsa; o da kitabındaki deyimleriyle allayıp pulladığın, seni ve aileni tanıma olanağından yoksun olanlara satmaya çalıştığın o muhteşem ailedir.

2- Dersim aşiretlerinden hiç birinin Milli veya Millan aşiretleriyle uzaktan ve yakından ilişkisi bulunmadığı sabittir. Milli aşiretinin ise Türk ve Türkmen boylarından geldikleri tarihen saptanmıştır. Eğer dediğin gibi Milli aşiretine mensupsan, Dersimli olmadığın gibi Kürtlükle de ilişkin sadece çıkara dayalı kuruntunun mahsulüdür.

3- Dinsel açıdan Dersim halkının % 90'nını Alevi inançlı kişiler teşkil etmektedir. Alevilerin katline peşinen fetva vermiş bir toplumun, zorla itildikleri amaçsız hareketlerine Dersimlilerin katılmasından daha tabii ne olabilir. Kaldı ki Kürt milliyetçiliğinin bayraktarlığını yaptığı iddia edilen Miralay Cibranlı Halit birliklerinin Dersim, Pülümür halkı üzerinde uyguladıkları tedip ve tenkil eylemlerini bizatihi görüp yaşadktan sonra...

4- Koçkiri olayları sırasında, içeriği bizce karanlık bir suçtan ötürü tutukluydun. Dersim mebusu Hasan Hayri Bey tarafından kurtarıldıktan sonra neden olaya bizatihi katılmaktansa kaçıp Dersim'e sığındın.

5- Şeyh Sait olaylarında Dersim’de idin. Şeyh Şerif birlikleri Elâziz’i işgal etmişti. Kendisi de kurmaylarıyla birlikte Hüseyinik’de Hasan Hayri Bey’e konuk olmuş ve harekatı oradan yönetmeye çalışıyordu. Madem ki sen Dersim’de etkin ve köklü bir ailenin varı, aynı zamanda aşırı bir Kürt milliyetçisiydin de neden başta Seyit Rıza olmak üzere tüm Dersim aşiretlerini harekete geçirip Şeyh Şerif birliklerine katılmadın.

Gene Dersim’de güç ve etkinlik bakımından sen ve ailenin durumunda olduğu, kitabındaki ifadelerden anlaşılan, ayrıca hıyanet damgası ile damgalandığın Albay Hıdır Emre ile Hüseyin Doğan Beylere neden meydanı boş bırakıp, onların Dersim’de Şeyh Sait isyanını bastırmak amacıyla asker toplamalarına göz yumdun.

6- 1926-1927 umumi affıyla Elâzize geldin. 1934 yılına kadar da oradan ayrılmamıştın. Koç uşağı, Ağrı, Motki, Sason, Zilan vs. gibi muttasıl devam ettirilmiş Doğu Anadolu katliamlarına seyirci kalışını nasıl yorumlayalım.

Sivas’ta Mustafa Kemal hareketini destekleyenlerin başında Koçgirililer gelmekteydi. Buna cemile olarak da Atatürk, Alişan Bey’e mebusluk teklif etmişti. Alişan Bey içtimai durumu nedeniyle bu teklife olumlu yanıt vermemişti.

Mustafa Kemal’in daima desteğine mahzar olmuş, müfettiş umumi İbrahim Tali’nin mürettep muhbirleri durumunda ve onun gözdelerinden idin. Onun tüm istek ve dileklerine amade olmana karşın, sıradan bir memurluğun dahi çok görüldüğü bir sistem ve anlayışta sana mebusluk kapısının aralandığını ve senin bunu reddettiğini kabullenmek safdillik olmaz mı ?

1934-1935 yıllarındaki son kaçışınla ilgili ahlak yapına daha fazla değinmek istemiyorum. Zira yeterince seni tanıtmaya çalıştım.

Umarım kamuoyu da bu anlattıklarımın ışığı altında, seni daha yakından tanımış olarak; şuna ve buna atfetmeye çalıştığın ihanet sözcüğünün sahibini bulurlar.

Pülümür Katliamı ve Binbaşı Hasan Hayri

Kitabında devlet güçlerinin Pülümür’de uyguladığı katliama değinmiş ve yapılan mezalime dayanamadığı için delirdiğini iddia ettiğin Binbaşı Hasan Hayri’nin; Dersim mebusu Hasan Hayri Bey olduğunu nedense açıklamaktan çekinmişsin.

Tahrif ederek anlatmaya çalıştığın olayın özüne daha yukarılarda değinmiştim. Söz konusu Binbaşı Hasan Hayri, Dersim Mebusu Hasan Hayri olup, dediğin gibi delirmiş de değildi. Şöyle ki :

Pülümür olaylarının başladığı dönemde Hasan Hayri Bey Erzin-can 3. Ordu Kumandalığı merkez karargahında Binbaşı rütbesiyle görev yapmaktaydı.

Eşkıyalar dağlarda serbestçe dolaşırken; devlet güçlerinin Pülümür köylerinde kadın, erkek, genç, ihtiyar, çoluk, çocuk demeden tüm insanları suçlu sayarak acımasızca katledip, köyleri yakmış olmanın sıkıntısı içerisinde Hasan Hayri, ordu kumandanının huzuruna çıkıp, yapılan katliam ve mezalime müdahale edip son verdirme-si dileğinde bulunur. Kumandan’dan olumlu yanıt alamayınca, “Biz mektepten mezun olurken ülkemiz ve ülkemizde yaşayanların selameti uğruna gerektiğinde öleceğimize yemin etmiştik. Bu yemin üzerine apoletleri takmaya ve kılıç kuşanıp taşımaya hak kazanmış-tık. Şu anda birliklerinizin, özellikle Miralay Cibranlı Halit kuman-dasındaki birlikler Pülümür köylerinde ve masum insanlara karşı uyguladıkları katliamla bu şerefli nesnelerin lekелendiğini görüyor ve onları taşımanın utancını yaşıyorum. Bugüne dek şerefle taşıdığım bu kutsal nesneleri vahşet dolu icraatlarınızın nefreti içerisinde size iade ediyorum. Alın...” diyerek, omzundan söktüğü apoletleri, kınından çıkardığı kılıcıyla birlikte Paşa’nın suratına fırlatır. Bunun üzerine paşa cesaretinden ötürü çok sevdiği Hasan Hayri’yi depres-yon geçirdi gerekçesiyle Sivas askeri hastanesine mahfuzen sevk eder. Hastane dönüşü; soyunu katleden bir sisteme hizmeti kendisi-ne yediremeyerek askerlikten ayrılıp, seçime katılır. Dersim mebusu olarak meclise girdikten sonra, Koçgiri olaylarının basit bir Kürt

ayaklanması olarak niteleyip, yöre insanlarını telin edenlerin yüzlerine karşı onları yalancılıkla itham etmiştir. Bu hareketini meclise hakaret kabul edenlerin tariz ve hakaretlerine maruz kalan Hasan Hayri Bey, silahını çekerek mütearrızların üzerine yürür. Onun bu hareketi Mustafa Kemal'e yönelik bir davranış olarak değerlendirilince Hasan Hayri Bey Ankara'dan uzaklaşarak Dersim'e gelir.

1925 özel affıyla Elâziz'e gelen Hasan Hayri Bey senin düşman diye nitelediğin zümre tarafından hıyaneti vataniyeye itham edilip, akrabası Celal zade Mehmet Efendi ile birlikte idam edilir.

Asırlarca taassubun darbesini yemiş, Alevi'ye bir an zulmetmenin kırk yıllık ibadet sevabıyla eş tutulduğu bir anlayışa Kürt kökenli de olsa Alevi camiasının katılması elbette düşünülemezdi.

Yıllarca hükümdar olmuş şerri idare ve fanatik din sömürücülerinden çekmediği kalmamış Alevi Kürtlerin, henüz ulus olma bilincinden yoksun, cehaletin etkin olduğu ve yobazlığın tutsaklığından kendini kurtaramamış şeraitçi Kürtlerin idaresinde var edilmek istenilen bir Kürdistan Devletine tabii olmaları söz konusu olamazdı. İşte bundan ötürüdür ki; Dersim'in ileri gelenleri, Alişer tarafından kendi adlarına, Seyit Abdulkadir, İngiliz Sefareti, Lozan ve Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği teli yalanlayıcı; ikinci teli bizatihi çekerek, Kürt, Türk kardeşlik ve birlikteliğini teyit etmişlerdi.

1938 felaketinin gelmesine medar olan bu yersiz eylemlerin müsebbiplerinden biri olan Koçgiri'li Alişer, eşi Zarife Hanım'la birlikte şahadet şerbetini içinceye dek Dersim'den ayrılmadı. Onlarla kaynaşıp, onlarla kader birliği yaptı. Onlarla yaşadı, onlarla öldü. Ya sen, sen ne yaptın Dersimli Bay Nuri Dersimi? Çocuk ve eşlerini bırakarak kaçtın. Ama gene de günün kahramanı ve zamanın lideri bugün sen oldun. Elbette dilin uzun olacak. Çünkü sana bu imkanı, senin gerçek kimliğini bilmeyen o tertemiz insanlar verdi...

Seyit Rıza ve Deşt Nahiyesi Baskını

Seyit Rıza için oğlu Baba'nın öldürülmesi; aşiretler arası husu-

mette bardağı taşıran son damla olmuştu. Yaptığı şikayetler sonuçsuz kalıyor, Yüzbaşı Tacettin'in himayesi altındaki suçlular Hozat'ta serbestçe dolaşıyorlardı. Aşiretler arası sürtüşmeden mümkün olduğunca kaçmayı prensip edinen Seit Rıza, yüzbaşı Tacettin'i de şikayet etmek zorunluluğunda kalmıştı. Bunu duyan yüzbaşı, çevre halkı, özellikle Seyit Rıza'nın yakınları üstünde baskısını artırmış ve büsbütün çekilmez hale gelmişti. Tüm çabalarına rağmen, şikayetlerine yanıt alamayan Seyit Rıza; nihayet silaha sarılarak Deşt nahiyesini kuşatmıştı. Maksudı nahiye merkezinde oturan Kırgan aşiret reisi Salman Ağa'yı, oğlunun katillerini teslim zorlamaktır. Zira Kırganlılar Rehber'in tahriki ile pusu kurup Hozat'tan dönen Baba'yı öldürmüşlerdi.

Hükümet kuşatmadan vazgeçmesini istiyor, Seyit Rıza ise, oğlunun katillerini almadan dönmeyeceğini ısrarla vurguluyormuş. Bu nedenle taraflar arası müsâdeme başlamış ve sabaha kadar karşılıklı silah sıkılmıştı. Bu ara Kırganlı Memli Ağa'nın köyü birileri tarafından yakılmış, olaydan Seyit Rıza ve aşireti Abasanlılar sorumlu tutulmuş ve durum böylece Askeri Vali'ye intikal ettirilmişti. Askeri vali de görüşmek üzere Seyit Rıza'yı Elâziz'e istemiş, Seyit Rıza ise rahatsızlığını bahane ederek bu çağrıya icabet etmemiş. Ama gene de Paşa'yı kırmak istememiş olacak ki, oğlu Şih Hasan'ı göndermiş ve çağrıya bizatihi icabet edemediği için de özrünü bildirmişti. Seyit Rıza'nın afaki nedenlerle çağrısına uymayışını hoş karşılamayan Askeri Vali; Şih Hasan'a gerekli ilgiyi göstermemiş. Böylece Elâziz'den üzüyle ayrılan Şih Hasan henüz yolda iken Seyit Rıza'nın köyü Ağdat'taki karakol bilinmeyen kişilerce kurşunlanır. Bundan ötürü de Seyit Rıza suçlanır.

Peşi sıra çıkan veya çıkartılan olaylar ve yapılan suçlamaların ağırlığından kurtulamayan Seyit Rıza için, Elâziz'e gidip Paşa'yı bizatihi görüp derdini anlatmaktan başka çare kalmaz. Bu nedenle birgün aniden Elâziz'e gelip Paşa ile görüşür. Seyit Rıza, Paşa'ya, çıkartılan olayların bir tertip olup ve kendisine mal edilmek istendiği-

ni anlatmaya çalışır ise de, Paşa kanıtsız, sadece sözde kalan anlatılara pek inanır gözükmeyiz. Askeri vali'den umduğunu bulamamanın ezgisi ve tahkir edilmiş olmanın ağırlığı altında köyüne dönen Seyit Rıza, yaşama küskün ve kadere kahrederek orada müracaatlarının sonunu bekler. Ne yazık ki soruşturma Yüzbaşı lehine sonuçlanır. Bundan rahatsız olan Seyit Rıza, Ağdat'ı terk ederek Değirmen Deresi civarındaki Köm'üne yerleşir. Bir süre sonra Seyit Rıza'nın Ağdat'daki evi de bombalanır. Olayda küçük oğlu Seyit Hüseyin ağır şekilde yaralanarak Elaziz'e götürölür. Burada yaralı kolu bileğinden kesilen Seyit Hüseyin, bir müddet tedavi gördükten sonra olayın sorumlusu olarak hapse atılır. Hükümetle Seyit Rıza arasındaki bağ böylece koparılmış olur. O hükümetten tamamen ümidini kesmiş, hükümet ise Seyit Rıza'yı olayların yegane faili olarak asi ilan etmişti. Bu nedenle her iki tarafta dönüşü olmayan bir yolun içine sürüklenmiş olur. Tunceli'nin tümü üzerinde bu tür oyunlar oynanırken; Doğu Anadolu'da da aşiretler birbirleriyle sürtüşmekten, bir türlü kendilerini alamaz olmuşlardı. Buralarda provokatörler alabilirdiğine at oynatıyorlardı. İrk ırkın, aşiret aşiretin, ezbet ezbetin, mezhep mezhebin amansız düşmanı haline getirilmişti. Kimse kimseyi sevmez ve tanımaz halde, tüm gelenek ve kutsal duygular ayaklar altına atılır olmuştu Doğu Anadolu'da.

Ekonomik dengesizlik ve sınıfsal farklılıklarla yokluklar bu bölgede insanları muttasıl ve mutlak bir felaketin çıkmazına doğru itiyordu. Doğu'da olaylar böylece gelişip veya geliştirilirken; kurulduğu günden beri bir türlü istikrara kavuşturulmamış TBMM'de kargaşa olduğunca devam etmekteydi. Meclis gündeminde ağırlık Doğu Anadolu ve Kürtler üzerinde yoğunlaştırılmıştı. Her kafadan bir ses geliyordu. Sorun hükümet sorunuydu. Cumhuriyetin ilanından bu yana, İsmet Paşa'nın karşıtı guruplar onun meclisteki varlığını çekemiyor, alaşağı edebilmek için her çareye başvuruyorlardı. Takriri Sükûn Kanunu'nun çıkışında da öncülük eden aynı güçler, kamuoyu önünde İsmet Paşa'yı bu kanunun mucidi olarak gösteriyor-

lardı. Doğu olaylarının, onun müsamahakar davranışlarından kaynaklandığını ileri sürenler; bu kez de, mecliste onu Doğulu olmakla suçlayıp, çıkan olayların sorumluluğunu ona yüklemeye çalışıyorlardı. İsmet Paşa, Takriri Sükûn öncesi ve sonrası Doğu Anadolu'da oluşturulmuş Koçgiri, Pülümür, Mazgirt, Sosan, Zilan, Lice, Silvan, Şeyh Sait ve Ağrı gibi olaylarda yapılan askeri müdahalelerinin milli bünyede açtığı yaraların halen kapanmadığını söylüyordu. O günün yegane konusu olan Dersim olayları karşısında, devletin halkına karşı daha müşfik, davranması görüşünü savunmaktaydı. Diyordu ki, "Tarih boyu, dünya ve Türk kamuoyu önünde, vahşet, şekavet ve eşkıyalığın simgesi olarak gösterilmiş Doğu Anadolu'nun kapatılmış kapıları, uygarlığa ve tüm insanlığa açılsın. Sermaye ve özel sektörün yasaklar ve korku nedeniyle giremediği bu bölgeye devlet yaptırımlarıyla girsin. İmar götürüp bu beldeyi cazip hale getirsin. Yabancıların girmesi yasaklanmış bu bölgenin güzellikleri dünya turizmine açılsın. Dersim'e yol, ekmek, iş, okul ve yenilikler, gelişmişlikler götürülsün. Devleti bir baba mesamesinde gören Doğu halkına devlet, müşfik bir baba şefkatiyle sahip çıksın. Devlet hizmetini ve uygarlık nimetlerini orada da halkın ayağına götürsün." İstiyordu ki, mazide devletin sinelerde açmış olduğu yaralar, gene devlet eliyle tedavi ettirilsin. Gönüllerdeki acılar, dimağlardaki husumet duyguları unutturulsun...

1935 yılı meclis başkanlığına sunulmuş başbakanlık teskeresiyle bunu vurgulamaya çalışıyordu. Doğu Anadolu Misak-ı Milli dışında mütalâa edilemez. Doğu, batı, kuzey ve güneyiyle tüm Anadolu tefrik kabul etmez bir bütündür diyordu İsmet Paşa.

Onun bu görüşünü paylaşamayan ve onun yönetimdeki varlığını çekemeyen meclis içi güçler; Mustafa Kemal ve İsmet Paşa ile halk arasında etten mamul bir set oluşturmuşlardı. Tek amaçları, özünde birbirlerini tamamlayan İsmet Paşa, Mustafa Kemal ve halk bütünleşmesini önlemektir. Onu ikiye, üçe bölmek suretiyle ayrılmış parçaları tamamen birbirinden koparıp atmaktır.

Yurt içi kargaşasından, siyasi ikbal bekleyenler, bu alışkanlıklarını, Dersim konusu gündeme gelince hemen su yüzüne çıkarmış ve dökmüşlerdi. Cumhuriyetin ilanından bu yana, Doğu Anadolu’da devletçe uygulanmış ıslahat harekâtlarını yeterli görmeyenlerin başında Şükrü Kaya’yla Celal Bayar gelmekteydi. Bu nedenle 1937 yılında, Atatürk, Celal Bayar ve İsmet Paşa üçlüsünün katılımıyla yapılan özel bir toplantıda, Dersim’de oluşan olaylar ele alınmış; Doğu Anadolu ve özellikle Dersim’de geliştirilen hadiseler, amacından saptırılarak daha ziyade büyütülmüş ve siyasi bir çehre verdirilerek ideolojik bir hareket şekline dönüştürülmüştü. O günün tarafsız politikacıları, “Kan kokmaya başlamış” diyorlardı bu toplantının havasında. Bunu gören İsmet Paşa, “İslahat adı altında yapılacak tedip ve tenkilin, nihai bir çare olmadığını hep yaşadık gördük”, diyordu. “Bugüne kadar yapılmışların acısı henüz dinmiş değildir. Yapılması istenilen yeni bir tenkil hareketi devlet varında izalesi mümkün olmayan kalıcı izlerin yaratılmasına neden olur ki; buda atide bizleri, makul yanıt olmayan tarihi sorumluluklara götürür” şeklindeki ifadeleriyle, duygu ve düşüncelerini dile getirmeye çalışmıştı.

Celal Bayar ve yandaşlarının direnişi sonucu; Atatürk, yıllarca kendisine intikal ettirilmiş yanıltıcı haberlerin birikimi ile İsmet Paşa karşıtı düşünceyi benimsemiş ve espritüel bir eda ile İsmet Paşa’ya hitaben, “Evveliyatını bilmeseydim sana da Kürt’sün derdim.” Daha sonra sözlerine devamla, “Türk milleti, kökü toprağın derinliklerine inmiş bir ağaç gibidir. Bu ağacın bazı dallarına hastalık arız olmuşsa, o dalları kökünden kesip ağacı hastalıktan kurtarmak gerekir. Meyvesine arız olmuşsa, o meyvelerin çekirdeklerinin ezilmesi icap eder. Kürtleri bir Malatya zerdalisine benzetelim. Zerdalinin çekirdeğini ezersek, üstündeki zar tabakasını haliyle kurumaya mahkum eder ve ağacı hastalıktan kurtarmış oluruz.” Bunu demekle Atatürk, İsmet Paşa karşıtı düşünce hakkındaki kanaatini izhar ediyor ve zımnen de olsa nihai emrini vermiş oluyordu.

Verilen emre uymanın yanı sıra; yakın gelecekte Doğu Anado-

lu'da yapmak istedikleri tenkil hareketinin dışında kalmasını tercih eden İsmet İnönü verilmiş bu zımni emre cevaben, "Bölgeyi yeniden böyle bir felakete götürecek zevatın, bileğinin demir, yüreğinin de taştan olması gerekir ki; bu kişinin de aramızdan çıkabileceğini sanmıyorum" deyince, Celal Bayar:

- Devletin bekası uğruna ben bunu rahatlıkla yaparım. Milli hudutlarımız içerisinde, beyaz donlu vatandaş tanımıyorum" diyerek, İsmet Paşa'yı yanıtlamış olur.

Bu peşin ve kesin kararlılık karşısında; istifadan başka bir çıkar yol bulamayan İsmet Paşa, Atatürk'ten affını dileyerek 20 Eylül 1937 tarihinde istifa görevinden ayrılır.

Bu görüşme ve yapılan konuşmaları, o günün politikacılarından, insan ve toplum sevgisiyle bütünleşmiş, hiçbir güç karşısında prensiplerinden ödün vermemiş, eğilmemiş, üstün meziyet ve doğruluğuna bütün mevcudiyetimle inandığım merhum Memduh Şevket Beyefendi'nin anlatımlarıyla muttali olmuştum.

İsmet Paşa'nın ayrılışıyla, yerine başvekil olarak atanan Celal Bayar 26 Haziran 1938 günkü meclis oturumunda yaptığı konuşmasıyla Doğu Anadolu ve Dersim hakkındaki düşünce ve içinde biriken zehri dökerek gerçek benliğini sergilemişti. Şöyle ki:

"Doğu'da bir askeri tatbikat uygulayacağız. Tüm Doğu Anadolu'yu kapsayacak bu tatbikatın ağırlık merkezi Dersim teşkil edecektir" diyordu o gün TBMM'de Celal Bayar.

Tamamen onun, yani Celal Bayar'ın düşüncelerini kuvveden fiile çıkarmayı amir olan 5 Ağustos 1938 tarihli Bakanlar Kurulu kararı, Dersim'de yapılacak facianın muhtevasını dile getirmekte idi. Böyle bir kararı, tebaasını temsil ve idare yetisini yitirmiş bir devlet ricali alabilirdi ancak.

İdari erişgenlikten yoksun bir organizasyonda, organizatörler kendi beceriksizliklerinin diyetini başkalarına ödetme çarelerine başvururlar. Böylece bozulan milli ittihadı (birliği) yeniden tessüs edebilmenin çırpınışları içerisinde kalmış bir iktidar, tek çareyi mu-

ayyen bir zümreye tevcih edilmiş soykırımında arar olmuştı. Hükümlerlik ve mutlu azınlığın selameti uğruna alınmış bu karar; dünya kamuoyu önünde devlete, devlet olma niteliğini kaybettirmişti. Bugün olmasa dahi, ati'de bir gün, insan enkazı üstüne kurulmuş saltanatın ağırlığı altında ezilen cesetlerden çıkacak ses ve feryat, ülke semalarında yankılanacak. O günün iktidarını daha da huzursuz hale getirip, geçmişin lanetle anılmasına neden olacaktır.

Yıllarca yapılmış askeri operasyon ve alınmış tüm kararlarda onayı bulunmuş olmasına rağmen; olayların gelişimi ve sonucunda Atatürk'ün payı ne idi? Bunun yanıtını kesin olarak bilmemekle beraber, sürekli düşünmekten bir türlü kendimi alamadım.

Cumhuriyetin oluşumunda gösterdiği çaba ve özverilerini hatırladıkça; dün, ırk, dil, din, renk, mezhep ve milliyet farkı gözetmeksiz, müstevlilerin baskısı altında ezilen bir toplum içerisinde çıkmış halktan biri olarak; Anadolu'da halkıyla bütünleşip, halk için özgürlük meşalesini yakan Mustafa Kemal, nasıl olur da bir anda kendini bu denli halktan soyutlayabilirdi. Yalnız Anadolu'da yaşayanların değil, Anadolu'da yaktığı bu özgürlük meşalesinin nuruyla, emperyalistlerin tutsağı olmuş dünya milletlerinin karanlıklarını aydınlatıp, onlara özgürlük yolunun kapılarını açmıştı. Bununla da yetinmeyen Mustafa Kemal, "Hakimiyet, kayıtsız şartsız milletindir!" söz ve özverisiyle yeniden kazandığı bireysel hakimiyeti millete ve milletin meclisine devretmişti. Böylece kendini halkının refah ve selametine vakfetmiş bir kişinin, kişisel olarak atıye muzaf ve sosyal bir beklentisi de olamazdı. Çünkü, kendisinden başka kendisine yakın bir kimsesi yoktu onun. Öyle ise neydi? Mustafa Kemal'in çok sevdiği halkına karşı takındığı bu tavrın hikmeti...

Burada akla gelen tek şey, olayların kendisine yanlış intikal ettirilip onun yanıltılmış olmasıydı.

Aslında Atatürk, tek ve yalnız bir insandı. Onun tek başına kitlelere karşı bu denli sert tavır alması düşünüle bilinir mi bilmem. Eğer çevresindekiler, gerçekten bu milleti seven, milletin temsilcileri ol-

salarđı, bir kişinin bu denli isteminin uydusu olamazlardı. O ülkesinde halk idaresini kurmuş olmanın mutluluğunu yaşarken, günün adamı olma hasletiyle, onun çevresinde toplanmış bir sürü çıkarıcı gurup, halkla kendisi arasında aşılması zor etten bir set oluşturmuşlardı. Bu nedenle ne halk feryadını ona duyurabiliyor ve nede o, bu seddi aşarak halka erişebiliyordu. Bunun en somut ve en canlı kanıtı Seyit Rıza'nın idamı nedeniyle, 1937 yılında Elaziz'e görevli gelmiş İhsan Sabri Çağlayan Bey ve onun anlatılarıdır. Öyküsünü daha sonra anlatacağım bu anıların bir bölümünde İhsan Sabri, şöyle diyordu:

“Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer, bana Atatürk Süngeç köprüsünü açmak üzere Elaziz'e gelecektir, dedi. Dersim hareketi bitti ama asılacaklar henüz asılmadı. Binlerce beyaz donlu vatandaş Atatürk'le görüşüp, ondan Seyit Rıza'nın bağışlanmasını dilemek üzere Elaziz'e toplanmış bulunmaktadır. Bizden istenenler, bu beyaz donlu vatandaşları Atatürk'le görüştürmemektir. Polisiye tedbirlerle bu kadar çok insanın hareketini, kontrol altında tutmamız belki de mümkün olmayacaktır. Ama asılacaklar bir an önce asılırsa, iş işten geçmiş olacağı için, onlarda belki Atatürk'le görüşmekten vazgeçmiş olacaklardır...”

İşte bu deyim, halkla Atatürk'ün bir araya gelmelerini engelleyen güçlerin oynadığı oyunların bir ifadesi ve geçmişin realitesiydi. Bütün bu engellemelerle birbirlerinden kopartılıp, birbirlerinden uzaklaştırılan bir bedenin parçalarından çıkan ses, aradaki bu etten duvara çarparak, yurt sathından yankılanıp geri dönmeye mecbur bırakılmıştı. Böylece “Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir!” vecizesi, “Hakimiyet kayıtsız şartsız, politikacı ve idarenindir” şeklinde anlam ve icraat değişikliğine uğratılmıştı.

Padişah gitmiş, padişahlık yıkılmıştı ama Ata'ya rağmen yeni padişahlar, Ata'nın ötesinde yönetimi ele almışlardı. Halka inmeyi amaçladığı her an, Atatürk'ü çeşitli nedenlerle engelleyenler; aldıkları zecri tedbirlerle, yönetim, halkın yaşamlarından memnun olduklarını ona göstermeye çalışıyorlardı. İdari baskıların tedirginliği içe-

risinde kıvranan halk; selameti kanuna sığdırmaktansa, kanundan kaçmakta ve sorunlarını kendi feodal yapısında çözme yollarını arar olmuştur. Bu nedenle halkın kendi içine kapanmışlığı ve onların feodal sürtüşmelerinden kuşku duyanlar; çıkan olaylara ideolojik bir çehre vererek Doğu Anadolu halkı için, zaman zaman toplu kıyım kararı alma gereğini duymuşlardı. Bu gayri insani ve gayri meşru hareketlerine, meşruiyet kazandırabilmek için de öldürdükleri insan yığınlarının alnına, kanlı elleriyle hıyaneti vatan damgası vurmuşlardır.

Memleketi bölgelere ayırmakla; Misak-ı Milli'yi ihlal edenler, Kürt, Türk, Arap, Laz, Tatar, Çerkez ayrımlarıyla, milli bütünlüğü paramparça hale getirmişlerdi.

Yavuz'la bozulmaya başlayan Osmanlı ittihamı, Abdulhamit'in Hamidiye olaylarıyla noktalanmış. Bu da 600 senelik geçmiş olan bir hanedanlığın çöküşüne neden olmuştu.

Yahudi toplumu enkazı üzerine, Alman milliyetçiliğini inşa edip, üstün ırk nazariyesini dünyaya hakim kılmak isteyen Hitler'in koskoca bir Almanya'nın bölünüp parçalanmasına ve nihayet işgalciler tarafından işgal edilmesine neden olduğu gibi.

Yahudi asıllı bir Alman bilgin olan Freud diyordu ki:

"Beli bükük, iki büküm gezmeye mahkum bir ihtiyar olarak, elimdeki bastonun desteğiyle caddede ağır ağır yürüyordum. İri yarı bir adam bana çarptı ve beni yere düşürdü. O halimle güç bela yerden kalkmaya çalışırken, başımda dikili duran o adama biraz daha dikkatli olsaydın, belki de bu olmayacaktı dedim. Fakat o dev yapılı adam, yaptığıнын gururu içerisinde yakamdan tuttu ve kocaman elleriyle suratıma attığı bir tokatla beni tekrar yere düşürdü. Ağzında biriktirmiş olduğu balgamı eğilip suratıma tükürdükten sonra, pis Yahudi diyerek bana bir de tekme vurdu ve gitti. Ben ki, doğduğum andan itibaren, kendimi Almanyalı bilmiş ve o yaşma kadar edindiğim her şeyimi Alman milletinin selametine sarf etmişim. Ama o tokat, balgam ve horlama bana en az altmış senelik ömrümün öğre-

temediği Yahudiliğimi öğretti...”

Ölü doğmuş bir Hitler nazariyesi ve Yahudi kıyımı, bir Yahudi milletin var oluşuna ve bir İsrail devletinin kuruluşuna sebep olmuştur. Gene o Hitler nazariyesi, dünyada süper devlet hakimiyetinin teessüsüne imkan sağlamış ve bu süper devletleri dünya insanlığının başına bela kılmıştı.

Emevi ve Abbasilerin; Ali ve evlatları ile onları sevenlere karşı uyguladıkları baskı, İslam bütünlüğünde Alevi, Sünni ayrımını var etmiş ve İslamiyet içerisinde yeni yeni fırka, mezhep ve tarikatların doğmasına neden olmuştu.

Yavuz’un Şah İsmail’e karşı olan kınıyle, Osmanlı toprağında başlatılan soykırım dahil, tüm baskılar Aleviliğin Anadolu’da yaşamasına, tanpon bölge düşüncesi de, Kürt milliyetçiliğinin doğmasına neden olmuştu. Bu da Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünün nedenlerinden biri olarak sayılsa gerektir. Osmanlı İmparatorluğu çökmüştü ama, ektiği menfur tohumlar, memleket bünyesi ve millet mefkuresinde tarihler boyu canlılığını muhafaza etmiş ve edecektir de...

İrk, dil, din, mezhep ve milliyet farkı gözetmeksizin, Mustafa Kemal etrafında toplanarak milli mücadeleye katılan Anadolu halkının bu asil ittihadına bir ad bulan Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti idaresini, feodalist Osmanlı istibdadının üzerine kurmuştu. Onun milliyetçilik anlayışında, Türkiyeli olmak, Türkiye’yi ve Türkiye’de yaşayanları sevmek vardı.

O uygar bir devletin belirlenmiş bir dini olmaz diyordu. Laiklik ilkesiyle din ve devlet ilişkisini bu nedenle kesmiş, halkını kendi inançlarıyla baş başa bırakmıştı.

Halkçılık ilkesinde ise, düşünce, inanç ve milliyeti ne olursa olsun, ülkede yaşayanların birbirleriyle bütünleşmesi duygusu hakimdi.

Devletin varlığını, halkının varlığında; devletçiliği onun mutluluk ve refahında gören Atatürk de bir Osmanlı paşasıydı. Ama o,

Doğu ve Batısıyla, bir bütün olarak kabul ettiği, ülkesinde yaşayan herkesin bu bütünlük içerisinde, aynı hakların sahibi olsun istiyordu. Onun milliyetçilik anlayışında bu vardı. Türkiye ve Türkiye’li olmaktan kaynaklanan bir Türklüktü. Buna rağmen onun ülkedeki varlığını çekemeyen yakın çevresindeki Osmanlı kalıntıları, halkıyla Atatürk arasında oluşturdukları etten duvar engeliyle bu iki unsur birbirinden ayırmış ve gün geçtikçe de onları birbirlerine karşı daha da yabancılaştırır olmuşlardı. Atatürk suikastla korkutuluyor, halk ise polisiye tedbirlerle ona yaklaştırılmıyordu.

Atatürk bu nedenle halkından kopartılmış olmanın sıkıntılarını hayatınca yaşamıştı. Olaylar çarpıtılmış olarak ona aktarılıyor, o ise yakın çevresinin dediğinin ötesinde, ülkede cereyan ettirilmiş olayların gerçeklerini görme imkanını bulamıyordu. Bunun en açık kanıtı aşağıda arz edeceğim öyküdür...

Bir gün bürokratik engeli aşarak Salih Bozok’la birlikte köşkten ayrılan Atatürk, geri dönüşte eşeğini çifte koşarak tarlasını sürmeye çalışan çiftçiye yaklaşır. Ona:

- Öküzün yok mu ki, çiftini eşeğinle sürüyorsun?

Köylü:

- Vardı efendim.

- Ne oldu ona, öldü mü?

- Hayır efendim, tahsildar geldi vergi borcumdan ötürü onu haczederek sattı.

- Kaymakama şikayet etmedin mi?

- Gittim, fakat görüştürmediler.

- Valiye gitseydin.

- Gittim ama onunla da görüşemedim.

- Duyduğuma göre İsmet Paşa İstanbul’daymış. Ona gidip şikayet etseydin.

- Kaymakamla görüşemeyen, valiyle konuşturulmayan biz köylüleri İsmet Paşa’yla görüştürürler mi?

- O zaman sen de Gazi Paşa’ya giderdin.

- İyi söylersin ama bizi Gazi Paşa'nın semtine dahi sokmazlar.

Duyduklarında müteessir olan Atatürk, derhal heyeti vükelayı, yani bakanları İstanbul'da toplar. Onlara, "Bugün hep beraber burada bir misafır ağırlayacağız, unutmayınız ki bu misafır hepimizin efendisidir", diyerek onları yemeğe alı kor. Yemekte, o çiftçiye de getirterek yanına oturtur. "İşte Efendimiz!" diyerek köylüyü bakanlara taktim eder. Tarlada aralarında geçmiş konuşmaları orada bir kere daha köylüye tekrarlattırır. Konuşunu uğurladıktan sonra bakanlara hitaben, "Efendiler, halka böyle muamele edilsin diye biz Cumhuriyeti kurmadık. Unutulmasın ki, köylü milletin efendisidir" diyerek hükümete tavsiye ve önerilerde bulunur. Ama bu varakı zi vefayı kim okur kim dinler. Cami ne kadar büyük olursa olsun, imam bildiğini okur dedikleri gibi.

Konumdan saparak arz etmeye çalıştığım bu öykü, Atatürk düşüncesiyle, idarenin icraatı arasındaki farklılığı ve Atatürk'ün hangi koşullar altında çalışabildiğini gösterirken, benim kafamdaki istifa da açıklık kazandırmaktaydı. Atatürk hakkında yazmaya çalıştıklarımla; gerek acınmışlıklarından ötürü ve gerekse kulaktan dolma edindiklerim, esastan saptırılmış bilgilerle, Atatürk aleyhinde olmayı şiar edinmiş kafalardan, bu yersiz düşünceleri silip atma çabalarımından kaynaklandığı kanaatine varılsın istemiyorum. Zira O'nun hükümrân olduğunu sandığımız ve ona rağmen, kraldan ziyade kralcı geçinenlerin at oynattığı bu ülkede; onların icraatlarından en çok acınmış ve en çok zarar görmüş ailelerden biri de ben ve mensubum olan ailemdir. Bu acınmışlığımdan ötürü ben de onun aleyhinde konuşup ve aleyhinde olmayı meziyet saymaktaydım. Ne zaman ki, tefekkür edip gerçekleri görmeye başladım, o zaman haksızlığımın idraki içerisinde bu satırları yazmaya karar verdim.

Sultanlık sisteminin alışa gelmişliği içerisinde; devlet adına oluşturulan tüm olayların sorumlulukları ona mal ediliyor; o da devlet başkanı olarak, bu işlerin faili ben değilim diyemiyordu. İşte bu mülahazayla ben; Atatürk'ün yanıltılmış olabileceği kanaatini taşı-

maktayım. İnsanların yanılıp veya yanıltılmaları kaçınılmaz bir olgudur. Herkes gibi Atatürk de bir insan ve o da bu illetin zebunu olabiliyordu.

İsmet Paşa'yı dahi ondan koparan güç, yurt sathında oluşturdukları gayri meşru icraatlarına meşruiyet kazandırma yollarını bulup, sonucu itibariyle onu da yanıltmış olabileceklerini düşünmekten bir türlü kendimi alamaz olmuştum.

Askerlik hayatının çoğunu Doğu ve Ortadoğu'da yaşayan Atatürk, Doğu insanını yakından tanıyor ve onlara bütün mevcudiyetiyle güveniyordu. Bu güvencesinden ötürüdür ki, milli mücadelede ilk hareketi Erzurum'da başlatmış, onlardan aldığı güvence sonucu Sivas'dan geçip Ankara'ya bayrağını dikebilmişti. Bunun bilincinde olan Atatürk'ün Doğu Anadolu insanının aleyhine bu denli dönüşü; Osmanlılar'dan tevarrüs ede gelmiş bir alışkanlığın tezahürü olduğu şeklinde de düşünülemezdi. Zira o mutlak hakimiyeti, gönlünce, milli iradeye teslim edebilmiş bir özverinin sahibiydi. Ama ne var ki, oda kökende bir asker ve askeri hiyerarşinin tutsağıydı. Devlet idaresini de bu mantalite ve anlayış içerisinde disipline etmek istiyor ve bu alışkanlıktan bir türlü kendisini kurtaramıyordu. Belki de ülkenin o günkü yapısı bunu gerektiriyordu. Bu özelliğinden ötürü onu ülkede diktatörlükle suçlayanların sayısı, her geçen gün biraz daha artmaktaydı. O, bu görünüm ve yapılan sinsî ithamlardan öte kalma, özlem ve çabasına rağmen, kendini böyle şaibelerden uzak tutmaya hiçbir zaman kadir olmamıştı. Çünkü, kâbeyi millet olarak nitelendirilen mecliste, çöreklenmesini bilmiş bir sürü Osmanlı kalıntıları, alışageldikleri Osmanlı oyunlarıyla, onun isteklerinin ötesine çıkıp kendi bildiklerince devleti yönetiyor ve bu yönetimin olumsuz sonuçlarını da ustalıkla ona mal ediyorlardı...

Muhatabına ismiyle hitap etme basiretini kaybetmiş şaşkınlara ona yeni ve takma isimler bulurlar. Tıpkı, irade-i milliye'nin tecelligahı olan mecliste, doğulu insanları beyaz donlu vatandaş diye tanımlayanlar gibi...

Sanırım bu yöre halkına Türk demeye dilleri varmıyordu onların. Çünkü onlarda biliyorlardı ki, sonradan vatandaşlık payesine erişmiş olan o vatandaşlar ithal malı vatandaş değildi. Müstevliye kucak açmamış bu bölge insanının, kanındaki safiyete sahip olma özlemini çekenlerin sayısı az değildi ülkemizde. Bu insanlara, açıkça Kürt'de diyemiyorlardı başkaları gibi; zira onlar, tarih sayfalarına altın kalemle işlenmiş bu adın mensuplarının, serhat boylarında vatan ve namus uğruna can vermiş, yüz binlerce şehidin ahfadı olduğunu biliyor ve onun gururunu yaşıyorlardı. Bu ad onlara, Osmanlılar'ın saltanatları uğruna müstevlilere peşkeş çektikleri ülkede açılmış iffet kapılarını kapatan onurlu elleri anımsatıyordu. Ondan-
dır Kürt değil de beyaz donlu vatandaş diyorlardı Doğu Anadolu insanlarına.

Aslında beyaz, saflık, berraklık, temizliğin sembolü ve tüm pisliklerin aynasıdır. Kullanımında titizlik ve beceri isteyen bu giysinin güncel giysi ve özellikle don olarak kullanılması da ayrıca bir anlam taşır. Bunu idrakten yoksun kişiler, aşağılayıcı bir ifade ile onu giyenleri beyaz donlu vatandaş olarak tanımlamaya çalışmışlardır. Doğu Anadolu insanı bu isme, iffet ve benliklerinin nişanesi olarak sahip çıkmışlardır.

Doğu Anadolu'nun mütevazı ve geleneksel konuk severliğini istismar edip, yediği ekmeğe sırt dönen akrep tiynetliler; çoluk, çocuk, kadın erkek, genç, ihtiyar demeden tarih boyu onları sancıldılar. Onları katlederek, gırtlaklarına kadar kendilerini binlerce insanın kanına gömdüler. Yaptıklarını maskelemek amacıyla da tarihi tahrif edip, dünya kamuoyunu yanıltmaya çalıştılar. İlahi adaletin tecellisinden kendilerini kurtaramayacak bu insanlar birgün gelecek ki; yaptıklarının nedameti içerisinde kendi tersiyle oynayacak, fakat derdinin defarını asla bulamayacaklar.

Kitapçığımın bu kısmında, beni bana öldürtmeyi sanat ittihaz etmişlere sesleniyorum.

Mustafa Kemal Erzurum, Sivas'da bağrına basıp Cumhuriyet'in

temeline ilk harcı koyan; Türk İstiklali için, müstevlilere karşı, kadın erkek, genç ihtiyar, kucağında bebesi, sırtında mermisiyle, Atanın yanında “Ya istiklal, ya ölüm” diyen, Çanakkale’den Artvin’e, Samsun’dan Adana’sına, Trakya, İzmir’inden Hakkari, Van’ına, Ağrı’sından Kars’ına kadar; Şeyh’i, Seyit’i, Ağa’sı, gedası, askeri, paşası, atasıyla yan yana, “Yaşasın Vatan nidalarıyla ayyuk’u inle-ten; o beyaz donlu vatandaş dediğin değil miydi? Uğrunda ezilen, fakat seni sırtında yaşatan; ama senin külfet tevziinde kardeş, nimet tevziinde hain dediğin o insanlar, sana hayat, sana şan, sana İstiklal, sana şeref kazandırmadılar mı? Sen yöneten olarak ona ne verdin ki? Açlık, sefalet, işkence, ölüm, acı ve göz yaşından gayrı...

Sen onun hayatını elinden alıp kutsiyetini horlarken; o seni kaderinin kendisi, icraatını da bu kötü kaderinin bir tecellisi bildi. Sen onu sancıdıkça; o vatan aşkı ve insan sevgisiyle dolu olarak sustu ve acısını içine gömmeye çalıştı. Ama gene de sen; kanının her zerresinde var olup, benliğine hükmeden kinini, fırsat buldukça açığa vuran bir araz gibiydin. Bu milletin bünyesinde, deveye tasallut meharretinle şeytanı şaşkına çeviren sen; bunca yaş kavuğunla hoca, fesinle ittihatçı, şapkanla devrimci olarak yaşadın bu milletin sırtında. O ecdadının kanı pahasına kazanılmış bu öz vatanında yemeyip, sana yedirmiş, giymeyip sana giydirmiş ve kendi varlığını hiçe sayarak, büyük bir özveriyle seni başına taç yapmıştı. Ama sen, her fırsatta onları horlayıp; Kürt, Alevi, Sünni diye parçalayıp, Doğu insanını birbirine kırdırdın. Bu kital ve bu katliamlardan hasbel kader kurtulanları sürdün. Onları sürgüne gönderip, yeniden ölümün kucağına attın. Atatürk Türkiye’sinde, kardeşi kardeşe öldürttün. Sonradan kalkıp dünya insanlığı içerisinde fenerle Türk aradın. Kökü bu toprağın derinliklerine inmiş, koskoca bir çınar ağacını devirip, yeniden ithal malı fidan dikmeye başladın. Bedeli kan olan servetler yedin bu uğurda. Ama toprak kabul etmedi onu. O da sevmedi seni ve senin üzerinde yaşadığın toprakları. Kısmen kurudu ve kısmende çekilip gitti. Hayal kırıklığına uğradın bundan ötürü. Kendi kendini

yedin. Çünkü attığın maya tutmamıştı; sevmemişti onlarda seni ve senin icraatını. Bunu için Doğu Anadolu'nun beyaz donlu vatandaşlarıyla baş başa kalmış, ona kader, ona bitmeyen çile olmuştun. Amacın, Doğu Anadolu insanını imha, ithal ettiklerini de onların atalarından tevarüs etmiş topraklarında iskan ettirmekti. Tıpkı Damat Ferit'in; istilacıların istekleri doğrultusunda Anadolu ve Doğu Anadolu topraklarını, Ermeni ve müstevililere peşkeş çekmek isteyişi gibi. Ama o günün ayan azası Seyit Abdulkadir, Damat Ferit'in isteklerine karşı çıkmış, "Doğu Anadolu Kürtlerin anavatanıdır, onlar bu uğurda ölür, fakat toprağının zerresinin dahi başkalarına peşkeş çekilmesine rıza göstermez" diyerek Kürt Teali cemiyetini kurmuştu. Onun halkı adına yaptığı bu atılım ve feryadı; Doğu Anadolu sinesinde bir Mustafa Kemal'in ve onun önderliğinde de bağımsız bir Anadolu'nun var olmasına neden olmuştu. Buna rağmen izan ve basiretten yoksun olan sen; onu ve ona yandaş olanları yedin. Ama bu yetmedi sana. Tarihten ders almadın. Çünkü kendini güçlü görüyordun. Feodalizm ve mezhep ayrılıkları nedeniyle karşı karşıya gelmiş Doğu Anadolu insanının bölünmüşlüğü karşısında. Tıpkı ateş çemberi içerisinde çıkış yolu bulamayıp, kendi kendini sancıyan akrep misali sen de, ihtiras ve kin çemberi içerisinde atide başına gelecekleri düşünmeden kendi kendini sancıydın. Beyaz donlu vatandaş bulgusuyla, yeniden Kürt Milleti yaratmaya çalıştın. Sonra da onları tedip ve tenkil etme maksadıyla bakanlarına, Doğu Anadolu'da yeni bir askeri tatbikatın uygulanması kararını ikinci kez tekararlattın.

5 Ağustos 1938'de ihtimaller sakınca olarak karşına çıkmış ve sen belirsiz bir kuşkunun tutsağı olarak onu göz ardı edemez olmuştun. Şöyle ki:

1- Harekat sahasının genişliği..

2- Feodal yapısıyla bölük pörçük hale getirilmiş, sosyal nedenlerle birbirlerinin karşısına dikilmiş kabile, boy ve aşiretler arasındaki husumetle, Alevi ve Sünnilik gibi mezhep ayrınlıklarının yarat-

tığı düşmanlığın, genel taramayla ortadan kalkıp, tüm doğu halkının bir anda bu harekete karşı birleşebilecekleri kuşkusunu, senin için başlı başına bir sorun olmuştu.

3- Ayrıca tüm Doğu Anadolu'yu kapsayacak tatbikatta uygulanması düşünülmüş, böyle şümüllü katliama Fevzi Paşa'nın rıza göstermeyeceğine yanıt bulmak da senin için zor bir konu teşkil etmekteydi.

Bu nedenle alınan yeni bir kararlar:

1- Harekate manevra süsü verip; birlikler icraata geçinceye kadar planın gizli tutulması.

2- Harekat sahasının Elâziz, Tunceli ve Erzincan hudutlarıyla sınırlı kılınması.

3- Harekatın, genellikle Dersim Alevilerini kapsadığı imajını yaratıp, bu imajın bölgede yaygınlaştırılması. Fevzi Paşa'ya rağmen, hükümet programını harfiyen uygulayacak kumandanın tesbit ve tayininin yapılması.

Gayet gizli ve kısmen istişari mahiyette alındığı rivayet edilen bu karar; sonradan geliştirilmiş olayların ışığı altında değerlendirildiğinde gerçek ifadesini bulmuştu.

Aslında Fevzi Paşa da aynı organizasyonun bir parçası olup, Kürt halkı kıyım politikasına göz kırpanlardan biriydi. 1930 yıllarında Başbakanlık ve içişleri bakanlığına sunduğu Pülümür ve Doğu Anadolu seyahatı ile ilgili izlenimlerini içeren raporuyla bunu kanıtlamıştı. Buna rağmen arzu edilenin ötesinde bir yanıt alınabileceği düşüncesi, ihtimali de olsa, hükümeti korkutuyordu. Gerçek açığa çıkar, Kürtler birleşir ve harekat başarıyla sonuçlanmaz diye.

Bu kuşku hükümeti, mümkün olduğunca harekatın asıl amacını saklı tutmaya yöneltmişti.

Böylece 1937 yılında Mustafa Kemal ve Fevzi Paşa'nın katılımıyla yapılmış bir toplantıda; hükümetin sunduğu Dersim İslahat Programı, önceden verilmiş ağır raporların ışığı altında değerlendirilmiş olmasına rağmen alınan kararda; katliamdan daha ziyade, yö-

re halkının bir başka yere nakli düşüncesi ağırlık kazanmıştı. Bu da bakanlar kurulu kararına nazaran daha yumuşak ve daha insancıl bir görüşü sergiliyordu.

1938'de ikinci Dersim harekatı sonlarına doğru, İtalya dönüşü Tunceli'ye gelen Fevzi Paşa'nın tutum, tavır ve kesin emirleri bu düşüncenin kanıtı sayılabilir. Eğer o yetişmemiş olsaydı, Dersim harekatı daha vahim ve daha kötü boyutlarla sonuçlanırdı.

Burada, Fevzi Paşa'nın Dersim'e gidişyle ilgili bir anı ve anlatıya değinmeden geçmek istemiyorum.

İlk tayin edilmiş valiler dahil, Elâziz'e bir üst düzey yetkilisi geldiğinde; memur, esnaf ve hatta idare köylerden adam toplatarak gelenleri karşılatmayı adet haline getirmişlerdi. Emniyet tarafından daima göz altında bulundurulanan ben, böyle bir durum hasıl olduğunda hemen yakın takibe alınırdım. Bu bakımdan herhangi bir yetkili geldiğinde eve gider ve ortalık yatışınca kadar da evden ayrılmazdım.

Fevzi Paşa geldiği gün nedense onu bende karşılama arzusu duymuş ve Hasan Hayri Bey'in oğlu Naci Bey'le birlikte onu karşılamaya gitmiş, bir kenarda onun gelişini seyre dalmıştık.

Trenden indikten sonra İstasyon Caddesi boyunca iki taraflı sıralanmış memur, asker ve talebelerin arasından, halkı selamlamak üzere bir süre yaya yürümeye başlayınca, işin başından beri arkamda duran iki kişi, iki taraflı koluma girip beni kısı kıvrak yakaladılar. Fevzi Paşa arabasına girip oradan ayrılıncaya kadar da bırakmadılar...

Nedenini sorduğumda da öyle gerekiyordu da ondan deyip kolumu bırakarak çekip gittiler.

Fevzi Paşa Dersim'de

Bu olayı anlatan kişi hakkında bir şey söylemeye dilim varmıyor. Zira onun niteliği hakkında çevrede herkes yeterince bilgi sahibidir.

Abdullah Paşa'nın bir numaralı jurnalcisi olan bu insan; bir zaman beni de Dersim hareketi'nin yönlendiricisi olarak suçlamış, Kürdistan kurtuluş hareketına katkıda bulunup onu yönlendirmek ve ona canlılık kazandırmak amacıyla Bahri Turgut, Veli Haki ile söz birliği edip Baytar Nuriy'le birleşmek üzere Suriye'ye kaçma hazırlığı içerisinde olduğumu Abdullah Paşa'ya jurnallemişti.

İşin başından beri Dersim olaylarında aktif rol oynayan Ali Yıldırım, yıllar sonrası şöyle anlatıyordu Fevzi Paşa'nın Tunceli seyahatini:

“Harekat kumandanı Kazım Orbay Paşa karargahını Karaoğlan'a kurmuş ve hareketi ordan yönetiyordu. Fevzi Paşa'nın Elaziz'e gelişinden bir hafta önce Abdullah Paşa beni görevli olarak Hozat'a göndermişti. Hozat'a gidişimden birkaç gün önce hareket kumandanı Kazım Orbay askerlere, bölgede sivil olarak dolaşan herkese ateş edilmesi ve öldürülmesi emrini vermişti. Hozat'a gider gitmez, kaymakam bana da asker elbisesi giymemi önerdi. Alalacele tedarik edilen asker elbisesini giyinerek sonucu intizare başladım. Hozat'daki görevim halk arasına girip topladığım bilgiyi paşaya aktarmaktı. Fevzi Paşa'nın Hozat'a hareketi haber alınınca protokol gereği tüm kaza erkanı asker elbisesi giyerek Hozat-Ovacık yol kavşağında Paşa'nın gelişini bekledik. Fevzi Paşa ihtiram kıtasını selamladıktan sonra yanımıza geldiğinde, kendini tanıtan ve hoş geldin diyen kaymakama:

- Hem kaymakam hem de asker bu ne demek?

Kaymakam:

- Kazım Paşa sivil giysili herkese ateş edilmesi emrini verdiği için biz de askeri elbiseyle dolaşmak zorunda kaldık, demesiyle Abdullah Paşa'ya bakan Fevzi Paşa, arabasına atlayarak Hozat'a hareket etti. Ben de kaymakamla birlikte arabaya binerek hemen onları takip ettik. Kaymakamlığa geldiğimizde Fevzi Paşa, kendisine tahsis edilmiş odada Abdullah Paşay'la konuşuyor ve sanırım ondan olayların gelişi hakkında malumat alıyordu. Kısa zaman sonra Ka-

zım Orbay Paşa atıyla kaymakamlık önünde durdu. Atın tırnaklarından dahi ter akıyordu.. Yaverinin anlattığına göre, paşa 4 saat mesafesinde olan Karaoğlan'dan Hozat'a 45 dakikada inmişti. Atından inen Kazım Paşa yaverine çizmelerini sildirdikten sonra yukarı çıktı. Ben paşaların yaverleriyle kaymakamlık binasının koridorlarında ve konukların bulunduğu odanın kapısı kenarında duruyordum. Kazım Paşa'yı görünce, Abdullah Paşa'nın yaveri hemen kapıyı dövdü. Kapıyı bizatihi açan Abdullah Paşa, karşısında Kazım Orbay'ı görünce kapıyı onun suratına kapadı. Aradan bir iki dakika kadar zaman geçmişti ki, "çabuk içeri al!" diye gür bir ses yükseldi. Bu ses Fevzi Paşa'nın sesiydi. Yeniden kapıyı açan Abdullah Paşa, Kazım Orbay'ı hemen içeri aldı. O sıra Hozat yakınlarında askerler tarafından yakılmış bir köyden hala dumanlar tütmekte ve alevler yükselmekteydi. Kazım Paşa içeri girdikten sonra ben ve yaverler kapıya iyice sokulmuş içerde konuşulanları duymaya çalışıyorduk. Birden bir bomba patlamıştı sanki içerde. O yaşıyla mütenasip olmayan tok ve ayyuku cınlatan gür sesiyle, avazı çıktığıınca bağırıyor ve içerdekilerine şöylece sesleniyordu. "Kazaya on dakikalık uzaklıkta olan 30-40 hanelik köyde devlete karşı isyan olmaz. Bunu bilmiyor musunuz paşa? Burada bunu yaptırtan sen, kimbilir içerde birliklerinize neler yaptırtıyorsun. Şimdi hemen tel, telefon, telsiz ve kuryelerle, birliklere ateş kes emrini bildir." Bu kesin emir üzerine odadan çıkan Kazım Orbay Paşa mosmor kesilmişti. Üzgün, kızgın ve şaşkın eda ile merdiven başında dikilmişti. "Nerde benim atım? Atımı getirin!" diye söyleniyordu. Halbuki atı hükümet konağı kapısı önünde duruyordu, ama o içerde olanların şokundan kendini kurtaramamanın perişanlığından ötürü kapının önünde duran atını dahi göremez olmuştu."

Daha sonra verilmiş emir gereği hemen teller, telefon ve telsizler çalıştırılıp, kuryeler çıkarılarak, ateşkes emrinin birliklere iletilmesine çalışılmıştı. Ama gene de katliamların önü yeterince alınamamıştı. Zira birlik kumandanları bulundukları yerde hem hükmü veren ve

hemde verdikleri kararı infaz edenlerdi. Bir başka deyişle, yaptıklarının sorumsuzluğu içerisinde asi kıran baş kesen olmuşlardı.

Söz sözü açar derler; ben de anılarımı ihtiva eden konuların bazen dışına çıkarak, sözün gelişi itibariyle bilincime yer etmiş deyim ve düşünceleri ifadeden kendimi alamaz oluyorum. Bu bakımdan tarafınızdan bağışlanacağım umuduyla affınıza sığınmaktayım.

1500'lü yıllardan beri süregelen Doğu Anadolu politikasının nihai hedefi 1935 yılında belirlenmişti. 1936 yılında yürürlüğe giren Dersim Kanunu, cumhuriyet idaresinin toplu kıyım hareketi stratejisini çizen en son eseri idi. Bu kanunla, cumhuriyet rejimi ve milli misaki hudutları dışına itilen Doğu Anadolu'da yeniden padişahlık ihdas ve ihya ediliyordu. Ama ne yazık ki sultan veya padişah diyeceklerdi başa konan adamın adına. Verilen geniş yetkilerle; devleti hatta rejimi dahi sollayan bu sisteme, 4. Genel Müfettişlik sistemin başına getirilene de "Genel Müfettiş" ünvanı verilmişti. O, görevinde layüselidi. Astığı astık, kestiği kestikti onun. Yaptığından ötürü kimse onu sorumlu tutamıyordu. Zira o TBMM yetkisine hâzidi. Verdiği karara kimse itiraz edemezdi. Temyizi yoktu verilen kararların. İstedikini astırır, istedikini bağışlar; isterse bir köyü, bir bölgeyi bir anda yerle yeksân ettirip, tüm yöre halkını bir başka yere sürer veya sürgüne göndertirdi.

Hükümet bir bildiri yayınlamıştı 1937 yılında. Eski ve yeni yazılarla yazdırılıp uçaklarla Dersim topraklarına atılan bu bildirilerde, yöre halkı devlete itaate çağrılıyordu.

4. Genel Müfettişliğe H. Abdullah Alpdoğan'ın atanmasıyla başlayan hareketin, asıl amacı gayet gizli tutuluyor ve kamuoyuna da imadalyonun parlak yüzü gösteriliyordu. Peyder pey ve büyük bir teenniyle yürütülen hareketin ilk etabında; yer yer toplanan aşiret reislerinden, ellerindeki silahların teslimi isteniyordu. Silahların teslimi için de, 48 saatlik süre tanınmıştı. Genelde bu isteğe karşı çıkmamakla birlikte, bazı aşiret resimleri, yöreden asker çekilince, hasım aşiretlerin saldırıları karşısında savunmasız kalmanın sakıncala-

rını dile getirmiş, bir takım silahların kendilerinde bırakılmasını dilemişlerdi. Bu dilek karşısında hareket kumandanları aşiret reislerine, “Sizin ve aşiret insanlarınızın mal ve can emniyetiniz devletin ve onun kanunlarının teminatı altındadır. Bu bakımdan ve bundan böyle silaha ihtiyacınız olmayacaktır. Bana ve benim şahsımda Devlete ve onun güvenlik kuvvetlerine inanmanızı ve güvenmenizi istiyorum. “Paşanın teminatı ve bu kesin emri karşısında, verilmiş süre içerisinde kendi aralarında toplanan aşiret resileri silahların teslimi konusunda bir anlaşmaya varamazlar. Bazıları silahların teslimini isterken, bazıları da bu isteğe karşı çıkıyorlardı. Silah tesliminden yana olanlar; Ferhat Uşağı aşiret reisi Cemsi Ağa, Karabal aşiret reisi Mehmet Ali, Pilvenk aşiret reisi Süleyman, Bahtiyar aşiret reisi Yusuf, Şemikan aşiret reisi Şih Hasan, Koç uşağı aşiretinden Cemsi, Aşağı Abasan aşireti reislerinden Zeyno Mustafa, Diyar Ağa oğlu Süleyman, Koç, Keko vs. gibi aşiret ileri gelenleri istenilen silah verilmediği taktirde Dersim’in başına bir felaket getirileceğini ileri sürerek, silah tesliminden yana olduklarını beyan ediyor-ken; bazıları, aşiretler arası husumet nedeniyle silahsız kalmanın sakıncalarından dem vuruyor, bazıları ise devlete güvenilemeyeceğini ve silah teslminden sonra dahi tüm aşiret halkını tarayacaklarını, bunca askeri Dersim’e yığmış olmanın tek nedeninin de bu olduğunu ileri sürüyor ve silahları teslim edip kuzu kuzu ölüme gitmekten- se, nefsi müdafaa halinde kadere peki demenin daha hayırlı ve daha şerefli olacağını ileri sürüyor, silah teslimatına karşı çıkıyorlardı. Bu gurubun başını ise, Karabal aşireti reisi Mehmet Ali ağanın kayın- babası, Bahtiyar aşireti reisi Yusuf ağa oğlu Şahin, Koç uşağı aşireti ile resikanlılardan bazıları çekmekteydi. Kırganlı Salman ve Memli Ağalar ise aşiretler arası sürtüşmeler nedeniyle silah tesliminden yana görünmüyorlardı.

Uzun tartışmalar sonucu her aşiret resisi kendi aşiretleri adına bir miktar silah tedarik edip idareye teslim etmek konusunda ittifaka varmış ve herkes bir miktar silah alarak belirtilen sürenin bitimin-

den önce götürüp ilgililere teslim etmişlerdi.. Pülümür, Mazgirt, Nazmiye ve Pertek'de de aynı oyunlar oynanmıştı. Böylece silah-tan etcrit edilmiş yöre halkı sıtkıyla devletin yüce hamiyetine sığın-mıştı. Ne yazık ki devlet çok geçmeden hamiyetini göstermişti. Köylere kadar gönderilen birlikler, girdikleri her yeri yakıp yıkıyor ve kitleler halinde insanları toplayıp mitralyöz ateşi altında taraya-rak yere seriyorlardı. Dökülen cesetler altında bazıları canlı kalmış-tır düşüncesiyle yere düşenler tekrar tekrar süngüleniyormuş.

Dersim'de köyler yakılıyor, köylerde toplanan tüm insanlar, ka-dın, kız, çoluk, çocuk, genç, ihtiyar, hasta, gebe demeksizin herkes evlere dolduruluyor, üstü kurumuş ekin ve ot yığınlarıyla örtülen bu evler gaz dökülerek yakılıyordu. Hozat çevresinde tüm insanıyla ya-kılan köylerin başında Segedik, Kalecik, Haçkırık, Lolan Taneri, Kızıl Mezra, Aşağı yukarı Tavuk köyleri ve köylüleri gelmekte idi. Diğer köylerde de tarama hareketleri bütün şiddetiyle devam ettirili-yor, toplanan tüm insanlar kurşuna diziliyordu. Yılan yavrusu ağu-suz olmaz diyerekten gebe kadınların karnına süngü sokuluyor, çı-kanları ceninler yere atılıp ayaklar altında eziliyordu. Genç kız ve kadınlar, kendilerine tasallut etmek isteyen askerlere ram olmamak için kendilerini yüksek kayalıklardan atarak, iffet ve namusunu ko-rumuşluğun gururu içerisinde şehadet şerbetini gönül rahatlığıyla içiyorlardı. Böylece Hozat Kayışoğlu yarmasının taşları arasında hiç yoktan sebepsiz olarak parçalanarak ölüyor öldürülüyorlardı.

Anaların yanında, kucağında, onun kaderiyle bütünleşen ve on-dan bir türlü kopamayan yavruların, hıçkırıklar içerisinde öldürölüş-lerini anlatanlar, bunun bir soykırım olduğunu vurguluyorlardı. Ke-za kapılarına kadar gelmiş bu felaket ve toplu kıyım hareketi karşı-sında, annelerinin eteğinden tutup, ondan medet bekleyen bebek, genç kız, kadın ve çocukların acı feryatları çevrede yankılanıp derin izler bırakırken, onlara bir şey yapamamanın ezgisi içerisinde kıvrı-nan bahtsız ve gözü yaşlı anaların şefkat ve merhamet dileyen yaka-nıları ayyuka yükseliyordu.

Dersim tümüyle yıkılıyor, Dersimliler acımasızca öldürülüyorlardı. Ölüm kol geziyordu bu yörelerde.

Çoluk çocuk demeden başlar kesiliyor; kesilen başlar süngü ucunda teşhir edilip, taşlar arasında ezdiriliyordu Dersimde.

Önce kurşunlanıp, sonra süngülenen, başı taşlar arasında ezilerek öldürülen Seyit Seyfi; tüm Karaca'lı dedelerde bu katliamın kurbanlarından. Oysa Sarısaltukluların da soy kütüğü, Hz. Peygamber'e kadar uzanıyordu. Derviş Gevr, Babamansur, Hacı Kureyş, Derviş Cemal, Cemal Atal, Şeyh Çoban, Seyit Sabun, Şih Delili Berhacan, Ağu İçen, Üryan Hıdır, Şih Ahmet Yesevi, İmam Rıza evlatları gibi, kerametleriyle bilinip tanınan bu ocakzadeler; yüzlerce sene evvel yazılmış soy secereleriyle de kendilerini Resulullah soyunun varı ve varisi olarak kanıtlamışlardır. Bu secereler Selçuklulardan sonra Osmanlı Hükümdarlarının tümü tarafından onaylanarak gerçek ifadesini bulmuştur. Kerbela faciasından sonra eline silah almamış Peygamber soylu insnalar, tarih boyu fiili müdafadan yoksun olarak tevekkülün gölgesinde ve aşiretler arasında hayatıyetlerini, Allah'a ibadetle idameye çalışmıyorlardı. Onların dahi çoğu ya yakılmış veyahut öldürülmüşlerdi 1937-1938 yılı Dersim katliamında.

Atatürk'ün daima yanında yer almış eski Dersim mebusu Diyar Ağa'nın mensubu bulunduğu Ferhat uşağı aşireti reisi Cemşi Ağa, tüm yakınlarıyla kurşuna dizilmiş olarak Dersim kurbanları arasına gömülmüştü. Kalecik köyünde Ferhat Uşağılı gebe kadınlardan biri, katliamdan kaçarak kendini uçurumdan atmış. Uçurum hayli derin, zeminiyse yalçın kayalarla kaplıymış. Buna rağmen kadın ölmemiş. Öldü sanısı ile bırakıp giden askerlerden sonra olay mahalline gelmiş katliam kaçkını köylüler kadının ölmediğini görünce onu sedyeleyip köye getirirler. İsmi Lori olan bu kadın daha sonra köyde doğum yaparak bir erkek çocuk dünyaya getirir. Olayın kendini attığı kayaların anısına izafeten çocuğun adına Kürtçe taş anlamına gelen Kemer ismini taktığını ve çocuğun ise hala yaşamakta olduğu söyle-

negelmektedir.

Tunceli'yi sarmış bu ateş çemberi içerisinde, Dersim köyleri yakılıp, insanları böylece öldürülürken, bazı aşiret mensupları ve onun liderleri suçsuzluk melankolizmi içerisinde olaylara seyirci kalıyorlardı. Bunlardan biri de Karabal aşiret reisi Kango zade Mehmet Ali Ağa idi. Kendi adamlarının meskun bulunduğu Tavuklar, Ağvesi, Erkek, Oskeğ, Hadişar köyleri teker teker insanlarıyla yakılırken; o köyü Ağzunik'te, bana bir şey yapmazlar, hayali içerisinde eşi Cemile Hatun'la gününü gün etmeye çalışıyordu.

Osmanlı dönemi kaymakamlarından olan Cemil Bey, Kango zade Mehmet Ağa'nın yakın akrabalarındandı. Dersim mebusu Hasan Hayri Bey'in abisi olan Cemil Bey'in üçü erkek olmak üzere beş çocuğu vardı. Sabit, İmam ve Garip kardeşlerin abisi olup, amcası Hasan Hayri Bey'in kızı Naciye Hanım'la evliydi. Naciye Hanım, Ağzunik'deki yakınlarının öldürülüşlerini şöyle anlatıyordu:

“Harekat başlar başlamaz Tunceli'ye giriş ve çıkış yasaklanmıştı. Buna rağmen Sabit, beni Elaziz'e annemin yanına getirmek istiyordu. Onun bu isteğine, anca bir kanca bir düşüncesiyle karşı çıkıyordum. Onun bu isteğine, anca bir kanca bir düşüncesiyle karşı çıkıyordum. Aşağı ve yukarı Tavuk köylerine giren müfrezelerin, köy halkını evlere doldurduğunu, evlerin üzerlerini ot va tarlalardan toplanmış ekin saplarıyla kapattıktan sonra üzerlerine gaz döküp insanlarıyla beraber yakıklarını, bu ateş çemberinden kaçıp hasbel kader kurtulmak isteyenlerin ise çevrede mevzilenmiş askerler tarafından taranarak öldürüldükleri haberi geldiğinde Sabit bana, gitmemekteki direnişin beni kösteklemektedir. Onun için seni hiç olmazsa şimdilik Hozat'a götüreyim. Orada seni emniyette aldıktan sonra bende ne yapacağıma daha rahatlıkla karar verme imkanını bulurum deyip; bir gece beni birliklere gözükmekten dağdan bayırdan gah sürünerek, gah yürüyerek Hozat'a getirip, merhum Ağverenli Albay Hıdır Bey'in kardeşi Mehmet Bey'e teslim etmiş ve imkan hasıl olduğunda Elaziz'e göndermem ricasında bulunmuştu. Sabit'in Ağzunig'e dönüşünden iki

gün sonra Cemsi Ağa'nın kadın, erkek, çoluk, çocuk, genç, ihtiyar demeksizin, tüm akrabalarıyla Lavo deresinde kurşuna dizilerek öldürüldükleri haberinden bir gün sonra da aynı birliğin Ağzunug'e giderek orada da kadın erkek, çoluk çocuk ne varsa tüm köy halkını toplayıp Lavo deresine getirdiklerini duyduk. Bize anlatılanlara göre; sözde müfreze kumandanı, eşim Sabit'e, tuvalete çıkma bahanesiyle geride kalıp daha sonra kaçıp kurtulması teklifinde bulunmuş, o ise, "Biz masumuz buna rağmen öldürecekse ben kanım bunlardan hangisinden; Mehmet Ali Ağa, oğlu Veyso, babam Cemil Bey, kardeşlerim İmam, Garip, amcazadelerim, anam, bacım, yeğenlerim ve köylü akrabalarımın hangisinden daha çok kırmızıdır. Öldürülen bunca insandan hangisinden daha azizdir benim canım ki, bana bu teklifi yapıyorsun. Ya hep ya hiç", diye onun teklifini reddetmiş. Ama şu anda ismini anımsayamadığım bazı kişilerin, bu mülayim davranıştan yararlanarak kaçıp canını kurtardığını duyduk. Hatta onlardan bir tanesi Hozat'a gelerek olayı bana anlatmıştı."

Ağzunikliler Lavo Deresi'ne getirildiklerinde; kumandan, Mehmet Ali Ağa'nın yanına sokulup, onu Cemsi Ağa'nın pıhtılaşmış kan gölü içerisindeki cesedi başına götürüp:

- Bak bakalım bu yerde yatanı tanıyor musun? dDiye sormuş.

Mehmet Ali Ağa gözleri dolu dolu ve ağlamaklı olarak:

- Neden tanımayacakmışım. Kardeşim Cemsi o. Onun boynu altında kaldı ve benim akıbetimi görmedi. Keşke benim boynum onunkinden önce altımda kalsaydı da ben onu bu haliyle görmeseydim, deyince kumandan :

- Hiç merak etme şimdi seni de onun yanına gönderirim, diyerek birliğine elleri bağlı bu yüzlerce insan üzerine ateş ettirerek öldürttürür.

Naciye'nin Elaziz'e Getirilişi

Naciye'nin hayatta olup Hozat'ta Mehmet Efendi'nin evinde misafir kaldığını öğrenince yeğenim Cemil'i gönderip Elaziz'e aldır-

tım. Yeğenim, yani kardeşim Hasan Ağa'nın oğlu Cemil, o dönemde müteahhitlikle iştiğal edip Nazmiye jandarma kışlasını yaptırmaktaydı. Dersim'de iş yapan müteahhitlerin, Dersim'e giriş çıkışları izne bağlı olmakla beraber, onların iş yaptıkları yerler için süreli izin kağıtları vardı. Bir bölge için verilmiş izin kağıdını bir başka bölgede kullanma hakkına sahip değillerdi. Naciye'yi Hozat'tan getirtebilmek için Cemil'e geçici bir izin kağıdı aldirtmış ve öylece Hozat'a gönderebilmiştik. Buna rağmen binbir güçlükle Hozat'a giden Cemil gene aynı zorluklar içerisinde Naciye'yi Elaziz'e getirebilmişti...

Paşa'nın deyimiyle, devletin iffet ve hakimiyetine sığınıp silahlarını teslim eden aşiretler, Hozat, Çemişgezek ve Pertek'de böylece katledilirken, Tunceli, Pülümür, Nazmiye ve Mazgirt'te de aynı oyunlar oynanmakta idi. Örneğin:

Nazmiye'ye bağlı Civarık köyünde akrabalarımızdan Bertal Efendi ailesinden 42 kişi, Arel aşireti Yusuf Ağa ailesiyle birlikte sürgüne gönderileceksiniz diye evlerinden alınır ve Nazmiye girişi bir tepe vadisinde taranarak öldürülürler. Sürgün edileceğiz düşüncesiyle yükte hafif, pahada ağır evde ne varsa beraberlerine aldıkları altın, emaret ve paraları da taramayı gerçekleştirmiş birlik tarafından alınmış olduğu söylene gelmektedir.

Civarık Köyü ve Bertal Efendi

Civarık, Sülbüs Dağı eteklerine kurulmuş şirin bir köydür. Doğanın tüm güzelliklerini sinesine meczetmiş bu köyün, denebilir ki ilk sakinleri Hormek aşireti mensuplarıdır.

1200'lü yıllardan beri Hormekliler'in elinde bulunan bu köyün buradaki Hormeklilerin büyüğü Bertal Efendi ve kardeşi Süleyman Ağa idi.

Hormek aşireti Alikan ezbeti kolundan olan Bertal Efendi, iki erkek çocuk babasıydı. Büyük oğlu Ali, kızkardeşinin oğlu Kureyşanlı Yusuf, keza Kureyşanlı Şah Yusuf (Kal) ki, o genç yaşta zatu-

riyeden ölmüş ve hakkında türküler düzenlenmişti. Bunlar ve yegenleri küçük Bertal'la birlikte bizde okumaktaydılar. Daha sonra 1933-1936 yıllarında Bertal Efendi'nin küçük oğlu Aziz de bizde ortaokula devam etmekteydi. Ortaokul son sınıfta iken 1936 yazında köye gitmiş ve olay nedeniyle bir daha geri dönmemişti. Aziz, ailesi 42 kişiyle öldürüldüğünde onlardan uzakta ve buğday almak üzere Mazgirtte gönderilmiş, dönerken onu da yolda çeviren müfrezelerin öldürdüğü söylenilmektedir. Rivayete göre Aziz'i yakalayan müfreme kumandanı, seni burada tanıyan var mı, varsa yanlarına gidelim, seni tanıdıklarını ikrar ederlerse serbest bırakılırsın der. Fakat Aziz Mazgirt'te kimi gösterirse o korkusundan Aziz'e sahip çıkmaz ve Azizi tanıdıklarını itiraf edemezler. Böylece Bertal Efendi'nin ikinci oğlu Aziz de ailesinden uzak tüm ailesinin öldürüldüğünden bihaber olarak orada öldürülmüş olur.

Aynı katliam Pülümür, Tunceli ve Mazgirt'te de devam etmekteydi. Dağa çıkıp hükümet güçleriyle çarpışmakta olanlarla, hükümet güçleriyle birleşip, kendi kavmine kastedenler müstesna, bize bir şey yapamazlar düşüncesi içerisinde olan aşiretlerden topladıkları tüm insanları acımasızca imha etmişlerdi. Bu vahşetten kurtulum düşüncesiyle kaçıp mağaralarda gizlenen, kadın, kız, çoluk, çocuk, genç, ihtiyar üzerine bomba ve mağaraların içine zehirli gaz bombası atılarak öldürüldükleri elan anlatılanlar arasındadır...

Mazgirt'te

Hıran, Şadi, İzol, Kureyşan, Babamansur ve kısmen Alan aşiretinden toplatılmış, yüzlerce insan bir anda kurşunlanarak öldürülmüşlerdi. Öldürülme amacıyla toplanıp bir yere hapsedilmişler arasında hasbelkader ve kaymakamın gayretiyle kurtulanlar başta, Hıran aşireti resilerinden Hasan Ağa olmak üzere tüm Germisililerdi.

Bir zamanlar müstantiklik (sorgu hakimliği) yapmış Muhundulu Süleyman Sudi, hukuken kendilerine bişey yapamayacakları düşüncesiyle toplama kampına gönül rahatlığı ile gitmiş ve orada bulu-

nanlara eğer beni konuştururlarsa hepimizi serbest bırakırlar diye moral vermeye çalıştığı söylenilmektedir. Vaktaki Süleyman Sudi sürüyerek kurşuna dizilmeye götürüldüğünde ancak kanunların rafa kaldırıldığını idrak etmiş ve o an, ağzına gelen tüm gariz kelimeleri idareye, iktidara ve sorgusuz infazcılara haykırarak namluya hedef olduğu ifade edilmekte idi. Yakışıklılık ve cesaretiyle çevrede efsaneleşmiş, Hıran aşireti ileri gelenlerinden Kurçikli Ali Rıza da bu toplananlar arasındaymış. O, toplanmışlara, bizi buraya getirmişlerin niyetlerinin iyi olmadığını, mutlaka kendilerini öldüreceklerini, bu bakımdan fırsat eldeyken gece kaçma imkanını arayacaklarını söyleyince, başta Süleyman Sudi olmak üzere tüm Germisi ağaları, bize bir şey yapmazlar, çünkü bir suçumuz bir günahımız yok. Niye bizi vursunlar ki? Eğer siz kaçırmaya yeltenirseniz, o zaman bizi top yekün öldürürler diyerek Ali Rıza'nın önerisini çürütütlar. Ali Rıza, araları olmamasına rağmen Germisili Hasan Ağa'yı kırmaz ve ona vebali boynunuza diyerek köşesine çekilip akibeti intizara başlar...

Şadi aşireti ileri geleni, hanedanlık ve cesaret ile de bölgede sevilip sayılan Şilkli Süleyman Ağa da bu toplananlar ve topluca kurşuna dizilenler arasında imiş.

Kan akıyor olmuş, diyorlardı bu dönemde Dersim'in sularında , tümüyle kan!...

Çürümüş, parçalanmış, insan cesetlerini sürüklüyordu Dersim'in kanlı akan suları, çayı, Munzur'u, Mercan'ı, Harçik'i, Fırat'ı.

Yakılan ağıtlar, söylenen türküler, bu acımasız şiddet politikası karşısında, kurtuluşu dağda arayan bazı aşiretlerle, mücadelesiz ölümlü kucaklamak isteyen diğer aşiret yiğitleri, sonradan şu veya bu şekilde tedarik ettikleri silahlarla yer yer müdafaayı nefse girişmişlerse de, sonuçta kendilerini bekleyen korkunç akibetten kurtulamamışlardı. Ama onlar olaydan, devletin himayesine sığınmışlardan daha çok az zaiyatla çıkmışlardı.

Aslında tarihin hiçbir döneminde Dersim'de ideolojik amaca yönelik toplumsal hareket olmuş değildir. Yaşanmış ve yaşadığımız

tarikh süreci içerisinde oluşmuş veya oluşturulmuş bazı hareket ve direnişler ise, zaman zaman ve koşulların kendilerini içine ittiği baideden, nasıl kurtuluruz düşüncesinden kaynaklanmaktaydı.

Kürt milliyetçiliğinden daha ziyade dini açıdan değerlendiren Dersimli Kürtçe konuştuğu halde 1950 yılına kadar Kürtlüğü kabul etmemişlerdir. Ancak 1938 yılları sürgüne gönderilen Dersimliler 1947 affıyla memlekete dönüşleri sonrası; yavaş yavaş mezhep ayrıcalığını bir tarafa atarak Kürtlüğe sahip çıkmaya başlamışlardır. Nedeni sürgün edildikleri yerde Kürt diyerekten ora insanları ve bürokratlarınca, itilip kakılmaları, horlanıp aşağılanmalarıydı.

Aslında bu olgu, başta Alevi inançlı ve Alevi aşiretler olmak üzere, tüm Doğu Anadolu insanı için de geçerlidir. Kürtçülüğün Anadolu'da yegane mucidi, yönetim ve devletin bizatihi kendisi idi.

Eğer denildiği gibi Doğu Anadolu insanlarınca bilinçsel bir Kürt milliyetçiliği duygusu hakim olsaydı, aşiretler bu duygu etrafında birleşir ve kendilerini Türk sananların tarihler boyu onlara yönelttiği kıyım hareketleri karşısında bu denli ezik duruma düşmezlerdi.

Doğu Anadolu bölgesinde, daima çok yönlü politika izlemeyi, çıkarının gereği sayan Hükümet; bir tarafta masum halk kitleleri üzerinde askeri gücünü kullanırken; diğer tarafta da din, mezhep, boy ve aşiret ayrılığını tahrik edip, onları birbirleriyle çatıştırmaktan geri kalmıyorlardı. Bunun dışında aynı yörede parayla satın alıp halkın başına musallat ettiği casus ve paralı katillerde, bölgede alabilmesine at oynatıyorlardı. Seyit Rıza'nın kardeşi oğlu Rehber de bunlardan birisiydi. Oğlu Baba'nın öldürülmesinde parmağı olduğunu sanan Seyit Rıza, Rehber'i sevmez ve ona hiç güvenmezdi.

Dersim olaylarının başından beri hükümetle işbirliği içerisinde olan Rehber'in tek amacı, Alişer'le Seyit Rıza ve çocuklarının ortadan kaldırılıp, Seyit Rıza'nın postuna oturmak ve devlet desteğinde Dersim aşiretleri üzerinde etkin hale gelmekti. Bu nedenle akabası Zeynel'e; devlet'in tek istediği, Alişer'le, Seyit Rıza'nın ölü veya diri teslim edilmesidir. Bunlar şu veya bu şekilde ortadan kaldırıldı-

ğı taktirde hükümetinde kendilerine iyi bakıp, paşanın memnun olacağından bahseder. Edinilen malumata göre Zeynel'den müsbet yanıt alamayan Rehber, bu kez de hükümet karşıtı bir görünüm içerisinde Seyit Rıza ve Alişer'e sokulma çareleri arar. Yaptığı tüm vaad ve önerilere rağmen Seyit Rıza kendisine güvenemediği için Rehber'in kendi yanına sokulmasına izin vermez.

Aslında hem Seyit Rıza ve hem de Alişer gelişen olayların tedirginliği içerisindeydiler. Çoğunlukla aşiretlerin teslim oldukları halde imha edilmiş olmaları, onları büsbütün ümitsizliğe düşürmüştüğü alınan haberler arasındaydı.

Çemişgezek'te Koç Uşağı ile Resikanlılar, Hozat'ta Bahtiyarlılar, Ovacık ve Pülümür'de ise Bezgevir, Kör Abas ve Abasanlılar, Kalan, Munzuroğlu, Beytuşağı, Mercan deresi aşiretleriyle, Hıroğulları, Gev Uşağı kısmen Lolanlılar'la Şemikanlılar'ın bir kısmı devlet güçleri karşısında, ancak bilinçsiz ve parekende olarak gerilla savaşı veriyorlardı.

Seyit Rıza, Bahtiyarlı Şahin Ağa ile Değirmen Deresi dolaylarında dolaşırken; Alişer de hiçbir zaman yanından ayırmadığı ve adına Kürtçe arkadaş anlamına gelen "Heval" dediği eşi Zarife ile Gogan denilen bir yerde gün geçirmeye çalışıyormuş.

Seyit Rıza'dan ümidini kesen Rehber, Alişer'den birleşebilecekleri yanıtını alınca, hemen ona sokulma yolları aramış.

Birgün adamlarıyla Alişer'in ziyaretine giden Rehber, mağarada onu öldürür. Kimisi Missi Sur'un torunu Vankli Efendi'nin, kimisi de Zeynel'in hizmetçisi Düzgün'ün olduğunu söylediği kişiyle Alişer'in başını kesip dışarı çıktıklarında, onlara yemek hazırlama çabasında olan Alişer'in eşi Zarife (Heval) "Emân Hevale mmm küstüne" (aman arkadaşımı vurmuşlar) diyerek silahını çekip Rehber'e doğru ateş eder. Kurşun Missi Sur'un torunu Efendi'ye isabet ederek onu öldürür. Bunun üzerine Rehber ve adamları ateş ederek kadını da öldürüp başını keserler.

İki kesik baş ve oğlu Haydar'la Deşt müfreze kumandanının ya-

nına gelen Rehber, içinde kesik başların bulunduğu torbayı ona teslim eder.

Erzincan'ın Ruslar tarafından işgali ve Ermenilerin yaptıkları mezalim karşısında Alişer'in gösterdiği yararlılık ile Mustafa Kemal'in Erzincan'dan Sivas'a giderken, yoluna çıkıp; "Paşam Elaziz Valisi Ali Galip seni öldürmek veya yakalatıp İngilizlere teslim etmek için bir komplo hazırlamıştır. Biz de onun istediklerini yerine getirmek için buradayız. Ama inanıyoruz ki; bu memleketi müstevlilerden temizleyecek tek önder sizsiniz. Bu bakımdan, sizin Sivas'a salimen varmanız için, üzerimize düşeni yapmaya amade ve emrinizdeyiz" dediğini bilen müfreze kumandanı: "Yazık etmişsiniz", diyerek Rehber'i huzurundan kovup gözetim altına aldırır. Dışarı çıkan Rehber, umduğunu bulamamanın hüsranı içerisinde oğlu Haydar'a kaçması talimatını verir. Haydar babasının talimatı üzerine ve babasının Alişer'in öldürülmesi dolayısıyla kumandanı aldığı 5000 TL. ikramiyeyle beraber atına binerek oradan uzaklaşır. Bahtiyar aşireti hududunu geçerken Şahin Ağa'nın amcası Hasan Ağa tarafından durdurulan Haydar'ın cebindeki parayı alarak, "bunun için mi baban Alişer'i öldürdü?" diyerek elindeki parayı Haydar'ın ağzına sokup üstüne silahını ateşleyerek öldürür.

Deşt müfreze kumandanı da "Bugün para için bize hizmet eden ve kavmini öldüren kişi, yarın da bir başkasına rahatlığma bizi satar" diyerek Rehber'i de orada öldürtür.

Bir gayrının felaketinde selamet aramanın adı ihanet, akıbeti de hüsrandır.

Bu yapıya sahip olan insanlara keklik soyu denişinin nedeni, Kekliğin yanık sesiyle hemcinsini avcının meteresine çekip, ölümlerine neden oluşundandır. İhanetin belirli bir zamanı; hainin ise rengi, cinsi, din, ırk ve milliyeti yoktur.

İkiye bölünmüş bir beden her parçası kendini haklı bilir ve diğerini ihanetle suçlar. Sonuçta kazanan kahraman olur, kaybeden ise hıyanet damgası altında ezilir gider. Bunun en belirgin örneği, yakın

tarihimizde sergilenmiştir.

Bir zamanlar Sultanların ihanetle suçladığı Mustafa Kemal de sonradan Padişahları, hıyanet-i vataniyesiyle itham etmişti. Önceleri padişah haklıydı. Zira onun düzenine karşı bir başkaldırı söz konusu ve bunun mucidi de Mustafa Kemal'di. Sonra ne oldu? Kazandığı zaferle Mustafa Kemal, kendine atfedilmiş bu kara lekeyi silmiş ve milli bünyede tecelli etmiş bir kahraman edasıyla Hıyaneti vatan damgasını kökü yüzlerce yıl geriye giden ve bugün dahi Türkler'in övünce kaynağı olan Osmanlı Hanedanlığı'nın alnına vurmuştur...

Eğer Doğu Anadolu'da oluşturulmuş olayların birinde, gerçekten ve bilinçli olarak bir Kürt milliyetçiliği hareketi söz konusu olsaydı, bugün ihanetle suçlayıp, imhasıyla övünülen Kürtler'le onların önderlerini, günümüzde bir kahraman edasıyla alkışlayacakların sayısı pek de az olmayacaktı. Tarihin her döneminde kazanana akıllı veya kahraman, kaybedene deli veya hain demek toplumun alışageldiği bir olgudur.

Hakim zümrelerin Doğu Anadolu'da maksatlı olarak çıkarttığı olaylar sırası, öncesi ve sonrası; ezilen toplum içerisinde, gene onlarca var edilmiş hainlerin günahını tartacak bir ölçütü, zamanımızda bulmak zordur. Irkına ihanet etmiş kekliklerin boynunun koparılıp leşlerinin köpeklerle atılması gerekirken; toplumun içerisinde yaşayan bu insan görünümlü soyluların, katline vesile oldukları toplumun evlatları arasında bir kahraman edasıyla yaşamlarını sürdürdükleri, esefle müşahede edilmiştir.

Toplumun sahip çıkmadığı bir konumu ona mal etmeye çalışmak iftirdir. Yalan ve iftiralar gölgesinde sureti haktan görünüp, bu görünümünden çıkar sağlamak ise amaca ihanettir. Bireysel çıkar uğruna toplumu akıbeti meçhul bir badireye sürüklemek ve onların enkazı üzerinde servet edinirken, kapıyı çalan felaketin kucağında bir ırkı kaderiyle baş başa bırakıp kaçmak da ihanettir. Yukarılarda arz ettiğim gibi; onurlu bir hükümdarın savaşta yeri, ordusunun başı, sarayı ise atının sırtıdır derler. Cepheden kaçarak bu niteliğini kay-

betmiş kişilerin; bulunduğu yerin huzuru içerisinde toplum adına ahkam kesmesi, onları istismar ederek bundan ikbâl beklemesi topluma ihanettir.

Liderlik, özveri isteyen bir sanattır. Gerçek liderliğin asgari vasfı, öncülüğünü yaptığı toplum ve düşüncenin varlığına kendisini adayabilmesidir. Davası uğruna can vermiş binlerce şehida, tarih koynunda bu yüce vasfının en kutsal örneğini vermektedir. Nice ad-sız kahramanlar; vatan dedikleri bu aziz toprakta kefensiz yatmaktadır.

İdeal insan havsalasında teşekkül etmiş bir amaç, bir duygu ve bir özlem olgusudur. Bireyde vücut bulan bu duygunun toplumda gelişmesi, konunun topluma yansıtılmasıyla; toplumun ise kendisine intikal ettirilmiş konuyu benimseyip ona sahip çıkmasıyla mümkündür. Bunun da tek yolu, telkin ve kültürdür. Telkinin yegane ekolü, ana ve ata ocağıdır. Telkin ve kültürden yeterince nasip almış analarca yetiştirilen nesil; O ocaktan telkin yoluyla edindiği bilgi ve düşüncenin ölünceye dek sahibi ve amansız savunucusu olur.

İslamiyet’de her yeni doğan çocuğun kulağına doğduğu an okunması adet haline getirilmiş tekbir’den maksat, ailenin mensubu bulunduğu din ve inancın ilk tohumunu çocuğun hafızasına telkin yoluyla nakşetmek veya enjekte etmektir. Hıristiyanlıkta vavtis edilme olgusu da bu eylemin bir başka örneğidir.

Din, mezhep, ezbet, aşiret ve hatta milliyet duyguları aile ve toplumların bireyler üzerinde yaptıkları etkileyici telkinlerin birer tezahürüdür.

Kültür, telkin ve bilinçten yoksun aileler arasında yetişen çocuklar geliştikçe, çevrenin göz alıcı renklerinin çekiciliğinden kendini kurtaramaz öyle bir an gelir ki bu geçici ve yapay güzellikler karşısında, bitmeyen özlem ve özentinin tutsağı olmuş çocuklar öz benliklerinden bir çok şey verme zorunluluğunda kalırlar.

Toplumlar arası kültür, ekonomik dengesizlik ve yaşam farklılıklarının beraberinde getirdiği sorun ve değişimler karşısında benli-

ğini yitirip, yozlaşmış bir neslin varisi olmak istemeyen bir toplum; taassubun tutsağı olmaktan kendisini kurtarır ve özellikle kız çocuklarının okutulmasına özen gösterir. Zira bir ulusun kuruluşu, ancak kendi benliği içerisinde var olmuş çağdaş bilimle müzeyyen ve her an kendini yeniliyebilen, onurlu anaların yetiştireceği kuşakla mümkün olabileceği inancındayım. Bunun ötesinde gösterilen çaba boş ve tüm söylenen sözler laf'ı güzâftır.

Bünyeye bir giysi ne kadar görkemli olursa olsun, ne kadar özenle dikilirse dikilsin gene de giydirilmeye çalışılanın üzerinde sınırdır kalır.

Tarihler boyu Doğu Anadolu'da oluşturulmuş olayların sorumluluğunun, yapay bir adla bu yöre halkına mal edilmeye çalışılmış olması, dünya kamuoyu önünde irtikap edilmiş tarihi bir şaibeyi tahrif etme çabasından öteye geçemez. Doğu insanının da bu çabaya katılımı, karşıt güçlerin amâline hizmetten başka bir anlam taşımaz.

Sadece Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da değil, tüm Anadolu'ya serpilmiş Kürt halkının varlığını inkara kimsenin gücünün yetmeyeceği gibi; bu toplumun, Kürt istiklali hevesine kapılıp mevcut düzene karşı bir eylem yaptığını da hiç kimse iddia edemez.

Feodalizmin revaçta olduğu o dönemde çevreye hükmetmiş yerel güçlerin devlet desteğiyle ezmeye çalıştıkları halkın sırtında alabildiğine at oynatarak, mili şuurdan yoksun, uydu bir toplum içerisinde gösterilmiş mürettep eylemlere milli hareket süsü vermek bir yakıştırma ve bir iftiradır.

Asırlar boyu Doğu Anadolu insanına karşı uygulanmış ve soykırıma vardırılmış, sebepsiz tenkil hareketlerinin mucitleri de yaptıkları bu gayri insani davranışlarının utancını; dünya insanlığı önünde Kürtler isyan etti veya irtica hortladı deyim ve yakıştırmalarıyla maskeleymeye çalışıyorlardı. Varit olmayan bir şeyi olmuş gibi göstermeye çalışanların istekleri doğrultusunda yapılan suçlamaları kabullenmek suretiyle onları iddialarında haklı çıkarma çabalarının günün koşulları içerisinde ezilen halk kesimine nasıl bir yarar sağla-

dığını düşünmek dahi zordur. 1900'lü yıllardan beri Anadolu'da oluşturulmuş olaylar içerisinde yaşamış olmanın kefareti idam, sürgün ve 101 sene mahkumiyetle ödemiş, ayrıca bu uğurda, eş, dost ve yakınlarını kurban vererek kaybetmiş bir kişi olarak tarihin hiçbir döneminde şuurlu bir Kürt milliyetçiliği hareketi olmadığını savunuyorsam; bu savım, Anadolu'da Kürt halkının varlığını inkar ettiğim anlamına gelmez. Böyle bir iddiada bulunanlar olsa dahi, devletin Kürt halkına karşı oluşturduğu katliamlar bu toplumun Anadolu'daki varlığını kanıtlamaya kafi gelir.

Bir toplumda milli şuurun uyanabilmesi, ancak o toplum içerisinde gelişmiş veya geliştirilmiş din, mezhep, aşiret ve ezbet gibi bölücü faktörlerin etkinliğinden, toplumun kendisini kurtarmış olmasıyla mümkün olurdu. Oysa Kürt halkı, bugün dahi kendisini bu etkenlerin tutsağı olmaktan kurtarıp rüşünü isbat etmiş değildir.

Bir duygu ve bir bayrak altında toplanma özverisine sahip olmayan bir toplumda şuurlu hareketin oluşumunu beklemenin sonu hüsrandır. Doğu Anadolu'da çıkartılmış yerel hareketler ve sonuçları bunun yegane kanıtıdır.

Özellikle Dersim olaylarının Kürt milli hareketi hüviyetine bü-ründürmeye çalışmak, Dersim'e ihanet, Dersimli'ye karşı işlenmiş ikinci bir insanlık suçudur. Zira o günkü şartlar içerisinde Dersim'de devlete karşı geliştirilmiş toplumsal bir hareket olmadı ve hiçbir zaman da olamazdı... Feodal yapının kendi bünyesinde ki çalkantılarını kendisi için bir milli sorun haline getiren idari mekanizma kendi yetersizliğinin diyetini bir kere daha bu yöre halkına ödetmenin peşin kararlılığı içerisinde ihtas etmişti. Dersim olaylarını, binlerce masum insanın ölümüne neden olan bu olayın da yegane dayanağı Kürtlerin isyan ettiği safsatası idi.

Asırlar boyu Türkler'in amaline hizmeti vecibe bilmiş Doğu Anadolu insanı gibi Dersimliler de tarihin hiçbir döneminde Kürtlüğün savunucusu olmamıştır. Bunun tarihsel kanıtı, Birinci Cihan Harbi ve Lozan'dır. Lozan'a çekilen teller, ülke de Kürt-Türk ayrı-

mını reddeden, Doğu Anadolu aşiretleri gibi Dersinliler de bu birlikteliğin yanında olduğunu ispatlamıştır. Buna rağmen Türk devletinin Doğu insanlarına karşı uyguladığı tedip ve bitmeyen tenkil hareketleri, nihayet bu yöre halkının kendilerini izafe edilmiş Kürt adına sahip çıkmaya zorlanmıştır.

Özünde kendini anavatan bütünlüğüne adanmış Doğu insanlarının iktidarlarından hallini beklediği ve kendine özgü sorunları vardı. Zümre ve bölgeler arası ekonomik dengesizlikler, zor yaşam koşulları, idari ihmal, asayiş, kültür, iş ve ekmek gibi...Buna uygarca yanıt vermenin aczi içerisinde olan idare, selameti, yöre halkının katlinde arar olmuştu. Bu da bölgede yapay bir Kürt milliyetçiliğinin doğmasına neden olmuştur. Geçmişin koşulları içerisinde, Kürt Türk birlikteliğinin kabulü için Lozan'a çekilen telde onlara öncülük ettiği savı ile Hasan Hayri'yi Kürt sorununa ihanet etmekle suçlamışların, bu iddialarında ne denli haklı olup olmadıklarını tarih aynasında görmek mümkündür. İstismarı şiar edinmiş gerçek hainler, ne acıdır ki, bulundukları yerin rahatlığı içerisinde, davası uğrunda ülkesinde ser verip, ödün vermemiş insanlara böhlan etmek zilletinden kendini alamamışlardır.

Feodal yapısı içerisinde Doğu Anadolu halkı ve özellikle Dersinliler'in ırk ve milliyeti tarihi vesikalarla kanıtlanmış bir boy ve aşiretin mensubudur. Mevcudiyetinin mensubiyeti tarihin derinliklerine giden bir ırkın afadma her gün yeni bir ad bulmak cehalettir. Hasan Hayri'nin hayatına kasdedenler de onu hıyaneti vataniyeyle suçlamıştı. Bunlardan biri yalan söylüyor ama kim? Şaibeli kaçı, iffet ve milleyet perverliğe tercih edenlerin, iffet ve milliyet perverlikten bahsetmeye ne denli hakları olduğunu tarihin ve siz okurların önyargısız taktirlerine bırakıyorum.

Saltanatın selameti uğruna istilacıların uydusu haline gelmiş Vahdeti'nin ihtirası ile müstevlilerin çıkarları doğrultusunda var edilmeye çalışılan Kürt milliyetçiliği iddiası; o gün Kürt aşiretlerince tasvip görüp benimsenseydi ne olurdu? Ülkede hükümran olmak

isteyenlerin desteğiyle Anadolu'da kurulması düşünülen iki Ermeni devleti arasına sıkıştırılmış küçük bir Kürt devletine kim hayat hakkı tanınacağını garanti edebilirdi? Özellikle o gün inançsal açıdan insanların birbirinden kopartılıp, iki düşman haline getirilmiş böyle bir ulusun varlığında Kürdistan muhtariyeti veya Kürt istiklalden söz ediline bilirmiydi? O koşullar içerisinde bir oldu bitti ve bir kör yürüyüşle toplumu ati'de içinden çıkılması zor bir badireye sürüklemenin diyeti ne olurdu. Bunun bilincinde olan Kürt aşiret liderleri ve aydınları bu nedenle müstevlilerin maksatlı önerilerine katılmayışın vebal ve sevabı kendilerine, taktiri ise tarihe düşer. Kaldı ki anavatanın kurtarılmasında bir beden, cumhuriyetin kuruluşunda Türklerle müşterek harcı bulunan ve tarihler boyu aynı acı ve aynı duyguyu paylaşmış, aynı inancın varı, aynı topraktan nasip alıp, aynı havayı teneffüs ederek hayat bulmuş Kürt ve Türk müşterek toplumunun, o gün birbirinden kopartılmasının kimseye fayda sağlamayacağını bilmenin yazgısı ihanetle ölçümlenemez. Bunun karşıtı olan düşünce kullarıyla; müşterek bir ırkın katline fetva verip, bu olguya zemin hazırlayan yetersiz yönetim ve yöneticileri, tarih sahnesi ve hıyanet aynasında daima görülmüştür. Hayri'yi böyle bir nedenle tan edenler bari Müslüman olsa...

Doğu, batı, kuzey ve güneyinde Dersim aşiretlerinin tümü askeri güçler tarafından durmadan taranıyordu. Vank dolaylarında Bahtiy araşireti reisi Şahin Ağa ile dolaşmakta olan Seyit Rıza, Alişer'in öldürülmesi sonucu Erzincan'a gidip Mustafa Kemal'le görüşme şansı yakalama umuduyla teslim olmaya karar verir. Düşüncesini Şahin'e anlatınca ondan aldığı yanıt şöylece söylene gelmektedir.

Seyit Rıza:

- Her tarafımızı ateş sardı. Bu beladan ölmeden kurtulmamızın imkanı yok. Alişer öldü. Ben teslim olmadığım sürece bu katliam devam edecektir. Dökülen bunca kanın yegane diyeti ben olduğum kanısındayım. Teslim olduğum taktirde beni Kemal Paşa'yla görüştüreceklerine söz verdiler. Kemal Paşa'yla görüşüp, bütün bu olan-

ları anlatma imkanı bulursam, umuyorum ki o, bu katliama son veririr böylece kalanları kurtarmış oluruz.

Şahin:

- Verilen söze inanıp teslim olduğun an, inan ki seni yaşına başına bakmadan sorgusuz sualsiz öldürür ve Mustafa Kemal Paşa ile de görüştürmezler, derse de teslim olma kararında ısrarlı olan Seyit Rıza, Munzur Suyu'nu geçmeye çalışır.

Tüm yalvarmalarına rağmen, Seyit Rıza'yı kararından vazgeçiremeyeceğini anlayan Şahin, silahını Seyit Rıza'ya çevirip:

- Eğer gitmekte ısrar edersen seni ben öldürürüm, diye tehdit eder.

Şahin'in amacı onu gitme kararından caydırmaktı. Fakat Seyit Rıza, Şahin'in tehdit ve davranılarını umursamadan yoluna devam eder. Munzur'u geçinceye kadar Şahin Ağa birkaç kez Seyit Rıza'ya doğru silahını çevirip ateş etmek isterse de bunu yapamayacağını anlar, gözleri dolu dolu, "git de belanı bul" diyerek ordan ayrılır.

12 Eylül 1937 günü Erzincan kumandanlığına teslim olan Seyit Rıza, küçük bir müfreze ile Elaziz'e meteveccihen yola çıkartılır. Kemah yol ayrımına gelindiğinde, müfrezenin Elaziz'e yöneldiğini gören Seyit Rıza, "Söz verilmişti. Beni Ankara'ya götürüp Kemal Paşa'yla götüştürecektiniz" deyince Müfreze komutanı, "Buna 4. Genel Müfettiş Abdullah Paşa karar verecek" der. Kumandanın bu yanıtı sonucu tesellisi düşen Seyit Rıza su dökme bahanesiyle arabadan inip Erzincan'a doğru yönünü dönerek, "Ben seni iki kez düşmandan kurtardım, ama sen beni bir kere dahi kurtaramadın. Altın üstüne dönsün Erzincan", diyerek intizarda bulunduğu ve daha sonra yere eğilip toprağa bir defa secde ettikten sonra arabaya binip kaderine boyun eğmiş olarak Elaziz'e getirilir. Hemen hapsedilen Seyit Rıza, oğlunun yattığı koğuşa bırakılır.

Oğlu Hüseyin ve diğer sanıklarla mahkemeye çıkartılan Seyit Rıza, Elaziz Saray Sineması'nda yargılanmakta idiler. Mahkemeye

kamyonetlerle getirilen sanıklar, birbirleri ile kelepçeli idiler. Seyit Hüseyin'in sol eli bileğinden kopmuş ve sarılı olmasına rağmen sağ eliyle babasına kelepçelenmişti. Buna rağmen o babasından önce kamyonetten atlar ve yaşlı babasını kucaklar ve öylece duruşma mahalline götürürdü.

Yargılanma pek uzun sürmedi. En son Cumartesi ve Pazar günü yapılan yargılamada, Muhundulu Seyit Hüseyin ve Ali Yıldırım'ın şahadetiyle Seyit Rıza'nın yaşı 80'den 45'e indirilmiş ve tüm sanıklar hakkında idam kararı verilmiş ve hemen o gece verilen kararlar infaz edilmişti. İnfazın bu kadar erken tezelleştirilmesini, İhsan Sabri Bey'in anlatılarıyla yukarıya aktararak sizlere arz etmiştim.

İnfaz, pazarı pazartesiye bağlayan gece saat 03:00-05:00 arası yapılmış ve pazartesi günü öğlene kadar da halka teşhir edilmişti. Asılarak idam ettirilenlerin sayısı 7 imiş. (miş diyorum zira onlar asıldığı zaman ben Bursa ve İstanbul dolaylarındaydım.)

Seyit Rıza oğlu Seyit Hüseyin, Bit Pazarı olarak bilinen meydana, hapishane camisinin yanında il jandarma kumandanlığının karşısında; iki kişi odun meydanında ve diğer üç kişi de Buğday Meydanı'nda asılmıştı. Pazartesi öğleye doğru cesetler alınarak Elazığ-Malatya yolu üzerinde ve yanmış mektep olarak bilinen bir mahalde yakılarak ortadan kaldırıldığı söylenegelmektedir.

Fevzi Paşa gelişi ve verdiği ateşkes emrinin birliklere ulaşımıyla kısmen katliamlar tavsamış olmasına rağmen gene de Dersim'de yer yer öldürülmeler, yargısız infazlar devam ettirilmekte idi.

Sanıklara verilmiş kararın infazı sonrası Atatürk, Elaziz'e gelmiş ve bir gece Halkevi'nde kendisine tahsis edilen odada misafir kalmış, daha sonra da Ankara'ya dönmüştü. Atatürk'ün geldiği günün akşamı Elaziz'de olağan üstü bir gün yaşanmıştı. Her taraf bayraklarla süslenmiş, herkes yeni giysileriyle caddelerde dolaşıyor, Atatürk'ü görebilmenin heyecanı içerisinde sağa sola koşuşturup duruyorlardı. Yer yer davullar çalınıyor ve itfaiye amiri Mamo Paşa'nın fırlattığı havai fişeklerinin renk renk saçakları, gecenin karanlığına

bir başka güzellik katıyordu. O gece Atatürk şerefine verilen baloda, kendilerine Elaziz'in en güzel kızı olduğu söylenilen ortaokul son sınıf  ğrencisi Mektupçu'nun kızı Pakize Hanım eşlik edip, onunla ilk dansı yapmış ve o gece Atatürk'ün hizmetini yapmaya bu kıza ız memur edilmiş olduğu söylenmekte idi.

Atatürk, Ankara'ya gittikten sonra askeri birlikler kendi karargahlarına çekilmişti. Ama, bu kez de sürgün faslı ba lamı tı.  ld r l p, imha edilmiş ailelerden arta kalanlar; derdest yakalanarak sürgüne gönderilmek üzere Elaziz'e getiriliyor; bin bir türlü eziyet ve işkenceler altında sevk edilinceye kadar Elaziz, Hüseyinik, Mor-nik ve Kesrik arasında onlar için tahsis edilmiş harap bir bahçede kampa konuluyorlardı. Kampın dört tarafı yıkık duvarlarla çevrili ve duvarların dış tarafı da muhafızların denetimindeydi. Ne kimse dışarı çıkartılıyor ve ne de dışardan içeriye adam bırakılıyordu. Kampa alman kadın, erkek, çoluk,  ocuk bila istisna herkesin sa ı kesilip sıfır makineya vuruluyordu.

O sıra ben binbir zorluklarla ve mal alma bahanesiyle Elaziz'den ayrılabilmi tim. Gitmeden önce kardeşlerime hergün g nderebildiklerince kamp mahaline meyve, sebze un ve ekmek gibi yaz ürünü gıda maddeleriyle sabun falan götürüp da ıtmaları talimatını vermiştim.

O lum Ali Rıza her sabah annesi tarafından erken kaldırılıp ve hizmetkarlarla birlikte daha önceden hazırlatılmı  yiyecek maddelerini kampa götürüp da ıtmayı adet haline getirmişlerdi.

Ayrıca Elaziz'den ayrılırken, bizlerden herhangi birini sürgüne göndermeye kalkarlarsa sonradan bildireceğim adrese hastamız var acele gel diye tel çekmeleri talimatını da vermiştim.

Yaz aylarında köye ta ınmayı edet edinmi tik. O sene ne olur ne olmaz ve hep bir arada olalım düşüncesiyle biraz daha erken ta ınmı tık.

Ben Bursa'dayken, ilkokulu bitirme sınavına girmek üzere Elaziz'e gelen Ali Rıza'yı evin önündeyken, bir polis alıp Emniyet M -

dürü'ne götürür. Nailbey Mahallesi muhtarı olan Osman Efendi'nin polis olan akrabası, Ali Rıza'ya, "müdür senden babanın adresini soracak, biliyorsan hemen bildir, zira emniyet müdürü çok ters bir adam eğer söylemezsen seni döver ve işkence yapar" der. Öğleden sonra mesaiye başlayan müdür, Ali Rıza'yı yanına aldırır ve benim adresimi sorar. Ondan olumlu yanıt alamayınca elindeki copla öldürüsiye dövmeye başlar. Bu ara Allah'tan Ali Rıza'nın okul müdürü Oğuz Karadeniz Bey içeri girer ve Ali Rıza'yı ağlar görünce, müdüre "Bu benim talebem, suçu ne ki?" diye sorar. Aldığı cevap "Ruhatsız bisiklete binmek ve görevli memura küfretmek" olunca, Oğuz Bey, "Ben tekeffül ediyorum, bir daha yapmaz" diyerek onu Emniyet Müdürü'nün zulmünden kurtarır. Bu dayak olayı sonrası Ali Rıza uzun süre hasta yatar. Tabi bütün bu olayları Elaziz'e geldikten çok sonra öğrenmiştim. Ne yazık ki müdür o sıra Diyarbekir'e tayin edilmiş ve orada birisi tarafından bıçaklanarak öldürülmüştü.

Çekilen bir telle Elaziz'e döndüğümde, Hasan Hayri Bey'in oğlu Naci Bey için sürgün kararının çıktığını öğrenmiştim. Bütün bu mücadeleler süresince evimize zaman zaman yapılan baskın ve yağmalar, sürgün ve göçlerden ötürü ekonomik dengemiz tamamen bozulmuştu ama Naci'nin durumu benden de kötü idi. Bu durumda gittiği yerde ne yapacak tasası ondan daha ziyade beni almıştı. Zira dünyayı toz pembe görmeye alışmış ve hakka tevekkülü nedeniyle yarından endişesi olmayan bir yapıya sahipti. Varlık ve yokluk onu kesinlikle etkilemiyordu. İş, mesleği, parası yoktu, buna rağmen gittiği yerde dört kız çocuğu, eşi ve iki kız kardeşiyle ne yapacaklardı. Tüm bunları düşünmeden edemiyordum. Bende de yoktu ki vereyim. Hüseyin'li muallim beyle bunu konuşup dururduk. Kadir Bey'le Naci okul arkadaşlarıydılar. Naci, babasından ötürü firardayken o muallim mektebini bitirmişti. Tabii Naci de okulu yarıda bırakmıştı. Ama Naci'yi çok seviyordu. Kadri Bey iskanca Naci'ye verilmiş arazinin satılmasını önerdi ama onun içinde iskan tahditinin kaldırılması, iktaza etmekteydi. Kadri Bey buna da çare bulmuştu.

Araziyi kardeşi Ali Efendi'ye senetle satıp, günün değeri üzerinden parasını alıp Naci'yi yolcu ettikten sonra diğeri şeyleri düşünürüz dedi. Zira Naci'ye hareket için 48 saatlik süre tanınmıştı. Böylece Ali Efendi'den 1000 lira alıp, birazda eş dost ilave ederek Naci'yi gittiğı yerde bir zamanlar idare edebilecek imkanla uğurladık. Naci Konya'nın Ermenek kazasının bir köyüne sürülmüşü.

Naci'nin sürgüne gidişinin hemen akabinde Ali Yıldırım'ın yaptığı ihbar sonucu Abdullah Paşa beni huzura aldirtmış ve şu soruları yöneltmişti.

“Edindiğimiz malumata göre Veli Haki, sen ve Bahri Turgut Elaziz dışında buluşarak, Suriye'ye kaçacak, orada Baytar Nuri ile birleşip Kürdistan Devleti kurmaya çalışacakmışsınız. Bu amaçla önce sen Elaziz'den ayrılmışsın. Sonra ne oldu onlarla buluşmadın mı?” deyince cebimden takvimimi çıkararak gün be gün nereye gittiğimi ve kimlerle konuştuğumu kendilerine okuduktan sonra takvimi kendilerine bırakarak, ifademin doğruluğunu ona göre tetkik ettirebileceklerini söyleyince, takvimi yanına alıkoyarak o an beni serbest bırakmıştı. Daha sonra Paşa'nın çağrısı üzerine huzura gitmiştim. Paşa yapılan tahkikat sonucu verdiğim ifadeler doğrulanmış olacak ki, takvimimi bana geri iade ederek tamamen serbest bırakılmıştım...

O sene ilkokulu bitiren Ali Rıza ille de askeri okula gidecem diye tutturunca, bizzaruri askerlik şubesine müracaat etmesine izin verdim. Sağlık raporu için Diyarbekir Askeri Hastanesi'ne sevk ettiriler. Burnunda et var diye sağlık raporu alamayınca çok üzölen Ali Rıza'yı beraberimde İstanbul'a götürerek ameliyat ettirdim. Daha sonra sağlık raporu aldı ama bu kere de benim Şeyh Sait olayına karışmışlığım ileri sürölerek ve Kürt'tür diye okula kabul etmemişlerdi. Şikayetlerimiz sonuçsuz kalmıştı. Çocuksu yaşlarda onun böylece hevesi kırılmış ve ilk kez ona o yaşlarda kürtçölük bu şekilde enjekte edilmişti. Tüm bu gelişmelerden ötürü, eğer Türkiye'de Kürtler'e yaşam hakkı tanınmıyorsa, okumamızın anlamı ne diyerek,

okumaktan tümüyle soğumuştur. Ben ise mutlaka okumasını istiyordum. Zaman zaman ona bu kötü zihniyeti yıkmak ve devlet idaresini bu zihniyette olan na ehillerin elinden almak için de olsa okumak zorunluluğunda ve bürokraside iyi bir yere gelmesinin luzimiyetini anlatmaya çalıştımsa da, bir türlü onun kafasına perçinleştirdiği bu duyguyu söküp attıramaz olmuştum.

Tek çocuğum olmasına rağmen Ali Rıza'yla olan düşünce farklılığımızın yarattığı ortam hergün biraz daha çok aramızın açılmasına neden olmaktaydı. Ben ataerkil bir yapının etkisiyle onu düşüncelerimin doğruluğunu kabule zorladıkça, o da benden alabildiğince uzaklaşıyordu.

Ben alışageldiğim yaşam sistemim içerisinde, değişen dünya ve düşünce koşullarına bir türlü kendimi adapte edemiyordum. Bu katı tek düze görüşle, bir türlü ona eremez olmuştum. İkimiz arasındaki kopukluk evimizin düzenini de bozuyordu. Anası evlat sevgisinin baskısı altında tüm yanlışlıklarına rağmen ondan kopamıyor ve hatasını bir türlü yüzüne vuramıyordu. Bu denli aşırı sevgi ise onun büsbütün şımarmasına neden oluyordu. Böylece Rıza'yla başa çıkamaz olmuştum. Tek çarem onu Elaziz'den uzaklaştırmaktı. Bu nedenle Ermenek'den Karaman'a taşınmış olan Naci'nin yanına göndermeye karar verdim. Zira o, Naci'yi benden daha çok seviyor ve sayıyordu. Belki etkisinde kalırsa okur diye düşünmüştüm. Fakat orada da umduğumu bulamamıştım. Çünkü Elaziz ve Dersim'den oraya sürgün gitmişlerin aşırı ilgi ve sevgileri onu büsbütün şımartmıştı. Naci'ye rağmen artık o, kimseyi tanımaz ve gem tutmaz olmuştur. Tek düşüncesi, "Neden hep Doğulular, idarelerce katle, sürgüne, ezilmeye tabi tutuluyorlardı?" sorusuna yanıt bulmaktır. İşte bu soru ve arayışlar ne yazık ki onu bugünkü oluşumuna itmişti. Karaman'da da dikiş tutturamayan Ali Rıza'yı İstanbul'a gönderdim. Önce Haydarpaşa Lisesi'ne yatılı olarak kaydettiğimiz Ali Rıza'yı, daha sonra Davutpaşa Ortaokulu'na naklettirdik ve böylece Kuru Kahveci Mehmet Efendiler'de okumaya başladı. Nedense ora-

da da kalmadı ve Elaziz'e geldi. O sene devamsızlıktan belgeli duruma düştü. 1941 yılında Askerlik yoklamasına istediler. O sıra ben Erzurum'da Muhlise'nin yanında idim. Muhlise (eşimin ilk eşi olan amcam Hasan Efendi'den olan kızı) akrabalarımızdan Emin Kızılkın adında biriyle evli ve Şengül isminde bir kızı ile Ali isminde bir de oğulları olmuştu. Daha sonra Veli isminde üçüncü çocukları dünyaya gelmişti...

Ali Rıza'yı askere istediklerini duyunca, hemen Ankara'ya hareket ettim ve Rıza'nın Ankara'ya gelmesini salıkverdim. Onunla Ankara'da buluştuk. Memduh Şevket Esendal Bey H.P Genel Sekreteri olmuştu. Kendileriyle görüştük. Ali Rıza'yı Sivas Lisesi'ne kaydını yaptırmak üzere Eczacı Halil Bey'e gönderdi. Bana da, "ben Şark seyahatinden dönünceye kadar Ankara'dan ayrılma. Zira seni yanına almak istiyorum" talimatını verdi. Fakat ben bir sürü olaylara karışmış ve fişe tabi bir kişi olarak onun tavassutuyla girmemin, ona nakise getireceği düşüncesiyle yüzüne karşı bir şey söyleyemedim ama; düşüncemi mektupla kendilerine bildirip beni affetmesini diledim. Onun hareket ettiği gün, biz de aynı katardaydık. Tren katarının arkasına onun için özel bir vagon bağlamışlar, beyefendi onunla seyahat ediyordu. Malatya'ya kadar ne ben ve nede Ali Rıza'yı, bizi görmesin diye trenden dışarı çıkartmamıştım. Ben Malatya'da kaldım. Ama o Ali Rıza'yı görmüş. Bu konuya yukarılarda da değinmiş olduğumdan yeniden detaya girmek istemiyorum.

Verilmiş talimata rağmen Ali Rıza Sivas'a gitti ama okula kaydını yaptırmadan Ankara'ya geçmiş. İsmail Sertkaya Bey onu evine alıp hemen okula kaydını yaptırmış. Bilahere Memduh Şevket Bey onun Ankara'da olduğunu öğrenince Polis gönderip yanına aldirtmiş. Bir süre sorgulamadan sonra, okumak üzere Adana Lisesine göndermiş ve Adana H.P. Başkanı Eczacı Rıfat Bey'i (Kasım Gülek Bey'in babası), veli olması ve ona nezaret etmesi içinde mektup yazıp ricada bulunmuş. Ali Rıza böylece Adana Lisesi'ne kaydını yaptırmış, ama orada da dikiş tutturamamıştı. Okul tatil olur olmaz, İs-

kenderun'a gitmiş, orada yıllardan beri izini dahi kaybetmiş olduğum kardeşim Selim'le tesadüfen karşılaşmış. Selim onu bırakmamış. Yanına alarak çalıştığı Amerikan şirketine puantör olarak sokmuş. Ali Rıza birden ortadan kaybolunca Memduh Şevket Bey, buldurulması için Rıfat Bey'i ve Adana Emniyeti'ni seferber etmiş. Bir gün Adana'ya giden Rıza gönderdiğim parayı almak için Liseye uğrayınca Müdür onu oyalamış ve durumu Rıfat Bey'e bildirmiş. Rıfat Bey bir polis göndererek onu derbest yanına aldırılmış. Kendisinden aldığı teminatla, bir hafta sonra amcasından izin alıp İskenderun'dan eve gideceği sözünü ve amcasının adresini aldıktan sonra serbest bırakır. Vaziyeti hem Ankara'da Memduh Şevket Bey'e hem de bana Selim'in adresiyle birlikte bildirir. Bir hafta sonra Ali Rıza Elaziz'e gelmişti. 1943'de askere gitmiş 1946 da terhislenmişti. Ama hala serezattı.

1935'te kardeşim Musa, amcamın kızı Müfide'yi kaçırmıştı. Ondan Zülal isminde bir kız çocuğu olmuştu. İkinci doğumda Müfide ve bebeği kaybetmiştik. Adana'da yetim kalan Zülal çok şirin bir bebek ve tüm ailenin sevgilisiydi. Gün geçtikçe kardeşlerimle aramıza soğukluk girmiş, bizim aramızdaki soğukluktan istifade eden Hüseyinlikler içlerindeki kini yavaş yavaş yeniden kusmaya başlamıştı. Sağlığım ve ekonomik durumum tamamen sarsılıp sığır münce olmuştu. Tamamen yalnız kalmış ve derdimi kimseye anlatamaz olmuştum. Hele Ali Rıza tamamen beni hayal kırıklığına uğratmış, bir baltaya sap olamamıştı. Bu da beni büsbütün üzmekteydi. Yalnız şunu da itiraf edeyim ki Ali Rıza tüm imkansızlıklarına rağmen çevrede adımıza hael getirmeyecek şekilde davranışlarıyla iyi bir iz bırakmış ve buna devam etmekteydi. Sosyal girişimleri anlam taşımaktaydı. Çevrede sevilen ve sayılan bir kimliğe sahip olmaya başlamıştı. Gerek aile isminden kaynaklanmış ve gerekse kendi çabalarıyla yeniden edindiği muhit içerisinde bir hayli genişlemişti ama, o gene de bu geniş muhit içerisinde kendini yalnız hissetmekteydi. Böyle düşüncesinin yegane nedeni, sanırım ailenin tek

evladı oluşu, kendinden başka kendini koruyacak ne bir kardeş ve ne de can güvenilir bir yakınının olmamasıydı. Bütün bu çevresinde dolaşanlar samimiyetten uzak, çıkara müstenit bir gösteri arzettiğini, beklentilerine olumlu yanıt alamadıkları zaman bir anda dağılıp tuzla buz olacakları düşüncesinden kendini alamaz olmsına rağmen genede her önüne gelene yardımdan geri kalmazdı. Kendisinden yardım bekleyenlere istenilen yanıt verememenin sıkıntısı onu çıldırtıyordu. Bunun azabını da, rahatsız olmasına rağmen zavallı annesi çekmekteydi. Zira onun yegane güvence ve tek dayanağı annesi idi. Maddi olanakların kısıtlılığı da ayrıca bir faktör oluştuyordu. Giyim, kuşa, oturup kalkmasıyla, herkes onu milyoner sanıyordu ama gerçekte çoğu zaman, cebinde sigara parası dahi bulunmazdı. Ben kuru bir ad ve lekesiz bir geçmişin bıraktığı manevi gücün ötesinde kendisine destek olamıyordum.

Abdullah Alpdoğan Paşa, 4. Genel Müfettişlik'ten ayrılmış yerine Ekrem Haydar Paşa atanmıştı. O biniciliği teşvik ve ata sporunu canlandırmak amacıyla kız kardeşine Atlı Spor Kulübü'nü açtırmış, kız kardeşi başkan, kendileri de hami başkam olmuşlardı. Elaziz'in elit kesimi Paşa'ya bu vesileyle yaklaşma ve bu nedenle hoş görünme amacıyla üye olmuşlardı. Ali Rıza da bu kulüp üyesi olmuş ve kulüp yönetiminde yer almıştı. Paşa'nın yaveri Süvari Binbaşı Kemal Binatlı kulübün geçici başkanı ve paşanın kız kardeşi adına kulübü yönlendirip, üyelerine binicilik dersleri veriyordu. Süvari muhafız takımının atlarıyla binicilik eğitimi yapıyordu. Zati atların ötesinde kulübün de dört tane demirbaş atı vardı. Böylece Elaziz'de yeniden bir at sevgisi canlanmaya başlamıştı. Küçük yaştan beri at sırtında büyüyen ve evde atı eksik olmayan Ali Rıza kulübün en iyi at binenlerinden biriydi. Ayrıca harmanlardan eve getirilen hayvan yiyeceği, arpa, saman vs. gibi şeylerin bir kısmını demirbaş atlar için kulübe hibe ederdi. Bu nedenle paşa ve yaveri Ali Rıza'ya içten bir ilgi duyuyor ve ona değer veriyorlardı. Bu da bürokratların ona biraz daha mütevazı yaklaşımını sağlıyor ve onlar katında bir dediği

kolaylıkla iki edilmiyordu. Bu da toplum içerisinde kendisine bireysel puan kazandırmaktaydı.

Ekrem Baydar Paşa'nın gidişiyle, Muzaffer Ergüder Paşa atanmıştı. Ekrem Paşa'dan edindiği malumat ve aldıkları öneriyle onlar da kulübün yaşatılması taraftarı oldular. Süvari muhafız takım komutanlığına atanmış Yüzbaşı Reşit Bey binicilik hocalığı yapmaya başlamıştı. Daha sonra Atlı Spor Kulübü, Avcılar Kulübüyle birleştirilerek, Avcı ve Atlı Spor Kulübü adını aldı.

Sürgünlerin Geri Dönüşü

1947 affıyla, 1937-1938 yılı sürgünleri geri dönmeye başlamıştı. Onlar için istasyonun hemen altında bir kamp kurulmuştu. Onlar geldikçe ben Ali Rıza'yı kamp yerine gönderir, gelenlerin bir kısmını eve yemeğe getirtir, bir çoğunu da yiyecek sebze ve meyve göndererek bulundukları yerde ağırlamaya çalışırdım.

Yedi kişilik bir aile olarak sürgüne giden Naci Bey'in, Karaman'da eşi ve büyük kızı Nevin ölmüştü. Kızkardeşi Nisa Çumra'ya yerleşmiş sürgünlerden Ali Köse oğlu Mustafa'yla evlenmiş ve Karaman'da kalmış, böylece kendisi de, Karaman'da dünyaya gelmiş Ayten isimli kızıyla birlikte beş kişilik bir aile olarak geri dönmüşlerdi. Naci Bey, Hozat'ta akrabalarından birinin dul kızıyla evlenmiş ve ondan da bir kızları dünyaya gelmişti. Daha sonra Naciye'yi kardeşimin oğlu Cemil'le evlendirdik. Naci'nin en küçük kızı Ayten, Seyit Sabun evlatlarından Ali Rıza'nın müsayibi Haydar Yürekli'nin kardeşi Kemal'le, ortanca kızı Nermin'i Hozat eşraflarından Ağveranlı albay Hıdır Bey'in kardeşi Cimşit Bey oğlu İbrahim'le; Nevrez'i ise gene Hozat Abasanlılarından İzmir'e sürgün edilmiş biriyle evlendirmiştik.

1946 yılında Elaziz'de bağımsız adaylığımı koymuş ve kaybetmiştim. 1949 yılında da, biraderi İzzet Koçağ'ın evinde, Şükrü Koçağ'ı ziyarete gitmiştim. Orada Bingöl milletvekili Feridun Fikri Düşünsel'le karşılaştım. Feridun Fikri Bey seçmenlerin arasına gi-

dip yeni seçime hazırlanma niyetindeymiş. Söz politikadan açılınca; Feridun Fikri Bey bana “Mehmet Bey iyi ki sen politikanın içinde değilsin” diyerek bir taraftan beni yoklamaya çalışırken, diğer taraftan da böyle bir niyetim varsa caydırma yollarını arıyor gibiydi. “Baksana biz içine düştük bir daha da çıkamaz olduk” deyince ben:

- Sizi zorlayan mı var? Adaylığınızı koymazsınız iş biter.

- Öyle değil Mehmet Bey, memleketin bizim gibilerine ihtiyacı var. Hem sevgili kızım Sevinç de okulunu bitirmedi. Hiç olmazsa o okulunu bitirinceye kadar bir defa daha seçilmek zorundayım.

- Desenize halka hizmetten ziyade, kızınız için mebus olmak istiyorsunuz. Yılların mebusluğu ve bugüne dek edindiğiniz kariyer size ve kızınıza kafi gelmiyorsa; bir dört sene daha mebus kalmanızın egonuzu tatmin edeceğini sanmıyorum. Ben sizin yerinizde olsam, adaylıktan vazgeçer, nöbeti mebus olduğunuz beldenin gençlerine devreder ve bu hususta gençliğe bir çığır açarım, deyince Feridun Fikri:

- Yoksa siz mi niyetlisiniz?

- Neden olmasın, yoksa bana yakıştıramadınız mı mebusluğu?

- Yakışmasına yakışır da; biliyorsun bu politikadır. Senin ise geçmişin karanlık. Bu ara Türkiye’nin de durumu pek iç açıcı değil. İşin içinde ölüm, sürgün, idam da var. Biliyorsun Hasan Hayri bu işi beceremedi de idam edildi.

- Geçmişin karanlıktır demekteki kastını öğrenebilir miyim? Ne demek istiyorsun, geçmişin karanlık demekle?

- Hemen kızıp, sakın sözümü yanlış yorumlama. Bilirsin ki seni sever ve sayarım...Türkiye bir dönüşüm içerisinde. Herkes çıkarı istikametinde ülkeyi yönetme hevesine kapılmış. Bu siyasi kargaşanın sonunda ne olacağı belirsiz. Kardeşane duygularla senin bu ortamda politikaya karışmanı sakıncalı bulmaktayım. Geçmişin karanlıktır deyişime gelince; Türk siyasi tarihinde ismin Şeyh Sait olaylarına karışmış. Önce idam, sonra da 101 sene mahkumiyetle kurtulmuş olmandadır. Yoksa sana karşı asla bir kastım ve bir art düşün-

cem olamaz.

- Af kanununu meclisiniz ve meclisteki sizler çıkarttınız. Bu kanunla geçmişteki bütün olaylar unutulup, o defterler kapatılalı yirmi üç sene oldu. Devletin unuttuğu bir konumu yeniden gündeme getirip, onu tehdit aracı olarak kullanmayı, kendine güveni olmayan, aczinin tutsağı olmuş politikacılar yapıp; haysiyeti pahasına da olsa yıllarca bu toplumun sırtında bir tüfeyli olarak yaşamlarını sürdürürler. Hasan Hayri gibi onuruna düşkünler ise, bir dilim ekmek ve bir damla kana tamah etmeden, temsil ettiği zümrenin katline fetva vermişlerin icraatlarına göz yumma zilletine düşmeden Şehadet şerbetini içerler. Devlet icraatının yüz karası olarak gösterilen Şeyh Sait olayı ise, basiretsiz politikacı ve onun sarıklarının eseridir. Bunun şaibesini ise, bu memleketin varında kandan mamül harcı olan biz mağdurlarınıza mal edemezsiniz.

Şükrü Koçak Bey'in devreye girmesiyle, Feridun Fikri Bey'le olan konuşmamız kesilmişti. Daha sonra izin isteyip kalkarken, Feridun Bey'e hitaben, politikada gözüm yok ama eve gider gitmez Bingöl kazalarına tel çekip, kendi bünyelerinden çıkaracakları adaylara oy vermelerini isteyeceğim diyerek oradan ayrıldım.

Ferdası gün, Bingöl'ün il ve ilçe belediye reislerine, "İstek, acı ve ızdıraplarınızı içtenlikle dile getirecek yegane ses, kendi sesinizdir. Bu sesin yurt sathında yankılanması ancak kendi aranızdan seçeceğiniz mebuslarla mümkündür" mealinde birer tel çektim. Daha sonra edindiğim malumata göre Bingöl ve Genç ilçelerinden Burhanettin Bilgin ile Sayıt Göker, Kiğı'dan ise M. Ali Turan adaylığını koyma hazırlığındaymış. Ali Rıza'yı Genç'te Seyit Ağa'ya göndererek Burhanettin Bey'le anlaşıp, yanlarına Kiğı adayını aldıkları takdirde ancak seçimi kazanabileceklerini salık verdim. Ali Rıza dönüşünde Seyit Ağa ile Burhanettin Bilgin'in birbirlerine fedakarlık etmediklerini, ikisinin birden seçime girmeye kararlı olduklarını duyunca, bizatihi Genç'e gidip Sait Göker'le görüştüm. Ne yazık ki o kararlıydı. Burhanettin ise önceden Bingöl'e gitmiş ve iki gün sonra

yapılacak aday tesbiti seçimi hazırlıklarına başlamış. Gerçekten de iki gün sonra Bingöl’de toplanıp aday tesbiti seçimini yapacaklardı. Bizzarur ferdası günü bende Bingöl’e gittim. Hiçbir mahalli aday yek diğerine fedakarlık etme niyetinde değillerdi. Deneme seçimi başlarken, Feridun Bey bütün adayları ayrı ayrı ve birbirinden habersiz olarak görüp, onlara “Siz bu seçime girmezseniz ben sizi % 30’la merkezden gösteririm” vaadinde bulunur. Seçim sonrası yanıma gelip durumu bana anlatan adaylara, Bingöl’ün iki milletvekili var. Bunlardan biri hakkınızdan lehine fedakarlık ettiğiniz Feridun Fikri Bey. İkincisi kim olacak? Burhanettin mi, Sait mi, Mehmet Ali Turan mı? Yoksa Tahsin Banku mu? Sizlerin hepinize aynı vade bulunan Feridun Fikri Bey’in hanginize verdiği söz doğru, deyince üçü de birbirlerinin yüzlerine bakarak, vallahi sen doğrusun Efendi. Bu adam hepimizi kandırdı deyince; kalktım ve hemen o anda adaylığımı ilan ettim. Ön seçimi kazanmış olmanın sevincesi içerisinde hemen Ankara’ya hareket eden Feridun Fikri Bey’e, benim bağımsız olarak adaylığımı ilan ettiğim haberi Vali Naci Röllas tarafından kendilerine iletilir. Bu kez Feridun Fikri seçimi kaybedeceğini anlayınca, Yargıtay üyesi M.Nuri Okçuoğlu’nun merkez kontenjanından adaylığını koydurtur. Biz seçim faaliyetindeyken, Vali Naci Röllas tüm ilçe ve köyleri dolaşarak, Hak Partisinden başkasına oy verdiğiniz taktirde Bingöl’ü yakıp yıkacağı tehditinde bulunurken; öte taraftan da köy köy dolaşan jandarmalar Mehmet Efendi ve adamlarını arıyoruz. Haklarında şikayet var diyorlarmış

Günlerden bir gün Sımhaçlı Reşit Bey’e konuk olmuştum. haberci valinin köye gelmekte olduğunu salık verince; birden bire Reşit Bey’in rengi değişmişti. O bana bir şey diyemiyordu ama ben onun farkındaydım. Buna rağmen, “Ağa ben kalkacağım ama valiyle konuşmadan gitmeyeceğim” dedim. Biraz sonra Vali Naci Röllas avaneleriyle pür azamet içeri girdi. Oturur oturmaz bana hitaben:

- Seçim nasıl gidiyor Mehmet Bey?
- Rahat bırakılırsa sonuçtan ümit varım.

- Neden rahat bırakmasınlar. Size kim mani olur ki?
- Siz Beyefendi, siz!
- Beni itham ettiğinizin farkında mısınız?
- İtham etmiyorum sadece gerçeği yüzünüze haykırıyorum. Seçim faaliyetlerinin yoğunlaştığı şu ortamda sizi kar, kış, çöl, çamur demeden at sırtında yollara düşürüp köy köy dolaştıran duygu seçim gayretkeşliği değil de nedir?

- Unutma ki ben buranın valisiyim. İl sınırları içerisinde dolaşmam vatandaşlarımla hemhal olmamdan tabii bir şey olmaz. Bunun için izin alacak bir mercii de yoktur. Kaldı ki mevsim kışa doğru yönelmiş. Halkımızın bir sürü sıkıntıları mevcuttur. Bunu mahallinde tesbit edip, gerekli tedbiri alma amacıyla dolaşmaktayım. Bizden yani yönetimden kuşkulananınız seçiminize gölge düşürür.

- Gölgenin zail olması mümkündür. Ama nakise ve bir koyu lekeyi ortadan kaldırmak zordur. Bu tür seyahatlar idarenin tarafsızlığına nakise getirir. Halkı düşünmek, onların ihtiyaçlarını mahallinde tesbit edip, tedbir almak hem güzel hemde görevi asliyenizdir. Bundan ötürü sizi kutlamak lazım. Ama unutmaym ki bu ortam o ortam değil. Yani zamanlamanız yanlıştır. Söylentiler göre siz başta olmak üzere mahiyetinizdeki tüm bürokratlar, Nahiye müdürleri, Kaymakam ve karakol kumandanları ve karakol jandarmaları guruplar halinde köy köy dolaşıp, özellikle bana oy verecekler üzerinde baskı kurup, halk partisine oy vermelerini, aksi halde partiden gayrisine oy kullanmış veya sandığından yabancı oy çıkmış köylerin boşaltılıp, halkının sürgüne gönderileceği tehditinde bulunuyormuşsunuz. Hatta Karer'in Şirnan Köyünde savurduğunuz bu tehditlere rağmen akrabalarımın Mehmet Efendi size, "Arzunuz bizce emirdir ama, unutmayın ki Mehmet Efendi de bizim akrabamızdır. Ona oy vermemekle kendimizi inkar etmiş oluruz. Ben başkaları gibi yalan söyleyemem, yarın harmanda dövüşeceğimize, tarlada dövüşmeyi tercih ederim. Biz akrabamıza oy vereceğiz. Teşriflerinizden ötürü ve hatrınız için Feridun Bey'e de birkaç tane oy verimiz"

deyince siz, “Ya köyün tümünün oyunu benim isteğim doğrultusunda verirsiniz yahut da vereceğiniz o birkaç oyu ... sokarsınız” diye galiz kelimeler kullanmışsınız. Jandarmalarınız her gittiği yerde beni ve kardeşlerimle, oğlum Ali Rıza’yı aradıklarını, haklarında tutuklama müzekkeresi bulunduğu yolunda propoganda yapıyorlarmış. Bu tehditlerden ötürü aşiret arasına ikicilik soktun. Bizi birbirimizin aleyhinde çalışmaya zorladın. Yarın çıkacak olayların sorumlusu tek siz olacaksınız ki, o zaman ne partiniz ve ne de Feirdun Fikri Bey babanız sizi elimden kurtaramaz. Ben şimdi Karlıova’ya gidip postanede karargah kuracağım ve tüm bu yaptıklarınızı, ilgililere duyurmakla kalmayıp, hakkınızda adli koğuşturma yapılmak üzere ilgililere ihbar ve şikayette bulunacağım, diyerek oradan kalkıp Karlıova’ya doğru yola revan olduk.

Biz Sımhiç’tan ayrıldıktan sonra hemen sonra valinin de peşimizden kalkıp vilayete gittiğini duyduk. Ama iş işten geçmişti. Zira valinin etkisinde kalan herkes, korkusundan aleyhimize dönmüştü. Hatta benimle dolaşan sözde bana yardım edenlerin başında Piranlı Mehmet hariç, Gazi ve Rıza benden koptuktan sonra gittiğimiz köylere geri dönüp, benim adaylıktan çekildiğimi bile yaymaya başlamışlardı. Bubanlıların bir kısmı Hüseyin ve Mustafa Ağa gil hariç, diğer tüm Hormekliler, Karer’de de bazı köyler müstesna Hormekliler’in çoğu bana oy vermez olmuşlardı.

Bittabi seçimi kaybetmiştim. Ama amacıma erişmiş ve Bingöl’de mahalli adayların çıkması için yeni bir çıkış açmışım.

1950-51 yılında Ali Rıza’yı eşimin amcası oğlu Şevket Bey’in kızıyla evlendirdik. 1952’de Hüseyin Gazi ismindeki oğlan torunum dünyaya gelmiş ve ben çok mutlu olmuşum. Ne yazık ki çok yaşamadı ve yedi ay sonra öldü. 1954 yılında ikinci oğlu dünyaya gelmiş ve adını Mehmet Nuri koymuştuk. Ama Ali Rıza’nın akli fikri hep Tuncelililer’deydi. Gece gündüz tüm vaktini onlarla geçirirdi. Onlara iş arar, onları işe yerleştirir, onların hastası, ölüsü, varı ve yoku ile ilgilenmek Ali Rıza’nın yegane tutkusu haline gelmişti. El

ve avucunda ne varsa onlara vermek, onlara yedirmekten zevk alırdı. Bu nedenle, onlara daha iyi hizmet ederim amacıyla, Tunceli'nin iktisaden kalkınmasına yardım cemiyeti adında bir cemiyet kurmuş ve cemiyet yararına bir gece tertiplemişti. Mahalli sanatçıların yanı sıra, Aşık Veysel, Antepli Hasan Hüseyin ve Aşık Davut Şulari'yi de getirtmişti. Misafir sanatkarların yatıp kalkmaları için Yayla Palas Oteli'ni komple kiralamış, Saray Lokantası'yla da kokların iâşesini temin etmek üzere anlaşmıştı. Öyle olmuştu ki Elaziz'de yatma imkanı olanlar, hatta Elaziz'de oturanlar bile sanatkarlarla bir arada olmak için otelde yatıyor, onlarla beraber lokantada yemek yemeği adet haline getirmişlerdi.

Ayrıca satılmak üzere Tunceli'ye gönderdiği biletleri, götürenlerin yollarda bildiri olarak dağıttıkları gelen haberler arasındaydı. Gece güzel olmuş ve ilk kez o gece Alevi ayinleri sahnelenerek aleliye dökülmüştü. Fakat Ali Rıza alabildiğine borçlanmıştı. Sanatkarlara ödemenin ötesinde otel ve lokanta borcunu, eşinin emanetlerinden bir kısmını satarak ödeme zorunluluğunda kalmıştı. Tabi bütün bunlar benim malumatım dışında cereyan etmişti. Anası ben duyar Ali Rıza'ya kızarım diye bana aksettirtmiyor, bütün olanları benden gizliyorlardı.

1954 seçimlerinde Demokrat Parti, Ali Rıza'nın Malatya'da yaşadığı ve içinde Adnan Menderes'in yaptığı şikayetlere verdiği yanıtlar ile ilgililere gönderdiği genelgeleri ihtiva eden, "Vahdete Doğru" adlı broşürünü alarak halka dağıtıyor ve böylece Alevilerin reyini toplamaya çalışıyorlardı.

1955 yıllarında Nazmiye Jandarma Komutanı Ali Filiz'in, Nazmiye'de Hıdır Aydın'ın'da bulunduğu bir kahveyi basıp Tuncelililer'e hakaret etmesi sonucu çıkan sürüşme ve şikayetleşmeyi gazeteye yansıtmasından ötürü Ali Filiz'in açtığı hakaret davası sonucu, Ali Rıza basın suçundan 8 ay mahkumiye. 4 bin lira ceza ve bin lira manevi tazminatla cezalandırılmıştı. Kurçikli Baki'nin istek ve ısrarıyla Ali Rıza cezasını çekmek üzere Mazgirt Savcılığı'na teslim ol-

muş ve cezasını orada çekmeğe başlamıştı. Onun mahkumiyeti süresince Baki, eşiyle Mazgirt'e gelmiş ve Sarı Saltuklu Nesimi Kalender'in evinde kalarak Ali Rıza'ya mahkumiyetin sıkıntılarını çektirmemişlerdi. Başta Baki ve Kalender ailesi olmak üzere cezaevindeyken Ali Rıza'dan sıcak ilgisini eksik etmemiş tüm Tunceli ve özellikle Mazgirt halkına bir baba olarak memnuniyetimi daima gönlümde taşımakta olduğumu belirtmeden geçemeyeceğim.

Mahkumiyetinin dördüncü ayının bitimi sırasında, Mazgirt Cumhuriyet Savcı Vekili'yle aralarında geçen bir sürtüşme ile Tunceli Cezaevi'ne nakledilmişti. Tunceli'ye giderken bana gönderdiği kitapları arasında, Mazgirt Cezaevi'nde yazdığı "Niçin Hapsedildim?" adlı muhtırasını Adana'ya göndererek bastırttım. Bu kitapçık daha sonra mahkemeden alınmış bir kararla toplatılmış ve elimde sadece bir tanecik kalmıştı.

Aynı yıl Nuri'nin Nuray adında bir kızkardeşi dünyaya gelmişti. Nuray şirin mi şirin, akıllı aym zamanda da çok yaramazdı. Onu çok seviyor, ona gösterdiğim aşırı ilgi nedeniyle babannesesi Nuri adına kıskanıyor ve bana için için kızıyordu. Bu yüzden Nuray babannesinden korkar, beni gördüğünde de yüzünde güller açar omuzlarıma tırmanırdı...

Ali Rıza'nın tahliyesine kısa bir zaman kalmıştı. Mahkemece verilmiş dört bin lira para cezası ödenmediği takdirde, günlüğü üç liradan 4 bin TL. gün kadar daha hapis yatmak zorundaydı. Ben tamamen yorulmuş, aynı zamanda hastaydım da. Bugünkü ekonomik yapım içerisinde onu temin etmekte bir hayli zorlanacaktım. Ama ne çareki şekli ne olursa olsun onu temin edip ödeme zorunluluğundaydım. Bereket versin yeğenim Cemal, beni bu sıkıntıya sokmadan bu parayı ödedi.

Ali Rıza'nın tahliyesine 10 gün kadar bir zaman kalmıştı. Ama ortalıkta onun aday olacağı şaiyası dolaşıp durmaktaydı. Bana ulaştan bilgiye göre, Muhundulu Seyit Hüseyin, Germisili Hasan Ağa ve Veli Haki ile seçimi bir çıkar aracı sayıp paralı adaylara angaje

olmuşların ötesinde kalan kesimin çoğu onun aday olmasını istiyor ve hatta onun adaylığını koyduğu propagandasını yaygınlaştırıyorlarmış. Denildiğine göre; mevcut milletvekilleri dahi onun aday olmasını istiyorlarmış. Fakat hiçbirisi onun adına faragat etmeyi düşünmüyorlarmış. Bu da onların kendi çıkarları doğrultusunda kullandıkları bir siyasi taktik olarak nitelendiriliyordu...

Yılların yorgunluğu iyiden iyiye ağırlığını hissettiriyordu. Bir gece aniden tansiyonum yükselmiş ve ben büyük bir halsizlik içerisinde olduğum yere yığılıp kalmışım. Bu durumdan endişeye kapılan ev halkı, hemen akrabalarımızdan Hüseyin Ağalara haber salarlar. Kardeşimin kızı Azize'nin eşi aynı zamanda Hüseyin Ağa'nın oğlu olan Ali, aile doktorumuz Dr. Visali Azergün'ü de beraberinde alarak eve gelir. Muayene sonucu tansiyonumu düşürememenin telaşı içerisinde olan doktora Ali, tansiyonun ne demek olduğunu sorar. O da kanın beyne hücum etmesi, kan basıncının artması diye yanıt verir. O zaman Ali öyleyse kan fazlalığı var. Bunu biraz azaltırsak basınç durur der. O an doktor duralar ve bu benim aklıma hiç gelmemişti. Bu ortamda kan almanın mahzurları da olabilir der. Ali bir başka seçeneğimiz yoksa sakıncasına da katlanma zorunluluğundayız der. Bunun üzerine benden alalacele bir miktar kan alırlar. Uzun süre başucumdan ayrılmayan doktor kendime geldiğimde geçmiş olsun diyerek yanımdan ayrılır. Onu uğurladıktan sonra Ali'ye :

- Galiba vuslata erme vakti geldi. Bu ulu yaradanın bir deneyimi ve beni uyarıydı. Zaman kısaldı. Ali Rıza'yı görüp emanetleri teslim etmeden ölmek istemiyorum. Onun için Tunceli Savcısı'na tel çekerek hastalığımdan bahset ve ona üç gün izin vermesini iste. Sanırım kabul eder ve Rıza'yı erken gönderir, deyince eşim:

- Şükür sen iyisin. Nasıl olsa o da birkaç gün sonra tahliye olup gelecek. Neden şimdi tel çekip ortalığı velveleye veriyorsun. Ola ki savcı izin vermedi, o zaman çocuğun nasıl üzüleceğini düşünmüyor musun? Sanırım sekiz aydır çektiğini az görmüş olacaksın ki, bir de bu şekilde onu üzmeye çalışıyorsun, deyince sustum ve ona:

- Belki de haklısın, dedim. Daha sonra abdest almak için su ve leğen istedim.

Abdest aldıktan sonra namaza durup sabah namazını kıldım. Yaradan'a binbir şükürden sonra bana, Ali Rıza tahliye olup gelinceye ve emanetlerini kendisine teslim edinceye kadar zaman tanınması dilek ve yazarısında bulundum.

10 gün sonra Ali Rıza tahliye edilmişti. Kurçikli Haki atını gönderip propaganda gezisine çıkması için onu köye davet etmiş olmasına rağmen, o bir arabaya atlayarak Elaziz'e gelmiş ve bir gece kaldıktan sonra hemen geri dönmüştü. Zira seçime otuz günden daha az bir süre kalmıştı. O önce Kurçik'e, oradan da Kurkurikli Seyit Mustafa'nın oğlu Baba Mansurlu Seyit Müslüm'le seçim propagandasına çıkmış ve köy köy dolaşmaya başlamıştı.

Ali Rıza Seyit Müslüm'le dağ bayır dolaşırken, C.H.P Müfettişi Mehmet Zeki Genç Osman Bey de Halk Partisi'nin Tunceli yetkililerini Elazığ'da toplamış, ön seçim yapıp yapılmaması konusunda bir karara varılması çabasına girmişti. Yetkililer bu toplantıda Germisili Hasan Ağa'nın sözcülüğünde ve ittifakla ön seçime gerek görmeyerek eski mebusların, kesin adayları olduğu kararını açıklarlar.

Ne acıdır ki gerek hapisliği süresince gösterdiği ilgiye rağmen bu toplantıda hazır bulunduğu halde alınan karar karşısında suskun kalan Baki, bir çoğumuzu hüsrana uğratmıştı. Buna rağmen dostluk ve sadakatin sembolü olarak tanıdığım Gevr evlatlarından Türkelli Seyit Memli'nin oğlu Mehmet Ali Türkel'in alınmış karara karşı çıkışı ve Arslan Bora'nın desteklemesi sonucu alman karar bozulmuş ve Mehmet Zeki Bey inisiyatifini kullanarak ön seçimin yapılması kararını vermişti.

Ön seçimi 13 oyla kaybeden Ali Rıza Elaziz'e döndüğünde kardeşim Selim ve Cemil tüm ailesiyle Elaziz'e gelmişlerdi. Cemil Ali Rıza'yla birlikte Viranşehir'de abisi Yusuf'u ziyarette gitmişlerdi. Dönüşte ben gah ayakta, gah yatakta vakti vuslatı intizar etmektey-

dim. O sıra Ali Rıza'nın "Niçin Hapsedildim" adlı kitapçığından ötürü Adana'da aleyhinde dava açılmış ve kitabında toplatılmasına karar alınmıştı. Zaten kitap satışa arz edilmemişti. Bin adet basılan kitapçığın bir kısmı dağıtılmış, geri kalan da benim yazıhanemde saklıydı. Polis kitapları almak için eve gelip ve evi aramak isteyince, Ali Rıza "Babam hasta yatıyor. Olaki sizin evi arayacağınıza sinirlenip büsbütün hastalanır ve başına bir iş gelirse, kendinizi bu sorumluluktan zor kurtarırsınız. Eğer istediğiniz sadece kitapsa, söz olsun kitapları yazıhaneden alıp hemen size teslim edeyim. Yeter ki evi aramaktan vazgeçin" demiş, onlarla beraber giderek yazıhaneden kitapların geri kalanını teslim eder.

Birkaç gün sonra Selim kalması için çok ısrar etmeme rağmen Cemillerle birlikte Adana'ya dönmüştü. Bir müddet sonra tekrar beni görmeye gelen Selim bu kere de Ali Rıza ile birlikte duruşmaya katılmak üzere yeniden Adana'ya hareket etmiş ve Nuri'yi de beraberlerinde götürmüşlerdi. Bu benim Selimleri son görüşümdü. Çünkü sıhhatim tamamen bozulmuştu. Aslında bir yerim ağrıtmıyor, belirli bir hastalığım da yoktu. Ama halsiz ve hasta gibiydim. Bu sonun başlangıcıydı. Ev ziyaretçilerle dolup dolup taşıyordu. Birgün Pir Rayber ve dostların bulunduğu bir ortamda Ali Rıza'yı çağırıp ona son nasihat ve vasiyetini yapmak istedim. Kendisine, "Yeleğimi verir misin" dedim. O hemen başucumda asılı duran yeleğimi verdi. İç cebimden takvimimi çıkarıp, eski yazıyla yazdığım alacak ve vereceklerimin listesini ona yazdırdım. Alacaklarımı tahsil et ve borçlarımı öde dedim.

Daha sonra Kerbela'dan özellikle getirttiğim kibrit kutusu büyüklüğündeki toprakla, yıllardır cebimde taşıdığım, Mustafa Baba'nın mektup diye karalayıp bana gönderdiği mektubu, Hz. Ali'nin mührü ile, Zülfikarının kağıda bastırılmış mührünü verdim. "Öldüğümde toprağı tenimin üstüne döker, bu mektup ve mühürleri de kefenimin altına kor ve beni öylece defnettirirsin. Ayrıca ölürsem, kesinlikle benim tabutla gömülmememe müsaade etmeyin" dedim. Daha

sonra, yeni yazıya dönüştürmeye çalıştığım muhturamı getirterek onu da tomarıyla ona verip, “bu bir hayat hikayesi, benim hayatımın öyküsüdür. Yalan, riya ve abartıdan uzak, sadece gerçeğin aynası olan bu anıları okursan, maziyi benimle yaşamış olur, ilginç gördüğün noktalardan ibret ve ilham almaya çalışırsan, atide hedefe emin adımlarla vasıl olursun. Ayrıca senden son isteğim; yaparsan gözüm arkada kalmaz ve mutlu ölürüm. Benden sonra kesinlikle ananı incitme. Bütün bu yazdıklarımı o da benimle birlikte yaşadı. Benimle ağladı, benimle güldü. Benimle öldü, benimle dirildi. Bana ondan başka kimse onun kadar inanmış olarak sadık yar olmadı. Onu daima sev, say...”

Fotoğraflar

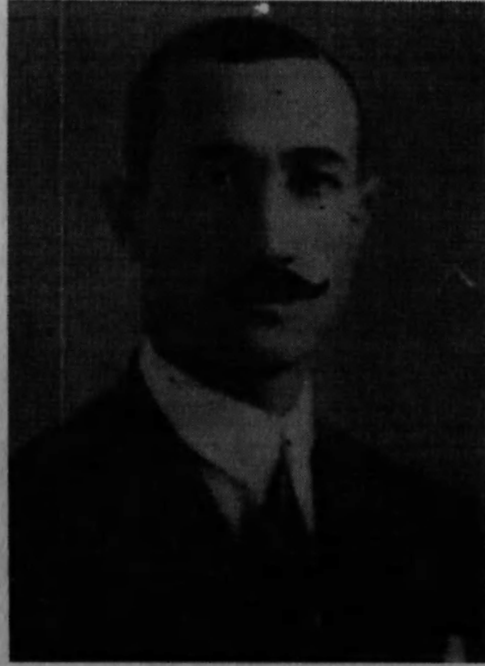
Kârerli Mehmet Efendi

Elazığ'da Tuncelililer Gecesi
(Baki Erdoğan, Kösoğlu Hüseyin Köse, Ibimahmutlu Hüseyin Ağa,
Derviş Gevrlî Hüseyin Taşdemir)

Şirkli Süleyman Ağa.
1938'de öldürüldü

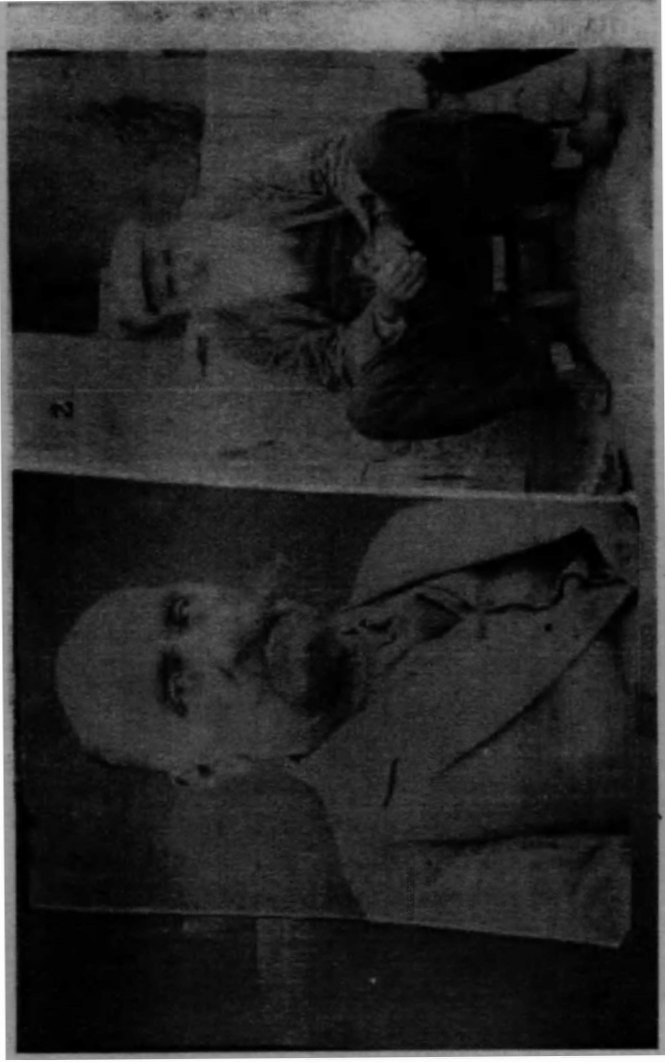
1950'li yıllar
Derviş Cemalli İsmail Sertkaya

1938 öncesi.
Rehber ve jandarma komutanı

Hasan Hayri Bey'in kızı Naciye Hanım ve Karerli Mehmet
Efendi'nin oğlu Ali Rıza Erenler.
Öndeki: Naci Bey'in kızı Ayten

- 1) Karacalı Yüzbaşı Haydar (Saltık) 1937’de öldürüldü.
- 2) Karacalı Yüzbaşı Haydar efendinin kardeşi Ali.

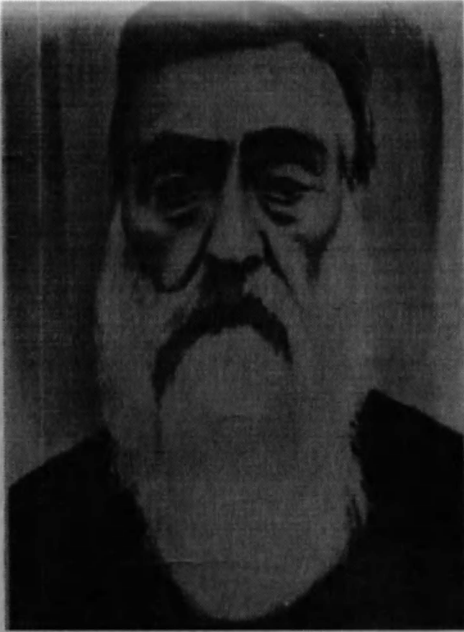
Ortadaki Seyit Rıza, sağdaki kardeşinin oğlu
Teslim, soldaki Misi Sur'un torunu Efendi

Hasan Hayri Bey'in oğlu Naci Bey
(1938'de Karaman'a sürgün edildi)

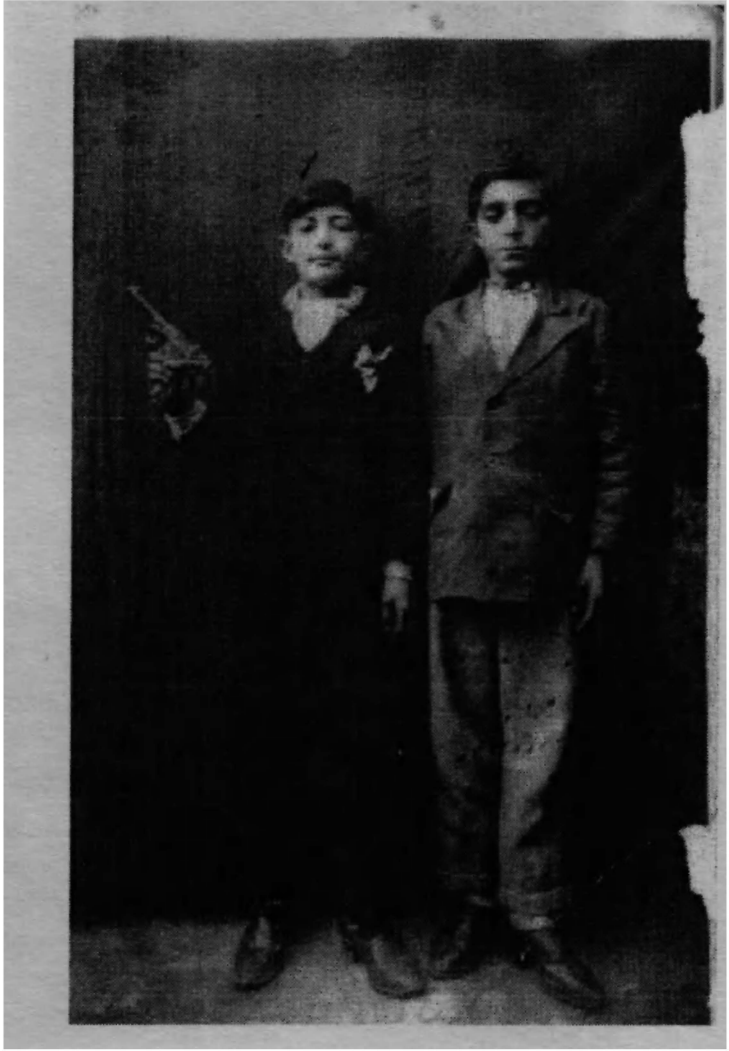
Sarı Saltık aşiretinden
Karacali Seyit Seyfi. 1938'de başı ezil-
erek öldürüldü.

Zelheder'li Osman Bey.
Kararli Mehmet Efendi'nin eşinin dayısı

Şadilli aşireti liderlerinden
Kızılkaleli Hasan ağa (Hesse Miki)

**Rehber'in oğlu Ali Haydar (silah tutan)
ve Ağa'nın oğlu Hıdır.**

Bir dönem
Dersimliler
üzerinde etkili
olan Muharrem
dede (fötr şapkalı
olan)

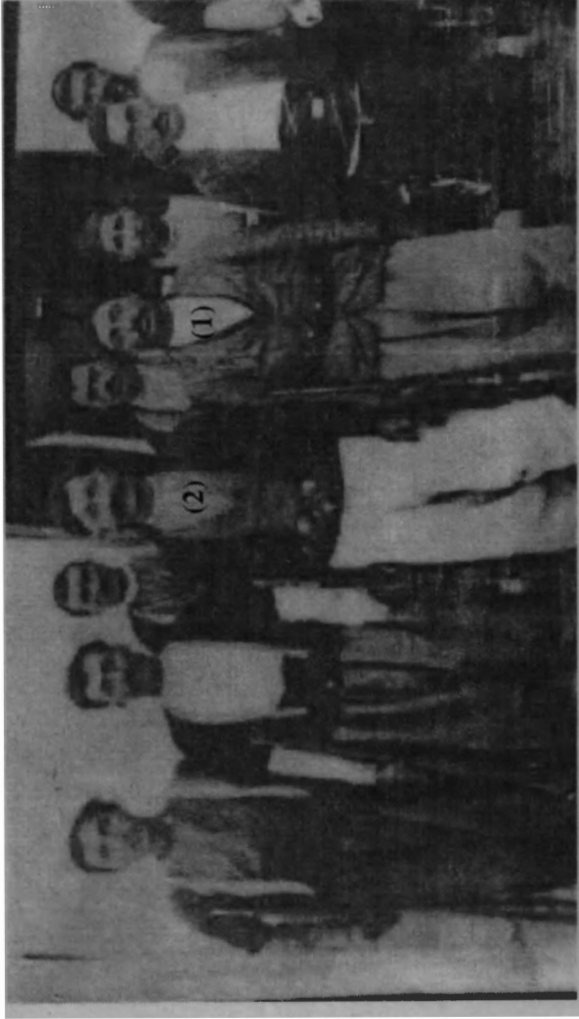
1950'li yıllar.
Sait Elçi,
Ali Rıza Erenler,
Eşref Yıldız

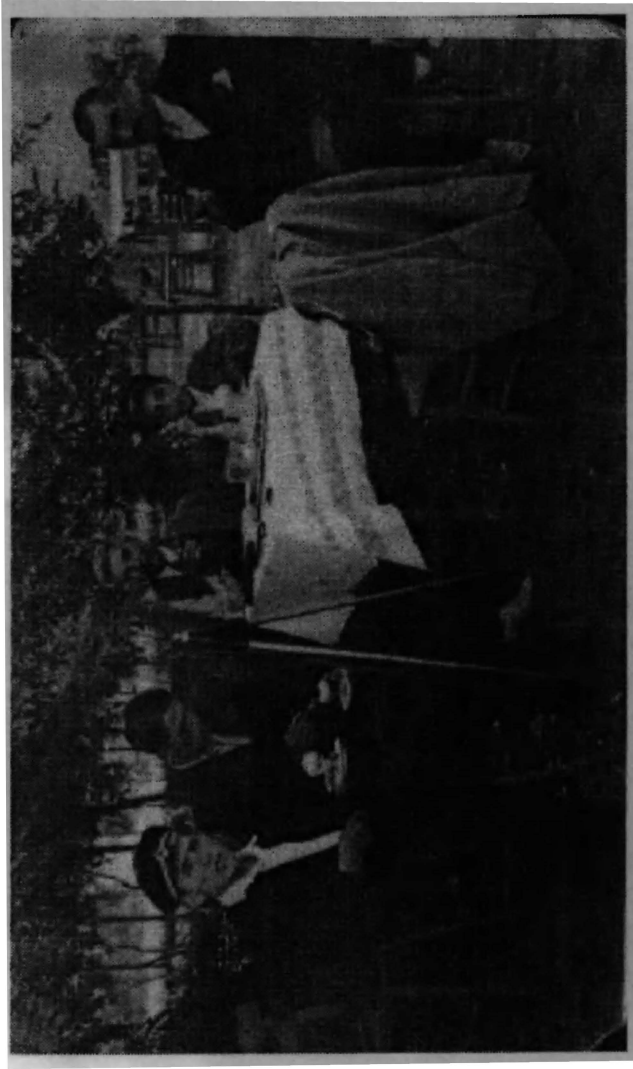
1950'li yıllarda Elazığ'da düzenlenen Tuncelililer gecesinde
Aşık Veysel, İbi Muhtutlu Hüseyin ve Baki Erdoğan.

Karerli Mehmet Efendi (oturan), oğlu Ali Rıza ve
Hasan Hayri Bey'in oğlu Naci Bey. (1940'lı yıllar)

(1) Bahtiyar aşiretinden Yusuf ağının oğlu Şahan
(2) Rehber ve adamları

Hüseyin İlaslan ve oğlu Ali, Kurukahveci Mehmet Efendi ve oğlu Haydar, Ali Rıza Erenler (1935-36'lı yıllar)

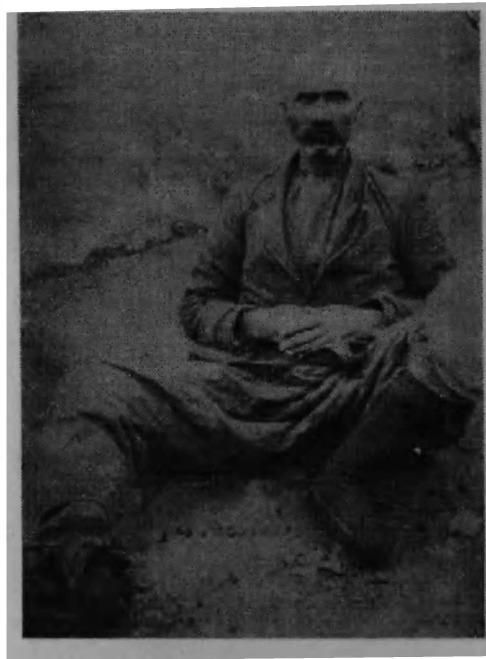
Yıl 1942. Hasan Hayri Bey'in oğlu Naci Bey, eşi ve kızı

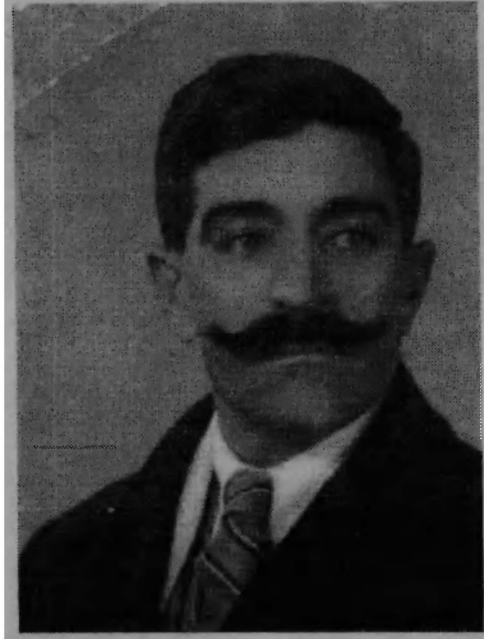
1950'li yıllar. Ali Rıza Erenler, Seyit Rıza'nın torunu Ali Rıza Polat,
Haki Kışoğlu.

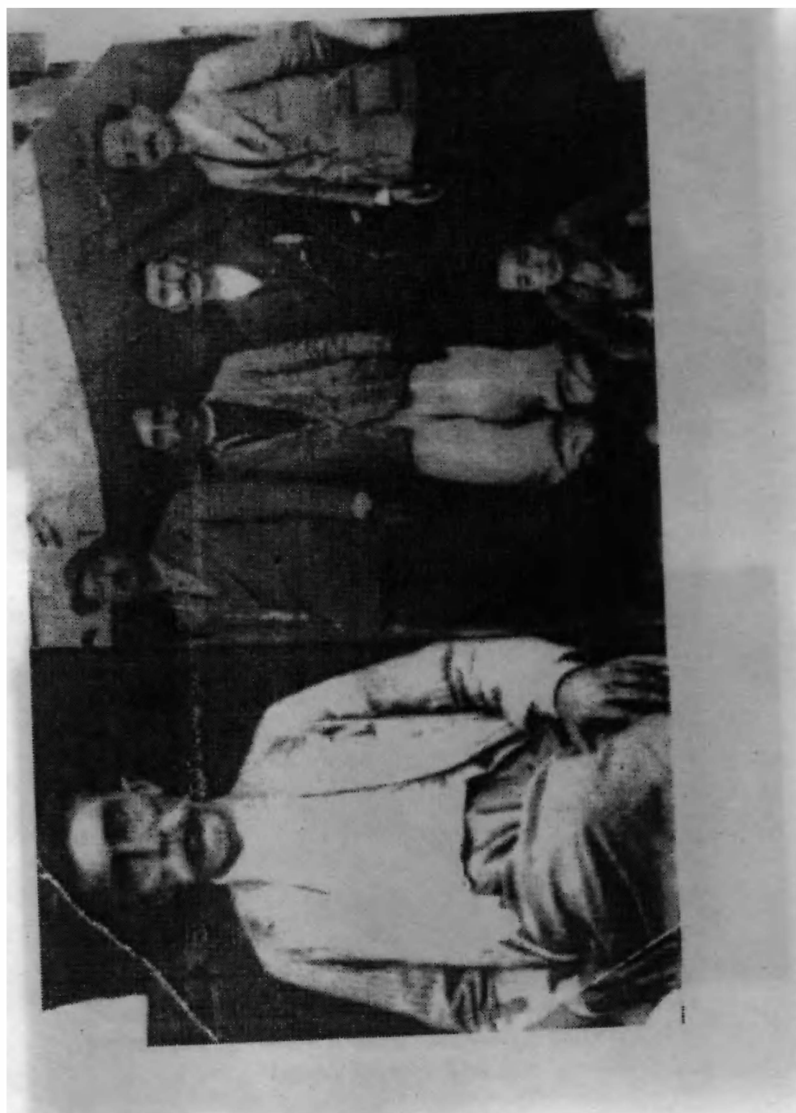
Karerli Mehmet Efendi, Hüseyin Doğan,
Civarikli Büyük Bertal Efendi

Koçuşağı aşireti reisi İdare'nin oğlu Lulo
ağa.

Kureşanlı İbrahim Çavuş

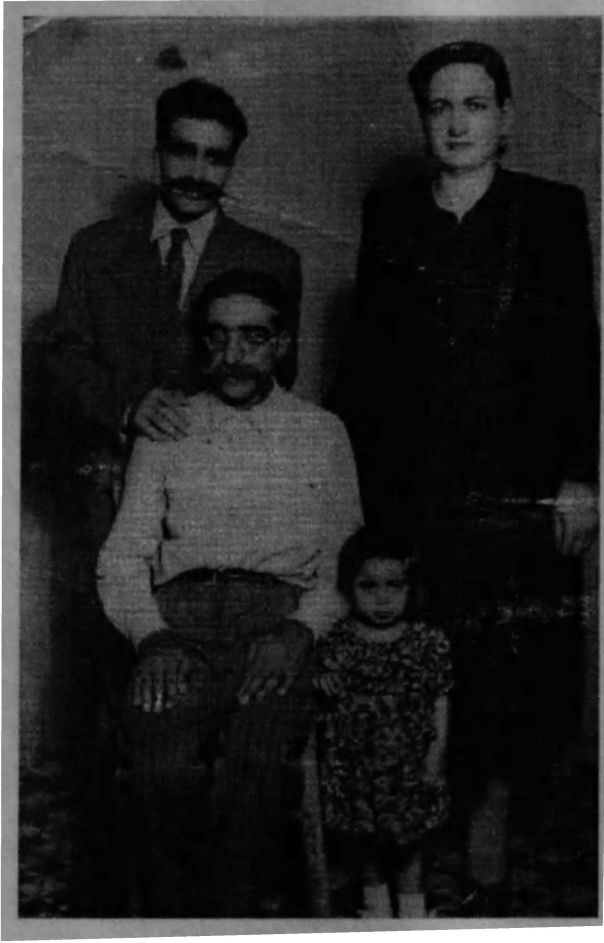

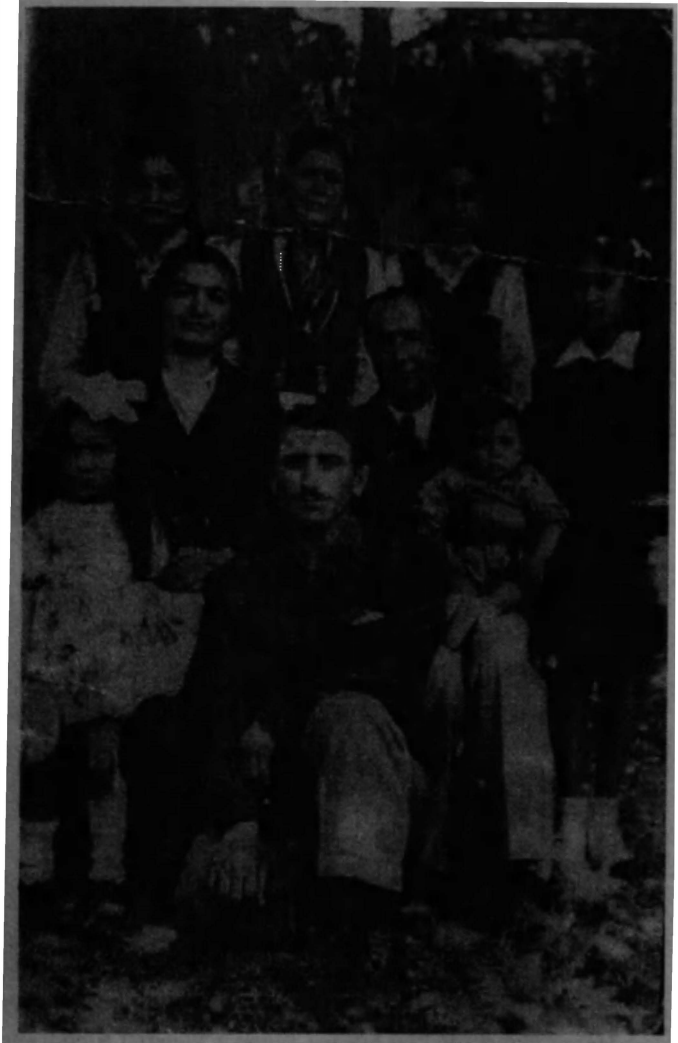
Sarı Saltık aşiretinden
Karacalı Şâî Efendi.
1938'de çekildi.

Sağdan Sola: Seyit Rıza'nın oğlu
Şh Hasan, Aziz ağasının oğlu Hıdır
ağa, Miço ağasının oğlu Hüseyin.

Hasan Hayri'nin kızı Naciye, Karerli Mehmet Efendi'nin
yeğeni Cemil, Karerli Mehmet Efendi'nin kardeşi Selim,
Gölşen Erenler (Çakar)

Hasan Hayri Bey'in çocukları ve torunları.
Önde oturan Ali Rıza Erenler.
1940'lı yıllarda Karaman'da sürgünde.

Dersimli bir silahşör

Bahtiyar aşiretinden Şahan Ağa.

1) Tanerli Loto Hasan Ağa, 2) Bezavutlu Ağa, 3) Kerseli Temür Ağa,
4) Mehmet Ali'nin oğlu Yusuf, 5) Koçağa'nın oğlu Salman, 6)
Koçağa'nın oğlu Hıdır, 7) Temür Ağa'nın oğlu Yusuf, 8) Ağvesili
Hasan, 9) Ağvesili Haydar
Hadise kurbanları.

1962 tarihli Vahap Kışoğlu (Tunceli mebusu) imzalı fotoğraf.
Fotoğrafın arkasında 'Tunceli'de meşhur mağara" ibaresi bulunmak-
tadır.

1950. Ali Rıza Erenler' in düğününden bir fotoğraf.

İlk Meclis üyesi Hasan Hayri Bey.

Karerli Mehmet Efendi, Şengül, Hozikli
Halfe ve Kızı

Kar. M. Emin

Mektubunuz ve gönderilen havunları aldım. Teşekkür ederim. Bu havunlar bana aynı zamanda güzel hatıra ve hatıra halinde trenin açılış rasminin yapılmasına çok sevindim. Cumhuriyetin bu çok faydalı eserinden yararlanıp çok istifade edeceğine inanmış bulunuyorum. Görün ahbabların hepsine ve sana ayrı, bol, bol selamlar. 14/8/1935 Konya Valisi

Cemal Bardakçı

Valisi Cemal Bardakçı'nın, Karerli Mehmet Efendi'ye yazdığı 14.8.1935 tarihli mektubu.

1) Koç Ağa, 2) (...) 3) (...), 4) (...), 5) Baytar Nuri, 6) (...), 7) Kösoğlu Süleyman Ağa, 8), Zeynel Çavuş,
(...) (...), (10) Çukur ağalarından Hasan Ağa, 11), İzollu Veli Haki, 12) Miço Ağa, 13) (...) Ergenli İbra-
him Ağa, 14), Karaballı Mehmet Ali Ağa, 15) Çemişgezek Kaymakamı, 16) Cemal Bardakçı, 17), Cem-
şi Ağa, 18) (...) 19) Yusufanlı Kamer Ağa